АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
VIII Міжнародної науково-практичної конференції

20 квітня 2023 року

Ірпінь
2023

УДК 159.923:316.6(06)
ББК 88.37я431
А 43

Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол № 14 від 29 червня 2023 р.)

А 43 **Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства** [Електронне видання] : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 20 квітня 2023 року. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. – 560 с. – PDF-формат ; мережеве видання ; інституційний депозитарій.
ISBN 978-966-337-702-5

У матеріалах VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства» висвітлюються теоретико-методологічні та практичі проблеми розвитку гуманітарного знання як складової гармонійного розвитку особистості; соціально-філософського осмислення проблеми адаптації в умовах кризового суспільства; соціологічного та соціально-психологічного вимірів адаптації особистості в сучасних умовах; соціалізація особистості як освітньої та соціально-педагогічної проблем; психолого-педагогічне забезпечення освітнього процесу: сучасні проблеми та виклики; особливості професійної освіти в Україні та світі; сучасні тенденції психологічної допомоги особистості в умовах кризового суспільства.

Зміст матеріалів віддзеркалює актуальні питання теоретичних і прикладних досліджень, спрямованих на вирішення проблем конструювання життєдіяльності особистості у контексті відновлення внутрішнього потенціалу за рахунок особистісного ресурсу.

Матеріали науково-практичної конференції розраховані на наукових працівників у галузі психології, соціології, педагогіки, викладачів, аспірантів, студентів, а також на практичних психологів, соціальних педагогів, соціологів і соціальних працівників.

За зміст поданих матеріалів несуть відповідальність їх автори.

УДК 159.923:316.6(06)
ББК 88.37я431

ISBN 978-966-337-702-5 © Державний податковий університет, 2023

ТЕМАТИЧНІ НАПРЯМИ КОНФЕРЕНЦІЇ

- *Соціально-філософське осмислення проблеми адаптації в умовах кризового суспільства*
- *Соціологічний та соціально-психологічний виміри адаптації особистості в сучасних умовах*
- *Соціалізація особистості як освітня та соціально-педагогічна проблеми*
- *Психолого-педагогічне забезпечення освітнього процесу: сучасні проблеми та виклики*

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

• **Серебрянський Дмитро Миколайович,** в. о. ректора Державного податкового університету, канд. екон. наук, доцент;

• **Зикун Наталія Іванівна,** декан факультету соціально-гуманітарних технологій та менеджменту Державного податкового університету, д-р наук із соц. ком., професор;

• **Пєтухова Ірина Олексіївна**, завідувач кафедри психології, педагогіки та соціології Державного податкового університету, канд. пед. наук, доцент;

• **Булах Ірина Сергіївна,** декан факультету психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, д-р психол. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України**;**

• **Долинська Любов Василівна,** завідувач кафедри соціальної психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, канд. психол. наук, професор, заслужений працівник освіти України;

• **Почка Костянтин Іванович,** завідувач кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури, д-р тех. наук, професор;

• **Миронець Сергій Миколайович,** завідувач кафедри психології Державного торговельно-економічного університету, д-р психол. наук, доцент;

• **Митник Олександр Якович,** завідувач кафедри практичної психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, д-р пед. наук, професор;

• **Шамич Олександр Миколайович,** завідувач кафедри фізичного виховання і спорту Київського національного університету будівництва і архітектури, д-р психол. наук, професор;

• **Романюк Людмила Василівна,** професор кафедри психології, педагогіки та соціології Державного податкового університету, д-р психол. наук, професор;

• **Льовкіна Олена Геннадіївна**, професор кафедри психології, педагогіки та соціології Державного податкового університету, д-р філос. наук, професор;

• **Іванова Олена В'ячеславівна**, начальник відділу психологічного забезпечення Департаменту персоналу Головного управління Національної гвардії України, канд. психол. наук, доцент;

• **Войтенко Олена Василівна,** доцент кафедри психології Державного торговельно-економічного університету, канд. психол. наук, доцент;

• **Заушнікова Марина Юріївна,** доцент кафедри психології, педагогіки та соціології Державного податкового університету, канд. психол. наук;

- **Каськов Ігор Васильович,** доцент кафедри практичної психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, канд. психол. наук, доцент;
- **Красильник Юрій Семенович,** доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури, канд. пед. наук, доцент;
- **Корсун Сергій Іванович,** гостьовий професор Європейського інституту безперервної освіти (EIDV), канд. психол. наук, доцент;
- **Корчова Галина Леонідівна,** доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури, канд. пед. наук, доцент;
- **Руденко Микола Васильович,** доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури, канд. пед. наук, доцент;
- **Координатор заходу – Калениченко Руслан Арсенович,** професор кафедри психології, педагогіки та соціології Державного податкового університету, доцент кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури, канд. психол. наук, доцент.

ПРОГРАМА КОНФЕРЕНЦІЇ

09.00 – початок роботи
Формат конференції: *дистанційний*
з використанням онлайн-платформи Zoom:
http://surl.li/gxrhp
Ідентифікатор конференції: 985 426 5933

Модератори:
Пєтухова Ірина Олексіївна, *кандидат педагогічних наук, доцент*
Калениченко Руслан Арсенович, *кандидат психологічних наук, доцент*

Вітальне слово проректора з науково-педагогічної роботи та соціального розвитку Державного податкового університету **Венцковського Дмитра Юрійовича**

Вітальне слово декана факультету соціально-гуманітарних технологій та менеджменту Державного податкового університету, доктора наук із соціальних комунікацій, професора **Зикун Наталії Іванівни**

Вітальне слово декана факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заслуженого працівника освіти України, члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук України, доктора психологічних наук, професора **Данилюка Івана Васильовича**

Вітальне слово декана факультету психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора психологічних наук, професора **Булах Ірини Сергіївни**

Вітальне слово президента Європейського інституту безперервної освіти (EIDV), засновника Східно-Європейської агенції розвитку (EEDA), засновника наукового журналу «European Science – Europska Veda», доктора філософії, почесного доктора, почесного професора **Йозефа Затька**, Словацька Республіка.

Віцепрезидента Європейського інституту безперервної освіти, директора науково-технічної бібліотеки Київського національного університету технологій та дизайну, кандидата політичних наук, доцента **Букорос Тетяни Олександрівни**

Виступи спікерів

Макієнко Наталія Олегівна, психолог, експерт проєктів Ради Європи, тренер Ізраїльської Коаліції Травми, автор навчальних курсів з кризового реагування, стейкхолдер ОПП «Психологія» в Державному податковому університеті

«Вторинна травматизація: як формується і як запобігти»

Осьодло Василь Ілліч, доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, начальник Гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, полковник

«Бойова психічна травма: історико-психологічний аналіз»

Іванова Олена В'ячеславівна, начальник відділу психологічного забезпечення Департаменту персоналу Головного управління Національної гвардії України, кандидат психологічних наук, доцент, полковник

«Психологічна декомпресія в системі психологічного забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України»

Раєвська Яна Миколаївна, директор Навчально-наукового інституту психології та соціальних наук МАУП, завідувач кафедри психології, доктор психологічних наук, професор

«Соціально-психологічний театр як інструмент розвитку емоційної компетентності та відновлення після психотравми»

Юдіна (Гечер) Олена Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, психолог-консультант психологічного приватного бюро «Персона» (Стамбул, Туреччина)

«Психологічні аспекти переживання кризи населенням Туреччини»

Despotashvily Medea, professor, doctor Tbilisi State University, Georgia

«**Making Sense of Trauma**» *Переклад – Володимир Хоменко*

12.00–13.00 – обідня перерва

Pavel Ziaran, PhD, Brno Mendel University, Czech Republic

«Humility for adapting in crisis society». *Переклад – Володимир Хоменко*

Миронець Сергій Миколайович, завідувач кафедри психології Державного торговельно-економічного університету, доктор психологічних наук, доцент, член наукової ради Європейської асоціації наук з безпеки

«Психологічна рівновага як ресурс протидії екстремальним викликам сьогодення»

Стражний Олександр Сергійович, лікар-психотерапевт, голова правління ГО «Інститут Біосугестивної терапії», автор книги «Український менталітет»

«Український менталітет. Гумор як інструмент психологічної адаптації в умовах війни»

Миколенко Володимир Вадимович, автор методу Емоційного Моделювання, сімейний психолог і психотерапевт, психолог, офіцер в підрозділі ТрО ЗСУ

«**Формування «внутрішнього стрижня» для підвищення стресостійкості особистості в умовах війни»**

Романюк Людмила Василівна, професор кафедри психології, педагогіки та соціології Державного податкового університету, доктор психологічних наук, професор

«Людські цінності в кризовому соціумі»

Євдокимова Наталя Олексіївна, декан соціономічного факультету ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика», доктор психологічних наук, професор

«Тріумф Перемоги на шляху до себе»

Ткачук Таїсія Анатоліївна, професор кафедри психології та психотерапії закладу вищої освіти «Український католицький університет», доктор психологічних наук, професор

«Психологічна травма свідка. Війна у роботі психолога»

Харіна Олена Євгенівна, старший викладач кафедри психології, педагогіки та соціології Державного податкового університету, психолог проєкту FreeDOM For Ukraine програми «Pajacyk pomoc psychospoleczna» (Польща, м. Катовіце)

«Проблема адаптації українських дітей до навчання у закладах освіти Польщі»

Корсун Сергій Іванович, гостьовий професор Європейського інституту безперервної освіти (EIDV), кандидат психологічних наук, доцент

«Домашнє насильство: психологічні та правові аспекти»

Плетка Ольга Тарасівна, старший науковий співробітник лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, кандидат психологічних наук

«Психолог під час війни: мистецтво жити, допомагаючи іншим»

Митник Олександр Якович, завідувач кафедри практичної психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор

«Технології побудови здоров'язбережувального освітнього середовища у закладах вищої освіти»

Драганова Юлія Валеріївна, практичний психолог, юнгіанський консультант, Болгарія

«Як зберегти себе в умовах військових дій»

19.00 – завершення конференції

ЗМІСТ

МАТЕРІАЛИ УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Бельтран Галі-Олександра, Жижко Олена Анатоліївна, Роблес-Сото Сауль
Роль професійної освіти в програмах соціального розвитку Мексики. Національна програма солідарності 26

Małgorzata Schulz
Age management as an element of human resources management 31

Адаменко Ірина Володимирівна, Калениченко Руслан Арсенович
Особливості соціально-психологічної адаптації персоналу у кризових умовах 35

Берташ Марія Ігорівна
Основні аспекти психології працівників митниці та митної служби загалом 38

Богайчук Вадим Жоржевич
Погляди західних військових теоретиків щодо підготовки та ведення штурмових дій у місті 41

Богдановський Дмитро Ігорович, Богдановський Ігор Валерійович, Льовкіна Олена Геннадіївна
Авангардне мистецтво як соціальна інновація 45

Бондарук Богдан Юрійович, Красильник Юрій Семенович
Студентоцентроване навчання здобувачів освіти за освітньою програмою «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» 48

Василевська Олена Іванівна
Підтримка психологічної стійкості особистості у стресових ситуаціях 55

Вовкотруб Сергій Олегович, Нежинська Олена Олександрівна,
Психологічні умови успішних продажів 58

Войтенко Олена Василівна
Професійне благополуччя особистості:
зміст поняття та його структурні компоненти.....62

Володько Єлизавета Михайлівна, Попко Микола Михайлович, Калениченко Руслан Арсенович
Соціалізація особистості як освітня та соціально-педагогічна проблеми.....67

Галицька Оксана Юріївна, Калениченко Руслан Арсенович
Глобалізація та універсалізація в сучасних умовах.....71

Григорчук Олександр Михайлович, Тарасевич Віталій Іванович, Петруньок Тетяна Броніславівна
Професійно орієнтована задача з фізики: аналіз змісту.....74

Дєніжна Світлана Олександрівна
Діагностичний інструментарій оцінки адаптованості осіб
до мультикультурного середовища в період військового часу.....77

Дикса Олександр Володимирович, Калениченко Руслан Арсенович
Взаємозв'язок професійної рефлексії та саморозвитку
майбутніх психологів.....81

Долинська Любов Василівна, Зінченко Анна Вікторівна, Ширяєва Людмила Миколаївна
Особливості прояву соціально-психологічної адаптації
першокурсників у кризових умовах.....85

Калениченко Руслан Арсенович, Гаврильченко Олег Олексійович
Психологічні аспекти під час вибору туристом
естнографічного та зеленого туризму.....89

Калениченко Руслан Арсенович, Підвишенний Богдан Федорович
Рекреаційні можливості туру: «Шляхами Лесі Українки».....92

Клівінська Валерія Валеріївна, Сова Маргарита Олександрівна
Психологічні аспекти інформаційної гігієни населення в умовах війни.....94

Кноблох Євгенія Віталіївна, Паламарчук Дмитро Анатолійович
Інформатика як засіб виховання студентів коледжу.....98

Кондратюк Вікторія Миколаївна, Калениченко Руслан Арсенович
Особливості надання психологічної допомоги
вразливим групам населення..... 101

Корнійчук Тамара Романівна, Паламарчук Артем Дмитрович
Відображення сучасної боротьби українського народу
у творах Василя Шкляра 105

Коробка Лариса Миколаївна
Освітнє середовище як простір формування
ідентичностей та імплементації політики ідентичності 108

Корсун Сергій Іванович
Домашнє насильство: психологічні та правові аспекти 111

Корчова Галина Леонідівна
Розвиток кліпового мислення в освітньому процесі
закладів вищої освіти 115

Коханець Анна Сергіївна, Телебенєва Єва Олександрівна
Основні підходи до вивчення психологами питання професійної
самореалізації особистості галузі репутаційного менеджменту..... 119

Красильник Юрій Семенович
Едьютеймент-технологія в системі підготовки майбутніх бакалаврів
спеціалізації «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)»..... 123

Кузьменко Віра Ульянівна
Проблеми соціально-психологічної адаптації
евакуйованих дітей молодшого шкільного віку 127

Ланге Оксана Вікторівна
Диференційний та індивідуальний підхід до навчання і виховання
студентів на заняттях з української мови та літератури..... 131

Левченко Денис Петрович, Калениченко Руслан Арсенович
Соціологія конфлікту..... 136

Левченко Денис Петрович, Калениченко Руслан Арсенович
Психологічна та соціальна адаптація у кризовому суспільстві 139

Марченко Алла Григорівна, Калениченко Руслан Арсенович
Соціологічний та соціально-психологічний виміри
адаптації особистості в сучасних умовах 141

Марченко Катерина Анатоліївна, Романюк Людмила Василівна
Вплив емоційного стану працівників
готельно-ресторанного бізнесу на прибуток компанії..... 145

Марченко Руслана Анатоліївна
Психолого-педагогічне забезпечення адаптації
першокурсників до умов навчання у коледжах 149

Матяш-Заяц Людмила Петрівна
Формування конфліктної компетентності особистості
у процесі соціалізації..... 152

Мироненко Анастасія Віталіївна, Калениченко Руслан Арсенович
Значення мови у формуванні особистості 154

Молочко Ярослав Анатолійович, Кашпур Юрій Михайлович
Історична ретроспектива поняття «нарцисизм» та
характеристика нарцисичного симптомокомплексу особистості..... 158

Науменко Сергій Васильович, Красильник Юрій Семенович
Інтеграція психолого-педагогічних знань
здобувачів освіти за освітньою програмою
«Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» 161

Нежинська Олена Олександрівна
Діяльність психолога у складі мобільних груп
на деокупованих територіях в умовах війни..... 167

Ніжегородцев Владислав Олександрович
Дослідження проблемних питань з професійної підготовки
фахівців цифрового дизайну 170

Ободзінський Ілля Ігорович, Калениченко Руслан Арсенович
Доля людини у ХХ столітті 173

Ободзінський Ілля Ігорович, Калениченко Руслан Арсенович
Основи комунікації: визначення наук, що вивчають комунікацію.
Комунікація як чинник суспільства..... 182

Олійник Оксана Олексіївна
Особливості соціалізації студентів закладів вищої освіти 186

Паламарчук Дмитро Анатолійович
Особливості застосування методів зацікавлення студентів на заняттях 188

Пахомов Ілля Володимирович
Професійно-технічна освіта засуджених як фактор їх ресоціалізації 191

Пєтухова Ірина Олексіївна
Фактори зниження психоемоційної напруги
учасників освітнього процесу в умовах війни 195

Попелюшко Роман Павлович
Психологічні особливості адаптації комбатантів у післявоєнний період 199

Роєнко Ілля Володимирович, Кашпур Юрій Михайлович
Вплив захисних механізмів на розвиток адаптивності
особистості юнацького віку..... 203

Руденко Микола Васильович, Луценко Олександр Петрович
Гендерні стереотипи як педагогічна проблема в системі освіти України 207

Рябчун Олена Василівна, Калениченко Руслан Арсенович,
Соціально-психологічна адаптація здобувача вищої освіти
під час формування інженерних компетенцій на онлайн-навчанні..... 211

Сагайдак Світлана Петрівна
Емпіричне вивчення взаємозв'язку невербальних
засобів спілкування та емпатії у майбутніх психологів 215

Скорик Ганна Юріївна, Калениченко Руслан Арсенович
Осмислення адаптації в умовах воєнного часу 218

Скрипкін Олег Григорович
Соціально-психологічні запити українських комбатантів
у контексті реінтеграції до вітчизняного мирного соціуму 221

Сова Маргарита Олександрівна
Міжкультурна компетентність як умова адаптації освітян
у зарубіжних країнах за часів війни..... 224

Співак Дмитро Мирославович, Співак Ніна Василівна
Адаптація студентської молоді до життя в умовах війни 229

Унінець Ірина Михайлівна
Використання історій та притч під час роботи з втратами 233

Шайкова Аліна Леонтіївна
Інтелектуальні захисні механізми психіки 235

Шамич Олександр Миколайович, Войтенко Оксана Анатоліївна
Особливості здійснення освітньої діяльності
під час воєнного стану на досвіді Київського національного
університету будівництва і архітектури 237

Яремковський Микола Ігорович, Калениченко Руслан Арсенович
Психологічні умови формування мотивації успіху у підприємців 240

Ярощук Олександр Володимирович, Калениченко Руслан Арсенович
Застосування медіації у подоланні організаційних конфліктів 245

ТЕЗИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Ананченко Яна Андріївна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
Соціально-психологічна адаптація особистості в сучасних умовах 249

Анікієнко Клавдія Ігорівна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
Мотиваційний вплив діяльності на малий бізнес..... 252

Антонова Яна Ігорівна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
Психологічні аспекти професійної адаптації жінок..... 256

Бачинська Марина Миколаївна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
Діагностика та корекція рівня тривоги дітей із ООП
в умовах дистанційного навчання, зумовленого війною..... 260

Белецька Марія Олександрівна
Науковий керівник: Клевець Любов Миколаївна
Комп'ютерна адикція у структурі розладів адаптації..... 263

Бірук Олена Миколаївна, Ведмеденко Аліна Сергіївна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександріна
Соціальна адаптація та психологічна стійкість
у період військового стану 267

Богатова Крістіна Олександрівна, Гук Софія Юріївна
Науковий керівник: Берташ Марія Ігорівна
Значення сексуального виховання
в загальноосвітніх навчальних закладах 271

Богатова Крістіна Олександрівна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
Посттравматичний стресовий розлад:
особливості прояву та допомоги в Україні..... 274

Богатова Крістіна Олександрівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Дослідження соціалізації особистості 278

Бодун Вікторія Володимирівна
Науковий керівник: Каличенко Руслан Арсенович
Соціально-психологічна адаптація спільноти д
о умов і наслідків воєнного конфлікту 281

Борисюк Христина Олексіївна, Гринишин Тетяна Іванівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Агресія у підлітковому віці: причини та специфіка прояву 285

Бородін Андрій Олексійович
Науковий керівник: Корчова Галина Леонідівна
Впровадження Web-квесту в освітній процес закладів вищої освіти 289

Брожек Олександр Андрійович
Науковий керівник: Ляшенко Олексій Андрійович
Специфіка підготовки майбутніх психологів
до здійснення професійної діяльності у кризових умовах 292

Будник Вероніка Анатоліївна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Психологічний супровід військовослужбовців
у екстремальних умовах служби 297

Вашкулат Нікіта Юрійович
Науковий керівник: Каськов Ігор Васильович
Вплив комп'ютерних ігор на рівень агресії підлітків 302

Винокурова Світлана Геннадіївна
Науковий керівник: Павлюк Марія Михайлівна
Досвід вивчення поняття «Впевненість у собі»
у різних наукових підходах 304

Гассаб Оксана Володимирівна
Науковий керівник: Шмаргун Віталій Миколайович
Ознаки корпоративної культури в малих організаціях 308

Гладка Марія Андріївна
Науковий керівник: Кравець Любов Миколаївна
Девіантна поведінка, надцінні психологічні захоплення 311

Глазнєва Євгенія Юріївна
Науковий керівник: Іванова Олена В'ячеславівна
Зміст поняття «Психологічна травма» 314

Глушко Тетяна Олександрівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Сутність та значення соціалізації особистості
у розрізі освітньої та соціально-педагогічної проблем..... 320

Горай Аліна Олександрівна
Науковий керівник: Берташ Марія Ігорівна
Адаптація здобувачів вищої освіти
до навчального процесу в умовах війни..... 324

Горай Аліна Олександрівна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
Надання психологічної допомоги українцям із втратою та горем
унаслідок російсько-української війни 327

Горай Аліна Олександрівна, Богатова Крістіна Олександрівна
Науковий керівник: Нежинська Олена Олександрівна
Надання психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам
унаслідок російсько-української війни 329

Горіненко Артур Сергійович
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
Зміст конфліктів в організаціях у сучасних умовах..... 333

Гук Софія Юріївна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Молодіжний сленг у соціальних мережах 336

Дмитерко Аліна Сергіївна, Глушко Анна Олександрівна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Психологічна стійкість як невід'ємний компонент
під час підготовки майбутніх офіцерів..... 339

Дружко Людмила Василівна
Науковий керівник: Каськов Ігор Васильович
Психологічні особливості впливу міжособистісних конфліктів
на процес спільної навчальної діяльності у студентській групі 342

Дузяк Катерина Василівна, Любас Катерина Русланівна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Сутність психологічної стійкості Національної поліції України
в умовах війни..... 345

Заврін Дмитро Романович
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Соціально-психологічна адаптація особистості 347

Запорожець Іван Денисович
Науковий керівник: Яценко Олексій Валентинович
Адаптація здоров'я нації в умовах кризового суспільства..... 350

Інкіна Софія Володимирівна
Науковий керівник: Булах Ірина Сергіївна
Особливості юнацького волонтерства в Україні..... 353

Кабанець Олексій Олексійович
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
Теоретичні засади розвитку психофізіологічних методів
діагностики правдивості особи 357

Калусенко Альона Олександрівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Соціалізація як освітня та соціально-педагогічна проблеми 361

Калюжна Анна Олегівна, Матвієнко Олександра Андріївна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Соціальна адаптація особистості в умовах сучасного суспільства 364

Климчук Наталія Яківна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
Деякі аспекти адаптації населення в умовах війни 367

Клімішена Альона Вікторівна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
Вплив тривожності на емоційно-ціннісне ставлення осіб юнацького віку.....369

Ковальчук Діана Миколаївна
Науковий керівник: Нежинська Олена Олександрівна
Соціально-психологічні аспекти персонального іміджу
як чинника самоефективності військовослужбовців 373

Кожем'яка Дмитро Сергійович
Науковий керівник: Овдієнко Ірина Михайлівна
Особисті та професійні причини зниження трудової активності
у співробітників рітейл організацій. Методи їх подолання 377

Кондратюк Вікторія Миколаївна, Яремич Людмила Владиславівна
Науковий керінник: Пєтухова Ірина Олексіївна
Соціально-психологічний аспект адаптації особистості.....381

Коробка Ілля Миколайович
Науковий керівник: Кочубейник Ольга Миколаївна
Толерантність до невизначеності
як ресурс адаптації особи до кризових умов 384

Кот Юлія Вадимівна
Науковий керівник: Клевець Любов Миколаївна
Особливості прояву емоційного оніміння,
спричиненого довготривалою війною.....387

Крива Світлана Михайлівна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Психологічна адаптація протехнічних підрозділів ДСНС
в умовах війни.....390

Курдибан Софія Павлівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Правосудимість в українському суспільстві: особливості формування 392

Кустря Євгенія Анатоліївна
Науковий керівник: Каськов Ігор Васильович
Психологічні особливості адаптації студентів в умовах військового стану.....396

Кушелєвська Єлізавета Володимирівна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
Професійне вигорання працівників ДСНС України 400

Лиман Дмитро Олександрович
Науковий керівник: Клевець Любов Миколаївна
Відновлення психологічного здоров'я залежних осіб
засобами групової психотерапії.....403

Мартинова Юлія Миколаївна
Науковий керівник : Каськов Ігор Васильович
Соціально-психологічна адаптація
як передумова успішного навчання студента першокурсника 407

Микитенко Вікторія Станіславівна, Ревера Анастасія Олександрівна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Посттравматичний стресовий розлад: сучасні виклики 410

Моісєєва Анастасія Олександрівна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Психологічна стрійкість особистості до військових загроз 412

Мороз Людмила Борисівна
Науковий керівник: Плетка Ольга Тарасівна
Застосування тренінгових технологій у роботі з управлінцями.....414

Мунчак Вікторія Василівна
Науковий керівник: Клевець Любов Миколаївна
Психологічна діагностика емоційного інтелекту
співробітників бізнес-організацій.....418

Мунчак Сергій Володимирович
Науковий керівник: Овдієнко Ірина Михайлівна
Маркетингові психотехнології як комунікативний аспект продажів.....420

Нагорна Карина Володимирівна
Науковий керівник: Овдієнко Ірина Михайлівна
Зниження проявів психотравматичних наслідків засобами арт-терапії 423

Ніколаєнко Анастасія Олександрівна, Король Дмитро Андрійович
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Адаптація до стресових умов та способи боротьби зі стресом..... 426

Онопа Анастасія Вячеславівна
Науковий керівник: Каськов Ігор Васильович
Особливості прояву девіацій психосексуального
розвитку особистості у юнацькому віці 429

Павлюк Надія Миколаївна
Науковий керівник: Клевець Любов Миколаївна
Використання «Tension & Trauma Release Exercises» (TRE)
під час надання психологічної допомоги особам з ПТСР 432

Пахомова Софія Іллівна
Науковий керівник: Пахомов Ілля Володимирович
Мовнолистичні засоби реалізації гумору
в романах Джоан Роулінг про Гаррі Поттера 435

Пирог Тетяна Сергіївна
Науковий керівник: Нежинська Олена Олександрівна
Корпоративне волонтерство як вид тімбілдінгу
для адаптації команди у кризових умовах 439

Полюхович Марія Петрівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Гендерні особливості кар'єри..... 442

Поснова Тетяна Вікторівна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації..... 446

Прохорова Лідія Володимирівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Формування комунікативних здібностей
у співробітників комунальних підприємств 450

Рапацька Олена Сергіївна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Психологічна адаптація працівників правоохоронної сфери
в умовах воєнного стану 454

Ревенко Олександр Сергійович
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Проблемні аспекти соціально-психологічного стану
особистості в умовах воєнного стану та шляхи їх вирішення 457

Роєнко Ілля Володимирович
Науковий керівник: Кашпур Юрій Михайлович
Вплив захисних механізмів на розвиток
адаптивності особистості юнацького віку 460

Рябчун Олена Василівна
Науковий керівник: Корчова Галина Леонідівна
Інтеграція Lego-навчання в освітній процес
закладів загальної середньої освіти 464

Савченко Дар'я Ігорівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Психологічні наслідки впливу війни на психоемоційний стан молоді 469

Сідоренко Зоряна Юріївна
Науковий керівник: Овдієнко Ірина Михайлівна
Соціально-психологічна підтримка жінок,
які постраждали від гендерного насильства 471

Сінічук Ірина Іванівна
Науковий керівник: Іванова Олена В'ячеславівна
Причини виникнення посттравматичних стресових розладів
у військовослужбовців 475

Сірик Анна Олексіївна
Науковий керівник: Сова Маргарита Олександрівна
Психологічні особливості адаптації особистості до кризових ситуацій.....477

Сокрута Анна Михайлівна
Науковий керівник: Улунова Ганна Євгенівна
Емоціональна стабільність: зміст поняття 480

Столяр Вікторія Сергіївна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
Психологічна стійкість працівників правоохоронних органів
в умовах військового стану 483

Терещенко Олександр Павлович
Науковий керівник: Сова Маргарита Олександрівна
Адаптація здобувачів до освітнього процесу
в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи подолання.....486

Тимофєєва Любов Юріївна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Професійне вигорання психотерапевтів під час війни 490

Тищенко Анастасія Юріївна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Розвиток комунікативної компетентності дітей дошкільного віку 494

Тіманова Галина Степанівна
Науковий керівник: Заушнікова Марина Юріївна
Професійне вигорання викладачів закладів вищої освіти.....496

Токар Інна Ігорівна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Особливості психологічної адаптації особистості
до екстремальних ситуацій.....500

Ульянчик Дмитро Олександрович
Науковий керівник: Клевець Любов Миколаївна
Теоретичні засади розуміння сутності стресу та аналіз
основних стресових ситуацій українців 2021 року.....505

Ульянчик Дмитро Олександрович
Науковий керівник: Нежинська Олена Олександрівна
Теоретичні засади природи виникнення міжетнічних конфліктів
в умовах кризового суспільства 509

Федорчатенко Валерія Олександрівна
Науковий керівник: Деніжна Світлана Олександрівна
Соціально-психологічне осмислення проблеми адаптації
військовослужбовців в умовах війни 514

Чайка Аліна Вадимівна
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Психологічні особливості прояву посттравматичного
стресового розладу у студентської молоді в умовах війни 517

Ченцова Євгенія Євгеніївна
Науковий керівник: Деніжна Світлана Олександрівна
Соціально-психологічний вимір адаптації особистості
в сучасних умовах 520

Черкесова Юлія Валеріївна
Науковий керівник: Долинська Любов Василівна
Вікові особливості прояву тривожності особистості
в умовах кризового суспільства 523

Чернобай Дарина Дмитрівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Психолого-педагогічна підтримка соціалізації студента 527

Шафранська Дарина Олегівна
Науковий керівник: Льовкіна Олена Геннадіївна
Соціально-психологічні чинники формування команди
в умовах онлайн-простору 531

Швидкий Сергій Сергійович
Науковий керівник: Дєніжна Світлана Олександрівна
Роль психолого-педагогічного супроводу
в удосконаленні освітнього процесу 536

Шевчик Оксана Володимирівна
Науковий керівник: Каськов Ігор Васильович
Професійне вигорання та його вплив
на особистість педагога загальноосвітньої школи 541

Шиманський Євген Іванович
Науковий керівник: Клевець Любов Миколаївна
Психосоматичний прояв генералізованого тривожного розладу:
проблеми діагностики та лікування 544

Шишацький Євген Анатолійович
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
Механізми психологічної адаптації до військової кризи
серед менеджерів українських компаній 548

Щербак Віктор Олексійович
Науковий керівник: Каськов Ігор Васильович
Психологічні умови вирішення внутрішньоособистісних конфліктів 552

Янчук Тетяна Віталіївна
Науковий керівник: Зелінська Ярослава Цезарівна
Особливості формування адаптивних стратегій
копінг-поведінки студентської молоді 556

Яремич Людмила Владиславівна
Науковий керівник: Пєтухова Ірина Олексіївна
Застосування інноваційних технологій
у професійній підготовці здобувачів вищої освіти 558

МАТЕРІАЛИ УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

УДК 374.71

Бельтран Галі-Олександра,
канд. пед. наук,
Технологічний університет Дуранго, Мексика
ORCID ID 0000-0001-7186-332X
e-mail: gali.beltranzh@gmail.com;
Жижко Олена Анатоліївна,
д-р пед. наук,
Автономний університет Сакатекаса, Мексика
e-mail: eanatoli@yahoo.com;
Роблес-Сото Сауль,
канд. екон. наук,
Автономний університет Сакатекаса, Мексика
e-mail: saulrobles@gmail.com

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В ПРОГРАМАХ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МЕКСИКИ. НАЦІОНАЛЬНА ПРОГРАМА СОЛІДАРНОСТІ

Професійна освіта маргінальних груп населення є однією зі стратегій дії державних програм соціального розвитку, що втілюються урядом Мексики з 70-х рр. XX ст. в рамках загального плану боротьби з бідністю. Зазначимо, що наприкінці 70-х років XX ст. кількість бідних і вкрай бідних сімей у Мексиці зросла: з 30,2 % у 1963 р.; 16 % у 1968 р. до 34 % у 1977 р. У 1978 р. 45 % населення (переважно сільського) не мало доступу до безкоштовних лікарень, 16,6 % було неграмотним (на початку 80-х років XX ст. 22 мільйона мексиканців були неграмотними), 50,1 % сімей не мали проточної води; 32 % – гідних житлових умов, 25 % домівок не були електрифіковані [1, с. 150; 2; 6, с. 10–11].

А у 2000 р. кількість бідних досягла вже 53,6 %, з яких 24,1 % перебували на межі бідності (у 1992 р. – 20 %); 90,8 % (890 000 осіб) найбідніших дорослих у віці 65 років або старше не працювали й не отримували пенсію (у 1992 р. – 94,1 %); у 2006 р. цей показник знизився до 70,2 % (738 000 осіб). У 2006 р. програми соціального захисту обслуговували 50,1 % (13,3 мільйона осіб), проте, 44,1 % (11,8 мільйонів осіб) ще не мали доступу до безкоштовних лікарень (у 1992 р. – 69,3 %). За даними Національної ради оцінки соціальної політики у 2010 р. 50,6 мільйона мексиканців жили в умовах бідності (всього в країні налічувалось 107 мільйонів мешканців) [3, с. 13; 4, с. 70].

Не можемо обійти увагою і той факт, що для всієї Латинської Америки, зокрема Мексики, дуже складними в економічному плані стали наслідки пандемії коронавірусу 2020–2021 рр. Так, за даними ООН, у 2021 р. ще 5 мільйонів осіб дійшли межі бідності, становлячи загальну кількість 86 мільйонів осіб у регіоні (13,8%). Такий стан речей закреслив усі здобутки регіональної політики соціального розвитку, відкинувши латиноамериканські країни на 27 років назад [7].

Майже 35 років тому у 1988 р. у Мексиці розпочала свою роботу іноваційна на той час державна програма соціального розвитку *Національна програма солідарності* (ПРОНАСОЛЬ), завдяки якій були значно покращені показники щодо освіти та соціального захисту населення, досвід втілення якої може стати у нагоді для використання в Україні. Отже, розглянемо її основні ознаки.

Метою ПРОНАСОЛЬ була боротьба з бідністю у регіонах, де проживали індіанські етнічні групи, у сільських регіонах напівпустель та у бідних кварталах міст. Заходи з допомоги маргінальним верствам населення проводилися у шести напрямах: забезпечення продуктами харчування; охорона здоров’я; дошкільна, початкова, неповна середня та професійно-технічна освіта; будівництво житла; виробничі проекти; створення нових робочих місць [5, с. 58].

Опрацювання наукових й документальних джерел мовою оригіналу свідчить, що ПРОНАСОЛЬ була розроблена для розв’язання низки соціальних проблем, що виникли у 80-ті роки. XX ст.у зв’язку з економічною кризою і структурною перебудовою державних і громадських інституцій. Цей період розвитку професійної освіти маргіналів у Мексиці характеризується консолідацією державних фінансових структур, макроекономічною стабілізацією, структурними змінами в економіці та зростаючими соціальними вимогами, які перевищували справжні можливості установ. Управління *Національною програмою солідарності* базувалося на чотирьох основних принципах [5, с. 60]:

1. урахування доброї волі та ініціативи окремих осіб і громад щодо форм організації й виконання завдань проекту при впровадженні програми;

2. сприяння повній, ефективній та організованій участі громадських спільнот в усіх заходах програми;

3. створення умов для досягнення спільної відповідальності організованої громади та держави для вирішення завдань соціальної політики;

4. чесність і прозорість в управлінні фінансовими ресурсами.

Проекти, спрямовані на допомогу маргінальним групам населення, втілені ПРОНАСОЛЬ, можна класифікувати за такими напрямами:

1) солідарність з метою соціального забезпечення, спрямованого на підвищення рівня життя найбільш вразливих груп населення, задоволення їх основних потреб (харчування, житла, освіти, робочих місць, доступу до безкоштовних лікарень тощо);

2) солідарність з метою розвитку виробництва, створення робочих місць і надання можливості маргінальним верствам населення здобути професійно-технічну кваліфікацію у сфері сільського господарства, гірничовидобувної промисловості та малого бізнесу;

3) солідарність з метою регіонального розвитку, спрямованого на створення базової інфраструктури регіонів (будівництво доріг, лікарень, шкіл, водопроводу, електрифікація тощо);

4) реалізація програм соціального розвитку у найбільш маргінальних регіонах країни, сприяння зміцненню муніципалітетів і децентралізації управління соціальними проектами.

У контексті нашого дослідження викликає особливий інтерес одна з особливостей цієї програми, а саме створення так званих місцевих комітетів солідарності, які займалися вивченням реальної ситуації бідних сімей, організовували громадські заходи, спрямовані на допомогу бідним сім'ям, були посередниками між державними проектами фінансування села та населенням, що потребувало допомоги. Вважаємо, що ці комітети були новим типом інституціалізованої громадської організації, що усунула громіздкий державний бюрократичний апарат, наявністю яких хибували попередні соціальні програми, та означили появу інноваційного підходу до місцевого управління організацією заходів щодо розв'язання проблеми бідності.

Однак слід зазначити, що, незважаючи на цю позитивну ознаку, ПРОНАСОЛЬ залишалась програмою, якою безпосередньо керував Президент Мексики. Вона не була повністю інституціалізована, тому проіснувала тільки впродовж шести років правління Президента. Проте, незважаючи на короткий строк існування, вважаємо, що *Національна програма солідарності* була інноваційним підходом до соціальної політики, завдяки їй були мобілізовані

громадські кадри, що брали активну участь у державних проектах боротьби з бідністю, були активовані механізми соціальної підтримки програм уряду з допомоги економічно маргінальним групам населення.

Важливо також звернути увагу на те, що у ході реалізації цієї програми почали знижуватися загальні субсидії держави для підтримки села й найменш захищених верств населення, був вироблений механізм підзвітності усіх федеральних установ, установ штатів та муніципалітетів, що брали участь у проекті. Через те, що програма впроваджувалася в період економічної кризи в країні, в ситуації бідності потрапляло все більше й більше людей, тому неможливо було надати допомогу всім економічно маргінальним сім'ям. Слід наголосити, що *Національна програма солідарності* ініціювала цілу серію державних програм боротьби з бідністю, а також встановила нові стандарти в цій діяльності, залучивши до її реалізації громаду. Програма вважалася компенсаційною, вона була створена, щоб компенсувати, урівноважити наслідки структурної економічної перебудови, що здійснювалась в Мексиці з середини 80-х років XX ст. Зазначимо також, що надання професійної освіти найменш захищеним прошаркам соціуму було одним з ключових завдань цього державного проекту.

Вважаємо за доцільне присвятити наступні дослідження аналізу таких державних програм соціального розвитку Мексики як Програма з освіти, охорони здоров'я та здорового харчування (ПРОГРЕСА), Програма громадського розвитку «Можливості», Проект «Освіта для життя і праці» та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Boltvinik, J., Damian, A. (coordinadores). Panorama de la pobreza en América Latina y México. La pobreza en México y el mundo: realidades y desafíos. México : Siglo veintiuno editores, 2011. Pp. 146–162.

2. CEPAL. Panorama social de América Latina. Washington D.C. : CEPAL, 2009.

3. CEPAL-STAT. Estadísticas e indicadores de cohesión social. Washington D.C. : CEPAL, 2010.

4. CEPAL-STAT. Principales cifras de América Latina y el Caribe. Washington D.C. : CEPAL, 2022. URL : https://statistics.cepal.org/portal/cepalstat/index.html?lang=es

5. Consejo consultivo del Programa Nacional de Solidaridad. El programa nacional de solidaridad: una visión de modernización de México. México : FCE, 1994. 65 p.

6. Lustig N., Székely M. México: Evolución económica, pobreza y desigualdad. Washington D.C. : CEPAL, 2007. 205 p.

7. ONU. Sube la extrema pobreza en América Latina a niveles no vistos en casi 30 años, Noticias ONU, 27 Enero 2022. URL : https://news.un.org/es/story/2022/01/1503172

Małgorzata Schulz,
dr. College of Economic and Social Sciences, Warsaw University of Technology
ORCID ID 0000-0003-3005-5769
e-mail: malgorzata.schulz@pw.edu.pl

AGE MANAGEMENT AS AN ELEMENT OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

Population aging and low fertility are currently treated as a threat to the labor market. The resulting decline in the labor force threatens in the near future a serious shortage of employees and the collapse of the pension system. The growing awareness of this problem changes the objectives of labor market policy. In many countries, one of the main priorities of this policy is to increase the professional activity of older people, and age management in the enterprise is considered an important factor in achieving it.

The work of the elderly has always aroused deep social controversies, which were most clearly revealed in disputes over the statutory retirement age. In Poland, an attempt to raise it at the beginning of the 21st century ended in failure. As a result of the elections, the statutory changes extending the period of work necessary to obtain a retirement pension were withdrawn.

However, the problems remained. Labor force deficits began to appear in many segments of the labor market (Bednarski et al., 2020), which was associated with the phenomenon of rapid withdrawal from employment of people who had reached retirement age. The research carried out as part of the SHARE project (Perek-Białas and Zwierzchowski 2019) shows that in 2017 the employment rate in the 60-64 age group was still 25.8 %, but in the 65-69 age group it was only 5.5 %. This means that after men obtain pension rights, older people significantly leave the labor market.

There is an urgent need in Poland today to extend professional activity from the perspective of:

- enterprises - because in the coming years they will face growing shortages of employees and because with the premature retirement of older people, enterprises lose the human capital acquired by these people thanks to many years of professional practice,
- employees - because under the pressure of new pension regulations (resulting in low pensions in the case of early exit from the labor market) they will be more interested in longer professional work

- society - because we are in danger of the collapse of the pension system and public finances, if the period of professional work is not significantly extended.

In order to increase the employment rate of older people, the negative impact of two groups of factors must be weakened (Walker 1985; Funk 2004), i.e.:

- factors "pushing" out of employment by ceasing to impose professional requirements on older people that they cannot meet, and eliminating worse treatment of them compared to younger employees, e.g. in the area of professional promotion or access to training.

- pull factors from employment by limiting the possibility of early retirement and introducing a strong dependence of the pension amount on the age at which it begins to be drawn.

Focusing on the activities of the employer, one should mainly adopt the perspective of actions counteracting crowding out of employment. It is about such managerial actions taken by employers that will allow to keep older workers in work, but not by subsidizing (explicit or hidden) their employment, but by using the strengths and weakening the disadvantages of older people, enabling them to ensure the profitability of their employment. This requires awareness of the potential advantages and disadvantages of older workers.

In developed countries, both indirect (life expectancy) and direct (disability, incidence of serious illnesses and hospitalizations) indicators indicate a progressive improvement in health. Progressive improvement in health could translate into extending the period of professional activity. I decided to check whether the period of professional activity is prolonged in the conducted research.

The research was conducted in order to obtain the opinion of the management staff on the characteristics of older employees. The obtained results were compared with analogous assessments of young employees. For each of these characteristics, the statistical average was calculated for both age groups: older / younger employees.

The survey also asked the question - what percentage of the employees in the respondents' company are 50+ employees, and whether the employer represented by the survey participant would employ a person over 50 in his plant.

Information was collected in February 2023 using an online survey. 100 managers employed in the technical industry in commercial positions took part in the study.

The assessments were made by analysing 100 questionnaires.

The following behaviors/employee characteristics were assessed:

- expert knowledge
- independence at work

- motivation and commitment to work
- knowledge and orientation in modern technologies
- development potential.

As a result of the obtained assessments, it can be concluded that:

1. Employees aged 50+ achieve better results in terms of expert knowledge than younger employees.
2. Employees aged 50+ achieve better results in terms of independence at work than younger employees.
3. Employees aged 50+ achieve better results in terms of motivation and commitment to work than younger employees.
4. Employees aged 50+ achieve worse results in terms of knowledge and orientation in new technologies than younger employees.
5. Employees aged 50+ achieve better results in terms of development potential than younger employees.

Since older employees receive such high evaluations from their superiors, it can be expected that they are eagerly employed by their companies in the pre-retirement period. It was decided to ask the respondents about it.

What percentage of the staff in your company are people over 50?

There are no such people at all – 4 %

-from 1 to 10 % - 24 %
- from 11 to 20 % - 26 %
- from 21 to 30 % - 18 %
- from 31 to 40 % - 11 %
- from 41 to 50 % - 6 %
- above 50 % - 6 %

Hardly to say – 8 %

In half of the companies, people over 50; not more than 20 % of the crew. In 18% of companies, people over 50 years of age it is from 21 to even 30 % of the employed staff, and in the case of 25 % of companies, people who have reached the fifth decade of life constitute over 30 % of the staff. The remaining 8 % of respondents choose the answer "hardly to say". Taking into account demographic trends, the employment rate of people over 50 will probably grow. The survey also asked the question:

Would your company employ a person over 50?

Yes – 64 %

No – 20 %

Hardly to say – 16 %

The answers show that the surveyed employers do not admit to ageism in the labor market. Their declarations show that they are open to employing employees over 50 years of age. This is indicated by as many as 6 % of the surveyed companies. However, as the experiment of the Polish Economic Institute (2021) shows, the reality is different. Young candidates under 30 were invited to an interview on average twice as often as older candidates over 50.

Summary

Research shows that employers highly value the competences of older employees. They believe that they have a large amount of knowledge gained as a result of many years of professional experience. They are independent employees, motivated, committed to work, with high development potential. However, this does not correlate with the actual employment status of older people in companies or with the employment declarations of these people.

Why are employers reluctant to hire employees aged 50+?

There are many reasons why employers have trouble hiring older people. On the one hand - to put it bluntly - managing "homogenous" teams is easier. On the other hand, there is a deep-rooted belief among managers and entrepreneurs that consistency and unanimity are more valuable than diversity and "otherness".

The current demographic conditions, and especially the prospects for the future, will probably force employers to change their attitudes regarding the employment of older workers.

УДК 159.922

Адаменко Ірина Володимирівна,
здобувач вищої освіти навчальної групи ЕП-51;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук,
Київський національний університет будівництва та архітектури

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Соціально-психологічна адаптація – це пристосування людини до виробничої діяльності, до нового колективу, його традицій і неписаних норм, до стилю роботи керівників. Виробничий колектив, як суб'єктивний фактор виробничого середовища, має складну структуру: формальну і неформальну. Працівникові властива потреба влитися в колектив [5, с. 151].

Соціологи виділяють декілька етапів соціально-психологічної адаптації, які відрізняються мірою пристосування особистості до колективу.

Початковий етап – зовнішня переорієнтація, коли працівник не визнає ціннісних орієнтацій даного колективу.

Другий етап – особистість і колектив взаємно визнають систему еталонів поведінки один одного, але не змінюють своїх позицій.

Третій етап – особистість приймає систему цінностей колективу, який теж під її впливом змінює свою систему цінностей.

Четвертий етап – це заключна форма адаптації. Коли особистість повністю внутрішньо приймає ціннісні орієнтації, норми колективу та цілком перебудовує свою психологію і поведінку.

Останній етап, не зовсім бажаний, бо на цьому етапі особистість розчиняється в колективі, втрачає частину своєї цілісності [1, с. 105].

Щодо проблеми кризових умов, то стан особистості під час них характеризується високим рівнем нервово-психічної напруги аж до перенапруги і психічного виснаження. Важливими ознаками кризових станів особистості є високий рівень тривоги, депресії, почуття безпорадності, суму, фізичного стомлення, а також наявність психологічної фрустрації як нездоланної перешкоди або життєвої ситуації.

Кризовою називають ситуацію, коли людина стикається із певною перешкодою в реалізації важливих життєвих цілей і не може впоратися із цією ситуацією за допомогою звичних засобів [4, с. 94].

Успішність адаптації залежить від цілого ряду умов, головними із яких є: якісний рівень роботи з питань профорієнтації потенційних працівників; об'єктивність лілової оцінки персоналу; престиж і привабливість професії, роботи за спеціальністю в цій організації; особливості організації праці, які б реалізували мотиваційні настанови працівника; гнучкість системи навчання персоналу на підприємстві; особливості соціально-психологічного клімату, що склався в колективі; особисті якості працівника, який проходить адаптацію, пов'язані з його віком, сімейним становищем, характером. Ключовою умовою успішного проведення адаптації є розробка організаційного механізму управління цим процесом [3, с. 162].

Показниками успішної адаптації є високий соціальний статус людини в даному колективі, її задоволення умовами праці, низький рівень плинності кадрів. Практика показує, що 70 % людей, які звільнились протягом першого року, прийняли це рішення в перший день свого перебування в організації з причини відсутності інформації про порядок роботи, її місце, соціальну інфраструктуру та особливості корпоративної культури трудового колективу. В Україні питанням адаптації персоналу приділяється недостатньо уваги, і щоб вирішити це питання, доцільно розглянути закордонний досвід. Досвід Японії щодо адаптації є досить цікавий. Керівництво компаній прагне залучити молодих людей безпосередньо зі шкіл, тому що відсутність навичок у роботі свідчить про «незіпсованість», відсутність стороннього впливу, готовність особистості сприйняти правила поведінки, прийняття в даній корпорації. Молодь проходить обов’язковий курс початкової підготовки – адаптації. Це відбувається протягом відносно короткого періоду – двох місяців. Під час адаптації більшість нових працівників кілька місяців проходять підготовку за спеціально розробленою фірмою програмою. Навчання побудоване таким чином, щоб розвивати потужний корпоративний дух уже на етапі спеціального навчання і брати участь в обговоренні проблем і завдань підрозділу. Більш того, багато молодих фахівців протягом декількох років після зарахування їх на роботу живуть у гуртожитках фірми, що також формує потужну корпоративну культуру та пришвидшує процес адаптації працівника.

Поглиблені програми адаптації працівників застосовуються в середніх і великих фірмах США. У процесі їх реалізації беруть участь як менеджери з управління персоналом, так і лінійні менеджери. На малих підприємствах програма адаптації проводиться менеджером-практиком, іноді з включенням працівника профспілки. Використовуються самі різні програми – від програм, що

передбачають переважно усну інформацію, до формалізованих процедур, що пов'язують усні подання з письмовими і графічними установками. У формальних програмах адаптації часто використовують апаратуру, слайди, фотографії.

У Німеччині існує «Закон про правовий режим підприємства», який вимагає від роботодавця ознайомлення нового співробітника з умовами роботи і з майбутньою сферою його діяльності, а також представлення його майбутнім колегам по роботі. Працівник повинен знати режим і умови праці та свої обов'язки. Для цього використовуються співбесіди. Новачок знайомитися з правилами та процедурами й отримує настанови зі сторони безпосереднього керівника [2, с. 104–107].

Висновок. В процесі адаптації працівник пристосовується до нового місця, посади, колективу та своїх обов'язків. Цей процес часто супроводжується кризовим станом, що негативно впливає на індивіда. Переважна більшість людей приймає рішення залишитися чи покинути роботу вже в перший день перебування на новому місці, тож дуже важливо забезпечити всі умови задля того, щоб ця адаптація пройшла успішно. Для цього доцільно запозичити досвід закордонних підприємств та перейняти певні заходи з адаптації персоналу. Показником успішної адаптації є гідний соціальний статус працівника на новому місці, рівень задоволення новим місцем роботи, налагодження взаємовідносин у колективі та низька плинність кадрів на підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарват О. А., Голянтус І. О. Основні проблеми та напрями адаптації персоналу підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки* : зб. наук. пр. Херсон, 2016. Вип. 17 (1). С. 104–107.

2. Мирошниченко Ю. В., Лобенко А. В. Адаптація персоналу: досвід зарубіжних та вітчизняних підприємств. 2015. С. 27–33.

3. Пшоняк О. Адаптація ерсоналу на підприємстві. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання* : Всеукраїнська студентська науково-технічна конференція. Тернопіль, 2011. С. 162.

4. Ткачишина О. Р. Особливості соціально-психологічної адаптації особистості в умовах кризових ситуацій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 32(71) (3). С. 93–98. ISSN 2709-3093

5. Чорноус В. Соціально-психологічна адаптація персоналу. *Соціально-економічні аспекти розвитку економіки* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених, 27–28 квітня 2017 року. Т. : ТНТУ, 2017. С. 151–153.

УДК 331.546:159.9

Берташ Марія Ігорівна,
викладач кафедри психології,
педагогіки та соціології,
Державний податковий університет

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ ПРАЦІВНИКІВ МИТНИЦІ ТА МИТНОЇ СЛУЖБИ ЗАГАЛОМ

Загальновідомо, що існує різноманітний набір спеціально уповноважених органів, що відповідають за економічну та соціальну безпеку країни. Незважаючи на свою конкретну цільову спрямованість вони часто діють в інших сферах, забезпечуючи при цьому збереження законності та влаштування суспільства. Одним з найбільш важливих елементів системи таких державних органів є митні органи, які дуже відповідально ставляться до економічної безпеки держави. Це доводить, що митник повинен володіти не лише високим кваліфікаційним рівнем, а й сильним емоційним і психічним станом.

Необхідно відзначити таке важливе поняття як «психологія митної діяльності». Психологія митної діяльності – галузь психологічної науки, предметом якої є особливості психіки митників та їх діяльності в конкретних умовах діяльності митної служби.

Проблема митної психології складна і багатогранна. Головний психологічний зміст діяльності спеціаліста: логіко-аналітичний, контролюючий, пізнавальна активність, пов'язана з високим рівнем особистісної відповідальності і необхідність самостійно приймати рішення в умовах обмеженого часу [1].

Говорячи про характер і ступінь змін психофізіологічних функцій і працездатності фахівця митної служби повинні бути наступні ознаки:

• достатньо висока залежність продуктивності праці від емоційної сфери та психоемоційний стан фахівця та підконтрольного;

• тенденція до зниження уважності та працездатності у другій половині робочого дня (або зміни), ніч;

• можливість впливу різних зовнішніх факторів (від погодних умов до морального тиску ззовні);

• можливість зниження динаміки самопочуття до кінця тижня.

Для подолання несприятливих ситуацій існує ряд способів, наприклад:

• навички саморегуляції, аутогенне тренування;

• профілактика занять фізичною культурою і спортом;

• підвищення професійної підготовки;

• формування морально-психологічного ставлення до безумовного виконання своїх функціональних обов'язків та службових обов'язків.

Існує таке поняття, як психограма митного фахівця. Вона включає в себе структурований перелік психологічних якостей, якими повинен володіти фахівець відповідно до вимог професіограми:

1. Спрямованість, мотивація, нахили, вольові якості.
2. Сенсорні перцептивні властивості.
3. Особливості вищих психічних функцій.
4. Психомоторні властивості та фізичні якості.
5. Особистісно-професійні особливості.
6. Протипоказання.

Зазначені психологічні особливості діяльності та особистості фахівця митниці слід враховувати при професійному відборі, у прогнозуванні здатності адаптуватися до митної діяльності і ступені успішності реалізації фахівця. Однак все це відноситься до індивідуальних особливостей фахівця митної служби, але також важливо розуміти, що в митних органах є таке поняття, як митна команда. Тобто спільна та цілеспрямована робота групи фахівців, які працюють по заздалегідь встановленим правилам для спільного захисту економічних інтересів держави, охорони моралі та здоров'я населення [2].

Найважливіші компоненти в структурі психології митного колективу це: громадська (колективна) думка, колективний погляд; колективні інтереси, потреби, запити, прагнення; колективний настрій, соціальні почуття; колективні традиції, звички, звичаї; особисті стосунки, спілкування, претензії, вимоги тощо.

Психологія митного колективу являє собою складний комплекс внутрішньоколективних процесів та явищ. Важливе місце в психології митного колективу займає поняття про соціально-психологічний клімат, який є якісною стороною міжособистісних стосунків, проявляється як сукупність психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності та загальному розвитку особистості в групі.

Найважливіші ознаки: сприятливий соціально-психологічний клімат; довіра та висока вимогливість членів групи до один одного; дружня та ділова критика; вільне вираження власної думки при обговоренні питань, що стосуються всього колективу; відсутність тиску з боку менеджерів на підлеглих і визнання їх права приймати рішення, що мають відношення до групи; достатня поінформованість членів команди про свої завдання та стан справ у їх виконанні; задоволеність приналежністю до колективу; висока ступінь емоційної залученості та взаємодопомоги в ситуаціях, які викликають стан фрустрації будь-кого з членів команди; взяти на себе відповідальність за стан справ у групі кожним її учасником тощо [3].

Таким чином, під психологічним кліматом розуміється переважаюча і відносно стабільна духовна атмосфера колективу, що виявляється як у стилі, так і в тональності у ставленні фахівців один до одного та до спільної справи. Безперечно, здоровий психологічний клімат є одним із вирішальних факторів успішної життєдіяльності в усіх сферах суспільних відносин, як особистості, так успішність і професійна ефективність групи в цілому.

Слід зазначити, що діюча система підготовки митних фахівців в Україні, у тому числі з підготовки до стресостійкості та психологічної складової, за деякими дослідженнями, не є оптимальною, оскільки вона не повною мірою забезпечує високий професійний рівень фахівців, що слугує одним із факторів, які знижують ефективність державного митного контролю. Змінити ситуацію можливо шляхом продовження професійного навчання діяльності фахівців митної служби та створення системи їх психологічної підготовки. Така система повинна включати розробку критеріїв та показники ефективної професійної діяльності, обґрунтування змісту та структури митної діяльності, включаючи опис характерних ознак особливостей різних митних підрозділів, діючих у них зовнішніх факторів, найбільш загальні функціональні стани, що виникають у митника, розвиток моделей нормативного регулювання деяких професійних митних категорій і алгоритм їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р., Коханець А., Берташ М. Особливості організації професійно-психологічного відбору спеціалістів до діяльності в складних та екстремальних умовах. К. : НУОУ, 2022. Вип. 3 (67). С. 63–71.

2. Психологія діяльності працівника митниці. URL : https://knowledge.allbest.ru/psychology/3c0a65635a3ad68b5c43a89521216d26_0.html (дата звернення: 15.04.2023).

3. Берташ М. І., Ніжегородцев В. О. Інформаційно-аналітичні технології як інструмент моніторингу у професійно-психологічному відборі працівників державної митної служби. *Директор школи, ліцею, гімназії* : Всеукраїнський науково-практичний журнал. Спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К. : Гнозис, 2020–2021. № 2, кн. 3, том I (88). С. 240–248.

УДК 355.014.1

Богайчук Вадим Жоржевич,
канд. політ. наук, доцент,
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського

ПОГЛЯДИ ЗАХІДНИХ ВІЙСЬКОВИХ ТЕОРЕТИКІВ ЩОДО ПІДГОТОВКІ ТА ВЕДЕННЯ ШТУРМОВИХ ДІЙ У МІСТІ

Збройна агресія російської федерації проти нашої держави показала, що бойові дії та практична підготовка за стандартами НАТО породили у Збройних Силах України нове покоління командирів різних рівнів, здатних мислити та діяти самостійно, використовувати сучасні методи ведення бойових дій. Особливо це стосується міської війни.

Міська війна вимагає специфічних навичок і компетенції, яких можна досягти лише за допомогою спеціальної підготовки.

Сьогодні західні доктринальні документи та польові посібники щодо міської війни зазнають істотних змін у часі; проте, розвиваючись під впливом нового бойового досвіду, вони залишаються надто загальними, що зумовлено, ймовірно, їх незасекреченим характером.

Публікації про міську війну зосереджені переважно на аналізі історичного досвіду та технологічних зрушень на міському полі битви. Іншим важливим аспектом міської війни є взаємодія між цивільними та військовими, яка може відігравати головну роль у сучасній міській тактиці.

Західна воєнна теорія починається з праці Енея Тактика «Про захист фортифікованих позицій». Ця праця дала початок античного та середньовічного жанру воєнної літератури під назвою «поліоркетика» - мистецтво облоги міст. До цього жанру відносять праці Аполлодора, Герона Візантійського, Аноніма Візантійського, Нікифора Урана; Поліен часто зупиняється на облогових стратегемах. Опис облогової зброї давньогрецької, римської та візантійської армій складає цілу окрему галузь воєнної теорії, представленої Бітоном, Філоном Візантійським, Афінеєм Механіком, Героном Олександрійським, Вітрувієм.

Уже в давні часи визнавалась не тільки важливість облоги міст, але й її складність – Сунь Цзи стверджував, що «немає нічого найгіршого ніж брати в облогу міста» [1]. В подальшому теорія та практика облоги отримала новий поштовх до розвитку в епохи Середньовіччя та Відродження; унікальне місце, яке займає постать Себаст'єна ле Претра маркіза де Вобана [2] в історії військової фортифікації та мистецтва облоги лише ще раз свідчить про те, що не так

часто у воєнній історії трапляться успішні теоретики та практики облог, якщо фахівці рівня Вобана не є чисельними історії воєнної теорії. Війна в місті («urban warfare») – це надзвичайно поширена галузь досліджень в сучасній воєнній науці.

НАТО приділяє увагу урбанізації як глобальному тренду, який вже наявний і в подальшому буде тільки поширюватись. Причиною цьому виступають два основних фактори:

- Глобальна урбанізація – переїзд населення до міст;
- Збільшення населення міст за рахунок внутрішніх демографічних факторів.

В Інституті сучасної війни Військової академії США у Вест Пойнті було засновано дослідницький проект «Війна у місті» («Urban warfare project») [14], результатами якого стали аналіз кейсів операцій в Мосулі, Єрусалимі, Нагорному Карабасі, Фалуджі, Ортоні, Мараві, Рамаді, Багдаді. Окрім цього, матеріали проекту дають змогу скласти уявлення про дебати щодо тактики малих груп піхоти в умовах міського бою.

Перш за все, обговорюється необхідність зачистки приміщень, на що суттєво вплинула тактика контртерористичних операцій, зокрема в Мюнхені у 1972 році, що було закріплено у польових настановах FM 90-10 та FM 90-10-1, які передбачали дію підрозділів з двох піхотинців, озброєних гранатами та автоматичною стрілецькою зброєю. У польовій настанові FM 3-21.8, яка вийшла у 2007 році, описуються дії підрозділу, який складається вже з 4 бійців, остання редакція цієї настанови від 2016 року залишає дану норму без змін. Тактика війни у місті, на думку американських військових, передбачає оволодіння навичками підрозділів спеціального призначення, зокрема з розвідки, визначення цілі вогню та використання спеціальних засобів ведення бойових дій у місті [17].

Тактика війни в місті привертає увагу і цивільних фахівців, зокрема професора соціології Ентоні Кінга, який наразі є провідним фахівцем з питань соціології військових дій в умовах міста [7]; політологи та фахівці з урбаністики також приділяють увагу проблемам війни в місті.

Окремої уваги заслуговує збірка статей «Кров і бетон: конфлікт в центрах міст та мегаполісів у 21 столітті», де були опубліковані результати чисельних досліджень війни в місті авторитетного онлайн-журналу «Журнал малих воєн» (Small war journal) [10]. Було створено окрему базу знань, де знайшли відображення матеріали досліджень з проблем війн у місті.

Особливу увагу слід приділити посібнику Джона Спенсера «Міні-посібник для міського захисника. Посібник до стратегії і тактики оборони міста

“Мініпосібник з оборони міст у сучасних умовах”» (версія 4, від 3 квітня 2022 року) [31]. Відомий фахівець з ведення бойових дій в умовах міста запропонував чітко структуровану методику організації оборони міста і тактики ведення бойових дій в ньому.

Досвід ведення бойових дій в місті також вплинув на розвиток теорій військового лідерства. Сучасні західні армії стикаються з проблемою, яку в 1999 році описав генерал Корпусу морської піхоти США Чарз Крулак в статті «Стратегічний капрал: лідерство у війні, яка ведеться у трьох кварталах» [29].

Огляд сучасних публікацій західних воєнних теоретиків щодо проведення штурмових операцій в умовах міст дозволяє зробити такі висновки:

- офіційні доктринальні документи та польові настанови мають тенденцію змінюватись, адаптуючись під сучасні умови, але так і залишаються занадто загальними.

- особливий акцент робиться на технологічних змінах, які мають суттєвий вплив на тактику ведення штурмових дій.

- тісна взаємодія збройних сил з щільно населеними містами потребує перегляду тренувань навичок цивільно-військової взаємодії. Складна міська інфраструктура потребує специфічних знань, які не завжди належать фаховій військовій сфері, що передбачає більш тісне співробітництво з цивільними науково-дослідними центрами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sun Tzu. On the Art of War. The Oldest Military Treatise in the World Translated from the Chinese With Introduction and Critical Notes by Lionel Giles, M. A. - London: Luzac & Co., 1910.

2. Les Oisivetés de Monsieur de Vauban, ou ramas de plusieurs mémoires de sa façon sur différents sujets. Seyssel, Champ Vallon, 2007. Wahlman A. Storming the City: U.S. Military Performance in Urban Warfare from World War II to Vietnam. Denton, Texas : University of North Texas Press, 2015.

3. Field Manual (FM) 90-10, Military Operations on Urbanized Terrain (MOUT). FM 90-10-1, An Infantryman’s Guide to Urban Combat. URL : https://mwi.usma.edu/urban-warfare-project/

4. URL : https://sofrep.com/news/us-special-forces-commanders-extremis-force-early-years-counter-terrorism/

5. King A. The Combat Soldier: Infantry Tactics and Cohesion in the Twentieth and Twenty-First Centuries. Oxford : Oxford University Press, 2013; King A. Command. The Twenty- First- Century General. Cambridge : Cambridge University Press, 2019.

6. Blood and Concrete: 21st century conflict in urban centers and megacities / Ed. by D. Dilegge, R. J. Bunker, J. P. Sullivan and A. Keshavarz. Washington DC : Xlibris, 2019.

7. URL : https://twitter.com/SpencerGuard/status/1513918255445909507; URL : https://www.johnspenceronline.com/mini-manual-ukrainian

8. Krulak Ch. The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War // Marines Magazine, January 1999. The Strategic Corporal Revisited. Challenges Facing Combatants in 21st-Century Warfare / Ed. By D. W Lovell, D.-P. Baker. – Cape Town: UCT Press, 2017.

УДК 1(091):17.024.4:111.61:316.257

Богдановський Дмитро Ігорович,
аспірант за освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська справа та страхування», група АФ-22-1;
Богдановський Ігор Валерійович,
д-р філос. наук, професор;
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

АВАНГАРДНЕ МИСТЕЦТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ІННОВАЦІЯ

Інноваційні соціальні технології є такі методи, прийоми інноваційної діяльності, які спрямовані на створення нововведень у суспільстві, на реалізацію таких ініціатив, які викликають якісні зміни в різних сферах соціального життя, призводять до раціонального використання матеріальних та інших ресурсів у суспільстві.

Представники Франкфуртської школи репрезентували проект трансформації свідомості через інноваційні форми мистецтва – сюрреалістичну музику, поезію, літературу. Авангардне мистецтво на противагу традиційному несе в собі інноваційні підходи щодо впливу на свідомість. На думку франкфуртців, література та мистецтво як специфічна сфера суспільної свідомості зберігають своє значення лише до тих пір, доки образи фантазії не можуть бути реалізовані у самій дійсності. Як тільки розвиток виробничих відносин досягає такого рівня, що естетичні утопії літератури та мистецтва здійснюються на практиці, мистецтво втрачає свій опозиційний смисл [1, с. 138]. В сучасному світі мистецтво використовується масово і з прибутком, є вседосяжним, прагматичним. Персоніфікованість, елітарність, камерність мистецтва втрачені.

Сюрреалістична творчість – це негативний процес по відношенню до традиційного мистецтва. Сюрреалісти вважають, що світ може бути явленим лише в тому випадку, якщо він репрезентується як такий, що повинен змінитися, як стан негативності. Інноваційний сюрреалістичний проект присутній в тому вимірі людського існування, в якому народжуються всі життєві проекти, всі типи людської чуттєвості, але існує як більш висока реальність – як "сюрреальність". Сюрреалісти прагнуть руйнації дійсності, в якій світ постає перед пізнанням таким, яким він є насправді. Мається на увазі об'єктивність не

реального, а сюрреального. Перебудова реальності в авангардному мистецтві означає, що воно бунтує проти повної анігіляції мистецтва. Цьому слугує застосований авангардистами "эфект відчуження", коли предмети повсякденного життя беруться із "царства очевидності" і предстають в незвичному вигляді. Таким чином з'являється зовсім інша структура значень, яка відбиває жахливий світовий хаос [1, с. 141].

Авангардне, сюрреалістичне мистецтво покликано стати інноваційною альтернативою для традиційного мистецтва, що трансформувалося в «індустрію культури, для якої характерні масовість, імітативність, стандартизація. Необхідною формою її розвитку є стереотип… традиційна культура базується на дуеті "раціо" та гуманістичних цінностей» [1, с. 145].

Маркузе Г., Адорно Т., Беньямін В. притримувались думки, що авангардно-модерністські напрямки в мистецтві, які войовничо антитрадиційні, естетично антинормативні, деколи мають епатуючий, екстравагантний, декларативний характер, викривають жорстокість, абсурдність світу, самотність та приреченість на глобальне відчуження людини від всіх і вся у цьому світі. Серед основних рис авангардного мистецтва називаються незакінченість, автономність, полемічність. Дисонанс, фрагмент, монтаж - ось істинні прийоми, що рятують мистецтво від примирення з реальністю.

Т.В. Адорно розкриває революційну суть, соціальну роль цієї музики. В нововіденській музиці лунає сама ушкодженість буття, всесвітні конфлікти, нелюдське відчуження. Відчай - її основний настрій. Чим глибше мистецтво занурюється у відчай та абсурд, тим сильніше та міцніше його надія на майбутнє "інобуття" людства. Причому чим більше митець буде використовувати безсвідомі імпульси при написанні твору, тим більш значимим стане його пізнавальний аспект [1, с. 149].

Справжній творчий процес здатний репрезентувати аудиторії шок, реакцію на диссонантні соціальні умови. Сила протесту сконцентрована в безмовному жесті.

Модернізм, частково теоретизований в творах франкфуртців, наприкінці XX ст. перетворюється в постмодернізм. Його ідеї – це ідеї, що спорідненні із загальним духовним поштовхом надавши початок руху сюрреалістів та експресіоністів. Криза розуму, плюралізм у виборі методів та прийомів художньої діяльності, заперечення ролі прогресу, вшанування фантазії та уяви в творчому процесі, надання пріоритету монтажу та комбінації фрагментів є провідними засадами теорії постмодернізму.

Подолання відчуження в естетичній сфері є одним з шляхів духовного оновлення є актуальним у сучасну кризову добу. «Нова стратегія освіти та виховання повинна базуватися на принципах гармонізації людської природи

шляхом активізації креативного потенціалу індивіду (фантазії, інтуїції, уяви), відродження цінностей, що грунтується на традиційних національних, релігійних уявленнях. Вітчизняне авангардне мистецтво, основним принципом якого є принцип гуманізму, може стати однією з альтернатив масовій культурі та запобігти хибній трансформації української ментальності, сприяти зростанню самобутнього інтелектуального розвитку підростаючого покоління, подоланню культурного відчуження, формуванню системи гуманістичних цінностей» [4, с. 1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність : монографія. К. : Парапан, 2006. 168 с.
2. Льовкіна О. Г. Генезис праксеологічних ідей: історико-філософський контекст. *Філософські обрії.* 2012. № 27. С. 4–12.
3. Льовкіна О. Г. Проблема відчуження у світлі сучасних глобалізаційних трансформацій: соціокультурний та політико-економічний аспекти. *Практична філософія*. 2006. № 6. С. 37–41.
4. Льовкіна О. Г. Проблема відчуження в соціальній філософії Франкфуртської школи (спроба осмислення в контексті глобалістики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.03 / АПН України ; Інститут вищої освіти. К., 2003. 18 с.
5. Льовкіна О. Г. Теорії ефективної діяльності: тектологія О. Богданова та пракселогія Т. Котарбінського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук. Київ : Б.в., 2012. 35 с.

УДК 37.014

Бондарук Богдан Юрійович,
здобувач вищої освіти академічної групи ПНБЗ-11;
Красильник Юрій Семенович,
канд. пед. наук, доцент,
Київський національний університет будівництва та архітектури

СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНЕ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗА ОСВІТНЬОЮ ПРОГРАМОЮ «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (БУДІВНИЦТВО ТА ЗВАРЮВАННЯ)»

Розвиток студента як особистості та майбутнього професіонала лежить в основі формування нової освітньої парадигми, що потребує інноваційних підходів в освітній діяльності, інтерактивної взаємодії між учасниками освітнього процесу. Професійна освіта у галузі будівництва та зварювання потребує висококваліфікованих педагогів професійного навчання, визначальними для яких є поєднання професійних, когнітивних, комунікативних та емоційно-ціннісних складових професійної діяльності. Одним з основних способів досягнення цієї мети є реалізація студентоцентрованого підходу в системі підготовки майбутніх бакалаврів професійного навчання.

Проблеми студентоцентрованого навчання є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (В. Андрющенко, І. Бойчук, В. Бурак, Л. Гула, О. Єрмоленко, В. Кремень, Ю. Рашкевич, Л. Рябовол, А. Семенова, Н. Сосницька, О. Шаров, Дж. Равен, Р. Флюеллінг, В. Віттерн та ін.). Дослідники одностайні в тому, що реалізація студентоцентрованого підходу породжує цілу низку труднощів і суперечностей, подолання яких повинно значно підвищити якість освітніх послуг. Зокрема, М. Бойко [1] розкрито сутність поняття «студентоцентроване навчання», розглянуто заходи і процедури, які передбачає студентоцентроване навчання, відповідно до вимог Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015), окреслено цілі студентоцентрованої моделі освіти, охарактеризовано кількісні та якісні інструменти впровадження студентоцентрованого навчання в сучасних закладах вищої освіти. Авторкою встановлено індикатори реалізації студентоцентрованого навчання: участь студентів в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти,

делегування студентами своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів, внесення пропозицій щодо змісту навчальних планів і освітніх програм. М. Бойко [1] також висвітлено досвід реалізації студентоцентрованого навчання в системі управління якістю професійної підготовки майбутнього вчителя у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. Студенти мають можливість вибору навчальних дисциплін, навчання одночасно за декількома освітніми програмами академічної мобільності, активно залучаються до співпраці зі стейкхолдерами, заходів з підтримки випускників та розвитку кар'єри.

Ю. Красильником [2] досліджено та обґрунтовано концептуальні основи персонодидактики як системи науково-практичного і психолого-педагогічного супроводження професійного та особистісного розвитку студента, розкрито сутність особистісного підходу як ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітній практиці, реалізація якого передбачає створення дієвих умов для самореалізації суб'єктів освітнього процесу, побудови персоналізованого навчання задля вирішення студентами навчальних, навчально-методичних та навчально-наукових завдань, доведена необхідність та можливість персонодидактики, в сукупності своїх методологічних засад, теоретико-методичних підходів, щодо створення дієвого механізму реалізації гуманістичної парадигми персоналізованого освітнього процесу.

С. Толочко [5] зроблено висновок про те, що сучасні освітні інновації у вітчизняних закладах вищої освіти детермінуються й актуалізуються впровадженням студентоцентрованого підходу, що передбачає застосування методів для перенесення акцентів з викладачів на студентів. Дослідниця вважає, що імплементацією означеного підходу до навчання і викладання в освітньому процесі досягається дотримання принципів толерантності й поваги до різноманітності здобувачів освіти, їхніх особливостей, потреб, розбудови особистісних освітніх траєкторій; використання різноманітних засобів репрезентації навчально-пізнавальної чи наукової інформації та застосовуваних педагогічних методів, а також їхнє систематичне оцінювання і коригування; формування незалежності, самостійності в поєднанні з наставництвом, фасилітацією і допомогою викладачів; дотримання принципів взаємоповаги у стосунках педагогів і студентів; реагування на побажання чи невдоволення здобувачів освіти.

Г. Красильниковою та С. Красильниковим [3] висвітлено шляхи реалізації індивідуальних освітніх траєкторій майбутніх педагогів професійного навчання. Вчені підкреслюють, що підґрунтям реалізації студентоцентрованого навчання у вищій освіті України є документи Болонського процесу, які декларують необхідність урахування різноманітності студентів та їх потреб шляхом

створення у ЗВО освітнього середовища, орієнтованого на задоволення інтересів студентів, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії з числа вибіркових дисциплін, характеризують перспективні напрями урахування академічних інтересів та потреб майбутніх педагогів професійного навчання, націлені на формування додаткових компетентностей студентів, а саме, через розроблення програм-minor та сертифікатних програм.

М. Кущевський і О. Таранюк [4] розглядають студентоцентроване навчання як основоположний принцип освітніх реформ орієнтований на студента (орієнтація на вихід), в основі якого лежить компетентнісна модель фахівця (профіль), створена за найактивнішої участі, поряд із викладачами, роботодавцями, випускниками, професійними організаціями тощо, а в основу студентоцентрованого навчання покладено ідею максимального забезпечення студентам шансів отримати перше місце роботи на ринку праці, підвищення їхньої «вартості» у роботодавців (придатності до працевлаштування), задоволення тим самим актуальних потреб останніх.

С. Шандрук [6] звертає увагу на те, що у ході розробки стандартів вищої освіти нового покоління доречно зосереджувати свою увагу на таких принципах побудови освітніх програм, як: відповідності суспільним запитам, профільності освітньої програми, взаємозалежності цілей і результатів навчання, загальної та фахової компетентностей, оптимального вибору форм, методів і засобів навчання та оцінювання якості освітньої програми, структурно-логічного зреалізування освітньої програми (розроблення навчального плану). Узагальнення результатів наукових досліджень [1, 2, 3, 4, 5, 6] уможливлює уточнення змісту поняття «студентоцентроване навчання здобувачів освіти» як освітньої технології, концептуальною основою якої є суб'єктна позиція здобувачів освіти, розроблення освітніх програм, які зосереджені на результатах навчання, реалізації компетентнісної парадигми освітньої діяльності, практико-орієнтовані на задоволення потреб та інтересів здобувачів освіти, що формує індивідуальну освітньою траєкторію як персонального шляху реалізації особистісного потенціалу кожного здобувача в освітньому процесі, що формується з урахуванням його здібностей, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі видів, форм, методів, засобів та темпу навчання з урахуванням складності навчальних завдань, можливостей неформального та інформального складників освітнього процесу. Проте проблематика, пов'язана зі студентоцентрованим навчанням здобувачів освіти за освітньою програмою «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)», вивчена недостатньо. Актуальним є синтез ідей, які орієнтують навчання на здобувача вищої освіти, освітні стандарти вищої освіти, компетентнісний підхід та участь здобувачів у формуванні та реалізації освітніх програм.

Огляд освітньо-професійної програми «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта» спеціалізації 015.31 «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», яка впроваджена в Київському національному університеті будівництва і архітектури, виявив чітку зорієнтованість викладання на студентоцентрованому навчанні, яке проводиться у формі лекції, мультимедійної лекції, інтерактивної лекції, бінарної лекції, практичних занять, лабораторних робіт, індивідуальних занять, консультацій, самостійного навчання, проходження навчальної, навчальнопедагогічної, виробничо-педагогічної та педагогічної практик, виконання курсових робіт та проектів на основі нормативно-правових актів, підручників, посібників, періодичних наукових видань, консультації з викладачами, складання атестаційного екзамену. На нашу думку, освітньо-професійна програма «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» досить повно враховує можливості студентоцентрованого підходу. Програма передбачає не тільки теоретичне навчання, але й практичне, що дозволяє студентам отримувати необхідні навички та вміння для подальшої професійної діяльності. На нашу думку, існує потреба розширення можливостей реалізації студентоцентрованого навчання через впровадження в освітній процес інноваційних методів. Одним із методів студентоцентрованого навчання, який може бути застосований в рамках цієї програми, є проєктна робота. Цей метод полягає у тому, що студенти працюють над проєктом, який має практичне значення. Викладачі виступають у ролі консультантів, які допомагають студентам у вирішенні різних завдань та проблем та виникають під час роботи над проєктом. Іншим методом студентоцентрованого навчання є індивідуальне навчання. В рамках цього методу студентам надається можливість здійснювати самостійну роботу з тем, які вони вважають важливими для професійної діяльності. Викладачі допомагають студентам у розумінні складних понять та у розвитку визначених вмінь та навичок. Ще одним методом студентоцентрованого навчання є рольова гра. Цей метод полягає у тому, що студенти виконують різні ролі та взаємодіють між собою у рамках відтворення різних ситуацій, які можуть виникнути в професійній діяльності. Цей метод дозволяє студентам розвивати комунікативні вміння та взаємодію з колегами.

SWOT-аналіз освітньо-професійної програми «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» дав нам можливість сформувати програму її розвитку з урахуванням студентоцентрованого підходу (таблиця 1).

Таблиця 1 – Програма розвитку освітньо-професійної програми «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» з урахуванням студентоцентрованого підходу

№ з/п	Напрям розвитку ОП	Зміст заходів щодо розвитку ОП
1.	Проєктування та цілі ОПП	Урахування позицій та потреб стейкхолдерів при формулюванні цілей ОПП та програмних результатів навчання
2.	Структура, зміст та унікальність ОПП	Розроблення структури ОПП з врахуванням можливості для формування індивідуальної освітньої траєкторії
3.	Навчання і викладання за ОПП	Вибір форм та методів навчання і викладання, які сприяють досягненню заявлених у ОПП цілей та програмних результатів навчання, відповідають вимогам студентоцентрованого підходу та принципам академічної свободи
		Забезпечення поєднання навчання і досліджень під час реалізації ОПП
4.	Контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність.	Вибір форм контрольних заходів та критеріїв оцінювання здобувачів вищої освіти, які дозволяють встановлювати досягнення здобувача вищої освіти результати навчання для окремого освітнього компоненту та/або ОПП в цілому, а також оприлюднюються заздалегідь
		Визначення політики і процедури дотримання академічної доброчесності, що послідовно дотримується всіма учасниками освітнього процесу під час реалізації ОПП
5.	Людські ресурси.	Залучення до аудиторних занять професіоналів-практиків, експертів галузі, представників роботодавців
6.	Освітнє середовище та матеріальні ресурси	Моніторинг фінансових та матеріально-технічних ресурсів (бібліотека, інфраструктура, обладнання тощо), а також навчально-методичного забезпечення ОПП задля досягнення визначених ОПП цілей та програмних результатів навчання
7.	Збір, аналіз та врахування інформації щодо професійної траєкторії випускників ОПП.	Допомога випускникам у працевлаштуванні, аналіз їх кар'єрного шляху, залучення до співпраці (зустрічі, лекції, семінари, організація практик, консультацій тощо)
		Залучення потенційних роботодавців, проведення освітніх заходів задля адаптації випускників до сучасного ринку праці
		Аналізування результатів опитування випускників гарантом ОПП, подання пропозицій на розгляд засідання кафедри щодо ініціювання внесення змін до ОПП

Продовження таблиці 1

8.	Залучення здобувачів вищої освіти безпосередньо або через органи студентського самоврядування до процесу періодичного перегляду ОПП та інших процедур забезпечення її якості як партнерів.	Врахування позиції здобувачів вищої освіти під час перегляду ОПП
		Залучення здобувачів вищої освіти до процесу оновлення ОПП шляхом спілкування в освітньому процесі, виявлення їх думок та рекомендацій через онлайн анкетування у Google-формах щодо якості викладання
		Аналізування результатів опитування здобувачів вищої освіти гарантом ОПП, подання пропозицій на розгляд засідання кафедри щодо ініціювання внесення змін до ОПП
9.	Освітня, організаційна, інформаційна, консультативна та соціальна підтримка здобувачів вищої освіти, що навчаються за ОПП.	Забезпечення соціальної підтримки здобувачів вищої освіти через механізми соціального захисту, поліпшення побутових умов у гуртожитках, організація оздоровлення та відпочинку
10.	Реалізація права на освіту особами з особливими освітніми потребами.	Створення достатніх умов для реалізації права на освіту особами з особливими освітніми потребами, що навчаються за ОПП
11.	Підтримка освітнього середовища, яке є безпечним для життя та здоров'я здобувачів вищої освіти.	Розвиток співпраці з органами студентського самоврядування, надання пропозицій адміністрації щодо підтримки безпечності освітнього середовища для життя та здоров'я здобувачів вищої освіти

Отже, студентоцентроване навчання є ефективним методом навчання, яке дозволяє студентам отримувати практичні навички та вміння, необхідні для подальшої професійної діяльності, а також розвивати комунікативні та інші важливі навички. Для успішного впровадження студентоцентрованого навчання здобувачів освіти за освітньою програмою «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» необхідно забезпечити належну організацію освітнього процесу, використовувати інноваційні методи та підходи до навчання. Для подальших досліджень у цій галузі можна рекомендувати проведення порівняльного аналізу ефективності студентоцентрованого та традиційного підходів до навчання, а також вивчення можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій у студентоцентрованому навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко М. М. Студентоценроване навчання в процесі управління якістю професійної підготовки майбутнього вчителя. URL : https://core.ac.uk/download/pdf/288840903.pdf (дата звернення: 10.04.2023).

2. Красильник Ю. С. Концептуальні основи персонодидактики вищої школи. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2020. № 1 (41). С. 181–190.

3. Красильникова Г. В., Красильников С. Р. Шляхи реалізації індивідуальних освітніх траєкторій педагогів професійного навчання. URL : https://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/10074/КрасильниковаГ.%2cКрасильников.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 14.04.2023).

4. Кущевський М. О., Таранюк О. В. Студентоцентроване навчання як основоположний принцип освітніх реформ. URL : https://tksv.khmnu.edu.ua/inetconf/2022/khnu2022.pdf#page=188 (дата звернення: 10.04.2023).

5. Толочко С. В. Викладач-інноватор як організатор учіннєвої діяльності в умовах студентоцентрованого навчання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2020. Випуск 189. С. 79–84.

6. Шандрук С. К. Принципи побудови освітніх програм на засадах студентоцентрованого навчання. URL : https://kneu.edu.ua/userfiles/Department_of_International_Economics_and_manageme/studentozentruzm.pdf#page=61 (дата звернення: 15.04.2023).

УДК 159.9;159.94

Василевська Олена Іванівна,
канд. психол. наук, доцент,
Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ПІДТРИМКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ У СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ

Актуальність проблеми підтримки психологічної стійкості особистості зумовлена тим, що життя сучасної України, на жаль, просякнуте стресовими, трагічними подіями. Війна, яку розв'язала російськи агресори, позначилася на різних рівнях функціонування людини: фізичному, соціальному та психологічному. За умов надзвичайної ситуації, якою і є війна, необхідно розглянути особливості психологічної стійкості особистості в екстремальних умовах, шляхи її підтримки в стресових ситуаціях.

Американська психологічна асоціація із забезпечення стійкості у відповідь на тероризм, розглядає психологічну стійкість як процес успішної адаптації до різного роду травм, трагічних ситуацій, загроз та інших значних джерел стресу.

Системний аналіз поняття «психологічної стійкості» здійснювали українськи психологи О. Грицина, О. Кокун, М. Корольчук, В. Крайнюк, В. Мороз, М. Тімченко та ін.

Сучасна українська психологія розглядає психологічну стійкість як якість особистості, що дає змогу протистояти життєвим труднощам, стресовим ситуаціям, дозволяє зберігати психічне і фізичне здоров'я та працездатність в складних, непередбачуваних обставинах, виходити з таких ситуацій без стійких порушень, з успішною адаптацією до несприятливих змін [1; 2; 4].

Варто зауважити, що деякі науковці, зокрема Х.Стельмащук, розглядають психологічну стійкість як сукупність адаптаційних процесів, що забезпечують інтегрованість особистості в плані збереження узгодженості основних функцій, стабільність їх виконання. І, як зазначає психологиня, стабільність виконання не обов'язково передбачає стабільність структури функцій, а швидше припускає її достатню гнучкість.

До засадничих ознак психологічної стійкості належить позитивний образ Я, у формуванні якого важливу роль відіграє сприятлива групова ідентичність особистості [4; 5].

Загалом, зарубіжними фахівцями виділяються наступні основні чинники психологічної стійкості: турботливі стосунки всередині та поза сім'єю, які створюють любов і довіру, є прикладом для наслідування, заохочують і заспокоюють; вміння складати реалістичні плани та реалізовувати їх; впевненість у собі; комунікативні навички та навички вирішення проблем; здатність керувати емоціями.

Як окремі складові психологічної стійкості розглядаються: врівноваженість (здатність утримувати рівень напруги), стабільність (постійний рівень емоційного стану), опірність (здатність зберігати свободу поведінки та вибір конструктивної життєвої стратегії) [4].

Актуальна проблема збереження або підвищення психологічної стійкості особистості, пов'язана також з пошуком ресурсів, що допомагають в подоланні негативних наслідків стресових ситуацій. Як ресурс розглядають внутрішні і зовнішні змінні, що сприяють збереженню психологічної стійкості у стресогенних ситуаціях [3; 1].

Сприятливе соціальне середовище, створює умови для підтримки самооцінки, самореалізації, адаптивного потенціалу, розширенню ресурсних складових.

Слід зазначити, що в процес психологічної стійкості долучається віра особистості; вітальні установки; достатньо висока самооцінка; розуміння подій, які відбуваються й можливість прогнозування їх подальшого розгортання; раціональні судження в інтерпретації життєвої ситуації, домінування позитивних емоцій; поведінкова активність; розвинена вольова регуляція; використання ефективних стратегій подолання труднощів; конструктивна комунікативна взаємодія з оточуючими [2;4].

Отже, сучасна психологія розглядає психологічну стійкість як складну якість особистості, в якій об'єднані: врівноваженість (рівновага); стійкість, стабільність (постійність); опірність (резистентність).

Нині наукові дослідження вчених спрямовані не лише на вивчення природи і сутності стресу, причин його виникнення, основний акцент робиться на пошук ефективних копінг-стратегіях, які забезпечують психологічну стійкість особистості в ситуаціях, які випробовують її на міцність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : метод. посіб. / Кокун О. М., Клочков В. В., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.

2. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах. К. : Ника-Центр, 2006. 580 с.

3. Крайнюк В. М. Порівняльний аналіз індивідуальнопсихологічних властивостей стресостійкості рятувальників у посттравматичний період. *Наука освіта: Наук.-практ. журн. Півден. наук. центру АПН України. Спецвипуск: Психологія особистості, досвід минулого – погляд у майбутне*. 2004. С. 142–146.

4. Овсяннікова Я. О. Теоретико-методологічні підходи до аналізу понять емоційної, психологічної стресостійкості. *Проблеми екстремальної та кризової психології.* 2009. Вип. 6. С. 85–94.

5. Стресостійкість у сучасному світі. Психологічна служба ЗУНУ : вебсайт. URL : https://www.tneu.edu.ua/student-life/laboratory-psychologicalservices/recommendations-and-tips/9681-stresostiikist-usuchasnomu-sviti.html

УДК 159.98:658(075.8)

Вовкотруб Сергій Олегович,
здобувач вищої освіти навчальної групи ПСМ 22-1;
Нежинська Олена Олександрівна,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ УСПІШНИХ ПРОДАЖІВ

Формування стабільної клієнтської бази є важливим завданням для успішних продажів, оскільки вона забезпечує постійний потік замовлень та прибуток. Для успішного формування клієнтської бази і забезпечення продажів, необхідно виконати кілька ключових кроків:

Аналіз ринку та сегментування споживачів: Визначення цільової аудиторії та її подальше поділ на сегменти відповідно до специфіки продукту чи послуги. Сегментування допоможе сконцентрувати зусилля на найбільш перспективних групах споживачів.

Розробка маркетингових стратегій: На основі сегментування, розробити маркетингові стратегії, спрямовані на привернення та утримання клієнтів в кожному сегменті. Це можуть бути індивідуальні пропозиції, знижки, програми лояльності тощо.

Залучення нових клієнтів: Рекламні кампанії, маркетингові заходи, піар-діяльність та інші інструменти для привернення нових клієнтів.

Збереження і задоволення існуючих клієнтів: Важливо піклуватися про задоволення поточних клієнтів, надавати якісну підтримку, вирішувати їх проблеми та вимоги. Програми лояльності, персоналізований сервіс та послуги можуть сприяти збереженню клієнтів.

Аналіз результатів та вдосконалення стратегій: Постійний моніторинг та аналіз результатів маркетингових заходів допоможе виявити ефективні та неефективні методи, що дозволить вносити корективи в маркетинг [1].

Ефективним підходом у сфері продажу товарів виробничо-технічного призначення є консультативний продаж, також відомий як системний продаж. У цьому підході продавець виступає не просто як торговий агент, але й як порадник та консультант покупця. Основна мета консультативного продажу полягає в тому, щоб зрозуміти потреби та вимоги клієнта та запропонувати оптимальне рішення, яке задовольнить його потреби та принесе користь споживачу.

Основні принципи ***консультативного продажу*** включають:

Розуміння потреб клієнта: Продавець має провести детальне дослідження та аналіз потреб та проблем клієнта. Це допоможе зорієнтуватися в тому, які товари та послуги найкраще відповідають його потребам.

Експертна консультація: Продавець повинен мати глибокі знання про свої товари та послуги, а також про індустрію, в якій працює клієнт. Він має бути в змозі надати консультації щодо технічних аспектів, вибору, використання та підтримки товарів.

Індивідуальний підхід: Продавець має розробити індивідуальні стратегії продажу для кожного клієнта. Враховуючи його потреби, бюджет, терміни та інші фактори, він має запропонувати оптимальне рішення.

Післяпродажний сервіс: Консультативний продаж не закінчується після укладання угоди. Важливо забезпечити післяпродажний сервіс, включаючи надання підтримки, технічного обслуговування.

Консультативний продаж передбачає, що продавець виступає як консультант-інструктор, а не просто продавець у звичному розумінні. Він повинен мати глибокі технічні знання про об'єкт торгівлі, наприклад, продукти виробничо-технічного призначення, їх особливості, переваги та можливості застосування.

Продавець повинен вміти ефективно донести цю інформацію до конкретного покупця, показавши, як саме продукт може вирішити його потреби та принести користь його підприємству. Для цього необхідно дослідити та розуміти особливості та потреби підприємства-споживача, а також ідентифікувати ключових осіб, які здатні оцінити переваги продукту та прийняти рішення щодо купівлі.

Підприємство, яке відправляє свого представника або торгового агента для консультативного продажу, очікує, що він буде мати глибокі знання не лише про продукт, але і про специфіку та потреби самого підприємства-споживача. Його роль полягає в тому, щоб використовуючи свої знання, навички та досвід, допомогти підприємству-споживачу прийняти обґрунтоване рішення щодо покупки і забезпечити йому максимальну вигоду від використання товару чи послуги [2].

До того ж він може спілкуватися з іншими користувачами мережі. Активне використання Інтернету зумовило виникнення нового виду ринкових процесів – електронної торгівлі. Електронна торгівля означає купівлю чи продаж товару за допомогою електронних технологій. Вона передбачає замовлення, оплату та доставку товарів або послуг. Електронні ринки – це «віртуальні торговельні зали», в яких продавці, користуючись електронними технологіями,

пропонують свої товари і послуги, а покупці відшукують інформацію, яка їх цікавить, уточнюють, що саме їм потрібно, й розміщують замовлення. Оплачують товар та послуги засобами електронного платежу: пластиковими картками, електронними чеками, цифровими грішми.

Багаторівневий маркетинг, також відомий як мережевий маркетинг або MLM (Multi-Level Marketing), дійсно є сучасною формою продажу, що набула значного поширення. У цій стратегії продажу незалежні торгові агенти, які часто називаються дистриб'юторами або партнерами, мають право залучати до продажу інших торгових агентів і отримувати комісійні від їхніх продажів. Це створює кілька послідовних рівнів організації продавців і покупців, в якій кожен покупець може стати продавцем, залучивши нових покупців.

Основна ідея багаторівневого маркетингу полягає в тому, що дистриб'ютори не лише продають продукти, але й будують свою власну організацію продавців, які в свою чергу роблять те саме. Кожен рівень організації отримує комісійні від продажів своїх підлеглих рівнів.

Однією з переваг багаторівневого маркетингу є можливість побудови великої та ефективної мережі продажів за рахунок залучення нових партнерів. Крім того, дистриб'ютори мають можливість заробляти не лише на власних продажах, а й на комісійних від продажів своїх підлеглих.

Однак важливо зазначити, що багаторівневий маркетинг може мати і свої виклики. Деякі критики вказують на те, що деякі підприємства, використовуючи цю стратегію, можуть надмірно фокусуватись на залученні нових партнерів, замість продажу реальних продуктів або послуг. Також успіх у багаторівневому маркетингу.

Стимулюють продажі товарів та послуг також:

Пошук покупців за допомогою виставок.

Пошук клієнтів за допомогою контекстної реклами.

Пошук клієнтів за допомогою медійної реклами.

Пошук клієнтів за допомогою соціальних мереж.

Пошук покупців та їх залучення за допомогою реклами на форумах.

Пошук покупців за допомогою спеціальних каталогів.

Сайт – це ще один засіб для пошуку покупців.

Пошук покупців на інтернет-аукціонах [1].

Отже, як влучно відмічають Р.А. Калениченко, А.С. Коханець, О.О. Нежинська у навчальному посібнику «Психологія бізнесу»: «…сучасний підхід до продажу має зовсім інший менталітет, а саме відданість довгостроковій перспективі. Клієнти сьогодення розуміють, що немає жодної терміновості для покупки, тому що вигідні угоди, хороші продавці й успішні компанії зустрічаються

щодня. Не така важлива ціна, покупці зацікавлені не тільки у вдалій угоді, але й у довгострокових відносинах. Після кризи потреба в безпеці значно загострилась. Сьогодні клієнти хочуть визначити якість продукції чи послуги, що вони купують, тому що поняття «ціна = якість» втратило свою актуальність. Через це вони шукають довгострокові відносини з постачальниками, які володіють надійними ресурсами в довгостроковій перспективі» [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кондратюк І. В., Малініна М. Я. Професійні продажі : навчальний посібник / за наук. ред. М. Г. Бойко. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2015. 192 с.
2. Апопій В. В., Міщук І. П. Організація торгівлі : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2009. 632 с.
3. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Нежинська О. О. Психологія бізнесу : навч. посібник. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 270 с.

УДК 159.9

Войтенко Олена Василівна,
канд. психол. наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університет

ПРОФЕСІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ: ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ТА ЙОГО СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ

Поняття "професійне благополуччя" є відносно новим: як предмет психологічних досліджень воно з'явилось наприкінці минулого століття у західній психології. Кількість вітчизняних робіт по темі благополуччя людини в професійному та організаційному контекстах до останнього часу залишається вельми незначною.

Психологічне благополуччя у професійній сфері розглядається з використанням термінології, яка суттєво відрізняється за змістовим наповненням. Відсутність єдності у термінології утруднює розуміння змісту феномену професійного благополуччя і, відповідно, пошук шляхів управління благополуччям особистості у професійному контексті.

Серед найбільш часто вживаних у вітчизняних і зарубіжних наукових публікаціях термінів: професійне благополуччя, якість робочого життя, суб'єктивне благополуччя, пов'язане з роботою, благополуччя на роботі, благополуччя на робочому місці, благополуччя працівника. Використання терміну "благополуччя працівника" [1] має на увазі благополуччя людей, які є членами організації, працюють в організації, тобто фактично йдеться про "благополуччя на робочому місці" та/або "благополуччя на роботі", тому можна вважати ці варіанти термінами-дублетами. "Якість робочого життя" — термін, що позначає лише деякі аспекти благополуччя у професійному контексті, а саме задоволеність працівників умовами і змістом їх трудової діяльності. Дж. Р. Хекман та Дж. Ллойд Саттл розглядають якість робочого життя дещо ширше: як ступінь задоволення потреб співробітників шляхом виконання професійних функцій у конкретній організації. [2]. Однак для досягнення професійного благополуччя не достатньо лише задоволення потреб — ступінь своєї щасливості у професійній діяльності людина оцінює, спираючись на суб'єктивні критерії, зокрема особистісні цінності [3]. Отже, цей термін не достатньо точно передає зміст поняття "благополуччя" при розгляді його у професійному середовищі. А. Беккер і В. Ерлеманс користуються термінами "суб'єктивне благополуччя в організаціях" та "суб'єктивне благополуччя, пов'язане з роботою" як синонімами, розуміючи під

ними задоволеність роботою, часте переживання позитивних емоцій і нечасте переживання негативних [4]. Ця термінологія не відповідає, на нашу думку, вимогам стислості та відсутності синонімії. Н. Волинець використовує термін "психологічне благополуччя працюючої особистості (працівника)", яке на її думку доречно розглядати "по-перше, як глобальне, цілісне суб'єктивне рефлексивне переживання особистістю позитивності та значущості власного "Я-існування" в цілому та через призму її життєздійснення в середовищі професійної діяльності, що репрезентує інтегральну оцінку життя працюючої людини, позитивні афекти стосовно виконуваної роботи, організаційного середовища та, як наслідок, життя в цілому, і, по-друге, як суб'єктивне переживання проживання ситуативного досвіду в контексті професійної діяльності як гармонійне поєднання вкладених зусиль особистості для здійснення роботи, досягнутих цілей роботи та отриманої вигоди (винагороди, визнання, перспектив тощо)" [5, с. 54]. Даний термін, на наш погляд, є надто громіздким, дефініція аморфна і не вирішує завдання операціоналізації поняття. Тим більше, що проведення масових опитувань потребує певного спрощення моделей виміру, а також при вимірі благополуччя у професійній сфері є сенс використовувати показники, що стосуються тільки роботи, і ті з них, на які роботодавець може вплинути. У дослідницькій практиці існує потреба у поняттях меншого змістового обсягу, для яких процес емпіричної інтерпретації є менш багатоваріантним. До таких ми відносимо поняття "професійне благополуччя", яке можна трактувати як загальне поняття для фіксування ставлення до професійної діяльності, яке відображає як соціальні уявлення про благополучну професійну ситуацію, так і суб'єктивну оцінку її різноманітних аспектів у ситуації "тут і зараз". На нашу думку, термін "професійне благополуччя" заслуговує на цілком визначене положення у термінологічному полі вивчення психологічного благополуччя у сфері професійної діяльності як такий, що найповніше і найточніше передає суть поняття, на відміну від інших варіантів характеризується наявністю чіткої дефініції (благополуччя в професійному контексті), досить стислий і не суперечить світовій практиці. Поняття "професійне благополуччя" відображає особисте сприйняття людиною власного професійного життя, переживання емоційних реакцій на нього, дозволяє схарактеризувати ступінь задоволеності людини професійною діяльністю.

Для західних академічних досліджень досить характерними є описові визначення, що зводяться до перерахування показників професійного благополуччя, або визначення через протиставлення благополуччя проявам неблагополуччя [6]. Дослідники виокремлюють різні змістові компоненти в описах даного феномену. Спільним компонентом для більшості підходів є задоволеність

роботою, яка визначається як позитивна оцінка різних аспектів професійного життя, що мають особливе значення для індивіда [7]. Ступінь задоволеності залежить від відповідності досягнутого тому, що працівник виділяє для себе як стандарти хорошого життя. Отже, задоволеність можна позначити як оцінний конструкт, що співвідносить наявні обставини з внутрішнім потрібнісним станом суб'єкта, і використовувати як критерій професійного благополуччя.

У дослідженнях фахівців сфери управління людськими ресурсами, які також акцентують увагу на структурних компонентах професійного благополуччя при визначенні цього поняття, можна виділити тенденцію до розширення його змісту. Експерти однієї з провідних західних консалтингових компаній Aon Hewitt визначають професійне благополуччя як стан рівноваги, який складається за наявності відповідних ресурсів, можливостей і завдань, необхідних для досягнення оптимального здоров'я і продуктивності людини в організації. Благополуччя визначається як поєднання чотирьох компонентів: фізичне благополуччя (енергія для розв'язання повсякденних завдань); емоційне благополуччя (розважливе ставлення до повсякденного життя); соціальне благополуччя (похідна від зв'язків і контактів з іншими людьми); фінансове благополуччя (здатність впевнено керувати поточними і майбутніми фінансами). Цей підхід до розуміння змісту і структури професійного благополуччя, як бачимо, в першу чергу відображає інтереси компанії, хоча турбота роботодавця про благополуччя працівників розглядається як надійна інвестиція в бізнес, і потенційними перевагами такої політики компанії є скорочення абсентеїзму, підвищення продуктивності, зменшення претензій до політики компанії відносно здоров'я і ризиків, зниження презентеїзму, більш висока залученість співробітників, а також спрощення набору та утримання співробітників [8].

На основі розглянутих підходів можна зробити висновок, що ключовими показниками професійного благополуччя є, перш за все, фізичне і психологічне здоров'я, позитивне сприйняття себе і професійного середовища, прояв активності і продуктивність. Розглянуті визначення були виведені авторами на основі теоретичного аналізу, тож, вони у великій мірі відображають суб'єктивні уявлення самих дослідників про структуру благополуччя людини у професійній сфері, і не завжди відповідають уявленням працівників про їх професійне благополуччя. На нашу думку, професійне благополуччя доцільно розглядати як суб'єктивну реальність, яка знаходить вираження в емоційному стані задоволеності/незадоволеності працівника різними аспектами його професійної діяльності, тому емпіричні дані про зміст цього поняття логічно отримати від респондентів, аналізуючи їх уявлення про досліджуваний конструкт.

Проведений теоретичний аналіз виявив відсутність єдності у термінології і визначенні структури професійного благополуччя. Психологічне благополуччя у професійній сфері розглядається з використанням термінів, які суттєво відрізняються за змістовим наповненням. На нашу думку, термін "професійне благополуччя" найповніше і найточніше передає суть поняття, на відміну від інших варіантів характеризується наявністю чіткої дефініції (благополуччя в професійному контексті), досить стислий і не суперечить світовій практиці. Поняття "професійне благополуччя" відображає суб'єктивне сприйняття людиною власного професійного життя, переживання емоційних реакцій на нього, дозволяє схарактеризувати ступінь задоволеності різними аспектами професійної діяльності.

Огляд різних підходів до вивчення даного феномену показав також суттєві розбіжності у визначенні його структурних компонентів. На відміну від академічних досліджень професійного благополуччя, дослідження у сфері управління людськими ресурсами розглядають благополуччя як цілісний багатоаспектний феномен, відповідальність за підтримку якого лежить як на самому індивіді, так і на роботодавці. Підхід консалтингових компаній до розуміння змісту і структури професійного благополуччя спрямований, в першу чергу, на задоволення запитів компаній і відображає їх інтереси. Академічний підхід є більш персоніфікованим і таким, що глибше враховує психологічне благополуччя працівників. Виявлені розбіжності вказують на перспективи подальших досліджень факторів внутрішньої і зовнішньої детермінації професійного благополуччя. Звуження контексту дослідження лише до професійної діяльності полегшує розуміння зв'язків між благополуччям працівників і особливостями менеджменту, напрямками діяльності компанії, специфікою управління людськими ресурсами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. What Is Employee Wellbeing? And Why Does It Matter? URL : https://www.gallup.com/workplace/404105/importance-of-employee-wellbeing.aspx.aspx

2. Hackman J. R., Suttle J. L. *Improving life at work: Behavioral science approaches to organizational change*. Santa Monica, CA : Goodyear. 1977. 494 p.

3. Oishi, S., Diener, E., Suh, E., & Lucas, R. E. Value as a moderator in subjective well-being. *Journal of Personality*. 1999. 67(1), 157–184. URL : https://doi.org/10.1111/1467-6494.00051

4. Bakker A., Oerlemans W. Subjective well-being in organizations. Chapter in K. Cameron & G. Spreitzer (Eds.), Handbook of Positive Organizational Scholarship. Oxford University Press, 2012. P. 179–189.

5. Волинець Н. В. Операціоналізація поняття психологічне благополуччя працюючої особистості (працівника). *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологія.* 2018. № 1. С. 39–58.

6. Войтенко О. Проблема суб'єктивного професійного благополуччя особистості у сучасній психології. *Вісник національного університету оборони України*. 2022. № 5(69). С. 12–20.

7. Voitenko E. Occupational Well-Being: A Comparative Analysis of the Main Structural Models. *International Journal of Behavior Studies in Organizations*, 2022 (7), 30–39.

8. Aon Hewitt (2018). Aon Global Financial Wellbeing Survey. URL : https://www.aonhewitt.co.nz/

УДК 378.147

Володько Єлизавета Михайлівна,
Попко Микола Михайлович,
здобувачі вищої освіти навчальної групи ЖБ-21-1;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСВІТНЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМИ

Сучасна система освіти в Україні активно розвивається. Це пов'язано з оновленням та вдосконаленням освіти її модернізацією і реформою системи навчальних закладів та організацією педагогічного процесу, яка спрямована на те, щоб надати допомогу студентам в її своєчасному соціальному розвитку в процесі соціалізації під час війни.

Поняття особистості у психології використовується в широкому і вузькому розумінні. У першому випадку особистість визначається як сукупність психологічних якостей, що характеризують кожну людину. Під соціалізацією особистості розуміємо, що це процес засвоєння та відтворення нею культурних цінностей і соціальних норм, а також процес саморозвитку і самореалізації в тому суспільстві, в якому вона проживає [1, с. 69].

Соціалізація сприяє входження людини у соціальні спільноти та колективи, комфортне співіснування в них, розвитку її діяльності, способу життя і думок, що забезпечує формування особистості як представника певних соціальних спільнот та груп, і соціальних прошарків.

Серед вчених та науковців, які займаються дослідженням цього актуального питання варто відзначити Н.М. Лавриченко, яка досліджує професійну орієнтацію та соціалізацію молоді, О.О. Авраменко досліджує спектр проблем з історії психології, загальної та дошкільної педагогіки, О.М. Галус досліджує соціалізації особистості, її напрями та підходи, В.І. Юрченко займається розробкою змісту психолого-педагогічної підготовки магістрантів і аспірантів – майбутніх викладачів вищої школи, Т.О. Голубенко досліджує особливості психолого-педагогічної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану, І.М. Діордіца та Л.І. Сіра, які займаються дослідженнями про соціалізацію студентів у закладах вищої освіти, Г.В. Лещук досліджує напрямки соціалізації особистості як соціально-педагогічне явище.

У нинішньому суспільстві через нестабільність та непередбачуваність умов в яких зараз перебуває Україна, починаючи з початку пандемії COVID-19 та сьогоденням, активно загострюється проблема соціалізації особистості, зокрема студентів в умовах війни, оскільки загроза навчанню та життю посилилась. Нестійкість умов навчання, загроза безпеці та здоров'ю, не дає можливості повністю поринути у студентське життя, виникає невпевненість у завтрашньому дні.

Активно змінюється система поглядів людей на своє життя, змінились цінності та пріоритети, що були важливим на початку, відійшли та стали неактуальним. Відбулись зміни умов, які вимагали від людей активного реагування і відповідних дій. Постійні повітряні тривоги впродовж дня, неможливість зустрітися з рідними, друзями, вимушений переїзд в іншу країну, вибір між роботою і навчанням, як наслідок, знижується рівень працездатності організму, разом із цим мотивація до навчання, таким чином відбувається порушення соціалізації.

Адаптація здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах війни та її особливості дослідження , формують теоретичний та практичний інтерес для досліджень у сучасній психології та педагогіці. Перебуваючи в нинішніх реаліях, заклади вищої освіти прагнуть забезпечити швидку та успішну адаптацію студентів як до нової форми навчання, так і до нової системи соціальних відносин, яка склалася в такий непростий для нашої країни час [2, с. 329].

Продовжуючи навчатися у дистанційному форматі, студенти зіткнулися зі значною кількістю проблем:

- незвичні взаємовідносини у системі «викладач – студент»;
- нові предмети та терміни, які не завжди сприймаються;
- уміння самостійної роботи в багатьох студентах відсутні;
- нове соціальне середовище, інші форми поведінки;
- різка зміна змісту та обсягу навчального матеріалу, видів занять.

Розв'язання цих проблем у більшості випадків залежить від рівня соціалізації студентів, тобто здатності пристосовуватися до життя, у тому числі до нових умов навчання під час війни. Саме тому дослідження особливостей психолого-педагогічної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану, а також визначення труднощів, які виникають під час цього процесу та пошук шляхів їх вирішення є досить актуальним питанням, яке потребує активного дослідження [3, с. 116].

Значний інтерес для соціології, психології, педагогіки та інших галузей знань представляє саме психолого-педагогічна проблема соціалізації та її особливості, тому що вона є ефективною складовою, яку використовують для розв'язання проблем сформованості необхідних компетенцій у студента.

Велике значення має самооцінка студента його здатності до соціалізації, тому що соціалізація – комплексний процес та результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду. Важлива умова успішної соціалізації – це наявність здатності правильно оцінювати свої можливості щодо навчальних завдань, розпорядку та правил їх виконання. В сучасній літературі критерії успішної адаптації мають різні види. Виділяють такі види соціалізації:

- ейкуменна соціалізація,
- соціально-побутова соціалізація,
- мезосоціалізація,
- економізація,
- політизація,
- етнокультурна соціалізація [4, с. 71].

Соціалізація – це не лише про пристосування студента до навчання у закладі вищої освіти в умовах воєнного стану. Вона також передбачає його особистісний розвиток. Завдяки соціалізації можна пристосуватися до нових умов та відзначити для себе нові моделі поведінки під час того, як будуть з'являтися труднощі. Особистість відчуває нові труднощі, коли освоює той чи інший предмет, якщо соціалізація не настає.

Головними особливостями педагогічної соціалізації до освітнього процесу в умовах війни є її етапність, залежність від ставлення до майбутньої діяльності, індивідуально психологічних особливостей та рівня мотивації здобувачів вищої освіти. Під час війни, коли навчальний процес в більшості ВНЗ здійснюється в дистанційній чи змішаній формі, студенти постають перед багатьма труднощами.

Отже, ми визначили основні проблеми соціалізації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Особливостями соціалізації особистості в педагогічному-освітньому аспекті є етапність, залежність від ставлення до майбутньої діяльності, індивідуально-психологічних особливостей здобувача вищої освіти та рівня мотивації.

Основними труднощами, які супроводжують процес соціалізації, є пізнавальні, соціально-психологічні та професійні. Основними шляхами їх подолання є формування консультаційних центрів для студентів, вивчення їх реальних потреб в умовах війни, проведення систематичних бесід та виховних заходів, формування професійної готовності до майбутньої діяльності, підвищення рівня мотивації, оптимізація навчального процесу, організація навчальної діяльності з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей особистості студентів.

Попри те, що війна ще досі триває заклади вищої освіти з усіх сил займаються стабілізацією освітнього процесу. І навіть дистанційний формат не заважає цьому, використовуючи онлайн-технології заклади вищої освіти намагаються проводити різноманітні заходи та конференції, до яких активно залучають студентів. І це один із дієвих способів проведення соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галус О. М. Соціалізація особистості: сутність, концептуальні підходи у наукових теоріях, напрямах, школах. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*. 2010. С. 69–75.
2. Тадаєва А. В. Особливості соціалізації людини в сучасному інформаційному просторі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. С. 329–337.
3. Голубенко Т. О., Діордіца І. М., Сіра Л. І. Особливості психолого-педагогічної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. С. 112–123.
4. Лещук Г. В. Соціалізація особистості як соціально-педагогічне явище. 2011. С. 71–73.

УДК 101.8:316.3 0875

Галицька Оксана Юріївна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ЖБ-20-1;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА УНІВЕРСАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Питання глобалізації не дарма є тим предметом, навколо якого ось вже довгі роки точаться дискусії. Нерозуміння процесів, які відбуваються у сучасному світі і є досить неоднозначними не можуть не вести до обговорень та до певних уявлень про них. Науковці, поки, не можуть відповісти на багато питань, особливо політичних, породжених глобалізацією, адже уся їхня увага зосереджена на складових культурних та економічних.

Глобалізáція — процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У ширшому розумінні — перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі.

Можна стверджувати, що глобалізація є найбільш дискутованою і водночас найменш зрозумілою тенденцією сучасного світу. Існує багато концепцій і підходів до визначення того, що розуміти під глобалізацією, які аспекти та сфери вона охоплює, наскільки вона виявляється універсальною та всеохоплюючою тенденцією світового політичного процесу.

Такі автори, як, зокрема, Дж. Біллінгтон, А. Вебер, Дж. К'єза, Ю. Яковець, З. Яхимович, К. Градов досліджують феномен „розколотої цивілізації" як результат технологічних та інформаційних перегонів, що нав'язуються найбагатшими, найбільш розвиненими країнами світовій спільноті. Для багатьох країн це може обернутися збільшенням бідності, поглибленням соціального розшарування, загостренням конфліктності. Як відповідь на спроби апологетів глобалізації реалізувати подібний сценарій виникають нові форми протестних рухів, у яких беруть участь десятки, а іноді й сотні тисяч людей. Вони виступають переважно за іншу форму глобалізації – суто гуманістичний інтернаціоналізм, відкидають технократизм.

Пошукам адекватних відповідей на виклики глобалізації присвячені, зокрема, праці І. Данилевич, І. Гаврилової, Ю. Пивоварова, С. Патрушева, Т. Таймуразова, С. Айвазова, Т. Мамсурова та інших вчених. Вони здійснюють

спробу переусвідомити історичний досвід становлення та розвитку політичної та економічної демократії, обговорюють проблеми взаємовідносин влади і суспільства, просування до культури світу, толерантності та стабільності в умовах глобалізації.

Глобалізація культурних, політичних, економічних та соціальних процесів в останні десятиліття видна все чіткіше. Але через те, що країни світу не є рівними по своєму розвитку в економічному, суспільному, політичному, культурному та інших планах, зрозуміло, що вплив глобалізації та результати цього впливу відрізняють залежно від держави чи груп держав. Ця гіпотеза активно обговорюється в науковій літературі. Зміст дискусії між прибічниками неокласичної теорії і теорії розвитку, які дотримуються в цілому оптимістичних поглядів на наслідки глобалізації, та їх теоретичними опонентами викладено в багатьох публікаціях [зокрема, 1; 2; 3]

Аналіз сучасної літератури з проблем глобалізації свідчить про існування досить радикальних думок про глибину її впливу на суспільні відносини, на становище людини в суспільстві. На думку англійського соціолога Б. Уїлсона, головним наслідком глобалізації є заміна традиційних зв'язків між людьми, які відбувалися переважно в межах локальних спільнот (community), зв'язками глобального масштабу, численними, безособовими і функціональними. В результаті порушується механізм передачі від покоління до покоління вищих моральних цінностей, якими й були безпосередні особистісні зв'язки в межах первинних спільнот. Відтак люди у своїй поведінці керуються вже не тими цінностями, а лише безпосередньо практичними функціональними завданнями, які диктує їм актуальна ситуація. На основі цього Б. Уїлсон робить висновок про настання доби постмодерну, яку він прямо пов'язує з глобалізацією, розуміючи під нею, перш за все, узагальнений символ змін [4, с. 315-332].

Один з найважливіших параметрів таких змін – величезне розширення мережі соціальних зв'язків, до якої включений індивід, і яке супроводжується зростаючою дестабілізацією таких зв'язків та часто розпадом сталих людських спільнот, що могли б „озброювати" індивіда набором чітких норм, цінностей, мотивів.

Особливе місце, на думку А. Валладао, США посідає у сфері культурної глобалізації. З одного боку, культура самих США еволюціонує від чисто американської до еклектичної моделі співіснування та симбіозу різних культурних традицій і впливів, що робить її придатною й для інших країн. З іншого боку, настановлення американської „культуровиробничої" індустрії на ринковий успіх, на виправданість усього, що користується попитом, дозволяє США виступати найбільшим постачальником будь9якої „культурної продукції" – як висо-

кого, так і низького гатунку. Так, три чверті „стрічок”, що демонструються в світі на відеокасетах або в кінотеатрах – американські [5].

Американські автори пишуть, що „…США виграють від становлення взаємозалежного і глобального світу з тієї простої причини, що їх власне суспільство вже частково глобалізоване і живе в умовах, коли окремі люди і різні їх об’єднання постійно вишукують правила поведінки, котрі не порушували б їх взаємовідносин. Америка зараз опинилася в центрі світу через те, що весь світ перебуває в Америці… Глобалізація підриває модель національної держави, успадковану від часів американської боротьби за незалежність і французької революції, підриває навіть її легітимність. Тому першою, хто відчув наслідки глобалізації та змушенийбув до неї адаптуватися, стала американська держава” [9].

Американізація, по суті, є конкретизацією глобалізації з включенням в неї елементів американської національної культури. Особливості американізації в галузі культури полягають в ірраціоналізації раціональних матриць, в спрямованості на кількісні характеристики (комерціалізація), готовність до вживання (оперантність) та підтримки певного рівня якості. А також у віртуалізації культурних зразків. Щоправда, далеко не всі американські дослідники впевнені, що XXI століття пройде під гаслом „американізму” та безумовної гегемонії США [9].

Отже, глобалізація – якісно самостійна, складна система явищ і відносин, цілісна в її системності, але внутрішньо вельми суперечлива. Про її значення, наслідки і впливи досі точаться суперечки у наукових колах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Wilson B. Morality in the Evolution of the Modern Social System. *The British Journal of Sociology*. 1985, 46.3. P. 315 9 332.

2. Valladao A. Le XX1 siecle sera americain. Paris, 1993. P. 48.

3. Nye J. S., Jr. The Paradox of American Power. Why the World’s Only Superpower Can’t It Alone. N.Y., Oxford : Oxford University Press, 2002. XVIII. 222 p.

УДК 372.853

Григорчук Олександр Михайлович,
канд. пед. наук, доцент;
Тарасевич Віталій Іванович,
канд. тех. наук, доцент;
Петруньок Тетяна Броніславівна,
канд. пед. наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНА ЗАДАЧА З ФІЗИКИ: АНАЛІЗ ЗМІСТУ

Розв'язання задачі – це активний пізнавальний процес. Починається він з ознайомлення зі змістом задачі та її детальним аналізом. Такий підхід дозволяє з'ясувати суть явища чи процесу, описаного в задачі; встановити, що є істотним, а що другорядним у ситуації, що розглядається. Дуже часто виникає необхідність попереднього спрощення умови задачі та абстрагування від реальних умов. Одні спрощення зумовлені самим текстом задачі, інші доводиться робити тому, хто її розв'язує. Усі етапи розв'язання задачі тісно поєднані між собою. Успіх наступних етапів розв'язання задачі залежить від якості виконання попередніх. Чим краще виконано кожен із попередніх етапів, тим легше впоратися з наступним [2, с. 48].

Методика аналізу змісту професійно орієнтованої задачі полягає в пошуку способу її розв'язання й технічного використання. Для будівельних спеціальностей вони переплітаються між собою так, що загальні положення фізики й конкретні технічні умови задачі неперервно співвідносяться одне з одним у кожній ланці розумового процесу. Під час аналізу виявляються нові властивості об'єкта, співвідношення між елементами задачі. «Я читаю умову задачі, дивлюся на неї, ще раз читаю – до тих пір, поки в голову не приходить розв'язок», – писав відомий американський педагог-математик Д. Пойа [3, с. 72].

о задач за ознакою логічного розв'язування ми відносимо аналіз змісту задачі з чітким виділенням явно і неявно заданих величин. Такі задачі передбачають постійне, системне уточнення умов протікання явища чи процесу, що описані в задачі. При цьому важливе значення мають форми аналізу змісту задачі – короткий запис умов і вимог, а також схематичне зображення (малюнок, креслення, схема, графік) процесу або ситуації, описаних у задачі [1, с. 15].

Короткий запис умов і вимог відтворює загальну картину, представлену в задачі, допомагає утримувати в пам'яті початкові дані й вимоги, сприяє з'ясуванню прямо заданих у тексті залежностей. Схематичне зображення змісту задачі виступає не лише наочним поданням конкретного змісту задачі та описаних у ній залежностей, а й у ролі моделі, що допомагає виявленню прихованих залежностей між фізичними величинами. Вихідною ланкою будь-якого пізнавального процесу, де виконується аналіз змісту навчальної задачі з фізики, є запитання до умови задачі. Саме запитання викликає перше пробудження думки, мотивацію, зацікавленість. Якраз запитання штовхає думку на усунення незрозумілості, що виникла. Воно передує і сприяє утворенню нових суджень, наводить на нові асоціації, допомагає становленню нового знання. Якщо правильно поставити запитання до задачі, то можна наполовину розв'язати її [1, с. 12].

Ми вважаємо, що з метою ефективного аналізу її змісту, крім запитання до умови задачі, доцільно мати систему контрольних запитань до студента, який має розв'язувати задачу. Для цього розроблено систему таких контрольних запитань, яку подану в таблиці.

На нашу думку, вміння правильно ставити запитання до умови задачі не менш важливе, ніж знаходження способів одержання результату.

Приведені контрольні запитання апробовані в ході педагогічного експерименту і допомагають логічно спрямувати хід думок студента з самого початку розв'язування задач. Вони задають правильний підхід до розв'язання задачі, дозволяють виділяти суттєві моменти, визначають раціональну послідовність дій. Однак, не варто думати, що вони мають магічну силу і в змозі допомогти завжди. Якщо ці запитання не допомогли під час розв'язування будь-якої конкретної задачі, то потрібно придумати більш слушні для її розв'язання.

Таблиця 1 – Система контрольних запитань для аналізу змісту навчальної професійно орієнтованої задачі з фізики

Зміст запитання	**Зміст відповіді**
Про який об'єкт йдеться в задачі?	
Яке явище описано в задачі?	
В яких умовах знаходиться об'єкт?	
За яких умов відбувається явище (процес)?	
Яку величину потрібно визначити?	
Яке визначення шуканої величини?	
Розмірною чи безрозмірною є шукана величина?	

Продовження таблиці 1

Скалярною чи векторною є шукана величина?	
Чи відома одиниця шуканої величини?	
Постійна чи змінна шукана величина в процесі, описаному в задачі?	
Які величини дані в умові задачі?	
Чи відоме визначення заданих величин?	
Чи містить умова задачі величини, задані в неявному вигляді?	
Значення яких величин потрібно взяти з довідкових таблиць?	
Чи можна явище (процес), описане в задачі, зобразити схематично?	

Таким чином, підхід до пошуку розв'язку задачі за допомогою системи послідовно й цілеспрямовано поставлених запитань дозволяє оволодіти двома професійно важливими якостями: вмінням розв'язувати нестандартні задачі й вмінням коректно ставити запитання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григорчук О. М. Методика розв'язування фізичних задач на будівельну тематику : навчально-методичний посібник для викладачів та вчителів фізики. Київ : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 116 с.

2. Жук Ю. Структура навчальної фізичної задачі. *Фізика та астрономія в школі.* Київ : Вид-во «Педагогічна преса»,1998. № 4. С. 48–49.

3. Polya G. Mathematical Discovery: On understanding, learning and teaching problem solving. New York Chichester Brisbane Toronto : John Wiley & Sons, 1981. 458 p.

УДК 159.98.61

Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ АДАПТОВАНОСТІ ОСІБ ДО МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

У період міграції населення за часів війни гостро постала проблема адаптації до незвичних умов мультикультурного середовища, яка охоплює практично всі сфери життя людей. За останній рік українські мігранти опинились у ситуації незвичності, де кожна людина вимушена впоратися з невизначеністю. У зв'язку з цим зростає роль вивчення адаптованості співвітчизників до складних ситуацій життєдіяльності в зарубіжних країнах, їхніх психічних станів, ставлення до представників інших країн.

Аналіз психологічних досліджень свідчить про науковий інтерес вчених до необхідності подолання труднощів у невизначених ситуаціях, до негативних емоційних станів переселенців в нових умовах життєдіяльності [3]. Певної уваги заслуговує вивчення Карлетоном Р.Н. толерантності або інтолерантності як ключового фактору виникнення та розвитку тривожних і депресивних розладів, а також необхідності приймати рішення в ситуаціях неясності та суперечливості [1].

Як відомо, розповсюдженою методикою вимірювання адаптованості осіб до мультикультурного середовища іншої країни є опитувальник. Перевагою опитувальника є можливість у скорочений термін отримати значну кількість даних, зручність в обробці та заповненні, об'єктивність отриманих результатів.

Певна річ, психологічна адаптація залежить від подій життя та соціальної підтримки в іншому мультикультурному середовищі. Так, для дослідження адаптованості у психологічній практиці використовують шкалу опитувальника MIRIPS (Mutual Intercultural Relations in Plural Societies), спрямовану на вимірювання задоволення власною життєдіяльністю [4].

Шкала містить дев'ять тверджень за п'ятибальною шкалою оцінки від 1 – «Повністю не згоден» до 5 – «Повністю згоден»). Наявність високих показників за шкалою «Міжкультурний інтерес» свідчить про мотивацію на прийняття підтримки від представників культури тієї країни, що їх прийняла. Шкала «Управління міжкультурною взаємодією» відображає здатність цю підтримку отримати.

Для вивчення адаптованості у мультикультурному середовищі інтерес становить шкала «Міжкультурна стабільність» з вказаного опитувальника MIRIPS, яка включає зворотні питання. Наприклад, «Вкажіть, будь ласка, якою мірою Ви відчуваєте труднощі у встановленні та підтримці контактів з людьми в іншій країні». Респонденту пропонується п’ять варіантів відповідей: від 1 — «Абсолютно не згоден» до 5 — «Абсолютно згоден».

Інтегрований опитувальник міжкультурної компетентності (ІМКК) дозволяє надати самооцінку власній міжкультурній компетентності. Прикладом є твердження: «Я легко адаптуюсь до норм і правил іншої культури»; «Я перевіряю вірність мого розуміння іншої культури у процесі міжкультурного спілкування». Психологами доведено, що в процесі міжкультурної взаємодії формується ставлення до культурного різноманіття, яке може призвести до підвищення ризиків емоційного вигорання. Проте визначення культурних розбіжностей в культурних цінностях, навпаки, їх знижує [2].

На вимірювання толерантності до невизначеності зорієнтована методика Р. Нортона MAT-50 (The Measure of Ambiguity Tolerance) [5]. На думку Р. Нортона, толерантність до невизначеності стосується численних поведінкових реакцій і проявів суб'єктів. Інтолерантність до невизначеності, двозначності (ambiguity) проявляється як тенденція сприймати або інтерпретувати невизначену інформацію як джерело загрози або психологічного дискомфорту. Автором виокремлено 8 категорій використання терміну «невизначеність». Відповідно зазначається, що стимули на ситуації можуть розглядатися як невизначені у таких випадках, як: 1) багатозначність; 2) розпливчатість, неповнота, фрагментарність; 3) ймовірний характер стимулів або ситуацій; 4) структурна суперечливість; 5) недостатність інформації; 6) невпевненість; 7) неузгодженість; 8) неясність.

Ступінь невизначеності стимулів залежить від таких показників, як:

¾ ступінь мінливості структури фізичного стимулу;

¾ ступінь мінливості інтерпретацій або реакцій того, хто сприймає на стимул.

Опитувальник містить 61 твердження, які згруповуються у 8 субшкал, відповідно до 8 життєвих сфер, які відображають толерантність до невизначеності у відповідній сфері.

Субшкали опитувальника Р. Нортона MAT-50 мають такий зміст:

1. «Філософія», – пункти якої що відображають загальні переконання щодо невизначеності і прагнення до визначеності. Приклад: «У цьому світі неможна досягти успіху, якщо не дотримуватись певних правил»;

2. «Міжособистісна комунікація», – твердження якої передбачають виявлення особливостей взаємодії з людьми і ставлення до невизначеності у поведінці інших людей. Для прикладу: «Мені не подобається, коли люди не відповідають прямо на питання, що стосуються їх самих»; «Я віддаю перевагу говорити людям, що я про них думаю, навіть якщо їх це зачіпає, ніж тримати свої думки при собі»;

3. «Публічний образ», – що дозволяє виявити ставлення до невизначеності, зокрема яке враження справляє людина на інших. Наприклад: «Якщо у різних моїх близьких були суперечливі судження про мене, то це б мене бентежило»; «Я відчуваю занепокоєння, коли не знаю, як незнайомі люди на мене реагують»;

4. «Робоча сфера», – яка надає змогу виразити невизначеність у професійній галузі. Наприклад: «Я недостатньою мірою виконую свою роботу кожного разу, коли в процесі її виконання не достає комунікації»; «Я дуже нервую, якщо відчуваю невизначеність щодо своїх робочих обов'язків»;

5. «Рішення проблем», – яка спрямована на виявлення особливостей поведінки в ситуаціях прийняття рішень і вирішення проблем. Приклад: «Я відчуваю себе некомфортно в ситуації прийняття рішення, коли не достає інформації для розгляду проблеми»; «Складні проблеми приваблюють мене лише тоді, коли у мене є чітке уявлення про їх загальні масштаби»;

6. «Соціальна сфера», – пункти субшкали якої відображають ставлення до невизначеності в ситуаціях соціальної взаємодії з групою людей. Для прикладу: «Я дуже хвилююсь, коли знаходжусь в соціальній ситуації, до якої я залучений і яку не можу контролювати»; «Мені дуже подобаються вечірки, на яких я знаю більшу частину людей»;

7. «Звички», – твердження, що складають дану шкалу відображають прагнення до визначеності, а також ставлення до невизначеності та поведінки в широкому колі побутових ситуацій. Приклад: «Перед виходом з дому я завжди перевіряю, як я виглядаю, щоб переконатися, що виглядаю добре»; «Зазвичай я намагаюсь знати, котра зараз година»;

8. «Мистецтво», – що зорієнтовано на опис ставлення до невизначеності, яке відображається у різних видах мистецтва. Приклад: «Невизначені й імпресіоністські картини приваблюють мене більш, ніж реалістичні»; «Мені подобаються фільми або історії із закритим фіналом».

За методикою МАТ-50 було проведено дослідження, в якому брали участь 63 особи. Вибірку складали студенти і представники різних професій від 17 до 57 років (M = 26.8, SD = 9.8). Збір даних здійснювався в дистанційному форматі (он-лайн) з використанням сервісу Googl-форми. Отримані дані подаються у таблиці.

Показники субшкал опитувальника МАТ-50 толерантності до невизначеності.

№з/п	Назва шкали	α Кронбаха
1.	Філософія	0,467
2.	Міжособистісна комунікація	0,494
3.	Публічний образ	0,751
4.	Робоча сфера	0,466
5.	Рішення проблем	0,746
6.	Соціальна сфера	0,655
7.	Звички	0,751
8.	Мистецтво	0,310

Таким чином, використання методики Р. Нортона МАТ-50 уможливлює охопити широке коло ситуацій, в яких проявляється адаптованість осіб до мультикультурного середовища в період військового часу, зокрема толерантність до невизначеності у різних контекстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Carleton, R. N., Mulvogue, M. K., Thibodeau, M. A., McCabe, R. E., Antony, M. M., & Asmundson, G. J. G. (2012). Increasingly certain about uncertainty: Intolerance of uncertainty across anxiety and depression. *Journal of Anxiety Disorder*, 26(3). 468–479. URL : https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2012.01.011

2. Gutentag, T., Horenczyk, G., & Tatar, M. (2018). Teachers' approaches toward cultural diversity pre- dict diversity-related burnout and self-efficacy. *Journal of Teacher Education*, 69(4), 408–419.

3. Ladouceur, R., Gosselin, P., & Dugas, M. J. (2000). Experimental manipulation of intolerance of uncertainty: A study of a theoretical model of worry. *Behaviour Research and Therapy*, 38(9), 933–941. URL : https://doi.org/10.1016/S0005-7967(99)00133-3

4. MIRIPS (Mutual Intercultural Relations in Plural Societies). URL : http://www.vic- toria.ac.nz/cacr/research/mirips

5. Norton, R. W. (1975). Measurement of ambiguity tolerance. *Journal of Personality Assessment*, 39(6), 607–619. URL : https://doi.org/10.1207/s15327752jpa3906_1

УДК 159.923.2]:378.147:159-051

Дикса Олександр Володимирович,
здобувач вищої освіти навчальної групи ПСБ-22-1;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Останніми роками у психології виникло значне зацікавлення дослідженням рефлексії. Це обумовлено великими змінами в суспільно-політичному, економічному та духовному житті, перебудовою соціальних відносин, що спричинило відмову від традиційних стереотипів мислення та поведінки, а також виникненням потреби в стимулюванні активного, творчого ставлення до самого себе та власної діяльності. Крім того, рефлексія вважається одним з основних психологічних механізмів професійної діяльності особистості.

В сучасному світі все більшої популярності набувають фахівці, які мають практичні навички і здатні перетворювати реальність творчим способом, а також постійно розвиваються і вдосконалюють свої професійні здібності. Це призводить до зростання вимог до професійності фахівців в освітній сфері і збільшує увагу психологів до проблеми професійної рефлексії. Оскільки однією з важливих функцій рефлексії є забезпечення свідомого ставлення до професійної діяльності майбутніх психологів [1]. Досить важливою рефлексія виявляється у процесі оволодіння професіями у системі «людина-людина», які вирізняються насиченим психологічним фоном, що значно утруднює технологічну регламентацію діяльності. У таких умовах рефлексія, як вміння професіонала інтегрувати власний досвід, теоретичні знання та дослідницький підхід з метою пошуку оптимального рішення неоднозначних практичних задач та проблем, стає показником високого рівня професіоналізму, для якого властивими є обдуманість та гуманістичність. У зв'язку з цим актуальним стає вивчення умов і способів становлення та розвитку професійної рефлексії, розробка методів її цілеспрямованого формування [2].

Професійна рефлексія звертає увагу особистості на її власні здібності, потреби та можливості, які необхідні у майбутній професійній діяльності. Вона також орієнтується на саму професію. У процесі вибору спеціальності молоді люди звертають свою увагу на професіоналів, які досягли успіху у своїй галузі, вони є прикладом майстерності і отримують визнання та повагу серед колег.

Університетська освіта не повинна обмежуватися простим відтворенням матеріалів з підручників. Особливо важливо розвивати навички професійної рефлексії під час проходження різних видів практики майбутніми психологами. В рамках цих практичних занять необхідно активізувати студентів, спонукати їх до аналізу та рефлексії своєї професійної діяльності.

Особливістю навчання студентів-психологів є те, що вони мають можливість досліджувати себе, свої здібності та вивчати власні ресурси, вивчаю такі дисципліни, як психодіагностика, експериментальна психологія та психокорекція, а також беручи участь у тренінгах і практичних заняттях. Викладачі повинні допомагати студентам розвивати навички об'єктивної оцінки отриманої інформації та використання її при розробці індивідуальних програм самокорекції та подальшого саморозвитку.

Щоб оцінити свої професійні навички, студент може застосовувати механізм відрефлексування, порівнюючи свої актуальні дані з професійними нормами. Важливо, щоб студент знав професійно значущі якості та особистісні характеристики фахівця, що відповідають вимогам професійних стандартів, і свідомо спрямовував свої зусилля на їх розвиток. Щоб на етапі навчання краще зорієнтуватись у своїй майбутній професії і побудувати план свого професійного зростання і самовдосконалення, студентам рекомендується складати персональні програми розвитку і кар'єрні плани.

Психологічна готовність до професійної діяльності сприяє формуванню професійної рефлексії, а сама рефлексія, в свою чергу, сприяє розвитку готовності. Готовність забезпечує можливість використання знань та досвіду, а також сприяє більш ефективній адаптації до професії і подальшому професійному саморозвитку особистості [3].

Аналізуючи теоретичні дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених щодо проблеми професійної рефлексії, можна зробити висновок, що цей процес є результатом поєднання професійного та особистісного розвитку та саморозвитку майбутніх психологів. Узагальнюючи погляди різних науковців, ми сформулювали власне визначення професійної рефлексії. За нашим розумінням, професійна рефлексія – це психологічний механізм самовдосконалення у професійному плані, який полягає в осмисленні власних можливостей з позиції фахівця і їх зближенні з вимогами обраної професії. Це дозволяє досягти саморозвитку як особистості і професіонала. Розвиток професійної рефлексії є складним процесом, тому для досягнення його ефективності і результативності ми розробили модель професійної рефлексії майбутніх психологів. Аналізуючи досліджуваний феномен, можна визначити три основні компоненти професійної рефлексії майбутніх психологів: когнітивно-інформаційний, мотиваційно-ціннісний та регулятивно-поведінковий.

Відповідно до В. Панка, для майбутніх психологів важливо мати загальнопсихологічну теоретичну підготовку, яка включає знання з історії психології, загальної психології, психофізіології, психології особистості та інших галузей психологічної науки, таких як інженерна психологія, соціальна психологія, вікова психологія і т.і. Цей рівень знань базується на наукових фактах, законах та теоріях, які накопичила наукова психологія. Результатом є система знань, фактів і відомостей з психології [4].

Вчений також виділяв другий рівень знань – спеціальну психологічну підготовку. Цей рівень має на меті озброїти майбутнього фахівця знаннями про методи роботи в певному напрямку практичної психології, таких як шкільна психологія, військова психологія, психологія в економіці і бізнесі, сімейна та соціальна психологія та інші. Основним результатом на цьому рівні навчання повинен стати сформований «психологічний світогляд» майбутнього спеціаліста.

Для успішного засвоєння професії студент повинен чітко усвідомлювати, які знання йому необхідні, виявляти прогалини і збагачувати свої знання. Однак, володіння лише набором знань недостатнє, важливо також розвивати професійні якості та вміння. Тому включення професійних якостей та вмінь у навчальний процес є необхідним [5].

Отже, рефлексія є необхідним елементом багатьох професій, зокрема тих, що пов'язані з міжособистісними взаєминами та спільною діяльністю. Успішність професійної діяльності людини часто залежить від рівня рефлексивних здібностей.

Розвиток професійної рефлексії є важливим елементом навчання майбутніх психологів. Через неї студенти навчаються моделювати свою професійну діяльність, мислити креативно, ставити та досягати цілей. Цей процес передбачає активізацію рефлексії під час практики, вивчення спеціальних дисциплін та взаємодії з іншими учасниками навчання, використання спеціальних педагогічних та психологічних методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дуткевич Т. В., Савицька О. В. Практична психологія. Вступ до спеціальності. К. : Центр учбової літератури, 2010. 256 с.

2. Іващенко А. І. Поняття «професійна рефлексія» та її значущість у практичній діяльності майбутнього психолога. *Вісник ЧНПУ імені Тараса Шевченка. Серія: Психологічні науки.* Чернігів, 2015. Вип. 128. С. 116–121.

3. Іващенко А. І. Рефлексія як механізм саморозвитку особистості юнацького віку. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific journal).* Warszawa, 2016. № 6. С. 132–137.

4. Панок В. Г. Життєвий шлях особистості як категорія прикладної психології. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. 2014. Вип. 2.12. С. 146–151.

5. Панчук Н. П. Ціннісні орієнтації як основа вибору життєвих цілей у процесі професіоналізації. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2012. Вип. 18. С. 624–634.

УДК 378.091.3:316.61-044.332

Долинська Любов Василівна,
канд. психол. наук, професор;
Зінченко Анна Вікторівна,
канд. психол. наук, доцент;
Ширяєва Людмила Миколаївна,
канд. психол. наук, професор,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Адаптація в широкому розумінні розглядається як «пристосування організму до мінливих внутрішніх і зовнішніх умов» [1, с. 32] і виступає процесом, який спрямований на підтримку рівноваги і стабільності.

Впродовж життя людина здійснює адаптацію до різних соціальних середовищ: місця проживання, сім'ї, навчального закладу, трудового колективу та ін. В зв'язку з чим виділяють психофізіологічну, соціальну, трудову, соціально-психологічну, організаційну, економічну види адаптації [1; 5]. Виходячи з предмету нашого дослідження: пристосування першокурсників ЗВО до умов навчання, нас цікавлять особливості прояву їх соціально-психологічної адаптації з врахуванням кризових умов суспільства останніх років: пандемія і війна.

Соціально психологічну адаптацію дослідники [1; 3; 4; 5] розглядають як процес взаємодії особистості і соціального середовища, в ході якого об'єктивні суспільні форми і умови життєдіяльності перетворюються в адекватні (або неадекватні, якщо мова йде про дезадаптацію) індивідуальні, якісно своєрідні способи її організації [5]. Складні життєві ситуації призводять до змін і в міжособистісній взаємодії людей та в моделях їх звичної поведінки, що позначається, в першу чергу, на соціально психологічній адаптації до цих ситуацій [6; 7].

Вступ до ЗВО є для вчорашнього учня психологічно складною ситуацією і його соціально-психологічне, психічне і соматичне благополуччя залежить від того наскільки швидко пройдуть адаптаційні процеси адекватного ставлення до навчання, вибору оптимального режиму навчальної діяльності і відповідної ситуації моделі поведінки в навчальному процесі [1; 5]. Пандемія і війна, дистанційне навчання ускладнили природній перебіг пристосування першокурсників до навчання, а тому виявлення особливостей прояву соціально-психологічної адаптації студентів до нових умов життєдіяльності в кризовому

суспільстві є актуальним завданням психологів, оскільки це дозволить своєчасно реагувати на дезадаптаційні процеси та надавати професійну допомогу, яка сприятиме як емоційній стабілізації, так і успішному оволодінню необхідними знаннями, уміннями і навичками.

Особливості прояву соціально-психологічної адаптації першокурсників ЗВО (УДУ імені Михайла Драгоманова) вивчались за показниками трьох складових (*емоційного, рефлексивного та поведінкового*). Дослідження індивідуально-психологічних особливостей першокурсників, спираючись на розуміння соціально-психологічної адаптації в кризових умовах життєдіяльності як мультикомпонентної здатності, що виступає ресурсом для їх гармонійної підготовки для подальшого навчання в ЗВО.

Емоційний компонент передбачає дослідження афективної сфери першокурсників, їх здатності реагувати на складні життєві події, вміння мобілізуватися у стресових ситуаціях, тобто розвитку емоційної компетентності, що характеризується здатністю усвідомлювати й аналізувати свої емоції, керувати ними з метою вибору більш раціонального способу поведінки, управляти своїми деструктивними станами. В якості критеріїв сформованості було обрано емоційне благополуччя (методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда), рівень стресостійкості (методика стресостійкості Т. Холмса та Р. Раге) і прояви ситуативної та особистісної тривожності (методика Ч. Спілбергера і Ю. Ханіна). Дослідження проводилось в 2022 році, а отримані дані в умовах війни порівнювались з аналогічним дослідженням, проведеним в 2020-2021 роках в умовах пандемії Covid-19 (опитування проведене і представлене у магістерській роботі О.Якубенко, студентки Навчально-наукового Центру вечірнього навчання університету). Співставлення отриманих даних засвідчує, що достатньо невтішні показники прояву емоційного компоненту соціально-психологічного компоненту в умовах пандемії Covid -19 в умовах війни стали ще більш вираженими: так показники «емоційного комфорту» з 45,2 стали 42, знизились показники середнього рівня стресостійкості, підвищилась ситуативна тривожність (61). Помірні показники особистісної тривожності збереглись у тих саме межах (32). Низькі показники емоційного комфорту ми пояснюємо співпадінням процесу адаптації до вузівського навчання з війною, а відтак відсутністю емоційної рівноваги та відчуття захищеності, труднощами дистанційного навчання, обмеженням спілкування з одногрупниками та викладачами, невизначеністю щодо майбутнього, страхами і тривожністю в умовах повітряних тривог, обстрілів, повідомлень з новин, переїздом багатьох у інші регіони через військові дії. Ці фактори найсильніше позначились на показниках шкали ситуативної тривожності. Вважається, що

ситуативна тривожність має тенденцію знижуватися після зникнення дії основного подразника, однак сукупність і частота повторень при інтенсивності факторів несе загрозу переходу ситуативної тривожності в стійку особистісну властивість.

Вищезазначені фактори зумовлюють і як уже зазначалось, зниження стресостійкості, що проявляється у послабленні емоційного тонусу, погіршенні пізнавального потенціалу, невпевненості у власних силах, емоційному виснаженні.

Рефлексивний компонент адаптації першокурсників вивчався за показниками самоприйняття, інтернальності та самооцінки, які виявляють уявлення про себе та адекватність прийняття себе, як самостійного суб'єкта діяльності. Всі кількісні показники вказаних параметрів знаходяться на середньому рівні вираженості та не набули суттєвих змін у порівнянні з 2020-2021 роками, що, на нашу думку, більше зумовлено віковими особливостями юнаків, що переживають кризу дорослішання та становлення власного «Я-образу», аніж об'єктивними кризовими обставинами життєдіяльності.

Поведінковий компонент психологічної адаптації студентів до навчання в ЗВО було діагностовано на основі переважаючих копінг-стратегій поведінки особистості (стратегія вирішення проблем, стратегія пошуку соціальної підтримки та стратегія уникнення) за методикою Д. Амірхана в адаптації Н. Сироти і В. Ялтонського «Індикатор копінг-стратегій». За результатами дослідження, якщо в 2020-2021 році для студентів переважаючими були стратегії «Розв'язання проблем (22) і «Пошук соціальної підтримки» (21)» то у 2022 році найчастіше зустрічались «Пошук соціальної підтримки» (27) та «Уникання» (18 проти 13 у попередньому дослідженні). Тобто помітною є тенденція посилення пошуку і підтримки у своєму соціальному оточенні, а часто навіть «втеча» від проблем, заперечення чи ігнорування їх, включення захисних механізмів.

Таким чином, все вищевиявлене дозволяє констатувати тенденцію до зниження соціально-психологічної адаптації першокурсників до навчання в ЗВО в умовах кризового суспільства, відтак необхідність пошуку шляхів, методів і засобів організації цілеспрямованої роботи з підвищення адаптації студентів до вузівського навчання в різних умовах його проведення (онлайн, офлайн, змішане) з врахуванням об'єктивних умов сьогодення та психологічних чинників дезадаптації. Пошук і апробація різноманітніших адаптаційних форм роботи з першокурсниками і є одним із нагальних завдань викладачів ЗВО в умовах кризового суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросович К. А. Психологічні чинники соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу : дис. … канд. психол. наук, 19.00.05 – соціальна психологія. Северодонецьк, 2015. 274 с.

2. Корольчук В. М. Психологічні детермінанти стійкості особистості до стресогенних факторів. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 14, частина 1. С. 153–162.

3. Кулеша Н. П. Психологічна адаптація студентів із дистантних сімей до умов навчання у вищому навчальному закладі : дис … 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Острог, 2018. 118 с.

4. Слюсаревський М. М., Найдьонова Л. А., Вознесенська О. Л. Досвід переживання пандемії Covid-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка : онлайн-семінар, 15.05.2020. URL : https://bit.ty/36gvhGW

5. Чабан О. С., Хаустова О. О. Психічне здоров'я в період пандемії Covid-19 (особливості психологічної кризи, тривоги, страху та тривожних розладів) *Нейро News*. 2020. № 3. С. 26–36.

УДК 338.48

Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент;
Гаврильченко Олег Олексійович,
магістрант факультету геоінформаційних систем та управління територіями,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID ID 0000-0001-9784-1081

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІД ЧАС ВИБОРУ ТУРИСТОМ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТА ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Психологія грає важливу роль у сучасному туризмі, адже вона являє собою науку про закономірності розвитку та функціонування психіки як особливої форми життєдіяльності. Дослідження туризму з точки зору психології охоплює широкий спектр питань, таких як взаємини між співробітниками туристичної індустрії та клієнтами, організація туристичної індустрії, взаємодія між людьми під час відпочинку, психологічні аспекти при виборі туристичного продукту та багато іншого.

Досліджуючи популярні види туризму на сьогодні – особливу увагу до себе привертають етно- та зелений туризм. До нещодавнього часу етнографічний та зелений туризм не користувалися великою популярністю в Україні, але з початком повномасштабного вторгнення рф в Україну – все глобально змінилося: люди почали більше цікавитися власною історією, традиціями і красотами нашої неньки, а для задовольнення цих потреб найбільше підходить етно- та зелений туризм.

Етнічний туризм – різновид туризму, який здійснюється туристами на місця свого історичного проживання, що дозволяє ознайомитись з культурою й історією місцевого населення, збагатити духовний розвиток, пізнати традиції народу на рідних територіях та побути наодинці з природою краю [1].

Зелений туризм – це проведення вільного часу в сільському середовищі, якому притаманна відповідна забудова, сільський побут, мальовничий ландшафт, туристичні заняття реалізуються у вигляді пішохідних і кінних прогулянок, спортивних та оздоровчих подорожей у сільській місцевості серед живої зеленої природи [2].

Досліджуючи психологічні аспекти при виборі зеленого та етнотуризму, можна виокремити:

1) Емоційний досвід – всі фактори, яки можуть викликати ті чи інші емоції, наприклад: нові враження, індивідуальні очікування та потреби, атмосфера місця, зацікавленість туристичним маршрутом, відчуття пригод тощо;

2) Вплив на стан здоров'я та відчуття відпочинку – туристи можуть бажати відпочити від повсякденної рутини за межами міста та покращити своє фізичне та психічне здоров'я;

3) Інтерес до історії та традицій – задовольняється шляхом вивчення місцевих традицій, а також відвідування історичних місць;

4) Навчання та розвиток – туристи мають можливість навчитися нових навичок або відкрити в собі нові здібності, це спонукає до самоаналізу, а іноді впливає на життя та свідогляд в цілому;

5) Взаємодія з природою – туристи можуть бути налаштовані на збереження навколишнього середовища та підтримку сталих практик, а також взаємодіяти з природою та досліджувати її красу.

Крім того, за В. Джеймсом виділяють п’ять типів здійснення вибору [3]:

1. Розумне рішення. Людина розглядає аргументи за і проти певного образу дії і вибирає одну альтернативу. Шанси раціонально виважуються, і рішення приймається з повним відчуттям того, що людина вільна.

2. Вольове рішення. Людина зосереджена на напруженому відчутті “внутрішнього зусилля”. Це “повільний, глибокий рух волі”. Такий варіант рішення є досить рідкісним, оскільки більшість людських виборів здійснюється без зусиль.

3. Дрейфуюче рішення. У цьому випадку немає вирішальних аргументів на користь певного вибору. Кожен аргумент здається непоганим, і людина відчуває втому або розчарування від свого рішення. Здається, що рішення, яке вона прийняла, дає змогу дрейфувати у напрямку, довільно визначеному іззовні.

4. Імпульсивне рішення. Людина відчуває, що не здатна прийняти рішення, і вибір стає випадковим. Але відповідь приходить зсередини, а не іззовні, як це було в попередньому випадку. Людина сприймає себе як таку, що діє автоматично і часто імпульсивно.

5. Рішення, зумовлене зміною кута зору. Таке рішення часто виникає раптово і є наслідком якогось важливого зовнішнього досвіду чи внутрішнього стану (наприклад, наслідком суму або страху). Воно приводить до суттєвої зміни того, до чого людина тягнеться, чого прагне.

Виходячи з цього можна зробити висновки, що на вибір туристів впливає чимало факторів та психологічних аспектів, а в сукупності ці фактори та аспекти призводять до остаточного рішення, яке дає тий чи інший результат для туриста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К. : Альтерпрес, 2001. 234 с.

2. Кузик С. П. Географія туризму : навчальний посібник / МОНУ ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, географічний ф-т. Київ : Знання, 2011. 271 с.

3. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії / Титаренко Т. М., Лебединська І. В., Любченко О. О., Лєпіхова Л. А., Горностай П. П. та ін. ; за ред. Т. М. Титаренко. К. : Міленіум, 2005. 336 с.

УДК 338.48

Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент;
Підвишенний Богдан Федорович,
магістрант факультету геоінформаційних систем та управління територіями, Київський національний університет будівництва і архітектури

РЕКРЕАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ТУРУ: «ШЛЯХАМИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ»

Розробка ідеї туру – це проведення досліджень за декількома ідеями з метою визначення найкращої з них.

В процесі розробки ідеї туру визначається сезонність, напрямок, цільове направлення, приблизне наповнення основного комплексу послуг і аналіз та визначення власних можливостей. Останнє залучається в оцінці конкуруючих турів, визначення можливостей ринку, відповідність ідеї туру очікуванням споживачів, оцінка внутрішніх можливостей підприємства.

Існує декілька методів розробки ідеї туру:

– Генерування нових ідей та відбір найбільш перспективних;

– Особистий досвід туроператора, уміння прогнозувати та передбачувати, знання поля ринку;

– Спостереження;

– Проте найпрогресивнішим, можна назвати «Метод наступного кроку». Він полягає у поступовому пропонуванні креаторам і споживачам, які беруть участь у засіданні фокус-груп ряду взаємопов'язаних конкретних питань, відповіді на які і повинні привести до виникнення креативної ідеї [1].

При створенні власного туристичного продукту мною було досліджено туристичний ринок Львівської та Волинської областей, визначено попит користувачів на місцевому ринку, визначено партнерів та постачальників послуг. Трансфера було обрано відповідно до вмістимості та комфортабельності. Проживання в готелі було обрано керуючись зручним розташуванням, ціною, умовами проживання та наявністю засобів харчування.

Основні складові туроператора, що визначають власні можливості – створення нового конкурентоспроможного туру, який підкріплюється програмою обслуговування. Програма обслуговування – план заходів, подій, спрямованих на задоволення інтересів подорожуючих, які визначають призначення і вид туру.

Елементи, що формують основу туристичного продукту – бронювання номерів, оформлення документів, всі види перевезень, розміщення туриста, харчування(визначення типу в готелі та можливих кафе/ресторанів), екскурсії й атракції, медичний супровід і страхування, послуги гідів-перекладачів та інше забезпечення. Туристична послуга є головною складовою туристичного продукту. Перелік послуг кожного туру різний і визначається програмою перебування.

За період розробки туру визначають: напрямок, сезонність, приблизний пакет послуг та можливі додаткові та власні можливості туриста. Під власними можливостями мають на увазі спроможність створення престижного продукту на основі власного досвіду та знань, можливості приваблення до продукту більшої кількості клієнтів.

Ідеї розробки туру:

– Дослідження туристичного ринку Львівської області та попиту клієнтів на культурно-пізнавальні тури;

– Особистий досвід туроператора, що проявляється у глибокому знанні літературних місць Львівської області;

– Застосування методу наступного кроку, для визначення найбільш цікавих ідей для створення туристичного продукту.

Основна мета туру розкрити переваги та таємниці творчості та життя Лесі Українки. [2]

Загальна характеристика туру:

– за мотивацією – культурно-пізнавальний;

– за організаційними засадами – пекідж-тур;

– за формою організації – організований;

– за сезонністю – несезонний;

– за терміном подорожування – середньостроковий;

– за класом обслуговуванням – люкс-апартамент, люкс;

– за набором послуг – напівпансіон;

– тип маршруту – комбінований (радіальний, кільцевий)

– засоби долання маршруту – пішохідні, транспортні засоби ;

– види транспорту, що використовуються під час подорожі – наземні: автобусний [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пуцентейло П. Р. Розробка туристичного продукту. URL : http://tourlib.net/books_ukr/pucentejlo36.htm

2. Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки. URL : http://www.l-ukrainka.name/uk/

УДК 063:327

Клівінська Валерія Валеріївна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСМЗ 22-1;
Сова Маргарита Олександрівна,
д-р пед. наук, професор,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГІГІЄНИ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Зараз дуже актуальним є розглядати інформаційну безпеку як окрему наукову категорію і як суспільне явище, яке створює нові умови світового порядку і взагалі формування нових норм і правил суспільних відносин. Додаючи, що сьогодні інформація є зброя і проти кожної зброї має бути визначений механізм регулювання і забезпечення безпеки для мінімізації викликів і наслідків ведення інформаційної війни.

Сучасні українці переконливо бачать вплив інформації, який сьогодні має суттєве значення. Щоб отримати повне розуміння процесів, необхідно глибоко осмислити природу та контекст інформаційної конкуренції. Загалом, це відображає природний стан речей в умовах конкуренції сучасного світу, а безпека стає особливо важливим аспектом, залежно від конкретного контексту. Це охоплює збереження балансу інтересів, зміни в міжнародному правопорядку і навіть можливість ведення відкритої війни [1].

Сучасний світ, своєю складністю, швидким ритмом і протиріччями, створює різноманітні проблеми для людей, що впливають на їх особистісний простір. Зростання фізичних та психологічних навантажень у повсякденному житті, загострення почуття страху, невпевненості, розгубленості та розчарування, а також великий вплив інформаційних потоків на особистість - все це негативно впливає на загальне здоров'я людини і її психічне самопочуття. Враховуючи те, що життя людей є найважливішою цінністю в суспільстві, головною метою людства повинно бути збереження фізичного та психічного здоров'я людини.

Людина, як відкрита біоенергоінформаційна структура, має здатність сприймати інформацію та передавати оброблену інформацію у своє оточення. Тому інформація є системоутворюючим фактором сучасної реальності. Поняття "інформація" включає в собі знання та відомості, і може трактуватися як об'єктивна і трансцендентна сутність або як суб'єктивний феномен. Останні

30 років були періодом стрімкого розвитку різноманітних технологій, а інформаційна революція призвела до збільшення доступу громадськості до інформації. Цей доступ до інформації може приносити задоволення або викликати страждання, оскільки велика кількість інформації може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Останні змушують науковців розглядати можливість розробки механізмів для подолання або, принаймні, зменшення цих наслідків.

Тому принципи гуманності та етичності є надзвичайно важливими в інформаційному суспільстві.

Сучасна технократична цивілізація характеризується надмірністю шумів і різноманітних впливів, що не залишають людині достатньо часу і простору для роздумів про сутність життя. Вчений Ейнштейн, відповідаючи на питання про недоліки сучасної цивілізації, зазначив, що їй не вистачає спокійних місць, де люди могли б відчути затишок і замислитися про великі питання навколо вічності. Життя в інформаційному суспільстві характеризується надлишком і шумом, де навколо нас занадто багато інформації, яка доступна кожному, навпаки до індустріального чи інших типів суспільств, де люди відчували нестачу інформації. Так як зазначає Томас Еріксен, «найважливіша навичка в інформаційному суспільстві - це вміння захистити себе від 99,99 % наданої інформації, яку людина не бажає» [2].

Завдяки появі передових інформаційних технологій, людство зазнало безлічі зручностей, але водночас стало жертвою додаткових негативних наслідків для фізичного і психічного здоров'я. Здобута інформація викликає певну психічну реакцію і залишає слід, або відбиток, на фізичному тілі людини. Наприклад, тривале перебування перед монітором або телевізійним екраном може призвести до сухості очей, проблем зі зором і головними болями. Довга сидяча робота спричиняє перевантаження хребта і може призводити до болю в спині та порушень постави. Інтенсивне використання миші, джойстика або клавіатури може спричинити надмірну напругу в м'язах рук. Часте використання мобільних телефонів, навушників і прослуховування музики на високій гучності можуть призвести до проблем зі слухом.

Таким чином, хоча інформаційні технології принесли безліч користі, важливо усвідомлювати й уникати можливих негативних наслідків, зберігаючи баланс і здорове ставлення до використання цих технологій.

Психічне здоров'я може бути серйозно під загрозою через інформаційний вплив, особливо через ризик розвитку комп'ютерної та інтернет-залежності. Проблема аддикції або патологічної залежності виникає, коли особа починає використовувати комп'ютер або Інтернет для втечі від реальності і зміни свого психічного стану, і це стає головною ідеєю, що контролює свідомість та втручається в повсякденне життя, що призводить до віддалення від реальності.

Цей процес може призвести до того, що людина не тільки не вирішує важливі для неї проблеми, такі як побутові або соціальні, але і перестає розвиватися як особистість. Цьому процесу можуть сприяти біологічні фактори, такі як індивідуальна схильність до реагування на речовини, що змінюють психічний стан, психологічні фактори, такі як особистісні особливості та психотравми, а також соціальні фактори, такі як сімейні та позасімейні взаємозв'язки.

Важливо усвідомлювати цю проблему і звертати увагу на збалансоване використання технологій, забезпечуючи достатньо часу для реального спілкування, саморозвитку та вирішення важливих проблем у житті.

Потрібно зважати на негативний вплив засміченого інформаційного простору на людину. Сучасна інформаційна суспільність надає широкий доступ до різноманітної інформації через різні медіа-канали, такі як телебачення, кіно, Інтернет, радіо, газети, журнали. Проте, не всі ці інформаційні джерела стимулюють позитивний розвиток та сприяють духовному збагаченню людини.

Багато інформації, яка надається засобами масової комунікації, має агресивний характер, спрямований на привернення уваги аудиторії. Це може призводити до негативних наслідків для фізичного та психічного здоров'я людини. Процес сприйняття та переробки такої інформації може викликати нові фізичні та психічні хвороби.

Справді, сучасне суспільство перенасичене інформацією, частина якої стосується емоційно значимих моментів, таких як насильство, конфлікти, негативні події. Це може викликати стрес, тривогу та негативні емоції у людей.

Для підтримки духовного та психічного здоров'я важливо бути обережним у споживанні інформації та вміти відфільтровувати негативний контент. Важливо створювати баланс, звертаючи увагу на позитивну, натхненну та освітню інформацію, а також відводити час для спокійного роздуму, медитації та саморефлексії [3].

Отож, головною функцією інформаційної гігієни є захист національного інформаційного простору від негативного впливу ззовні. Інформаційна гігієна передбачає впровадження заходів, спрямованих на захист інформаційної незалежності та безпеки країни.

В сучасних умовах, коли доступ до інформації став простим і широким завдяки розвитку технологій, існує ризик втручання та впливу інформаційної політики інших країн. Іноземні суб'єкти можуть спрямовувати інформацію з метою маніпулювання суспільними настроями, нав'язування нетипових моделей поведінки чи ідеологій, або навіть здійснювати дезінформацію та провокувати конфлікти.

У таких умовах важливо розвивати національну інформаційну безпеку та здійснювати заходи із захисту інформаційного простору. Це може включати контроль за поширенням дезінформації, розвиток медійної грамотності серед громадян, забезпечення доступу до об'єктивної та достовірної інформації, а також розвиток власних медійних ресурсів та інформаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марунченко О. П. Інформаційна війна у сучасному політичному просторі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02 / ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». О., 2013. 17 с.

2. Еріксен Томас Гілланд. Тиранія моменту: Швидкий і повільний час в інформаційну добу / пер. з англ. В. Дмитрука. Львів : Кальварія, 2004. 196 с.

3. Чуприков А. П. Психічне здоров’я в Україні. 1995. № 32. URL : http://www.zn.ua

УДК 37.035

Кноблох Євгенія Віталіївна,
викладачка другої категорії,
Київський фаховий коледж
архітектури, будівництва та управління;
Паламарчук Дмитро Анатолійович,
канд. тех. наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва і архітектури

ІНФОРМАТИКА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ

Теперішня війна, що ведеться московським агресором проти української державності стала тим «лакмусовим» папірцем, який проявив проблему занепаду машинобудування та електроніки в сучасній українській промисловості. Відомо, що сучасні виробничі процеси будь-яких галузей промисловості є глибоко автоматизованими та потребують висококваліфікованих спеціалістів: інженерів, конструкторів, проектувальників в тій чи іншій галузі промисловості та науки [1]. Тому, можна сказати, що для розвитку всіх галузей економіки є важливими сучасні спеціалісти, які на високому рівні володіють інформаційними технологіями.

В залежності від сфери застосування інформаційних технологій користувачів можна умовно розділити на наступні групи:

– програмісти, що виконують програмування контролерів та систем керування;

– програмісти, що виконують написання прикладних програм для різних сфер застосування;

– інженери-конструктори та проектувальники;

– дизайнери різноманітних напрямків;

– персонал та робітники, що використовують системи керування та електронну документацію в технологічних виробничих процесах.

Не дивлячись, на присутність інформаційних та керуючих технологій у майже всіх сферах промисловості, зачасту інформатика є єдиною дисципліною в школах та коледжах, яка знайомить учнів та студентів з можливостями сучасних цифрових технологій. Внаслідок цього в учнів формується хибна думка про те, що інформатика та інформаційні технології це, лише, персональний комп’ютер чи ноутбук.

Тому, перед вчителем інформатики постає задача роз'яснення практичного використання інформатики у повсякденному житті та в роботі. Зачасту така задача є досить складною, оскільки, студенти формують у своїй свідомості деяку межу між предметом інформатика та практичним використанням інформаційних технологій.

Відомо, що вивчення інформатики неможливе без логічного мислення. В зв'язку з цим, вчителі інформатики повинні розвивати логічне мислення студентів чи учнів. На жаль, не існує єдиного універсального підходу, як розвивати логіку мислення одночасно в усієї аудиторії учнів та студентів. Це пов'язано з тим, що кожна людина є унікальною особистістю, якій притаманні певні риси характеру та різні здібності до навчання. Тому, здебільшого, розвиток логічного мислення в одній і тій же віковій групі учнів відбувається стихійно. При цьому, значна частина учнів не має початкових прийомів логічного мислення: аналіз, порівняння, синтез, тощо [2].

Тому, перед вчителями інформатики формується задача розвитку логічного мислення та побудова ланцюга аналізу–синтезу в уяві учня. Така задача є актуальною не, тільки, для вчителів інформатики, а я для вчителів фізики, хімії, математики [3]. Для досягнення результату у розвитку логічного мислення сучасний вчитель повинен:

– бути повністю компетентним у своїй дисципліні;

– вміти володіти увагою учнів та викликати інтерес до дисципліни, що викладається;

– відслідковувати досягнення науки, що стосуються його предмету;

– вміти на доступному рівні пояснити матеріал.

Перешкодами для досягнення поставлених задач є

– надлишок різноманітної, зазвичай шкідливої інформації, що передається до дитини через ЗМІ та сучасні засоби зв'язку та телекомунікації;

– постійне відволікання учнів на соціальні мережі, модні новинки та інші подразники;

– відсутність потрібної навчально-матеріальної бази;

– значне скорочення навчального часу на вивчення інформатики.

В зв'язку з вищевказаними проблемами суттєво знижується рівень знань дітей з інформатики. Зачасту, вказані проблеми носять системний характер, які неможливо вирішити на рівні навчального закладу. В підсумку можна сказати, що перед вчителем інформатики, окрім триєдиної мети: навчати, виховувати та розвивати, стоїть задача формування високоінтелектуальних особистостей, які здатні логічно та творчо мислити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паламарчук Д. А. Проблеми викладання точних дисциплін у загальноосвітніх школах та коледжах. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного круглого столу з міжнародною участю, 24 квітня 2019 р. Ірпінь : УДФСУ, 2019. С. 137–140.

2. Присяжнюк Т. А. Тісний звязок математики та інформатики: на яких уроках та в якому віці потрібно починати розвиток логічного мислення? *Актуальні проблеми математики та методики її викладання* : збірник наукових праць. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2009. С. 50–56.

3. Паламарчук Д. А. Педагогічні засади дистанційного викладання технічних дисциплін. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали IV Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю, Київ, 17 листопада 2021 року. К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2022. С. 192–194.

УДК 159.9.072:616-036.21

Кондратюк Вікторія Миколаївна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСМз-22-2;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВРАЗЛИВИМ ГРУПАМ НАСЕЛЕННЯ

Спробуємо описати особливості новітніх тенденцій та інноваційних процесів щодо надання психологічної допомоги вразливим групам населення.

На сьогодні в Україні існує значна кількість спеціалізованих закладів, діяльність яких передбачає надання різноманітних соціальних послуг (у тому числі і психологічної допомоги) вразливим групам населення.

Відповідно до об'єкта, на який спрямовані соціальні послуги, їх можна поділити на такі групи:

1. громадяни, що не здатні до самообслуговування через різні обставини (у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю);

2. громадяни, які перебувають у складній життєвій ситуації, а їх середньомісячний сукупний дохід є нижчим від встановленого прожиткового мінімуму (безробітні, що шукають роботу; біженці; постраждалі від стихійних лих тощо);

3. діти та молодь, що знаходяться у складній життєвій ситуації (інваліди, сироти, безпритульні, малозабезпечені) [1].

Новітнім напрямом діяльності центрів соціальних служб (ЦСС) щодо соціального обслуговування стало започаткування ще у 2006 р. раннього виявлення, обліку та здійснення соціального супроводу сімей, дітей та молоді, що опинилися в скрутній життєвій ситуації.

З цією метою було створено Єдиний банк даних сімей, що опинилися в складних життєвих ситуаціях, який нині налічує близько 79 тис. осіб, з них 23 069 забезпечено соціальним супроводом, а 45 % сімей знято з обліку з позитивним результатом.

Паралельно із соціальними центрами матері та дитини (СЦМД) у напрямі надання соціальної допомоги через соціальне обслуговування працюють і консультаційні пункти по запобіганню раннього соціального сирітства.

Також вирішенням проблем щодо соціального сирітства, в першу чергу із запобігання відмовам від новонароджених дітей та реінтеграції дітей з будинків дитини в сімейне оточення, в Україні з недавнього часу займаються (на базі ЦСС) консультаційні пункти, що діють у пологових стаціонарах, жіночих консультаціях та будинках дитини (у 2006 р. їх кількість сягала 520). Діяльність зазначених пунктів передусім спрямована на соціально-психологічну підтримку жінки, її подальше влаштування та супровід. Поряд з можливістю жінок здобути навички самостійного життя з дитиною поза межами закладу, освіту та фах, реципієнти забезпечуються консультаційно-інформаційними, психологічними, медичними послугами [2]. Ці центри запровадили і деякі нові заходи щодо надання соціальної допомоги своїм клієнткам, зокрема співробітники центрів розробляють індивідуальні плани, програми реабілітації, інтеграції жінок в суспільство. Основним досягненням СЦМД на сьогодні є забезпечення жінкам, які звернулися за допомогою, в першу чергу належних житлово-побутових умов та послуг. Не меншої значущості набуває і супровід жінок і до пологів, і після того, як термін їх перебування у закладі вичерпано. Соціальний супровід передбачає не тільки медично-терапевтичні послуги, а й індивідуальні чи групові корекційні заходи.

Запобігання ранньому сирітству та підтримка матерів, їх супровід – це нові заходи соціальної роботи в Україні, їх поява та подальший розвиток різноманітить спектр наявних соціальних послуг для вразливих груп населення.

Проте “соціальне сирітство” для України є гострою проблемою.

Установи, що опікуються даною категорією, забезпечують дітей не лише житлово-побутовими чи освітньо-виховними послугами, а й з недавнього часу забезпечують соціальним супроводом після завершення терміну їх перебування і в інтернатних установах. Соціальний супровід та обслуговування здійснюються переважно через створення соціальних гуртожитків [3]. Соціальний гуртожиток (для одиноких осіб або сімей) надається громадянам України на час їх перебування на соціальному квартирному обліку за умови, що таке житло є єдиним місцем їх проживання. На відміну від соціальних центрів для матері та дитини, в соціальних гуртожитках безоплатно передбачено надання тільки консультативних послуг (юридичні, медичні, психологічні тощо).

Для дітей та батьків центрами соціальних служб налагоджено надання соціально-психологічної підтримки, медичної допомоги і, знов таки, соціального супроводу.

Центр захисту безпритульних дітей “Наші діти” [4], утворений Німецько-Польсько-Українським товариством, забезпечує соціальний захист безпритульних дітей віком від 3 до 18 років, надає їм можливість довгочасно перебувати у

закладі, отримуючи водночас комплексні соціальні послуги (психологічні, педагогічні, медичні тощо). При цьому це товариство додало пропонованим послугам нових рис: освітньо-виховні послуги "супроводжують" дитину від дошкільних закладів до професійно-технічних, а гарантованим і логічним результатом перебування дитини у даному Центрі є її влаштування (після досягнення повноліття та за бажанням) у вищий навчальний заклад або працевлаштування, що не в змозі гарантувати жоден державний соціальний заклад.

Нових рис набули реабілітаційні послуги. Сьогодні вони включають не тільки медичну допомогу, а й психологічну. Спеціалісти також розробляють згідно індивідуальних потреб реципієнта його особовий план з подолання хвороби та відновлення психофізіологічного стану, адаптації у суспільному житті, подальшої зайнятості, економічної і побутової самостійності [5].

Не меншої уваги та допомоги з боку держави потребують люди працездатного віку, що опинилися в складаних життєвих умовах через різні обставини. Поряд з уже існуючими видами послуг (основними з яких є допомога у пошуках роботи, забезпечення навчання чи перекваліфікації), для представників цієї групи було введено ряд нових послуг, спрямованих на правову та соціально-психологічну підтримку, медичну допомогу та ресоціалізацію. Так, найболючішою для українського суспільства проблемою, яка з року в рік набирає обертів, залишається ВІЛ-інфікація та СНІД серед молоді. Тому на базі ЦСС було створено центри з соціального обслуговування ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, ін'єкційних споживачів наркотиків, а також їх близьких.

Поява мобільних консультаційних пунктів (далі – МКП) з проведення соціальної роботи в сільській та гірській місцевостях, віддалених районах місць є першим кроком на шляху виходу із такої ситуації, а також новим напрямом у роботі соціальних центрів.

Отже, удосконаливши існуючу в Україні систему соціального захисту населення, країна зможе підвищити свої соціальні стандарти і наблизиться до європейських, а також забезпечить українцям нову гарантовану якість життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макарова О. В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки : монографія. К. : Ліра-К, 2004. 328 с.

2. Про затвердження Типового положення про соціальний центр матері та дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2005 № 879. URL : http://www.dcssm.gov.ua

3. Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток : постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2005 № 878.

4. Про проведення у м. Києві експерименту щодо запровадження інноваційної форми влаштування дітей : постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2007 р. № 787.

5. Циганенко Г. В., Великодна М. С. Надання психологічної допомоги вразливим групам населення під час та після карантину через пандемію COVID-19 : практичний посібник для психологів і фахівців соціальної роботи. Київ ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2020. 100 с. URL : http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/3827

УДК 37.035

Корнійчук Тамара Романівна,
викладачка вищої категорії;
Паламарчук Артем Дмитрович,
студент,
Київський фаховий коледж
архітектури, будівництва та управління

ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ТВОРАХ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Становлення та розвиток української мови, літератури та культури завжди відбувалося у визвольній боротьбі проти чужинських загарбників. Це пояснюється тим, що чужинці постійно намагалися позбавити українців своєї національної ідентичності, оскільки, саме наша культура, мова, література є найбільшими ідентифікаторами та ознаками українського народу. Аналізуючи різноманітні історичні періоди нашої держави видно, що найбільшими поштовхами для зростання патріотизму та розвитку літератури ставали жорсткі періоди заборон української мови та часи національно-визвольної боротьби.

Традиційним ворогом, який заперечує українців, як окремий народ, є російський колоніальний імперіалізм. Починаючи з часів Середньовіччя, саме через забаганки та насильну дружбу «старшого брата», не було жодного покоління українців, яке б не постраждало від їхньої агресії. Сучасна боротьба українського народу не є винятком.

Подвиги та героїзм українців у війнах проти рашистської імперії описані багатьма істориками, письменниками та поетами. До таких постатей належить відомий письменник української сучасності Василь Шкляр. В своїх творах письменник порушує питання боротьби українців за незалежність у важкі післявоєнні періоди. До таких творів належать романи «Чорний Ворон» [1] та «Троща» [2]. У романі «Чорний Ворон» Василь Шкляр описує збройну боротьбу українців центрального регіону (повстанців Холодного Яру) проти більшовицької влади на початку 20-х років XX століття. Події «Чорного Ворона» прив'язані до конкретних фактів та історичних дат, що мали місце але тривалий час замовчувалися радянською владою. У книгу неодноразово вплетено архівні документальні відомості, що підтверджують історичне місце описаних подій. При цьому, автор визнає, що головний герой є збірним образом кількох історичних постатей, які очолювали боротьбу і не давали більшовикам безкарно існувати на українській землі.

У романі «Чорний Ворон» ворон автор порушує трагізм становлення української державності після подій першої світової війни. Першою проблемою, що породила анархічні настрої серед населення, відмічається деяка неготовність українського народу до незалежності. Зокрема, національні лідери того часу не знають що робити з незалежністю, що впала, наче сніг на голову. Це породило іншу проблему, яку можна описати приказкою «Де два українці – там три гетьмани...». Це стало причиною того, що українці не змогли поділити владу у роки національної революції 1917-1922 років.

Очолити молоду державу намагались й Центральна рада на чолі із Грушевським та Винниченком, і гетьман Скоропадський, і отаман Петлюра, і батько Махно, і десятки інших отаманів, які організовували свої «держави» на теренах України. Наслідком цього стало те, що ні українська влада, ні стомлене від війни населення не було готове до боротьби проти «червоної чуми», яка насунулася з півночі. Ця помилка дорого коштувала українцям, які втратили надію на незалежність української держави аж до подій 1991 року.

Читаючи «Чорного Ворона» прослідковується чітка аналогія тих подій з сучасним етапом боротьби за незалежність. В новітній українській історії теж спостерігається постійна боротьба ешелонів влади між собою та постійні «підкилимні» ігри. Це призвело до того, що українці втратили пильність, і у владних гілках виявилися зрадники національних інтересів, що більше, ніж тридцять років просували наративи, які заперечують українську державність та самоідентичність. Аналогічно до подій 20-хх років ХХ століття Україна виявилася не готовою до повномасштабного вторгнення агресора, який тривалий час нарощував збройну силу.

Однак своїм романом Василь Шкляр спонукає до постійного самовдосконалення, навчання та боротьби з внутрішнім та зовнішнім ворогом всіма існуючими методами. Заклик до боротьби наводиться на прикладі Ворона, який з холодною головою розумів, що в найближчі десятиліття ніякої Української Народної Республіки не залишиться і в пам’ятку. Але це був його вибір: знати, що приречений, однак безстрашно йти до кінця.

Але ніякого кінця не стається – Ворон просто зникає, що дає читачеві надію на продовження боротьби та перемогу! Автор словами Ворона закликає читача до дій. І це є особливо важливим в теперішній війні, коли перемога кується не, лише, зі зброєю в руках, а і у відмінному навчанні, роботі у всіх сферах економіки, підтримці Збройних сил України, волонтерстві.

Тому, твір можна підсумувати словами Тараса Шевченка:

«Борітеся – поборете!
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шкляр В. Чорний Ворон. Залишенець [Текст] : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 425, [2] с.
2. Шкляр В. Троща [Текст] : роман. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 412, [1] с.
3. Українська Центральна Рада / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка / Т. О. Сосновська та ін. ; наук. ред. М. О. Малиновський. Харків, 1999. 101, [1] с.
4. Білоцерківський В. Я. Історія України : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 536 с.
5. Сліпушко О. М. Духовна Держава Тараса Шевченка : монографія. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. 127 с.

УДК 159.9: 316.614

Коробка Лариса Миколаївна,
канд. психол.наук, доцент, с.н.с.,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН країни

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОЛІТИКИ ІДЕНТИЧНОСТІ

В кризових умовах, пов'язаних із воєнними діями та їхніми наслідками, освіта, окрім своїх традиційних функцій, відіграє додаткову роль забезпечення психосоціального захисту населення, а її потенціал спрямовано на надання відповідей на сучасні виклики і проблеми суспільства, одними з яких є проблема ідентичності, становлення та трансформації ідентичностей під впливом війни. Успіх процесу соціальної ідентифікації та переконструювання власної ідентичності залежатиме від способу ідентифікації громадян з різними спільнотами та особливостей взаємодії спільнотних ідентичностей (національної, етнічної, громадянської, територіальної тощо).

Можемо з впевненістю говорити, що освіта – це простір, де відбувається становлення та формування ідентичностей.

Якщо говорити про сферу освіти в контексті формування та трансформації ідентичностей в кризових умовах, то слід зауважити, що внаслідок війни суспільству, громадам доведеться працювати з травмою, втратами і здобутками, що потребуватиме системної послідовної роботи протягом довгого періоду. Таку роботу слід починати з гуманітарних речей – освіти, цінностей, які закладені в українську школу, зі ставлення до особистості тощо; і тут важливо говорити про зростання запиту на формування цінностей цивілізованого суспільства і розуміння того, що шлях до впровадження цих цінностей, як і до примирення, буде пролягати через освіту.

Плідними представляються ідеї, згідно з якими дискурсивні практики конструювання ідентичностей здійснюються в різних дискурсивних полях: науковій літературі, художній літературі; публічній арені (промови та виступи, партійні документи); «напівпублічних» обговореннях (фокус-групи) та «напівприватних» обговореннях (якісні інтерв'ю); *в системі освіти,* засобах масової комунікації (Van Dijk T. N., 2000). Однак, як зазначають дослідники, не всі типи дискурсів рівнозначні в процесі соціального відтворення та акцентують увагу на тому, що в сучасних суспільствах безсумнівна зростаюча роль дискурсів *системи освіти і мас-медіа* (Van Dijk T. N., 2000).

Слід додати, що в цих дискурсивних полях відбувається не тільки конструювання ідентичностей, а й імплементація різних політик ідентичності.

В цьому контексті хотілося б виголосити декілька міркувань. Зазначимо, що освіта є одним з головних соціальних інститутів, що сприяють формуванню ідентичностей підростаючого покоління в сучасному суспільстві. А процес освіти є одним із актуальних та ефективних засобів впровадження державної політики ідентичності, формування ідентичності, перш за все громадянської.

Сучасна школа це не просто традиційна передача знань, вона відіграє ключову роль у вихованні громадян, які мають бути готові до життя у демократичному суспільстві і до конструктивної взаємодії з іншими. Саме в школі кожна людина отримує перший досвід (су)спільного життя, отже вкрай важливо, щоб цей досвід постав основою формування активної громадянської позиції.

Однією з найважливіших складових у формуванні ідентичності підростаючого покоління та конструювання освітнього простору, орієнтованого на формування громадянської ідентичності і соціальну консолідацію є педагогічна спільнота.

Сьогодні педагогічна спільнота (вчителі, викладачі, вихователі дошкільних навчальних закладів, майстри виробничого навчання, соціальні педагоги та шкільні психологи) переживає значні психологічні труднощі, які викликані наслідками пандемії та воєнних подій, що вимагає переосмислення, як навчальної, так і виховної діяльності. Водночас педагог відповідно до професійних засад і вимог, які ставить суспільство, займає певну громадянську позицію та є, як зазначають дослідники, однією з помітних постатей від яких залежить формування громадської думки, виступає як лідер цієї думки, впливає на оточення (Анцибор, 2007).

Варто зазначити, що педагогічна спільнота як суб’єкт соціального життя має належні спільнотоутворювальні ознаки (ідентифікаційні, мотиваційні, когнітивні, поведінкові), які не тільки дають підстави визначати її як потужну спільноту, а й говорити про її потенціал до консолідації (Петрунько, 2016).

Це дає підстави стверджувати, що освітяни своїм авторитетом здатні підтримати стабільність українського суверенітету і ефективно впроваджувати політику ідентичності в освітній процес.

Зазначене свідчить про необхідність актуалізації проблеми ідентичності та її формування у сфері освіти та підкреслити наступне:

– пріоритетність освіти як найважливішого чинника формування ідентичностей, перш за все громадянської, яка виступає основою національного розвитку й національної безпеки;

– освітнє середовище є тим простором де відбувається формування, взаємодія та переструктурування ідентичностей;

– освітяни є найбільш широкою верствою, яка впроваджує державну політику ідентичності;

– важливим є конструювання освітнього простору, орієнтованого на формування громадянської ідентичності і соціальну консолідацію суспільства. Важлива роль як чинника конструювання освітнього простору, в якому відбувається зростання особистості, її успішна соціалізація, формування соціальної ідентичності (національної, громадянської, територіальної та ін. ідентичностей), належить соціальній психології.

Також вважаємо за потрібне наголосити на важливості актуалізації уваги педагогічної спільноти на проблемі ідентичності, її формування та трансформації внаслідок війни; необхідності, в процесі професійної підготовки та підвищення кваліфікації психолого-педагогічних кадрів, надавати знання про ці феномени, їх діагностику та засоби формування в умовах соціальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцибор А. І. Соціально-психологічні характеристики сільського вчителя як лідера громадської думки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук за спец. 19.00.05 / Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України. К., 2007. 18 с.

2. Петрунько О. В. Консолідувальний потенціал педагогічної спільноти в умовах суспільних змін. *Проблеми політичної психології* : зб. статей. К. : Міленіум, 2016. Вип. 2 (16). С 146–156.

3. Van Dijk, T. New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach. In: Cottle, S., Ed., Ethnic Minorities and the Media, Open University Press, Philadelphia. 2000. P. 211–226.

УДК 159.9+34.09

Корсун Сергій Іванович,
канд. психол. наук, доцент,
гостьовий професор,
Європейський інститут
безперервної освіти
(EIDV, Slovenská republika)

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

11 травня 2011 року Комітет міністрів Ради Європи, у м. Стамбул, ухвалив Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, яка за місцем ухвалення отримала назву Стамбульська конвенція.

Україна брала участь у підготовці Стамбульської конвенції проти насильства, однак ратифікація конвенції Верховною Радою затягнулася на цілих десять років та була ратифікована 20 червня 2022 року, а набрала чинності для України з 01 листопада 2022 року.

Наразі в Україні діє Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено статтею 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування», до Кримінального кодексу України імплементовано статтю 126-1 «Домашнє насильство».

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнє насильство визначено як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Крім того, з точки зору законодавчого забезпечення, працівники Національної поліції України отримали додаткові повноваження по боротьбі з домашнім насильством, а саме – можливість застосування спеціального заходу щодо протидії домашньому насильству – винесення термінового заборонного

припису. Терміновий заборонний припис виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Відповідно до ч. 2 ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», терміновий заборонний припис може містити такі заходи: 1) зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; 2) заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; 3) заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою [1].

Цивільний процесуальний кодекс України, розділ IV, доповнено главою 13 «Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису» у якій чітко регламентовано порядок та строки розгляду заяв постраждалих осіб щодо видачі обмежувального припису кривднику [2, с. 198-200].

Відповідно до ч. 2 ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою; 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною; 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою; 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею; 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб [1].

Відповідно до законодавства спеціальними суб'єктами або спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; місцеві державні адміністрації; сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи. Крім того, законодавець визначив інші органи та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема: служби у справах дітей; уповноважені підрозділи органів Національної поліції України; органи управління

освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти; органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я; центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; суди; прокуратура; уповноважені органи з питань пробації.

Не зважаючи на наявність спеціальних та уповноважених органів, наявність чіткого розмежування функцій, наявність відповідних повноважень та ефективних механізмів протидії домашньому насильству, на практиці досить важко пробити стіну нерозуміння та шаблонного мислення службовців відповідних державних органів, які не сприймають реальні факти вчинення психологічних форм домашнього насильства.

Яскравий приклад домашнього насильства відбувся і продовжує відбуватися у с. Княжичі Броварського району Київської області. У приватному будинку проживає сім'я – батько, мати та двоє синів. Будинок поділений на дві половини, у одній проживає мати з меншим сином, а до іншої – батькової, старший син прибудував двоповерхове помешкання для себе. Скориставшись тим, що молодший син у 2021 році поїхав по контракту працювати за кордон, старший син літом 2022 року оформив право власності на будинок повністю на себе. Після цього спланував та розпочав низку заходів із цинічного знущання над рідною матір'ю з метою вижити її з її половини хати прогнати з двору. З цією метою син спочатку фізично погрожував матері, залякував, влаштовував скандали, а тоді вдався до більш вишуканої тактики. Старший син заявив у поліцію, що до його будинку вдерлися невідомі і просить викинути їх геть. Озброєний підрозділ поліції блокує маму у її помешканні, виводять на вулицю і тут з'ясовується, що це не невідомі особи, а рідна мати заявника. Після цього старший син звертається з позовом до суду та просить усунути йому перешкоди у користуванні його власністю шляхом виселення рідної мами з будинку.

Зрозуміло, що судова справа затягується, а синочку не терпиться швидкого результату. Син відключає мамину половину будинку від електроенергії, перекриває їй газопостачання, а в листопаді 2022 року, з настанням холодів, перекриває теплопостачання. Крім того, син розставляє навколо будинку відеокамери, три з яких конкретно спрямовані на мамине подвір'я, на вхідні двері до її оселі і на господарські споруди у дворі, де мама тримає домашніх тварин. Також, син блокує доступ на мамине подвір'я встановлючи та міняючи замки на хвіртку та ворота, блокує замки в дверях маминої оселі шляхом вставляння сторонніх предметів тощо.

При цьому, саме мама, за власні кошти у 2004-2005 роках, відновлювала газо- та електропостачання будинку, встановлювала газову колонку для обігріву будинку і багато років поспіль, аж до вересня 2022 року, сама оплачувала за електро, газопостачання та обігрів усього будинку, за усіх членів родини.

З настанням зими, температура у кімнатах мами упала до + 5 ^{0} С, не в силах терпіти, мама звертається до старости села, звертається до міської ради, до поліції. На превеликий жаль, маючи усі повноваження, спеціальні та уповноважені органи не реагують, не вбачаючи у цьому домашнього насильства, а відписуються посилаючись на існування цивільного спору щодо власності.

Тобто, спеціальні та уповноважені органи досі сприймають домашнє насильство виключно через патерни фізичного впливу а усі незрозумілі ситуації шаблонно трансформують до цивільно-правових відносин.

У той же час, п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», дає чітке визначення, що таке психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#top (дата звернення: 10.04.2023).

2. Цивільний процесуальний кодекс України. К. : Паливода А.В., 2023. 462 с.

УДК 159.955: 378

Корчова Галина Леонідівна,
канд. пед. наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва і архітектури

РОЗВИТОК КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Результати дослідження «Українське покоління Z: цінності та орієнтири» (Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні) засвідчують, що збільшується загальний рівень інформаційної залежності суспільства, пов'язаний водночас як з надмірною перенасиченістю контентом, так і з удосконаленням інформаційно-комунікаційних засобів та їхньою доступністю. Згідно з опитуванням 2015 року, яке охопило молодь віком 14-35 років, 67 % української молоді цілком або скоріше були задоволені своєю освітою, а незадоволених було 14 %. Як показало дослідження 2017 року, задоволеними і дуже задоволеними своєю освітою було вже 72 %, проте лише 44 % молодих українців залишалися задоволеними якістю освіти в Україні загалом, і тільки третина вважала, що українська освіта відповідає потребам сучасного ринку праці. Оскільки освітній процес в умовах інформаційного суспільства «віртуалізувався», суб'єкти цього процесу змушені для налагодження ефективної комунікації, витрачати частину свого часу на перебування в мережі Інтернет. Серед найпопулярніших пристроїв, які використовують досліджувані для доступу до мережі, є: стаціонарні ПК, ноутбуки, планшетні ПК та смартфони. У 2014 році користувачі надавали перевагу стаціонарним ПК та ноутбукам, які були доступні для використання більшості досліджуваних підліткового, юнацького та раннього дорослого віку. З 2018 року вже надаються переваги використанню мобільних пристроїв для користування мережею, які порівняно зі стаціонарними ПК завжди перебувають у зоні доступу, їх можна носити з собою та вони легко підключаються до мережі. Саме з глобальною інформатизацією суспільства та прискоренням темпу обміну інформацією, яка вселяє впевненість студента у швидкому вирішенні складного для нього завдання, пов'язують яскравість прояву його «кліповості» [1].

До вивчення проблеми кліпового мислення зверталися чимало сучасних дослідників, а саме: Ф. Гіренок, Г. Гич, С. Докука, С. Жукова, М. Літвінова, Т. Семеновських, С. Сімакова, Т. Удовицька, К. Фрумкін та ін.

Існує наукова думка, що одночасне сприйняття інформації з кількох джерел, а також спроби виконувати одночасно кілька дій, що характеризуються

дослідниками як феномен багатозадачності, призводять до виникнення труднощів у проведенні аналізу і синтезу, порівняння й узагальнення. Люди, які практикують багатозадачність, не здатні зосередитися на виконанні однієї дії та намагаються виконувати кілька завдань, навіть у тих випадках, коли це непотрібно. У зв'язку з цим можна говорити про позитивний аспект кліпового мислення, який полягає у тому, що кліпове мислення спонукає до динамізму пізнавальної діяльності та креативності. Водночас це говорить і про те, що без розвитку аналітичного і логічного мислення, здатностей до аналізу і синтезу, до порівняння й узагальнення, обґрунтування власних думок та передача їх іншим людям неможливі. Отже, сучасна система освіти має забезпечувати формування названих здатностей, а тому в її методологічних основах та інноваційних технологіях мають знайти відображення реалії інформаційного суспільства [1].

Однозначного визначення кліпового мислення немає, але якщо узагальнити ряд підходів з цього питання, то можна зробити наступний висновок: «кліпове мислення» – це процес відображення безлічі різноманітних властивостей об'єктів, без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, повною різнорідністю інформації, що надходить, високою швидкістю перемикання між частинами, фрагментами інформації, відсутністю цілісної картини сприйняття навколишнього світу. Тому під терміном «кліпове мислення» розуміється звичка сприймати інформацію за допомогою короткого, яскравого, дуже виразного образу [2].

Які педагогічні технології, методи та прийоми навчання, що існують на сьогодні, можуть бути використані у повсякденній освітній практиці професійної освіти?

Перерахуємо ті методи та прийоми навчання, які себе зарекомендували у викладацькій практиці: проєктна діяльність; «перевернутий клас»; дискусії; мозковий штурм; дебати; форуми; круглі столи; семінари-дискусії (групова дискусія); метод кейсів (ситуаційний аналіз); інтелектуальні карти, ментальні картки (mindmapping); кошик ідей; схеми-візуалізатори; синквейни; прийом «Фішбоун», або «Риб'ячий скелет»; робота із історичними джерелами з акцентом на візуальні джерела (малюнки, плакати, фотографії, карти, кінодокументи).

Також хотілося б звернути увагу на освітні технології, прийоми та методи, які є найбільш вдалими для здобувачів освіти із кліповим мисленням.

Одним із методів роботи з інтернет-джерелами є технологія «веб-квест». Веб-квест – це проблемне завдання з елементами рольової гри, коли використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Тематика веб-квестів може бути найрізноманітнішою, проблемні завдання можуть відрізнятися ступенем складності. Веб-квести можуть бути як командними, груповими, так і індивідуальними.

Результати виконання веб-квесту, залежно від матеріалу, що вивчається, можуть бути представлені у вигляді усного виступу, комп'ютерної презентації, есе, веб-сторінки, бази даних, наукового дослідження, документа, інтерактивного курсу, інтерактивної книги [3; 4].

Цікавою та перспективною, на наш погляд, є технологія скрайбінгу. Це створення невеликих зрозумілих малюнків, які роблять лекцію чи презентацію зрозумілішими. Увесь лекційний матеріал може бути розміщений на одному аркуші завдяки візуалізації отриманої інформації, для цього потрібна поверхня та кольорові маркери, фломастери або олівці, для відеоскрайбу потрібен комп'ютер (гаджет), камера та програми для монтування відео.

Головна складність для лектора – це донести до аудиторії ключову думку, основну ідею, не втратити зміст лекції, оповідання, бесіди, тому важливо придумати та обдумати заздалегідь ідею, підготувати сценарій того, що ви говоритимете, та спробувати відмалювати майбутній скрайб.

Хотілося б відзначити і таку технологію, як інфографіка, суть якої – у візуалізації даних чи ідей з метою донесення складної інформації до аудиторії швидким та зрозумілим способом. Також інфографіка – це графічний спосіб подання різноманітної інформації. Як і при створенні скрайбу, інфографіка вчить критично мислити, аналізувати та відбирати зміст інформації.

Найкращим способом при створенні інфографіки є розбивка аудиторії на мікрогрупи, кожна з яких отримує час на вивчення інформації на тему або проблему заняття з метою інфографіки.

Не можна залишити без уваги технологію, яка торкнулася сучасної освіти, гейміфікація (ігрова технологія). Гейміфікація як технологія тісно пов'язана із застосуванням ігрових форм та методів навчання. Особливо важливо у нашому контексті міркувань відзначити потенціал комп'ютерних ігор. Комп'ютерна гра полегшує засвоєння матеріалу через входження в образ.

Висновок. Розглянувши у статті феномен кліпового мислення здобувачів професійної освіти, а також різноманітні інноваційні педагогічні прийоми, методи та технології, можна констатувати про подальший розвиток системи професійної освіти.

Наш соціум, наша система освіти переживає складний період трансформації та переходу від індустріальної формації до постіндустріальної (інформаційної) стадії розвитку суспільства, від суспільства, побудованого за принципом конвеєра Г. Форда, до персоналізованого, індивідуалізованого типу суспільства. На сьогоднішній день є чимало різноманітних інноваційних педагогічних прийомів, методів та технологій, які можуть успішно застосовуватися у навчанні здобувачів з кліповим мисленням. У статті ми торкнулися тих технологій, прийомів та методів навчання, які мають найбільший потенціал для розвитку та застосування в освітній практиці XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Красильник Ю. С., Корчова Г. Л., Руденко М. В. Методика проведення навчальних занять в умовах дистанційного навчання : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2021. С. 45–46.

2. Соболєва С. М. Кліпове мислення як соціально-психологічний феномен та його роль у навчально-пізнавальній діяльності студентів. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 3, т. 2. С. 86–90.

3. Корчова Г. Л., Скриник М. В., Скриник Л. М. Освітній WEB-квест як нова інтернет-технологія з організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти. *Інноваційно-технологічні шляхи розвитку агропромислового комплексу України* : зб. матеріалів Всеук. наук.-практ. конф. Ніжин, 2020. С. 90–93.

4. Корчова Г. Л. Кліпове мислення як науково-методична проблема у професійній освіті. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. Кременчук : КрНУ, 2022. Вип. 1 (132). С. 49–53. URL : http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/arhiv.php

5. Красильник Ю. С. Трансформація «кліпового» мислення майбутніх інженерів-педагогів засобами інформаційних технологій. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства :* матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 21 квітня 2021 року / за заг. ред. Р. А. Калениченка, І. О. Пєтухової. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2021. С. 157–162. URL : https://drive.google.com/file/d/1bED-tADQ6XHsTXmbol9-c39-FdAwV0bO/view

6. Красильник Ю. С. Онлайн-лекція як форма візуалізації навчального матеріалу. *Стратегія розвитку агропромислового сектору: глобальні виклики і національні тенденції* : зб. наук. праць / наук. ред. В. С. Лукач. Ніжин, 2021. С. 204–208. URL : http://nati.org.ua/docs/science/2021/Conference_22042021_p001.pdf

7. Красильник Ю. С. Особливості підготовки інженерів-педагогів у галузі цифрових технологій до проєктної діяльності. *Інноваційно-технологічні шляхи розвитку агропромислового комплексу України* : зб. наук. праць / наук. ред. В. С. Лукач. Ніжин, 2020. С. 97–103.

8. Руденко М. В. Формування здоров`язберігаючої соціальної відповідальності в майбутніх офіцерів пенітенціарної служби України. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби України*. Київ, 2013. Випуск 2 (4). С. 137–146.

УДК 59.922.6:159.937.015.3

Коханець Анна Сергіївна,
підприємець, власник маркетинг-агентства, фотограф і контент-Creator для брендів, спеціаліст з підтримки ділової репутації в мережі «Інтернет», партнер, розробник і дизайнер першого українського конструктора сайтів;
Телебенєва Єва Олександрівна,
керівник з маркетингу і стратегічного розвитку та співвласник міжнародної Digital Marketing & PR агенції, спеціаліст DMC inc з питань виходу бізнесу на закордонний ринок, Нью-Йорк, США – Київ

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГАМИ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ГАЛУЗІ РЕПУТАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У різних психологічних, соціальних і філософських дослідженнях великий акцент приділяється розумінню сутності поняття "самореалізація". На філософському і соціальному рівнях самореалізація розглядається як наукова та загальнокультурна категорія, а також як явище, пов'язане з духовним і моральним життям людини.

Ці наполегливі спроби визначити сутність самореалізації свідчать про те, що це поняття вважається важливим і значущим у різних галузях науки і культури. В контексті психології, самореалізація означає досягнення потенціалу, особистісний розвиток та задоволення особистісних потреб. В соціології, самореалізація розглядається як процес, що дозволяє людині реалізувати свої здібності і таланти у суспільстві.

У філософії самореалізація може бути сприйнята як духовний шлях саморозвитку, пошуку сенсу та задоволення в особистому житті. В цьому контексті, самореалізація визнається як важливий аспект повноцінного життя людини.

Загалом різні підходи до розуміння самореалізації свідчать про її комплексний характер та визнання її значення для розуміння і досягнення особистісного розвитку, задоволення та життєвої гармонії.

Відповідно до В. Гупаловської, поняття "самореалізація" можна тлумачити як вроджену тенденцію, психологічну потребу, неодмінну мету особистісної активності і результат діяльності людини в об'єктивному або суб'єктивному світі [1].

Складність вивчення самореалізації полягає в тому, що це поняття не може бути спостережене безпосередньо і об'єктивно, оскільки ми можемо спостерігати лише її ефекти і прояви, які відображаються у психіці суб'єкта. Самореалізацію важко виміряти через її високий ступінь суб'єктивності, а також складно контролювати під час експерименту через вплив багатьох факторів, що ускладнює використання вимірювальних і експериментальних методів дослідження.

Поняття "самореалізація" має споріднені поняття, такі як "самовираження", "самоствердження" і "саморозвиток". Хоча вони пов'язані між собою, вони не є ідентичними.

Так, термін "самореалізація" часто вживається як синонім до "реалізації своїх можливостей" і "самоактуалізації". Усі ці терміни описують схожі явища.

"Реалізація своїх можливостей" відображає ідею повної реалізації потенціалу та здібностей особистості.

"Самоактуалізація" вказує на прагнення людини до найповнішого виявлення і розвитку своїх можливостей та здібностей.

"Самовираження" відноситься до внутрішньої тенденції розвивати себе та виражати свою унікальну індивідуальність.

"Самоактуалізація" в теорії А. Маслоу означає прагнення людини стати тим, ким вона може стати, реалізуючи свій внутрішній потенціал.

Поняття "ідентичність" у теорії Е. Еріксона також відображає прагнення людини до самореалізації шляхом виявлення і розвитку своєї особистої ідентичності.

Ці терміни мають схожі концепції та описують прагнення людини до саморозвитку, реалізації потенціалу та виявлення себе у повній мірі [2].

Іншими словами, самореалізація втілює в собі вже наявний потенціал людини у реальному житті та діяльності, тоді як самоактуалізація полягає в розкритті та розвитку внутрішнього потенціалу, який вроджено закладений у людині. Це постійне прагнення до повного розвитку власних можливостей, що є основним мотивом дії та метою людського існування, як визнали К. Роджерс, А. Маслоу та інші дослідники, але не завжди досяжним.

Самодетермінація, як здатність індивіда до вибору та переживання власних рішень, виступає передумовою для самореалізації. Вона є внутрішньою мотивацією та причиною дій та вчинків. Процес розвитку включає самодетермінацію,

і зміна способу регуляції поведінки відбувається від зовнішньої регуляції, що здійснюється через вплив зовнішніх сил, до внутрішньої автономної саморегуляції. Це означає перехід від залежності від зовнішніх факторів до інтроекції, ідентифікації та, врешті-решт, до інтеграції.

Інші вчені розглядають самореалізацію особистості як явище, що настає після завершення процесу соціалізації, зазвичай від 18 років. Це означає, що самореалізація відбувається у дорослому віці, коли особа готова брати участь у професійній діяльності та житті суспільства. В цей період людина має можливість реалізувати свій потенціал та досягати особистого і професійного розвитку. Дослідники наголошують на важливості цього етапу для включення у суспільство та активної участі у професійному житті.

На підставі досліджень О. Максимової можна сформулювати, що професійна самореалізація має декілька аспектів у структурі смисложиттєвих орієнтацій. Вона може бути основним сенсом існування, значущим компонентом або периферійним компонентом. Чим більше вагомість професійної діяльності, тим більше можливостей для самореалізації в професії, що означає зближення вимог професії та індивідуальних проявів. У разі коли професійна діяльність має периферійне значення в структурі смисложиттєвих орієнтацій, виникає дисонанс між вимогами професії та індивідуальними проявами. Це може спричиняти несумісність з вимогами професії або призводити до надмірної напруги і емоційного вигорання [3].

В рамках генетико-моделюючого підходу (згадані С. Максименко [4; 5], В. Осьодло [3; 5] та інші), професійну самореалізацію розглядають як тривалий процес, стан на певному етапі та властивість суб'єкта. Це означає, що самореалізація може виявлятися як процес усвідомлення, вибору та реалізації аспектів індивідуальності, які сприяють самовираженню, розвитку потенціалу, формуванню системи цінностей, мотивацій, уявлень про себе, ставленню до поставлених цілей та їх досягненню, включаючи трансформацію самого себе.

В результаті теоретичного аналізу літератури можна прийти до висновку, що дослідники з різних наукових підходів наголошують на різних аспектах самореалізації. Тому розумно застосовувати комплексний підхід, який поєднує елементи діяльнісного, гуманістичного та генетико-моделюючого підходів. На основі узагальнення цих підходів, професійну самореалізацію особистості можна описати як системний, постійний та динамічний процес, що виникає з інтеграції потреб у визнанні, самоактуалізації, кар'єрному зростанні та професійній майстерності працівника, з метою їх реалізації в професійній діяльності та досягнення задоволеності ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гупаловська В. А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / наук. кер. Баклицький І. О. ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2005. 192, [103] с. : табл., рис. Бібліогр. : с. 171–192.

2. Кот В. Г. Психологічне дослідження самоактуалізації працівників рекламної сфери в професійній діяльності. *ScienceRise*. 2015. Т. 12. № 1 (17). URL : http://journals.uran.ua/sciencerise/article/view/54857

3. Максименко С. Д., Осьодло В. І. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 8. С. 3–19.

4. Максименко С. Д., Осёдло В. И. Субъектный подход в изучении профессиональной самореализации. *Психология и право*. 2011. № 1. С.1–11. URL : http://psyjournals.ru/psyandlaw/2011/n1/39330.shtml

5. Максименко С. Д. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 7. С. 3–18.

УДК 37.014

Красильник Юрій Семенович,
канд. пед. наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва та архітектури

ЕДЬЮТЕЙНМЕНТ-ТЕХНОЛОГІЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (БУДІВНИЦТВО ТА ЗВАРЮВАННЯ)»

В умовах викликів, пов'язаних з агресію рф, діяльність освітянської спільноти спрямована на пошук стратегій забезпечення доступу до освітніх послуг, інформаційно-аналітичного супроводу закладів вищої освіти (ЗВО), упровадження оновлених теоретичних засад і практичних підходів в освітній процес. Серед ключових проблем системи вищої освіти домінують [4, с. 29]:

– недостатній рівень фінансування системи вищої та фахової передвищої освіти, неефективне управління та використання ресурсів;

– недостатнє забезпечення рівноправності та автономності ЗВО повною мірою;

– брак відкритості ЗВО, спроможності продукувати корисну інтелектуальну продукцію, принципової протидії проявам корупції та академічної недоброчесності, безумовної підтримки чесного вступу та об'єктивного оцінювання результатів навчання;

– недостатній рівень доступу до якісної вищої, фахової передвищої освіти через неповну відповідність європейським стандартам якості, інфраструктури та освітнього середовища тощо;

– євроінтеграційні прагнення, які не завжди підкріплюються готовністю до гармонізації структур, наукової кооперації та запозичення кращої практики, створення умов для іноземців та підготовки українських студентів до відкритого світу;

– поширена імітація студентоцентризму, неконкурентні заробітна плата та умови праці працівників, брак управлінської підготовки у керівного складу ЗВО, неусвідомлення місії лідерства у формуванні людського капіталу та згуртуванні суспільства, в освіті дорослих.

Концепція розвитку педагогічної освіти [5] наголошує на тому, що усі здобувачі освіти мають отримати доступ до найсучасніших знань, які можуть бути опановані ними на відповідних освітніх рівнях, та освітніх методик

(технологій), що потребує невідкладної належної підготовки та вдосконалення компетентностей педагогічних працівників. Тому, на нашу думку, питання, які пов'язані з дослідженням освітніх інновацій, партнерства, є ключовими у плануванні повоєнного університету.

Дослідники та практики педагогічної освіти цілеспрямовано вивчають можливості інтегрування інноваційних освітніх засобів з метою підвищення ефективності навчання. Вагомими є результати досліджень проблем упровадження теоретико-методологічних підходів до розвитку педагогічної освіти (В. Андрущенко, В. Луговий, В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Орлов, В. Радкевич, Л. Сергеєва, Л. Хомич та ін.), розроблення освітніх і освітньо-професійних стандартів, створення сучасних засобів навчання, систем дистанційного навчання, цифрової трансформації освіти (Н. Авшенюк, В. Биков, А. Гуржій, С. Литвинова, А. Каленський, О. Лавріненко, М. Лещенко, О. Огієнко, Л. Пуховська, О. Спірін, Г. Сотська, Л. Султанова та ін.). В умовах сьогодення вдосконалення інноваційного процесу в галузі педагогічної освіти є також важливим елементом її змін. Про це свідчать праці Г. Корчової [1], Ю. Красильника [2], М. Руденка [6]. На наш погляд, завдяки науковим розробкам інноваційних засобів та їх впровадженням в системі педагогічної освіти можуть бути створені абсолютно нові навчальні середовища для підтримки реалізації освітньо-професійної програми за спеціалізацією «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)». Зокрема, спираючись на потужний потенціал сучасних освітніх технологій з метою розвитку суб'єктності майбутніх педагогів професійного навчання, забезпечення пріоритетності гуманізації та демократизації освітнього процесу.

В сучасній освіті однією з інновацій є Edutainment-технологія (education/освіта + entertainment/видовище, розвага), яка не лише дозволяє студентам отримувати задоволення від навчання, але і забезпечує ефективну навчально-пізнавальну діяльність. Т. Шведова [7] вважає, що особливостями Едьютейнмента є: акцент на захоплення здобувачів вищої освіти навчанням, адже розвиток інтересу призводить до накопичення знань; мотивація через розвагу, задоволення, що отримується в процесі освіти, сприяє формуванню стійкого інтересу до навчання; гра як універсальний підхід до конструювання навчання; сучасність супроводу через розмаїття форм навчання. На думку А. Михалюк [3], Edutainment, як самостійна освітня технологія, ґрунтується на таких базових принципах: зв'язку теорії з практикою, послідовності та доступності. Аналіз наукових розвідок з методичних аспектів освітнього процесу [1; 2; 3; 4; 7; 8] уможливив встановлення основних освітніх методів в структурі

Edutainment-технології, які детермінують зростання мотивації здобувачів вищої освіти до навчання, роблять навчально-пізнавальну діяльність захопливою:

- впровадження ІТ-технологій в навчанні – сучасних досягнень в сфері передачі навчальної інформації в текстовій формі, в аудіо-, відеоформаті, за допомогою анімації та захоплюючих презентацій («ПАДАгогічне колесо» Алана Керрінгтона, вебквести, віртуальний клас, змішане навчання, масові відкриті онлайн-курси, мікронавчання, освітній блог, синхронне й асинхронне навчання тощо);
- занурення здобувачів вищої освіти у зміст навчання через організацію інтерактивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу з метою забезпечення зацікавлення студентів відкриттям нового, зростанням рівня професійної компетентності (квести, сторітелінг, мозковий штурм, смарт-технології, скаффолдинг та ін.);
- використання штучного інтелекту в навчанні задля зменшення психофізичних та часових витрат суб'єктами освітнього процесу, персоналізації освітньої взаємодії (адаптивне, дистанційне навчання, виявлення плагіату, автоматичне оцінювання, аналітика даних та навчання, планування навчання, гейміфікація тощо);
- використання процесу дизайн-мислення – створення в освітньому процесі ситуації співпереживання, з'ясування освітніх потреб, виявлення освітніх проблем і можливостей їх вирішення, генерування творчих ідей, розробка варіантів рішень, їх тестування та оцінювання;
- проєктне навчання, яке дозволяє студентам вирішувати реальні (навчальні) проблеми; розвивати уміння, які сприяють дослідженню, самостійній роботі тощо;
- навчання на основі освітніх запитів здобувачів вищої освіти через проблематизацію освітнього контенту та фасилітацію викладацької діяльності (консалтинговий супровід навчання, дослідно-пізнавальне навчання, самоспрямувальне навчання, ментальні карти та ін.);
- самостійне опрацювання матеріалу на основі чітких критеріїв для самостійного оцінювання самоосвітнього результату (таблиці, графіки, понятійне поле, оригінальні тексти, інфографіка, малюнки тощо);
- рефлексивна діяльність, яка спрямована на усвідомлення здобувачем вищої освіти процесу досягнення освітнього результату.

Таким чином, впровадження Edutainment-технології в систему підготовки майбутніх бакалаврів спеціалізації «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» може стимулювати їх зацікавленість до навчання та майбутньої професійної діяльності за допомогою ігрових ситуацій, інтелектуальних ігор,

квестів тощо; сприяти розвитку креативності шляхом проєктної діяльності, створення умов для імпровізації та розробки творчих завдань, а також продукування середовища для їх вирішення. Окрім цього, дана технологія сприятиме розвитку критичного мислення студентів через оцінювання інваріантів, створення діалогових комунікативних ситуацій, сприятливих умов для командного лідерства в навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корчова Г. Л. Кліпове мислення науково-мотодична проблема у професійній освіті. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.* Кременчук : КрНУ, 2022. Вип. 1/2022(132). С. 49–53.
2. Красильник Ю. С. Теоретико-методичні основи проєктування дистанційного навчання в умовах ЗВО. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки» Херсонського державного університету*. 2021. № 94. С. 86–92.
3. Михалюк А. Інноваційні практики у загальнопедагогічній підготовці здобувачів вищої освіти. Трансформація суспільних відносин в умовах цивілізаційних змін : кол. моногр. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2023. С. 26–30.
4. Перехідна книга Міністерства освіти і науки України за період з червня 2020 по березень 2023. Київ, 2023. 56 с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/03/21/Transition.book.2023.pdf (дата звернення: 12.04.2023).
5. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : наказ МОН України від 16 липня 2018 р. № 776. URL : https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti (дата звернення: 10.04.2023).
6. Руденко М. В. Концептуальні засади навчання здоров'язберігаючої соціально-відповідальної поведінки у ВНЗ. *Вісник Національного технічного університету України «Київський національний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка* : зб. наук. праць. Київ : ІВЦ «Політехніка», 2009. № 3(27), ч. 2. С. 196–199.
7. Шведова Т. Використання технології едьютейнмент на заняттях англійської мови. URL : http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2021/02/WD-2021-Part-2-1.pdf#page=437 (дата звернення: 11.04.2023).
8. Chernyshev D. O., Maksymiuk Yu. V., Krasylnyk Yu. S., Korchova H. L., Rudenko M. V. Peculiarities of technique of teaching technical disciplines in the institution of higher education of the building profile. Strength of materials and theory of structure. 2022. Vol. 108. P. 35–62. URL : http://omtc.knuba.edu.ua/issue/view/15499 (дата звернення: 11.04.2023).

УДК 159.9.072.43

Кузьменко Віра Ульянівна,
д-р психол. наук, професорка,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЕВАКУЙОВАНИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У період воєнної агресії росії проти України велика кількість батьків (перш за все матерів) евакуювались разом з дітьми різного віку на більш безпечні території України або в інші країни. За даними 47 звіту ООН щодо ситуації в Україні кількість евакуйованих осіб постійно змінюється. З початку 2023 року близько 2.2 млн українців перетнули кордон з сусідніми державами, але водночас повернулись в Україну 1.7 млн людей. Натепер у країнах Європи перебуває близько 4.7 млн людей, які мають статус тимчасового захисту. У звітах ООН зауважується, що точні дані встановити неможливо, оскільки дані фіксуються при перетині кордону, проте одна і та ж людина може перетинати кордон декілька разів, повертаючись додому або в евакуацію.

Значна кількість серед евакуйованих – це діти різного віку. Як правило, їх батьки реєструються у центрах для біженців, що відкриті в різних областях України та країнах Європи для надання допомоги біженцям з України у воєнний період. У таких же центрах здійснюється надання психологічної допомоги волонтерами центру або працівниками Червоного Хреста. Співробітники та волонтери центрів відзначають наявність значної кількості звернень батьків дітей молодшого шкільного віку із запитами щодо надання психологічної допомоги евакуйованим дітям молодшого шкільного віку. Центральне місце серед цих запитів посідає проблема соціально-психологічної адаптації. Саме тому метою даної статті є огляд психологічних проблем соціально-психологічної адаптації молодших школярів, евакуйованих у країни Европейського Союзу та окреслення основних форм психологічної роботи з ними.

Упродовж воєнного стану (з березня 2022 року до березня 2023 року) нами на волонтерських засадах надавалась психологічна допомога дітям різного віку за запитами їх батьків. Під час формальних та неформальних взаємодій з евакуйованими дітьми молодшого шкільного віку та їх батьками було проведено більше 100 спостережень за індивідуальними особливостями розвитку та проявами психічних станів дітей, близько 60 бесід з батьками про психологічні

проблеми їх дітей, проведено 33 спеціально організованих тестувань щодо адаптації, рівня пізнавальних психічних процесів, емоційного стану та комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Ці дані дали змогу надати кваліфіковану психологічну допомогу біженцям та евакуйованим, здійснити відповідне консультування батьків та провести ефективні розвивальні заняття з дітьми [2; 3; 4; 6]. Крім надання практичної допомоги дітям та їх батькам, маємо змогу узагальнити та систематизувати отримані дані, виокремити типові запити батьків та основні проблеми соціально-психологічної адаптації евакуйованих дітей молодшого шкільного віку, їх динаміку, визначити провідні форми корекційної та розвивальної роботи.

Отже, на початковому етапі адаптації евакуйованих дітей перше місце посіли проблеми, повязані з комунікацією дітей з однолітками та іншими дітьми (84 % випадків). Батьки та діти скаржились на відсутність друзів, незнання мови, неможливість спілкуватись з дітьми інших національностей. Матері часто відмічали бажання дітей продовжувати та зміцнювати усталені раніше стосунки з однолітками, однокласниками, переписуватись та передзвонюватись з ними. Батьки підкреслюють відсутність проявів ініціативи своїх синів та доньок щодо спілкування з дітьми- мешканцями інших країн, уникнення спілкування з ними або короткотривалий характер спілкування. Спілкування, яке все ж таки виникає, поверхове, беззмістовне. Це, безумовно, відображається на характері адаптації, настрої та почуттях дітей молодшого шкільного віку.

На другому місці за кількістю консультативних запитів опинились проблеми, повязані з емоційним розвитком, виникненням негативних емоційних станів, поганим настроєм, тривожністю, посиленням та появою нових страхів, погіршенням сну та апетиту евакуйованих дітей (55 % випадків). Відмічено неспроможність частини дітей докладати вольові зусилля, регулювати свої емоційні прояви. Капризування, істерики, плач стали частішими ніж це було у мирний період. Відзначимо, що ці проблеми перш за все виникали у тієї частини евакуйованих дітей, які пережили сильні психотравмівні події (втрату житла, близьких, окупацію, тривалі обстріли, важку дорогу та ін.).

На третьому місці виявились проблеми, повязані з порушеннями когнітивних процесів та навчанням (28 %). Вони з’явились дещо пізніше, на початку навчального року та супроводжувались розсіяністю, забудькуватістю, неуважністю, нездатністю до узагальнень та умовисновків, структурування та систематизації матеріалу, неспроможності молодших школярів зосередитись при виконанні завдань, читанні, вивченні іноземної мови тощо.

У відповідності до ступеня та виду вираженості виявлених проблем, з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку та соціальної ситуації розвитку кожної дитини було надано психологічну допомогу дітям та проведено консультування батьків. Безпосередня робота з дітьми передбачала проведення ігрових завдань та розвивальних занять, психотерапевтичних вправ, казкотерапії, арттерапії, музичної терапії тощо. За оцінками батьків, проведена робота була досить ефективною та сприяла покращенню психічних станів дітей та подоланню наявних у них проблем. Проте для стабілізації наявних зрушень необхідним є продовження психологічної допомоги, підтримка в школі, здійснення психолого-педагогічного супроводу.

На основі аналізу теоретичних джерел у відповідності до тематики нашого дослідження психологічний супровід дітей молодшого шкільного віку розглядаємо як діяльність психолога, спрямовану на створення комплексної системи соціально-психологічних умов, що сприяють успішній адаптації дітей, їх реабілітації та особистісному становленню в соціумі під час війни [1; 2; 5]. Провідними соціально-психологічними умовами успішного розвитку дітей вважаємо: створення розвивального освітнього середовища для забезпечення успішного психічного розвитку дитини під час війни; моніторинг динаміки психічного розвитку дитини та оперативне реагування на виявлені труднощі або порушення; проведення консультативної роботи з педагогічним персоналом та батьками з метою профілактики виникнення можливих порушень психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку під час війни. Саме ці аспекти психологічного супроводу на сучасному етапі є недостатньо представленими у вітчизняних наукових дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбачова О. Ю. Сімейне виховання як чинник формування ціннісних орієнтацій дошкільника. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2011. Вип. 12. С. 250.

2. Кобильченко В. Супровід як проблема сучасної психологічної науки. URL : http://ispukr.org.ua/kobulchenko_v.html

3. Кузьменко В. У. Індивідуальні особливості розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО та внутрішньо-переміщених осіб. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : збірник наукових праць / Камянець-Подільський університет імені Івана Огієнка. Камянець-Подільський, 2018. Вип. 24 (1-2018), ч. 2. С. 253–260. (IKV-2015:45.28).

4. Кузьменко В., Карабаєва І. Розвиток творчої уяви старших дошкільників як складової психологічної готовності до навчання у новій українській школі / за ред. С. Д. Максименка. *Психологічний часопис* : науковий журнал. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2021. Вип. 4, том 7. 163, [88–99] с. URL : https://doi.org/10.31108/1.2021.7.3.7

5. Психологія молодої сім'ї [Текст] : монографія / Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Дучимінська Т. І., Магдисюк Л. І. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 308 с.

6. Психологічне консультування та психотерапія: зміст, прийоми, технології [Текст] : навч. посіб. / Р. П. Федоренко, М. І. Мушкевич, В. В. Коширець. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 300 с.

УДК 37.035

Ланге Оксана Вікторівна,
викладачка вищої категорії,
Київський фаховий коледж
архітектури, будівництва та управління

ДИФЕРЕНЦІЙНИЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Система навчання – коли студенти здобувають вміння і навички, у них формується світогляд, розвиваються пізнавальні та творчі сили. Навчання тісно взаємопов'язане з вихованням – процесом впливу вихователя на вихованця з метою формування в нього совісті, честі, людяності, правдивості та інших рис характеру, які визначатимуть особистість студента як майбутнього громадянина незалежної країни. В умовах швидко змінюваної соціальної обстановки та інформаційного середовища коледж призваний зіграти неоднозначну і вирішальну роль у процесі розвитку студентів. Останні досягнення в сфері комунікаційних технологій надають можливість не тільки для розробки нових методів накопичення інформації, а також і для перегляду традиційних підходів до процесів студента і викладання.

Сьогодні, в епоху інформаційних технологій, особливе місце займає проблема формування самостійності мислення студентів, їхньої здатності осмислювати одержувану інформацію, відтворювати і відображати її у різних зв'язках та ситуаціях, генерувати різного роду ідеї. На сьогоднішній день студент повинен підготуватися до подальшого навчання в вищому навчальному закладі і розвивати відповідні здібності [1].

З метою розвитку мислення студентів, їхніх пізнавальних інтересів і здібностей необхідно приділяти особливу увагу глибокому розумінню матеріалу, який вивчається на парах. Так, особлива роль повинна приділятися роботі з основними фізичними термінами і поняттями, що є їх змістовними значеннями і визначають розуміння викладеного матеріалу. Актуальність і необхідність проведення такої роботи на парах зумовлена існуванням того факту, що "…словниковий запас більшості студентів бідний: вони оперують дуже обмеженою кількістю термінів", не можуть відтворювати основні поняття теми.

На першому етапі навчання, коли знання вперше вводяться в пам'ять студентів, вони засвоюються не в повному об'ємі і далеко не в тій формі, що є метою навчання. Тому викладачем повинна систематично проводитися спеціальна термінологічна робота.

Належне місце на заняттях української мови в коледжі має посісти диференціація навчання, що, як слушно зазначають автори Концепції навчання української мови, виявляється у варіативності навчального змісту, використанні системи диференційованих за рівнем складності й відповідності пізнавальним потребам студентів навчальних завдань, організації групової і парної форм проведення занять.

Справді, спостереження показали, що успішне засвоєння навчального матеріалу залежить не тільки від пізнавальних можливостей і здібностей студента, але й такої організації викладачем роботи на уроці, коли кожний здібний студент працює з найвищим навантаженням. Цього можна досягти саме через диференційований підхід до студентів, завдяки якому форми і методи навчання пристосовуються до індивідуальних здібностей студентів, сприяють їхньому розвитку.

Здібні студенти мають найвищі навчальні можливості і характеризуються порівняно високим розвитком мислення, довготривалим запам'ятовуванням навчального матеріалу, сформованими навичками самоконтролю, високою працездатністю. Для них характерна неординарність. багатство уяви й фантазії, чіткість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву і науковому осмисленню певні явища, правила, стереотипи, гіпотези. Тому для повного задоволення запитів здібних та обдарованих дітей у поглибленому вивченні української мови на основі широкого ознайомлення із досягненнями сучасної лінгвістичної науки викладач повинен постійно дбати про створення умов для реалізації різнобічних пізнавальних інтересів і одночасно для розвитку філологічних здібностей; забезпечення можливостей для широкого прояву творчих здібностей; попередження розвитку в студентів переоцінки своїх можливостей [1].

Слід враховувати такі принципи при диференційному навчанні: головним критерієм є особистість з її здібностями, обдаруваннями, талантами і невичерпними можливостями до саморозвитку, самоосвіти й самореалізації, що будується на таких принципах:

– гуманізм і демократизм;

– поєднання загальнолюдських і національних цінностей;

– єдність інтелектуального, морального, фізичного й естетичного розвитку;

– науковість, диференціація, індивідуалізація та розвиваючий характер навчання;

– свобода й відповідальність;

– незалежність коледжу від політичних, громадських і релігійних організацій;

– поєднання державного управління і громадського самоврядування;

– доступність, рівність умов для кожного студента.

В.Ф. Шаталова говорить про те, що потрібно концентрувати увагу на вивченні теорії [2]. Саме це дає змогу збільшити кількість розв'язуваних задач, питань, тощо. Слід проводити пару відкритих думок. Тоді студенти зацікавляться і самі з готовністю будуть аналізувати статті, готувати виступи. В лекціях слід використовувати матеріал з використанням інтригуючих фраз, незвичайні факти. Матеріал потрібно викладати так, за його словами, щоб він надовго затримувався в пам'яті. Особливу увагу потрібно надавати домашнім завданням:

– забезпечували активну пізнавальну діяльність студентів на всіх етапах формування понять;

– сприяли розв'язуванню основних дидактичних завдань – придбанню студентами глибоких та міцних знань науки, що вивчається, формуванню в них умінь та навичок практичного характеру, вмінню самостійно здобувати знання та використовувати їх у навчальній і практичній діяльності;

– задовольняли основним принципам дидактики: науковості, доступності, наочності, інтегративності, системності;

– включали різноманітні види робіт, виконання яких забезпечило б формування в студентів різноманітних умінь та навичок [3; 4].

Те ж саме стосується концепції національного виховання – створеної впродовж віків народної системи поглядів, переконань, ідей, традицій, звичаїв, покликаних формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді, передавати їй соціальний досвід, надбання попередніх поколінь.

Основними і всепроникаючими принципами національного виховання є диференціація та індивідуалізація – врахування рівнів фізичного, психологічного, соціального, духовного, індивідуального розвитку, розкриття творчої індивідуальності кожного студента.

Початок диференціації покладають батьки, що безпосередньо з самого початку займаються вихованням і навчанням дитини, її розвитком та формуванням. Кожна особистість (індивід наділений розумовими задатками, які розвиваються в процесі життя, навчання і діяльності, дають можливість сформувати певний світогляд того, що вчиться і його вміння відстоювати цей світогляд в різних ситуаціях) [5].

Діяльність навчальних закладів будується насамперед на принципах доступності, гуманізму, демократизму, незалежності від політичних, громадських і релігійних організацій та об'єднань, взаємозв'язку розумового, морального, фізичного і естетичного виховання, органічного поєднання загальнолюдських

духовних цінностей із національною історією і культурою, традиціями, диференціацією та оптимізацією змісту форм освіти, науковості розвиваючого характеру навчання та його індивідуалізації, гнучкості і прогностичності, єдності і наступності, безперервності і різноманітності, поєднання державного управління і громадського самоврядування.

Також невід'ємною ознакою технології навчання української мови в коледжі є його індивідуалізація за допомогою системи програмованих завдань.

Існує кілька типів індивідуальної обдарованості:

– раціонально – мислительний (необхідний науковцям, економістам);
– образно–художній (дизайнери, художники, письменники);
– раціонально–образний (філософи, історики, вчителі);
– емоційно–почуттєвий (літератори, актори, режисери).

У педагогічній літературі поняття індивідуалізація трактується по–різному. Індивідуалізація визначається як "... організація навчального процесу, під час якого вибір засобів, прийомів, методів навчання враховує індивідуальні особливості студентів, рівень розвитку їхніх здібностей. Індивідуалізація навчання викликана тим, що рівень підготовки і розвитку здібностей до навчання не у всіх студентів однаковий. Індивідуалізація навчання, що ґрунтується на глибокому вивченні викладачем індивідуальних особливостей студентів, духовного світу кожного зокрема, сприяє досягненню єдності виховання і навчання" [6].

Досить часто терміни "індивідуалізація" і "диференціація" вживаються науковцями як синоніми. Так одне і те ж значення мають на увазі, коли йдеться про індивідуальний диференційований підхід до студентів на занятті.

Поняття індивідуалізація – як здійснення цього принципу і розглядається з точки зору організації процесу навчання, змісту освіти і побудови курсу мови, що, в свою чергу, передбачає вибір ефективних форм, методів і прийомів навчання здібних студентів.

Реалізація принципу індивідуалізації навчальної роботи в коледжі, де створюються сприятливі умови для урізноманітнення та творчого використання форм, методів і прийомів навчання, вимагає насамперед враховувати такі особливості студентів:

– научуваність, тобто загальні розумові здібності, а також спеціальні здібності;

– навчальні вміння;

– навченість, яка включає не тільки знання, вміння й навички базового рівня, але й знання, вміння й навички з курсу мови;

– пізнавальні інтереси (на фоні загальної навчальної мотивації).

Сформульовані таким чином принципи індивідуалізації розкривають специфіку індивідуального підходу, допомагають передбачити застосування тих або інших засобів навчання української мови в коледжі.

Я вважаю, що обов'язковими компонентами навчального процесу мають самостійна, частково–пошукова й дослідницька робота. Саме ці компоненти допомагають закласти глибоку основу філологічної і загальнокультурної підготовки студентів, повніше врахувати їхні індивідуальні особливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ситченко А. Літературна освіта школярів у викликах компетентнісного навчання. *Освітологічний дискурс*. 2020. Вип. 2 (29). С. 51–63. Червень. DOI:10.28925/2312–5829.2020.2.5
2. Шаталов В. Ф. Навчати всіх, навчати кожного [Текст]: передовий педагогічний досвід. *Педагогічна майстерність.* 2006. С. 582–585.
3. Паламарчук Д. А. Педагогічні засади дистанційного викладання технічних дисциплін. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали IV Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю, Київ, 17 листопада 2021 року. К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2022. С. 192–194.
4. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція : монографія. Київ : Міленіум, 2002. 320 с.
5. Сліпушко О. М. Духовна Держава Тараса Шевченка : монографія. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. 127 с.
6. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХ1 століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

УДК 316.62(075)

Левченко Денис Петрович,
здобувач вищої освіти навчальної групи ЖБ-20-1;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

СОЦІОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ

У будь-який час, конфлікти супроводжували нас у всіх сферах життя. Конфлікти були всюди: між країнами, народами і континентами і окремими особами, які цими діями спонукали до формування та розвитку держав, і створення інституцій та спільнот. Не випадково дослідженню причин виникнення конфліктів, способів їх вирішення та запобігання присвячено чимало праць науковців. Накопичені знання та навики дозволяють правильно виявити причини конфліктів, здійснювати ефективний управлінський вплив на процеси їх розв'язання.

Соціальний конфлікт – крайній випадок ускладнення соціальних протиріч, який виражається в протиставленні різних думок обумовленому протилежністю чи суттєвою відмінністю їх інтересів, тенденцій та цілей.

За своєю природою конфлікт є соціальним явищем, породженим особливостями суспільного життя, соціальних систем, зіткненням, протиборством суб'єктів соціуму. Стан конфлікту – далеко нерідкісне явище.

Одним із відомих соціологів, які розробляють теорію соціального конфлікту, був Р.Дарендорф , який вважав, що конфлікт є невід'ємною складовою суспільного розвитку настільки, наскільки в суспільстві завжди існували і існуватимуть відносини «панування-підкорення», що передбачають наявність протилежних поглядів, суджень, принципів та норм поведінки учасників даного типу соціальної взаємодії [1].

Першим звернув свій погляд на цей термін Арістотель. Щодо вирішення виникнення їх природи та типології конфліктів можна спостерігати у роботах та філософських системах Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо. Як соціальне явище конфлікт був уперше розглянутий А. Смітом, який вважав його основою поділу суспільства на класи та економічної боротьби між ними. Г.-В.-Ф. Гегель бачив причину соціального конфлікту в соціальній поляризації суспільства. На окремих аспектах соціальних конфліктів та засобах їх вирішення зосереджувалися фрейдистські, неофрейдистські концепції, теорії соціал-дарвінізму та соціобіології.

Фундаторами власне соціологічної теорії конфлікту вважають К. Маркса, М. Вебера, Г. Зіммеля. К. Маркс, застосовував конфліктну парадигму до всього історичного розвитку, розглядаючи його як боротьбу класів. Міжкласовий конфлікт він вважав передусім антагоністичним зіткненням інтересів правлячого та пригнобленого класів, стверджуючи, що чим виразнішою буде їх поляризація, тим більше насильницьких форм набуде розв'язання конфлікту. Підхід до вивчення конфліктів у теорії К. Маркса був однобічним та обмеженим. Проаналізувавши глибоко цю проблему розгортання конфлікту, він знайшов єдиний варіант його вирішення – соціальний вибух разом з революцією [2].

Американський соціолог К.-Е Боулдінг стверджував, що конфлікт є невід'ємним елементом суспільного життя, певним різновидом соціальної взаємодії, а сучасні суспільства здатні вивчати і регулювати його. Конфлікт є ситуацією, за якої сторони розуміють несумісність власних позицій та намагаються випередити одна одну в своїх діях [3].

Конфлікти є закономірними для суспільства. За допомогою конфліктів відбувається трансформація. Іншими словами, конфлікт являє собою специфічний катарсис (очищення) структури соціальної системи, системи комунікації суб’єктів суспільства від дисгармонійних тенденцій, стримувальних факторів, котрі перешкоджають її подальшому розвитку і, як правило, не можуть бути усунені з гармонійного стану безпосередньо. У цьому механізмі трансформації суспільства рівновага і конфлікт відіграють роль своєрідних балансирів, сприятливих для динамічної гармонії і розвитку суспільства та його суб’єктів. Розвиток соціальних систем можливий перш за все через конфлікти, але самі по собі конфлікти можливі тільки за наявності гармонії, балансира, що врівноважує дії конфліктів. У противному разі протиборчі сторони взаємно знищили б одна одну, що в кінцевому результаті спричинило б абсолютний хаос, загибель людської цивілізації [4, с. 7].

Основним структурним елементом соціального конфлікту є його суб’єкт – ним можуть виступати окремі фізичні та юридичні особи, соціальні верстви, класи, держава, тобто ті, хто здатний створювати конфліктну ситуацію і відносно самостійно впливати на хід конфлікту відповідно до своїх інтересів, здійснювати вплив на поведінку та стан інших, створювати ті чи інші зміни в соціальних відносинах. Рівень організації конфліктуючих суб’єктів – це найважливіший показник систематичності та послідовності їх дій в процесі розгортання конфліктного протиборства. Ми виділяємо два типи груп суб’єктів конфліктів: з високим і більш низьким рівнем організації. Для перших характерно: виражена ідентичність, прихильність загальним інтересам, наявність певної групової структури і лідери. До таких суб’єктів відноситься держава, церква, політичні

партії, громадські організації. Менш організовані групи характеризуються незначною кількістю учасників, відсутність чіткої організаційної структури, частковим чи тимчасовим включенням членів у групу: трудові колективи і окремі професійні, молодіжні (студентські) групи тощо [5, с. 53].

Висновок. Під соціальним конфліктом, як правило, розуміється зіткнення протилежних інтересів, цілей, позицій, цінностей або поглядів суб'єктів соціальної взаємодії (індивідів соціальних груп, класів тощо). У соціології конфлікт розглядається як невід'ємне явище суспільного життя, що призводить до соціальних змін, і яким необхідно вміти управляти. Роль соціального конфлікту у житті суспільства розкривається за допомогою таких його позитивних функцій, як розрядки психологічної напруженості, комунікативної, консолідуючої, інформаційної тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дарендорф Р. Елементи теорії соціального конфлікту. *Социс.* 1994. № 5. С. 142–147.

2. Скобелева Е. І., Заплаткін М. В., Прончатова М. П. URL : https://www.nntu.ru/frontend/web/ngtu/files/org_structura/library/resurvsy/pervokursnik/ineu/sociolog/system/teor/t7.html

3. Боулдинг К. Е. Конфлікт і оборона: загальна теорія. Conflict and Defence : A General Theory, 1962.

4. Данильян О. Г. Місце та функції конфліктів у трансформаційний період розвитку суспільства. 2014. 7 с.

УДК 159.922

Левченко Денис Петрович,
здобувач вищої освіти навчальної групи ЖБ-20-1;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ У КРИЗОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У сучасному світі стикаємося з численними викликами, зокрема кризовими ситуаціями, що мають негативний вплив на психологічний та соціальний стан індивідів і суспільства в цілому. Кризове суспільство характеризується політичною нестабільністю, економічними проблемами, соціальними конфліктами та іншими факторами, які викликають стрес, тривогу та невпевненість серед населення. У таких умовах виникають актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації, які потребують уваги та дослідження [1, с. 7-18].

Стрес та тривога

Кризове суспільство спричиняє збільшення рівня стресу та тривоги серед населення. Індивідуальна психологічна адаптація стає складнішою через постійний страх перед невідомим майбутнім, фінансову нестабільність, загрози безпеки та інші фактори. Люди мають вчитися ефективно впоратися зі стресом та тривогою, розвивати психологічні механізми захисту та вміння релаксувати [1, с. 7–18].

Посттравматичний стресовий розлад

Кризові ситуації можуть призводити до посттравматичного стресового розладу (ПТСР), який характеризується інтенсивними емоційними реакціями та важкими психологічними наслідками. Індивіди, які стикаються зі смертельною небезпекою, втратою близьких людей або іншими травматичними подіями, потребують психологічної підтримки та допомоги для подолання наслідків травми [2, с. 17-28].

Втрата соціальної ідентичності

Кризове суспільство може призводити до втрати соціальної ідентичності та розпаду соціальних структур. Індивіди втрачають віру в соціальні інститути, почуття приналежності до спільноти та стабільності. Психологічна адаптація вимагає розбудови нових форм соціальної ідентичності та пошуку нових способів взаємодії та підтримки [3, с. 36-38].

Соціальна адаптація в умовах кризового суспільства

Економічна нестабільність та безробіття Кризове суспільство зазвичай супроводжується економічною нестабільністю та зростанням безробіття. Ці фактори ускладнюють соціальну адаптацію індивідів, оскільки вони мають знайти способи виживання та забезпечення своїх потреб. Необхідною умовою є розвиток нових навичок, перекваліфікація та підтримка в управлінні фінансами.

Соціальна відчуженість Кризове суспільство може призводити до соціальної відчуженості, коли індивіди відчувають себе відокремленими та відчуженими від інших людей. Важливо створити умови для збереження соціальних зв'язків, підтримки та взаємодії, що сприятиме соціальній адаптації.

Зростання насильства та конфліктів Кризове суспільство часто супроводжується зростанням насильства та соціальних конфліктів. Індивіди повинні знаходити способи впоратися зі зростаючою агресією та зберігати безпеку в умовах кризи. Необхідна відповідна законодавча база, розвиток механізмів мирного врегулювання конфліктів та забезпечення безпеки громадян [4, с. 248-255].

Висновок

Психологічна та соціальна адаптація є невід'ємною частиною життя в умовах кризового суспільства. Враховуючи актуальні проблеми, такі як стрес, тривога, посттравматичний стресовий розлад, втрата соціальної ідентичності, економічна нестабільність, безробіття, соціальна відчуженість, зростання насильства та конфліктів, необхідно розробляти та впроваджувати програми психологічної та соціальної підтримки, щоб допомогти індивідам успішно адаптуватися до нових умов і забезпечити стабільність та благополуччя суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васютинський В. О. Перспективи ціннісного порозуміння українців Сходу і Заходу в оцінках подій на Донбасі. *Український психологічний журнал.* 2016. № 2. С. 7–18.

2. Горбунова В. В. Проблеми дослідження імпліцитних теорій. *Соціальна психологія.* 2008. № 4 (30). С. 17–28.

3. Заїка Є. В. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв’язання : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам’яті проф. С. П. Бочарової, 30 берез. 2017 р., м. Харків. Харків : ХНУВС, 2017. С. 36–38.

4. Мельник О. А. До питання емоційної агресії у суспільному та політичному житті. *Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави* : зб. наук. праць. К., 2011.

УДК 316.6

Марченко Алла Григорівна,
магістратура групи ФСМ-51м;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва і архітектури

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Адаптація (від лат. adaptare - пристосовуватися) означає пристосування систем, що самореалізуються, до умов середовища, яке змінюється.

Життя людини від самого початку і до кінця є адаптацією до середовища. Соціальна адаптація – це інтеграція людини в суспільство, у процесі якої відбувається формування самосвідомості й рольової поведінки, здатності до самоконтролю й адекватних зв'язків та стосунків. Процес, що є цілісною реакцією особистості на складні зміни життя і діяльності (А.Л. Робалде) [1].

Психологічна адаптація здійснюється шляхом пристосування людини до наявних у суспільстві вимог у процесі узгодження індивідуальних цінностей і переконань та суспільних норм.

В умовах соціально-економічної кризи успішність, адекватність і конструктивність соціально-психологічної адаптації визначають тенденції соціального те економічного розвитку суспільства. Адаптивність є одним з визначальних і діагностичних критеріїв психічного здоров'я й самоактуалізації й чинників успішної самореалізації. Соціально-психологічну адаптацію, її чинники та механізми різноаспектно й багатопланово вивчають з огляду на соціальну та соціально-економічну значущість проблеми. Науковці досліджували особливості адаптації в умовах звичайних життєвих ситуацій, стресу, життєвої кризи, однак різні психологічні концепції розглядають різні чинники соціальної адаптації.

Адаптація відбувається шляхом поєднання неусвідомлюваного та свідомого моделювання власної поведінки як індивідуальної стратегії та ситуативної тактики з метою досягнення бажаного результату. На формулювання бажаної мети та способів її досягнення впливають зовнішні та внутрішні соціальні регулятори. Зовнішніми соціальними регуляторами є норми поведінки, правила, вимоги та побажання й очікування щодо поведінки. Внутрішніми соціальними регуляторами є інтереси, потреби, ціннісні та сенсожиттєві орієнтації, які разом визначають життєві цілі, критерії оптимуму соціальної адаптації та індивідуально прийнятні

способи й форми соціальної адаптації. Психологічними чинниками, які визначають особливості соціальної адаптації, є психологічні властивості особистості, індивідуальні когнітивні стилі опрацювання інформації, копінг-стратегії та способи й тенденції емоційно-поведінкового реагування залежно від ступеня соціальної адаптації.

Надзвичайно складним завданням є визначення критеріїв успішності соціальної адаптації, оскільки адаптованість виявляється не лише в об'єктивно діагностованій ситуації рівноваги, суб'єктивному відчутті задоволеності соціальною ситуацією, а й передбачає відсутність негативних емоційно-поведінково-особистісних наслідків у майбутньому та особистісний розвиток. Загальними критеріями успішності соціальної адаптації є суб'єктивне самооцінювання ступеня адаптації, позивний емоційний стан, наявність можливостей для подальшого розвитку, позитивне ретроспективне оцінювання через певний час. Вивчення закономірностей соціальної адаптації спрямоване на пізнання взаємних реляцій людини й ситуації та можливих способів поліпшення індивідуальних можливостей успішної адаптації.

Соціальну адаптацію забезпечує регуляція взаємин із зовнішнім світом; механізмом адаптації, регуляції та саморегуляції є індивідуальний досвід, який полягає в накопичених індивідом знаннях, уміннях і навичках, можливостях інтерпретувати події минулого та сучасного і самого себе в контексті цих подій, взаємодії з навколишнім світом [2]. Опосередковує взаємодію людини і світу когнітивна репрезентація як суб'єктивне сприйняття, яке є пусковим елементом початку адаптації і триває як акцептор результату дії протягом цілого процесу адаптації. Суб'єктивне оцінювання здійснюється на підставі критеріїв особистісного інтерпретаційного комплексу як полімодальної сукупності суджень, самооцінок, оцінок, стереотипів, що сформувалися шляхом суб'єктивних узагальнень, та раціоналізації в умовах індивідуального розвитку.

Критерії ефективності адаптації як результату пристосування до середовища можуть стосуватися різних сфер: 1) афективної – особливості емоційних реакцій, переживань та почуттів, ступінь емоційного комфорту; 2) поведінкової – особливості копінгу, адекватність докладених зусиль, соціальна прийнятність поведінки, гнучкість та швидкість реагування; 3) когнітивної – самооцінювання відповідності результату запланованому; 4) особистісної – самооцінювання результату адаптації, способу її досягнення відповідно до власних ціннісних орієнтацій та самооцінювання; 5) соціально-психологічного контексту – відповідність усталеним соціальним нормам, соціальним цілям.

Головною передумовою ефективної соціальної адаптації є психологічне здоров'я. Психологічне здоров'я – це психологічний стан, який відображає рівень здатності людини до реалізації та розвитку власного потенціалу. До

сфери психологічного здоров'я належать потреби, ціннісні орієнтації, інтереси, почуття, ментальність, ідентичність, сенсожиттєві орієнтації, відчуття когеренції, самоактуалізація, Я-концепція. Психологічне здоров'я визначає потенціал і ресурсність соціальної адаптації. Стрижневим елементом психологічного здоров'я є ідентичність, яка виявляється системою переконань щодо власної особи, світу та сенсу життя.

Особливості соціально-психологічної адаптації сьогодення полягають у тому, що трансформаційні зміни перевищують індивідуальні можливості управління та контролю. У сучасному українському соціальному просторі одночасно існують цінності ринкової орієнтації, а також цінності, пов’язані з архетипами старого суспільства і все це ускладнено умовами пандемій і війни. У багатьох випадках ці суперечності можна побачити на прикладі сучасної сім’ї, коли її розглядати як взаємодію і взаємостосунки трьох поколінь, що мають різні системи цінностей і настановлень щодо сучасної соціально-економічної реальності, а також різні погляди на причини і наслідки подій, що відбуваються навколо. Представники найстаршого покоління не змогли пройти ресоціалізації. Покоління багатьох дорослих людей проходить активний етап ресоціалізаціїї, переборення радянських, відродження національних та активного впливу західних традицій. Дослідники вважають, що в різко змінних соціальних середовищах (а українська ситуація саме така) люди, перш за все, поведінкою реагують на зміни, тоді як соціальні установки, стереотипи і цінності зберігаються ще відносно довгий час. У той же час в ситуаціях, коли економічні перетворення, крім усього іншого, призвели до різкого падіння життєвого рівня, кінцевою метою адаптивної поведінки виступає досягнення певного матеріального положення, здатного забезпечити задоволення насущних фізіологічних і соціальних потреб [1].

Висновки. Соціальна адаптація є динамічним системним процесом, ефективність якого залежить від взаємодії людини й ситуації. Останнім часом, а особливо протягом останніх трьох років, з’явилися нові обставини, що змушують розширити поняття про механізми й спрямованість адаптації. Більшість з них пов’язані з соціальною роллю, що змінилася у багатьох, і питомою вагою інформаційного фактора.

Об'єктивні властивості ситуації, без сумніву, впливають на її успішність і на психологічні механізми, які лежать в основі поведінкових стратегій, спрямованих на пристосування. Однак саме суб'єктивне оцінювання ситуації є визначальним і стрижневим елементом соціальної адаптації. Суб'єктивна оцінка стосується як визначення параметрів ситуації та її особистісної значущості, так і власної спроможності подолання ситуації. Індивідуально-типологічні властивості

впливають на адаптивні можливості, однак у дорослому віці цей вплив не є прямим, а опосередковується системою переконань та наявних копінг-стратегій. Переконання щодо власної самоефективності та самозарадності, як і зрозумілості та сенсовності світу, є виявом того психологічного ресурсу, який забезпечує успішність соціальної адаптації. У разі високого та низького рівнів адаптивності факторна структура засвідчує про відмінності застосовуваних стратегій. Без сумніву, сприятливим для соціальної адаптації є формування позитивних переконань щодо власних можливостей та ресурсів, хоча питання впливу адекватності таких переконань залишається нез'ясованим. Оптимальним для соціальної адаптації є прийняття себе та інших у поєднанні з прагненням реалізувати власні ресурси та переконанням щодо самоефективності й сенсовності власного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Харченко В. Є. Стратегії соціальної адаптації та рівні економікопсихологічної адаптації особистості. *Освіта регіону. Політологія психологія комунікації* : український науковий журнал.
2. URL : https://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p091.php

УДК 338.48

Марченко Катерина Анатоліївна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСМз-22-1;
Романюк Людмила Василівна,
д-р психол. наук, професор,
Державний податковий університет

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ПРАЦІВНИКІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ НА ПРИБУТОК КОМПАНІЇ

Однією з головних умов успішної діяльності будь-якої компанії – це досягнення результативності в економічному, організаційному та соціальному складниках. Незважаючи ні на що, працівники більшості компаній досить часто зосереджуються лише на високих рейтингах, досягненнях економічних результатів компанії, свого підрозділу та виконання завдань, поставлених керівниками, не зважаючи на свій емоційний стан та формуючи завищені вимоги до себе. В результаті, працівники виснажуються, їхня продуктивність знижується, вони перестають отримувати задоволення від роботи, відчувають погіршення в усіх аспектах життя. Таке явище називають «синдром емоційного вигорання» і досить часто воно трапляється як у працівників українських, так і у іноземних компаній.

Особливої актуалізації ця тема набула, за часів пандемії та військового часу. Високий рівень стресу в особистому та соціальному житті дуже швидко відображається на роботі працівників.

Однією з причин виникнення цього синдрому є те, що дуже часто люди не розуміють, на скільки важливий, вплив психологічно-емоційних факторів на їхню кар'єру та продуктивність. Більшість не цікавляться інформацією про можливі наслідки та причини цього явища. Як показує статистика, останнім часом на цю проблему почали звертати все більше уваги. Ніж, наприклад, 20–30 років тому. Річ у тім, що раніше психологічні проблеми не вважалися чимось вартим уваги, їх не розглядали, як важливий фактор продуктивності праці. Зовсім нещодавно, люди почали усвідомлювати, що таке явище, як емоційне вигорання, мають досить потужний гальмівний та негативний вплив на здобуття професійних навичок та розвиток особистості в професійній сфері.

Синдром емоційного вигорання – це стан фізичного й емоційного виснаження, яке є результатом надмірної роботи, високих вимог до самого себе і постійного стресу [1].

Поняття вперше вжив у 1974 році американський психіатр Герберт Фрейденберг для позначення “стану психічного та фізичного виснаження, викликаного професійним життям людини”. Згідно з класифікацією ВООЗ синдром емоційного вигорання не є хворобою. Його зараховують до професійних явищ [2, с. 67-70].

Загалом виділяють декілька причин виникнення синдрому емоційного вигорання:

Надмірне робоче навантаження. Досить часто працівники компаній вимушені виконувати обсяг роботи, який не відповідає їхнім можливостям. Особливо, в сфері готельно-ресторанного бізнесу. Де, як правило, працівники вимушені постійно спілкуватися з клієнтами. До великого обсягу роботи, нерідко, спонукає керівництво компанії. Вони нерідко нехтують психоемоційним станом своїх підлеглих, адже вони фокусуються переважно на досягненні економічних цілей організації. У результаті працівники отримують надвелику кількість завдань і виснажуються у процесі їх виконання.

Кількісно оцінити масштаби розповсюдження емоційного вигорання досить складно, оскільки люди зазвичай не звертаються до лікарів з цією проблемою. Через недостатню освідченість, синдром часто плутають зі стресом та депресією. На рисунку нижче проілюстровано інформацію, яка є результатом опитування 1029 жителів США. Основним запитанням, в цьому опитуванні, було “Чи знали/знаєте Ви когось із синдромом емоційного вигорання?”.

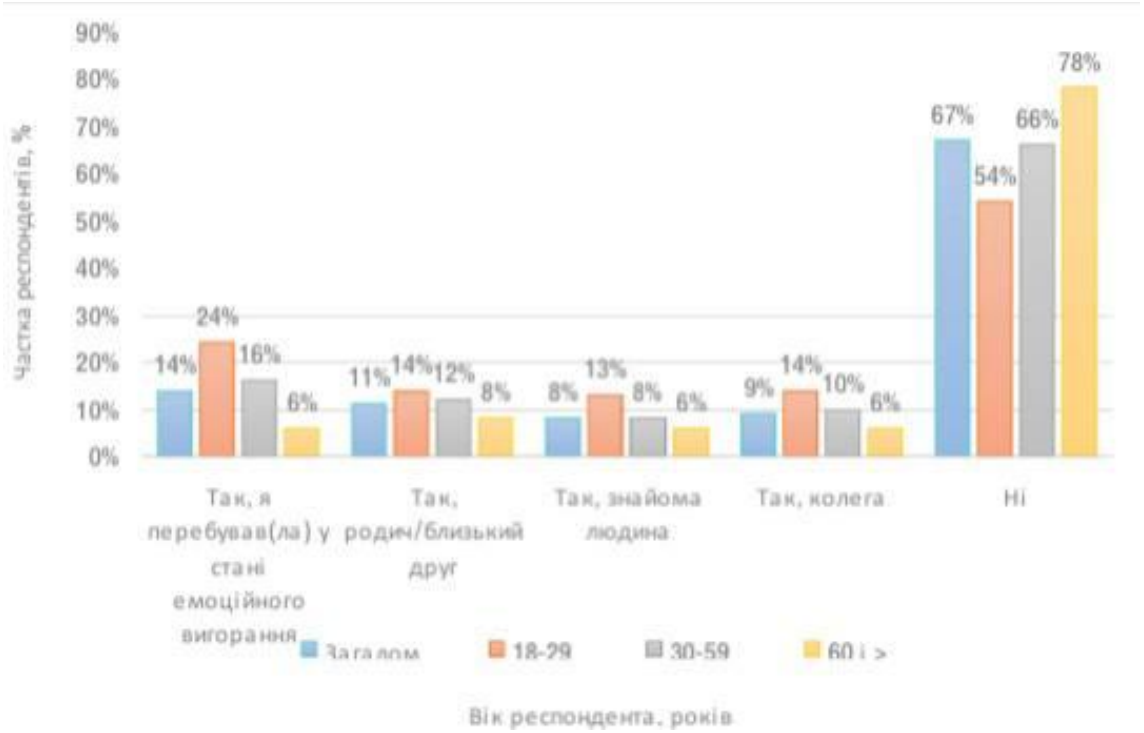

Рисунок 1 – Частка людей, які особисто знали когось з синдромом емоційного вигорання у США (2017 рік), %

Джерело: [3, с. 84–85].

Варто звернути увагу, що за умови проведення такого самого опитування у поточному році результати б істотно відрізнялися. Цікаво, що порівняно "новими" факторами, які спричиняють емоційне вигорання, зокрема в нашій країні, став військовий час та пандемія. Згідно з дослідженням, проведеним у 2020 році, 75 % людей відчували вигорання на роботі, причому 40 % кажуть, що зазнали вигорання саме під час пандемії [4]. На нашу думку, якщо провести більш свіже дослідження, показники ймовірно, що зростуть у декілька разів. Адже, в наш час, дуже зросла кількість людей із психічними хворобами/порушеннями. Особливо, в тимчасово окупованих територіях. Проблема пандемії вже більш знайома нашому суспільству і менш нова. Але, саме пандемія внесла значну частину нововведень, зокрема і в професійну складову. Частина організацій перейшла на дистанційний режим роботи, дехто вимушений був зачинитися на деякий час, дехто взагалі вимушений був кардинально змінити рід діяльності. Зокрема, це стосується і працівників готельно-ресторанного бізнесу, адже, саме цим сферам найважче перейти в дистанційний режим, багато хто змушений був кардинально змінити професійні звички і підхід до роботи. Хоча представники деяких професій не зазнали суттєвого впливу.

Процес емоційного вигорання відбувається у декілька етапів, для кожного з яких характерні певні симптоми. Причому існує кілька підходів до виділення стадій перебігу цього явища. Наприклад Дж. Грінберг наводить характеристику п'яти стадій емоційного вигорання [5, с. 2]:

– Перша стадія – "медовий місяць". З одного боку, людина ще відчуває сили та енергію, але все ж більшою мірою відчуває незадоволення своєю роботою.

– Друга стадія "нестача палива": виникають проблеми зі сном, з'являється нестача мотивації, знижується продуктивність праці.

– Під час третьої стадії виникають хронічні симптоми. Людина стає вразливішою у фізичному і психологічному аспекті, виявляється хворобливість, відчуття тривожності тощо.

– Четверта стадія – це вже криза. Характеризується загостренням або активним розвитком хронічних захворювань, людина стає частково або цілком непрацездатною, з'являється відчуття розчарування в собі та інше.

– На останній (п'ятій) стадії, яка має назву "пробивання стін", у людини під впливом тривалого емоційного та фізичного напруження можуть виникнути небезпечні хвороби, а кар'єра перебуває під загрозою завершення.

Серед українських науковців варто виокремити поділ В. В. Бойка. Згідно з його методикою, синдром емоційного вигорання має три фази: напруження, резистенції та виснаження [6, с. 45].

Під час фази напруження людина переживає психотравматичні обставини, з'являється тривога, депресія, відчуття невпевненості у собі, загнаності в

“глухий кут”. Для людини, яка перебуває у фазі резистенції, характерні неадекватне вибіркове емоційне реагування, емоційно-моральна дезорієнтація, розширення сфери економії емоцій та редукція професійних обов’язків. Фаза виснаження викликає у людини емоційний дефіцит, відчуженість, деперсоналізацію та психосоматичні і психовегетативні порушення.

Отже, синдром емоційного вигорання – проблема, яка стає щоразу актуальнішою (особливо у зв’язку з суттєвими змінами, які спричиняє пандемія COVID-19). Це явище згубно впливає на професійну діяльність підприємства, призводячи до зниження рівня ефективності та гальмуючи розвиток. Основними причинами виникнення синдрому емоційного вигорання є: надмірне робоче навантаження, дисбаланс між особистим та професійним життям, відсутність відпочинку, невміння працівників організувати свій час, завищені вимоги до себе. Важливим є те, що через неправильну кадрову політику керівництво підприємства часто саме сприяє виникненню синдрому у підлеглих. Недооцінювати вплив емоційних факторів на продуктивність праці персоналу не можна, тому керівникам організацій слід уживати низку заходів щодо запобігання виникненню синдрому в працівників. Надзвичайно важливим є чітке розмежування обов’язків, забезпечення доброзичливої атмосфери у спілкуванні з персоналом та наявність ефективної системи винагороди праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чайковська О. Синдром емоційного вигорання. Львівський центр професійно-технічної освіти державної служби зайнятості. 2019.
2. Бурачек І. В. Тайм-менеджмент і його впровадження на підприємстві. *Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства* : збірник тез доповідей. 2019. С. 67–70.
3. Vorontsova M. V., Byundyugova T. V., Detochenko L. M., Kaygorodova L. A., Nikulina M. A. Profilaktika i preodolenie professionalnoy deformatsii spetsialistov sotsialnoy rabotyi. [Prevention and overcoming of occupationnal deformation of social work professionals] Uchebno-metodicheskoe posobie / Pod red. Vorontsovoy M. V. Taganrog: Izd-l A.N. Stupin, 2013. P. 84–85.
4. Percentage of adults in the U. S. who personally knew someone who was diagnosed with burnout as of February 2017, by age.
5. Марія О. Дослідження синдрому вигорання. КПТ-орієнтована модель допомоги при емоційному вигоранні. Український інститут когнітивно-поведінкової терапії. 2021. С. 2.
6. П’янківська Л. В. Психологічна профілактика синдрому «емоційного вигорання» у курсантів вищих навчальних закладів МВС України : матеріали дисертації. 2019. С. 45.

УДК 37.377

Марченко Руслана Анатоліївна,
викладачка вищої категорії,
Київський фаховий коледж
архітектури, будівництва та управління

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У КОЛЕДЖАХ

Протягом І-ІІ-го півріччя проходить адаптація студента-першокурсника до умов навчання у закладах вищої освіти.

Дослідники розрізняють три форми пристосування студентів-першокурсників до умов навчання в ЗВО:

1. Пристосування формальне (пристосування студентів до нового оточення, до структури ЗВО, змісту навчання, вимог, до своїх обов'язків).

2. Суспільне пристосування, тобто процес внутрішнього об'єднання груп студентів-першокурсників і об'єднання цих же груп з студентським оточенням в цілому.

3. Дидактичне пристосування, що стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної діяльності у ЗВО [1].

Дослідження показують, що першокурсники не зовсім успішно засвоюють знання зовсім не тому, що отримали слабку підготовку у школі, а тому, що в них не сформовані такі риси особистості:

1. готовність до навчання;
2. здатність вчитися самостійно;
3. контролювати і оцінювати себе;
4. володіти своїми індивідуальними особливостями пізнавальної діяльності;
5. розподіляти свій робочий час для самостійної підготовки;
6. не уміють приймати елементарні рішення із-за щоденної опіки і контролю в школі;
7. відсутні навички виконувати самостійні роботи, не уміють конспектувати лекцію, працювати з підручниками, самостійно знаходити завдання у першоджерелах, аналізувати інформацію великого об'єму, чітко і якісно висловлювати свою думку [2].

Адаптація до навчального процесу у закладах вищої освіти закінчується в кінці 2-го семестру. Одним з основних завдань роботи з першокурсником є впровадження методів раціоналізації і оптимізації самостійної роботи, контроль через виконання семінарських, практичних, лабораторних робіт [3; 4].

Найбільший ефект ми одержуємо там, де поєднується педагогічна майстерність куратора та взаємозв'язок з сім'єю студента. Протягом роботи з новоприбулим контингентом куратор вивчає індивідуальні особливості кожного студента, залучає до виконання різних обов'язків і завдань, запроваджує форми самоврядування в групі. При цьому використовує не тільки спостереження за студентами і власні дослідження їх особливостей, але й залучає до цієї роботи батьків, які інколи заново відкривають своїх дітей. Надалі вся організаційна робота різних сфер студентського життя координується заступником директора, завідуючим відділенням, студентською радою, активом групи.

Становлення творчої особистості реалізується через проведення заходів, спрямованих на розвиток творчих нахилів, брейн-ринги, КВК, а студенти старших курсів залучаються до науково-пошукової роботи, конференцій, круглого столу.

Куратор в перші дні навчання проводить бесіду з кожним студентом щодо їх здібностей і захоплень. А надалі робить все можливе, щоб підтримувати їх розвиток і поглиблення [4].

Охорона та зміцнення здоров'я кожного студента коледжу – важливе завдання і завдяки викладачу фізичного виховання студенти залучаються до спортивних змагань, що формує та підтримує фізичний розвиток молоді.

Бесіди психолога сприяють становленню особистості із здоровим способом життя.

З метою попередження згубних звичок видано наказ про заборону тютюнопаління на території навчального закладу. Викладачем правознавства проводяться заходи з правового напрямку. В коледжі діє правовий гурток “ФЕМІДА” якій видає правовий вісник.

На користь виховному процесу йде висока вимогливість до відвідування занять, поведінки кожного студента в навчальний і позаурочний час. Усі випадки, навіть незначних порушень, стають предметом уваги викладачів, куратора, активу групи. Питання успішності і поведінки окремих студентів розглядаються на загальних зборах групи, активом групи, а також куратор проводить індивідуальну бесіду з таким студентом; проводить бесіду в толерантному режимі з батьками щодо відвідування студента занять тобто повідомляє про пропуски уроків без поважних причин студентом, ведеться розмова про поведінку на заняттях яка заважає навчальному процесу ,відволікає групу та викладача від заняття, а також куратор повідомляє про стан успішності студента.

Результати проведеної роботи обговорюються на засіданнях членів циклової комісії із подальшим прийняттям рішень на педрадах колективу.

Тому як висновок, хочеться сказати: вище зазначені форми роботи у взаємодії – куратор групи – адміністрація закладу – батьки дають змогу тримати у полі зору кожного студента коледжу протягом усього його періоду навчання, з першого дня і до останнього дзвоника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / АПН України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

2. Савчин М. В. Соціальна педагогічна психологія : навчальний посібник для студентів вузів. Дрогобич : Відродження, 1998. 298 с.

3. Паламарчук Д. А. Педагогічні засади дистанційного викладання технічних дисциплін. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали IV Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю, Київ, 17 листопада 2021 року. К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2022. С. 192–194.

4. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. К. : Вища школа, 2004. 64 с.

УДК 159.9

Матяш-Заяц Людмила Петрівна,
канд. психол. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Соціальні, політичні, економічні, культурні трансформації, які відбуваються у сучасному світі, збільшують кількість конфліктів та пов'язаних з ними явищ. Відтак актуальним стає питання здатності протистояти негативним впливам цих феноменів на психіку людей, на ефективність їх спілкування та взаємодії, формування здатності конструктивно вирішувати конфліктні ситуації.

Дослідження конфлікту та пов'язаних з ним феноменів залишається для української психологічної науки актуальним завданням. В українській психології різні аспекти конфліктів та конфліктної взаємодії досліджували Л.І. Березовська, І.В. Ващенко, І.А. Власенко, С.П. Гіренко, А.М. Гірник, В.І. Ложкін, Н.О. Макарчук, Л.М. Мухіна, М.І. Пірен, Н.І. Пов'якель, В.І. Сантошова. Попри значний інтерес до проблеми конфлікту, сучасна українська психологія має суттєві прогалини у формуванні власної психологічної теорії конфлікту. Також недостатньо розробленим залишається поняття конфліктної та конфліктологічної компетентності. Окремі аспекти цієї проблеми досліджувалися у педагогіці (І.В. Козич, А.О. Лукашенко) та психології (С.С. Філь, Л.О. Ярослав). Однак цілісного розуміння сутності конфліктної та конфліктологічної компетентності сучасна українська психологія не має.

Одне із перших визначень конфліктної компетентності в Україні було сформульоване І.В. Ващенко та С.П. Гіренком: конфліктна компетентність є комплексним утворенням, яке поєднує соціально-психологічну, комунікативну та етичну компетентність. Особистість, яка має високий рівень конфліктної компетентності, набуває здатності впливати на людей під час конфлікту, керувати поведінкою конфліктантів та здійснювати прогнозування конфліктних ситуацій [1]. Певна система уявлень про конфлікти та конфліктну взаємодію є у кожної людини. Це дає нам право стверджувати, що конфліктна компетентність особистості є результатом процесу соціалізації.

Соціалізація як процес входження індивіда у суспільство передбачає активне засвоєння норм і правил соціальної взаємодії, необхідних для ефективного функціонування у певному суспільстві. Конфлікти виступають специфічною

формою соціальної взаємодії, у ході якої актуалізуються і можуть бути розв'язаними суперечності особистого та соціального характеру. У процесі конфліктної взаємодії індивід засвоює норми і правила поведінки у конфлікті. Відбувається це за допомогою різних соціально-психологічних механізмів, як усвідомлюваних, так і неусвідомлюваних – навіювання, наслідування, ідентифікації, авторитету тощо.

Ми припускаємо, що конфліктна компетентність як система знань про способи та форми конфліктної взаємодії повинна включати в себе знання про можливі тактики поведінки особистості у конфлікті, причому як ті, які індивід застосовує сам, так і ті, які в принципі можуть бути застосовані будь-ким у конфліктній ситуації. Враховуючи значну роль у виникненні та перебігу конфлікту особистісних особливостей його учасників, кожен з них повинен володіти знаннями про свої власні особливості та особливості свого опонента. Наявність таких знань може стати передумовою реалізації інформативно-об'єднувальної функції, яка полягає у тому, що конфлікти дозволяють його учасниками краще пізнати себе та один одного. Пізнаючи поведінку опонента у ході конфлікту, кожен його учасник розширює свої знання про можливі способи поведінки у ході конфлікту і водночас – як результат – поповнює власний набір можливих поведінкових реакцій на конфліктні ситуації. Спостерігаючи за поведінкою людей у конфліктних ситуаціях та аналізуючи її, індивід може відстежити, що певні стратегії поведінки у деяких ситуаціях виявляються ефективними: або приводять до вирішення проблеми, або дозволяють отримати певні переваги. Такі способи поведінки фіксуються і надалі використовуються у подальшому в аналогічних ситуаціях. Другим способом засвоєння знань про можливі варіанти поведінки у конфліктних ситуаціях може бути цілеспрямоване навчання, у ході якого дитина пізнає сутність конфлікту, знайомиться з можливими варіантами реагування на конфліктні ситуації. Таким чином відбувається формування системи знань про діапазон можливих стратегій поведінки у конфліктах, що і становить основу конфліктної компетентності особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко І. В. Загальна конфліктологія : навч. посібник / за заг. ред. І. В. Ващенко, С. П. Гіренка. 2-ге вид., доп. Х. : Оригінал, 2001. 384 с.

УДК 37.036

Мироненко Анастасія Віталіївна,
здобувачка вищої освіти групи ЖБ-19-1;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ЗНАЧЕННЯ МОВИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Кожна людина, прийшовши в цей світ із самого свого народження має свій унікальний характер, свої певні риси поведінки під час спілкування й відповідно до різних життєвих ситуацій. Зовнішність, риси характеру, власні вподобання, ставлення до людей й багато іншого роблять з людини неповторну особистість. Двох абсолютно схожих людей на планеті не існує. Важливою унікальною рисою кожної особистості є її вміння спілкуватися й використання мови у спілкуванні, так як в соціумі неможливо прожити без мови, так як це є одним з головних елементів обміну інформації та існування загалом.

Аспект впливу мови й мовлення на стадії формування особистості було досить цікавим питанням, яке досліджувало чимало вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед цих дослідників були такі: Г. Штейнталь, В. Вундт, О. Потебня, К. Ажеж, Н. Юрійчук, Е. Косеріу, Л. Вайсгербер, Л. Мацько, Ф. Бацевич, Ш. Баллі, М. Кочерган, С. Семчинський та інші.

Метою нашої розвідки є визначення поняття особистості, висвітлення факторів впливу на її розвиток, наведення особливостей внеску мови в процес формування індивіда й наведення шляхів формування української особистості.

Поняття особистості завжди цікавило багато людей, котрі намагалися знайти основне тлумачення цього слова. В загальному розумінні цього терміну, особистістю є людина, якій притаманні розвиток і самосвідомість, які дозволяють їй розуміти й обирати культурні цінності, займатися різноманітною діяльністю до створення чогось нового, регулювати свою поведінку й максимально розуміти й контролювати доречність своїх емоційних реакцій на різні життєві обставини.

На шляху формування й розвитку особистості є багато факторів, які впливають на цей процес та на подальший результат еволюції людини. Так як людське формування особистості – процес не швидкий, поступовий, в ході нього можуть відбуватися як прогресивні, так і регресивні явища в сфері інтелекту, поведінки, діяльності й реакцій. В зв’язку з цим виникла досить велика кількість теорій розвитку особистості, серед них:

- Біологізаторська теорія

- Соціологізаторська теорія
- Біосоціологізаторська теорія
- Біхевіористична теорія
- Теорія психоаналізу [2].

Людина як соціальна істота має свої різноманітні фактори розвитку. Таким чином фактори розвитку особистості діляться на два типи – внутрішні (біологічні) та зовнішні (соціальні). Якщо спадкові фактори, які передаються генетично від батьків людина принципі контролювати не може й впливати на них також неможливо, так як йдеться про фізіологічний розвиток особистості: будову тіла, нервову систему, рефлекси тощо, то про соціальні фактори, які чинять вплив на особистість варто поговорити більш детально.

Одним з факторів впливу на особистість є середовище її перебування: макро-, мезо-, та мікросередовище, простіше кажучи – оточення. За В. Нестеренком соціалізація – вирішальна умова, від якої залежить індивідуалізація людини. Під час неї індивід залучається до соціуму, приймаючи свої особливі риси характеру й поведінки, беручи до уваги життя суспільства й його досвід, рівноправно існуючи поруч з іншими особистостями й взаємодіючи з ними [3, с. 242]. Люди, які оточують особистість кожного дня мають можливість більше впливати на неї, аніж ті, котрих вона не бачить. Тому всі види маніпуляцій (в хорошому й поганому значенні), навіювання, наслідування когось – впливають на особистий розвиток людини.

Другим, не менш важливим, аспектом впливу на особистість є виховання. Батьківське виховання вдома, освіта в дитсадку, в школі, самоосвіта – це все впливає на людину. Як часто можна спостерігати, що діти, які виростають не в благополучних сім'ях мимоволі починають наслідувати своїх батьків і як результат – в дорослому віці самі ж створюють таку модель родини, яку мали в дитинстві.

Дитина, бувши «чистим листком» змалечку «поглинає» в себе всю інформацію з навколишнього середовища. Якщо в ранні роки її основним суспільством є батьки, то пізніше до нього додаються діти з садочка й вихователі, в більш старшому віці – шкільне, студентське оточення і т.д. Таким чином, дитина, як маленька особистість на своїй активній фазі розвитку може зазнавати великого впливу саме з соціальної сторони. Якщо батьки поводяться з нею жорстоко, то більш ймовірно, що дитина буде такою ж в житті з іншими людьми, якщо батьки розмовляють вдома нецензурною лексикою на підвищених тонах, то для особистості це стає нормою і вона переймає такі ж манери спілкування.

Тому однією з гострих проблем на шляху розвитку особистості також є мовне питання в сфері грамотності мовлення людини. Якщо ми говоримо про особистість як таку, яка має свої унікальні параметри зовнішності, поведінки й характеру, то в мовному аспекті ми аналізуємо саме мовну особистість, на розвиток якої, в першу чергу, несе вплив мова. За Н. Юрійчук мовною особистістю вважається такий освічений індивід, який володіє високим рівнем культури мови та здатен до її вдалого втілення в професійній діяльності з метою успішного спілкування. Дослідниця характеризує мовну особистість як таку, яка знає лінгвістичні одиниці, що допомагають їй реалізуватися через усне чи писемне мовлення та яка знає предмет і теми висловлювань, поведінкові реакції в процесі мовлення тощо [4].

Мовний фактор розвитку особистості важко оминути, так як поруч з мовою завжди є й такі важливі цінності як ментальність, культура, патріотизм тощо. Так як головною функцією мови є забезпечення спілкування між людьми, жодна особистість не може стати розвиненою без її застосування. А зважаючи на те, що кожна мова несе своєрідний код нації – особистість, залежно від того, якою вона мовою спілкується переймає ті чи інші особисті цінності, психологічні принципи на підсвідомому рівні. Дослідник цього питання, В. фон Гумбольдт вважав мову духом народу й стверджував значення мови для культури народів, в якій як ні в чому іншому передаються культурні й національні цінності народу [1]. Питання мови є дуже близьким і прив'язаним до проблеми відображення відмінних ознак особистостей. А це означає, що поняття мовної особистості походить від поняття, власне, мови, адже мовою перш за все володіє особистість.

Мовна особистість українця, наприклад, користуючись рідною українською мовою, разом з мовою переймає таку унікальну структуру мислення й світосприйняття, яка може бути притаманною лише для української нації. Таким чином вимальовується таке твердження, що мова постає не лише сукупністю інформації про навколишній світ, а й невід'ємним засобом ідентифікації національності, національної культури й поведінки. Спілкуючись українською мовою, люди об'єднуються в такий соціум, який духовно наповнюється українською культурою й пронизується волелюбною й патріотичною ментальністю українського народу. Не дарма, на уроках української мови й літератури завжди вивчають народні приказки, прислів'я, пісні, вірші й казки, які були створенні багато століть тому - в цьому передається українських дух й культура народу, яка грунтується виключно на рідній мові.

Важливим умінням на шляху до розвитку особистості українця є правильне й влучне володіння літературною українською мовою, яка створює в нації

не лише образ «солов'їної мови», а й справді на прикладі звучить ніжно й мелодійно, передаючи з покоління в покоління усну народну творчість й менталітет, притаманний лише українській мові.

Отже, ми усвідомили, що кожна людина є особливою від народження й що розвиток людини відбувається протягом всього її життя. На шляху розвитку особистості є чимало різних факторів, які впливають на цей процес: навколишнє середовище, виховання, соціум тощо. Мова і мовлення є одним з найголовніших факторів еволюційного розвитку особистості, які відіграють не лише мовну функцію спілкування. Важливим елементом впливу мови на особистість є її духовних й символічний характер, який під час користування рідною мовою впливає на формування естетичних цінностей людини. На прикладі української мовної особистості чітко простежується значення використання української мови, яка несе всю прадавню культуру українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кушнірук С. А. Педагогіка. Курс лекцій : навчальний посібник для студентів педуніверситетів. К. : НПУ, 2011. 472 с.

2. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: онтологія людини. К., 1995. 336 с.

3. Юрійчук Н. Д. Особливості формування мовної особистості здобувача вищої освіти. *Herald pedagogiki. Nauka I praktyka.* Warszawa, 2020. № 55. С. 14–16.

УДК 159.976616.89-08.442.6

Молочко Ярослав Анатолійович,
здобувач вищої освіти навчальної групи 12МГПС;
Кашпур Юрій Михайлович,
канд. психол. наук,
УДУ імені Михайла Драгоманова

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ПОНЯТТЯ «НАРЦИСИЗМ» ТА ХАРАКТЕРИСТИКА НАРЦИСИЧНОГО СИМПТОМОКОМПЛЕКСУ ОСОБИСТОСТІ

Маштабні соціокультурні змінни, що відбуваються на межі XX-XXI століть, схвалюють розвиток індивідуалізму в різних сферах життя та підсилюють нарцисичні тенденції сучасного суспільства, створюючи набір певних домінант, які сприймаються як норма, формуючи характерне світосприйняття (ідеал вільної індивідуальності) та специфічний душевний стан людини (автономної особистості, зосередженої на власному благополуччі). Одночасно відбувається дискредитація багатьох моральних орієнтирів, що обумовлює байдужість людей до зовнішніх подій і концентрацію уваги на собі. Невипадково дослідники називають сучасний період Епохою нарцисизму (Г.Валь, 2001), Ерою пустки або часом Нарциса (Ж. Липовецьки, 2001), сучасну культуру - нарцисичною (А.Лоуен, 1997), а сучасне покоління - поколінням «мені» (С.Роуз, 2010) [3, с. 20]. Останнім часом в науці активно дискутується питання психологічної природи і суті нарцисизму. Зазначається, що таке поняття як «нарцисизим» до сьогоднього дня не має загальноприйнятого визначення та розглядається переважно виходячи із методологічних уподобань дослідників, відображаючи достатньо розрізнену картину підходів, концепцій, теоретичних знахідок та експериментальних даних, які загалом не були інтегровані до кінця та не осмислені психологічною наукою [1].

Таким чином, існує ряд протирічь: з однієї сторони, у сучасному суспільстві спостерігається посилення нарцисичних тенеденцій, підвищується інтерес до нарцисичної проблематики в психології особистості, збільшується потреба в експериментальних та емпіричних дослідження даного феномену; а з іншої, - відсутність операціонального визначення поняття «нарцисизм» і релевантного діагностичного інструментарію, спрямованого на його визначення в контексті психічної норми. Вперше нарцисизм вивчався З.Фройдом, який розглядає його у своїх працях одночасно з точки зору особистісного та клінічного феномену.

Поняття «нарцисизм» він визначає як специфічний стан людини, згідно з яким вона концентрує свій інтерес та увагу на собі [2, с. 14]. Подальше вивченням феномену нарцисизму займалися А.Міллер, С. Є. Пульвер, Е.Фромм, О.Кернберг, Н.Д.Дмитрієва, Ц.П.Короленко та ін. Сучасні вчені трактують його як мотиваційний стан людини, що спрямований на підтримання відносно позитивного самоуявлення у соціальному середовищі, через різноманітні способи поведінки [4, с. 54].

Розглядаючи питання ретроспективи поняття «нарцисизм» важливо звернути увагу на те, що уявлення про патологічність феномену, які були притаманні класичним представникам психоаналітичного напрямку, із часом розмиваються, даючи місце для вивчення нормальних проявів нарцисизму. Сучасні підходи до вивчення нарцисизму є інтегративними, вони враховують напрацювання класичного психоаналізу та ґрунтуються на гуманістичній парадигмі, глибше розкривають феномен та ацентують увагу на тому, що нарцисизм - це не лише особистісна характеристика, а глобальне соціокультурне явище.

Отже, в науці починають з'являтись тенденції до розвитку цього феномену не в патологічних формах, а в межах різновиду норми. Вивчивши і зіставивши існуючі підходи та їх доказові бази, ми припускаємо можливість існування у кожній людині набору певних особистісних структур, які безпосередньо пов'язані із самоставленням та способами регуляції стосунків між «Я» та зовнішнім світом, які доцільно означити «нарцисичним симптомокомплексом». Нарцисичний симптомокомплекс відрізняється від класичного розуміння нарцисизму тим, що розглядається не як психопатологія, а як нормативне явище, набір особистісних характеристик, що виникає під впливом життєвого досвіду. Нарцисичний симптомокомплекс має динамічний характер, він може загострюватись та послаблюватись, в залежності від поточної ситуації, будь то вікова криза, де він виступає як адаптаційний інструмент розвитку, чи конкретна точкова ситуація у житті особистості. Різниця між нарцисизмом та нарцисичним симптомокомплексом полягає у тому, що перше поняття є глобальним характеорологічним феноменом, який описує конкретну структуру особисті та її домінуючий патерн взаємодії із оточуючими та собою, в той час як нарцисичний симптомокомплекс є позначенням когнітивних, поведінкових та емоційних особливостей особистості які можуть проявлятися час від часу, мають збалансований характер (тобто у людині присутні й інші способи регуляції) та які лише у частковій, можливо навіть малій формі, визначають характер та структуру особистості. Таким чином, можна казати про те, що якщо нарцисичний симптомокомплекс є визначальним способом регуляції психічної енергії особистості - це людина яку можна віднести до категорій нарцисичної пси-

хопатології (будь якої глибини - невроз, розлад особистості, психоз тощо), на противагу, якщо він лише частково визначає особистіть та має ситуативний характер, він є нормативним явищем, що сприяє адаптації.

До нарцисичного симптомокомплексу, як до набору особистісних структур, можна віднести наступні нарцисичні характеристики: віра у власну унікальність, високий рівень самооцінки, невілювання власних недоліків, чутливість до критики, спроби продемонструвати себе у найкращому світлі, фантазії про своє всемогуття, тенденція до осуду інших, схильність до домінування, схихьність до створення ієрархії оточуючих людей за ступенем впливовості, самовпевненість, страх емоційної близькості. Безумовно, всі ці характеристики перегукуються із симптомами нарцисичної особистості, проте важливо розуміти, що нарцисизм передбачає повномірне та стійке їх поєднання, в той час як нарцисичний симптомокоплекс може бути частковим набором зазначених особливостей які носять динамічний та ситуативний характер.

Також, варто зазначити специфічні критерії саме нарцисизму, які не стосуються поняття «нарцисичний симптомокоплекс». Зіставши різні підходи до того, яке місце займає нарцисизм та нарцисичний тип особистості в різних класифікаціях особистісних типів клінічного і неклінічного характеру, ми дійшли висновку, що діагностичними критеріями для віднесення особистості до нарцисичного типу а є:

1) фокус заклопотаності у вигляді коливання між «грандіозною» і «нікчемною» самооцінкою;

2) сором як центральний афект, який провокує презирство і заздрість;

3) характерне патологічне переконання щодо себе самого: «Щоб відчувати себе добре, я повинен бути досконалим» [3, с. 77].

Підсумовуючи вищесказане, нарцисичний симптомокомплекс є необхідним для диференційного розмежування поняттям, яке характеризує динамічні та обумовлені поточним контекстом поведінкові, емоційні та когнітивні прояви конкретного індивіда, що пов’язані із характером регуляції стосунків особистості із оточуючим та внутрішнім світом, який ще не може називатися нарцисизмом, проте безумовно має зв’язок із ним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dammann G., Sammet I., Grimmer B. Narcissismus: Theorie, Diagnostic, Therapie. *Psychotherapie in Psychosomatic*. Gestaltungskonzept Peter Horlacher 448 p.

2. Pulver Sydney E. Narcissism: The Term and the Concept. *Essential papers on narcissism.* NY. 1986. P. 91–120 pg.

УДК 37.014

Науменко Сергій Васильович,
здобувач вищої освіти академічної групи ПНБЗ-11;
Красильник Юрій Семенович,
канд. пед. наук, доцент,
Київський національний університет будівництва та архітектури

ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗА ОСВІТНЬОЮ ПРОГРАМОЮ «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (БУДІВНИЦТВО ТА ЗВАРЮВАННЯ)»

Інтеграція психолого-педагогічних знань є важливим аспектом розвитку освіти. Це означає поєднання знань з різних навчальних дисциплін, таких як психологія, педагогіка, соціологія тощо, досвіду інноваційної освітньої діяльності для вирішення проблем у сфері освіти. Науково-теоретичними засадами для визначення концептуальних підходів дослідження інтеграції психолого-педагогічних знань здобувачів освіти за освітньою програмою «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» можуть бути філософські, методологічні, психолого-педагогічні положення, які лежать в основі розробки проблем вищої педагогічної освіти (В. Андрущенко, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, В. Кремень, В. Лозовецька, С. Ніколаєнко, В. Олійник, О. Отич, Л. Сергеєва, В. Сидоренко, С. Сисоєва та ін.), цифровізації освіти (В. Биков, Р. Гуревич, А. Гуржій, С. Литвинова, О. Спірін та ін.), психології освіти (І. Бех, Л. Карамушка, В. Луньов, С. Максименко, В. Рибалка, Н. Чепелєва та ін.), професійної підготовки інженерів-педагогів (Н. Брюханова, Р. Горбатюк, Г. Корчова, А. Литвин, О. Марковська, М. Михнюк, К. Почка, М. Руденко та ін).

Окрім того, Н. Титовою [5] проаналізовано методологічні та методичні аспекти психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, теоретично обґрунтовано інноваційні підходи у професійній освіті: транспарентний, партисипативний та диверсифікаційний; запропоновано систему психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, втілено авторську концепцію їх психолого-педагогічної підготовки, розроблено інформаційне студентоцентроване портативне середовище психолого-педагогічної підготовки педагога, що реалізовано на платформі MOODLE.

Ю. Красильником [2] розглянуто психолого-педагогічні засади та розроблено технологію розвитку умінь візуалізації навчальної інформації майбутніх педагогів професійної освіти в умовах закладу вищої освіти, встановлено зміст поняття візуалізації навчальної інформації як сполучення визначеного способу забезпечення досягнення дидактичної мети, яка детермінує характер візуальної моделі об'єктів та процесів, що вивчаються, засобів візуалізації, методико-технологічних конструктів їх застосування, специфіку дидактичної діяльності викладача відповідно до індивідуально-психологічних особливостей здобувачів вищої освіти та потреб активізації їх навчально-пізнавальної діяльності задля сприйняття, розуміння навчальної інформації та формування на її основі професійних та соціо-культурних компетентностей. М. Артюшиною [1] обґрунтовано акме-орієнтовану концептуальну модель підготовки педагогів професійного навчання до інноваційної педагогічної діяльності, в основу якої закладена ідея цілісної стратегії інноваційного розвитку через поєднання діяльнісного, особистісного, та соціального компонентів підготовки до такого виду діяльності. Ця модель складається з теоретико-методологічного, концептуального, ціле-мотиваційного, змістового, організаційно-технологічного та контрольно-оцінювального блоків, а результатом її реалізації виступає готовність майбутніх педагогів професійного навчання до інноваційної педагогічної діяльності. О. Попадич та С. Замрозевич-Шадріна [4] обґрунтували концептуальні засади проєктування інтегративних курсів та розробили критерії доцільності їх впровадження. Встановили, що система інтегративних курсів виступає як якісно нова, цілісна система, наділена інтегративними властивостями, що якісно відрізняються від властивостей окремих курсів, що створили цю систему. О. Попадич та С. Замрозевич-Шадріною відзначено, що основною передумовою формування системи інтегративних курсів є теоретичне обґрунтування доцільності функціонування кожного окремого курсу та забезпечення координації системи інтегративних курсів з предметними навчальними курсами. В. Павелко [3] визначено й узагальнено змістові аспекти поняття «інтеграція», психолого-педагогічні основи, методичні рекомендації та особливості практичної реалізації інтеграції в освітньому процесі, обґрунтовано тотожності й відмінності понять «інтеграція» та «міжпредметні зв'язки», висвітлено стратегію й тактику інтегрованого навчання, враховуючи змістову й кількісну багатоаспектність поняття «інтеграція».

Важливим є спільний погляд науковців на те, що результатом реалізації інтегративного підходу є можливість вирішення специфічних суперечностей в

підготовці здобувачів освіти, а саме: між необхідністю формування педагогічного мислення та змістом навчання, який не забезпечує його цілеспрямованого формування (розвитку); між організаційними умовами підготовки майбутніх інженерів-педагогів та недостатнім рівнем інноваційності її змісту тощо.

Аналіз наукових праць [1; 3; 4; 5] дає можливість тлумачити поняття «інтеграція психолого-педагогічних знань здобувачів освіти» як процес цілеспрямованого поєднання (взаємопроникнення, синтезу) змістових компонентів різних навчальних дисциплін психолого-педагогічного спрямування, що створює нову смислову цілісність в структурі професійної компетентності майбутнього професіонала в сфері освіти та забезпечує його системне зростання спроможності до досліджень та узагальнень психолого-педагогічних явищ в освітньому середовищі з метою продукування цілісного когнітивного та психо-емоційного утворення, що має потенціал до саморозвитку, уможливлює всебічне розкриття сутності та змісту психолого-педагогічних фактів та понять, самостійність мислення, продуктивну навчально-пізнавальну та практичну діяльності, продуктивне моделювання, проєктування, конструювання та координацію компонентів освітнього процесу. Разом з тим, необхідно зазначити, що сучасні проблеми, пов’язані з інтеграції психолого-педагогічних знань здобувачів освіти за освітньою програмою «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)», досліджено не в повній мірі. Нагальною потребою є узагальнення, систематизація та переосмислення наявного педагогічного досвіду, можливостей удосконалення методів, форм і засобів у підготовці педагогічних кадрів, які забезпечили б її продуктивність в умовах воєнної агресії рф проти України.

Аналіз освітньо-професійної програми «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта» спеціалізації 015.31 «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», яка реалізується в Київському національному університеті будівництва і архітектури, показав, що зміст освітніх компонентів має чітку структуру, їх сукупність складає логічну взаємопов’язану систему, яка дозволяє досягати заявлених цілей та програмних результатів навчання (таблиця 1).

Таблиця 1 – Перелік компонентів освітньо-професійної програми «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)»

Код о/к	Компоненти освітньо-професійної програми (навчальні дисципліни, курсові проекти (роботи), практики, кваліфікаційна робота)	Кількість кредитів	Форма підсумкового контролю
1	2	3	4
Обов'язкові компоненти ОПП			
ОК 01	Ділова іноземна мова	3,0	Залік
ОК 02	Історія української державності та культури	3,0	Залік
ОК 03	Основи академічного письма	3,0	Залік
ОК 04	Історія філософії та філософської думки	3,0	Екзамен
ОК 05	Політологія	3,0	Залік
ОК 06	Фізичне виховання	6,0	Залік
ОК 07	Інженерна та комп'ютерна графіка	7,0	Екзамен
ОК 08	Інформатика та обчислювана техніка	6,0	Екзамен
ОК 09	Вища математика	8,0	Екзамен
ОК 10	Фізика	6,0	Екзамен
ОК 11	Екологія	4,0	Залік
ОК 12	**Психологія**	5,0	Залік
ОК 13	**Педагогіка**	6,0	Екзамен
ОК 14	**Риторика**	4,0	Залік
ОК 15	**Вступ до спеціальності**	4,5	Залік
ОК 16	**Педагогічна психологія**	5,0	Залік
ОК 17	**Основи професійної освіти**	5,0	Екзамен
ОК 18	**Комунікативні аспекти педагогічної діяльності**	5,0	Залік
ОК 19	**Основи гендерної та інклюзивної педагогіки**	5,0	Екзамен
ОК 20	**Методика професійної освіти**	5,0	КР/Екзамен
ОК 21	**Теоретико-правові основи освіти**	4,0	Екзамен
ОК 22	Матеріалознавство	4,5	Екзамен
ОК 23	Теорія процесів зварювання	5,0	Екзамен
ОК 24	Технологія та устаткування зварювання	5,0	Екзамен
ОК 25	Основи теорії споруд	5,0	Екзамен
ОК 26	Будівельні конструкції	6,0	Екзамен
ОК 27	Будівельні технології	5,0	Екзамен
ОК 28	Основи і фундаменти	5,0	КР/Екзамен
ОК 29	Організація і управління будівництвом	4,0	Залік
ОК 30	Охорона праці та безпека життєдіяльності	4,0	Екзамен
ОК 31	Фахова іноземна мова	3,0	Залік
ОК 32	**Навчальна практика**	5,0	Залік
ОК 33	**Навчально-педагогічна практика**	5,0	Залік
ОК 34	**Виробничо-педагогічна практика**	10,0	Залік
ОК 35	**Педагогічна практика**	10,0	Залік
ОК 36	**Атестаційний екзамен**	3,0	Екзамен
Загальний обсяг обов'язкових компонент:		**180,0**	

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
Вибіркові компоненти ОПП (вільного вибору здобувача)			
ВК	Вибіркові компоненти	60,0	Залік
Загальний обсяг вибіркових компонент:		**60,0**	
ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ		240,0	

Освітньо-професійна програма «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта» спеціалізації 015.31 «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» логічно пов’язана з освітньо-професійними програмами «Професійна освіта (Машинобудування)» першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 015 «Професійна освіта» спеціалізації 015.34 «Професійна освіта (Машинобудування)» та «Професійна освіта (Комп’ютерні технології)» першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 015 «Професійна освіта» спеціалізації 015.39 «Професійна освіта (Цифрові технології)».

В ході дослідження нами встановлено, що інтеграція психолого-педагогічних знань здобувачів освіти за освітньо-професійною програмою «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» має на меті, перш за все, розвиток професійних та особистісних якостей студентів. Наприклад, в процесі навчання використовуються психологічні техніки для підвищення мотивації студентів до навчання та виконання практичних завдань. Також доцільними є знання з психології для формування навичок роботи в команді та співпраці. Також знання в галузі психології є корисними для вивчення індивідуальних особливостей студентів та розробки індивідуальних навчальних планів. Педагогічні знання можуть бути застосовані для розробки та впровадження ефективних методів навчання, а також для створення стимулюючої навчальної атмосфери. Отже, інтеграція психолого-педагогічних знань здобувачів освіти за освітньою програмою «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» має потенціал щодо покращення якості навчання та формування професійних навичок студентів, що вплине на їх майбутню кар’єру та успішність у професії. Вважаємо, що пошуки шляхів інтеграції психолого-педагогічних знань здобувачів освіти за освітньою програмою «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» доцільно здійснювати у напрямі обґрунтування та впровадження продуктивних технологій формування їхніх професійних компетентностей. Одним із головних аспектів, який потрібно враховувати при цьому, є орієнтування на індивідуальні особливості студентів, які впливають на їхні навчальні

спроможності, що урізноманітнює способи навчання. Наприклад, деякі студенти краще навчаються за допомогою засобів візуалізації навчального матеріалу, тоді як інші краще його запам'ятовують, в процесі відтворення. Знання психології якраз можуть допомогти викладачам створити ефективні технології навчання, які задовольняють потреби різних студентів. Також психолого-педагогічні знання можуть допомогти студентам вирішувати проблеми, що виникають у процесі навчання. Зокрема, психологічні знання розвивають самооцінку, покращують інтерес до навчання.

Отже, інтеграція психолого-педагогічних знань здобувачів освіти за освітньою програмою «Професійна освіта (будівництво та зварювання)» є важливою складовою їх професійної підготовки. Використання психологічних та педагогічних підходів може допомогти студентам самозбагачувати свої професійні та соціальні компетентності, обирати в майбутній професійній діяльності підходи та методи викладання, які можуть бути більш ефективними в навчанні різних за своїми навчально-пізнавальними здатностями здобувачів освіти. Використання психологічних підходів також може сприяти кращому розумінню майбутніми інженерами-педагогами освітніх проблем та знаходженні ефективних методів їх вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюшина М. Акмеологічні засади підготовки педагогів професійного навчання до інноваційної педагогічної діяльності. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти* : монографія / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 400–445.
2. Красильник Ю. С. Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації майбутніх педагогів професійної освіти. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. Кременчук : КрНУ, 2022. Випуск 1. С. 55–60.
3. Павелко В. Історико-педагогічні аспекти розвитку поняття «інтеграція». *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. № 15(47). С. 53–60.
4. Попадич О., Замрозевич-Шадріна С. Психолого-педагогічні засади впровадження інтегративних курсів в освіті. *Перспективи та інновації науки*. 2022. №6. С. 307–317.
5. Титова Н. М. Теоретико-методичні основи психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання : монографія / за ред. М. С. Корця. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 352 с.

УДК 364.4.08:364.63-027.553(477)(072.057.17)

Нежинська Олена Олександрівна,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА У СКЛАДІ МОБІЛЬНИХ ГРУП НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ВІЙНИ

Уже більше 400 днів Україна дає відсіч російським окупантам і тримає оборону на своїх територіях. Уже другий рік українці потерпають від знущань, катувань, втрат… Як переміщені особи з півночі, півдня та особливо зі сходу, які вимушені були спасати своє життя через виїзд зі своїх міст під час активних бойових дій, так і люди, які знаходилися на окупованих територіях, після їх деокупації потребують медичної, інформаційної, психологічної та іншої допомоги. Відповідно із початком війни по усій країні виникли волонтерські рухи із різних напрямів допомоги українським військовим та звичайним громадянам, постраждалим внаслідок вторгнення окупантів [1]. Одним з таких став проєкт «Психологи на війні», який спрямований на надання психологічної, медичної та інформаційної допомоги населенню, яке постраждало від російської агресії (деокупована Київська область).

У рамках проєкту із серпня минулого року по лютий цього року відбулися чисельні виїзди мобільних груп у маленькі містечка та села, де люди потребували відповідної допомоги. Фахівцями проєкту було проведено 3152 індивідуальних консультацій, з них психолого-психотерапевтичних – 1840. Психотерапевти / психологи-викладачі відпрацювали 38 відкритих лекцій та тренінгів для вчителів, психологів громад, військових психологів. Також відбувалася робота із дітьми, які стали свідками повномасштабного вторгнення і безпосередньо пережили ті страшні тижні окупації. Робота фахівців проводилася як у вигляді індивідуальних консультацій, так і групових занять із арт-терапії, глино-терапії та ін.

Діяльність психолога у складі мобільних груп на деокупованих територіях була сконцентрована на прийомах оволодіння власним хвилюванням, зниження тривожності, формуванні навичок саморегуляції, зняття нервової та психічної напруги через дихальні та тілесні практики, а також знаходження індивідуальних методів, що можуть допомогти людині у подальшому самій справлятися із власними емоціями, роздратованістю, злістю та негативними станами. Акцент було зроблено на самоконтроль, відпрацювання вмінь бути

автономним, розвиток власної відповідальності за свої здоров'я та своїх близьким людей і т.ін. Це стосується і включення фізичних вправ або безпосередньо фізичної активності, тобто це виконання повсякденних видів діяльності людиною задля відновлення та стабілізації її психоемоційного стану. У тому числі увага була сконцентрована і на оточенні людини (зовнішня підтримка), хто знаходиться поруч із нею, на кого вона може спиратися, кому задзвонити, хто може її підтримати та ін. [3]. Додатково пропонувалася допомога лікаря, якщо людина потребувала і медичної допомоги, який був обов'язково у складі мобільної групи.

У нинішніх умовах війни варто згадати фахові практичні поради, які дає відомий український психотерапевт О. С. Чабан. Він наводить алгоритм дій у разі виявлення у людини стресових / постстресових розладів, який передбачає 3 кроки, а саме: 1) забезпечити основні життєві функції пацієнта (безпеку, фізіологічні потреби – їжу, обігрів, комунікацію і ін.); 2) за потреби застосувати психокорекцію та психотерапію; 3) у разі неефективності перших двох кроків потрібно призначити психофармакотерапію [4].

Необхідним є зазначити, що як індивідуальні консультації, так і групові заняття для різних вікових категорій населення, виявилися тією підтримкою, яка стала такою необхідною для наших постраждалих громадян з їхніми страшними пережитими історіями через окупацію нелюдей... Кожен з них має психологічні та соціальні наслідки, що вже позначилися на їхньому психічному стані, міжособистісній взаємодії, ставленні до життя і смерті… [5]. Війна продовжується, але є «великий народ величної країни», є менталітет, наші особливості та сила української нації, є українці, які згуртувалися, об'єдналися задля оборони, захисту своєї держави, надання підтримки та допомоги один одному задля відновлення, існування, життя.

Висновки. Отже, усе вищевикладене дозволяє констатувати, що сьогодні разом із волонтерською діяльністю фахівцями-психологами продовжується робота у різних формах із надання психологічної допомоги на деокупованих територіях в умовах війни тим постраждалим особам, хто і сьогодні її потребує, що є дуже важливим задля підтримки та збереження їхнього психічного і фізичного здоров'я, задля майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волонтерство в бізнесі як частина фронту війни за Незалежність України: досвід IBOX BANK. URL : https://ua.news/ua/money/volonterstvo-v-biznese-kak-uchastok-fronta-vojny-za-nezavisimost-ukrainy-opyt-ibox-bank

2. Проєкт «Психологи на війні». URL : https://psyportal.org

3. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у конц-таборі. Харків, 2020. 160 с.

4. Чабан О. С. Психічне здоров’я в умовах війни: як його зберегти. 2022. URL : https://1mkl.poltava.ua/psykhichne-zdorov-ia-v-umovakh-vijny-iak-joho-zberehty/

5. Ялом І., Ялом М. Питання життя і смерті. Харків : КСД, 2021. 272 с.

УДК 378.147

Ніжегородцев Владислав Олександрович,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ З ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЦИФРОВОГО ДИЗАЙНУ

У сучасному швидкозмінному суспільстві однією з основних особливостей розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційних технологій, які проникли в усі сфери діяльності людини та стали потужною продуктивною силою суспільства. Необхідність та важливість використання інформаційних технологій в навчальному процесі не викликає сумніву.

На жаль, система формування «цифрових» навичок та компетенцій в Україні розвивається клаптиково, хаотично та окремо від академічної (так званої формальної) освіти. Застарілі методики викладання, відсутність якісних навчальних стандартів, підготовлених викладачів, а також дороговартісні ліцензійні продукти для навчального процесу призвели до надзвичайно низького рівня цифрової грамотності в усіх існуючих сегментах державної системи освіти (дошкільної, початкової, середньої, вищої).

Впровадження новітніх інформаційних технологій у сучасну освіту суттєво дозволить прискорити передачу знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду людства, а. використання інформаційних технологій забезпечить вищу якість навчання й освіти та дасть змогу людині швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін у системі нової освіти [1].

Процес інформатизації освіти виступає запорукою майбутнього зростання інтелектуального потенціалу нації та є процесом, який має свої закономірності, свої стадії розвитку, це зміна мислення, способів діяльності, управління, використання можливостей телекомунікацій для міжособистісної та колективної взаємодії, компетентність і вільна орієнтація у сфері інформаційних технологій, гнучкість і адаптивність мислення, знання і виконання основних правових норм регулювання інформаційних відносин [2].

Сучасний динамічний розвиток інформаційних технологій виступає каталізатором змін в освітньому середовищі. Такі зміни відбуваються як у змісті навчальних дисциплін, так і в методиках їх викладання. Освітній процес як основа підготовки майбутніх фахівців й, відповідно, пришвидшення економічного розвитку країни має ґрунтуватися на врахуванні цих тенденцій.

У системі компетентнісної підготовки майбутніх фахівців цифрового дизайну важливу роль відіграє комп'ютерна практика у розв'язку ситуативних задач, яка надає кожному студенту великі можливості для формування компетенцій у розв'язуванні професійних завдань, орієнтуванні в роботі, володінні технологіями та інноваційними методами організації професійної діяльності.

В умовах воєнного часу використання нетрадиційних підходів до організації навчального процесу ставить перед педагогами нові завдання, що вимагають першочергового рішення, серед них: проблема інформаційної нерівності та ускладнення процесу прийняття рішення через велику кількість можливих варіантів.

Розвиток ІТ спричиняє суттєві зміни й в методиці викладання навчальних дисциплін з дизайну. На зміну застарілим російськомовним програмам приходять англомовні сучасні додатки та продукти з елементами самонавчання. Такі технології значно розширюють можливості для фахівців цифрового дизайну у контексті засвоєння змісту дисципліни, набуття практичних навичок й розвитку особистісних якостей. Серед новітніх дидактичних матеріалів можна зазначити:

- створення викладачами відеофайлів із навчальною інформацією, які можна розмістити у мережу Інтернет для перегляду студентами у будь-який час;

- розробка елементів змішаного навчання у програмних середовищах Moodle, Office 365 та ін. Такими компонентами можуть бути тексти лекцій, навчальні завдання, форми для проведення опитування кожного студента, тестові завдання. Всі ці елементи є доступними для студентів в позааудиторний час;

- використання можливостей інструментів Google Think - це сайт для фахівців з реклами та інших суміжних професій для отримання маркетингових ідей і натхнення безпосередньо від Google;

- використання можливостей Google Moderator - це відкритого форуму для обговорення різних тем, питань і обміну ідеями. Moderator допомагає Вам отримати зворотній зв'язок з будь-якого питання;

- використання можливостей Google Art Project - це сайт, що дозволяє користувачам проводити віртуальні тури по музеях і художніх галереях аналогічно Google Street View, тощо.

Корисність інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх дизайнерів цілком очевидна, сучасна ситуація у такій підготовці створює передумови до пошуку різних нових інноваційних розробок, впровадження у навчальний процес різноманітних інтерактивних методик, потребує переосмислення традиційних тактик вишівської підготовки та використання інформаційно-комунікативних технологій в рамках професійної підготовки майбутніх фахівців з дизайну.

Цифрові дизайнери нового покоління із зародженням нових напрямів творчості та трансфером проектного підходу налаштовані до креативного вирішення проблем і здатні опановувати базові цифрові компетенції, які трансформується в проблему оптимального балансу розподілу функцій між штучним інтелектом і креативним талантом дизайнера.

Дослідження у впровадженні інформаційно-комунікативних технологій в змісті професійної підготовки майбутніх фахівців з технологій цифрового дизайну може виступити якісним індикатором у реалізації компетентісного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова С. Застосування сучасних технологій та інноваційних методів навчання у вищих навчальних закладах. URL : http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22613/136 (дата звернення: 14.01.2023).

2. Мойко О. Інформатизація освіти та проблеми впровадження в освіту інформаційних технологій. *Молодь і ринок*. 2011. № 5 (76). С. 116.

УДК 159.9 «652/19» (075.8)

Ободзінський Ілля Ігорович,
здобувач вищої освіти навчальної групи ЖБ-20-1,
Державний податковий університет;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ДОЛЯ ЛЮДИНИ У XX СТОЛІТТІ

«Сова Мінерви вилітає в сутінки», — писав Гегель, маючи на увазі, що осмислення будь-яких подій починається лише після того, як вони вже відбулися, або, принаймні, наближаються до завершення. Тому, мабуть, не випадково наприкінці кожного століття робляться спроби підбити його головні підсумки. Що ж нового — хорошого чи поганого принесло нам XX століття, як воно вплинуло на життя і погляди людей?

Тріумфи і трагедії XXстоліття. Ніколи раніше людство не досягало таких вершин свого технічного та інтелектуального розвитку, яких воно досягло в нашому столітті. На самому його початку вчені змогли проникнути у світ атома, і відтоді вони не припиняють досліджувати невідомий людям інших століть мікросвіт, роблячи у ньому нові й нові відкриття. У цьому ж столітті людина вперше покинула свою колиску — Землю і залишила свій слід на поверхні Місяця. Людство почало активно опановувати повітряний простір і підводний світ. Воно заглибилося у земні надра — і для нього стали доступними майже всі природні багатства, накопичені на Землі природою упродовж мільйонів і мільярдів років. На самій земній поверхні зникли «білі плями» і майже не залишилося куточка, куди б не ступала нога людини або куди б не проникав її погляд із космосу.

Саме в XX столітті виникли такі наукові дисципліни, як теорія відносності, квантова механіка, ядерна фізика, кібернетика, хімія полімерів, інформатика, молекулярна біологія, які визначають обличчя сучасної науки.

Незрівнянно зросла енергетична озброєність і міць людства. Воно надійно впрягло в колісницю своєї історії електричну енергію, яка ще на початку століття здавалася майже дивом. Розпочалося освоєння атомної і сонячної енергії. Вперше були створені електронно-обчислювальні машини, які відкрили нову еру роботів та інформатики.

Справжня революція відбулася у засобах зв'язку і спілкуванні людей. Завдяки застосуванню радіо, телебачення і телефону в сотні і навіть у тисячі разів зросла швидкість передачі інформації — люди можуть чути і бачити майже все, що відбувається у різних куточках нашої планети. Автомобільні й залізничні магістралі густим павутинням вкрили материки, а повітряні лайнери, які почали теж застосовуватися лише в XX столітті, зробили швидким і зручним міжматерикове сполучення.

Саме в нашому столітті, завдяки досягненням хімії, люди навчилися створювати і широко використовувати нові штучні речовини і матеріали, яких не існувало в природі. Досягнення біології не тільки розкрили таємниці життя, але й допомогли людям сконструювати механізми, які будовою і функціями нагадують живі органи. Дивом нашого часу можна вважати також проникнення у механізм спадковості і структуру мозку. На цій основі маємо також разючі досягнення в галузі генетики й медицини.

Успіхи історичної науки дали змогу розширити наші знання про минуле людства, повернути із забуття цілі цивілізації. Згадаймо хоча б археологічні відкриття Едварда Еванса і Генріха Шлімана, які ознайомили людей XX століття з крито-мікенською культурою.

Поряд з їхніми іменами на скрижалях людської пам'яті навічно вписані золотими літерами прізвища і таких видатних людей XX століття, як Альберт Ейнштейн, Норберт Вінер, Володимир Іванович Вернадський, Юрій Гагарін, та багатьох інших. І це також є свідченням того, що XX століття зробило величезний внесок у загальнолюдські досягнення, зокрема і в розвиток науки і техніки (не випадково ж його називають століттям науково-технічної революції).

Але XX століття багате не тільки на досягнення й тріумфи. Сотні видів рослин і тварин, що безслідно зникли з Землі, мільйони неповноцінних людей, що народжуються у кожному поколінні, висихаючі моря і забруднені річки, озонові дірки і кислотні дощі — усе це теж, на превеликий жаль, своєрідні «досягнення» нашого століття.

Саме у XX столітті майже буденним явищем стала загибель мільйонів і мільйонів людей. Якщо за попередні сто років від війн загинуло менше 6 млн., то лише у першій половині XX століття світові війни відібрали життя у 65 млн. чоловік, не кажучи вже про десятки мільйонів тих, хто був скалічений і на все життя залишився інвалідом. Лише в концтаборах під час останньої світової війни було замордовано 11 млн чоловік. А скільки людей, які перенесли на собі тягар війни, передчасно померли або втратили здоров'я!

Проте у XX столітті люди гинули не тільки на полях битв. Якщо під час війни мільйони людей ставали просто «гарматним м'ясом», то у так звані мирні часи вони перетворювалися на просте знаряддя виконання волі «вождів», «великих керманичів» або «фюрерів», які, прикриваючись «інтересами народу», нації або класу, здійснювали свої людиноненависницькі експерименти в різних країнах світу. Згадаймо хоча б фашизм у Німеччині та Італії, сталінську диктатуру у Радянському Союзі, «культурну революцію» Мао Цзедуна у Китаї, режим Пол Пота у Кампучії, хунту Піночета в Чилі.

В умовах цих тоталітарних режимів абсолютній більшості людей відводилася роль «гвинтиків» державної машини, відкидалося право людини на власну індивідуальність, на свободу не тільки дій, але й слів та думок. Найменший протест, спроба якось захистити свої права та інтереси переслідувалися й каралися. Ціла система репресивних органів була спрямована на те, щоб поселити страх у людських душах, викликати між людьми взаємну підозру і недовіру, принизити людську гідність.

Нам відомо зараз, чого варте було людське життя у країні, про яку ще донедавна співали: «Я країни іншої не знаю, де людина вільно так живе». Тут, починаючи з революції, мільйони людей ставали жертвами «білого» і «червоного» терору, гинули безслідно у сталінських гулагах як «вороги народу», вимирали цілими родинами, як це було, наприклад, в Україні під час жорстокого голодомору. За жменю зібраних колосків, за п'ять хвилин запізнення на роботу, за необережно сказане слово, за відмову доносити на свого ближнього людина часто навіть без суду і слідства могла бути позбавлена волі. Вона розглядалася лише як засіб виконання державних планів, інструмент побудови «світлого майбутнього».

Звичайно, в цих умовах людина була абсолютно незахищеною, її життя і життя її близьких повністю залежали від ворожих людині і непідвладних її контролю соціальних інститутів і сил. Це породжувало почуття безнадії, невпевненості, страху, було основою виникнення всіляких міфів і створення в людській уяві різного роду ідолів.

Не була абсолютно вільною людина і в капіталістичних країнах Заходу. І тут дуже часто вона виявлялася беззахисною перед дією невблаганних законів ринку, перед економічними кризами і безробіттям, перед жорстким контролем з боку держави, перед загрозою мафіозних структур та інших злочинних організацій. У зв'язку з цим людина відчувала себе іграшкою в руках невблаганних і ворожих їй сил. Як відзначали західні соціологи, у XX столітті людина перестала бути вільною, перестала належати собі не тільки на виробництві, а й у побуті, де її вчинки, смаки, думки опинилися під диктатом реклами, масової

культури і засобів масової інформації. Відчуження людини від засобів виробництва, від політичної влади доповнилося в XX столітті відчуженням людини від людини.

Ще трагічнішою була і залишається доля людини в країнах, що розвиваються, де мільйони людей, унаслідок економічної відсталості цих країн, позбавлені можливості задовольняти навіть елементарні потреби.

Ось таким багато в чому невтішним і дуже суперечливим нам бачиться сьогодні наше XX століття. І, певна річ, ті зміни і події, що відбувалися в ньому, не могли не вплинути на погляди і думки людей.

Надії і розчарування. XX століття починалося, як відомо, з великих сподівань і надій, а інколи і впевненості у тому, що у ньому настане край усім людським несправедливостям та стражданням, зникнуть хвороби і голод, панування одних людей над іншими, припиняться кровопролитні війни і людство заживе однією спільною сім'єю, у якій всі люди будуть рівні і кожна людина буде вільною і щасливою.

Сьогодні ми можемо, мабуть, сказати, що певною мірою деякі з цих сподівань здійснилися. В багатьох країнах люди справді почали жити краще, досягай гарантованого забезпечення своїх демократичних прав і свобод. З політичної карти світу зникли домініони і колонії. Значно розширилося співробітництво між різними народами, і в багатьох випадках відносини між ними стали більш цивілізованими.

Разом з тим наше століття можна назвати й століттям великих розчарувань. Це розчарування, насамперед, в ідеї прогресу, в можливостях людей свідомо творити свою історію, підпорядковуючи її інтересам самої людини.

В XX столітті мільйони людей у всьому світі свято вірили в можливість реалізації соціалістичних ідей, втілення яких привело б до створення суспільства більш гуманного і справедливого, ніж капіталістичне. У зв'язку з цим великі надії покладалися на будівництво соціалізму в СРСР. Цей невдалий соціальний експеримент підірвав у багатьох людей віру у можливість прогресивних соціальних перетворень взагалі, як це було, наприклад, і під час «великої депресії» 30-х років у США. Зараз вчені ще дискутують відносно того, чи самі ідеї соціалізму виявилися не життєздатними, чи неправильним було їх втілення, але зрозуміло одне: жодна, навіть найкраща мета не може виправдати злочинних засобів. Шляхом насильства, на крові і жорстокості не можна зробити людей щасливими.

Величезні надії у нашому столітті пов'язувалися також із науково-технічним прогресом, з тими можливостями, які створювалися ним у розвитку продуктивних сил людства і підкоренні природи.

Проте, як виявилося насправді, науково-технічний прогрес не тільки приніс людству блага технічної цивілізації і дав можливість підкорити багато стихій природи, але й породив чимало нових, невідомих раніше проблем, призвів до реальної можливості самознищення людства, до загрози самому його існуванню.

Зміни, що відбувалися протягом XX століття в житті людства, знаходили своє певне віддзеркалення і в філософії. Представники різних філософських шкіл і напрямів намагалися осмислити ці зміни, з'ясувати їх глибинні причини, виробити до них певне ставлення. Внаслідок цього утворювалися нові форми сприйняття світу і розуміння самої людини.

Уже соціальні катаклізми (війни, революції, економічні кризи), що відбулися в першій чверті нашого століття, змусили багатьох людей відмовитися від наївної віри у те, що вони живуть у світі, де «все йде на краще». Філософським виразом цього стала відмова від ідеї соціального прогресу. Великого поширення набули погляди представників так званої філософії історії, наприклад О. Шпенглера, згідно з якими людська історія — це існування багатьох незалежних одна від одної і замкнених у собі «локальних цивілізацій». Існування цивілізацій подібне до життєвого циклу організму і включає в себе такі етапи, як дитинство, юність, зрілість і старість. Саме «старечим маразмом» і безсиллям пояснювали представники цього напряму неспроможність «західної цивілізації» подолати кризові явища в суспільному житті і знайти розумне розв'язання існуючих суперечностей.

Разом з тим існували й інші спроби пояснення «нерозумності» людської історії. Однією з найпоширенішим серед них стала думка про нерозумність і недосконалість самої людини. Людина нібито від природи є злою й агресивною істотою. Тому війни, революції, злочинність слід розглядати як цілком закономірні прояви людської агресивності.

Певною мірою з розуміння недосконалості людини виходили у своїх поглядах і ті соціальні мислителі, як вважали за необхідне встановлення жорсткого контролю за людськими діями з боку суспільства і його інститутів, обмеження свободи і підпорядкування цих дій інтересам суспільства. Ці ідеї розроблялися як на Заході, наприклад у концепції панування «раціональної бюрократії» Макса Вебера або в теорії «структурного функціоналізму» Р. Мертона і Т. Парсона, де людині відводилася лише роль виконавця певних соціальних функцій, так і в тоталітарних країнах, де людина, по суті, «розчинялася» І певних соціальних спільностях (народі, нації, класі партії тощо), яким вона повинна була бути повністю підпорядкована. Нарешті, деякі представники структуралізму взагалі проголосили положення про «теоретичну смерть» людини у

XX столітті, оскільки предметом вивчення, на їхню думку, мають бути не людські індивіди, а лише соціальні структури, що повністю визначають людину. Неважко помітити, що такий погляд на людину певною мірою служив теоретичним виправданням знецінення людини й людського життя, її повного підпорядкування державі та суспільству.

Крах соціальних і технократичних ілюзій призводив до розчарування у людському розумі й пізнанні, спираючись на які людство мріяло свідомо перебудувати світ і саме суспільство. Зневіру у всесилля людського розуму породжували також ті злочини і безглуздя (світові і локальні війни, гонка озброєнь тощо), які коїлися і продовжують коїтися стосовно людей і всупереч людяності. Тож і не дивно, що чимало філософських учень нашого століття пов'язували сутність людини не з її розумністю, а шукали цю сутність «по той бік розуму» — в підсвідомих інстинктах і почуттях.

Ще на початку нашого століття видатний австрійський психіатр Зигмунд Фрейд на основі своєї лікарської практики дійшов висновку, що визначальну роль у людських діях і людському житті відіграють не розум і свідомість, а підсвідомість, тобто певні вроджені інстинкти, які можуть проявляти себе в людських діях, навіть не усвідомлюючись або усвідомлюючись неправильно.

Людська свідомість, вважав Фрейд, — це лише вершник, який пробує скерувати біг коня — підсвідомість, хоча це йому далеко не завжди вдається.

Найбільш могутніми силами, які діють на людину за межами її свідомості і визначають не лише вчинки окремих людей, але й усю людську історію і розвиток різних сфер культури, є, на думку Фрейда, інстинкти смерті і любові або життя (Танатос і Ерос).

Можна по-різному сприймати й оцінювати філософські ідеї Фрейда і його розуміння людської сутності, але незаперечним є те, що ці його ідеї мали величезну вагу в нашому столітті не тільки в самій філософії, де ці ідеї розвивалися такими відомими мислителями, як, скажімо, Карен Хорні та Еріх Фромм, але й у художній літературі та мистецтві. Нарешті, загальновизнаною заслугою Фрейда було створення ним методу психоаналізу, який успішно застосовують психіатри всього світу.

На позиціях ірраціоналізму стояли й представники такого філософського напряму, як «філософія життя» (Дільтей, Зіммель, Бергсон, Клазес, Швейцер та ін.). Виходячи з того, що в навколишньому світі марно шукати якісь закономірності, пізнання яких навчило б людину, як правильно жити, вони намагалися знайти певні підстави людського існування в самому житті. І такими підставами вони вважали теж непідвладні свідомості «волю до життя», «волю до влади», «прагнення до здійснення ідеалів» та інші прояви людської психіки.

Великого поширення, особливо в 20-ті роки й після другої світової війни, набуло вчення екзистенціалізму (від французького — екзистенція, тобто існування). Його найвідомішими представниками були Ясперс, Марсель, Хайдегер, а також Сартр і Камю. Вони, зокрема, вважали, що сутність людини може бути осягнута не з допомогою наукових методів пізнання, а лише шляхом певного «осяяння», яке настає в так званих граничних ситуаціях, де людина перебуває між життям і смертю. Саме в таких ситуаціях, коли людина повинна прийняти життєво важливе рішення і здійснити свій вибір, який не може визначитися загальноприйнятими нормами, і проявляються ті найважливіші людські якості, що складають її сутність.

Людина, на думку екзистенціалістів, змушена жити у ворожому їй світі, де над нею панують непідвладні їй сили. Але навіть знаючи наперед, що ці сили непереможні і її все одно врешті-решт чекає поразка, людина має мужньо дивитися у вічі небезпеці і до останньої хвилини життя боротися проти цих ворожих їй сил, прагнучи реалізувати своє внутрішнє «Я».

Проблеми людини, її цінності й буття досить ґрунтовно й, головне, з гуманістичних позицій розглядалися також у таких напрямах філософії XX століття, як філософська антропологія, персоналізм, марксизм, феноменологія тощо. У цілому ж можна зробити висновок, що проблеми людини стали, по суті, центральними для всієї філософії нашого століття. Ці само проблеми розглядалися й по-своєму вирішувалися також у літературі та мистецтві.

Доля людини у дзеркалі літератури та мистецтва. Людина завжди перебувала в центрі уваги художньої літератури, яку нерідко називали людинознавством. Не стала винятком і література XX століття, її прикметними особливостями були глибинне усвідомлення трагедійності людського буття (ця трагедійність часто сприймалася як абсурдність і безсенсовність життя людини), а також пошуки духовних джерел активного, життєствердж уючого ставлення людини до навколишньої дійсності.

Вже на початку нашого століття в літературі та мистецтві існували два напрями або дві головні тенденції в зображенні людини. Умовно їх можна було б назвати лінією Прометея і лінією Сізіфа — двох чи не найпопулярніших у XX столітті героїв давньогрецької міфології.

Лінія Прометея — це реалістичне зображення життя людини з усіма його складнощами і труднощами, які попри все намагається здолати герой задля утвердження щастя і долі інших людей. Як відомо, Прометей був приречений на вічні муки Зевсом за те, що викрав з Олімпу вогонь для людей і навчив їх наукам і мистецтвам. Але Прометей розуміє, заради чого він приймає ці муки (заради поліпшення долі людей) і не шкодує, що вчинив саме так. Подібний

героїчний образ Прометея відтворили у своїй творчості наша геніальна Леся Українка, угорський письменник Л. Мештерхазі та багато інших майстрів художнього слова. Дане зображення людини і людської долі найбільш характерне для реалістично-критичного напряму в літературі і мистецтві.

Протилежний напрям — модернізм, який був представлений експресіонізмом, футуризмом, сюрреалізмом та іншими течіями,— найбільшою мірою символізувався образом Сізіфа, якого теж було покарано богами-олімпійцями на вічні безглузді муки — постійне підіймання важкого каменя на високу гору, з якої той щоразу скочувався у діл.

Якщо на початку століття спроби підкреслити трагедійність людського існування сприймалися переважно як прояви декадансу або упадництва в самому мистецтві, то вже після першої світової війни песимістичні ноти в зображенні людини стають досить типовими. Про це свідчать, зокрема, твори представників «загубленого покоління» (Е. Хемінгуея, У. Фолкнера, Ф. С. Фіцджеральда, Е. М. Ремарка та ін.), в яких відображено трагічний досвід страхіть війни і глибоке розчарування в традиційних ідеалах і цінностях. Ці само мотиви знаходять своє відображення і в живопису, наприклад в офортах з серії «Війна» О. Дікса або в таких картинах, як «Передчуття громадянської війни» С. Далі.

Трагедійність людської долі в умовах революційних зламів і війни знайшла своє відображення і в таких творах, як «Тихий Дон» і «Доля людини» М. Шолохова, «Доктор Живаго» Б. Пастернака, в поезії Й. Мандельштама та А. Ахматової.

Зображаючи надзвичайно важку, а багато в чому і трагічну долю людини у нашому столітті, література та мистецтво разом з тим не зупинялися на простому констатуванні цих фактів, а по-різному їх осмислювали, формували до них певне ставлення з боку самої людини.

Так, відомий австрійський письменник-експресіоніст Ф. Кафка у своїх творах («Процес», «Замок» та ін.) стверджував, що оскільки людина живе у ворожому їй світі, то вона перебуває у безвихідному становищі і в неї нема жодних шансів стати справжньою особистістю і встановити гармонійні зв'язки зі своїм оточенням. Представники сюрреалізму (надреалізму) Г. Апполінер, А. Бретон, П. Елюар бачили вихід у створенні засобами мистецтва нової реальності, у якій людина могла б знайти порятунок від ворожої їй буденності і банальності. Французький письменник-екзистенціаліст А. Камю, визначаючи абсурдність буття і разом з тим самоцінність та неповторність кожної особистості у своїх творах («Чужий», «Чума», «Міф про Сізіфа»), дійшов невтішного висновку про те, що кожна людина приречена на нерозуміння і самотність, на безглуздість своїх дій і поразку.

З іншим розв'язанням питання про позицію людини у ворожому їй світі ми зустрічаємося у творчості художників-реалістів Е. Хемінгуея, У. Фолкнера, А. Сент-Екзюпері, Б. Брехта, І. Бергмана, М. Антонівні, Ф. Фелліні, С. Ейзенштейна, О. П. Довженка, Ст. Крамера та інших. Правдиво змальовуючи всі труднощі і суперечності життя людини, вони разом з тим пробували вказати реальні шляхи виходу з того становища, в якому опинилася людина в XX столітті. Найчастіше вони вбачали ці шляхи не в роз'єднанні, а в більш тісному спілкуванні та об'єднанні людей, у зростанні людської гідності й відповідальності за все, що робиться на планеті, яку Сент-Екзюпері назвав «планетою людей».

У своєму підсумковому творі «Старий і море» Хемінгуей стверджував, що людина існує не для того, щоб зазнавати поразки, і проголошував: «Людину можна знищити, але її не можна перемогти».

Болем і тривогою за долю людини були пронизані і кращі твори українських та російських письменників М. Булгакова («Майстер і Маргарита»), О. Солженіцина («Один день Івана Денисовича», «Раковий корпус» та ін.), О. Гончара («Тронка», «Собор»), М. Стельмаха («Кров людська — не водиця»), В. Шукшина («Калина червона»), Ф. Абрамова («Брати і сестри»), Ю. Трифонова та інших.

Висновок: доля людини і людська позиція завжди були також у центрі уваги Чингіза Айтматова («Плаха», «Буремний полустанок»), В. Викова («Сотников», «Обеліск», «Дожити до світанку»), поетів А. Вознесенського, В. Стуса, Е. Межелайтіса, В. Симоненка, І. Драча, Ліни Костенко, їхні твори закликають нас до того, щоб за будь-яких умов людина залишалася людиною, щоб вона не втрачала своєї гідності, людяності, щирості, правдивості, щоб вона не руйнувала, а примножувала красу, бо тільки у відтворенні і збереженні цих загальнолюдських цінностей — єдина надія сучасного людства на виживання і уникнення духовної деградації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Почепчов Г. Г. Теорія комунікації. Київ : Ваклер, 2001. 589 с.
2. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2004. 480 с.
3. Шолохов М. О. Доля людини. 2015.

УДК 070:007:316.28

Ободзінський Ілля Ігорович,
здобувач вищої освіти навчальної групи ЖБ-20-1,
Державний податковий університет;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ОСНОВИ КОМУНІКАЦІЇ: ВИЗНАЧЕННЯ НАУК, ЩО ВИВЧАЮТЬ КОМУНІКАЦІЮ. КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬСТВА

Існує близько ста різних визначень комунікації. Проте на сьогодні ми не маємо такого визначення, яке задовольнило б усіх. І, можливо, не треба хвилюватися, адже, як пише Дж.Ньюмен, оскільки А.ЕЙНШТЄЙН не змінив "закони всесвіту", так і жодне визначення не змінить "закони комунікації"[1]. Щоб уявити можливі шляхи пошуку, наведемо деякі існуючі підходи.

Л.Баркер визначає комунікацію як "процес взаємопов'язаних елементів, що працюють разом, аби досягти необхідного результату або мети"[2]. У цьому визначенні він підкреслює характер процесу — це динаміка, яка не має кінця. З іншого боку, можна побачити, що тут не вистачає специфіки саме комунікації, бо це дуже широке визначення. під яке можна підвести будь-що, наприклад, навіть телевізор як взаємопов'язані елементи, що працюють разом, щоб досягти необхідного результату.

Дж.Хаймс взагалі вважає, що комунікацію як таку досить важко визначити наперед, існують лише загальні характеристики, яким може відповідати комунікація в конкретній реалізації[3].

К.Мортенсен пропонує таке розв'язання цього питання: "комунікація має місце, коли люди надають значення поведінці, пов'язаній з повідомленнями"[4]. Такого роду визначення комунікації несе в собі ту ваду, що воно чітко пов'язує її процес з людиною, тоді як комунікація має місце між людиною та машиною або між машиною та машиною.

Дж.Майєрс і М.Майєрс визначають* комунікацію як "загально передбачуваний, постійний і завжди присутній процес розподілу значень за допомоги символічної взаємодії"[5].

Комунікацію в малій групі один з авторських колективів визначає як "процес вербальної і невербально!' взаємодії в ситуації обличчя до обличчя в малій групі"[1].

Дж.Олвуд розглядає комунікативну ситуацію як випадок поведінки, яка має стосунок до набору комунікативних ін-тенцій[2].

Ми можемо продовжити список цих визначень, але чітко повинні усвідомити, що визначення самі по собі мають тільки те значення, що вони відповідають тій чи тій моделі комунікації, що її хоче захищати, вивчати, впроваджувати дослідник.

Визначення у цьому випадку є необхідним елементом майбутньої моделі й не мають окремого від неї життя.

Ми, зі свого боку, пропонуємо визначити комунікацію як процес прискорення обміну інформацією.

Чому саме прискорення? Тому що кожен у комунікації зацікавлений в тому, щоби швидше дійти до істини, відкинути ті можливі брехливі перекручення, що їх уводить комунікатор. Тому що всі засоби масової комунікації виросли на тому, щоб прискорити процес інформування. Й телебаченню вже подекуди вдається звести до нуля цей розрив між часом події та часом споживання інформації про цю подію. Як приклад можна навести випадок з освітленням CNN початку війни в Перській затоці, коли президент США змушений був перервати прес-конференцію, присвячену цьому, щоб на свої очі побачити, що саме відбувається насправді.

Ми б хотіли підкреслити деякі риси нашого визначення комунікації як прискорення обміну інформацією. Обмін інформацією перебігає незалежно від нашого бажання. Наприклад, пожежу ми можемо відчути, коли вона наблизиться до нас. Проте якщо нас хтось сповістить про неї, ми можемо дізнатися про це лихо раніше.

Науки, що вивчають комунікацію-Ми можемо умовно розподілити науки, які займаються комунікацією як своїм об'єктом, на такі п'ять підходів: традиційний підхід, де перебуватимуть науки, які вже давно цікавляться комунікацією, загальнотеоретичний підхід, прикладний підхід, в якому дослідження комунікації не є суто розумовою діяльністю, а існує конкретне практичне завдання, філологічний підхід та психологічний і соціологічний підхід

Комунікація як чинник суспільства- Комунікація забезпечує існування соціальної пам'яті, зберігання й передачу інформації як між генераціями, так і в межах однієї генерації. Суспільство не може існувати лишень у режимі індивідуальної пам'яті.

Людина живе у ситуації, яка весь час змінюється. Тому для фіксації її й є потреба у динамічній структурі. Індивідуальна пам'ять унеможливлює передачу й зберігання інформації в обсягах, достатніх для функціювання суспільства.

Комунікація відповідає тим завданням, що їх ставить перед нею суспільство. Приміром, коли суспільство збільшилось у розмірах і у якості, воно перейшло від використання усної мови до усної плюс писемної.

Усна комунікація має обмеження у передачі у часі та просторі: усно ми не можемо передати щось у майбутнє чи розмовляти з віддаленою людиною. Писемність дозволила перейти ці обмеження. Цікаво, що техніка потім дозволила й усній комунікації функціювати в такому режимі: магнітна плівка може донести голос з минулого в майбутнє, за допомоги телефону чи радіозв'язку ми можемо розмовляти з іншими містами.

Тобто потім виникли альтернативні системи, які дозволили розв'язати те саме питання. Але все одно писемність залишається більш дешевим і більш простим на сьогодні способом. Завдяки писемності знання стали накопичуватися не лише в голові людини. Адже це дуже ненадійний засіб, де можливі помилки, забування. Крім того, досить сильне обмеження існує щодо обсягу тієї інформації, що її може запам'ятати людина. Писемність дозволила швидке ввіходження у систему знань новій людині. Тепер не треба самому доходити до початку цих знань, а можна користуватися знаннями інших генерацій.

В усі віки суспільство контролювало процес передачі знань. У минулому існував чіткий персональний відбір (наприклад, серед шаманів, чаклунів), кому варто передати свої знання.

Але вони обов'язково передавалися; що цікаво — ці лінії майже ніколи не переривалися, кожен носій знання перед своєю смертю готував своїх наступників. У пізніші часи як засіб контролю слід назвати існування цензури (реальної або опосередкованої). У минулому влада досить прискіпливо контролювала писемну комунікацію. Навіть навчання писемності ставало священним: це ми маємо в стародавньому Єгипті або Китаї, де лишень особливі "касти" мали доступ до писемних текстів. Друкована комунікація знову виникає у відповідь на суспільні проблеми.

Для Західної Європи то була в першу чергу ідеологічна проблема — уніфікація при розмноженні текстів Біблії. Треба було зробити достатню кількість текстів, але текстів ідентичних, без помилок переписувачів. Перші університети теж, до речі, виникають у відповідь на ідеологічні проблеми уніфікації освіти, тобто чіткої проблеми контролю за передачею знань.

Потім друкована комунікація розв'язує ці завдання — ідентичність і масовість — у всіх галузях. Навіть виникає нова форма суспільного обговорення

інформації — газета. Газета стала цікавою формою організації суспільної інформації тому, що давала постійну інформацію про одні об'єкти, тобто описувала перебіг, розвиток подій. Завдяки цьому, так би мовити, розчистився інформаційний простір людини, зникли розповіді про **"єдинорогів"** і таке інше, бо постійну розповідь про ті самі об'єкти вже набагато важче сфальсифікувати, навмисне чи випадково. До того ж з'являються кілька газет, що мали змогу описувати ті самі події з різних боків.

Комунікація загалом дозволяє синхронизувати життя суспільства у часі та просторі. Це перехід від чогось подібного до броунівського руху до сталих форм існування. Без прогнозування людської поведінки суспільство неможливе. Адже й сьогоднішня школа, приміром, це теж підготовка малої людини до сталих форм поведінки, коли дитина вчиться сидіти довгий час, не заважати іншим, слухатися тощо. Комунікація дозволяє створювати елементи єдиного організму з існуючих індивідуальних ситуацій. Вона весь час відповідає рівневі суспільства. Приміром, газети колись виходили з регулярністю, підпорядкованою розкладові руху поштових екіпажів. Сьогодні кожний може за допомоги телефонного зв'язку вести безпосередню розмову з людиною, яка перебуває на іншому континенті

Висновок. Отже, комунікація — це свідоме прискорення процесів інформаційного обміну, в зв'язку з чим набагато збільшується ефективність таких обмінів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Почепчов Г. Г. Теорія комунікації. Київ : Ваклер, 2001. 589 с.

УДК 371.8

Олійник Оксана Олексіївна,
канд. психол. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сьогодні проблема соціалізації студентської молоді набуває особливої значущості, оскільки пов'язана з постійними трансформаційними процесами в соціальній, культурній, політичний, економічній і освітній сферах. Студентський вік є одним з найважливіших етапів соціалізації особистості і характеризується рядом ознак: «відбувається активне включення молодих людей у нове середовище; посилюється самостійність у виборі цінностей, ідеалів, середовища для спілкування, видів діяльності, що підвищує необхідність рівноправної, демократичної партнерської взаємодії; удосконалюються механізми саморегуляції, самокорекції; домінуючим фактором впливу стає нове соціальне середовище (академічна група, групи за інтересами)» [2, с. 3].

Соціалізація – це «процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду (знань, цінностей, соціальної компетентності), що дає йому змогу інтегруватися в суспільство і поводитися там адаптивно» [1, с. 380].

Досліджуючи особливості соціалізації студентської молоді, варто відмітити, що це багатогранний процес, який включає різні впливи: педагогічні (виховання, самовиховання, розвиток); соціальні (умови життєдіяльності, соціальні інститути). Вони тісно взаємопов'язані й забезпечують безпосередній і опосередкований вплив на особистість студента [4, с. 1].

Аналіз результатів сучасних досліджень особливостей соціалізації студентської молоді переконливо доводить, що її вивчення має ґрунтуватись на соціально-психологічних особливостях даного періоду, які визначають своєрідність і результат соціального процесу. З-поміж таких особливостей науковці виділяють: вікові межі (від отримання атестата до 30 років); своєрідне поєднання видів діяльності, серед яких провідною є навчальна; це період «становлення самостійної й особистісної свободи, зумовленої проживанням поза батьківським домом, послабленням контролю, автономністю в поведінці й діяльності»; підготовка до майбутньої професійної діяльності; розвиток міжособистісних стосунків, «…час любові, створення сім'ї, виховання дітей, це період

знаходження свого місця в житті, час самоствердження в студентських колективах, різних соціальних групах»; поява новоутворень, які не властиві попереднім поколінням (зниження романтизму, збільшення меркантильності й практицизму, домінування самостійності, енергійності, готовності до конфліктних стосунків з керівництвом); участь у матеріальному й духовному виробництві; «радикалізм у поглядах і поведінці, готовність брати участь у революційних перетвореннях і відвертих соціальних «авантюрах» [3, с. 12-13].

Процес соціалізації студентів проходить декілька етапів, серед яких виділяють наступні: 1) адаптаційний (перший і частково другий курс) – оволодіння інструментами й способами навчально-професійної діяльності, де основним змістом є адаптація студента до нових умов; 2) ціннісно-діяльнісний (частково другий, третій та четвертий курси) – розв'язання протиріччя між ціннісними орієнтаціями на життєві цілі й засобами їх досягнення, що детермінуються соціальними умовами життя студента; 3) професійний етап (випускні курси) – завершення професійно-особистісного становлення студентів, виконання активної ролі в процесі соціалізації [2].

Отже, соціалізація сучасної студентської молоді розглядається як продукт соціально-психологічного відображення соціальної дійсності, соціального життя і соціальних відносин; базується на соціально-психологічних особливостях даного періоду, які визначають своєрідність і результат соціального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варій М. Й. Психологія особистості : навч. пос. К. : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.

2. Овчаренко Г. Е. Педагогічні умови соціалізації студентів мистецько-педагогічної спеціальності у позанавчальній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Луганськ, 2005. 20 с.

3. Сидоренко О. Л. Соціальна педагогіка як наука : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. 120 с.

4. Шашенко С. В. Соціальне становлення студентської молоді у позааудиторний час у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. К., 2004. 20 с.

УДК 37.035

Паламарчук Дмитро Анатолійович,
канд. тех. наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва і архітектури

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ЗАЦІКАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ

Українське сьогодення ставить все нові і нові виклики та вимоги перед викладачами і вчителями. На передній план виходить проблема зацікавлення та мотивації учнів та студентів до навчання. Раніше така проблема мотивації стояла перед вчителями середніх класів шкіл. Але в теперішній час проблема розширилася і на випускників шкіл, і на студентів коледжів. Проблема відсутності самомотивації та стимулу до навчання має досить широку гаму початкових причин [1]. До них можна віднести:

– відсутність бажання до навчання;
– нерозуміння навчального матеріалу;
– непорозуміння з однолітками та конфлікти в сім'ї;
– надумана причина – «немодно» бути розумним;
– безвідповідальне ставлення вчителів до роботи та відсутність пояснення навчального матеріалу;
– відсутність у студента бачення практичного використання набутих знань у житті;

та багато інших причин, що пов'язані з психологією підлітків та оточуючого соціуму.

Тому, це ставить нові задачі та сучасні вимоги до педагога – як викладача, порадника та товариша. Відповідно, сучасний педагог повинен мати високі інтелектуальні, творчі та комунікативні якості, вміти критично мислити і творчо підходити до вирішення поточних завдань [1; 2].

Досвідчені педагоги та психологи відмічають, що критично важливо саме на початку навчання учня чи студента в новому навчальному закладів або ж на початку вивчення навчальної дисципліни «захопити» аудиторію, викликати зацікавленість до навчання та до поданої інформації.

В цілому всі сучасні та класичні методи мотивації та зацікавлення можна поділити на три види: комунікативна атака, доведення та переконування, суггестія або ж навіювання.

Комунікативна атака – це метод швидкої мобілізації та зацікавлення аудиторії у процесі навчання. Дія методу ґрунтується на активізації емоційної

сфери учня – викликання його подиву, захоплення через використання ефекту новизни, несподіваності. Використання цього методу може здійснюватися на будь-якому етапі піднесення інформації під час викладання. Однак, найбільш ефективною комунікативна атака є на вступному етапі.

Доведення та переконування – полягає у активізації зусиль учнів через пояснення їм можливостей практичного використання навчального матеріалу у професійні діяльності чи різноманітних життєвих ситуаціях. Застосування цього методу є доцільним у зацікавленій та само мотивованій аудиторії. Це стосується свідомих учнів та студентів з високим рівнем логічного мислення, та інтелектуального розвитку. Дієвість методу втрачається при використанні його до контингенту, який байдужий до свого майбутнього або ж чиє майбутнє буде забезпечуватися батьками чи рідними. Найбільш продуктивним цей метод є серед дорослої аудиторії, яка чітко розуміє мету свого навчання.

Сугестія або ж метод навіювання полягає у формуванні думки про необхідність навчання, апелюючи до підсвідомості учнів. Цей метод є найбільш складним у впровадженні, оскільки, важливо забезпечити невимушеність виховного процесу, щоб учні та студенти не помітили навіюваного впливу. Коротко кажучи, метод полягає у невимушеному нав'язуванні думки викладача слухачам. Тому, викладач має стежити за невимушеністю своєї поведінки, динамізмом впливу на аудиторію. Навіювання може забезпечуватися: висуванням вимог до реакції учнів; інтонаційним та емоційним підкресленням важливої інформації; періодичним повторенням однієї думки, що покликана учнів задуматися над навчанням [3].

Кожен з методів може бути використаний окремо або ж паралельно з іншим. Важливим є те, що описані методи не в однаковій мірі діють для різних вікових груп учнів та студентів.

Аналізуючи педагогічні методи та підходи до викладання, можна виділити ще один спосіб зацікавлення до навчальної дисципліни через зацікавленість навчальної аудиторії до особи викладача. Відомо, що найбільшою популярністю користуються викладачі та вчителі, які викладають матеріал легко та невимушено, не прив'язуючись до підручника чи записів. Також особливою популярністю серед учнів старших класів, користуються вчителі, що використовують гумористичні підходи [2].

Сучасні психологи відмічають почуття гумору, як необхідні емоційні особливості, що становлять професійну компетентність педагога. Проте можливості сміху в педагогічній практиці вивчені ще не повною мірою. Зачасту в основі сміху чи гумористичного прийому лежить усвідомлення учасниками педагогічної комунікації різних невідповідностей між очікуванням та результатом, між видимим і реальним [4].

З точки зору педагогів та психологів гумор і сміх є особливими формами, універсальними, багатофункціональними прийомами непрямої дії, що реалізуються під час педагогічної взаємодії між вчителем та аудиторією. Сміх і гумор в арсеналі вчителя мають важливе значення, оскільки важливо забезпечити не, лише, передачу знань, а й заохотити учня до навчання [5].

Водночас важливо забезпечити доцільне використання гумористичних прийомів. Надлишок гумору створює несерйозність проведення занять та перешкоджає мотивації учнів, оскільки викладач сприймається, як несерйозна людина з розкутою поведінкою. Хоча в цілому, учні та студенти воліють бачити перед собою педагога, який налаштований позитивно [6], посміхається, та уміє дотепно пожартувати.

Для постійної зацікавленості студентів до навчання важливо, одночасно, закріпити позитивне враження від навчального предмету та психологічного портрету вчителя. Саме в цьому полягає метод закріплення позитивного враження учня. Процес закріплення мотивації може ґрунтуватися на миттєвих короткочасних та невимушених прийомах. До цих прийомів можна віднести спільне разом з учнями узагальнення основних думок навчальної теми або ж заняття, підбиття підсумків; заклик до дії, що передбачає виконання домашнього чи індивідуального завдання; комплімент та подяка учням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайченко І. В. Педагогіка : підручник. Київ : Ліра-К, 2016. 608 с.
2. Основи професійної освіти : підручник / Руденко М. В., Калениченко Р. А., Капосльоз Г. В., Корчова Г. Л. Київ : КНУБА, 2018. 613 с.
3. Інноваційні освітні технології : навчально-методичний посібник / упорядник Л. М. Прокопів. Івано-Франківськ, 2020. 172 с.
4. Паламарчук Д. А. Гумор як засіб привернення уваги студентів. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали Всеукраїнського круглого столу 17 квітня 2018 р. К., 2018. С. 226–229.
5. Старовойтенко Н. Виховання почуття гумору у дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. К., 2000. 20 с.
6. Паламарчук Д. А. Проблеми викладання точних дисциплін у загальноосвітніх школах та коледжах. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного круглого столу з міжнародною участю 24 квітня 2019 р. Ірпінь : УДФСУ, 2019. С. 137–140.

УДК 159.9:34(075.8)

Пахомов Ілля Володимирович,
старший викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» АПН України

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ФАКТОР ЇХ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Головною метою Державної кримінально-виконавчої системи України є ресоціалізації засуджених. Ресоціалізація – це свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві (стаття 6 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Одним з основних засобів ресоціалізації засуджених є їх професійно-технічна освіта. В установах виконання покарань відповідно до статті 5 Закону України «Про професійно-технічну освіту» для засуджених забезпечується доступність і безоплатність здобуття професійно-технічної освіти.

З метою реалізації права засуджених на здобуття професійної (професійно-технічної) освіти при кримінально-виконавчих установах України створені та діють 49 закладів професійної (професійно-технічної) освіти, з них: 43 навчальних центри, 5 їх філій та 1 професійно-технічне училище при Кременчуцькій виховній колонії.

Засудженим, які бажають її отримати, незалежно від віку створюються умови для цього, надається можливість навчання в професійних центрах установ виконання покарань, які створюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до потреб у них і за наявності необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних кадрів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. У виховній колонії функціонує професійно-технічне училище. Засуджені, які здобувають професійно-технічну освіту, підручниками, зошитами та письмовим приладдям забезпечуються безоплатно (стаття 125 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Також здобуття професійно-технічної освіти засудженими заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення. Педагогічні

працівники закладів професійно-технічної освіти можуть надавати допомогу адміністрації колонії в соціально-виховній роботі із засудженими (стаття 126 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Також здобуття засудженими професійно-технічної освіти регламентується програмою диференційованого впливу «Професія», яка регламентується наказом Міністерства юстиції України від 16.05.2016 № 1418/5.

Участь засуджених у реалізації програми «Професія» спрямовано на корекцію їх соціальної поведінки під час відбування покарання у виді позбавлення волі та є складовою частиною процесу їх виправлення та ресоціалізації, становлення на життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам.

Робота щодо реалізації програми «Професія» проводиться соціально-психологічною службою установи виконання покарань або слідчого ізолятора у взаємодії з іншими структурними підрозділами установи із залученням закладів професійної (професійно-технічної) освіти (навчальних центрів, професійно-технічних училищ при установах або їх філій).

Загальну координацію заходів з реалізації програми «Професія» здійснює заступник начальника установи із соціально-виховної та психологічної роботи. Безпосередньо заходи з реалізації програми «Професія» організовує та здійснює персонал соціально-психологічної служби.

Метою програми «Професія» є здобуття засудженими професії відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, а також їх перепідготовка та підвищення кваліфікації.

Основні завдання програми «Професія»: взаємодія установ із закладами професійної (професійно-технічної) освіти; реалізація права засуджених на здобуття професійної (професійно-технічної) освіти; розвиток корисної зайнятості та творчих здібностей засуджених; формування навичок навчальної та професійної діяльності; запобігання морально-психологічній деформації, пов'язаної з позбавленням волі; здобуття засудженими професії відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, а також перепідготовка та підвищення кваліфікації, що допоможе їх адаптації після звільнення від відбування покарання.

Програма «Професія» складається персоналом соціально-психологічної служби установи за результатами проведення першої оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення з урахуванням вікових особливостей та за участі засудженого.

Реалізація програми «Професія» розпочинається одразу після її складення, передбачає заходи, які відповідають потребам засудженого за результатами оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, а також меті та завданням трудового виховання засуджених, та охоплює весь період відбування засудженим покарання до дати його звільнення.

Зміст заходів, спрямованих на реалізацію програми «Професія», та результати їх виконання включаються до індивідуальної програми соціально-виховної роботи із засудженим, яка є складовою щоденника індивідуальної роботи із засудженим, щоденника соціально-виховної роботи із засудженим неповнолітнім. Протягом строку відбування покарання за результатами періодичного проведення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення зміст заходів, спрямованих на реалізацію програми «Професія», може змінюватися.

Реалізація програми «Професія» поділяється на три етапи: початковий, основний та заключний.

На початковому етапі: вивчаються потреби засудженого з урахуванням оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення та його наміри на період відбування покарання щодо набуття професії з урахуванням вимог ринку праці та потреб виробництва установи; з'ясовуються наявність робітничої професії у засудженого та його кваліфікаційний рівень; засудженому пропонується отримати робітничу професію у навчальному центрі чи професійно-технічному училищі при установі, що діє згідно з ліцензією на провадження діяльності, пов'язаної з наданням послуг із здобуття професійної (професійно-технічної) освіти, відповідно до законодавства.

Під час основного етапу реалізації програми «Професія» відбувається навчання засуджених у навчальному центрі чи професійно-технічному училищі й на виробництві установи та надається можливість займатися самоосвітою у вільний від роботи час.

На заключному етапі реалізації програми «Професія»: засуджений, який закінчив повний курс навчання та успішно пройшов кваліфікаційну атестацію, отримує документ про освіту встановленого зразка; засуджений, який опанував курс професійного (професійно-технічного) навчання і успішно пройшов кваліфікаційну атестацію, отримує свідоцтво про присвоєння або підвищення робітничої кваліфікації; засуджений працевлаштовується за набутою професією на виробництві установи або на підставі договору цивільно-правового характеру або трудового договору, який укладається між засудженим та фізичною особою-підприємцем або юридичною особою, для яких засудженими здійснюється виконання робіт чи надання послуг.

Працівники соціально-психологічної служби установи, які безпосередньо організовують і здійснюють заходи з реалізації програми «Професія», мають право: розглядати питання, що виникають при реалізації програми «Професія», в межах повноважень; 2) порушувати питання про вжиття персоналом установи заходів, спрямованих на реалізацію програми «Професія»; 3) отримувати

від структурних підрозділів установи інформацію, яка має значення для реалізації програми «Професія»; 4) ознайомлюватися з особовими справами засуджених, даними, що містяться в Єдиному реєстрі засуджених та осіб, узятих під варту, іншими наявними в установі матеріалами, що можуть мати значення для реалізації програми «Професія»; порушувати перед керівництвом установи клопотання щодо надання допомоги в реалізації програми «Професія», її методичного та матеріально-технічного забезпечення; представляти інтереси установи з питань професійного (професійно-технічного) навчання засуджених у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Персонал соціально-психологічної служби установи, який безпосередньо організовує і здійснює заходи з реалізації програми «Професія», зобов'язаний: роз'яснювати засудженим положення законодавства, що регламентує порядок реалізації їх права на здобуття професійної (професійно-технічної) освіти; забезпечувати взаємодію установи із закладами професійної (професійно-технічної) освіти; з'ясовувати у кожного засудженого його наміри щодо участі у програмі «Професія»; складати та реалізовувати програму «Професія» з урахуванням потреб засудженого, визначених оцінкою ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, а також вимог ринку праці та потреб виробництва установи; інформувати керівництво установи про необхідність облаштування приміщень для професійного (професійно-технічного) навчання засуджених.

Усі матеріали з питань участі засудженого у програмі «Професія» долучаються до особової справи цього засудженого. Підсумки реалізації програми «Професія» щокварталу розглядаються на нараді з керівництвом установи, на якій визначаються заходи, що сприяють підвищенню ефективності професійно-технічного навчання засуджених.

За підсумками року персонал соціально-психологічної служби, який безпосередньо організовує та здійснює заходи з реалізації програми «Професія», подає начальнику установи погоджений із заступником начальника установи із соціально-виховної та психологічної роботи звіт про результати професійного (професійно-технічного) навчання засуджених. У звіті, крім аналізу роботи закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які працюють в установі, висвітлюються конкретні результати професійного (професійно-технічного) навчання засуджених, аналіз недоліків у цій роботі, заходи щодо їх усунення.

Персонал соціально-психологічної служби установи, який безпосередньо організовує та здійснює заходи з реалізації програми «Професія», веде таку документацію: квартальний план роботи; журнал обліку засуджених, які беруть участь у програмі «Професія».

УДК 159.9

Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ФАКТОРИ ЗНИЖЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ НАПРУГИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

За час війни населення України усвідомило, що в країні відбувається війна, певним чином «адаптувалося» до життя під обстрілами, в укриттях під час масованих ракетних обстрілів, у суцільній тривалій темряві без світла, води, тепла, зв'язку, можливості долучитися до освітнього процесу через засоби електронного зв'язку і просто комунікувати: життя не зупинилося – навчило раціональніше використовувати «блага цивілізації» у досить стиснуті терміни.

У той же час суб'єкти освітнього процесу закладів вищої освіти відчули на собі фактори психоемоційного впливу, що призвели до емоційного виснаження. Саме тому проблема запобіганню емоційному виснаженню внаслідок тривалого стресу посіла важливе місце у контексті актуальних питань соціально-психологічної адаптації та безпеки особистості в умовах війни. У зв'язку з цим, основною проблемою, із якої зіткнулися фахівці у сфері психічного здоров'я, стала соціально-психологічна підтримка, психологічна едукація щодо профілактики емоційного вигорання задля відновлення психоемоційного благополуччя населення.

Основними завданнями роботи в таких умовах, як стверджує В.Г. Панок, є зменшення психоемоційного напруження, підвищення стресостійкості (резільєнтності), формування позитивної життєвої перспективи тощо. Також йде мова про стрес, пов'язаний із інформаційною недостатністю або інформаційною перевантаженістю. Ці різновиди стресу, пов'язаного із ЗМІ суттєво впливають на стан психологічного здоров'я людини: у випадку інформаційної недостатності особистість нервує, відчуває тривогу, занепокоєння. За інформаційного перевантаження (особливо при надлишковій інформації про жахливі події, впливи, наслідки) людиною оволодіває страх, розум починає сприймати весь інформаційний потік некритично, увага концентрується навколо «болючої» проблеми, що, безумовно, виснажує психічно, сприяє розвитку хворобливої ригідності (фіксації на проблемі), знижує імунітет і, як наслідок, сприяє розвитку проблем соматичного здоров'я. У зв'язку з цим, варто згадати про розвиток саногенного мислення інформаційної гігієни, емоційного інтелекту та навичок саморегуляції психоемоційного стану [2].

Актуальності набуває також підготовка викладацького складу закладів освіти до профілактики та подолання стресів та синдрому «професійного вигорання». Повернути людину, яка «вигоріла» або зіштовхнулася з потужним стресом і не може сама його подолати, до нормального способу життя досить складно. Тому перший крок у контролі за процесом вигорання – взяття на себе відповідальності за власне переживання стресу і надалі зобов'язати себе змінюватися. Людина має задовольняти актуальні особисті потреби для того, аби у неї «було що віддавати», тому актуальності набуває здатність відновлення власного ресурсного стану передусім викладачем, який поряд зі знаннями, має транслювати здобувачам відповідний психоемоційний стан, що забезпечує якість сприйняття освітнього контенту.

Найбільш розповсюдженим засобом в умовах воєнного стану є безперервна психолого-педагогічна освіта та підвищення власної кваліфікації, а також передача здобувачам вищої освіти власного досвіду. Це також і здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях, приймати обґрунтовані рішення, здатність до ефективної міжособистісної взаємодії та розуміння природи поведінки людини, її діяльності та вчинків, здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку. У випадку, коли людина бере на себе відповідальність за власний стрес, вона починає відчувати контроль над ситуацією, певним аспектом власного життя і, як наслідок, переходить із позиції «жертви» у більш активну і відповідальну позицію. В іншій ситуації, коли людина не проявляє ініціативи щодо розробки своєї власної стратегії подолання «професійного вигорання», то може так статися, що ніхто інший цього також не зробить, і взагалі нічого не зміниться [1].

Робочий стрес – шкідлива фізична та емоційна відповідь на те, що відбувається під час виконання функціональних обов'язків, коли вимоги не співпадають з можливостями (причому важливу роль тут відіграють об'єктивні фактори як то відсутність світла, зв'язку) чи запитами. Це ризик і для викладача, який звик працювати в системі дедлайнів, фіксованих графіком навчального процесу і здобувачів освіти, які ризикують не скласти сесію або ж отримати низьку оцінку. Різновидом стресу виступає вигорання як синдром емоційного виснаження, коли особистість витрачає багато ресурсів, проте не отримує належної компенсації. Самостійно, не застосовуючи психодіагностичних методик, визначити наявність стресу можна за допомогою наступних *маркерів*: фізичні (втома, зміна тиску) та психологічні (дратівливість, поведінка, не відповідна ситуації, зміна цінностей) сигнали.

Факторами ризику виникнення стресу виступають:

1) організаційна культура (яким чином приймаються ті чи інші організаційні рішення);

2) рівні контролю, які притаманні організації (наявність обсягу свободи для виконання завдань);

3) організаційні зміни (чи готові суб'єкти освітнього процесу до змін, чи вони відбуваються стихійно);

4) показники роботи, навантаження (занадто мале навантаження призводить до незадоволеності собою, тоді як занадто високе – емоційного виснаження);

5) модель комунікації, яка або сприяє виконанню роботи, або ж вносить додаткове напруження через надмірний контроль;

6) функціональні обов'язки: їхня чіткість сприяє усвідомленню, поінформованості, а отже – позитивно впливає на людину, тоді як розмитість або не сформованість додають додаткового емоційного навантаження;

7) передбачуваність: загально відомо, що людина відчуває дискомфорт у мінливому середовищі, стресовим виступають також невизначеність ролей або спонтанність. В умовах війни цей критерій набуває неабиякого значення, адже усе життя під час війни – непередбачуване, тому досить важливою постає організаційна передбачуваність, яка досягається комунікацією, детальною поінформованістю і зворотнім зв'язком між суб'єктами освітнього процесу.

Задля зниження рівня організаційного стресу, важливо дотримуватися балансу у системі співпраці через створення мереж для спілкування та заходи тімбілдінгу. Також важливою залишається робота організаційного характеру, спрямована на чіткість в управлінні процесом і людьми, навчання, наставництво, супровід, створення корпоративної (організаційної) культури.

Як зазначалося вище, тривалий стрес призводить до емоційного вигорання, який характеризується наступними фазами: напруження (характеризується переважно надмірним переживанням психотравмуючих подій); резистенції (з'являється заощадження емоційної сфери), виснаження (характеризується емоційним дефіцитом) [3].

Під час взаємодії з учасниками освітнього процесу одним із важливих пріорітетів у діяльності закладів освіти на сьогодні є забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу, які постраждали або страждають від воєнної агресії. З огляду на це, досить важливим було налагодити взаємодію з учасниками освітнього процесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, проведення дистанційного консультування засобами онлайн зв'язку, що створені на веб-сайтах закладу освіти, здійснення інформаційної підтримки щодо джерел консультування: куди саме можна звернутися, розмістивши повідомлення тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Ніка-Центр, 2006. 580 с.

2. Бондарук С., Гопкало Ю. П., Гніда Т. Б., Корнієнко І. О., Лунченко Н. В., Луценко Ю. А., Мороз Р. А., Ткачук І. І. ; за наук. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2021. 118 с.

3. Пєтухова І. О., Заушнікова М. Ю., Клевець Л. М. Способи зниження рівня тривоги населення в умовах війни. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. праць. Київ : НУОУ, 2022. Вип. 4 (68). С. 123–129. (фахова стаття). URL : http://visnyk.nuou.org.ua/article/download/262311/259004

УДК 615.851

Попелюшко Роман Павлович,
д-р психол. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ КОМБАТАНТІВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Сьогоднішня ситуація російсько-Української війни, в майбутньому зміниться нашою перемогою, про те, велика кількість комбатантів повернеться з фронту зазнавши впливу війни. Це може призвести до різних проблем, які можуть вплинути на їхнє здоров'я та благополуччя. Цей факт, ставить перед психологами задачу, ефективної адаптації комбатантів в післявоєнний період.

Проблема психологічної адаптації комбатантів в післявоєнний період була досліджена багатьма вченими та дослідниками у галузі психології, психіатрії та соціології. Наприклад, дослідження з цієї області проводилися такими закордонними науковцями, як: Б. Ліц, Ч. Фіглі, Е. Фоа, Дж. Шей тощо. Серед відомих українських науковців, які займаються проблемами психологічної реабілітації та адаптації комбатантів, можна виділити: Н. Агаєва, В. Кислого, І. Ліпатова, Н. Лозінську, О. Кокуна, О. Колесніченко, І. Коропатніка, І. Пішко, О. Самохвалова, О. Сафіна тощо.

Психологічна адаптація комбатантів - це процес відновлення та адаптації психіки людей, які пройшли через війну, до нормального життя в цивільному суспільстві після повернення з військової служби. Цей процес може бути важким та тривалим, оскільки ветерани війни зазвичай зазнають фізичних та психологічних травм, втрат життів близьких, а також змушені пристосовуватись до звичайного життя після досить тривалого перебування у воєнних умовах [2].

Одним з головних завдань післявоєнної реабілітації комбатантів є забезпечення їхньої психологічної адаптації та підтримки в процесі повернення до цивільного життя [3]. Для досягнення цієї мети необхідна комплексна підтримка та співпраця між військовими, медичними та цивільними організаціями, а також родинами комбатантів.

Щоб допомогти ветеранам війни адаптуватися до повсякденного життя та зменшити ризик розвитку психологічних проблем, розробляються різноманітні програми та методики психологічної підтримки [3].

Психологічна адаптація комбатантів після війни є складним процесом, який може залежати від багатьох факторів, включаючи характер військової

діяльності, тривалість та інтенсивність бойових дій, наявність підтримки родини та друзів, а також індивідуальні особливості самого комбатанта [1].

Основні психологічні особливості адаптації комбатантів можуть включати наступні:

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Військові конфлікти можуть викликати травматичні події, такі як бойові дії, терористичні напади та знищення майна. Це може призвести до розвитку ПТСР у комбатантів, які можуть відчувати постійний страх, тривогу, розлад настрою та інші симптоми.

Переживання «травматичного» стресу. Комбатанти можуть бути піддані великому стресу від бойових дій, що може призвести до ПТСР. Це може включати такі симптоми, як повторні спогади про травматичні події, тривогу, депресію та ізольованість [1].

Стрес. Комбатанти можуть мати високий рівень стресу, спричиненого травматичними досвідом війни, яка проявляється в формі тривожності, роздратованості, підвищеної підозрілості тощо, що може впливати на їхню здатність до адаптації в мирний час.

Депресія. Комбатанти можуть відчувати депресію через пережите на війні, розлуку з родиною та близькими, відчуття відчуженості та інші фактори [2].

Стан апатії. Комбатанти можуть відчувати стан апатії та байдужості до оточуючого світу, проявляючи мало інтересу до соціальної активності та бажання до спілкування з іншими людьми.

Нестабільність настрою. Комбатанти можуть бути емоційно нестабільними після повернення додому, оскільки вони пережили багато емоційних подій та стресу. Це може призвести до нестабільного настрою та нездатності до концентрації.

Втрата життєвої мети. У результаті бойових дій комбатанти можуть втратити свою життєву мету та відчувати втому від життя, що може вплинути на їхню поведінку та мотивацію [1].

Соціальна ізоляція. Комбатанти можуть відчувати соціальну ізоляцію після повернення з війни. Це може бути спричинене тим, що вони відчуваються відокремленими від цивільного життя та звичайних соціальних зв'язків, а також тим, що не всі люди можуть зрозуміти їх досвід [3].

Проблеми зі спілкуванням. Комбатанти можуть мати проблеми зі спілкуванням, зокрема з навколишніми рідними, близькими та знайомими через стан стресу та тривоги.

Соматичні порушення здоров'я. Комбатанти можуть мати фізичні травми та хронічні захворювання, що можуть впливати на їх здатність до праці та здоров'я загалом. Це може викликати депресію та інші психологічні проблеми [1].

Порушення психічного здоров'я. Бойові дії можуть призвести до розвитку різних психічних розладів, таких як ПТСР, депресія, тривожність, фобії тощо.

Повторні спогади та відчуття. Повернення додому може провокувати повторення багатьох емоційних та фізичних спогадів, відчуттів та станів, що виникали під час війни. Ці спогади, відчуття та стани можуть призвести до розвитку чи виникненню ПТСР [3].

Проблеми зі сном. Комбатанти можуть мати проблеми зі сном через посттравматичний стресовий розлад та інші фактори, такі як зміни у розкладі дня під час служби.

Алкоголь та наркотики. Комбатанти можуть використовувати алкоголь та наркотики як спосіб зняти стрес та розлади настрою, що може вплинути на їхню здатність до адаптації в мирний час [1].

Існує безліч методів психологічної адаптації комбатантів після повернення з бойових дій. Однак, важливо зазначити, що кожен випадок є унікальним, і підхід до кожного воїна має бути індивідуальним і враховувати його специфічні потреби та особливості [2]. Деякі з найбільш поширених методів психологічної адаптації комбатантів включають:

- психотерапія: це процес лікування та допомоги людям, що мають психологічні проблеми. Психотерапія може бути індивідуальною або груповою, та включає в себе різні техніки, такі як когнітивно-поведінкова терапія, експозиційна терапія та інші [3].

- групова терапія: полягає в участі в спільній терапевтичній групі, де комбатанти можуть ділитися своїм досвідом та знаходити підтримку одне від одного. Також цей метод включає в себе залучення комбатантів до груп підтримки, які можуть бути складені з інших ветеранів або людей, які пережили подібний досвід. Ці групи допомагають комбатантам відчувати підтримку та співпереживання, що може допомогти у їхній психологічній адаптації [2].

- медитація: це давній практичний метод, що допомагає зосередитися та заспокоїти розум. Медитація може допомогти знизити рівень стресу та тривоги, покращити зосередження та сприяти психологічній рівновазі [4].

- фізичні вправи: рух може бути корисним для психологічної адаптації, оскільки він може допомогти зняти напругу та стрес, покращити настрій та забезпечити здоровий відпочинок. Фізичні вправи можуть бути різні, від йоги та пілатесу до кардіовправ та силових тренувань [4].

- соціальна підтримка: підтримка соціального оточення може бути корисною для психологічної адаптації комбатантів. Це може включати спілкування з близькими та друзями, участь у спільнотах або клубах зі спільними інтересами [3].

- підтримка лікарськими засобами: у деяких випадках, психіатричні ліки можуть бути призначені для допомоги в психологічній адаптації комбатантів, зокрема, для зменшення симптомів тривоги, депресії та ПТСР [4].

Кожен із цих методів може бути ефективним у певних випадках та для конкретних осіб. Важливо, щоб комбатанти мали доступ до належної психологічної підтримки та отримували допомогу, яка відповідає їхньому актуальному стану та потребам.

Зробивши аналіз літературних джерел та досліджень [1; 2; 3; 4], можна зробити декілька висновків щодо психологічної адаптації комбатантів в Україні:

1. Психологічна адаптація комбатантів - важлива проблема в сучасній Україні (російсько-Українська війна), яка потребує уваги та підходу з боку влади, науковців, психологів та інших професійних груп.

2. Одним з ключових факторів успішної психологічної адаптації є наявність розробленої системи реабілітаційної та соціальної підтримки, яка має враховувати психологічні особливості комбатантів.

3. Для успішної психологічної адаптації необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного комбатанта та забезпечувати необхідний рівень психологічної підтримки.

4. Національна політика щодо психологічної адаптації комбатантів повинна базуватися на міжнародних стандартах та найкращих практиках інших країн, що займаються цією проблемою.

5. Розробка та впровадження ефективних методів психологічної адаптації комбатантів - це завдання, яке потребує не тільки державного підходу, але й залучення психологів, громадських організацій та волонтерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Особливості негативних психічних станів військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України.* 2014. Вип. 5(42). С. 262–267.

2. Колесніченко О. С. Засади бойової психологічної травматизації військовослужбовців : монографія. Харків : ФОП Бровін О.В., 2018. 488 с.

3. Коропатнік І. М. Соціально-психологічна реабілітація та адаптація військовослужбовців Збройних сил України: нормативно-правове забезпечення. Київ : КНТ, 2021. 224 с.

4. Попелюшко Р. П. Психологічна реабілітація комбатантів при віддалених наслідках стресогенних впливів : монографія. Київ : Видавництво «Людмила», 2020. 392 с.

УДК 378.147

Роєнко Ілля Володимирович,
здобувач вищої освіти навчальної групи 12-МГПК;
Кашпур Юрій Михайлович,
канд. психол. наук, доцент,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ВПЛИВ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ НА РОЗИТОК АДАПТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Проблема особистісної адаптивності набуває особливої актуальності під час складних соціально-політичних криз, які вносять суттєві зміни у життєдіяльність людини. Серед таких криз, за останні роки, можна виокремити пандемію коронавірусу Covid-19 та Повномасштабне російське вторгнення в Україну, що неодмінно зумовлює необхідність формування нових відношень з оточуючим середовищем та стратегій пристосування до нього. Для юнацького віку особистісна адаптивність виступає провідною умовою успішного самовизначення, формування світогляду, набуття соціальної компетенції та входження у доросле життя загалом.

Поняття адаптації (від лат. adapto — пристосовую) використовується у широкому спектрі наукового знання, що вказує на його загальнонауковий статус. У психологічній науці немає єдиної думки стосовно концептуального визначення та специфіки даного явища, рівно як і феномену адаптивності особистості [7]. У загальному вигляді в психології адаптація розглядається, як динамічний процес взаємодії особистості із оточуючим (соціальним) середовищем, що супроводжується активізацією індивідуальних властивостей задля пристосування до мінливих умов реальності. Метою адаптації є досягнення гомеостазу, тобто оптимального рівня рівноваги між особистістю та середовищем, внаслідок внутрішніх та зовнішніх змін, що супроводжують цей процес [4; 7].

Адаптація полягає у взаємозалежному впливі людини та оточення і передбачає активізацію усіх сфер психічної регуляції індивіда, а саме: когнітивну, емоційно-вольову та поведінкову. Цей процес здійснюється завдяки взаємодії значної кількості інтегративних чинників, що визначають усвідомлюваність/неусвідомлюваність індивідуальних стратегій регулювання поведінки та афективних реакцій, оцінку зовнішніх та внутрішніх (потреб, мотивів, інтересів) умов діяльності; гнучкість та швидкість реагування [5].

Адаптивність, як властивість та характеристика особистості, таким чином, полягає саме у здатності особистості ефективно пристосовуватись до вимог оточення, інтегруватись у нові соціальні групи, вносити зміни у зовнішнє середовище, що дозволяє розширити межі особистісної компетентності, сприяючи розвитку людини та її активної самозміни. Адаптивність визначає не лише успішність адаптації, але й самореалізації та саморозвитку особистості.

Інтегративні складові адаптивності опосередковують взаємодію людини зі світом та визначають характер процесу пристосування, його успішність. Серед таких складових можна виокремити: самоефективність, як вміння вибудовувати власну поведінку, згідно певній задачі або ситуації, відчуття особистістю власної компетентності та ефективності своєї діяльності [9]; емоційну стабільність, як загальну характеристику саморегуляції, що може бути забезпечена опосередкованим впливом інших складових адаптивності; асертивність, що позначає здатність людини відстоювати власну позицію, не порушуючи права та інтереси інших людей [8]; копінг-стратегії, як засоби скерування поведінки на подолання стресових ситуацій [2; 3]; та механізми психологічного захисту, місце яких в адаптаційному процесі має дискусійний характер [2].

Термін «механізми психологічного захисту» (МПЗ) був вперше використаний З. Фройдом, для позначення несвідомих процесів, що захищають «Его» від неприйнятних імпульсів, тривоги та негативних афектів. На відміну від З. Фройда, який пов'язував захисні механізми із неврозом та психічними захворюваннями, А. Фройд вважала, що здорова людина також потребує психологічного захисту і активного його використовує [1]. Подальші дослідження цього феномену здійснювались у межах Его-психології, а також в рамках інших концептуальних підходів.

В психологічній науці не має єдиного погляду на специфіку психологічного захисту та загальноприйнятої класифікації захисних механізмів. У широкому сенсі механізми психологічного захисту розуміють, як регуляторні механізми, що спрямовані на усунення або мінімізацію негативного впливу, пов'язаного із внутрішньою тривого, дискомфортом тощо, з метою збереження цілісності особистості та самоповаги [6, с. 19].

Дослідження адаптаційних процесів часто ускладнювала проблема диференціації МПЗ та копінг-стратегій. N. Haan (1977) розглядає подолання, захист та уникнення як складові широкого психодинамічного утворення, що регулює адаптаційні процеси, однак вказує, що психологічний захист має патологічну природу й використовується у випадку нездатності копінгу впоратись із травматичним впливом [2]. Р. Плутчик, розглядаючи МПЗ та копінги, як похідні базових емоцій, встановлює відповідність між кожною базовою емоцією,

механізмом захисту та стилем копінгу. Чимало емпіричних досліджень частково підтверджують зв'язок між зрілими МПЗ та активними копінгами, і незрілими МПЗ та копінгами, спрямованими на уникнення [3]. G. Vaillant пропонує ієрархічну модель психологічних захистів, поділяючи їх за ступенем зрілості і відповідно викривлення інформації про реальність. Вказується, що у процесі соціалізації особистість здатна освоїти більш зрілі МПЗ, що визначається ступенем їхньої усвідомлюваності. Об'єднані моделі копінгів та МПЗ у єдиний психологічний процес пропонують R. White, L. Murphy, K. Menninger та інші, вказуючи на адаптивні функції психологічного захисту. P. Cramer наголошує, що МПЗ та копінги описують принципово різні процеси. МПЗ мають несвідомий характер, у той час як копінги — концептуально свідомі реакції, що піддаються цілеспрямованій регуляції та зміні. Також P. Cramer вказує на відсутність емпіричних даних, які б підтверджували, що МПЗ пов'язані із патологією [2].

Отже, адаптивний характер психологічного захисту полягає у використанні зрілих МПЗ, що дають змогу відновити самоповагу, захистити «Его» від травматичного впливу афектів та сприймати зовнішню реальність з мінімальним викривленням. Адаптивність певних механізмів захисту залежить не лише від специфіки їхньої захисної функції, але й від ситуації, яка активізує той чи інший механізм. До прикладу, R. Lazarus вказує, що заперечення у певних випадках може бути адаптивною реакцією, хоча традиційно розглядається, як незрілий захист [2]. З одного боку, адаптивна роль МПЗ здається очевидною, оскільки саме у такому значенні здійснювалось концептуальне оформлення феномену психологічного захисту, а з іншого – проблема ефективності тих чи інших захистів постає при їхньому порівнянні.

Психологічний захист Его, як спосіб відновлення самоповаги та усунення травматичного впливу, відіграє важливу роль в організації адаптаційного потенціалу особистості юнацького віку. МПЗ активізуються під час кризових періодів, оскільки розширюється спектр потенційної загрози для «Я» особистості. Також, у юнаків зростає потреба у психологічному захисті на фоні особистісного самовизначення та прагнення до уособлення, як способу досягнення самоідентичності. Юнаки змінюють стратегію психологічного захисту, порівняно із підлітковим віком – нова стратегія характеризується використанням більш зрілих захисних механізмів, що дозволяють адекватніше сприймати дійсність. Негативний вплив МПЗ на розвиток адаптивності особистості юнацького віку можна означити двома факторами: 1) використання психологічного захисту, як провідної стратегії адаптації, ігноруючи інші інтегративні складові адаптивності; 2) домінування в індивідуальній стратегії захисту примітивних МПЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chuyko, H., Koltunovych, T., Chaplak, Y., & Komisaryk, M. (2022). Students' Defense Mechanisms and Coping Strategies in Terms of COVID-19 Pandemic. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala, 14(1), 115–138.

2. Cramer, P. (1998a). Coping and Defense Mechanisms: What's the difference? Journal of Personality, 66 (6), 919–946 p.

3. Grebot E., Paty B., Girard Dephanix N. Styles défensifs et stratégies d'ajustement ou coping en situation stressante, L'Encéphale, 32, 2006. 315–324 p.

4. Блажівський М. І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «психологічна»*. 2014. № 1. С. 234–242.

5. Галецька І. Психологічні чинники соціальної адаптації. URL : http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p091.php (дата звернення: 28.03.2023).

6. Кирпенко Т. М., Бохонкова Ю. О. Механізми психологічного самозахисту підлітків : монографія. Сєвєродонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. 176 с.

7. Ніколаєнко С., Ніколаєнко О. Поняття адаптації в різних напрямках психології. URL : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39533/08-Nikolaienko.pdf?sequence=1 (дата звернення: 28.03.2023).

8. Санніокова О. П., Санніков О. І., Подоляк Н. М. Діагностика асертивності: результати апробації методики «ТОКАС». Традиції та новації сучасної освіти в Україні. *Наука і освіта*. 2013. № 3. С. 140–144.

9. Хавула Р. Психологічні особливості становлення самоефективності в юнацькому віці. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2017. Вип. 17. С. 348–355.

УДК 378.937

Руденко Микола Васильович,
канд. пед. наук, доцент;
Луценко Олександр Петрович,
здобувач вищої освіти групи ПНК-21,
Київський національний університет
будівництва і архітектури

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Метою Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, що була схвалена 20 грудня 2022 року є попередження та протидія будь-якій дискримінації у сфері освіти для всіх учасників освітнього процесу. На думку Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України О. Стефанішиної [10], “ ... маємо зробити усе можливе, аби сьогоднішня молодь росла без жодних стереотипів та дискримінації, навіть попри триваючу війну”.

На думку Аніщенко О.В. [1], реалізація гендерного підходу в освіті – це значить діяти з розумінням соціального, конструктивістського походження категорій «чоловічого» і «жіночого» в суспільстві, ставити особистість та індивідуальність дитини в розвитку і вихованні вище традиційних рамок статі. Однією з важливих функцій сучасної освіти є передання та поширення знань, системи норм і цінностей суспільного життя. Тільки через систему освіти можливо закладати основи гендерних перетворень у суспільстві взагалі та в освіти зокрема.

Основна ідея ґендерного підходу в освіті полягає в урахуванні специфіки впливу на розвиток хлопчиків і дівчаток усіх факторів освітнього процесу. Гендерний підхід визначається, як вимір суспільних явищ крізь призму сукупності світоглядних положень, які виходять з ідеї про те, що важливі не самі по собі біологічні та фізичні відмінності між чоловіками і жінками, а культурна і соціальна значущість, яка надається суспільством цим відмінностям у напрямі досягнення гендерної рівності [4, с. 129].

У працях багатьох науковців і освітян, як, зокрема, С. Айвазова, В. Агеєва, О. Аніщенко, С. Вихор, Н. Гендерник, Т. Говорун, М. Гоголь-Саврій, Т. Голованова, Л. Гонюкова, Н. Грицяк, С. Гришак, Л. Даниленко, Т. Дороніна, І. Жерьобкіна, І. Звєрєва, І. Іванова, Л. Карамушка, О. Кізь, О. Кікінежді, І. Кльоцина, Л. Кобелянська, О. Коцур, В. Кравець, Н. Лавриченко, А. Лавриненко, Г. Лактіонова, О. Луценко, С. Матюшкова, Т. Мельник, Л. Міщик,

І. Мунтян, В. Олійник, Н. Самойленко, Л. Смоляр, В. Супрун, П. Терзі, С. Хрисанова, О. Цокур, Н. Чухим та інших були вдалі спроби вирішити різноманітні проблем ґендерної політики в сфері освіти, її реалізації в системі управлінні освітою, в закладах та установах освіти, впровадженні гендерної складової до змісту вищої та середньої освіти.

На жаль, слід визнати, що питання інтеграції ґендерного компонента в освітню сферу відбувається досить повільно. Однією з причин цього є гендерні стереотипи як спадок радянської системи гендерного підходу у системі освіти, які на жаль і на сьогодні гальмують та перешкоджають процесу паритетному розвитку дівчат і хлопців в умовах освітніх закладів, особливо у системі середньої освіти. На думку О. Вілкової [2, с. 29], гендерні стереотипи з одного боку, призводять до викривлення та спрощення соціального середовища, заважають його адекватній оцінці, обмежують поведінку особи низкою гендерних ролей та очікувань, а з іншого, варто зважати на конструктивні вияви гендерного стереотипу, які полягають у впорядкуванні та систематизації інформації про нову реальність та суб'єктів цієї реальності у суспільстві, що трансформується. Багато вітчизняних вчених у своїх наукових працях визначають такі впливові негативні гендерні стереотипи, що мають місце у системі освіти України.

1. Стереотипи, що сприяють формуванню і підтримці гендерних міфів про чоловічу грубість і жіночу логіку. Так, на думку Гоголь-Саврій [3], дівчат у школі апріорі орієнтують на вивчення гуманітарних наук, а хлопців – точних, а відставання дівчат вчителі часто пояснюють відсутністю здібностей, а у хлопців – недостатніми зусиллями).

2. Заохочення вчителем слухняності учнів та студентів як відповідного бонусу у навчальному процесі. Така позиція вчителів, на думку Гоголь-Саврій [3], фемінізує навчальний процес, а орієнтація на слухняність учнів ставлять у більш вигідне становище жіночу стать. Також це змушує хлопців копіювати поведінку дівчат у плані слухняності та пригнічувати власну чоловічу ідентичність та ініціативність.

3. Стереотип ідентифікації навчальних предметів та посад із статтю вчителя (фізика, інформатика, астрономія, математика, фізична культура — це чоловічі предмети, а мова, література, вчитель початкових класів, класне керівництво тощо — це жіночі);

4. Дотримуючись традиційних стереотипів про жіночі й чоловічі ролі, вчителі, які самі дуже сильно страждають від ґендерної нерівності, свідомо чи неусвідомлено передають ці погляди дітям, посилюючи дію інших агентів ґендерної соціалізації [6].

5. У шкільному житті ми часто зустрічаємось ще з одним протиріччям: коли педагог забуває про свою ґендерну роль, але разом з тим вимагає від учня виконання ролі представника своєї статті. Так у проведеному О. Кікінежді [5, с. 27] опитуванні «Поширеність ґендерних стереотипів серед педагогів загальноосвітніх шкіл» чимало вчителів залишаються невизначеними у власних ґендерних орієнтаціях, не переконані у необхідності розвитку андрогенних властивостей, сповідують ідеологію компліментарності чоловічих та жіночих ролей.

6. В. Кравець зазначає, що в сучасній фемінізованій школі вчительки тиснуть на хлопчиків своїм авторитетом, змушуючи їх відчувати власну неповноцінність. Такий тиск призводить до того, що хлопчики змушені будувати свою гендерну ідентичність переважно на негативних основах: бути несхожими на дівчаток, не брати участі у «жіночих» видах діяльності [7, с. 327].

Часто виникає хибне уявлення, що жінка нездатна виконувати роботу, яку роблять чоловіки у «нормальному житті», то ж їй залишається йти працювати до школи [8].

Дослідники О. Цокур та І. Іванова [11] зазначають, що правильно організований та грамотно застосований ґендерний підхід в системі освіти України надасть змогу сформувати в школярів ґендерну самосвідомість та активізувати самореалізацію особистості через:

усвідомлення абсолютної цінності прав чоловіків та жінок, свободи особистості;

усвідомлення себе як особистості, здатної впливати на ґендерну ситуацію в державі;

розуміння рівноправної участі обох статей у політичному житті;

лояльне і, разом з тим, вимогливе ставлення до обох статей;

готовність відповідати за власні рішення та їх наслідки;

почуття власного гідності, толерантність, плюралізм, здатність до компромісу.

Проблемні аспекти, пов’язані з питаннями гендерної рівності, у педагогічній діяльності повинні бути спрямовані на подолання означених гендерних стереотипів в контексті як професійних знань і поведінки педагогічного (науково-педагогічного) складу, так і їхньої педагогічної роботи [9, с. 251].

Отже, основні зусилля системних дій з боку держави у запровадженні гендерного компоненту в освітню систему мають бути спрямовані на подолання гендерних стереотипів з боку усіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко О. В. Ґендерні дослідження у педагогічній науці та практиці : навч. посібник / за ред. Г. М. Лактіонової, Н. І. Яковець. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. 161 с.

2. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні вияви гендерних стереотипів. *Український соціум*. К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. № 3 (5). С. 24–29.

3. Гоголь-Саврій М. В. Ґендерний підхід в системі освіти україни як педагогічна проблема. *Наукові записки. Серія: Педагогіка.* 2011. № 5. С. 146–151. URL : https://cyberleninka.ru/article/n/genderniy-pidhid-v-sistemi-osviti-ukrayini-yak-pedagogichna-problema/viewer (дата звернення: 15.01.2023).

4. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

5. Кікінежді О. Соціально-психологічні чинники диференціації ґендеру в українському соціумі (ґендерна дискримінація в освіті). *Освітянин.* 2008. № 4. С. 22–28.

6. Корчова Г. Л., Корчовий М. М. Профілактика статевих девіацій у молодіжному середовищі : навч.посібник. К. : Хай-Тек-Прес, 2007. 140 с.

7. Кравець В. П. Ґендерна педагогіка : навч. посібник. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.

8. Потапюк Л. М. Діяльність жіночих Громад як джерело забезпечення ґендерного паритету (друга половина XIX – перша третина XX століття). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка.* Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2015. № 1. С. 18–23

9. Руденко М. В. Реалізація гендерного підходу в освіті: сучасні виклики. *Вектори соціальної, організаційної та економічної психології* : тези доп. II Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 17 лют. 2023 р. / відп. ред. С. М. Миронець. Київ : Держ. торг.-екон. Ун-т, 2023. С. 246–251.

10. Уряд ухвалив Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. URL : https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukhvalyv-stratehiiu-vprovadzhennia-hendernoi-rivnosti-u-sferi-osvity-do-2030-roku (дата звернення: 18.01.2023).

11. Цокур О., Іванова І. Педагогічна професія та ґендер. URL : http://osvita.ua/school/upbring/1696 (дата звернення: 24.03.2023).

УДК 378.147:372.881.111.1(045)

Рябчун Олена Василівна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПНМ-31;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ІНЖЕНЕРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ НА ОНЛАЙН-НАВЧАННІ

В умовах сьогодення розвиток суспільного інтелекту стає найважливішим фактором успішного та сталого розвитку будь-якої країни. При цьому освіта відіграє роль провідного механізму відтворення науки, технологій та культури загалом.

Метою даного дослідження є здійснення аналізу проблеми соціально-психологічної адаптації здобувача вищої освіти, як у соціальних групах, так її вплив на успіх у професійній діяльності.

Навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) є складним, багатогранним процесом, який висуває певні вимоги до стану здоров'я, пластичності та гнучкості психічних та фізіологічних процесів здобувачів вищої освіти.

Інженерно-технічна освіта є важливим елементом інноваційного потенціалу суспільства, що враховує зміну характеру сучасного інженера. Інженери – випускники закладів вищої освіти технічного профілю повинні володіти і базовими (ключовими), і інженерно-технічними компетенціями, які сприяють розробці сучасних наукоємних технологій та виконання науково-обґрунтованих технічних проектів, формуванню національних інноваційних систем. Від фахового рівня випускників, їх здатності докладати своїх зусиль та працювати на розвиток суспільства залежать і сучасний стан, і перспектива подальшого розвитку держави. Водночас змістове насичення освітньої підготовки у сфері фахової перед вищої освіти регулюється відповідними освітніми стандартами, більшість з яких на сьогодні знаходиться лише на стадії розробки [1].

При цьому професія інженера-механіка є непопулярністю серед старшокласників, оскільки вимагає особливої уваги при організації професійного самовизначення в старших класах середньої школи. А зростання вимог до підготовки інженерів-механіків обґрунтоване невпинним підвищенням:

- ✓ Складності, точності та продуктивності обладнання, яке проектується і знаходиться в експлуатації;

✓ Вимог до умов праці робітників і захисту навколишнього середовища від забруднення;

✓ Вимог до здатності фахівців швидко переналаштовуватись на випуск нової продукції.

Тому сьогодні забезпечення високого рівня підготовки інженерів-механіків є не тільки важливою, а й досить складною задачею.

Період гострої адаптації здобувачів вищої освіти до зміни умов життя припадає на 1–2 курси навчання [2, с. 238–240]. Нове освітнє середовище, новий режим, нові відносини, нова соціальна роль впливають на здатність здобувачів до адаптації. Успішність навчання багато в чому залежить від можливості здобувача вищої освіти освоїти освітнє середовище, тобто успішно пройти адаптацію до навчання, від якої залежать особистісний розвиток та майбутні професійні компетенції [3, с. 199–203; 4, с. 194–202].

Аналіз психолого-педагогічної літератури продемонстрував, що нині вже накопичено певний обсяг знань, важливих для постановки та вирішення проблеми адаптації здобувачів вищої освіти до навчання у ЗВО. Адаптація здобувача вищої освіти до навчання у ЗВО – це процес його взаємодії з освітнім середовищем, що забезпечує адекватну відповідь із боку здобувача до нового освітнього середовища [5, с. 27–36].

Окрім озвучених умов та факторів для адаптації, навесні 2020 року з`являється новий фактор, який суттєво впливає на адаптацію здобувачів вищої освіти – це перехід з офлайн на онлайн форму навчання. Даний перехід на дистанційну форму навчання потребував не лише адаптації змісту, засобів та методів навчання до нових умов, але й адаптації з боку здобувачів вищої освіти, зокрема, значно більшої самостійності та відповідальності, уміння ефективно керувати власним часом. Також слід врахувати факт, що дистанційне навчання розраховане на достатньосвідомих здобувачів, яким не потрібен постійний контроль із боку викладача [6]. Отже, успішність здобувачів вищої освіти, що навчаються онлайн залежить від їхньої мотивації, яка впливає на здатність до самоорганізації.

Дослідження [7, с. 283–290] показує, що першокурсники при онлайн навчанні в режимі самоізоляції зіткнулися з такими труднощами, як: пристосування до нової системи навчання; вимог викладачів; освоєння дистанційного формату навчання; великий обсяг матеріалів для самостійного вивчення; проблеми, пов'язані з поганим інтернет-з'єднанням; проблеми з концентрацією уваги; страх вмикати камеру під час онлайн-занять; недостатність соціалізації та брак живого спілкування з одногрупниками; емоційна віддаленість; проблеми з розподілом часу та ефективною організацією своєї роботи.

Отже, до традиційних труднощів адаптації здобувачів вищої освіти додаються проблеми, пов'язані зі впровадженням нової форми навчання, а недостатність соціалізації та брак живого спілкування з однолітками мають негативний вплив на соціально-психологічну адаптацію та на формування компетенцій. Відстань та фізичне розділення з одногрупниками та викладачами можуть привести до зменшення почуття належності до студентської спільноти. Без очного спілкування викладача з групою та візуального контакту із процесу спілкування виключаються емпатія та взаємопідтримка [8, с. 317–321].

На сприяння адаптації до онлайн форми навчання потрібно використовувати сучасні цифрові навчальні ресурси для візуалізації навчального матеріалу та створення інтерактивних занять з елементами ігор та застосовуючи комунікативні методи (дискусії, дебати, діалоги, обговорення, ігри, проекти), які спонукатимуть першокурсників до спілкування та кращого пізнання себе та своїх одногрупників і сприятимуть інтенсифікації взаємодії між ними. Також слід врахувати, що для успішної реалізації дистанційної форми навчання необхідно не лише запроваджувати нові цифрові технології, але й враховувати соціально-психологічний складник адаптації особистості як частини процесу пристосування до нових умов.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що компетенції є стрижневою характеристикою майбутнього інженера в системі сучасних суспільно-економічних стосунків; вони формуються через розвиток загальних та фахових компетенцій протягом всього терміну проходження навчання у курсі інформаційно-освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Затверджені стандарти вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL : https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzheni-standarti-vishoyi-osviti

2. Пришупа Ю. Ю. Професійна мобільність сучасного філолога технічного ВНЗ як фактор успішності кар'єрного зростання. *Національна ідентичність в мові і культурі*. 2018. С. 238–240.

3. Мокін Б. І., Мізерний В. М., Мензул О. М. Формування професійної компетентності студентів в умовах професійно-практичної підготовки. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2011. № 5. С. 199–203.

4. Глушаниця Н. В. Ретроспективний аналіз дослідження проблеми формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції вітчизняними та зарубіжними вченими. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2011. № 3. С. 194–202.

5. Деменко О. Ф. Соціальна адаптація в сучасних умовах. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : матеріали III Всеукраїнського науково-практичного круглого столу. 2018. С. 336.

6. Прибилова В. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. *Проблеми сучасної освіти*. 2017. № 4. С. 27–36.

7. Конопляник Л. Соціально-психологічна адаптація українських здобувачів вищої освіти до дистанційного навчання іноземної мови в умовах пандемії Covid-19. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип. 47, том 2. С. 283–290.

8. Радченко О. Я., Вихор С. Т. Особливості організації взаємодії між викладачем та студентами ЗВО в умовах дистанційного навчання. *Грааль науки.* 2021. № 6. С. 317–321.

УДК 159.942: 316.454.52

Сагайдак Світлана Петрівна,
старша викладачка кафедри соціальної психології,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ СПІЛКУВАННЯ ТА ЕМПАТІЇ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

В умовах збільшення кризових явищ сьогодення надзвичайно актуальною та важливою є праця психолога, успішність якої значною мірою залежить від культури спілкування фахівця. Важливим аспектом підготовки майбутніх психологів є формування культури їх невербального спілкування, адже невербальні засоби спілкування є потужним джерелом інформації про людину, яке сприяє активній регуляції процесу бесіди, оптимізації розуміння стану інших людей.

На основі теоретичного аналізу літератури нами було висунуто припущення про те, що існує взаємозв'язок між невербальними засобами спілкування та емпатією. Характеризуючи емпатійну людину Ю. О. Менджерицька, виділяє наступні якості особистості: уміння відчувати, розпізнавати й передбачати емоційні стани інших, а також сенситивність до невербальної поведінки інших [2]. Емпатія сприяє більш ефективному розумінню людьми один одного, а емпатійне проникнення відбувається на основі сприйняття й аналізу невербальних засобів спілкування та, водночас, за допомогою емпатії формуються та розвиваються невербальні навички особистості. Саме тому метою нашого дослідження було виявлення взаємозв'язку між рівнем розвитку емпатії та адекватністю невербальних засобів спілкування у майбутніх психологів. У констатувальному експерименті взяло участь 94 студенти І курсу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, які навчаються за спеціальністю «Психологія».

З метою вивчення особливостей розвитку невербальних засобів спілкування у майбутніх психологів нами була використана «Методика експертної оцінки невербальної комунікації» А. М. Кузнєцова. Ця методика складається з 20 запитань, які дозволяють діагностувати наступні параметри невербального спілкування: 1) загальну оцінку невербального репертуару людини з точки зору його різноманіття, гармонійності та диференційованості; 2) чуттєвість,

сенситивність людини до невербальної поведінки інших, здатність до адекватної ідентифікації; 3) здатність до управління своїм невербальним репертуаром відповідно до мети та ситуації спілкування. Також, на основі загальних оцінок за трьома параметрами виявляється загальний показник рівня розвитку перцептивно-комунікативних можливостей людини. Результати нашого дослідження представлені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Особливості розвитку невербальних засобів спілкування у майбутніх психологів N=94

Рівень	Параметри						Загальний показник рівня розвитку перцептивно-комунікативних можливостей	
	Загальна оцінка невербаль ного репертуару людини		Сенситивність людини до невербальної поведінки іншого		Здатність до управління своїм невербальним репертуаром			
	Абс. к-сть	%	Абс. к-сть	%	Абс. к-сть	%	Абс. к-сть	%
Високий	5	5,3	7	7,4	4	4,3	6	6,4
Середній	38	40,5	37	39,4	36	38,3	37	39,4
Низький	51	54,2	50	53,2	54	57,4	51	54,2

Аналіз результатів дослідження вказує на те, що більша частина майбутніх психологів (54,2 %) мають низький рівень розвитку перцептивно-комунікативних можливостей. Середній рівень мають 39,4 % досліджуваних, а високий – лише 6,4 % респондентів. На нашу думку, такі результати пов’язані з недостатньою практичною професійною підготовкою майбутніх психологів на перших курсах через зосередження їх уваги на формуванні теоретичного, а не практичного компонентів професійної діяльності, а також на розвитку, в першу чергу, вербальних засобів спілкування, зокрема, процесів говоріння та слухання.

У ході проведення експерименту, також був використаний опитувальник для діагностики здатності до емпатії А. Меграбіана та Н. Епштейна, адаптований Ю.М. Орловим та Ю.Н. Ємельяновим. Методика складається з 33 тверджень та дозволяє проаналізувати загальні емпатичні тенденції. Емпатія, на думку авторів, передбачає емоційні, безпосередні реакції на поведінку інших людей, співчуття їм, передбачення їхніх станів. Під час обробки результатів слід враховувати, що бали, які присвоюються рівням розвитку емпатії у чоловіків та жінок відрізняються. В результаті проведеної методики були отримані дані, які представлені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Особливості розвитку здатності до емпатії у майбутніх психологів N=94

Рівень емпатичних тенденцій	Абсолютна кількість	%
Високий	11	11,7
Середній	39	41,5
Низький	36	38,3
Дуже низький	8	8,5

Як видно з таблиці 1.2, у майбутніх психологів переважає середній рівень розвитку здатності до емпатії (41,5 %), проте низький рівень мають 38,3 % та дуже низький – 8,5 % респондентів, отже це свідчить про те, що загалом відсоток досліджуваних з показниками нижче середніх більший. Найнижчі показники високого рівня емпатії спостерігаються у 11,3 % досліджуваних.

Отримані дані вказують на те, що студенти в переважній більшості характеризуються середнім та низьким рівнем розвитку емпатичних тенденцій, а навчання на першому курсі не забезпечує належного розвитку емпатійності майбутніх психологів.

Слід зазначити, що порівняння результатів констатувального експерименту за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена засвідчило наявність значущого прямого та оберненого взаємозв'язку між рівнями розвитку емпатії та невербальних засобів спілкування (0,7 на рівні $p \leq 0,05$), що доводить наше припущення про те, що емпатія є одним з чинників розвитку невербальних засобів спілкування особистості, а значить, активно розвиваючи емпатійні здібності майбутніх психологів, можна підвищити рівень розвитку їх невербальної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Журавльова Л. П. Психологія емпатії : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.

2. Туркова Д. М. Емпатія як засіб комунікації майбутнього практичного психолога. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* Херсон : Гельветика, 2014. Вип. 1. С. 259–263.

УДК 378.147

Скорик Ганна Юріївна,
студентка 3 курсу спеціальності «Міжнародні економічні відносини», Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент, Київський національний університет будівництва і архітектури

ОСМИСЛЕННЯ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Під час збройного конфлікту цивільні особи несуть на собі основний тягар руйнівних наслідків, стикаючись із величезними труднощами та порушеннями свого повсякденного життя. Здатність цивільного населення адаптуватися до суворих реалій воєнного часу має вирішальне значення для його виживання, добробуту та стійкості. Поняття адаптації в контексті збройних конфліктів охоплює фізичні, психологічні, соціальні та економічні зміни, внесені окремими особами та громадами, щоб пережити складні умови війни.

Тема адаптації цивільного населення в умовах воєнного часу є важливою та актуальною в сучасному світі. Зважаючи на триваючі конфлікти, в тому числі російсько-українську війну, в умовах якої ми всі живемо, та геополітичну напруженість у різних регіонах, розуміння досвіду та потреб цивільного населення стає важливим для вирішення гуманітарної кризи та роботи над сталим миром і відбудовою.

На мою думку, основними проблемами, з якими стикається цивільне населення під час війни є такі:

1. Переміщення та вимушена міграція. Жахливі наслідки конфлікту змушують мирних жителів залишати свої домівки, шукаючи безпеки деінде. Переміщені цивільні особи стикаються з втратою своїх громад, систем підтримки та знайомого оточення. Окрім цього, доступ до предметів першої необхідності, таких як їжа, житло, медичне обслуговування та освіта, стає невизначеним. Ну і звісно у переповнених таборах біженців або тимчасових поселеннях часто відсутні належні умови життя [1].

2. Втрата житла, засобів до існування та основних послуг. Руйнування будинків та інфраструктури залишає мирних жителів без притулку та елементарних зручностей, а порушення систем водопостачання та каналізації збільшують

ризики для здоров'я та поширення хвороб [3]. Конфлікт порушує економічну діяльність, спричиняючи втрату засобів до існування та доходу. А ще основні служби, такі як лікарні, школи та громадський транспорт, можуть бути пошкоджені або недоступні.

3. Загрози безпеці та насильство. Цивільні особи піддаються прямим ризикам, стаючи ненавмисними цілями або потрапивши під перехресний вогонь. Невибіркове застосування зброї та вибухонебезпечних пережитків війни становить серйозну загрозу для життя цивільного населення [6]. Окрім цього, сексуальне насильство, примусова вербовка та інші порушення прав людини посилюють ризики безпеці, з якими стикаються цивільні особи.

4. Психологічні травми та емоційний стрес. Безумовно, постійний вплив насильства та втрат призводить до значної психологічної травми. Цивільне населення, особливо діти, страждають від тривоги, депресії та посттравматичного стресового розладу [4]. А ще довгострокові наслідки для свідків пов'язаних з війною звірств можуть вплинути на психічне здоров'я та благополуччя.

Тобто, як ми бачимо, виклики, з якими стикаються цивільні особи в умовах війни, є складними та багатогранними, з тривалими наслідками, що виходять далеко за межі безпосереднього впливу збройного конфлікту. Необхідно приділяти належну увагу вирішенню цих проблем шляхом гуманітарних зусиль, вирішення конфліктів і підтримки служб психічного здоров'я. Захист прав і благополуччя цивільного населення в охоплених війною регіонах є не лише моральним імперативом, але й необхідним для довгострокової стабільності, розбудови миру та збереження людської гідності.

Мені здається, що механізми подолання труднощів, пов'язаних з життям під час війни для кожного є різними, однак, вони мають спільні риси. Для кожного із нас потужні системи соціальної підтримки, включаючи сім'ю, друзів і громадські мережі, відіграють вирішальну роль у подоланні труднощів та розвитку стійкості [2]. Варто зазначити, що незамінним є психосоціальне втручання: програми та ініціативи, які зосереджуються на психосоціальній підтримці, лікуванні травм і психіатричних послугах, можуть сприяти благополуччю та адаптації цивільного населення [5].

Я вважаю, що у кризові часи, такі як збройні конфлікти, стихійні лиха чи надзвичайні ситуації, у межах адаптації цивільного населення роль гуманітарних організацій і міжнародних акторів стає вирішальною. Як відомо, гуманітарні організації працюють разом, щоб забезпечити ефективну координацію, гармонізацію та співпрацю в наданні допомоги та уникненні дублювання зусиль. Вони співпрацюють з урядами, місцевими організаціями та іншими зацікавленими сторонами, щоб максимізувати ресурси, обмін знаннями та залучення

громади [6]. Ці організації відіграють ключову роль у наданні допомоги, захисту та підтримки постраждалому населенню, забезпечуючи негайне реагування, включаючи їжу, воду, притулок, медичне обслуговування та послуги захисту, щоб задовольнити термінові потреби постраждалого населення. Вони також беруть участь у довгострокових проектах розвитку, щоб допомогти відновити громади, відновити інфраструктуру, сприяти сталим джерелам існування та підвищити стійкість.

Отже, адаптація цивільного населення в умовах воєнного часу є критично важливим аспектом розуміння гуманітарного впливу збройних конфліктів. Вивчаючи виклики, з якими стикаються цивільні особи, і досліджуючи необхідні механізми підтримки, ми можемо працювати над більш інклюзивним, милосердним та ефективним підходом до задоволення потреб постраждалого населення та побудови більш мирного та справедливого світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barno, D., & Bensahel, N. (2020). Understanding Adaptation. In Adaptation under Fire: How Militaries Change in Wartime (pp. 9–29). Oxford Scholarship Online. URL : https://doi.org/10.1093/oso/9780190672058.003.0002

2. Ednannia.ua. (n.d.). Ukrainian Civil Society under the War. URL : https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Ukrainian%20civil%20society%20under%20the%20war.pdf

3. European External Action Service. (n.d.). EU project to help Ukrainians in adaptation to wartime. URL : https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-project-help-ukrainians-adaptation-wartime_en

4. Krisinformation «Höjd beredskap och krig», March 10, 2023. URL : https://www.krisinformation.se/detta-kan-handa/hojd-beredskap-och-krig

5. Rating Group Ukraine. (2022). Sixth National Survey: Adaptation of Ukrainians to the Conditions of War (March 19, 2022). URL : https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/shestoy_obschenacionalnyy_opros_adaptaciya_ukraincev_k_usloviyam_voyny_19_marta_2022.html

6. Коробка, О. (2018). Стратегії адаптації цивільного населення в умовах воєнного конфлікту. URL : https://lib.iitta.gov.ua/730670/3/Коробка_Монограф_стратегії_адаптації.pdf

УДК [159.9+355.018]:364.278

Скрипкін Олег Григорович,
канд. психол. наук,
Державний торговельно-економічний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАПИТИ УКРАЇНСЬКИХ КОМБАТАНТІВ У КОНТЕКСТІ РЕІНТЕГРАЦІЇ ДО ВІТЧИЗНЯНОГО МИРНОГО СОЦІУМУ

Участь у бойових діях вважається в світі комплексом стресогенних чинників найвищої міри інтенсивності та негативності за наслідками. Ті, хто потрапив у випробування війною, опиняються перед необхідністю переоцінювання найважливішої земної цінності – життя людини. До того ж, активна участь особистості у військовому конфлікті безумовно змінює її світогляд, формує її нові соціально-психологічні потреби, з яких витікають принципово нові запити до оточуючого соціуму після повернення до мирного життя. Ці потреби загалом мають універсальний характер, проте, в даному випадку вони набувають надзвичайного ступеню виразності.

Загалом вітчизняні дослідження попри їх численність спрямовані лише на вивчення певних аспектів наслідків участі людини в бойових діях, перш за все, медико-психологічних – розвитку бойового стресу, отриманих бойових психічних травм, зокрема, у формі посттравматичного стресового розладу, депресивних розладів тощо. Також вони недостатньо чітко розкривають сутність самих потреб і запитів, що виникають у ветеранів війни в умовах мирного соціуму.

При цьому з цілком зрозумілих причин й досі чітко не засвідчено, що додатково сприяє неповному розумінню запитів ветеранів війни–учасників бойових дій або ж взагалі його відсутності у представників різних верств населення саме постійне й цілеспрямоване ведення “чорної” пропаганди з боку Російської Федерації, а також формальне відношення до вирішення зазначеної проблеми представниками влади. У підсумку ж це формує у багатьох громадян країни байдуже, а де-інколи й вороже ставлення до учасників бойових дій на сході України, нерозуміння та ігнорування їх потреб і запитів. Нерозуміння з боку суспільства, відсутність підтримки, у свою чергу, призводить до того, що багато хто з ветеранів війни, несучи в собі потенційний заряд агресивності та зіткнувшись з соціальною байдужістю, стають на шлях злочинності, або, зневірившись у можливості розуміння з боку суспільства, здійснюють суїцид.

З огляду на заначене виникає необхідність додаткового роз'яснення тих основних соціально-психологічних потреб ветеранів війни, що виникають та демонструються ними оточуючим при поверненні до мирного соціуму.

Відповідним чином спрямоване дослідження зазначеної проблеми проводилося протягом 2016–2018 та 2022–2023 років, при цьому використовувались методи спостереження, бесіди та інтерв'ю, експертних оцінок, аналізу та інтерпретації даних. Було досліджено свідчення більш ніж 345 учасників бойових дій з числа як кадрових військовослужбовців (за контрактом), так і мобілізованих за призовом, а також добровольців-учасників бойових дій.

За результатами дослідження встановлено такі основні потреби ветеранів війни–учасників бойових дій, які сформували у них відповідні запити до мирного соціуму:

1. У деяких учасників бойових дій, перш за все, у тих, кому довелося вбивати бійців противника, відзначалося яскраво виражене бажання бути зрозумілим (заявили близько 42 % досліджених).

2. Досить широко розповсюдженим є очікування учасників бойових дій на отримання соціального визнання їх дій та їх самих як особистостей від оточуючих (близько 74 %).

3. Важливим прагненням ветеранів війни є запит щодо прийняття в систему соціальних зв'язків і відносин мирного соціуму з більш значущим (високим) соціальним статусом, аніж той, який вони мали до прийняття участі у бойових діях (близько 59 %).

4. Досить часто учасники бойових дій демонструють спротив, психологічне несприйняття певних, вже незвичних їм реалій мирного соціуму (близько 29 %).

5. Тривалий час після повернення до умов мирного існування більшість ветеранів війни – учасників бойових дій демонструють підвищену чутливість, психоемоційну уразливість з подальшими нерідко агресивними реакціями до певних соціальних впливів на них, перш за все негативних (близько 78 %).

Наведені вище соціально-психологічні запити й очікування ветеранів війни–учасників бойових дій разом з урахуванням аспектів їх формування та протікання у площині суто внутрішніх українських реалій переконливо свідчать про наступне:

1. Соціально-психологічний портрет середньостатистичного учасника бойових дій на сході України безумовно вважається комплексним феноменом, в якому значущі складові досить тісно пов'язані між собою певними причинно-наслідковими зв'язками та найчастіше формують характерну світоглядну й життедіяльнісну модель у зазначеної категорії осіб.

2. Зазначена модель створює значущу, подекуди критичну не комфортність взаємовідносин у системі “особистість – суспільство” для її членів та загалом потребує:

а) системного вирішення, що перш за все передбачає наявність чіткого й доступного процесу соціально-психогічної реабілітації для учасників бойових дій;

б) підвищення соціально-психологічної культури українського суспільства в умовах широкомасштабної збройної агресії проти нього, що триває;

в) формування й реалізація ефективної стратегії щодо протидії ворожій пропаганді, пропагування системи позитивних ідей та меседжів.

У разі неврахування зазначених особливостей психології ветеранів війни під час співіснування з ними в умовах мирного соціуму створюються передумови для виникнення складних психологічних і соціальних наслідків, що переконливо доводиться сучасними українськими реаліями. Поруч з відчаєм, апатією, фрустрацією, депресивними проявами в учасників бойових дій можуть розвиватися особистісні психологічні трансформації, та формуватися агресивна, конфліктна поведінка. Непідготовлене, стихійне зіткнення ветеранів з реаліями мирного життя та мирним оточенням загрожує посиленням їх ймовірної психотравматизації, а також супроводжується очікуваними загостреними маніфестаціями посттравматичних стресових розладів, у разі наявності останніх.

УДК 159.92

Сова Маргарита Олександрівна,
д-р пед. наук, професор,
Державний податковий університет

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА АДАПТАЦІЇ ОСВІТЯН У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ЗА ЧАСІВ ВІЙНИ

У період військового вторгнення Росії на територію України відбулися масштабні евакуаційні процеси, що зумовили необхідність залучення людей до міжкультурної взаємодії, адаптації в іншомовному середовищі, спілкування в поліетнічних колективах. Складні обставини життя призвели до виникнення певних психологічних проблем, які потребують конструктивного вирішення. При їх розв'язанні слід враховувати наявність мультикультурного контексту держав, до яких потрапили українці - країни Європейського Союзу, США, Канади, Великої Британії.

З цього приводу слід зазначити, що в Німеччині на підтримку українським студентам і викладачам створено Український вільний університет (м. Мюнхен), за успішно функціонують класи в німецьких школах, у яких викладають вчителя з України. У Польщі майже 2000 українських студентів та науковців можуть безкоштовно продовжити своє навчання чи працевлаштуватися в університетах і науково-дослідних інститутах. Це стало можливим завдяки новій програмі «Солідарні з Україною» від Національного агентства академічних обмінів (Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej – NAWA). Програма спрямована на забезпечення безперервності навчання студентів і науковців з України, які опинилися в Польщі у зв'язку з війною. У програмі беруть участь 98 університетів та наукових установ Польщі.

Проте життєдіяльність людей за кордоном за часів війни створює певні труднощі для встановлення конструктивних стосунків. При спілкуванні з представниками різних культур виникають нерідко комунікативні бар'єри - мовні (смислові), етнокультурні, світоглядні, психологічні, - котрі спричиняють прояви емоційної нестійкості до стресових ситуацій, недостатнього рівня міжкультурної компетентності.

Аналіз причин виникнення бар'єрів міжкультурного спілкування дозволяє диференціювати їх за такими різновидами: а) припущення подібності й однаковості людей; б) мовні відмінності, які проявляються в судженнях людей стосовно однозначних тлумачень висловлювань; в) помилкові інтерпретації

невербальних дій; г) вплив стереотипів; д) несвідоме прагнення надавати оцінку незнайомим культурним явищам; е) тривога та емоційне напруження у зв'язку з невизначеністю поведінки партнерів по комунікації.

Як показала практика, бар'єри на рівні взаємовідносини проявляються у таких формах, як: непорозуміння партнерами один одного; нерозуміння правил поведінки, зумовлених особливостями іншої культури; взаємне неприязне ставлення; недовіра. За таких умов основою для комунікації стає життєвий досвід, який може суперечити особливостям досвіду партнера.

Звісно, що залучення до складної комунікативної ситуації потребує прояву толерантності та емпатії, уміння швидко адаптуватись в незвичному середовищі, оволодіння універсальними патернами поведінки, що має сприяти адаптації та ефективній взаємодії в полікультурному колективі, успішності трудовій і навчальній діяльності за кордоном.

Сформованість міжкультурної компетентності проявляється у таких аспектах, як: а) адаптація, що передбачає змінення поведінки відповідно до особливостей полікультурного середовища, конкретних обставин і соціальних умов; б) адаптованість як результат адаптації, що проявляється в суб'єктивному відчутті балансу з культурним довкіллям іншої країни. Якщо адаптацію можна оцінити завдяки аналізу стилю взаємодії, якості вибудованих стосунків з представниками інших культур і їх характеру, то адаптованість визначається за допомогою виявлення рівня стресу, самооцінки, наявності або відсутності психологічних розладів і порушень соціальної поведінки, зокрема вираженого культурного шоку [3].

Відтак, з одного боку, полікультурне різноманіття може сприяти виникненню певних умов для протиріч і можливих конфліктів. Серед них: різні погляди на цінності, відмінності в культурних традиціях і етнічних особливостях, розбіжності у соціальному та економічному статусі. З іншого боку, – формується унікальний досвід відчуття себе представником одного суспільства, відсутність егоцентризму та прояв міжнародної солідарності. Тому доцільним способом подолання бар'єрів комунікації в полікультурному середовищі є формування міжкультурної компетентності.

Узагальнення теоретичних положень дозволяє тлумачити цей феномен як: здатність жити та працювати в контексті міжкультурних розбіжностей; комплекс аналітичних і стратегічних здібностей, що поширює інтерпретаційний спектр особистості в процесі міжособистісної взаємодії з представниками інших культур; інструмент досягнення успіху в міжкультурній взаємодії завдяки продуктивності інтернаціонального співробітництва.

Зміст міжкультурної компетентності складають такі елементи: 1) емоційні – емпатія та толерантність, які утворюють психологічний базис для ефективної міжкультурної взаємодії; 2) когнітивні – егоцентризм і етнокультурний релятивізм, які слугують для адекватного тлумачення комунікативної поведінки представників інших культур, подолання непорозуміння та змінення власної комунікативної поведінки в інтерактивному процесі; 3) процесуальні – стратегії, які використовуються в ситуаціях міжкультурних контактів (пошук загальних культурних елементів, виявлення сигналів нерозуміння, використання досвіду контактів, збільшення обсягу знань про особливості культури партнера).

Зауважимо, що позиції дослідників збігаються на думці, що практика формування міжкультурної компетентності пов'язана з подоланням етнокультурних стереотипів як бар'єрів діалогу, які істотно обмежують ефективність міжкультурної комунікації. Тому на шляху подолання стереотипів варто використовувати артефакти іншої культури. У результаті міжкультурна компетентність постає як якість особистості або співтовариства, котра має забезпечити успішність сумісної діяльності, створення загальних цінностей, формування єдиного соціокультурного простору, в якому можуть взаємодіяти представники різних культур і етносів.

Звідси процес формування міжкультурної компетентності передбачає удосконалення культурної освіченості та змінення екзистенціальної позиції суб'єкта взаємодії, формування у нього необхідних компетенцій, які набувають особистісного сенсу й сприяють адекватній орієнтації в ситуаціях міжкультурної комунікації. Формування міжкультурної компетентності потребує відповідей на питання: «Що?», «Коли?», «Як?» можна висловити й зробити.

Разом з тим, слід оволодіти психологічними уміннями та навичками, а саме: а) формувати власну комунікативну стратегію; б) використовувати ефективні прийоми тактики спілкування; в) презентувати себе як учасника комунікативного процесу; г) застосовувати методи психологічного впливу на партнерів і співрозмовників («коли» і «кому»); д) використовувати комунікативні способи вираження ідей, думок, почуттів; е) проявляти «міжкультурну сенситивність», що виражається в адекватній реакції на явища іншої культури, швидкому входженні в психологічні контакти, умінні формувати довірливі стосунки у процесі комунікації, відсутності почуття напруження, психологічного дискомфорту, емпатії.

Для роботи з мультикультурною аудиторією від викладачів вимагають професійної компетентності щодо адаптації підростаючого покоління та молоді до нового соціокультурного середовища, їх психологічної підтримки, знання

іноземної мови, уміння організувати конструктивну взаємодію, вирішувати проблемні ситуації, пов'язані з культурними відмінностями. Тим самим міжкультурна компетентність виступає складовою кваліфікаційної характеристики сучасного викладача.

Дослідниками пропоновано більше 300 конструктів, які виступають складовими міжкультурної компетентності, що подані в численних моделях**.** Так, емпіричні моделі міжкультурної компетентності зосереджені на: 1) оцінці міжкультурних рис характеру («Шкала міжкультурного адаптаційного потенціалу ICAPS» і «Опитувальник мультикультурної особистості» (MPQ); 2) оцінці міжкультурних відносин і світогляду («Опитувальник міжкультурного розвитку» (IDI); 3) оцінці міжкультурних можливостей («Шкала культурного інтелекту» (CQS). Інші моделі включають конструкції з двох або трьох попередніх доменів (блоків). Для прикладу: «Опитувальник міжкультурної комунікативної компетентності» (ICCQ) і «Вимірювання міжкультурної комунікативної компетентності» (ICCI), «Мультикомпонентний підхід до міжкультурної компетентності» (MACCC).

Моделі міжкультурної компетентності класифікуються за такими типами, як: композиційні, реляційні, каузальні, поведінкові, розвитку співпраці. На увагу заслуговує композиційна структура, яка включає такі компоненти міжкультурної компетентності: 1) міжкультурний інтерес як прагнення спілкуватись з людьми інших культур, пізнавати їх культурні особливості та відмінності між культурами, що сприяє підвищенню мотивації до активного залучення; 2) міжкультурна стабільність, яка забезпечує психологічну стійкість у комунікації, зокрема до стресових ситуацій міжкультурного спілкування; 3) відсутність егоцентризму – установка на повагу та прийняття культурного різноманіття як безлічі варіантів при відсутності привалювання певної культури, що, у свою чергу, який призводить до толерантності у взаємодії з представниками іншої культури; 4) управління міжкультурною взаємодією, в якому відображається, сформованість комунікативних умінь і навичок, які сприяють здійсненню спілкування в конструктивній формі. Вказані компоненти варто розглядати як параметри, які є передумовою успішної комунікативної взаємодії педагогічних працівників з учасниками освітнього процесу різної культурної спрямованості, досягнення їх психологічного благополуччя.

Завдяки використанню комунікативного потенціалу міжкультурної компетентності у освітян досягаються успішні результати інтеграції осіб в інокультурному середовищі, вирішуються проблемні ситуації, пов'язані з психологічною адаптованістю людей, які перебувають в незвичних умовах між культурної взаємодії. Ймовірно, що сформованість уміння вибудовувати процес

міжкультурного спілкування в освітньому просторі має забезпечити досягнення високого рівня ефективності співпраці та міжнародної солідарності. Отже, міжкультурна компетентність виступає інтелектуальним і культурним ресурсом як для розвитку особистості, так і закладу освіти.

У науковій літературі існують декілька способів оцінки міжкультурної компетентності, що ґрунтуються на різних концептуальних підходах до розуміння даного феномена. Вибір інструментів вимірювання здійснюється на засадах таких інтерпретацій міжкультурної компетентності, як: а) культурний інтелект як вид соціального інтелекту, спрямованого на вирішення завдань крос-культурної взаємодії «Шкала культурного інтелекту» (Earley, Ang); б) модель крос-культурного психологічного потенціалу (Dollwet, Reichard); в) комплекс особистісних особливостей («Опитувальник мільтикультурної особистості» MPQ (Van der Zee, Van Oudenhoven); в) адаптованість в мультикультурному середовищі («Шкала міжкультурного адаптаційного потенціалу ICAPS» (Matsumoto). Використання цих методик дає змогу підтвердити результати досліджень щодо впливу міжкультурної компетентності викладача на ефективність професійної діяльності в полікультурному просторі освіти, зокрема під час військової агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dollwet, M., & Reichard R. (2014). Assessing cross-cultural skills: validation of a new measure of cross-cultural psychological capital. The International Journal of Human Resource Management, 25 (12), 1669–1696.

2. Earley, P. S., & Ang, S. (2003). Cultural intelligence: individual interactions across cultures. Palo Alto, CA: Stanford University Press. URL : https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkozje))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=3005733

3. Matsumoto, D., & Hwang, H. C. (2013). Assessing cross-cultural competence: a review of available tests. Journal of Cross-Cultural Psychology, 44, 849–873.

4. Van der Zee, K. I., & Van Oudenhoven, J. P. (2001). The Multicultural Personality Questionnaire: Reliability and validity of self- and other ratings of multicultural effectiveness. Journal of Research in Personality, 35, 278–288.

УДК 378.091.8:355.01

Співак Дмитро Мирославович,
ст. викладач кафедри політичної психології і міжнародних відносин;
Співак Ніна Василівна,
ст. викладачка кафедри соціальної психології,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Термін «адаптація» з'явився в біології, медицині, психології в середині Х1Х століття і означав зміни в реактивності або чутливості сенсорного рецептора або органу чуття, яке носить тимчасовий характер. Авторство терміну «адаптація» належить німецькому фізіологу-досліднику Г.Ауберту. З часом цей термін використовують у більш широкому значенні, а саме, як будь-яке пристосування живого організму до умов існування. В подальшому соціологія, психологія, соціальна психологія застосовує поняття «адаптація» для опису явищ, що стосуються освоєння людиною різних сфер природного та соціального середовища. Адаптація пов'язана з перебудовою функціонування різних органів, властивостей, механізмів, із виробленням нових навичок, звичок, якостей, що приводить у відповідність особистість і середовище.

Вивченню проблеми адаптації присвячено багато досліджень як теоретичного, так і практичного спрямування Г. О. Балл, В. А. Енгельгард, О. Ф. Лазурський, О. М. Леонтьєв, Ж. Піаже, С. Л. Рубінштейн, Г. Сельє та інші.

Адаптацію людини в умовах стресових ситуацій та можливостей їх подолання досліджували Дж. Аверілл, Г. Вайллант, П. Вонг, Д. Гофер, С. Елдвін, С. Кобаза, Р. Лазарус, Дж. Метлін, Д. Навон, П. Райс, В.Розов, Р. Уайт, Н. Хаан. Спільним для них є розгляд механізмів подолання життєвих труднощів в критичних умовах існування. Особливої актуальності набувають проблеми адаптаційного потенціалу людини (Д. Леонтьєв, А. Маклаков, А. Реан) як інтегративного чинника, який сприяє пристосуванню до нових умов і їх засвоєнню.

Розв'язання питання адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах вивчались такими науковцями: Т.В.Алексєєва, О.П.Венгер, В.Г.Гамов, Л.Гармаш, Н.Коцур, Л.В.Клочек, Г.П.Левківська, Н.В.Любченко, О.В.Прудська, Є.О.Резнікова, О.Г.Солодухова, А.В.Фурман, І.М.Шаповал і інші.

Поняття «адаптація» як і сам процес адаптації розглядається в психологічній літературі в багатьох аспектах.

На думку Г.Сельє, порушення стабільності у відношеннях між "зовнішнім" і "внутрішнім" середовищем організму, тобто порушення гомеостазу впливає, зокрема, на емоційну напругу, яка вимагає розрядки і відновлення гомеостазу. Оскільки порушення середовища триває, його напругу можна кваліфікувати як мотивацію, спрямовану на відновлення гомеостазу, або адаптацію. Сама адаптація передбачає ряд дій (включаючи зміни і внутрішнього середовища, і поведінки організму), які є вчинковими діями [6, с. 628].

Так, Ж.Піаже, даючи характеристику адаптивної природи інтелекту, розглядав адаптацію як те, що забезпечує рівновагу між впливом організму на середовище і зворотнім впливом середовища [4, с. 5].

В. Розов розглядає адаптацію, а точніше « ціну» адаптації як кінцевий результат процесу адаптивності, що трактується як полісистемна функціонально-структурна властивість інтегральної індивідуальності, яка визначається сукупністю її різнорівневих індивідуальних властивостей (індивідніх, особистісних і суб'єктних), що виявляються в результативності діяльності [5, с. 52].

Повномасштабна війна Росії в Україні спричинила серйозні тектонічні зміни і викликала в українців різноманітний спектр переживань. Крім впливу на емоційну сферу, були задіяні ще й когнітивна, поведінкова, мотивуюча, ціннісно-смислова, фізіологічна та фізична сфери. Порушення вже звичних механізмів роботи психологічних та фізіологічних систем призвели до включення адаптаційних механізмів, які б дозволили кожній людині вижити в екстремальних умовах життєдіяльності, але дія адаптаційних механізмів в тривалих надзвичайних умовах війни не завжди спрацьовує і впливає на адаптацію до соціальних, індивідуальних, фізичних змін. Війна виступає стресором високої інтенсивності, перебування в стані такого рівня постійного стресу може призвести до дезадаптації людини.

Варто зазначити, що адаптація залежить від тих умов, в яких перебуває кожна особистість і тому адаптаційні процеси мають як індивідуальні особливості, так і особливості, що є спільними для певних груп людей. Зокрема, можна виділити такі категорії або групи: біженці, які перебувають за кордоном; громадяни, які залишилися в місцях постійного проживання на не окупованих територіях; внутрішньо-переміщені особи, які змінили місце проживання в країні і мають побутові труднощі; населення, яке проживає в місцях інтенсивного ведення боїв та на тимчасово окупованих територіях; військовослужбовці, які беруть участь у бойових діях, потрібно акцентувати увагу на тому, що дана категорія людей проходить подвійну адаптацію, спочатку до умов війни,

а потім адаптацію до мирного життя; окремо потрібно виділити і особливості адаптації дітей різних вікових груп до умов зміненого середовища.

Студенти, як окрема соціальна страта, можуть перебувати у кожній із виділених адаптивних груп, але мають свою відмінність та особливість, яка полягає в тому, що їх об'єднує спільна навчальна діяльність і адаптація студентів до навчання в умовах війни вкрай важлива.

Студентам 1 і 2 курсів Українського Державного університету імені Михайла Драгоманова пропонувалась анкета, де вони, відповідаючи на запитання, самостійно визначали рівень власної адаптації до життя в умовах війни та адаптації до навчання у ВНЗ під час війни. В опитуванні взяли участь студенти віком від 17 до 19 років, 74 % анкетованих становили представниці жіночої статі і 26 % чоловічої статі, Відповіді на запитання містили шкали, де опитувані, в діапазоні від 1 до 10, визначали рівень власної адаптації, 1 бал означає найнижчий показник адаптації, а 10 – найвищий рівень адаптивності. Результати відповідей показали середній та високий рівень адаптації до життя в стресових умовах, середній становив 24 % відповідей, а високий 76 %, найвищий рівень - 10 балів не зазначив жоден із опитуваних.

Пов'язуючи навчання у ВНЗ із умовами життя під час воєнного стану, можна було б очікувати, що адаптація до навчання матиме низькі показники, але результати опитування виявили зовсім іншу тенденцію. Більшість відповідей студентів показали середній та високий рівень адаптивності до навчання у ВНЗ, відповідно – 45 % середній і 55 % високий рівень адаптації.

На запитання, які психічні стани, останнім часом, Ви переживаєте, студенти, в переважній більшості – 36 % відповідей, зазначили, що вони інколи хвилюються; переважно спокійні – 18 %; переживаю стрес – 18 % відповідей; часто хвилююсь – 12,6 %; постійний стан тривожності – 9 %; постійний стан страху – 5,4 % відповідей, 1 % визначили свій стан як емоційне вигорання, або «праведного гніву». Отримані дані свідчать про переважно емоційну стійкість молодих людей – 54 %, але слід звернути особливу увагу на інші психічні прояви, тому що 46 % опитуваних заявили про нестабільні емоційні прояви, стрес, тривожність, страх, що характеризує нестабільність нервової системи і високий рівень нейротизму.

Студенти також визначили причини, які, на їх думку, є побуджувачами, каталізаторами нестабільних психічних станів. В першу чергу це переживання за безпеку і здоров'я рідних і близьких – 27 % відповідей; переживання,що життєві плани не реалізуються – 25,9 %; переживання за військових та людей, які постраждали від бойових дій – 20,5 % відповідей; переживання, що воєнні дії будуть тривати довго – 18,1 %; за власну безпеку і здоров'я турбуються тільки 8,5 % опитуваних.

На запитання, чи звертались Ви за допомогою до спеціалістів - психологів, 37 % анкетованих відповіли: так, 63 % - ні. А у відповіді на запитання, чи знайомі Ви з прийомами саморегуляції і чи використовуєте їх для зниження рівня переживань, 63 % відповіли ствердно; 28 % визнали, що не володіють прийомами саморегуляції, а 9 % опитуваних зазначили, що володіють, але не використовують прийоми саморегуляції у критичні моменти.

Результати опитування показали, що більше ніж за рік війни студенти 1 та 2 курсів адаптувались до життя і навчання в умовах війни. Більшість із них навчилися регулювати свої психічні стани та визначають причини переживань, викликаних нервовими перенавантаженнями. Оскільки регуляторами адаптації людини є мотиви, мислення, воля, здібності, знання та досвід, які допомагають перебудуватись до нових умов і успішно їх засвоїти, можна вважати, що студенти оволоділи адаптивними механізмами регуляції, що дозволяє молодим людям справлятися з труднощами воєнного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація: психолого-медичні проблеми : колективна монографія ; за заг. ред. Л. М. Прісняковоїї. Дніпро : Дніпровський гум. ун-т, 2022. 275 с.
2. Зав’ялов А. В. Соціальна адаптація українських іммігрантів. Київ : Саміт-Книга, 2020. 180 с.
3. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності. Київ : Міленіум, 2004. 265 с.
4. Пиаже Ж. Психология интеллекта. 2003. 192 с.
5. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології. Київ : Кондор, 2005. 280 с.
6. Selye, H. (Oct 7, 1955). "Stress and disease". Science. 122 (3171): 625–631.

УДК 005.32:82-191

Унінець Ірина Михайлівна,
д-р філософії, канд. екон. наук,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРІЙ ТА ПРИТЧ ПІД ЧАС РОБОТИ З ВТРАТАМИ

Носрат Пезешкіан пропонує використовувати притчі, східні історії тощо у Транскультурній психотерапії для того, щоб допомогти клієнту переосмислити поточну життєву ситуацію. Цілеспрямоване використання притч у психотерапії змінює позицію клієнта через забезпечення доступу до інтуїції та фантазії. Історії та притчі в Позитивній Психотерапії використовуються навмисне в межах п'ятиступеневого терапевтичного процесу. Психотерапевт переважно звертає увагу на функції, які спричинюють зміни в життєвих установках, отже, він поділяє їх на дві групи: історії, які підтверджують існуючі норми, та історії, які піддають сумніву незмінність існуючих норм [1].

Пропонуємо розглянути притчі, які варто застосовувати на кожній із стадій втрат [2]:

1. Стадія шоку, заперечення.

Основним завданням на цій стадії є визнання факту втрати, усвідомлення того, що людина померла і ніколи не повернеться. Доречно використовувати такі притчи: «Сигнали ангела смерті», «Велике розуміння», «Втрата», «Скляний саркофаг».

2. Стадія гніву, агресії.

Основним завданням на цій стадії є прожити біль та інші почуття, не руйнуючись і не руйнуючи інших. Доречно використовувати такі притчі: «Прощення» (притча від Пауло Коельйо), «Бій без гніву», «Мужність матері».

3. Стадія «торгів», провини, нав'язливостей.

Основним завданням на цій стадії є пробачити себе/іншого/померлого/світ чи жити з провиною. Доречно використовувати такі притчі: «Пробачити себе», «Притча про смерть в Тегерані», «Твої ворота», «Що ти несеш з собою?», «Все в твоїх руках», «Притча про довіру», «Притча від Григорія Сергійова», «Сучасна притча», «Коваль і Смерть».

4. Стадія депресії, страждання, та смутку.

Основним завданням на цій стадії є дозволити собі горювати і бути в смутку, оплакувати втрату. Доречно використовувати такі притчі: «Притча про

страждання», «Історія Томмі», «Какґзка про горе як сенс життя», «Притча про вислюка», «Два вовки», «Шукач (Хорхе Букаі)», «Щастя і радість (Притча Сімеона Афонського».

5. Стадія смирення, прийняття втрати.

Основним завданням на цій стадії є емоційне прийняття втрати, замість горя – світла скорбота, організація нового оточення, нові плани. Доречно використовувати такі притчі: «Впевненість», «Притча про свій хрест», «Все нейтрально», «Притча про втрату та придбання», історія втіхи Ірвіна Ялома «Мамочка та сенс життя»).

Саме останньою історією втіхи я хочу закінчити:

«На березі стоять люди і сумно дивляться вслід кораблю, що відпливає. Вони дивляться до тих пір, поки верхівка щогли не зникне за обрій, і після цього хтось промовляє: «Відплив». А в цей момент десь поруч інша група людей вдиявляється в обрій, очикуючи корабель. І, коли стають помітними його обриси, промовляють: «Він приплив»».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Peseschkian, N. Oriental Stories as Techniques in Positive Psychotherapy. *Author House UK.* 2016. 202 p.

2. Жуматій Т. Використання історій та притч при роботі з втратами / Український інститут позитивної кроскультуральної психотерапії та менеджменту. 2015.

УДК 159.938.3:378

Шайкова Аліна Леонтіївна,
викладачка психології,
Коростишівський педагогічний
фаховий коледж

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗАХИСНІ МЕХАНІЗМИ ПСИХІКИ

Зрозуміло, що переживання стану війни має руйнівний характер. Тому наша психіка активізує власну здатність до самозахисту від психотравми - захисні механізми. Вони для нашої психіки є корисними, однак можуть мати і негативні наслідки. Розуміння власних механізмів психологічного захисту є важливий кроком до пізнання та розвитку власних ресурсів стресостійкості.

Коли ми перевтомлюємось від тих подій, що відбуваються, ми часто відгороджуємось від проблеми, ігноруємо її. Наприклад, відсторонюємось від психотравмуючої інформації. Психологічний механізм відходу, ігнорування, відсторонення називається **репресія**. Однак, слід памятати, що не все і не всі ситуації ми можемо ігнорувати. «Якщо ми станемо проявляти впертість і відмовимось приймати жорстоку реальність нашого життя, то спочатку укриємось у створеному нами ілюзорному світі, а потім зійдемо з розуму» [1, с.77]. Тобто, часто ми повинні ввійти, усвідомити та прийняти життєву ситуацію. Допомагає у цьому відділення емоції від реальності. Іноді, приходиться навіть блокувати, недопускати власні переживання заради того, щоб виконати відповідні дії для розв'язання ситуації. Розвиток такого вмінння є важливим для лікарів, воїнів, рятувальників тошо. Щодо інформації, то протрібно розрізняти основну інформацію і другорядну, прослідковувати логічні зв'язки, звертати увагу на джерела інформації та співставляти їх. Це допоможе орієнтуватись у тому великому потоці інформації, який у період воєнного часу іде лавиною.

«**Поворот проти самого себе**» - так можна означити механізм психологічного захисту при якому підсвідомо людина намагається перебороти у собі негативні речі, зокрема агресію. Дуже тісно переплітаєтьмся даний захисний механізм із почуттям вини (хтось захищає власну країну, а я ні). Слід памятати, що це ваше уявлення, а не відображення об'єктивної реальності. Дейл Карнегі радив кожного дня очіщувати не тільки наші обличчя від бруду, а й наші душі від смутку [1, с. 78]. Усвідомлення своїх справжніх емоцій, переживань важливий крок у переборенні такого негативого реактивного утворення. Не розвивається такий захисни й постравматичний синдром і у тих людей, хто мав підтримку і сам надавав підтримку своїм близьким. Культура, мистецтво,

спорт, активний відпочинок, позитивне спілкування – це ті засоби, які підніму ть наш емоційний тонус. Багато в чому на допомогу приходять блогери, які знаходили і продовжують знаходити слова для підтримки людей у військовий час. Спілкування у соціальних сітях, відгуки та коментарі допомагають розвинути комунікативний зв'язок та знайти відповіді на питання, які турбують. «Ведіть рахунок удачам, а не проблемам», - радить Дейл Карнегі [1, с. 122] Він підкреслював, що молитва Рейнольда Нібура найкращий засіб для цього.

Господи, даруй мені спокій
Даби прийняти те, що не можу змінити,
Хоробрість даби змінити все те, що можу,
І мудрість даби зрозуміти різницю

Інтелектуалізація як захисний механізм допомагає людині діяти раціонально і стратегічно правильно у складних ситуаціях. Однак, він може мати негативну роль у відносинах з іншими людьми. Така людина може сприйматись як емоційно холодна, оскільки не виражає своїх почуттів. І у цьому якраз небезпека.

Сублімація – переведення негативу у корисне русло. У соцмережах зустрічається вислів психолога Віктора Франкла, який пережив фашиський концентраційний табір. У ньому наголошується, що першими ламались у таборі ті, хто вірили, що це скоро все закінчиться; наступними ті, хто вірив, що це не закінчиться ніколи; вижили ті, хто ні в що не вірив, а просто жив якимись буденними справами з дня в день. Лікар, яка пережила блокаду Маріуполя і полон, відмічала, що всі ці жахіття допомогла перпежити робота. « Не думайте про те, щасливі ви чи ні! Закачайте рукави і приймайтесь за справу! Ви відразу ж відчуєте, як ваша кров забурлила у венах, мозок почав працювати, і дуже скоро надзвичайно сильний притік життєвої енергії вилікує вас від тривоги. Беріться за справу. Працюйте. Це самі дешеві ліки на землі і одні із самих найкращих.»,- пише у своїй книзі Дейл Карнегі [1, с. 57]. В умовах сьогоденні відкриваються нові можливості, повязані з дистанційних навчанням. Вебінари, лекції , курси , що організовані в онлайн –режимі можна використати для вдосконалення власної професійної майстерності. Кожного разу, коли підвищуєш результат своєї праці, ти отримуєш насолоду і відчутття недарма прожитиго дня. Це дозволяє не втратити у собі людину. Цілеспрямованість і наполегливість мають велику силу, адже вони завжди винагороджуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карнегі Д. Як перестати турбуватись і почати жити. ВВДО. Кишенів, 2013. 192 с.

УДК 37.013«364»(477)(063)

Шамич Олександр Миколайович,
д-р психол. наук, професор;
Войтенко Оксана Анатоліївна,
старша викладачка,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ НА ДОСВІДІ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Приказка “ В здоровому тілі – здоровий дух!” набуває особливого сенсу в цей важкий для всієї України час.

Кафедра ФВіС КНУБА має безпосереднє відношення до втілення цієї приказки в життя, займаючись і виховуючи зростаюче молоде покоління нашої держави.

Ми робимо великий акцент на майбутньому здоров’ї нації та працюємо в двох напрямках:

- робота зі студентами всіх спеціальностей І-ІІ курсів університету.
- робота зі студентами спеціальності – 017 (Фізична культура і спорт).

Проблематика під час навчання та роботи із студентами:

- неможливість бути присутніми в аудиторіях, неможливість прибути в університет під час повітряної тривоги, або хвороби (Ковід);
- поганий інтернет-зв’язок при проведенні занять;
- неповні групи студентів в наслідок того, що є студенти, які захищають країну зі зброєю в руках або виконують волонтерську роботу, студенти в окупації.

В таких умовах сьогодення кафедра фізичного виховання продовжує навчальний процес.

Що необхідно зробити:

Кафедра фізичного виховання і спорту обрала де-кілька шляхів вирішення ситуації що склалася, а саме:

- робота зі студентами на освітньому сайті;
- індивідуальна робота з кожним студентом (за допомогою зручних для нього платформ);
- ведення щоденників самостійних занять студентів;

- фото – відео звіти виконання завдань або вправ, виконання нормативів;
- використання платформи Moodle для самостійних занять.

Метою самостійних занять є повністю виконати практичний обсяг дисципліни, згідно навчального плану та робочої програми.

Очікування втілення обраних шляхів, очікування результату:

Акцент на індивідуальну роботу зі студентами, на даний період часу, набув безпосередньої актуальності, що дозволяє не переривати учбовий процес та сприяє індивідуальному розвитку студентів. Також індивідуальна робота дозволяє виконувати різноманітні завдання.

Наприклад:

- підвищити/утримати/здобути рівень фізичної підготовленості за допомогою засобів фізичного виховання;
- підготуватися до контрольних нормативів;
- здобути навички до самостійної роботи.

Також, одним із завдань може бути **ведення щоденника фізичних навантажень.** При можливості він може бути підкріплений фото або відео з датами (фото і відео не повинні порушувати закон про відповідальність за розголошення інформації, що може зашкодити країні під час війни №7189 від 24.03.22).

В щоденнику самостійної роботи повинно бути відображено:

- дата;
- час заняття;
- зміст заняття.

Оздоровчі вправи: біг/ходьба - зазначити час або метраж.

Розминка: спрямованість вправ, час виконання.

Основна частина заняття: найбільш змістовна, де потрібно надати детальну інформацію (якщо заняття спрямоване на розвиток сили, то які саме силові вправи виконуються, для яких груп м'язів; кількість разів, кількість підходів; який відпочинок та ін.).

Заключна частина заняття: вправи на розслаблення та відновлення після навантаження (які вправи, описати, скільки часу потрібно на відновлення організму.

Зроблена робота підкріплюється даними пульсометрії (ЧСС) на початку заняття, відразу після активної роботи та після вправ на відновлення (наприкінці заняття).

Основні комплекси вправ для виконання в домашніх умовах ми прикріплюємо на освітньому сайті, але студенти можуть виконувати власну тренувально-оздоровчу програму (консультація та допомога викладача при складанні в зазначений час).

Також студенти можуть користуватись додатками на телефонах при заняттях фізичними вправами, бігу, їзді на велосипедах, плаванні, будь-яких навантажень, фіксуючи час, пульс, дистанцію, з подальшим використанням даних при написанні щоденника.

Необхідно зазначити, що застосування платформи Moodle надає можливість проведення якісних онлайн-курсів, дистанційного навчання, забезпечення віддаленого доступу до навчальних файлів, запису лекцій з подальшим доступом для студентів, створення тестів, опитування студентів.

За необхідністю на ресурсі можливе доповнення відео, аудіо файлами та зображеннями. Можливості, які надає система, дозволяють забезпечити індивідуальну роботу викладача з кожним студентом.

Підсумовуючи викладене наголошуємо, що регулярні заняття студентів фізичними вправами (динамічними, статичними, силовими, дихальними, тощо) сприяють поліпшенню загального фізіологічного та емоційного стану, підвищенню витривалості, розвитку дисциплінованості, яка в свою чергу допомагає раціонально розподілити свої сили і час!

УДК 159.923

Яремковський Микола Ігорович,
здобувач вищої освіти навчальної групи ПСМ 22-1;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УСПІХУ У ПІДПРИЄМЦІВ

Спробуємо розглянути, що впливає на мотивацію успіху у підприємців.

Щодо факторів, які здійснюють вплив на формування мотивації успіху у підприємців, то слід відмітити, що в сучасній психологічній літературі здебільшого представлено лише результати досліджень факторів, які заважають успішному виконанню роботи [1; 2]. На думку багатьох дослідників, ефективній роботі їх можуть перешкоджати відсутність стабільного складу колективу або недостатність кваліфікованих фахівців, недостатня автономія його членів, низький рівень взаємозалежності та відсутність орієнтації на спільну справу [3].

Серед факторів, які впливають на високі результати роботи, виділяється структура колективу (гетерогенність, чисельність, якісний склад спеціалістів), рівень мотивації, стосунки в середині колективу (автономія, прийняті норми і традиції, процеси та способи прийняття рішень).

Не менш важливим аспектом успішної роботи виробничих колективів, є високий рівень організації та розумне управління. В даному контексті варто розглянути концепцію, запропоновану американськими психологами Р. Блейком (Robert Blake) і Дж. Мутон (Jane Mouton) [4]. Визначаючи стиль управління менеджерів, вони виходили з двох основних напрямів: турбота про виробництво, тобто орієнтація на виконання завдання, і турбота про людей, тобто орієнтація на персонал [2; 4]. Вчені виділили п'ять стилів управління, які характеризуються поведінкою та рішеннями керівників, що визначають турботу про виробництво або про людей [4]. Свою концепцію вони представили у вигляді управлінської решітки, де схематично зображено стилі управління в залежності від рівня орієнтації на виробничі завдання та рівня орієнтації на персонал (рис. 1.2).

Стиль авторитет – виробничі результати це все, а працівники – лише виконавці. Стиль дім відпочинку – в основі людські взаємини, мало уваги виконанню виробничих завдань. Стиль тримач крісла – мінімальні зусилля для

виконання завдань, щоб зберегти робоче місце. Стиль організація – баланс між виробничою ефективністю і стосунками в колективі. Стиль команда – керівник прагне організувати роботу так, щоб працівники бачили можливість для самореалізації, відчували власну значимість. Згідно з поглядами Р. Блейка та Дж. Мутон, існує також третя вісь: мотивація, що вимірюється від негативного, тобто управляється страхом, до позитивного, тобто управляється бажанням, критеріїв [4].

Важливість вивчення гендерної складової мотиваційного процесу визначається виникненням стереотипізації суспільства. Через проблеми ґендерної стереотипізації в професійній сфері виникала, наприклад, дискримінація жінок, яка виявлялася у недостатньому рівні врахування їх пропозицій при ухваленні управлінських рішень, а також у стійкій тенденції швидшого кар'єрного просування чоловіків на відміну від жінок. На формування ґендерних відмінностей здійснюють вплив тип сімейного виховання, організація шкільного навчання, характер взаємодії з іншими дітьми, ігрова діяльність тощо. Розуміння відмінностей між чоловіками і жінками формується починаючи приблизно з дворічного віку [32].

<table>
<tr><td>9</td><td colspan="3" rowspan="3">1.9
Увага до потреб людей, що створює дружню обстановку</td><td></td><td></td><td></td><td colspan="3" rowspan="3">9.9
Увага до вирішення виробничих задач і до людських відносин</td></tr>
<tr><td>8</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>7</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>6</td><td></td><td></td><td></td><td colspan="3" rowspan="3">5.5
Управління навколо «золотої середини»</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>5</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>4</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>3</td><td colspan="3" rowspan="3">1.1
Незначна увага до вирішення виробничих задач і до людей</td><td></td><td></td><td></td><td colspan="3" rowspan="3">9.1
Основна увага приділяється вирішенню виробничих завдань</td></tr>
<tr><td>2</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>1</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td><td>8</td><td>9</td></tr>
</table>

Рисунок 1 – Управлінська модель Р. Блейка і Дж. Мутон

А.В. Юдіна запропонувала авторську модель мотивації успіху у працівників виробничих колективів (рис. 1.3) [5]. При розробці даної моделі нею враховувались особливості діяльності працівників та ключові потреби персоналу виробничих підприємств. Мотивація успіху в даній моделі представлена як взаємодія типів мотивації у працівників із підприємницькими здібностями, комунікативними і організаторськими схильностями, командними ролями, посадою, статтю. Запропонована нами модель охоплює наступні складові.

1. Відповідність характеристик командної ролі мотивації успіху. В колективі працівників часто люди виконують функціональні ролі відповідно до своїх посадових обов'язків, а також командні ролі відповідно до власних особистісних якостей. Вибір та виконання тієї чи іншої ролі пов'язані із притаманними людині особистісними рисами і поведінковими проявами. Іноді один працівник може виконувати дві, три та більше командних ролей. Представленість в колективі ролей організатор групи, організатор роботи, дослідник ресурсів, які мають якості працівників налаштованих рішучо на отримання бажаного результату і досягнення поставлених цілей, безперечно сприяє формуванню мотивації успіху.

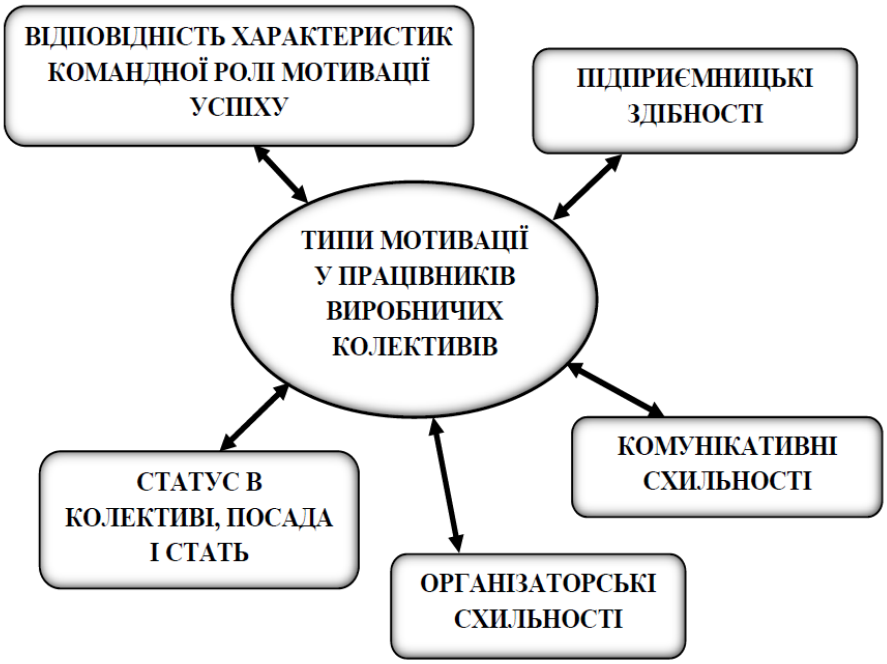

Рисунок 2 – Модель мотивації успіху у працівників виробничих колективів

2. Підприємницькі здібності працівників. В контексті представленості підприємницьких здібностей у працівників виробничих колективів, останні розглядаються у широкому значені цього слова, тобто ті риси, що можуть бути характерними для фахівців, які працюють в різних сферах професійної діяльності, а не тільки для людей, які займаються власне підприємницькою діяльністю. Такі особистісні риси як потреба в досягненнях, схильність до творчості, цілеспрямованість та рішучість, уміння йти на розумний і зважений ризик, потреба в незалежності, автономії є базовими характеристиками успішних працівників. Високий рівень даних здібностей у реальних або майбутніх членів колективу необхідний для здійснення ефективної трудової діяльності, а також для формування у них мотивації успіху.

3. Комунікативні схильності працівників. Високий рівень комунікативних схильностей визнається умінням працівників чітко й швидко встановлювати ділові і дружні контакти з людьми, прагненням їх розширення, бажанням приймати участь в групових заходах. В основному комунікативні схильності визначаються суб'єктивною цінністю та значущістю для людини майбутніх результатів її активності, ставленням і відношенням до осіб, з якими вона взаємодіє.

4. Організаторські схильності працівників. Високий рівень організаторських схильностей визначається умінням впливати на людей, умінням об'єднати колектив, організувати його роботу, надихнути на вирішення важливих питань проявом ініціативи, здатністю у важливих справах або у складній ситуації самостійно приймати рішення, відстоювати власну думку та домагаються того, щоб її сприймали інші, здатністю ефективно організувати власний робочий час. Організація робочого часу передбачає акуратність та чіткість, здатність правильно планувати роботу, виділяти пріоритетні задачі та здійснювати самоконтроль, вкладатися в намічені строки.

5. Статус в колективі, посада і стать працівників. Посада, статус в організації, в колективі, стаж роботи на даній посаді накладає відбиток на формування мотивації успіху у працівників виробничих колективів. Статус в колективі відіграє роль у формуванні мотивації успіху працівників виробничого підприємства. А також даний фактор задає характер взаємозв'язків та міжособистісних відноси в групі, що впливають на поведінку працівників виробничих колективів [5].

На основі описаних положень стосовно проблеми вивчення психологічних особливостей мотивації успіху у працівників виробничих колективів сформувалося припущення, що формування мотивації успіху пов'язано із підприємницькими здібностями, комунікативними, організаторськими здібностями, командними ролями, посадою, статтю працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайсонюк Н.А. Роль векторної системи мотивації у дослідженні самопрезентації особистості. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць НАПН України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. К., 2014. Вип.9. С. 182–194.

2. Карамушка Л. М., Філь О.А. Формування конкурентоздатної управлінської команди (на матеріалі діяльності освітніх організацій): монографія. К.: Фірма «ІНКОС», 2007. 268 с., іл.

3. Занюк С. С. Психология мотивации: Теория и практика мотивирования. Мотивационный тренинг. Киев: Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. 351 с.

4. Блейк Р. Р., Мутон Дж. С. Научные методы управления: пер. с англ. Киев, 1992. 267 с.

5. Бондаревська І.О. Психологічні особливості ґендерної ідентичності жінок-майбутніх менеджерів: дис… канд. психол. наук: 19.00.10 / К., 2009. 448с.

УДК 347.965.42

Ярощук Олександр Володимирович,
здобувач вищої освіти навчальної групи ПСМЗ 22-1;
Калениченко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ПОДОЛАННІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Єдиного визначення конфлікту не існує. Оскільки конфлікт є сукупністю чинників, у визначенні цього явища увага різних авторів зосереджується на їх комбінаціях. Так, конфлікт визначається як "проблема або незгода між двома чи більше людьми" [1, с. 127]. Дж. Рубін, Д. Пруіт і С. Кім дають більш глибоке пояснення: "Конфлікт означає усвідомлену розбіжність інтересів або переконання, що існуючі прагнення сторін не можуть бути задоволені одночасно" [2, с. 5]. У своєму визначенні конфлікту В. Вілмот і Дж. Хокер роблять наголос на боротьбі між сторонами: "Конфлікт – це виражена боротьба між, принаймні, двома взаємозалежними сторонами, які вбачають несумісні цілі, недостатні ресурси, і втручання з боку інших при досягненні своїх цілей" [3]. Конфлікт виникає, "коли незгода, відмінності, роздратування, конкуренція чи несправедливість загрожують чомусь важливому" [4]. При всій різноманітності визначення поняття "конфлікт" численні автори роблять висновок про те, що конфлікт – це природна і невід'ємна частина життя. Оскільки наш світ стає надзвичайно взаємозалежним, дедалі більше людей наштовхуються один на одного у міжнародному середовищі, що швидко змінюється. Сам по собі конфлікт не є ані поганим, ані добрим. Це неминучий наслідок зміни, особливо у ситуації невпевненості. Взагалі суперечку можна було б розглядати не як проблему, а як можливість для морального зростання і перетворення. Конфлікт може бути конструктивним, якщо його розв'язанням керувати добре, і деструктивним, якщо ним управляти погано. У кінцевому рахунку питання полягає в тому, як розглядати конфлікт і які підходи застосовувати для його розв'язання.

Застосування практики вирішення конфлікту бере початок з найдавніших часів. У наші дні прийнято вважати, що конфлікт є двостороннім. Однак жодна суперечка не відбувається у вакуумі. Третім учасником є оточуюча громада, яка може слугувати стримуючим чинником у конфлікті, що поширюється. При відсутності такого стримуючого чинника серйозний конфлікт між двома

учасниками легко переростає у руйнівну боротьбу. Проте в середині цього стримуючого чинника конфлікт може поступово перейти від конфронтації до співробітництва. Отже, третя сторона править за своєрідну імунну систему, що запобігає розповсюдженню вірусу насильства. Третя складова – це люди, які використовують силу рівних собі для підтримки діалогу і відмови від насильства, щоб отримати певний результат – "потрійну перемогу". Ми переходимо від пасивності до активного втручання оточуючої громади. Третій учасник – це ми. Скривджені діти і побиті дружини більше не трактуються як "сімейна проблема". Групи підтримки, консультування подружніх пар і посередництво у сімейних справах стають все більш нормальним явищем у сучасному суспільстві.

С. Моор узагальнює існуючі підходи до розв'язання конфлікту і подає детальний перелік, в якому ці підходи поділяються на такі групи: а) особисте прийняття рішення сторонами: уникнення конфлікту, неофіційне обговорення і розв'язання проблеми, переговори, посередництво; б) особисте прийняття рішення третьою стороною: адміністративне рішення, третейський суд/арбітраж; в) юридичне (суспільне), авторитарне прийняття рішення третьою стороною: судове рішення, законодавче рішення; г) примусове прийняття рішення, не передбачене законом: безпосередня дія без насильства і насильство. Ці підходи розміщенні С. Моором на "Прямій підходів управління розв'язанням конфлікту", протилежні ділянки якої – це, з одного боку, "уникнення" конфлікту, і "насильство" з іншого. Підходи, що відносяться до груп (б), (в), (г), ілюструють зростання рівня примусу і ймовірності отримання результату зразка "перемога - поразка". С. Пікард акцентує протилежні ділянки "Прямої підходів управління розв'язанням конфлікту" С. Моора. У той час, як одна ділянка це - "уникнення конфлікту" та "неофіційне обговорення і розв'язання проблеми", на протилежній ділянці розміщується ціла група підходів, скерованих на примусове і не передбачене законом прийняття рішення, а саме: "безпосередня дія без насильства" і "насильство". У свою чергу, на "Прямій розв'язання конфлікту" С. Пікард представляє спектр таких підходів до розв'язання конфліктів, як переговори, посередництво, примирення, третейський суд / арбітраж і судові процеси (рис. 1.1).

С. Пікард проводить межу між (1) альтернативними і (2) судовими методами розв'язання суперечки. Відповідно підходи на "Прямій розв'язання конфлікту" поділяються на дві групи, а саме: альтернативні і судові. До першої групи підходів цей автор додає ще один - "примирення", який розташовує в середині даної прямої, між альтернативними і судовими методами розв'язання суперечки [2].

Отже, підходи до управління конфліктами поділяються на дві групи:

1) традиційні, законодавчі, що базуються на юридичній нормі і передбачають офіційний судовий процес, і 2) альтернативні, неюридичні підходи. Підходи першої групи ґрунтуються на ворожому ставленні учасників конфлікту одне до одного. В їх основі лежить принцип “перемога – поразка”. Очікується, що перемога однієї сторони у конфлікті обов’язково потягне за собою поразку іншої. Водночас підходи другої групи є мирними за своєю суттю і ґрунтуються на принципі непротистояння та добровільній згоді учасників конфлікту взяти участь у переговорах. Цей принцип окреслюється як “перемога - перемога”. У випадку його дотримання після досягнення виходу з конфліктної ситуації кожен з її учасників почувається переможцем.

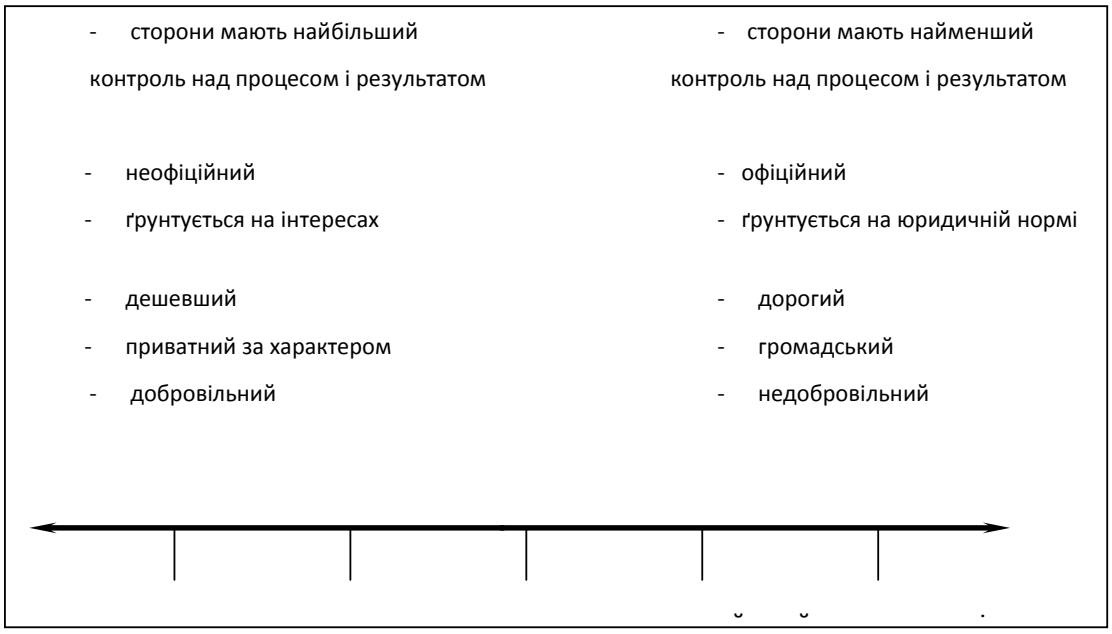

Рисунок 1.1 – Пряма розв’язання конфлікту

Джерело: [1, с. 7].

Підходи другої групи мають спільну назву – “Альтернативне розв’язання суперечки” (АРС) і визначаються як “такі непримусові процеси, що є альтернативними до офіційної правової чи судової системи” [3, с. 212]. Джерела АРС коріняться у бажанні досягти гармонії, ефективності і справедливості. Доведено, що ворожі процеси є занадто дорогими (з точки зору фінансових витрат), болючими, шкідливими та неефективними. Покладатись на ворожий процес як головний засіб розв’язання конфлікту – це помилка, яку слід виправити. Потрібно було більше, ніж століття, аби відповідні реформи в судовій системі західних суспільств зробили несудові врегулювання легкодоступними. Було доведено, що номінальний переможець часто насправді програє – у гонорарах, витратах коштів і часу. Неофіційний рух за справедливість набрав силу

внаслідок занепокоєнь, що виникли через невідповідності у судових вироках, відчуження жертв від злочинців та прагнення зменшити таврування. У звіті Комісії юридичної реформи Канади (1975 р.) вказувалося на те, що у більшість злочинів були втягнуті особи, які знали одне одного, а ворожий процес сприяв створенню "переможця і переможеного" і отже шкодив людським стосункам [1, с. 9-10]. Сьогодні перенапружена судова система все більше і більше звертається до АРС. Популярність АРС продовжує зростати. Його прихильники уявляють суд майбутнього як "суд із багатьма дверима", що пропонує повний набір варіантів вибору, з якого люди обиратимуть найбільш прийнятний для себе спосіб розв'язання конфлікту [4, с. 147].

Варіанти класифікації підходів до вирішення конфліктів, розроблені С. Моором, С. Пікард і М. Ізенгартом та М. Спанглом, відображають відхід у сучасному суспільстві від традиційних, законодавчих підходів до розв'язання суперечки, що базуються на юридичній нормі.

Резюме. Найбільш поширеним підходом АРС є посередництво. Проте слід зазначити, що посередництво в основі своїй ґрунтується на переговорах. Передбачається, що посередники повинні мати глибоке розуміння їх сутності. Більше того, висловлюється сподівання, що посередники повинні пройти відповідну професійну підготовку і мати достатній досвід у сфері проведення переговорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рекомендація № R (99)19, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 15 вересня 1999 р., «Про медіацію в кримінальних справах» // Розвиток медіації в Україні: польсько-українська співпраця: Зб. статей / За ред. І.А. Войтюк. – К.: Арт-Бюро, 2004. С. 189—193.

2. Скотт Г. Конфликты: пути их преодоления: Пер. с англ. – К.: Верзилин и Ко ЛТД, 2000. 188 с.

3. Сперанський В.І. Управління та самоменеджмент у конфліктних ситуаціях. – К.: МАУП, 2001. 228 с.

4. Конфліктологія / За ред. професорів Л.М. Герасіної та М.І. Панова. – Харків: Право, 2002. 256 с.

ТЕЗИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

УДК 378.147

Ананченко Яна Андріївна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи МЕБ-21-1
Науковий керівник:
Заушнікова Марина Юріївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасному суспільстві, як ніколи, активно зростає значущість проблеми соціально-психологічної адаптації індивіда. Адже сьогодні, людина повинна пристосовуватись до надто стресових умов. Протягом кількох останніх десятиліть зростає кількість стихійних лих, природних катаклізмів і техногенних катастроф. На жаль, протягом останнього року актуальності набула тема війни та військової агресії через яку знижується рівень благополуччя, зростає стресовість суспільства та навіть постає питання гострої нестачі продуктів, води, електрокомунікацій та зв'язку. Люди втрачають можливість комунікувати, дізнаватись достовірну інформацію, а часом, страждають від зневоднення та голоду. На жаль, це жахливі реалії сучасного суспільства з якими потрібно співіснувати. Тому дана тема набуває активного поширення і розголосу, її дослідженню присвятили свої роботи: О. Р. Ткачишина, О. Ф. Деменко, Э. А. Коваленко та інші.

Адаптація – це процес пристосування до умов навколишнього середовища [1]. Це найбільш поширене загальноприйняте визначення, хоча коротке, проте повною мірою дає зрозуміти глибину і значущість поняття. Процес адаптації може бути досить складним і довготривалим, все залежить від умов до яких необхідно пристосовуватись і від факторів, які позитивним чи негативним чином можуть на це впливати. Даний процес спостерігається у різноманітних сферах життєдіяльності, а спектр чинників впливу досить розгалужений. Це зумовлює постійну актуальність вивчення даного питання дослідниками абсолютно різних сфер.

Коли мова йде про соціальну адаптацію, то вона розглядається з точки зору пристосування індивіда до умов середовища, що склались в ході розвитку й життєдіяльності оточуючого суспільства. У ході даного процесу людина соціалізується, освоює умови навколишнього середовища, вивчає та приймає загальноприйняті норми поведінки і цінності. Далі він поступово переплітається із психологічною адаптацією, таким чином людина узгоджує власні думки, переконання і вірування із оточенням у якому перебуває [2]. Проте головним завданням соціально-психологічної адаптації є не пристосування індивіда до суспільства, а поступова робота над створенням балансу між власними і загальноприйнятими поняттями.

В сучасних умовах процес адаптації є досить складним, адже у процесі еволюції люди дуже розвинулись у всіх сферах життя. Підвищився рівень життя, добробуту, інтелекту нації, наша ера загалом характеризується масою інноваційних відкриттів і постійно перебуває у процесі розвитку і досліджень. Усі сфери сучасної життєдіяльності пов'язані між собою, тож у випадку виникнення кризових ситуацій чи непередбачуваних умов суспільство не здатне швидко й ефективно реагувати на зміни.

Враховуючи останні події, що відбуваються на території нашої держави, на жаль, активно прослідковуються прояви дезадаптації нації до воєнних умов, люди перебувають під дією довготривалого стресу. Так як процес адаптації може проходити успішно лише за умови, якщо більшість суспільства фокусується на певних спільних цінностях та ідеях, то напрошується висновок, що пристосуватись до новостворених умов неадаптованим громадянам у розгубленому суспільстві неможливо [4]. Важливим, і можливо вирішальним фактором для згуртування й налаштування об'єктів і суб'єктів адаптації – це реакція акумулятивної верхівки на форс-мажорні обставини. Даний алгоритм активно застосовується у сьогоденні. Завдяки окремим групам і організаціям вдалось оперативно відреагувати на зміни в середовищі. Вони намагаються створювати умови для поступового процесу адаптування до сучасних реалій. Індивідам допомагають знайти вірний адаптаційний шлях для забезпечення пристосування до теперішніх безпекових умов, переосмисленню цінностей, ідеалів і прагнень. Як наслідок, після переформатування особистостей на новий лад утворюється відроджена нація, для якої характерні свіжі думки й усвідомлення сучасних засад буття [3].

Таким чином, соціально-психологічна адаптація є невід'ємним кроком у житті кожного індивіда. Вона може проявлятись у процесі поступового росту і соціалізації, а може бути пов'язана із стресами та непередбачуваними обставинами. Нація українців тому є яскравим прикладом швидкої адаптації до умов сьогодення та є «еталоном» витримки і мужності завдяки спільному активному процесу адаптативного-переродження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація соціальна. Що таке соціальна адаптація? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gorodenok.com/адаптація-соціальна-що-такесоціальн/

2. Деменко О.Ф. Особливості соціальної адаптації особистості в умовах сучасного кризового суспільства. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного круглого столу з міжнародною участю (24 квітня 2019 року); за заг. ред. О.Г. Льовкіної, Р.А. Калениченка. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2019. С. 28-35.

3. Деменко О.Ф. Соціальна адаптація в сучасних умовах. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: матеріали III Всеукраїнського науково-практичного круглого столу з міжнародною участю (24 квітня 2019 року); за заг. ред. О.Г. Льовкіної, Р.А. Калениченка. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2018. С. 17-21.

4. Павлик Н.В. Психологічна адаптація особистості в екстремальних умовах військової діяльності. С. 1-9. Режим доступу: http://novyn.kpi.ua/2005-1/09_Pavlik.pdf.

УДК 378.147

Анікієнко Клавдія Ігорівна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСМз22-2
Науковий керівник:
Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

МОТИВАЦІЙНИЙ ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ НА МАЛИЙ БІЗНЕС

Підприємець виступає як суб'єкт господарювання, функція якого полягає у здійсненні нових комбінацій. Слід зазначити, що підприємницька діяльність є дискретною (поки нова комбінація не стане рутинною); підприємець не обов'язково має капітал; підприємець перестав бути винахідником, а реалізує можливості результатів наукових відкриттів [8].

Свого часу між економічними теоріями виник конфлікт, пов'язаний із обґрунтуванням ролі державного втручання в економічні процеси. Наприклад, Дж. М. Кейнс у своїй праці «Загальна теорія зайнятості відсотка і грошей» вказував на недосконалість класичної економічної науки та ринкової економіки та виступав за державне регулювання економіки [1].

М. Кассон у книзі «Підприємець – економічна теорія» визначив функцію підприємця як координатора обмежених ресурсів. Підприємець шукає можливості для об'єднання ресурсів, може поєднувати інформацію та стикатися з транзакційними витратами, щоб отримати прибуток. М. Кассон розглянув «природу бізнесу», визначивши бізнес як соціальний інститут, зосередивши увагу на перевагах бізнесу над домашніми господарствами, включаючи зменшення особистої відповідальності при укладанні угод, розподіл ризику шляхом формування капіталу структури силами учасників товариства [6].

Р. Хізрич і М. Петерс розуміли підприємництво як процес створення чогось нового, що має цінність. Цей процес забирає час і енергію, передбачає фінансову, моральну та соціальну відповідальність і приносить грошовий прибуток і особисте задоволення тим, хто досяг успіху. При цьому він зазначив, що ймовірність провалу дуже висока - не буде попиту, конкуренція буде занадто сильною або просто неможливо буде отримати необхідну фінансову підтримку [7].

Розвиток поняття підприємницької мотивації відбувався паралельно з розвитком самого поняття підприємництва. М. Вебер ототожнює підприємництво з універсальним бажанням прибутку, «який постійно відроджується» [3].

А. Маршал також вважав матеріальну винагороду одним із основних мотивів економічної діяльності [9].

Підприємницька мотивація – це бажання людини здійснювати підприємницьку діяльність [4].

Головною ланкою мотиваційного механізму є підприємницькі інтереси. Економічний інтерес – це форма реалізації потреби, переваги, які отримуються в процесі реалізації економічних відносин. Підприємницькі інтереси відображають мотиви діяльності підприємця, соціально-економічні умови її здійснення.

Одним із найважливіших мотивів підприємців є отримання максимального прибутку. У той час, поряд із прибутком у підприємницькій діяльності відбувається розвиток творчого потенціалу людини, прагнення до незалежності, суспільного визнання. Для більшості підприємців існує мотив збереження та розвитку власного бізнесу, що вимагає від підприємця перспективного мислення. Підприємницька діяльність має низку характеристик: самостійність діяльності; творчий підхід до справи; новаторство, пошук нестандартних рішень.

Підприємницька мотивація розглядається як єдність власницької, управлінської та інноваційної функцій, що визначає поведінку суб'єкта підприємницької діяльності. Зацікавленість власника спонукає підприємця до оновлення основних фондів та вдосконалення організації бізнесу. Як менеджер, підприємець намагається контролювати розвиток власного бізнесу, керувати окремими ланками чи діяльністю в цілому. Інноваційний підприємець характеризується високим творчим та інтелектуальним потенціалом, здатністю генерувати ідеї під впливом внутрішніх мотиваційних мотивів до самовираження, реалізації власних здібностей. Тому поєднання інноваційної діяльності та підприємництва дуже часто дає значний ефект [10].

Таблиця 1 – Чинники підприємницької активності

Макроекономічні	Мікроекономічні
Забезпечення гарантій підприємництва, відкритість доступу та можливістю входження до цього виду діяльності. *Економічна політика*: підтримка підприємництва на загальнодержавному та регіональному рівні, напрямки державного регулювання підприємництва. *Наявність та стан конкурентно-ринкового середовища* та інфраструктурного забезпечення бізнесу. *Місце підприємницького сектору* у соціальних орієнтирах розвитку суспільства	*Наявність економічних знань*, ділових якостей, професійної підготовки. *Взаємо доповнення* та взаємодія власницької та новаторської функції підприємництва. *Можливості ефективного розвитку* підприємництва у довгостроковій перспективі. Націленість *на досягнення успіху*. Форми *самовираження творчо-продуктивних якостей* у підприємницькій діяльності

Матеріальна зацікавленість в ефективному веденні бізнесу нерозривно пов'язана з існуючим соціально-психологічним кліматом у колективі, зі сформованими в процесі підприємницької діяльності взаємовідносинами. На відміну від публічних компаній, приватні компанії мають інші критерії відбору та взаємодії керівника та команди, використовують найбільш ефективні методи впливу менеджера на людей. У мотивації підприємництва це означає командний ефект, використання мережі, горизонтальних структур управління.

Підсумовуючи викладене, механізм формування рішення про підприємницьку діяльність можна представити таким чином: ряд внутрішніх і зовнішніх факторів впливає на рішення про відкриття бізнесу [5]. Мотивами, які спонукають людей займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути наступні:

1. Бажання реалізувати власні винаходи чи ідеї.
2. Невдоволення наявним соціальним і матеріальним становищем.
3. Бажання задовольнити здорове честолюбство.

Таким чином, підприємець – це незалежна особистість, схильна до незалежності та свободи. Кожна людина має потребу в самоствердженні та самовираженні. Підприємець намагається проявити свої здібності в конкретній практичній сфері, управлінні командою, реалізації ідей.

Для прийняття остаточного рішення про відкриття власної справи, крім внутрішніх стимулів, необхідні зовнішні стимули: створення умов, необхідних для діяльності підприємця, а також вплив середовища, що призводить до формування думки про престижність і прибутковість підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богацька Н.М. Мотивація як основний чинник підвищення ефективності праці на підприємстві. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2020. № 3. С. 210–214.

2. Гунченко М. В. Особливості формування та реалізації кадрової політики підприємства у сфері мотивації праці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки.* 2019. Вип. 8(1). С. 80-82.

3. Іванов С.Л. Роль нематеріальних чинників мотивації праці у формуванні людського капіталу сучасного підприємства в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2020. № 5. с. 34-38.

4. Іванов Ю.Б., Кравченко Ю.І., Хоменко М.М. Вступ до бізнесу. Київ: Лібра, 2019. 251 с.

5. Кліпкова О. І. Дослідження мотиваційного процесу в аспектах формування креативного потенціалу працівників підприємства. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С.192-196.

6. Лагутін В.Д. Людина і економіка: соціоекономіка. Навчальний посібник для вузів / В.Д. Лагутін. Київ: Просвіта, 2018. 336 с.

7. Лесько О.Й. Дерегуляція підприємницької діяльності та покращення умов ведення бізнесу в Україні. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2020. No 1. С. 58-64.

8. Плужніков В.О. Вплив мотивації праці на підвищення ефективності виробництва. *Економіка АПК : міжнародний наук.-виробн. журнал*. 2018. № 4. С.149-157.

9. Скрипаченко Т.В. Мета та способи її досягнення як елемент підприємницької дільності. Київ: Міленіум, 2016. Ч. 17. С. 93-96

10. Урманов Ф.Ш., Касімова А.А. Мотивація – основний чинник ефективності управлінської праці. *Вісник ЖДТУ*. 2018. № 4 (82). С. 98-102.

УДК 159.9: 377.2

Антонова Яна Ігорівна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПМз-22-1
Науковий керівник:
Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ЖІНОК

Сучасні тенденції розвитку суспільства такі, що жінки адаптувались майже в усіх ланках бізнесу та підприємництва в нашій країни, підкорили та опанували усі професії, від суто, як здавалось, “жіночих”, до “чоловічих”. А в умовах постпандемії, в умовах військового стану, жінкам, все частіше доводиться виконувати все більш складні та не притаманні для жіночої фізіології та психіки професії. Вже неможливо уявити якусь установу, компанію, корпорацію тощо в якій не було б жодної жінки.

Певний час жінки багатьох країн, в боротьбі за рівні права, буквально вибивали собі місце під професійним сонцем, шукали безліч можливостей для подолання гендерних стереотипів, очолювали керуючі посади, поступово ставали більш видимими в так званих “чоловічих” професіях. Так звичними для нас стали такі поняття, як жінка-політикиня, жінка-правоохоронець, жінка-військовий, жінка-будівельниця, жінка-пілотеса…

Але не дивлячись на те, що в Україні гендерну рівність охороняє Конституція за законом “Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні” та законом “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, більше того, підписана Україною угода про асоціацію з ЄС також містить в собі пункт про “забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі ухвалення рішень”, права жінок і досі залишаються великим тригером в суспільстві, а механізми психологічної професійної адаптації жінок є не удосконаленими і потребують активного і глибокого аналізу психологічних станів жінки на кожному етапі її професійної діяльності.

Саме це і є передумовою для розв’язання проблематики професійної адаптації жінок та виявлення основних її психологічних чинників.

Проблеми адаптації досліджувались багатьма вченими, ще А.Адлер, Е.Берн, А.Маслоу, Р.Райх, З.Фрейд, Е.Фромм піднімали питання соціальної адаптації. На цьому підґрунті було сформовано цілу низку психологічних висновків і вже сучасні підходи до розкриття поняття професійної адаптації.

Дослідники вважають, що успішна адаптація працівника залежить від організаційних та професійних чинників, серед яких об'єктивна оцінка ділових якостей працівника, професійна орієнтація працівників, сприятливі умови праці, досконалий механізм управління персоналом тощо [9, с. 48].

Аналіз наукової літератури показує, що поняття "адаптація" є багатоаспектним і розглядається вченими по-різному. Адаптацію здебільшого різні автори розглядають як процес пристосування, зміни параметрів, складових і самої системи загалом. На відміну від адаптації, адаптивність розглядається як властивість, здатність і характеристика системи [10, с. 350].

Так, якщо узагальнити поняття, під професійною адаптацією будемо розуміти пристосування жінки до нових для неї умов праці. Професійна адаптація – це складний і тривалий процес. Саме завдяки психології ми маємо можливість виявляти мотивацію і потреби працівника, можемо дослідити рівень його задоволеності роботою, вплив індивідуальних, особистих і організаційних характеристик на професійну діяльність.

Безперечно на професійну адаптацію жінок впливає ряд психологічних та соціальних чинників. Залежно від того, чи має жінка певний досвід роботи, можна виділити два основних напрями психологічних аспектів професійної адаптації жінок та адаптації в цілому:

Первинна, тобто пристосування молодих кадрів, що не мають досвіду професійної діяльності (переважно у даному випадку йдеться про випускників навчальних закладів);

Вторинна, тобто пристосування працівників, що мають досвід професійної діяльності (які зазвичай просуваються кар'єрною драбиною, обіймаючи посаду керівника, або, наприклад, після тривалої декретної відпустки адаптуються в попередньому колективі, створюють власний бізнес, або ж розпочинають кардинально іншу професійну діяльність).

Тут ми бачимо теоретичну орієнтацію не тільки на стать, а ще й на вік. Та фактично відбувається те, що вік професійного розвитку останнім часом значно "помолодшав". Це обумовлено і агресивною пандемією, яка спричинила бум переведення бізнесу в онлайн простір, дала дорогу молодим жінкам без освіти і досвіду роботи вибрати для себе фріланс зайнятість і адаптуватись в звичному для себе просторі по-новому, розгалужувати своє життя в межах одного спейсу на особисте та професійне.

Також своєрідність професійної адаптації жінок пов'язане з обставинами зовнішнього і внутрішнього характеру.

¾ *Зовнішні* обставини, фактори, що впливають на процес професійної адаптації, включають в себе:

1. - особливості змісту, цілей, організації, використовуваних засобів, технологій професійної діяльності;
2. - своєрідність соціальних та інших умов, в яких здійснюється професійна діяльність;
3. - сформовані системи неформальних, психологічних зв'язків і відносин співробітників в організації.

¾ *Внутрішні* обставини професійної адаптації фахівця - це рівень його адаптаційного потенціалу, - ступінь розвиненості адаптивності як якості особистості та організму,- адекватність мотивації професійної діяльності вимогам цієї діяльності [11].

Як наслідок, можемо розглядати чинники, що впливають на професійну адаптацію з точки зору об'єктивності та суб'єктивності.

1) *Об'єктивні* – можуть визначати зовнішні соціальні умови формування особистості, тобто умови життєдіяльності і засоби, під впливом яких формуються ті чи інші риси особистості.

2) *Суб'єктивні* – це чинники, які пов'язані з тим, що в процесі адаптації жінка не тільки пристосовується, але і займає активну, творчу позицію, обумовлену виробленою системою ціннісних орієнтацій, установок тощо.

Та суперечливим тут є той фактор, що звичні для кожної жінки цінності, установи та позиції, її світогляд та стосунки із собою і навколишнім світом значно похитнулись, змінились, трансформувались під впливом страшних подій, спричинених розвязаною війною росії проти України. Це призвело до психологічних змін в свідомості жінок, яким довелось вийти зі звичного психоемоційного стану і адаптуватись не тільки до нового соціуму або змін в професійній діяльності, а ще й до власних внутрішніх трансформацій та “оновлень”.

Отже, ми можемо зробити висновок, що психологічна адаптація в сучасних реаліях є важливою складовою у професійній і соціальні діяльності жінки. Під психологічною адаптацією жінки ми розуміємо її пристосування до взаємовідносин в колективі, традицій, законодавчих, а також неформальних норм і правил, які диктує сучасне оточення. Насамперед, психологічна адаптація залежить від рівня самооцінки жінки, від її готовності змінюватися, пристосовуватися до нових умов, спричинених подіями останніх років, її самоконтролю, емоційного інтелекту та знання власних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чайкіна Н.О. Вплив “Я”-базового і “Я”-ситуаційного на адаптивну стратегію особистості / Наталія Олександрівна Чайкіна // Психологія і особистість. Науковий журнал № 1(3). – Київ-Полтава: ПНПУ ім.В.Г.Короленка, 2013. – С.45 – 58.

2. Чайкіна Н.О. Роль образу “Я”-фахівець у діяльнісній структурі професійної адаптації / Науковий журнал “Український психолого-педагогічний науковий збірник”. - № 5 (05). – Львів, 2015. – С. 142-146

3. Розов В. Адаптивні здібності людини в умовах травматичного стресу / В. Розов // Соціальна психологія : наук. журнал / голов. ред . Ю. Ж. Шайгородський. – № 3. – 2008. – С. 108–116.

4. Adaptacja nowego pracownika do pracy w przedsiębiorstwie, Agnieszka Żarczyńska-Dobiesz, Wydawnictwo Wolters Kluwer, 2008

5. Грішнова О. А. та ін. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці. Київ : КНЕУ, 2015. 224 с.

6. Закон України №2866-IV

7. Максименко С. Д., Руденко Я.В., Кушнєрьова А.М., Невмержицький В.М. Психічне здоров’я особистості: підручник для вищих навчальних закладів. Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 438 с.

8. Герман О., Курчевський Я. Антагонізм і примирення у мультикультурних середовищах. Київ : Ніка-Центр, 2017. 512 с.

9. Демкович О. С. Сутність та основні чинники адаптації персоналу підприємств у ринкових умовах господарювання / О. С. Демкович // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2012. – № 727. – С. 46–48.

10. Ячменьова В. М. Сутність понять “адаптація” та “адаптивність” / В. М. Ячменьова, З. О. Османова // Проблеми економіки та управління : [збірник наукових праць]. – 2010. – № 684. – С. 346–353.

11. Педагогіка і психологія: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17–18 березня 2017 р.) / ГО “Інститут інноваційної освіти”; Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України. – Одеса : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. – 100 с.

УДК 159.942

Бачинська Марина Миколаївна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСБ-19-1
Науковий керівник:
Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ РІВНЯ ТРИВОГИ ДІТЕЙ ІЗ ООП В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ, ЗУМОВЛЕНОГО ВІЙНОЮ

Ми живемо у непрості часи, коли завтра може не настати. Війна спровокувала у багатьох людей непереборне відчуття страху та тривоги. Стан страху та тривоги – це нормальна реакція нашої психіки на стрес та небезпеку.

Тривога – це емоційний стан, що характеризується очікуванням несприятливого розвитку подій, наявністю поганих передчуттів, страху, хвилювання та напруги. Цей емоційний стан тісно пов'язаний із симпатичною нервовою системою (яскравим прикладом може слугувати наступні прояви: прискорене серцебиття, пітливість, прискорене дихання і т.д.) [1].

Тривога у дорослих людей проявляється по-різному, але серед розповсюджених проявів виділяють наступні: дратівливість, проблеми зі сном, скутістю у діях, уникнення людей чи місць, де може бути потенційна небезпека, погіршення стосунків з близьким оточенням та інше. У дітей прояви тривоги дещо складніше виявити, адже деякі із симптомів можуть бути однією із ознак вікової кризи, проблем у вихованні тощо. Ознаки, які ми помітили: якщо дитина була говіркою та товариською, то під впливом тривоги дитина закривається від оточення, проявляються часті істерики, нічні жахіття, поганий сон та апетит, різка реакція на незрозумілі звуки. Ці признаки актуальні коли дорослі та діти живуть у спокійні часи.

Військові дії у багатьох людей, будь-якого віку, викликали ПТСР, під впливом чого ознаки тривоги можуть кардинально змінюватись. Під впливом тривоги люди, які живуть у військовий час, мають неглибокий сон, або на противагу максимально глибокий (причиною цього стає дія стресу та індивідуальні характеристики людини), мобілізація всіх внутрішніх резервів (результатом цього часто стає емоційне та фізичне виснаження), вміння співчувати та допомагати також є ознакою тривоги у військові часи (ми це пов’язуємо як один із

методів боротьби зі стресом, відповідно і з тривогою), різка реакція на гучні звуки тощо [2].

У дітей прояви тривоги у військовий час дещо має інший механізм. Зазвичай діти, у яких спостерігаються певний час ознаки тривоги, з часом можуть заспокоїтись та повернутися психічно до минулого життя. Ця здатність притаманна дітям тільки тому, що їхня психіка є достатньо лабільною та має таку властивість як забування (при умові задоволення першочергових людських потреб у харчуванні та безпеки та швидкого уникнення стресових ситуацій). Але, беручи до уваги військовий стан та дистанційне навчання, у більшості дітей, особливо 1-2 класи, рівень тривоги максимально високий. На нашу думку, першокласники не мають можливості нормально адатуватися до умов шкільного навчання, відповідно повноцінно зрозуміти свої обов'язки як учня. Для другокласників також є проблеми з адаптацією, адже у першому класі їх зустрічали карантини (відповідно дистанційне навчання), а у другому семестрі їхнє шкільне життя зіштовхнулося із війною, відповідно ніякої адаптації у дітей не відбулося. Більш старші діти (3-4) класи є більш адаптовані до шкільного життя, адже у них було більше часу навчатись та спілкуватись одне з одним.

У нас виникло питання, як діти із ООП відчувають тривогу та як її переживають. За результатами спостереження, у дітей які мають легкі порушення психічної діяльності (ЗПР), тривогу переживають яскраво вираженими ознаками: нервове потирання рук, уникнення контактів як з однолітками так і з дорослими, часті протести «я не буду/я не хочу», різка реакція на різки звуки, під час тривоги вони полюбляють входить у себе, або блукати по школі розглядаючи людей, предмети та інше.

У дітей із тяжкими порушеннями психічної діяльності (інтелектуальні порушення) виявити прояви тривоги набагато важче. Така тенденція пов'язана із непередбачуваностю поведінки дитини. Можливі прояви тривоги, можуть бути психічними особливостями дитини та його діагнозу. Але ми помітили, що під час повітряної тривоги діти з тяжкими порушеннями намагаються спілкуватися із однолітками, хоча за спокійних умов на перерві цього не спостерігали.

З метою визначення порівняльних ознак прояву рівня тривоги у нормо типових та дітей із ООП нами було організовано дослідження, у якому взяло участь по 10 дітей обох категорій. Серед дітей із ООП були діти із ЗПР (дітей із тяжкими порушеннями не діагностували, адже в силу віку та психічних особливостей це неможливо), які пройшли тестування на рівень тривожності Філіпса та виконали проєктивну методику «Я та моє життя». За результатами тестування, нами було з'ясовано, що 40 % нормотипових дітей мають підвищений рівень тривоги, а у дітей із ООП досліджуваний показник збільшився до

60 %. На нашу думку, це пов’язане не лише з впливом військових дій, а й із особливостями адаптації, адже цей процес, порівняно з нормотиповими дітьми, значно триваліший.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Petukhova I., Zaushnikova M., Psychological Help for a Person in a State of Acute Crisis. *European journal of life safety and stability, 2022.* P.20-23 http://www.ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/611/671

2. Пєтухова І.О., Заушнікова М. Ю., Клевець Л.М. Способи зниження рівня тривоги населення в умовах війни. *Вісник Національного університету оборони України*. Зб-к наук. праць. Київ : НУОУ, 2022. Вип. 4 (68). С. 123 – 129 (фахова стаття) http://visnyk.nuou.org.ua/article/download/262311/259004

УДК 616.891.4/.6-008.441.3:004

Белецька Марія Олександрівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Клевець Любов Миколаївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

КОМП'ЮТЕРНА АДИКЦІЯ У СТРУКТУРІ РОЗЛАДІВ АДАПТАЦІЇ

Аналіз показників захворюваності та поширеності психічних та поведінкових розладів в Україні свідчить, що в сучасних умовах характеризується неухильним зростанням непсихотичних психічних розладів переважно невротичного ґенезу, з одного боку, і різних варіантів адикцій – з іншого [1; 2; 3].

В останні роки ситуація в Україні характеризується безперервно зростаючими вимогами та психологічним навантаженням на населення через дію різноманітних масових психогенних чинників, що призводить до дезадаптації людини в умовах суспільної кризи та поширенню поведінкових розладів, насамперед, хвороб залежності [4, 5].

В останні п'ятнадцять років в Україні проблема комп'ютерної залежності стає все більш актуальною у зв'язку зі стрімким поширенням гаджетів та спрощенням можливості підключення до Інтернет-мережі [2, 6].

У сусідній Польщі декілька років тому Інтернет-залежність внесли до списку психічних хвороб. Польські психологи й педагоги з тривогою говорять про узалежнення від Інтернету як чинник, що призводить до погіршення психічного та інтелектуального здоров'я молодого покоління [6]. Згідно з прогнозами статистичної компанії Veracious, кількість людей, які страждають від Інтернет-залежності, в період з 2017 до 2025 рік складатиме кілька мільярдів людей. Це пов'язано з тим, що кількість Інтернет-користувачів і середній час перебування в мережі щороку збільшується [7].

Дотримуючись визначення адиктивної поведінки, поданого В. Д. Менделевичем, *під ігровою адиктивною поведінкою ми розуміємо стремління до штучної зміни психічного стану шляхом фіксації уваги на азартній ігровій активності, що дозволяє переживати більш високе емоційне напруження.*

Згідно з В. Д. Менделевичем, одним із визначальних факторів адиктивної девіації є потреба в «гострих відчуттях», яка негативно впливає на адаптацію до буденного життя. Схожих висновків дійшли й інші дослідники [8, 9, 10].

Вважається, що найуразливішими до негативного впливу зовнішнього середовища є підлітки. За даними С. І. Табачнікова, на підлітковий вік припадає найвища частота ігрової залежності — 11,6 % [4]. Тому найбільше публікацій присвячено саме цьому віковому періоду.

Ранній юнацький вік розглядають як період, в якому відбувається перехід від ігрової адиктивної поведінки до формування ігрової залежності [2]. На думку J. L. Breyer, особи раннього юнацького віку є вразливими до розвитку ігрової залежності через притаманну цьому віку високу пошукову активність, схильність до ризику, психічну й соціальну незрілість, а також низький рівень захищеності від різноманітних стресів. Можна погодитись, що в цьому віковому періоді набувають максимального вираження такі риси, як імпульсивність та потреба в екстремальних відчуттях. На основі наявних теоретичних уявлень можна припустити, що потреба в екстремальних відчуттях та імпульсивність заважають соціальній адаптації, тим самим збільшуючи схильність до уникнення реальності з допомогою зміни свого психічного стану (В. Д. Менделевич).

В. Д. Менделевич вважає, що для всіх видів залежностей первинною умовою є психологічний інфантилізм [4]. Основними ознаками інфантильності вчений вважає магічне мислення, схильність перекладати відповідальність на інших людей та відмовлятись від виконання обов'язків, психологічне злиття зі значущою людиною [5]. Особливість теорії В. Д. Менделевича полягає в тому, що основні психологічні особливості адиктів у ній пояснено як часткові прояви інфантилізму. Одним із таких проявів учений вважає психологічну залежність та страх утратити прив'язаність. Вважається, що адиктивні особи відчувають безпомічність, нездатні до прийняття самостійних рішення, є несамостійними. Через означені причини, такі особи відчувають гострий страх утратити близьку людину та формують залежну поведінку, що виражається у: перекладанні на неї відповідальних рішень, підкорення власних дій інтересам близьких людей, відмова від пред'явлення іншим людям своїх вимог та потреб [2].

Останні наукові дані, отримані психіатрами щодо основних принципів успішного лікування нехімічної адиктивної поведінки, свідчать про необхідність застосування комплексного, диференційованого клініко-патогенетичного підходу до терапії, реабілітації та профілактики. Основні принципи лікування: добровільність, клінічна обґрунтованість терапії, мінімальна достатність, динамічність, комплексність, індивідуалізація, етапність, безперервність та

тривалість терапії, наступність допомоги, раннє виявлення розладу та початок терапії, відмова від обмежених заходів. Лікування нехімічних залежностей передбачає біологічні, психологічні та соціальні втручання і має на меті припинення адикції та психосоціальну реабілітацію як самого хворого, так і членів його родини. При цьому вказується, що терапія, заснована на принципі комплексності, що передбачає поєднане застосування психофармакотерапії та психотерапії, є найбільш адекватним методом допомоги та забезпечує якісну ремісію [1].

Один з найбільш адекватних підходів у корекції нехімічної залежності - біхевіорально-когнітивний, при якому терапія має такі цілі: підвищення самооцінки та самообізнаності, посилення контролю над імпульсами, збільшення стабільності міжособистісних відносин, а також соціальну адаптацію [8]. У разі потреби до психотерапевтичної дії повинна бути приєднана психофармакотерапія препаратами, що знімають психоемоційну напругу: антидепресантами (селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну), анксіолітиками та/або седативними препаратами [10].

Отже, аналіз наявних у літературі наукових досліджень показує, що в основі схильності до гемблінгу лежить психологічна залежність. Остання може пояснюватись як порушення психологічного розвитку (незавершеність стадії автономії), а також як результат катастрофічної події. Психологічна залежність трансформується в міжособистісну залежність (співзалежність), яка вважається енергетично затратною. Психологічна залежність тісно пов'язана з такими феноменами, як алекситимія та екстернальний локус-контролю. Адиктивна поведінка може структурувати внутрішній світ та сприяти психологічному відновленню подібно до стосунків з реальною людиною. Психологічна залежність та пов'язана з нею співзалежність свідчать про порушення психологічного розвитку в ранньому юнацькому віці.

Ігрову адиктивну поведінку можливо діагностувати на основі кількісних критеріїв, за якими оцінюється захоплення грою, яке не досягло повноти клінічних проявів. Розлади залежності легко переходять з однієї форми в іншу. Важливим для нашого дослідження є той факт, що комп'ютерна залежність формує схильність до ігрової адиктивної поведінки. На генетичному рівні схильність до азартних ігор пов'язана з імпульсивними рисами та дефіцитом довільного вольового контролю. До ігрової адиктивної поведінки схильні особи з потребою в «екстремальних відчуттях» та психологічною залежністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аймедов К.В.* Диференційований підхід до лікування гемблінгу на основі корекції базових дисфункціональних переконань. // Інтегративна Антропологія. 2009. № 2 (14). С. 75-79.

2. *Аймедов К.В.* Клінічні аспекти сучасної адиктології (літературний огляд). // Вісник психіатрії та психофармакотерапії. 2007. № 1 (11).С. 136-145.

3. *Асеєва Ю.О.* Комп'ютерна залежність, Інтернет залежність та кібер-адикції (історичний огляд дефініції). // Психологічний часопис. 2020. Т.6 №6. С.57-65

4. *Асеєва Ю.О.* Таргентне Інтернет дослідження серед осіб підліткового та юнацького віку щодо виявлення видів кібер-адикцій. // Проблеми сучасної психології. 2020. № 1 (17). С. 87-94.

5. *Запорожан В.М., Бітенський В.С., Аймедов К.В.* Ігровий патерн у компенсації ноогенного неврозу. // Одеський медичний журнал. 2009. № 6 (116). С. 50-53.

6. *Hou H., Jia S., Hu S.* et al. Reduced striatal dopamine transporters in people with internet addiction disorder. // J Biomed Biotechnol. 2012. https://doi: 10.1155/2012/854524.

7. *Hinic D.* Problems with Internet addiction diagnosis and classification // Psychiatria Danubina. 2011. Vol. 23, № 2. P. 145-151

8. *Ladouceur R., Sylvain C., Boutin C.* et al. Cognitive treatment of pathological gambling. // Journal of Nervous and mental Disease. 2001. Vol. 189. P. 774- 780.

9. *Young K.S.* Internet addiction: A handbook and guide to evaluation. // Hoboken, NJ: John Wiley & Sons; 2010. 311 p.

10. Електронний ресурс [https://vc.ru/offline/63797-ot-elektroshoka-do-lagerey-dlya-vzroslyh-kak-lechatinternet-zavisimost-vo-vsem-mire]

УДК 159.98.61

Бірук Олена Миколаївна,
Ведмеденко Аліна Сергіївна,
студентки групи ПМПФ 20-1
ННІ економічної безпеки та митної справи
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та соціології,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Соціальна адаптація та психологічна стійкість є важливими аспектами життя людини, особливо в умовах кризи. Криза може бути спричинена різними факторами, такими як економічна нестабільність, природні катастрофи, конфлікти тощо, і може вплинути на багато аспектів життя людини, включаючи її соціальну адаптацію та психологічну стійкість.

Тема соціальної адаптації та психологічної стійкості в умовах війни є дуже актуальною, оскільки війна може мати серйозний вплив на життя людей і на соціальну адаптацію та психологічну стійкість.

У період війни, люди можуть втратити свої домівки, роботу, близьких, стикнутися зі стресом, травмами, депресією та іншими психологічними проблемами. Крім того, війна може мати великий вплив на соціальну структуру, змінюючи звичні зв'язки та взаємодії між людьми, що може вплинути на їх соціальну адаптацію.

Українські дослідники та вчені також активно займалися темою соціальної адаптації та психологічної стійкості в умовах кризи. Деякі з них: Л. Кундій, Н. Шульга, О. Радченко, О. Мельник. Ці дослідники та вчені внесли вагомий вклад у розуміння психологічної стійкості та соціальної адаптації в умовах кризи в Україні. Ці дослідження можуть бути корисними для розробки програм та стратегій підтримки людей, які пережили кризові ситуації, включаючи війну, економічні кризи та природні катаклізми.

В умовах сучасного розвитку суспільства збільшується кількість негативних впливів на людину, які вона не завжди спроможна опанувати, конструктивно на них відреагувати або адаптуватися до них. Такий вплив безпосередньо

позначається на психічному стані особистості. Соціальна дійсність, як політична, так і економічна, нерідко стає для особистості потужним стресогенним чинником, а довготривалий стрес зазвичай виступає провокатором життєвої кризи [2, с. 64].

Соціальна адаптація та психологічна стійкість можуть бути важливими факторами для протистояння кризовим ситуаціям. Соціальна адаптація означає здатність людини пристосовуватися до змінюваних умов, у тому числі до негативних ситуацій, які можуть виникнути під час кризи. Це може включати здатність швидко адаптуватися до нових обставин, приймати рішення на основі неповної інформації та пристосовуватися до нових ролей та вимог [3, с. 21].

Психологічна стійкість, зі свого боку, означає здатність зберігати емоційний баланс під час кризи та діяти ефективно в умовах стресу. Це може включати здатність контролювати свої емоції, діяти раціонально під час кризових ситуацій та зберігати позитивний настрій та оптимізм, незважаючи на труднощі [1, с. 36].

Україна переживає складну кризу внаслідок війни на сході країни з 2014 року. Ця війна мала серйозний вплив на психологічний стан та соціальну адаптацію населення в зоні конфлікту та у всій країні в цілому. Деякі з головних питань, які виникають у контексті соціальної адаптації та психологічної стійкості в умовах війни в Україні, включають:

- стресові ситуації та психологічна травма: війна може спричинити психологічну травму та стресові реакції, які можуть впливати на здоров'я та соціальну адаптацію людей.
- соціальна ізоляція: зміна звичного життя та можливість бути відокремленим від родини та друзів може впливати на психологічний стан та соціальну адаптацію людей.
- економічна нестабільність: війна може мати серйозний вплив на економіку країни, що може створити труднощі для людей та вплинути на їхню соціальну адаптацію.
- відсутність робочих місць та можливостей для розвитку: війна може обмежити можливості людей для працевлаштування та розвитку кар'єри, що може вплинути на їхню соціальну адаптацію.

Дослідження українських вчених, таких як Ірина Заболотна, Олена Мамедова, Ірина Кузик та інші, показали, що важливим фактором у соціальній адаптації та психологічній стійкості в умовах війни є належний рівень соціальної підтримки, розвиток самодостатності та розуміння важливості мети в житті. Також важливим є розвиток резилієнтності, яка допоможе людям пристосуватися до змін та стресових ситуацій, що спричиняє війна.

Щоб допомогти людям підтримувати соціальну адаптацію та психологічну стійкість в умовах війни в Україні, необхідно здійснювати різні заходи, такі як:

- підтримка психологічного здоров'я: забезпечення доступу до психологічної підтримки та консультування, що допоможе зменшити ризик розвитку психологічних проблем та вплинути на соціальну адаптацію людей.
- розвиток соціальних мереж та інших інструментів комунікації: це допоможе людям підтримувати зв'язок з родиною та друзями, що в свою чергу позитивно вплине на їхню соціальну адаптацію.
- створення програм із зайнятості: це дозволить людям знайти роботу та підтримувати свої джерела доходу, що в свою чергу позитивно вплине на їхню соціальну адаптацію.
- підтримка розвитку малих та середніх підприємств: це дозволить створити нові робочі місця та підтримувати економічний розвиток регіонів, що в свою чергу вплине на соціальну адаптацію людей.
- організація культурних заходів та спортивних змагань: це допоможе людям знайти нові хобі та забезпечить можливості для соціальної взаємодії та розвитку.

У сучасному світі, коли люди зіштовхуються з різними кризовими ситуаціями, соціальна адаптація та психологічна стійкість стають дуже важливими навичками, що допомагають пристосуватися до нових умов та зберегти ефективність дій [4, с. 89].

Важливими компонентами соціальної адаптації та психологічної стійкості в умовах кризи є здатність приймати нові обставини, планувати та виконувати цілеспрямовані дії, розвиток навичок комунікації та здатність керувати своїми емоціями та стресом. Також важливо підтримувати відчуття співпраці та взаємодії з іншими людьми та запобігати перевтомленості та вигоранню. Розвиток цих навичок може допомогти збільшити рівень соціальної адаптації та психологічної стійкості, знизити рівень стресу та невпевненості, підвищити ефективність дій та покращити загальний рівень самодостатності та впевненості у собі. Тому, розвиток цих навичок є важливим завданням для кожної людини, яка стикається з кризовими ситуаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блинова О. Є. Соціально-психологічні чинники подолання кризи ідентичності вимушених мігрантів. О. Є. Блинова. Особистість як суб’єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : Монографія. За ред. С.Д. Максименка, С.Б. Кузікової, В.Л. Зливкова. – Книга 2. – Суми : Вид-во СумДРУ ім. А.С. Макаренка. 2017. – С. 180.

2. Остапенко І. В. Психосемантичне дослідження владно-підвладної взаємодії в політичній картині світу студентської молоді. І. В. Остапенко. Психологічні науки: проблеми і здобутки : зб. наук. статей Київ. міжнар. ун-ту й Ін-ту соц. та політ. психології НАПНУкраїни. – К. : КиМУ, 2015. – Вип. 7. – С. 204.

3. Петрунько О. В. Імпліцитні моделі консолідації громадської думки у свідомості студентської молоді. О. В. Петрунько. Проблеми політичної психології : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2014. – Вип. 1 (15). – С. 86.

4. Чижиченко Н.М. Фрустраційна толерантність особистості як ефективний компонент оптимізму. Психологія і особистість. 2016. № 2(10). Ч. 2. С. 149.

УДК 372.8

Богатова Крістіна Олександрівна,
Гук Софія Юріївна,
здобувачки вищої освіти навчальної групи ПСБ-21-1
Науковий керівник:
Берташ Марія Ігорівна,
викладачка кафедри психології, педагогіки та соціології,
Державний податковий університет

ЗНАЧЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Наразі досить актуальною є потреба сексуального виховання у закладах загальної середньої освіти, бо саме з його допомогою діти можуть отримувати знання про сексуальну освіту, яке обов'язково необхідне кожній молодій людині. Але різноманітні заходи, які спрямовані на сексуальне виховання частіше всього відбуваються поза школою: різноманітні курси, лекції, тренінги тощо. Сексуальна освіта в українських школах відсутня, вона переважно замовчується. У зв'язку з цим діти переважно отримають ці знання за допомогою інтернет джерел, друзів та знайомих, і саме тому може бути неточність інформації, що потім відображається на житті особистості. Тобто українські діти наразі позбавленні сексуальної грамотності.

Сексуальна освіта має на меті ознайомити про:

- анатомію статевих органів людини;
- статевий акт та розмноження;
- попередження вагітності (засоби захисту під час сексу);
- захворювання репродуктивної системи: як попередити, ознаки, лікування, наслідки;
- вік згоди, вік з якого можна вагітніти, інтервали між пологами;
- стосунки з сексуальним партнером;
- менструація: що це, коли починається і як потрібно діяти якщо почалася;
- біологічні основи сексуальності, психофізіологія сексуальності, тощо [1, с. 122].

Тобто, сексуальна освіта охоплює безліч проблем з якими мають бути ознайомлені діти.

Частіше всього батьки, які повинні в першу чергу обговорити всі питання щодо сексуальної освіти з дітьми – цього не роблять тому, що або соромляться, або навіть не знають що сказати, як правильно піднести цей матеріал і

коли взагалі можна про це говорити. Наступний, хто має обговорити питання щодо сексуальної освіти, є вчитель. Як ми знаємо у школі є два предмети, які беруть на себе роль сексуальної просвіти – «біологія» та «основи здоров'я», але часто бувають випадки, коли питання, що стосуються сексуальності уникаються. Також можлива проблема не лише у вчителях, але й у підручнику, який може бути написаний некоректно та на основі гендерних стереотипів [3, с. 110].

У зв'язку з тим, що діти не були вчасно ознайомленні з сексуальною освітою з'являється низка проблем:

1. Незнання того як відбувається статевий акт і того, що під час нього можна завагітніти. Внаслідок чого з'являється велика кількість вагітностей у підлітковому віці, велика смертність дітей і жінок під час вагітності та абортів.

2. Незнання про засоби захисту під час сексу. Наслідком є не лише велика кількість випадків вагітностей у підлітковому віці, але й поширеність венеричних захворювань та СНІДу.

3. Через не використання презервативів є великий ризик захворіти на венеричні захворювання, і тому коли це все-таки відбувається, то деякі навіть не знають як діяти: до кого йти за допомогою та які можуть бути наслідки.

4. Через незнання коли можна вагітніти і які мають бути інтервали між вагітностями є ймовірність смерті дитини або народження дитини з патологією [2, с. 253].

5. Зґвалтування та фізичне насилля може бути пов'язане з тим, що дитина може не розуміти, що гвалтівник чи насильник хоче від неї, дитина може не чинити опір, але згодом наслідки будуть жахливі.

6. Багато дівчаток можуть не знати про менструацію: що це таке, чому це відбувається і як діяти.

7. Незнання біологічних основ сексуальності та психофізіології сексуальності може змусити дитину вважати себе якоюсь не такою через те, що вона буде не розуміти, що з нею відбувається.

У грудні 2019 року було проведено дослідження стосовно того, наскільки ознайомленні та як ставляться до сексуальної освіти батьки й вчителі. Згідно дослідженню Cedos більшість підтримує те, що: родина має забезпечити сексуальне виховання (89 % батьків та 92 % вчителів), у школі має бути сексуальна освіта (84 % батьків та вчителів) [4].

У 1886 році Рихард фон Крафт-Ебінґ написав книгу «Сексуальна психопатія» за що його засудили, бо в той час не було заведено говорити про це. Але після Другої світової війни відношення до сексуального виховання змінилося і

почали поширюватися знання щодо хвороб, які передаються статевим шляхом. Здавалося, що суспільство вже почало сприймати нормально поширення знань про сексуальне виховання, але коли Альфред Кінсі видав книги «Статева поведінка чоловіка» і «Статева поведінка жінки», то зазнав сильної критики.

У 1950–1960-ті роки розпочався розвиток сексуальної освіти й пов'язано це було з тим, що ці знання потрібні були жінкам, які мають бути дружинами й матерями. Навіть у СРСР у 1983 році з'явилися курси «Гігієнічне і статеве виховання» та «Етика і психологія сімейного життя», але потрібна інформація замовчувалася, а деяка подавалася у зміненому вигляді і не відповідала дійсності.

Однією із важливих подій у формуванні сексуального виховання є епідемія СНІДу, внаслідок чого в американських школах почали вводити сексуальну освіту, щоб запобігати захворюванням. На сьогодні у багатьох країнах сексуальне виховання сприймається позитивно, але в деяких – негативно і це пов'язано з не сприйняттям цих знань суспільством та церквою.

В Україні велику роль в сексуальному вихованні відіграють нинішні сексологині – Ольга Урясьєва та Юлія Ярмоленко, які проводять курси із сексуальної освіти – це розмови як з дітьми, так із дорослими, що є дуже важливим.

Отже, на сьогодні в Україні предмет "сексуальна освіта" відсутній у загальноосвітніх навчальних закладах, але є можливість дізнатися інформацію стосовно цього від сексологів. Наприклад, Ольга Урясьєва проводить заняття з сексуальної освіти безкоштовно. У той час поки інші країни активно вводять цей предмет у школах та навіть у садочках, то в Україні дане питання ще сприймається як не актуальне і поставлено на самовиховання. Проблеми, які пов'язані з ранньою вагітністю, смертністю дітей під час пологів, венеричними захворюваннями, зґвалтуваннями тощо, пов'язані в першу чергу з тим, що українські діти не мають змоги вчасно отримувати належного висококваліфікованого сексуального виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максимчук Н. П. Психологія сексуального розвитку : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2006. 144 с.

2. Нагорна А. М., Беспалько В. В. Репродуктивне здоров'я та статеве виховання молоді. К. : Видавництво Європейського університету, 2004. 407 с.

3. Олійник Л. М. Статеве виховання : навч. посіб. Миколаїв : Прінт-Експрес, 2010. 112 с.

4. Сексуальне виховання дітей: буклет, цифри та корисні посилання. URL: https://knowledge.org.ua/seksualne-vihovannja-ditej-buklet-cifri-ta-korisni-posilannja/ (дата звернення: 26.03.2023).

УДК 159.944

Богатова Крістіна Олександрівна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСБ-21-1
Науковий керівник:
Заушнікова Марина Юріївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТА ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Згідно з інформацією, яку надала Всесвітня організація охорони здоров'я, 20% населення, що безпосередньо знаходиться в районах бойових дій отримують різні форми психічного розладу. Вважається, що кожна десята людина має психічні розлади, їх ступінь може коливатися від помірного і до тяжкого. Як ми знаємо, на сьогодні багато українців знаходяться під дією довготривалого стресу, викликаного повномасштабним вторгненням росії в Україну, тому підвищується ризик виникнення ПТСР. До груп ризику, у першу чергу, відносять військових, громадян, що знаходилися в районах активних бойових дій, тих, хто перебував в окупації, полоні або тих, що знаходилися у прифронтовій зоні. Тому професійна допомога психологів актуальна і потрібна.

Внаслідок дій травмуючих стресорів на організм людини виникає стрес, якщо цей стан затягується, дія стресорів надто сильна – в результаті виникає посттравматичний стресовий розлад. ПТСР вважається реакцією на сильний стресор – травмуючу подію, яку пережила людина, це нормальна реакція людини на ненормальну ситуацію [3; 4]. До травматичних подій відносяться: участь у військових діях; війна; фізичне чи сексуальне насильство, насильницькі напади на особистість; зґвалтування; тортури; перебування людини у полоні, у заручниках; груповий напад та пограбування; кіднепінг; терористичні атаки; різноманітні катастрофи; діагноз небезпечної / невиліковної хвороби; травма; самогубство, окупація, знаходження у зоні бойових дій, втрата власного житла та взагалі всього, що мала людина тощо [1, с. 257; 3].. Такі події не попереджають про себе наперед і тому людина до них не готова

Наслідки травматичної подій проявляються у людей індивідуально. ПТСР може виникнути більше ніж через 1– 6 місяців після травматичної події і пізніше [2; 3].

Для посттравматичного стресового розладу характерні такі поширені симптоми:

1. Наявність стресової події. Саме ця подія здійснила на людину сильний емоційний вплив і призвела до стресу.

2. Постійне переживання травматичних подій. Це можуть бути сни, які постійно сняться людині й мають однаковий зміст; спогади, що виникають у людини постійно і без її волі; наявність почуттів, які схожі з тими, що були пережиті, вони виникають тоді коли людині щось нагадує про пережите.

3. Уникання. Це стосується снів, спогадів, думок, почуттів, обставин які нагадують про пережите.

4. Часткова або повна амнезія. Людина забуває повністю або частково все те, що з нею відбулася, їй складно пригадати, що сталося.

5. Втрата інтересу. Минула діяльності стає нецікавою, людина не хоче повертатися до того чим займалася раніше.

6. Пригнічений стан. Людина переживає лише негативні емоції, а позитивні відсутні. Також характерна дратівливість, надмірна пильність та сильний гнів.

7. Ізоляція. Розривання зв'язків з людьми, небажання спілкуватися, відстороненість та відчуження від інших.

8. Поведінка. Для неї характерна непередбаченість та реактивність.

9. Сон. Є не міцним, людині важко засинати, заважають сни про травмуючу подію.

10. Увага та мислення. Погано працюють: виникають складнощі із концентрацією [5, с. 158; 3].

Усі вищезазначені симптоми, ще не говорять про те, що у людини ПТСР, але ймовірність існує, проте більшість симптом в нормі з часом проходить [2]. ПТСР піддається лікуванню. Тому якщо ви себе погано почуваєте, то не потрібно затягувати й думати, що все вирішиться само собою, а краще йдіть до психолога чи психотерапевта. Якщо людина не звернулася до спеціаліста для лікування вчасно, то це не є проблемою, бо в будь-якому випадку буде надана допомога, яка зможе покращити стан людини.

Психодіагностика ПТСР має свої особливості. Ключовим аспектом у діагностиці ПТСР є встановлення факту впливу травмуючої події, протягом якої людина відчувала надзвичайно інтенсивні переживання страху, безпорадності тощо.

Допомога при ПТСР є комплексним і тривалим процесом. Відновлення після травматичної події може тривати від кількох годин, днів, тижнів і навіть декілька місяців. Найкраще підходять для роботи з ПТСР психотерапевтичні

методи. Найпоширеніші з них: когнітивно-поведінкова терапія, EMDR-терапія та різноматні міжнарожні протоколи [2; 3, с. 89-93].

Когнітивно-поведінкова терапія полягає у тому, що клієнт і психолог розв'язують проблему співпрацюючи один з одним. Але попри це головна роль лягає на клієнта: він має бути активним, виконувати домашні завдання, які йому дає психолог.

EMDR-терапія – унікальний метод психотерапії, що ґрунтується на принципі самозцілення психіки (подібні рухи очей відбуваються у людини під час сну). Він заснований на механізмах нейрофізіології стресу та роботи пам'яті.

Якщо людина має ПТСР, то їй не потрібно закриватися у собі, а краще звернутися за психологічною допомогою. Однією з проблем людей є те, що вони не розуміють складності ПТСР та його наслідків й не звертаються за допомогою до фахівців. Наприклад, в Україні, частина українців (приблизно 57 %, згідно з опитуванням Gradus Research на замовлення фармацевтичної компанії «Дарниця», яке було проведене після перших шести місяців після початку повномасштабного вторгнення) пережили травматичну подію, проте лише 13 % українців звернулося за допомогою. Насправді, на сьогодні в України достатньо широко і кваліфіковано надається психологічна допомога в межах країни та за кордоном: безоплатна та платна. Фахівці проводять психоедукацію з населенням, вчать застосовувати міжнародні протоколи екстреної психологічної допомоги та протоколи для покращення якості життя зниження травматичних подій [2]. Особливо хотілося б звернути увагу на досвід та допомогу Ізраїлю. Їх психологи з перших днів повномасштабного вторгнення проводили в Україні курси з основ самодопомоги та допомоги ближньому в кризових ситуаціях, а також спеціальну психологічну підготовку психологів та фахівців служб.

Висновки. Отже, потрібно пам'ятати, про те, що людина відчуває після травмуючої події є нормальним, а самі події є ненормальними. При наявності симптомів ПТСР не слід думати, що все вирішиться само собою, а потрібно активно діяти і звертатися за кваліфікованою психологічною допомогою, що включатиме різні психотерапевтичні методи. Українці, які потребують такої допомоги, можуть отримати її в Україні та за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Венгер О. П. Посттравматичний стресовий розлад: навч. посіб. ДВНЗ «Тернопіль. держ. мед. ун-т ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України». Тернопіль: ТДМУ, 2016. 260 с.

2. Zaushnikova M. Yu., Petukhova I. A. Psychological help for a person in a state of Acute crisis. European Journal of Life Safety and Stability. 2022. P. 20-23. Retrieved from http://ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/611

3. Заушнікова М.Ю. Травматичні події та їх наслідки. Фінанси, економіка, право vs війна [Електронне видання] : збірник тез Міжнародного конгресу (м. Ірпінь, 27 квітня 2022 р.). – Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. С. 249-253. (3 ст/0,125) https://www.nusta.edu.ua/2022/04/27/u-podatkovomu-vidbuvsya-mizhnarodnyj-kongres-finansy-ekonomika-pravo-vs-vijna/

4. Титаренко Т. Життєві кризи : технологія консультування. Київ : Главник, 2007. 116-120.

5. Харченко В. Є., Шугай М. А. Психологічна діагностика та корекція посттравматичного стресового розладу особистості: метод. посіб. Острог: Острозька академія, 2015. 160 с.

УДК 316.362

Богатова Крістіна Олександрівна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСБ-21-1
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Соціалізація — це процес під час якого особистість засвоює та відтворює соціально-культурний досвід. До соціально-культурного досвіду відносять знання, цінності, норми тощо. У 1887 році Ф. Г. Гідінгс застосував термін "соціалізація" і відповідно до цього саме його вважають автором цього терміну [1, с. 56].

Для того щоб відбувався процес соціалізації необхідно щоб було спеціальне середовище, тобто сфера соціалізації. Здійснення впливу на особистість відбувається за допомогою інститутів соціалізації та конкретних групи. Якщо, наприклад, говорити про дітей, то у них соціалізація відбувається на подвір'ї, у садочку, у школі тощо. Основними сферами, які необхідні для соціалізації називають діяльність людини, спілкування та самосвідомість [1, с. 60].

Процес соціалізації здійснюється за допомогою соціальних механізмів, а саме: [1, с. 64 - 66]

1. Імітація – це процес копіювання поведінки, манер і моделей мовлення людей навколо нас. Так ми вчимося одягатися, розмовляти та поводитися соціально прийнятним способом.

2. Рольове моделювання – це процес навчання шляхом спостереження та наслідування поведінки когось іншого, ким ми захоплюємося чи поважаємо. Ми часто розглядаємо батьків, вчителів, братів і сестер, друзів і знаменитостей як приклад для наслідування.

3. Нагороди та покарання використовуються батьками та вчителями, щоб заохотити або перешкодити певній поведінці. Позитивне підкріплення, таке як похвала або винагорода за хорошу поведінку, може допомогти сформувати нашу поведінку соціально прийнятним способом. Негативне підкріплення, таке як докори або покарання за погану поведінку, також може допомогти нам дізнатися, чого не слід робити в соціальних ситуаціях.

4. Опанування мови – це процес вивчення мови шляхом слухання, говоріння, читання, письма та взаємодії з іншими, хто використовує цю мову. Це допомагає нам навчитися ефективно спілкуватися з іншими людьми в нашому соціальному середовищі.

5. Агенти соціалізації — це групи або окремі особи, які впливають на наше ставлення та поведінку через свою взаємодію з нами, як-от члени сім'ї, однолітки, вчителі, релігійні лідери тощо. Ці агенти допомагають формувати наші переконання про себе та світ навколо нас, які потім впливають на те, як ми взаємодіємо з оточенням.

Відповідно до цього З. Фрейд виокремлює такі соціальні механізми, як імітація, ідентифікація, почуття сорому і провини.

Вивчення соціалізації особистості — це дослідження того, як наші особистості формуються під впливом нашого життєвого досвіду, такого як сім'я, культура та суспільство. Він досліджує, як наші особистості розвиваються та змінюються з часом у результаті нашої взаємодії з іншими [2, с. 310 - 315].

Розрізняють такі основні теоретичні напрямки дослідження процесу соціалізації: когнітивний розвиток, гуманістична та теорія соціального навчання, символічний інтеракціонізм, психоаналітична теорія, теорія соціального обміну, структурний функціоналізм, теорія ролей, теорія культурно-історичної діяльності.

Психоаналітична теорія. Психоаналітична теорія зосереджується на внутрішній роботі розуму та тому, як несвідомі процеси впливають на поведінку. Цей підхід стверджує, що розвиток особистості базується на несвідомих потягах і конфліктах. Це свідчить про те, що стосунки дитини з батьками, особливо матір'ю, мають значний вплив на її соціалізацію.

Теорія когнітивного розвитку: цей підхід передбачає, що діти навчаються шляхом активного дослідження та розв'язання проблем. Він підкреслює важливість мови та символічного мислення для розвитку навичок соціалізації. Когнітивно-поведінкова теорія розглядає, як думки та переконання формують поведінку.

Теорія соціального навчання: цей підхід стверджує, що діти вчаться через спостереження та наслідування інших, особливо тих, хто знаходиться в їхньому найближчому оточенні, наприклад батьків або однолітків. Це припускає, що підкріплення та покарання відіграють певну роль у навчанні відповідної поведінки. Теорія соціального навчання досліджує, як люди навчаються, спостерігаючи за поведінкою інших і наслідуючи їх.

Гуманістичний підхід робить акцент на самоактуалізації та особистісному зростанні.

Символічний інтеракціонізм: цей підхід підкреслює важливість символів і комунікації в процесах соціалізації. Це передбачає, що люди розвивають розуміння себе та інших через взаємодію з іншими, включаючи словесні обміни та невербальні сигнали, такі як вираз обличчя або мова тіла [3, с. 187 - 191].

Як відомо, соціалізація – це процес, за допомогою якого люди вивчають і сприймають цінності, переконання та норми певного суспільства і тому відповідно до цього це невіддільна частина адаптації, оскільки дозволяє людям адаптуватися до свого оточення та стати успішними членами своєї культури. Завдяки соціалізації люди вчаться взаємодіяти з іншими, як думати та поводитися в певних ситуаціях і робити внесок у суспільство. Соціалізація також допомагає формувати ідентичність, забезпечуючи відчуття причетності та зв'язку з іншими. Таким чином, соціалізація відіграє важливу роль у допомозі людям стати добре пристосованими членами своїх спільнот.

Висновок. Отже, соціалізація є важливою частиною людського життя, оскільки вона допомагає нам навчитися взаємодіяти з іншими та розвинути власне почуття ідентичності. Соціалізація також є процесом, який відбувається протягом усього нашого життя, оскільки ми продовжуємо вчитися та адаптуватися до нових ситуацій. Це необхідна частина становлення інтегрованого члена суспільства, і це допомагає нам формувати значущі стосунки з іншими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н. Ю. Волянюк, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О. Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.

2. Соціальна психологія: Підручник. / Коваленко А.Б., Корнєв М.Н. - К., 2СЩ5. - 400 с.

3. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2?ге, виправлене та доповнене – К.:Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.

УДК 316.6

Бодун Вікторія Володимирівна,
здобувачка вищої освіти
факультету соціально-гуманітарних
технологій та менеджменту
Науковий керівник:
Каличенко Руслан Арсенович,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ СПІЛЬНОТИ ДО УМОВ І НАСЛІДКІВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Підґрунтям дослідження соціально-психологічної адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту виступають загальні положення висунуті провідними вітчизняними та зарубіжними науковцями. Одними з провідних постають положення концепції соціальної травми , за якою негативні чинники катастрофи як ситуації доцільно трактувати як симптоми соціальної травми, а характер їх впливу на життєдіяльність людей – як соціально травматичний та враховувати наскільки соціальне зрушення може змушувати різні групи й особистість до відновлювальних (адаптивних) зусиль .

Згідно з концепцією соціальної травми негативні чинники катастрофи як ситуації, (до якої ми відносимо, зокрема, воєнний конфлікт) доцільно трактувати як симптоми соціальної травми, а характер їхнього впливу на життєдіяльність людей – як соціально травматичний і враховувати, наскільки соціальні зміни можуть зменшувати життєтворчу здатність спільноти та наскільки соціальне зрушення може змушувати особистість і спільноти до відновлювальних, тобто адаптивних зусиль [1].

Різновиди поведінкового реагування людей на події, пов’язані, зокрема з воєнними діями, зумовлюють соціальні зрушення, зміни в різних спільнотах, що, в свою чергу, змушує особистість до адаптації в її соціально-психологічному аспекті, як процесу ознайомлення особи з новими соціальними осередками, новими взірцями поведінки, цінностями і нормами та звикання до них.

Значущість поняття адаптації для психології особистості обґрунтував Г. Балл, відзначаючи необхідність його трактування не у вузькому сенсі , а в широкому – як єдності взаємозумовлених протилежно спрямованих процесів зрівноважування суб'єкта із середовищем. Сучасні дослідники розглядають явище соціально-психологічної адаптації як рух від пасивного пристосування

до побудови системи продуктивної взаємодії особистості і середовища та визначають її як активний процес використання суб'єктом стратегій і способів оволодіння ситуацією, в який свій внесок чинять як особистість, так і інший суб'єкт, які взаємно адаптуються і творять єдиний адаптивний простір [1; 2].

Теоретичним підґрунтям дослідження соціально-психологічної адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту постають загальні положення про: адаптацію та адаптивні характеристики особистості; соціальну адаптацію як безперервний процес, пов'язаний із кардинальними змінами діяльності індивіда та його соціального оточення; адаптацію як процес поступового перетворення суспільних норм та ідеалів в особистісні установки й цінності; адаптацію як вибір альтернативних стратегій поведінки у таких ситуаціях чи умовах, які вимагають зміни взірців, способів поведінки і оцінки зовнішніх подій та критерії визначення цих статегій.

В західній психології проблеми адаптації людини розробляються на базі необіхевіоризму та відгалужень психоаналітичної психології, пов'язаних із культурною антропологією, психосоматичною медициною; сучасних теорій адаптації і зараджувальної поведінки; позитивної психології.

Однак за наявності значної кількості соціологічних, психофізіологічних, загальнопсихологічних досліджень недостатньо вивченим, зокрема, залишається соціально-психологічний контекст адаптації особи і спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту та вироблення психологічних стратегій адаптації до них.

Для нашого дослідження в цьому контексті також цінним є практичний досвід психологічної роботи із населенням в країнах, що переживають наслідки воєнного конфлікту (Ізраїль, Грузія), який свідчить про необхідність працювати не тільки із самими постраждалими внаслідок війни, а й з їхніми родинами, спільнотами, з країною в цілому; підвищувати їхню психологічну пружність, яка складається із довіри до влади, одне до одного, залежить від знань і розуміння своїх безпекових можливостей і ресурсів.

Також суттєві напрацювання щодо проблеми надання психологічної допомоги мешканцям України, які протягом тривалого часу перебувають в умовах неоголошеної війни представлено науковими співробітниками Інституту соціальної та політичної психології НАПН України О.Вознесенською, В.Климчуком, О.Осадько, О.Плеткою, М.Сидоркіною та іншими [3].

Отже, в сучасних дослідженнях явище соціально-психологічної адаптації розглядається як складний процес, що розуміється не просто як взаємне пристосування індивіда і середовища, а як об'єднання їх у новій системі більш високого рівня організації. Нова система виникає в результаті активної взаємодії

індивіда і середовища і передбачає взаємні двосторонні зміни. Теоретичний аналіз досліджень соціальнопсихологічної адаптації дозволяє визначити її як складний багатомірний процес взаємодії, в результаті якого формується нова позитивна соціальна ідентичність, що адекватна соціальним змінам, які, зокрема, відбуваються внаслідок воєнного конфлікту.

У якості *показників* успішної соціально-психологічної адаптації на *груповому* рівні можуть виступати: задоволеність відносинами із оточенням, позитивна соціально ідентичність, позитивний образ «Ми» і «Вони», міжгрупова толерантність. На *особистісному рівні* – актуалізація потреб в самоповазі та самоактуалізації, задоволеність діяльністю, сенсом життя, висока активність, емоційна стабільність, інтернальний локус-контролю.

У соціальному сенсі процес адаптації визначається *комунікацією* в соціумі. *Усвідомлення/неусвідомлення* ситуації є однією з основних координат моделювання соціальної адаптації спільноти, а *когнітивний, комунікаційний* та *поведінковий* аспекти виступатимуть основними аспектами вияву її активності/пасивності.

Соціально-психологічна адаптація до умов воєнного конфлікту відбувається як адаптація до соціально напруженого середовища, що постійно змінюється, тому важливо змістити акцент із стану адаптованості на властивості адаптивності особи і спільноти, які пов’язані із такими конструктами як життєстійкість, психологічна пружність, групова ефективність Зокрема психологічна пружність особи/спільноти постає як здатність долати наслідки війни, як травми та повертатися до звичного способу життя [4]. При цьому слід говорити про психологічна пружність не тільки окремої особи, а й спільноти та цілого суспільства.

Розгляд процесу соціально-психологічної адаптації до умові наслідків воєнного конфлікту як взаємодії передбачає розвиток саме таких системних якостей спільноти як життєстійкість, психологічна пружність, групова ефективність тощо. Ці системні якості мають різний рівень розвитку на різних етапах соціально-психологічної адаптації, та розуміються як здатності до побудови продуктивних систем взаємодії. Така здатність проявляється в стратегіях поведінки, які використовує особа/спільнота в процесі адаптації до нових умов, зокрема до умов і наслідків воєнного конфлікту.

Стресо- та життєстійкість, ефективні психологічні стратегії, групова ефективність, психологічна пружність, соціальна підтримка постають чинниками так званої «позитивної» адаптації.

Позитивна адаптація робить акцент на тому, що було отримано в процесі долання труднощів та на тому, що не було втрачено незважаючи на травму завдяки адаптивності, психологічній пружності, життєстійкості тощо.

Допомога в усвідомленні такого посттравматичного зростання сприятиме оптимізації соціально-психологічної адаптації до умов і наслідків воєнного конфлікту. До результатів такої адаптації можна віднести покращення відносин між людьми, взаємопідтримка, відкриття нових перспектив, розширення можливостей, підвищення цінності життя та задоволеності ним.

Існування загальних тенденцій і повторюваність деяких ознак, що відмічається протягом історії розвитку поняття адаптації в подальшому дають підстави для побудови концептуальної моделі соціально-психологічної адаптації спільноти до умов та наслідків воєнного конфлікту; створення класифікації психологічних стратегій адаптації спільноти та вироблення *ефективних стратегій її адаптації* до умов і наслідків воєнного конфлікту.

Висновки. Таким чином розробка теоретико-методичних засад дослідження соціально-психологічної адаптації спільноти, застосування та переінтерпретація відповідних теоретичних положень в контексті адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту дозволить виробити психологічні стратегії адаптації, які постануть науково-обґрунтованою основою для активізації колективних зусиль із підвищення рівня індивідуальної та колективної адаптації, стануть потужним інструментом запобігання негативним наслідкам воєнного конфлікту на двох рівнях – спільноти як структурної одиниці суспільства і життєдіяльності особи в значущому для неї середовищі. Вбачаємо, що отримані наукові результати та їх упровадження сприятимуть розвитку громадянського суспільства в Україні, подоланню негативних соціально-психологічних наслідків воєнного конфлікту та суспільно-політичних протистоянь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ходорівська Н. Групова адаптація в умовах соціальних змін / Н.Ходорівська // Соціальні виміри суспільства. – К.: Інститут соціології НАНУ, 1999. – Вип. 3. – С. 92-104.

2. Соціально-психологічна профілактика порушень адаптації молоді до повсякденного стресу: метод. рек. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології; за наук. ред. Т.М.Титаренко. – К. : Міленіум, 2010. –84с.

3. Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій : Представництво Польської академії наук у м. Києві ; Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. –К. : Міленіум, 2015. – 150с.

4. Шклярська О. Психологічна пружність – запорука виживання під час війни [Електронний ресурс] / Оксана Школярська. – Режим доступу : http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id =3373

УДК 152.27:343.96:343.915

Борисюк Христина Олексіївна,
Гринишин Тетяна Іванівна,
здобувачки вищої освіти навчальної групи ПБ-22-3
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

АГРЕСІЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ: ПРИЧИНИ ТА СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ

Сучасна молодь живе у складному за змістом і тенденціями соціалізації світі. Стресова та нестабільна соціальна, економічна, екологічна та ідеологічна ситуація в сучасному суспільстві призводить до зростання відхилень в особистісному розвитку та поведінці молодих людей.

Одним з найважливіших елементів підліткового віку є вступ до суспільного життя, нові обов'язки, активна самореалізація, молоді люди починають досягати успіху в певних видах діяльності та висловлюють свої думки щодо майбутньої професії. Водночас підлітковий вік характеризується подальшим розвитком психічних пізнавальних процесів дитини та становленням її особистості, що призводить до зміни її інтересів. Вони стають більш різноманітними та стійкими. Інтерес до навчання вже не є найголовнішим. Дитина починає бути зорієнтованим на "доросле" життя. Цей процес часто проявляється в агресивній поведінці.

Реальність агресивної поведінки - є цілісним актом, який вимагає виявлення цілісності на рівні особистості в цілому. Тому природа агресивних форм поведінки полягає не в окремих психологічних утвореннях, властивостях чи рисах, а в рамках єдиної структурно упорядкованої системи людини. Термін «агресія» постійно асоціюється з негативними емоціями, такими як гнів. Наприклад, з наміром образити чи заподіяти шкоду, навіть із негативним ставленням, таким як расові чи етнічні упередження.

Всі ці фактори відіграють важливу роль у шкідливій поведінці, їх наявність не є необхідною умовою такої поведінки. Однак гнів зовсім не є необхідною умовою для нападу на інших; агресивність розвивається як у стані повного спокою, так і в стані емоційного хвилювання.

На жаль, сучасний темп життя і всі стресові ситуації, які з ним пов'язані, зробили більш агресивних і злих, дратівливих підлітків скоріше нормою, ніж винятком.

Психологи визначають агресивну поведінку як деструктивну поведінку, яка завдає психологічної або моральної шкоди іншим. Але коли агресивна поведінка виникає без причини, це також може означати, що людина страждає від серйозного ендокринного розладу в організмі, наприклад, хвороби Альцгеймера. Психотерапевти наполягають на тому, що причину агресивної поведінки необхідно ретельно дослідити і визначити, особливо якщо вона виникає в підлітковому віці.

Якщо агресивна поведінка не пов'язана зі станом здоров'я або фізичним розладом, вона може бути формою протесту проти обмежень у школі чи вдома або бажанням заявити про себе серед однолітків, і відповідно, виражатися у конфлікті з вчителем, батьками, значущими дорослими, близькими родичами.

Булінг виникає у ситуації, в якій існує реальна чи уявна нерівність сил. Булінг - це напад однієї дитини на іншу, де агресор і жертва перебувають у нерівних умовах, агресія повторюється, а жертва шокована тим, що відбувається. Крім того, булінг може бути спровокований соціально-економічною нерівністю, впливом ЗМІ та кіно, поганою компанією та сімейними конфліктами між батьками та дітьми. У будь-якому випадку, ситуацію не можна пускати на призволяще.

У старших, як і в молодших розрізняють вербальну й невербальну агресію. До видів вербальної агресії можна віднести: хвастощі, скарги, грубість по відношенню до старших або однолітків, кепкування, їдкі коментарі, спрямовані на те, щоб викликати негативні емоції в іншої людини.

Щодо форм невербальної агресії, то вони бувають фізичні та нефізичні. Фізична агресія – це пряме заподіяння болю іншим людям, яке частіше зустрічається у хлопчиків і має два варіанти. Перший – це заподіяння шкоди оточуючим предметам, а другий – заподіяння болю шляхом фізичних нападів (різні удари руками, ногами, кроки, щипки, укуси, подряпини, викручування рук, кулаки, удари різними предметами тощо).

Агресивний напад не завжди спрямований на початку наступальної дії. Дитина може зірватись на іграшках, однолітку і таким чином переносить власну агресію з того хто її викликав, на іншого. Як правило, того, хто викликає менший інтерес, несе меншу загрозу для підлітка.

За типом фізичної агресії передача агресії відбувається тоді, коли на основі попереднього досвіду дитина може припустити, що агресія дорослого

карається за його дії. У цьому випадку булінг спрямований проти слабших людей – молодших братів і сестер чи друзів. Причини підліткової агресії:

1. Травматичні події. Смерть або хвороба близької людини, розлучення батьків, знущання з боку старших братів і сестер або однолітків - все це викликає стрес у молодих людей. Останній часто призводить до агресивної поведінки. Агресія також може бути спровокована насильством або сімейними конфліктами.

2. Насильство. Фізичне або психологічне насильство є ще однією причиною агресивної поведінки серед молоді. Насильство змушує молодих людей відчувати злість і сором. Цей сором заважає їм говорити з кимось про насильство, що переростає в агресію.

3. Психічні розлади. Деякі підлітки страждають на психічні розлади, такі як біполярний розлад, панічні атаки, шизофренія, депресія та посттравматичний стресовий розлад. Всі ці розлади призводять до агресивної поведінки підлітків.

4. Проблеми зі здоров'ям У деяких випадках агресивна поведінка молодих людей може бути викликана проблемами зі здоров'ям, такими як пошкодження мозку або розумова відсталість. За умови належної медичної допомоги ці стани можна вилікувати і знизити рівень підліткової агресії.

5. Дефіцит уваги та розлад навчання. молоді люди з цим синдромом мають низку соціальних та емоційних проблем, а іноді бувають злими та агресивними.

6. Залежності. Деякі молоді люди експериментують з наркотиками та алкоголем. Коли вони починають зловживати цими речовинами або стають залежними від них, вони можуть поводитися агресивно.

7. Груповий тиск. Підлітки прагнуть визнання однолітків. Вони хочуть належати до групи. Якщо цього не відбувається, підліток відчуває емоційний стрес і злість, що зрештою призводить до агресивної поведінки.

8. Низька самооцінка. Деякі молоді люди мають низьку самооцінку. Вони намагаються компенсувати це агресивною поведінкою. Зазвичай це проявляється, коли підліток перебуває в групі однолітків.

Висновок. Підсумовуючи, можна зробити такі висновки, що агресивна поведінка підлітків має специфічні, притаманні лише цьому віку, психологічні особливості до яких потрібно віднести (високу ефективну зарядженість поведінкових реакцій, низький рівень стимуляції, високий рівень готовності до застосування як емоційної, так і інструментальної агресії).

Розглядається як засіб задоволення потреби в спілкуванні, самовираженні та самоствердженні для досягнення важливих цілей, а також як реакція на

несприятливі сімейні умови, жорстоке поводження з батьками та погоню за ними. владу над іншими.

Тому зростання агресивних тенденцій у середовищі підлітків відображає одну з найактуальніших соціальних проблем суспільства. Підлітковий вік небезпечний і водночас більш чутливий до негативних впливів. Тому, працюючи з агресивним підлітком, завжди слід пам'ятати:

- напад може мати біологічне та соціальне походження;

- агресія може бути не тільки бурхливою, але й нормальною реакцією в боротьбі за виживання.

- агресивні дії можуть бути послабленими або спрямованими соціально прийнятні межі за допомогою позитивного підкріплення позитивна поведінка підлітків.

На формування агресивності впливають також специфічні чинники, обумовлені соціально економічною ситуацією, що сформувалася в конкретному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булінг (насилля в шкільному середовищі) ми всі можемо допомогти це зупинити - Департамент освіти та науки Івано-Франківської міської ради. Департамент освіти та науки Івано-Франківської міської ради. URL: http://osvita-mvk.if.ua/content&content_id=1847.

2. Бзезян Т. А. Вплив характеру взаємовідносин у сім'ї на психологічні особливості прояву агресивності у підлітків. Актуальні проблеми психології в закладах освіти. 2022. Т. 3. С. 48–52.

3. Гокіна Л. Агресивна поведінка дітей – це крик про допомогу // Психолог.-2007. – №13-15. – С.84–87.

4. Зінченко Л. М. Проблема профілактики та корекції проявів агресії у підлітків. / Л. М. Зінченко // Наукові записки. – К., 2005. – Вип. 26, т. 2. – С. 145–149.

5. Левченко А. Психологічні особливості підліткового віку. // Психолог. – 2003. – №42. – С. 9 –16.

6. Максименко Д.С. Психологічні особливості криз підлітка. Практична психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 200 с.

7. Причини агресії в підлітків та способи їх усунення. Розвиток дитини. URL: https://childdevelop.com.ua/articles/psychology/7993/ .

8. Хоменко Г. Агресивність підлітків: причини, профілактика, корекція: міський семінар для психологів. / Г. Хоменко // Психолог. – 2009. – № 35. – С. 17 – 23.

УДК 378. 147.88

Бородін Андрій Олексійович,
здобувач вищої освіти академічної групи ПНК-21
Науковий керівник:
Корчова Галина Леонідівна,
канд. пед. наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ВПРОВАДЖЕННЯ WEB-КВЕСТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мета нашого дослідження розкрити сутність поняття «освітній web-квест», обґрунтувати доцільність застосування освітнього web-квесту в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Квест (з англ. Quest - «пошук, предметний пошук, пошук пригод, виконання лицарської обітниці»). У грецькій міфології та літературі слово «квест» дослівно позначало певний спосіб створення сюжету – мандрівка головного героя до кінцевої мети, зустрічаючи на шляху різні складнощі і завдання (наприклад, легенда про дванадцять подвигів Геракла). Як правило, під час цього поневіряння персонажу доводиться виконувати інші завдання і зустрічати різних персонажів, які допомагають або навпаки заважають виконанню завдань. Стимули для виконання квесту можуть бути різними: з особистої вигоди; визначення умов (коли для виконання одного квесту потрібно виконати кілька другорядних); рішення деяких квестів пов’язано з прийняттям вибору (добро і зло). Пізніше це поняття закріпилося у рольових іграх.

Освітній web-квест:

- це сайт в Інтернеті, з яким працюють студенти, виконуючи ту чи іншу навчальну задачу. Розробляються такі веб-квести для максимальної інтеграції Інтернету з метою вивчення навчальної дисципліни. Вони охоплюють окрему проблему, навчальну тему, навчальний модуль, можуть бути і міжпредметними;

- це проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Освітній веб-квест присвячується певній темі і складається з кількох, пов’язаних єдиною сюжетною лінією розділів, насичених посиланнями на інші ресурси глобальної мережі;

- *за часом його вивчення поділяється на такі типи:*

1. Короткострокові – спрямовані на набуття знань і їх інтеграцію. Робота над ними може займати від одного до трьох сеансів.

2. Довгострокові – спрямовані на розширення і уточнення понять. Після завершення роботи над довгостроковим web-квестом, студент повинен вміти вести глибокий аналіз отриманих знань, уміти їх трансформувати, володіти матеріалом настільки, щоб зуміти створити завдання для роботи над темою.

Робота над довгостроковим web-квестом може тривати від одного тижня до місяця (максимум двох).

- *має таку структуру:*

1. *Вступ*, де чітко описані головні ролі учасників або сценарій, попередній план роботи, огляд усього веб-квесту.

2. *Центральне завдання*, яке зрозуміло, цікаве і відповідає віковим особливостям учасників.

3. *Список інформаційних ресурсів* (в електронному вигляді – на компакт-дисках, відео та аудіо носіях, у паперовому вигляді – посилання на ресурси в Інтернет, адреси веб-сайтів по темі), необхідних для виконання завдання. Цей список має бути анотований.

4. Опис процедури роботи, яку необхідно виконати кожному учаснику веб-квесту при самостійному виконанні завдання.

5. *Опис критеріїв та параметрів оцінки веб-квесту*. Критерії оцінки залежать від типу навчальних завдань, які вирішуються у веб-квесті.

6. *Керівництво до дій*, яке може бути представлене у вигляді спрямовуючих запитань, які організовують навчальну роботу.

7. *Висновок*, де підсумовується досвід, який буде отриманий учасниками під час самостійної роботи над веб-квестом. Іноді корисно включити на закінчення риторичні запитання, що стимулюють активність учнів до продовження своїх досліджень у подальшому.

Залучення студентів до роботи з веб-квестами на практичних заняттях, а також під час самостійної роботи дозволяє урізноманітнити навчальний процес, зробити його живим і цікавим.

Основним методом навчання кожного веб-квесту є проблемно-розвивальне навчання, яке організовується на занятті шляхом створення проблемних ситуацій, що за видом інформаційно-пізнавальних суперечностей включає такі типи: усвідомлення курсантами і студентами недостатності попередніх знань для пояснення нового факту; зіткнення з необхідністю використання раніше засвоєних знань у нових практичних умовах; суперечність між теоретично-можливим шляхом вирішення завдання та практичною нездійсненністю обраного способу; суперечністю між практично досягнутим результатом виконання навчального завдання і відсутністю знань для його теоретичного обґрунтування [1]. Ці типи проблемних ситуацій можуть створюватись безпосередньо

викладачем на занятті, або за допомогою веб-сторінки освітнього веб-квесту у глобальній мережі Інтернет, яка містить матеріал суперечливого характеру, що не має однозначних шляхів розв'язки.

Висновок. Web--квест можна вважати новою педагогічною технологією. Під педагогічною технологією розуміють сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів і засобів навчання, спрямованих на досягнення певних навчальних, розвивальних або вихових цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корчова Г.Л., Скриник М.В., Скриник Л.М. Освітній WEB-квест як нова інтернет-технологія з організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти. *Інноваційно-технологічні шляхи розвитку агропромислового комплексу України***:** зб. матеріалів Всеук. наук.-практ. конф. Ніжин, 2020. С. 90–93.

2. *Корчова Г. Л.* Академічна мобільність здобувачів в умовах сучасного освітнього процесу // *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 144 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. Чернігів: ЧНПУ, 2017. С. 57-60.

3. Красильник Ю. С. Розвиток умінь візуалізації навчальної інформації майбутніх педагогів професійної освіти // *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. Кременчук: КрНУ, 2022. Випуск 1. С. 55– 60. URL: http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/statti/2022_1_7.pdf

4. Красильник Ю. С. Інформаційно-технологічне забезпечення професійної підготовки майбутнього викладача в умовах магістратури // Підготовка сучасного вчителя: інформаційно-технологічне забезпечення : монографія / За ред. О. І. Огієнко; Авт. кол.: О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Ю. С. Красильник, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, Т.О. Гончарук, К. В. Годлевська, Н. І. Вінник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. С. 45–62. URL: https://lib.iitta.gov.ua/3057/1/МОНОГРАФИЯ_.pdf

5. Руденко М.В. Концептуальні засади навчання здоров'язберігаючої соціально-відповідальної поведінки у ВНЗ // *Вісник Національного технічного університету України «Київський національний інститут».* Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. Київ: ІВЦ «Політехніка», 2009. № 3(27). Ч.2. С. 196-199.

УДК 159.9

Брожек Олександр Андрійович,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії, студент 1-го курсу
Науковий керівник:
Ляшенко Олексій Андрійович,
канд. психол. наук,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Актуальність проблеми. Проблема підготовки компетентних молодих фахівців у сфері психологічної допомоги в нашій країні останні кілька десятиліть є важливим питанням, яке потребує нагального розв'язання. Окрім того, воно стало особливо актуальним з початку масштабних воєнних дій на території України, оскільки майбутні психологи та їх потенційні клієнти живуть та намагаються адаптуватися до різних кризових ситуацій, які виникають в будь-який час і у будь-якому місці. Відповідно, вони вимагають від психологів швидкої та ефективної реакції на них, не лише особистісної, але й професійної. Крім того, серед особливих кризових ситуацій ми розглядаємо: воєнні дії, економічні кризи, природні катастрофи, техногенні аварії, хвороби, політичні конфлікти, терористичні акти та інші. Таким чином, підготовка майбутніх психологів до роботи в кризових умовах є важливим завданням для підвищення рівня захисту населення від негативних наслідків таких ситуацій та підвищення їх загального рівня психологічного благополуччя. У науковій літературі було проведено ряд досліджень, які вивчали проблему підготовки психологів до діяльності в кризових умовах, але більшість з них зосереджена на специфіці кризових ситуацій та практичних аспектах роботи психолога в них. Менша увага приділена самій підготовці майбутніх фахівців та психолого-педагогічному забезпеченню освітнього процесу в кризових умовах.

Ступінь розроблення проблеми. Серед українських вчених, які вивчали проблему підготовки студентів-психологів до роботи з клієнтами в кризових умовах, це І.М. Марушко, Н.Є. Данченко, Н.І. Федотова, О.В. Шаблій, А.С. Шаповалова та інші. Вони роблять вагомий внесок в розробку різних практичних засобів та технік для роботи з клієнтами, які перебувають саме в

активних зонах бойових дій, або страждають від наслідків війни. Зокрема, О.М. Коломієць у своїй статті "Підготовка психологів для роботи в умовах війни" (2015) досліджує питання підготовки психологів до роботи з військовими та цивільними персоналом у зоні бойових дій. Також, І.В. Літвінова у своїй статті "Психологічна підготовка психологів до роботи в умовах військових конфліктів" (2018) аналізує проблему підготовки психологів до роботи з військовими та ветеранами.

Американські вчені, які досліджували цю проблему, це Р.К. Еверет, Б. Калланан, Д. Калланан, Б. Каплан Е. Флайшер, та інші. Вони внесли важливий внесок у розробку програм підготовки майбутніх психологів до роботи в кризових ситуаціях, досліджували ефективність психотерапевтичних методик, що використовуються в роботі з клієнтами, та розробляли рекомендації щодо забезпечення психологічної підтримки людей, які пережили кризові події [3]. Відповідно, це вказує на те, що українські вчені більше зосереджують свою увагу на практичних методах, які може використовувати психолог при роботі, а американські вчені роблять крок в дослідженні питання особливостей попередньої підготовки майбутніх фахівців. Проте, дані їх досліджень ми можемо лише брати до уваги та аналізувати, оскільки кризові умови в країнах Європи та України є дещо відмінними на даний час.

Виклад основного матеріалу. Сучасні вчені та дослідники даної проблеми по-різному розуміють термін «кризові умови». За словами О. Даниленка, криза є «…нервово-психічним станом, що виникає унаслідок несприятливих зовнішніх обставин або внутрішніх конфліктів» [2, с. 45-46]. Згідно з В. Бехом, кризові умови є чинником, які обумовлюють в людини «..появу стійкого емоційного напруження, в результаті відчуття потреби у людини у вирішенні проблем, що перевищують її можливості, і який супроводжується загостренням симптомів стану емоційного стресу та порушенням адаптаційних можливостей…» [1, с. 25].

У межах нашого дослідження ми розглядаємо поняття «кризові умови» в більш широкому контексті, а саме як складні ситуації та надзвичайні стани, що виникають в результаті різноманітних зовнішніх змін (природних катаклізмів, соціально-політичних конфліктів, економічних труднощів, терористичних актів, катастроф, епідемій, пандемій та наслідків війни) до яких особистість адаптується, в яких розвивається та здійснює професійну діяльність.

Досліджуючи дане питання ми з’ясували, що в літературі наведено ряд обов’язкових вимог до особистості, знань та вмінь психолога, який працює з кризовими запитами клієнтів. Зарубіжні вчені (*Arufe-Giráldez, M., Gómez-Cantarino, V., Romero-Sánchez, M., Fernández-Castillo, A.*) акцентують увагу на

важливості у фахівця наступних компетенцій: навички пізнання та аналізу психологічних реакцій людей в кризових ситуаціях; виявлення факторів, що спричиняють кризові умови в житті клієнта; вмінні здійснювати адекватну оцінки ситуації та навичок прийняття рішень в умовах нестабільності; навички планування та організації дій в кризових ситуаціях та ефективного використання психотерапевтичних методик та технік тощо [4 с. 55-56].

На основі здійсненого теоретичного аналізу досліджень різних вчених ми можемо констатувати, що підготовка майбутніх психологів до професійної діяльності в сучасних умовах має свої специфічні риси та особливості, які потребують уваги на етапі здобуття студентами фахової освіти. З цією метою ми розробили коротку модель психолого-педагогічного забезпечення освітнього процесу підготовки майбутніх психологів в кризових ситуаціях.

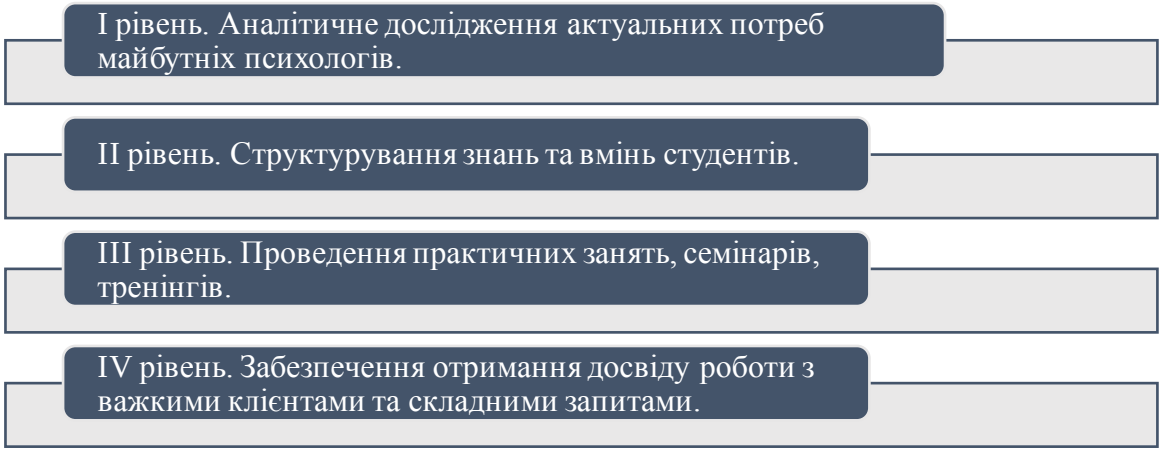

Рисунок 1 – Модель етапів психолого-педагогічного забезпечення освітнього процесу підготовки майбутніх психологів у ЗВО

Першим етапом в підготовці майбутніх психологів до здійснення професійної діяльності в кризових умовах є аналіз інформаційних потреб майбутніх психологів (а саме, які запити в них найчастіше виникають в процесі навчання та здійснення професійної діяльності). Дослідження показали, що для ефективної роботи в кризових ситуаціях психолог повинен мати достатній рівень знань з психології, медицини, соціології та права. Також важливим є знання нормативно-правової бази, яка регулює психологічну допомогу в кризових ситуаціях, етично правових принципів та стандартів поведінки психологів.

Другим етапом є структурування знань та вмінь, необхідних для роботи консультанта в кризових умовах. Знання теоретичних аспектів психології та її застосування у практиці допомагають майбутнім фахівцям з психології розвивати і поглиблювати свої знання та вміння. На даному етапі важливою є допомога викладачів у ВНЗ, які повинні бути зацікавлені в сприянні розширення та

удосконалення теоретичних знань студентів. Наприклад, важливим елементом підготовки психологів до роботи в кризових умовах є надання їм інформації про особливості психологічного супроводу людей, які потерпіли внаслідок НС, втратили близьких, чи жили в особливо складних умовах (в умовах економічної дестабілізації, постійної загрози життю тощо).

Для реалізації завдань третього етапу, заклади вищої освіти повинні запропонувати відповідні умови для можливості проведення занять, семінарів, тренінгів, інтервізійних та супервізійних зустрічей, які передбачають набуття практичних вмінь та навичок. Ці заняття можуть включати симуляцію кризових ситуацій та роботу з клієнтами у реальних кризових умовах. Важливим елементом цього етапу є навчання психологічним технікам в межах психотерапії, консультування, психотравматології, а саме: методи інтегративної психотерапії, когнітивно-поведінкової (КПТ), терапії після травми (ТПТ), прийомам емоційно-фокусованої терапії (ЕФТ) та інших [5, с. 17-18].

Четвертий етап підготовки майбутніх психологів до здійснення професійної діяльності в кризових умовах полягає в підготовці до роботи з важкими клієнтами. Це обумовлено тим, що психолог повинен бути готовий до співпраці з клієнтами, які можуть бути на межі емоційного та психічного розладу. Для цього йому потрібне конкретне отримання базових основ практичної роботи з подібними запитами.

Варто зазначити, що запропонована нами схема реалізації підготовки майбутніх психологів до роботи у кризових ситуаціях потребує більш глибокого не лише теоретичного, але й експериментального дослідження, для дослідження потенційних можливостей та проблем, а тому має свої перспективні шляхи розробки в науці.

Висновок. З'ясовано, що у сучасній літературі дане питання активно досліджується та є доволі актуальним. Висновки щодо проведеного теоретичного дослідження представляємо в кількох тезах:

1) кризові умови можуть виникнути в будь-який момент і в будь-якій сфері життя, тому у необхідно мати навички роботи з кризовими ситуаціями;

2) підготовка майбутніх психологів до роботи в кризових умовах повинна включати теоретичну та практичну підготовку з елементами симуляції кризових ситуацій для відпрацювання практичних та теоретичних навичок;

3) важливо, щоб майбутні психологи були знайомі з різними підходами до роботи з кризовими ситуаціями та мали навички визначення ступеня кризи та вибору ефективних методів допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Соціальна психологія: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех. – К.: Центр учб. літератури, 2001. – 416 с.

2. Даниленко, О. В. (2011). Психологія кризових станів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Кондор.

3. Kinsman, J., Smith, K. J., & Spiegel, P. B. (2021). Protecting the psychological health of children in humanitarian emergencies. Journal of Global Health, 11, 1-9. doi: 10.7189/jogh.11.03047.

4. Romero-Sánchez, M., Arufe-Giráldez, V., Gómez-Cantarino, S., Mendoza-Muñoz, M., & Fernández-Castillo, A. (2021). Psychological impact of the COVID-19 pandemic on health professionals: A systematic review. Journal of Clinical Medicine, 10(13), 1-21. doi: 10.3390/jcm10132786.

5. Friedman, M. J. (2017). PTSD history and overview. In M. J. Friedman, T. M. Keane, & P. A. Resick (Eds.), Handbook of PTSD: Science and practice (pp. 3-16). New York: Guilford Press.

УДК 159.96

Будник Вероніка Анатоліївна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПМПФ 20-2 ННІ економічної безпеки та митної справи
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ СЛУЖБИ

Під час повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України і початку бойових дій гостро постало питання забезпечення психологічного супроводу військовослужбовців в екстремальних умовах служби. Однак слід зауважити, що в перші роки вторгнення на сході країни при вирішенні цього завдання виникало багато труднощів і проблем та мало було висококваліфікованих працівників у цій галузі. Оскільки, до цього такої нагальної потреби раніше не виникало. Не було теоретичних і методичних рекомендацій для проведення роботи з психологічного супроводу особового складу в екстремальних умовах гібридної війни. Дана тематика дуже актуальна в сучасному світі. З одного боку, військова служба часто пов'язана з небезпекою, стресом, тривалими періодами розлуки з рідними і близькими, а також з нав'язливою дисципліною. Ці фактори можуть сильно психологічно впливати на військовослужбовців і призвести до появи різних психологічних проблем. З іншого боку, військовослужбовці часто залучаються до виконання завдань у екстремальних умовах, таких як військові операції, природні катастрофи, зони епідемії та інші подібні ситуації[2]. В таких умовах військовослужбовці можуть стикатися з різними психологічними труднощами, такими як почуття втоми, стресу, страху, тривоги, депресії та інші.

На сучасному етапі психологічний супровід- це комплекс заходів з підтримання оптимального стану психічного здоров’я військовослужбовців, психологічної стійкості до впливу факторів стресу та готовності до виконання обов’язків військової служби та запобігання виникненню негативних психологічних станів. Над даним питанням, працювало багато різних науковців, психологів та вчених, одними з них є: Н. А. Агаєв, А. Б. Дейко, О.Г.Скрипін, В.В. Поливанюк, О. В. Еверт [2]. Здійснивши аналіз науково-психологічних

джерел, можна сказати наступне, питання організації психологічного супроводу діяльності особового складу різних військових формувань займалися військові науковці-дослідники: В. І. Алещенко морально-психологічне забезпечення застосування військ, М. Й. Варій проблема морально-психологічного стану військ, М. І. Д'яченко, Л. О. Кандибович в напрямку психологічні проблеми підготовки до діяльності, О. Г. Караяні у сфері забезпечення соціально-психологічної стійкості військових підрозділів [4;6]. Є. В. Кравченко, О. В. Тімченко, В. Є. Хрістінко (психологічний супровід оперативно-службової діяльності органів і підрозділів Внутрішніх справ), В. Ф. Кулаков (морально-психологічне забезпечення діяльності військ), Лєбєдєва С. Ю. (психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів МВС України), М. Г. Логачов (психологічна підготовка особового складу спеціальних підрозділів ОВС до дій в екстремальних ситуаціях), Г. В. Ложкін, Приходько І.І., (психологічне супроводження військовослужбовців у діяльності за екстремальних умов), В. І. Савінцев (морально-психологічне забезпечення бою), В. В. Стасюк (соціально-психологічне забезпечення функціонування військових підрозділів в умовах збройних конфліктів), Л. М. Уваров, М. Ф. Феденко, Л. Ф. Желєзняк (морально-психологічне забезпечення бойових дій частини і підрозділів), В. В. Ягупов (сутність та зміст морально-психологічного забезпечення) та ін. [4;6]. Психологічний супровід військовослужбовців у екстремальних умовах служби є дуже важливою складовою успішної військової діяльності та забезпечення безпеки військовослужбовців. Екстремальні умови служби можуть включати небезпеку для життя, великий стрес, тимчасову віддаленість від сім'ї та друзів, фізичні напруги та інші фактори, які можуть впливати на психічний стан військовослужбовців.

Однією з основних функцій психологічного супроводу є допомога військовослужбовцям у підтримці їхньої психологічної стійкості в екстремальних умовах служби. Це може включати проведення психологічних тренувань та консультацій, а також підтримку та допомогу у розв'язанні особистих проблем та конфліктів. Психологічний супровід може також включати спостереження за психічним станом військовослужбовців, виявлення ризиків та вчасну реакцію на можливі проблеми. Важливим аспектом є також розробка програм та стратегій для запобігання психологічним проблемам серед військовослужбовців та їхній дослідницький аналіз. У кінцевому результаті, психологічний супровід військовослужбовців у екстремальних умовах служби є критичним для забезпечення безпеки та успішної виконання військових завдань. Забезпечення психологічної підтримки та допомоги може зменшити ризик розвитку психологічних проблем та покращити психічний стан військовослужбовець.

Завданнями психологічного супроводження покладено наступні чинники: – діагностика професійно-значимих психологічних властивостей, так як цей вид адаптаційного синдрому часто детермінований прихованою професійною непридатністю;

– психологічне консультування для мобілізації професійної активності контрактника;

– підтримка у саморегуляції емоційних станів та знятті стану тривоги; формування позитивної установки на подолання труднощів [6]. Психологічне супроводження зводиться до оцінки реальної компетентності спеціаліста, надання допомоги у підвищенні кваліфікації, подолання почуття професійної неповноцінності, що з'являється, формування адекватної професійної самооцінки.

Таким чином, психологічний супровід поділяється в три етапи:

Перший етап: підготовчий. Під час відбору військовослужбовців для виконання службово-бойових завдань в екстремальних умовах проводиться психодіагностичне обстеження. Під час проведення індивідуальної бесіди з військовослужбовцем оцінюється психічні властивості характеру: імпульсивність, агресивність, неврівноваженість. [5].

Другий етап: виконання службово-бойових завдань, включає в себе такі основні напрями роботи: 1) виявлення стрес-факторів, які негативно впливають на психічний стан військовослужбовців і ефективність їхньої службово-бойової діяльності; 2) проведення психодіагностичних обстежень, здійснення контролю за психічним станом особового складу, виявлення військовослужбовців, які потребують психологічної допомоги та проведення психокорекційної роботи; 3) проведення заходів психологічної допомоги, психокорекції, спрямованих на зняття гострих стресових проявів, відновлення працездатності; 4) навчання й інструктаж військовослужбовців; 5) участь психолога в організаційних заходах; 6) напрацювання рекомендацій з: – попередження міжособистісних і між групових конфліктів, нормалізації соціально-психологічного клімату в підрозділах; – проведення роботи з особовим складом з урахуванням психологічних особливостей і станів військовослужбовців; – тимчасового звільнення військовослужбовців від виконання службових обов’язків для проведення короткочасних відновлювальних заходів у зв’язку з розладами психічного стану і зниженням працездатності; – відрядження, евакуації військовослужбовців для надання кваліфікованої медико-психологічної допомоги [1; 3].

Третій етап: психологічна допомога та реабілітація особового складу після виконання службово-бойового завдання. Після прибуття до місця постійної дислокації проводиться психологічна декомпресія, яка проводиться з спеціалістами. враховуючи відпочинок військовослужбовців, робота з родинами і

родичами військовослужбовців, вечори вшанування (з повідомленням підсумків діяльності, відмічати найбільш сумлінних військовослужбовців), індивідуальні зустрічі з родичами військовослужбовців і т. п. [1;3]. Тому психологічний супровід здійснюється за допомогою групового та індивідуального консультування, психологічної едукації щодо попередження можливих наслідків порушення поведінки у військовослужбовців, первинної підтримки особового складу до виїзду в зону ООС, під час виконання бойового завдання після травматичної події та під час адаптації після повернення з бойового завдання. Для цього психологічний супровід може включати в себе проведення тренінгів та навчань з психологічної стійкості, роботу зі стресом та тривожністю, підготовку до виконання конкретних завдань, підтримку після виконання завдань, консультування та психологічну допомогу.

Психологічний супровід також може включати психологічний моніторинг та оцінку психічного стану військовослужбовців, виявлення та профілактику психологічних проблем, а також сприяння розвитку соціальної підтримки серед військовослужбовців. Важливою складовою психологічного супроводу є підтримка родин військовослужбовців, яка може включати проведення тренінгів для родичів, консультування та психологічну підтримку.

Отже, забезпечення психологічної підтримки та супроводу для військовослужбовців у таких умовах є надзвичайно важливим завданням. Це може допомогти зменшити ризик виникнення психологічних проблем та зберегти психологічне здоров'я військовослужбовців, що сприятиме збереженню їх життя та здоров'я в цілому. У зв'язку з цим, психологічний супровід військовослужбовців у екстремальних умовах служби є надзвичайно важливим для забезпечення безпеки нації, підвищення ефективності військової діяльності та збереження здоров'я військовослужбовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ Міністра оборони України від 09.12.2015 р. № 702 «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів)».

2. Діяльність психолога у ході психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України: (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України, Наук.-дослід. центр гуманітар. проблем Збройних Сил України: О.Г. Скрипкін, А.Б. Дейко, О.В. Еверт. К.: НДЦ ГП ЗС України, 2021. 110 с.

3. Досвід організації психологічної роботи під час ведення збройних конфліктів, підготовки та виконання миротворчих завдань. Авторський колектив Наконечний В.Д., Клименко В.С., Копаниця Н.І.,2020. 56 с.

4. Ложкін Г.В. Психологічне супроводження діяльності військовослужбовців в екстремальних умовах: навч. посіб. Житомир: ЖВІРЕ. 2018. 273 с.160

5. Прикладна психологія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку : підручник / І. І. Приходько, І. І. Ліпатов, Л. Ф. Шестопалова та ін.; за заг.ред. проф. І. І. Приходька, 2-ге вид. Х. : НА НГУ, 2020. 334 с.

6. Журавель А.П. психологічний супровід оперативно-службової діяльності особового складу підрозділів охорони державного кордону України : автореф. дис…канд. психол. наук 19.00.09. / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2019. 20 с

УДК 159.9

Вашкулат Нікіта Юрійович,
здобувач вищої освіти
факультету педагогіки і психології
Науковий керівник:
Каськов Ігор Васильович,
канд. психол. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР НА РІВЕНЬ АГРЕСІЇ ПІДЛІТКІВ

Багато вчених проявляють інтерес до підліткової агресії. Зокрема, психологи та фізіологи розглядають її як характерну рису перехідного віку, що виникає внаслідок зміни гормонального фону, розвитку когнітивних процесів, інтелекту та здібностей. Соціологи, з свого боку, досліджують, які форми підліткової агресії можуть виникати в процесі соціалізації.

Зв'язок між відеоіграми та рівнем підліткової агресії став актуальним питанням психологічних досліджень таких вчених як Вігман і Ши, Андерсон і Бушман, Фергюсона, а також Боксера. Згідно з загальною моделлю агресії, Андерсон та інші вчені припустили що відеоігри, а саме ступінь впливу жорстокості відеоігор, безпосередньо призводить до зростання рівня агресії[1,2].

Лонгітюдні дослідження на цю тему [3], мета-аналізи[4], дослідження потенціалу, залежного від подій минулого[5], а також дослідження правопорушень неповнолітніх показали, що вплив насильницьких відеоігор значною мірою пророкує підліткову агресивність.

Ігрова залежність може призвести до фрустрації, коли гравець не може продовжувати грати, і залежні особи можуть стати агресивними та вчинити злочини, щоб продовжити гру. Попередній досвід агресивної поведінки в реальності може також посилити цю поведінку. Геймери можуть мати лабільну свідомість, яка призводить до ідентифікації з персонажем гри і проблем самоідентифікації. Свідомість поділяється на два виміри: віртуальний та реальний[6].

Також дослідники зазначають що ігрова залежність може викликати у підлітків десенсибілізацію агресії, тобто процес втрати емоційної чутливості до насильства та жорстокості через їх постійну присутність у відеоіграх. Це може призвести до байдужості до жертв насильства та зниження порогу чутливості до прояву насильства в реальному житті. Десенсибілізація також може

призвести до зниження емпатії та сприйняття світу як місця, де панує зло та жорстокість, що може викликати страх стати жертвою злочинців та використання агресії в небезпечних ситуаціях.

Другою ж деструктивною рисою яку викликаються ігри - це криза ідентичності. Вона може бути пов'язана з проявами агресії підлітків, коли нові риси особистості роблять їх психіку більш рухомою. В результаті цього може виникнути криза самоідентифікації та гіперкомпенсація комплексу неповноцінності, що призводить до закріплення набутих рис. Гра стає засобом позбавлення психологічного дискомфорту [6].

Висновки. Отже, більшість комп'ютерних ігор можуть викликати у підлітків деформацію свідомості, втрату диференціації реального і віртуального простору, привчання до насилля як засобу самовираження. При цих негативних деформаціях насилля втрачає негативний аспект і розуміється підлітком лише як спосіб досягнення своїх цілей. З часом такі деформації спричиняють підвищення рівня стійкості до насилля, що відображається у тому що підліток може вдаватися до суспільної агресії, навіть зі схильністю до масових актів насилля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерсон, С.А., Бушман Б.Дж. (2001). Вплив насильницьких відеоігор на агресивну поведінку, агресивне пізнання, агресивний вплив, фізіологічне збудження та просоціальну поведінку: мета-аналітичний огляд наукової літератури. *Психологічні науки, 12*(5), 353—359

2. Андерсон, С.А. (2002). Насильницькі відеоігри та ворожі очікування: випробування загальної моделі агресії. *Вісник особистості та соціальної психології, 28*, 1679—1686.

3. Андерсон, К. А., Сакамото, А., Джентіле, Д. А., Ігорі, Н., Шибуя, А., Юкава, С. та ін. (2008). Поздовжні ефекти насильницьких відеоігор на агресію в Японії та Сполучених Штатах. *Педіатрія, 122(5)*, 1067-1072

4. Groves, C. L., Anderson, C. A., & DeLisi, M. (2014). A response to Ferguson: More red herring. *PsycCRITIQUES, 59*(10)

5. Лю, Ю., Тенг, З., Лан, Х., Чжан, Х. та Яо, Д. (2015). Короткостроковий вплив просоціальних відеоігор на агресію: дослідження потенціалу, пов'язаного з подіями. *Межі поведінкової нейронауки,* 9:193

6. Christopher J. Ferguson (2018) - Video Game Influences on Aggression, Cognition, and Attention

УДК 159.923.2

Винокурова Світлана Геннадіївна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи С-8-21-М1ПС(2.0)
Науковий керівник:
Павлюк Марія Михайлівна,
д-р психол. наук, професор, Міжрегіональна Академія управління персоналом
e-mail: vynokurova.svetlana@gmail.com
e-mail: psycholprof@gmail.com

ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВПЕВНЕНІСТЬ У СОБІ» У РІЗНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДАХ

Головною характеристикою людського життя у сьогоденні є невизначеність, часто непередбачувані зміни обставин. Суттєво важливим для особистості в таких умовах стає усвідомлення власної спроможності розв'язувати нові, несподівані завдання, оцінюавати свої можливості, проявляти гнучкість у думках та діях. Для забезпечення психологічної рівноваги особистості набуває особливого значення така її якісна характеристика як впевненість у собі, оскільки вона значною мірою впливає на ефективність діяльності та можливість адаптації особистості до нових життєвих обставин. Існують різні точки зору на

Одним із перших звернувся до вивчення впевненості А. Сальтер, застосувавши при цьому емоційний підхід. Він вважав характерним для впевненої особистості: емоційність мови; експресивність і відповідність мові та поведінки і поведінки; здатність протистояти, відкрито висловлюючи власну думку; уникання неконкретних формулювань та висловлюватись через використання займеннику «Я»; виключення самопринижения та недооцінки власних сил і якостей; схильність до імпровізації у вираженні своїх почуттів і потреб [6, с. 89]. Виходячи з такої характеристики особистості, можна сказати, що впевненість – це здатність особистості взаємодіяти з оточуючими, висуваючи вимоги та домагаючись їхнього здійснення, поєднана з позитивною оцінкою власних навичок і здібностей та віру в себе.

Психологічну проблему становить відсутність упевненості – невпевненість. Д. Вольпе, досліджуючи невпевненість, продемонстрував, важливість ролі емоцій, зокрема страху у розвитку невпевненості. А. Ландж та П. Якубовськи

визначали впевненість як щось середнє між невпевненістю та агресивністю, тим самим відмежувавши впевненість від агресивності. З подальшим розвитком досліджень науковці віднесли агресивність до окремої форми невпевненості.

М. Лєвітов підходить до вивчення впевненості як до комплексної характеристики, зазначаючи, що це психологічний стан. Він має складну психологічну структуру, яка містить пізнавальні, емоційні та вольові компоненти. Стану впевненості притаманні: об' єктивний погляд на стан справ, чітке розуміння завдання та засобів його досягнення, передбачення успіху [1].

У науковій літературі зустрічаємо тлумачення впевненості у собі як вольову якість особистості (Р. Загайнов, В. Іванніков, О. Чернікова), як компонент діяльності (В. Бутовська, О. Серебрякова), як передумову соціальної адаптації (І. Іващенко, О. Нікітіна), як психологічну характеристику особистості (В. Ромек, Є. Смаглій) [7].

Саме складністю психологічної структури впевненості зумовлюється відсутність єдиної думки щодо визначення впевненості. Проте, розглядаючи науковий доробок дослідників, С. Мельничук [4] виокремив такі трактування впевненості у собі:

- властивість особистості, ядром якої є позитивна оцінка індивідом власних навичок і здібностей, достатніх для досягнення значимих для неї цілей, завдань і потреб (В. Табунська, В. Лабунська та ін.)
- почуття переживання, відчуття й усвідомлення особистістю своїх можливостей у майбутніх діях (Р. Загайнов, О. Черникова та ін.)
- як вольові якості: рішучість, сміливість, ініціативність, наполегливість, вміння протистояти й атакувати, неприйняття самознищення і недооцінки своїх сил і якостей, здатність до імпровізації (А. Сальтер, Е. Щербаков)
- як психічний стан мобілізації готовності, стійке спрямовуюче знання людини на досягнення високого результату (А. Пуні, А. Генів та ін.).

Сукупність характеристик феномену впевненості у собі дозволяє виокремити в його структурі три компоненти: когнітивний (знання людини про себе і свої можливості, самопізнання, самоефективність); емоційно-оцінний (самооцінка, самоставлення), поведінковий (самоконтроль, саморегуляція).

Дослідження останніх років присвячені здебільше вивченню феномену впевненості у собі різних вікових груп дітей та юнацтва [2; 4; 5; 7; 9]. Щодо вивчення впевненості в собі осіб дорослого віку, переважають дослідження впевненості у професійній діяльності [3; 8]. Проблему впевненості науковці розкривають через близькі поняття: довіра, самооцінка, образ-Я, Я-концепція, саморегуляція, показники соціальної зрілості (ідентичність, гармонійність, тощо).

Теоретичний аналіз розвитку впевненості в собі свідчить, що формуючими її чинниками є родинні концепції та стилі сімейного виховання, вплив соціуму, чисельні негативні оцінки з боку авторитетних осіб (В. Ромек). Впевненість чи невпевненість може бути наслідком рівня розвитку вольових якостей, самооцінки, власних установок щодо себе, недооцінювання власних досягнень (Р. Зигмунд), використанням стереотипів поведінки, властивих оточенню (А. Бандура). Невпевненість може бути пов’язана з соціальними страхами, «навченою безпомічністю» (М. Селігман). Розвивається впевненість у спілкуванні та взаємодії: формуються в особистості оцінка себе, своєї приналежності та цінності, що в своєю чергою визначає рівень домагань і впевненості. Тобто через пізнання власної особистості, розвиток комунікативних здібностей, усвідомлення старих «непрацюючих» концепцій та заміну їх новими можливо корегувати та розвивати впевненість у собі.

Допомогти у забезпеченні цілеспрямованого самопізнання та розвитку впевненості особистості покликана спеціально організована система занять, де навчання дає змогу краще усвідомити себе, рівень власної впевненості та побачити засоби її корекції й розвитку. Тренінгові програми розвитку зарекомендували себе як ефективна форма таких занять.

Наступним кроком дослідження феномену впевненості у собі буде розробка тренінгу з розвитку впевненості особистості дорослого віку, оскільки в непевних обставинах сьогодення людині потрібна підтримка самої себе, і роль її виконуватиме впевненість у собі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

2. Глушко Л., Тернопільська В. Впевненість особистості у собі: теоретичний аналіз. *Problems of the development of modern science: theory and practice: Collection of scientific articles*. Cartero Publishing House, Madrid, Spain. 2018. С. 192-196. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24372/

3. Коляда Н. В., Матвієнко В. Особливості функціональної асиметрії мозку студентів внз з різним ступенем впевненості у собі. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. 28 лют.–1 берез. 2019 року. Суми. 2019. С. 185-188.

4. Мельничук С. К. Соціально-психологічні особливості проведення психологічного консультування та корекції впевненості в собі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 196. С. 132-136. https://10.36550/2415-7988-2021-1-196-132-136

5. Мішечкіна М. Є. Виховання впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку : автореферат дис. … канд. пед. наук. Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України. 2008. 11 с.

6. Психологія здоров'я людини / За ред. І. Я. Коцана. – Луцьк: РВВ — Вежа – Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011.– 430 с..

7. Сіренко А.Є. Формування у старфших дошкільників впевненості в собі у груповій діяльності. Дис. … канд. пед. наук, 2017. Київ : Ін-т проблем виховання НАПН України. 2017. С. 11.

8. Тарасенко О. Впевненість у собі як соціально-психологічна характеристика у підлітковому віці. *Актуальні питання сучасної психології*. 2016. library.sspu.edu.ua

УДК 159.9:005.73:334.7

Гассаб Оксана Володимирівна,
аспірантка, асистентка кафедри психології
Науковий керівник:
Шмаргун Віталій Миколайович,
д-р психол. наук,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОЗНАКИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В МАЛИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Корпоративна культура - це система цінностей, поведінкових норм, традицій та способів діяльності, що визначають, як працюють та взаємодіють співробітники в організації. Ось декілька ознак корпоративної культури, які можна помітити в малій організації:

- комунікація: в малій організації зазвичай панує більш пряма та відкрита комунікація між керівництвом та співробітниками. Вони звикли спілкуватись один з одним та роблять це без застосування формальної мови;

- навчання та розвиток: в малій організації зазвичай більше уваги приділяється навчанню та розвитку співробітників, оскільки це допомагає покращувати результати діяльності компанії та збільшувати її конкурентну перевагу;

- застосування інновацій: малі організації зазвичай більш гнучкі та динамічні у порівнянні з більшими компаніями. Це дозволяє їм швидше реагувати на зміни у ринку та впроваджувати інновації;

- командний дух: в малій організації зазвичай панує більш виражений командний дух, оскільки співробітники звикли працювати разом та допомагати один одному;

- гнучкість: малі організації зазвичай більш гнучкі та пристосовуються до змін швидше, ніж більші компанії. Вони можуть швидше змінювати стратегії та діяльність, щоб відповісти на нові виклики;

- інформаційна прозорість: малі організації зазвичай мають більш просту організаційну структуру та менше бюрократії, що сприяє більшій прозорості у передачі інформації між співробітниками та керівництвом;

- спільна мета: у малій організації кожен співробітник зазвичай має більшу можливість зрозуміти, яку роль він відіграє в компанії та як його дії сприяють досягненню спільної мети;

- робота над помилками: малі організації зазвичай більш дозволяють собі експериментувати та робити помилки, оскільки вони можуть виправити їх швидше та без більших наслідків для бізнесу;

- взаємовідносини з клієнтами: малі організації зазвичай ставлять до своїх клієнтів більш індивідуальний підхід та намагаються знайти рішення, яке відповідає конкретним потребам кожного клієнта;

- культура відкритості: у малій організації зазвичай більш легко створити культуру відкритості, де співробітники вільно можуть висловлювати свої думки та ідеї, що сприяє розвитку та інноваціям у компанії [1; 3].

Звичайно, кожна мала організація може мати свою унікальну корпоративну культуру, яка залежить від багатьох факторів, таких як галузь діяльності, культурні традиції регіону, відносини між співробітниками та керівництвом, та інші. Однак, загалом, малі організації мають більш просту та гнучку структуру, яка сприяє розвитку співпраці, комунікації та взаємодії між співробітниками та керівництвом. Корпоративна культура у малій організації може бути більш персоналізованою, заснованою на індивідуальному підході до кожного працівника та націлена на спільну мету.

Однак, для збереження та розвитку корпоративної культури у малій організації потрібно звертати увагу на кілька важливих аспектів, таких як:

- лідерство: керівництво має бути прикладом для інших співробітників, демонструючи особистість, цінності та принципи, на яких ґрунтується корпоративна культура;

- залучення працівників: співробітники мають бути залучені до формування та розвитку корпоративної культури, оскільки це дозволяє кожному з них відчувати власну причетність до бізнесу та сприяє залученню нових ідей та пропозицій;

- консистентність: важливо забезпечити постійне дотримання цінностей, принципів та норм, на яких базується корпоративна культура;

- комунікація: ефективна комунікація між співробітниками та керівництвом допомагає забезпечити зрозумілість цілей та завдань компанії, залучення працівників до спільної мети та розвитку позитивної атмосфери в колективі [2].

Усі ці аспекти взаємопов'язані та взаємодіють між собою, що сприяє формуванню та розвитку корпоративної культури в малій організації. Крім того, корпоративна культура в малій організації може бути побудована на базі позитивної та прозорої комунікації між співробітниками та керівництвом, що в свою чергу може сприяти зниженню ризиків конфліктів та підвищенню відчуття приналежності до колективу.

Також важливою складовою корпоративної культури в малій організації може бути підтримка співробітників, яка може включати в себе фізичні та психологічні потреби, наприклад, забезпечення зручних умов праці, підвищення кваліфікації, стимулювання здорового способу життя, підтримку важливих подій в житті працівників тощо.

Крім того, корпоративна культура може бути побудована на засадах відкритості та прозорості в прийнятті рішень, що дозволяє залучати працівників до процесу прийняття рішень, викладати аргументи та роз'яснювати причини, що сприяє підвищенню рівня відповідальності та довіри між співробітниками та керівництвом.

Отже, корпоративна культура в малій організації є важливим елементом успішної роботи компанії та може бути заснована на принципах лідерства, залучення працівників, консистентності та ефективної комунікації між співробітниками та керівництвом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геберт Дитер, Лутц фон Розенштиль. Організаційна психологія. Людина і організація./Организационная психология. Человек и организация / пер. с нем. Харьков : Изд-во Гуманитарный Центр, 2006. 624 с.

2. Єськов А.Л. Корпоративна культура: теорія і практика. Київ: Науковий світ, 2004. 67 с.

3. Ходаківський Є. І., Богоявленська Ю. В., Грабар Т. П. Психологія управління. Підручник. 3-тє вид. перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 664 с.

УДК 159

Гладка Марія Андріївна,
здобувачка вищої освіти групи ПСБ-20-1
Науковий керівник:
Кравець Любов Миколаївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА, НАДЦІННІ ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАХОПЛЕННЯ

Девіантна поведінка людини – це система вчинків або окремі вчинки, які суперечать прийнятим у суспільстві нормам, а саме: – правових норм; – моральних норм; – естетичних та етичних норм, і виявляються у вигляді порушень у збалансованості психічних процесів, неадекватності, порушенні процесу самоактуалізації або у вигляді відхилень від морального й естетичного контролю за своєю поведінкою. Така поведінка викликає здивування, нерозуміння, подив та ворожість з боку співгромадян.

Були виведені певні ознаки девіантної поведінки. За О. В. Змановським це такі характеристики:

- Регулярне порушення важливих для суспільства норм;
- Поведінка визначається спрямованістю особистості, а не результатом якоїсь кризової ситуації;
- Присутня соціальна дезадаптація, та негативне ставлення суспільства до дій людини;
- Поведінка не є результатом психічних захворювань чи патопсихологічних станів, але може переростати в патологічні форми;
- Присутня агресія, в усіх різновидах. Як і агресія на когось так і агресія на самого себе[2, с. 419-421].

Розглядаючи структуру девіації, ми бачимо 3 основних компоненти (за Н. Смелзер):

1) Соціальна норма поведінки людини в соціуму;
2) Особа з певною поведінкою;
3) Та реакція на поведінку з 2 пункту. Реакцію може надавати як і окрема людина, так і певна група, організація чи суспільство в цілому [4].

Якщо поведінка певної особи співпадає з украденою нормою поведінки, то реакція буде нейтральною. І це буде нормальна поведінка. А от якщо 2 компонент структури суперечить першому компоненту, то і реакція соціуму буде бурхлива, що буде вказувати на девіантну поведінку.

Для того щоб була сформована девіантна поведінка, на звичайну поведінку повинні вплинути певні фактори і чинники. У нашому випадку це такі умови, як: умови фізичного середовища; зовнішні соціальні умови; спадково-біологічні передумови; психологічні та внутрішньо особистісні причини.

Говорючі про девіантну поведінку слід зазначити що вона буває двох типів: позитивна та негативна. Позитивні – ті що не порушують закон і можуть бути схваленим у суспільстві (а може і ні), це гіперактивність, талант, що межує з геніальністю… Негативний тип, до нього входить все те що невійшло до попереднього, і не що суперечить закону. Це може бути жебрацтво, безпритульність, жорстоке ставлення до живих істот, пристрасть до шкідливих звичок та інше [5].

Надцінні психологічні захоплення – вид девіантної поведінки, що є одним з найбільш поширеним серед інших поведінок. Для того щоб дослідити «надцінні захоплення» спершу треба визначитися із тим що таке «захоплення» в нормі. Захоплення – це підвищений інтерес до чогось з яскравим емоційним ставленням, що формує упереджене емоційне відношення. Це те чим займатися радісно і цікаво [1, с. 150-163].

Коли мова йде про Надцінні психологічні захоплення – то всі якості звичайного захоплення гіперболізуються. Об’єкт такого захоплення стає надважливим, формує напрям поведінки людини, який стає домінантним у діяльності та робить менш важливим все інше.

Основними ознаками надцінних психологічних захоплень є:

- Довга зосередженість на об’єкті захопленні;
- Сильне емоційне ставлення до об’єкту;
- Втрата відчуття плинності часу, під час заняттям захопленням;
- Не звертання уваги на іншу діяльність чи захоплення;
- Відчуття дискомфорту коли неможливо зайнятися своїм захопленням [2, с. 419-421].

Надцінні та звичайні захоплення зовні схожі. Надцінні не виходять із загально прийнятих норм поведінки. Також одне і теж заняття може бути як нормотиповим так і девіантним. Це ускладнює діагностику, бо різниця лише в ставленні людини до цього заняття.

Надцінні захоплення можуть бути різними: трудоголізм; гемблінг; колекціонування; параноя здоров’я; фанатизм – релігійний, спортивний, музичний; б‘юті-адикція; шопоголізм; речовизм; гаджет-адикція; адикція відносин; ургентна адикція. Та багато інших захоплень.

Ознаки зазначених надцінних психологічних захоплень:

1) трудоголізм – зацикленість на роботі, втеча від реального життя та актуальних проблем у сферу діяльності і досягнення;

2) гемблінг – присвячення свого життя азартним іграм;

3) фанатизм – дуже сильне захоплення чимось чи кимось, що формує певний культ, якому людина підчиняє свою індивідуальність;

4) параноя здоров'я –головна ціль по життю, це зайняття для покращення здоров'я;

5) колекціонування – колекціонування якісь предмети без визначеної мети та змісту цього захоплення.

6) шопоголізм – постійна потреба в купуванні товару;

7) речовизм – потреба у володінні конкретного об'єкта;

8) гаджет-адикція – гонитва за новинками на технічному ринку;

9) ургентна адикція – потреба знаходитися в хронічному стані нестачі часу;

10) б'юті-адикція – залежність від конкретного образу своєї зовнішності [1, с. 150-163; 3, с. 93-99].

Отже, ми бачимо що надцінні захоплення можуть мати різні форми, але мають спільну домінантну рису, це «втеча від реальності» в конкретну сферу діяльності. Така стратегія не лише заважає займатися іншими важливими заняттями, а й завдають шкоди особистості, як цілісної структури. Через те що порушує внутрішню гармонію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб. і доповн. К., 2016. 188 с.

2. Танащук Р. М. Надцінні психологічні захоплення: види та ознаки Львів 2020: збірник наукових праць: Проблеми на перспективи розвитку системи безпеки життєдіяльності УДК 159

3. Мартинюк І. А. Патопсихологія. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 208 с. УДК 159

4. Що таке девіантна поведінка URL: https://msu.edu.ua/news/shho-take-deviantna-povedinka-i-yaki-%D1%97%D1%97-prichini/

5. Девіантна поведінка: форми, види, причини, профілактика URL : https://ukr.media/psihologiya/379091/

УДК 364.622

Глазнєва Євгенія Юріївна,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня навчальної групи ПСМз 22-2
Державний податковий університет
Науковий керівник:
Іванова Олена В'ячеславівна,
канд. психол. наук, доцент,
Департамент персоналу Головного управління Національної гвардії України

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА»

Тема ідентифікації та визначення психологічних травм особистості дуже важлива через її вплив на якість життя цієї особистості та її оточення. Людина може навіть не усвідомлювати причин власної поведінки в тих чи інших обставинах, які насправді зумовлені свідомими або не свідомими психологічними травмами, досвідом минулого. Якщо люди навчаться з цим коректно працювати, якщо зможуть нейтралізувати в собі дії цих програм, то наше суспільство стане більш продуктивним, більш щирим та відвертим, більш справжнім, що в свою чергу приведе до розвитку та усвідомленості, з мінімальною кількістю конфліктів та негативних ситуацій, тобто до умовно ідеального суспільства, в якому мінімум деструктиву та максимум розвитку.

Психологічна травма – це суб'єктивно негативний досвід у житті особистості, який вона не змогла «прожити» під час травмівної ситуації: він залишився у тілі у вигляді певного блоку або м'язового утиску. І, коли, людина стикається зі схожою ситуацією у подальшому житті, вона повертається до травмівного досвіду, схожих думок, емоційних переживань, тілесних відчуттів.

У енциклопедії значено, що психологічна травма – травма, що виникла в результаті дії на психіку людини особисто значущої інформації; емоційна дія, яка спричинила психічний розлад; шкода, нанесена психічному здоров'ю людини в результаті інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища або гостроемоційних, стресових впливів інших людей на її психіку. Психологічна, емоційна або психічна травма (множина traumata, traumas; від давньогрецького τραύμα «рана») використовується у психології для опису психологічної травми, аналогічної травмі в медицині, яка супроводжується сильним

психологічним потрясінням. Це може бути спричинено людьми, стихійними лихами, а також тортурами тощо (травми дитинства, воєнні травми). Термін використовується для поразки мозку та наслідків. Оскільки нервова система була перевантажена, подію не вдалося обробити та зберегти в пам'яті.

Але це визначення не єдине та не є однозначним. Існує багато визначень цього терміну, що є характерним для всіх психологічних напрямків підсвідомого рівня активності психіки. Під даний термін зазвичай підводяться достатньо різноробові явища і що значні розходження у вивченні феномену психотравми існують не тільки між різними школами, але і між різними авторами всередині одного напрямку, також існує суб'єктивність щодо розуміння сутності та змісту даного терміну [2]. Невпорядкованість у визначенні зумовлена складністю та суб'єктивністю переживань травмівних подій, що утруднює їх чітку систематизацію і узагальнення за якимось критеріями. Термінологія, що використана для надання описових характеристик змістового складника поняття «психотравма», повністю віддзеркалює приналежність її автора до певного професійного напряму (медицини, психології) або наукових течій (психоаналізу, біхевіоризму, гуманістичної психології, екзистенційної психології та ін.)

Поняття «психічна травма» в науковій літературі з'являється вперше наприкінці XIX століття. Узагальнення еволюції перших наукових уявлень про природу і сутність поняття «психотравма» знаходимо в публікаціях З. Фрейда. Під час розгляду у своїх дослідженнях роботи Д. Брейера з однією зі своїх істеричних клієнток Фрейд зауважив, що майже всі симптоми її істерії виявлялись наслідком так званих психічних травм. Саме це і спричинило активне привернення уваги тогочасної психологічної спільноти до глибинного змісту цієї тематики і самого поняття «психічна травма». Також починали дослідження в цій сфері: А. Фрейд, Х. Хартман, Б.-Д. Фурст та ін Натепер поняття «психічна травма» є досить вживаним у сучасній психологічній науці [4].

Нині існує велика кількість різноманітних досліджень, присвячених наслідкам перенесеної людиною психічної травми (А. Аллен, С. Блум, І. Борднік, А. Венгера, Д. Джонсон, О. Лазебна, Н. Лисіна, М. Падун, Ю. Семенова, Д. Сміт, І. Мамайчук, К. Хорні, К. Флейк-Хопсон, В. Фруе та ін.).

Проте ґрунтовні дослідження психічної травми стали з'являтися після завершення Другої світової війни. У вітчизняній психологічній науці проблеми психічної травматизації стали активно вивчатись після трагедії, яка відбулась на Чорнобильській АЄС (В. Лисенко, С. Яковенко). Також все більше уваги приділяється питанням психотравми у людей, які постраждали від надзвичайних ситуацій різного походження [6].

Згідно з медичним підходом, психічна травма – це надто сильні, руйнівні переживання (почуття жаху, страху та безпорадності), зумовлені такими подіями життя, які сприймаються людиною як загроза її безпеки та існування. Виникнення психічної травми пов'язане насамперед з подією, яка виходить за межі досвіду індивіда, та, як наслідок, болісними переживаннями – відчуттям тривоги, безпорадності та жаху. Хоча все ж варто зазначити, що у медичній літературі поняття «психотравма» відсутнє) [4].

З психологічної точки зору психічна травма – це порушення цілісності функціонування психіки, спричинене такою ситуацією, яка суб'єктивно інтерпретується як непереборна та незвичайна внаслідок недостатності захисних механізмів; викликає в подальшому глибокі емоційні переживання (Н. Саржveладзе). У цьому контексті важливим критерієм виникнення травми є не сама травмуюча подія, а суб'єктивна її інтерпретація (Н. Пов'якель, М. Яковчук). Тут уже можна прослідкувати і вносити лінію розподілу психічної травми на суто психічну і психологічну, оскільки потенційно травмуюча подія може викликати або, навпаки, може не викликати психологічну травму в особистості залежно від суб'єктивної значущості ситуації для індивіда та системи механізмів психологічного захисту й інтерпретації її. Проте, незважаючи на певні відмінності в трактуваннях психологічної травми в медичному та психологічному аспектах, спільною рисою для них є те, що виникнення травми пов'язане з певними надзвичайними подіями та інтенсивними й негативними емоційними переживаннями (страху, жаху, безпорадності, втрати контролю тощо) [4].

Представник юнгіанського психоаналізу Д. Калшед у роботі «Внутрішній світ травми» дійшов висновку, що травмована психіка продовжує травмувати саму себе через синдром нав'язливого повторення. Так, травмовані люди починають постійно виявляти себе такими в життєвих ситуаціях, в яких вони піддаються повторній травматизації [5]. З. Фрейд так само писав про «невроз долі», який полягає в тому, що люди у своєму житті схильні постійно «наступати на одні й ті самі граблі», повторюючи таким чином свій травмівний досвід. Наприклад, людина з травмою приниження часто опиняється у ситуаціях приниження, ударів по самолюбству, людині з травмою зради постійно зраджують.

Складність вивчення травмуючих ситуацій полягає в тому, що їх число і джерела багатомірні. Тому вони визначаються як ситуації, що загрожують життю людини або можуть призвести до серйозної фізичної травми або поранення; взаємопов'язані зі сприйняттям фізичного насильства щодо інших людей; мають відношення до впливу або інформації про вплив шкідливих факторів середовища [3].

Психологічна травма – це шкода, нанесена психічному здоров'ю людини внаслідок інтенсивного впливу несприятливих середовищних чинників або гостроемоційних стресових впливів інших людей на її психіку. Важливо, що не кожний сильний стрес стає психотравмою та не кожна нейтральна, з точки зору інших людей, подія проходить безслідно для психіки конкретної людини: будь-які обставини, що призвели до психотравми, мають для особистості надзвичайно велике, але суто індивідуальне значення, зачіпають її емоційну сферу, життєві інтереси та цінності [1].

Психотравма викликається не тільки зовнішніми подіями, основна складність проблеми полягає у тому, що психіка переводить зовнішню травму у самотравмуючу внутрішню силу, яка, будучи на початку захисною, поступово перетворюється у саморуйнівну.

Дослідженням психотравми, її психологічним змістом та структурою, значущості у змінах станів психічного та фізичного здоров'я людини, займаються вчені різноманітних галузей психологічної науки та вчені граничних галузей знань (Дж. Боулбі, А. Гугенбюль, Д. Калшед, Д. Лейн, І.Г.Малкова-Пих, І.І. Мамайчук, А. Міллер, І. Молодик, Н. Пезешкіан, Н. Сарджveладзе, Л.В. Трубіцина, Б. Фоа та ін.)

У вітчизняній психології дослідження проблеми «психотравма» достатньо рідкі і носять розрізнений і фрагментарний характер. Значною мірою це пов'язано, з досить відомими соціальними причинами – умовами, які не заохочують аналіз явищ, що відображають сприйняття людиною оточуючої її дійсності як загрожуючої і нестабільної. Подібне положення у вивченні феномена психотравма багато в чому обумовлено і логікою розвитку вітчизняної психологічної науки, в якій вивчення емоцій, емоційних станів, домінуючих емоційних переживань індивіда проводилось переважно на психофізіологічному рівні, а галузь стійких утворень емоційної сфери залишилась, по суті, не дослідженою. На фоні високої актуальності соціально-психологічного вивчення феноменів психічної травми, стримуючий вплив на емпіричні дослідження чинить відсутність узгодженості теоретичної позиції, спільних концептуальних моделей і методичних розробок, що дозволить достатньо повно і всесторонньо аналізувати цей феномен і порівнювати результати його вивчення [2].

Можна виділити фактори розвитку психотравми:

1) характер (вид) психотравмуючої ситуації;

2) швидкість і сила впливу психогенного фактора;

3) значеннєвий зміст психотравми для особистості;

4) психологічні особливості особистості.

У процесі роботи з особистістю, яка пережила травмівну подію, можна виділити алгоритм роботи психолога:

1. Виявити психотравму, як подію.

2. Пояснити зниження якості життя, що пов'язане з психотравмою.

3. Допомогти зрозуміти, що старі методи відреагування не працюють (втеча в роботу, уникнення, алкоголь і т.п.).

4. Знайти ресурси які б допомогли ідентифікувати себе, як людину, яка пережила психологічну травму (відновити ланцюжок ситуацій, відреагувати зупинені реакції, пройти через пікові переживання).

5. Знайти обмежуючі рішення, які були прийняті в травмі та замінити на нові.

6. Усвідомити психотравму як частину життя (знайти нові сили і якості, і перетворити все це у досвід, в потенціал).

Закінчена робота з психотравмою – коли якість життя змінюється, ресурси інтегруються в життя, клієнт може поділитись своїм досвідом пережитої психотравми та відтворити ланцюг події цілком, крок за кроком, а доказом буде те, що клієнт вже в змозі «контейнерувати» свої емоції, і бути в контакті з іншим під час розповіді про пережиту психологічно-травматичну подію.

На сьогодні найпопулярнішими та найпродуктивнішими методами роботи з психологічними травмами є: гештальт терапія, арт терапія, інтегративна психотерапія, екзистенцій ний аналіз та лого терапія, КПТ, НЛП, позитивна психотерапія, психоаналіз, психодрама, символдрама, травматерапія, транзактний аналіз.

Дослідження впливу психологічних травм на життя особистості дуже важливе, тому що багато людей зазнають складнощів в житті, мають погану якість життя, що спричиняє шкоду оточуючим, чи самому собі, не розуміють, наскільки важливо досліджувати причинно-наслідкові зв'язки подій у своєму житті та звертатися вчасно за допомогою к спеціалістам для їх виявлення та вирішення (причинно-наслідкових зв'язків). Якщо буде проводитися більше таких досліджень, які будуть у вільному доступі, буде популяризуватися ця тема, то люди дізнаються про існування вирішення своїх питань, позитивні результати досліджень будуть спонукати їх до змін в собі, чим буде зумовлений і ряд змін в суспільстві та світі. На даний час, на жаль, більшість людей навіть не замислюються про походження своїх емоцій та поведінкових реакцій. З іншого боку, чим більше буде досліджуватися та вивчатися природа психологічних травм та їх вплив, тим більше буде можливостей для створення нових ефективних інструментів для вирішення проблем, пов'язаних з цим поняттям, які допоможуть людям жити більш якісне життя, дивитися ширше на події, на саме життя та його сенс, відкривати в собі здібності, які були «зачинені» психологічними травмами, реалізовувати свій потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Литвиненко О. Д. Проблема психотравми у психологічній науці: основні погляди та підходи. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. 2016. Т. 21. Вип. 1 (39). С. 180-189.

2. Семенова Ю. С. Психотравма (психологічна травма): дискусійні питання медицини та психології. Український науково-медичний молодіжний журнал, 2011. №3. С. 50-56.

3. Туриніна О.Л. Психологія травмуючих ситуацій: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : ДП «Вид. дім Персонал», 2017. 160 с.

4. Паливода Л.І. Проблема визначення понять «Психічна травма», «Психологічна травма» і «Травма втрати» у психологічних проекціях. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія, 2021. С. 68-72.

5. Гріньова Н., Слободян С. Дослідження психотравм особистості та шляхи їх корекції у форматі позитивної психотерапії. Стаття. 2020. 15с.

6. Психологічна травма URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/

УДК 1(091):17. 024. 4:111. 61

Глушко Тетяна Олександрівна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПММП-22-1
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У РОЗРІЗІ ОСВІТНЬОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМ

В умовах сучасної практики, процес соціалізації визначається, як процес засвоєння соціальних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізації взаємозв'язків із новим середовищем та активного відтворення набутого соціального досвіду у власній діяльності та спілкуванні. До аксіологічної кризи сучасності додається проблема надзвичайно швидкої зміни соціокультурних умов, які призводять до міжпоколінної кризи взаєморозуміння. Приблизно кожні 20 років з'являється нове покоління зі своїми цінностями, і молодь поводиться не так, як їхні батьки у тому віці. Цінності формуються до 11–12 років під впливом історичних подій, також вони залежать від моделі виховання в сім'ї. Цінності не змінюються протягом життя і впливають на все – погляди на світ, ставлення до роботи, стиль споживання. [7,С.90]. Одразу варто наголосити, що соціалізація особистості виступає складним, багатоплановим, суперечливим процесом взаємодії індивіда і суспільства. Загальновідомо, що особистість – це людська індивідуальність, яка виступає як суб'єкт пізнання і перетворення світу. Соціальні трансформації є наслідком індивідуальної діяльності. «Дія інтерпретується як наслідок раціональних засобів для досягнення мети. Діяльність з будь-якого приводу є наслідком незадоволення індивідом існуючого стану речей й свідчить про готовність індивіда змінити обставини за власним бажанням, наслідок програмування кращого майбутнього. Результатом діяльності стають певні цінності, які або співпадають або не співпадають із тими, яких прагнув індивід. Отже, досвід є критерієм ефективності обраних засобів для досягнення мети, якої прагнув індивід» [3, с. 8].

Треба зазначити, що у філософії, соціології, психології, педагогіці соціалізація розглядається, як сукупність усіх соціальних процесів, у яких особистість не просто засвоює певну систему знань, норм, цінностей, а й постійно

прагне бути активним суб'єктом власного життя. Таким чином, соціалізація - це процес і результат взаємодії індивіда в системі соціальних відносин, відтворення досвіду і культури попередніх поколінь у процесі розвитку і саморозвитку особистості. Процес соціалізації є природний і неконтрольований, але він може стати керованим, якщо людина отримує допомогу з боку певних осіб (агентів соціалізації) [1, с. 18].

Педагогічна характеристика поняття соціалізації може бути виражена декількома підходами. Так, Н. Голованова виділяє п'ять таких підходів:

1. Соціологічний (розглядається як трансляція культури від покоління до покоління, як загальний механізм соціального успадкування, що охоплює стихійні взаємодії і організовані - виховання і освіту);

2. Факторно-інституційний (визначається як сукупність дії факторів, інститутів і агентів соціалізації);

3. Інтеракціоністський (передбачає міжособистісну взаємодію, спілкування, без якого неможливе становлення особистості і сприйняття нею картини світу);

4. Інтеріоризаційний (становить засвоєння особистістю норм, цінностей, установок, стереотипів, вироблених суспільством, у результаті чого складається система внутрішніх регуляторів, звичних форм поведінки);

5. Інтраіндивідуальний (творча самоорганізація особистості, перетворення будується як діяльнісна модель виховання) [2, с. 78].

В.В. Москаленко вважає, що «соціалізація особистості – це розв`язання протиріччя між соціальним і індивідуальним, яке відбувається у процесі того, як індивід, розвиваючись в особистість, розширює своє буття у часі, включаючи себе у час роду (історію). Міра соціалізованості особистості визначається її об'єктивно детермінованою належністю до тієї чи іншої соціальної групи, ставленням до культури, взаємними відносинами з іншими людьми» [3, с. 21].

Більшість авторів схильні розглядати соціалізацію, як структурно цілісну і цілеспрямовану систему, що включає різні компоненти. В.В. Алексєєва зазначає, що «система соціалізації може бути представлена трьома складовими: єдністю цілей, способами соціалізації (зміст, засоби) і результатами. Людина, як елемент цієї системи, проходить у процесі соціалізації певні етапи. По суті ці етапи містять у своїй основі процес пізнання: від сприйняття через співвідношення отриманої інформації до вироблення і формування ціннісних орієнтацій, які ведуть за собою вчинки і оцінку своєї діяльності» [1, с. 19].

Основоположними для вирішення завдань соціалізації є поняття механізмів соціалізації і питання її структурування на підставі механізмів. У свою чергу, поняття «механізм» описує взаємодію суб'єкта та об'єкта соціалізації за допомогою того чи іншого засобу, тих чи інших видів діяльності.

Варто врахувати, що механізм соціалізації представляють, як систему елементів із певним принципом їх взаємозв'язку. Виділяються універсальні механізми соціалізації: традиційний (забезпечує людському індивіду засвоєння норм, еталонів поведінки, поглядів на несвідомому рівні), інституційний (здійснюється в процесі взаємодії людини з інститутом суспільства), стилізований (діє в рамках певної субкультури і сприяє формуванню певного стилю життя; під субкультурою розуміється комплекс морально-психологічних рис та особлива поведінка, властива для людей певного віку), міжособистісний (забезпечує ідентифікацію соціалізуючого зі значущими для нього людьми у процесі спілкування), рефлексивний (вплив всіх вищезазначених механізмів може бути опосередковано внутрішнім монологом (рефлексією), в якій індивід або приймає, або відкидає ті чи інші цінності, тому необхідно також розглядати рефлексивний механізм соціалізації) [1, с. 19-20].

У свою чергу, структура процесу соціалізації може бути представлена на основі послідовності і стадій протікання. Зазначимо слушну думку В.В. Алексєєвої, яка наголошує, що «послідовність протікання процесу соціалізації характеризується трьома послідовними стадіями: первинна (розвиток дитини), маргінальна (проміжна або псевдостійка соціалізація стійка підлітка), стійка (перехід від юнацтва до дорослості); або чотири: рання соціалізація, стадія навчання, соціальна зрілість і стадія завершення життєвого циклу» [1, с. 20]. При цьому у структурі соціалізації деякі автори стадії замінюють фазами (сім'я, дошкільні установи, школа, трудові колективи, пенсійний період). Кожна фаза характеризується провідним видом діяльності та вирішенням певних завдань.

Можемо зробити висновок, що соціалізація виступає складним процесом, спрямованим на розвиток здібностей особистості до різнобічної діяльності, що забезпечує соціальну активність, передбачає її включення в широку систему суспільних відносин та засвоєння соціальних цінностей суспільства. Індивідуальна ж діяльність з будь-якого приводу стає наслідком незадоволення індивідом існуючим станом речей й свідчить про його готовність змінити обставини свого життя за власним бажанням. Результати практичної діяльності є критеріями ефективності обраних для досягнення мети засобів [5, с. 10].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва В.В. Соціалізація особистості як освітня та соціально-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць*. Випуск LXIX. Том 3. 2016. С. 17-21.

2. Голованова Н.Ф. Соціалізація та виховання дитини. *СПб*, 2004. 272 с.

3. Льовкіна О.Г. Генезис праксеологічних ідей: історико-філософський контекст. Філософські обрії. 2012. - № 27. – С.4-12

4. Льовкіна О.Г. Проблема відчуження у світлі сучасних глобалізаційних трансформацій: соціокультурний та політико-економічний аспекти / Практична філософія. - №6. – 2006 - С. 37-41.

5. Льовкіна О.Г. Теорії ефективної діяльності: тектологія О. Богданова та пракселогія Т. Котарбінського: автореф. дис ... д-ра філос. наук / О. Г. Льовкіна . – Київ : Б.в., 2012 . 35 с.

6. Москаленко В. В. Категорія «соціальність» як інструмент дослідження соціалізації особистості. *Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2020. С. 19-21.

7. Особистісно-професійне становлення сучасної молоді: соціально-психологічні та соціологічні аспекти. Монографія / авторський колектив; за заг. ред. О.Г. Льовкіної.- Ірпінь: Державний податковий університет, 2022. 370 с.

УДК 1:378.4(477)

Горай Аліна Олександрівна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСБ-21-1
Науковий керівник:
Берташ Марія Ігорівна,
викладачка кафедри психології, педагогіки та соціології,
Державний податковий університет

АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Досить актуальною є проблема адаптації здобувачів вищої освіти до навчального процесу в умовах воєнного стану. Починаючи з першого дня повномасштабної війни питання «безпечного» навчання стало актуальним, адже одним з основних завдань освіти в державі є навчання майбутнього свідомого покоління українського народу.

Саме тому питання соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до навчання та її особливостей в умовах воєнного стану є дуже актуальним на сьогоднішній день та потребує поглибленого вивчення.

На данний момент знання неможливо отримати без соціальної адаптації до освітнього процесу в умовах війни. Тому дуже важливо, щоб здобувачі включалися в навчальний процес. Однак соціальна адаптація студентів під час війни значно ускладнюється. Студент повинен пристосуватися до нових умов, бути активним, вміти організувати свою роботу та правильно розподілити час. Час має велике значення в адаптації. Сьогодні необхідно щоб адаптація відбувався якомога швидше та без особливих соціальних та психологічних втрат. Соціальна адаптація студентів до освітнього процесу включає в себе не тільки пристосування до нових умов навчання та отримання знань, а й до нових умов проживання, нового соціального оточення, та в цілому до нового життя в умовах війни.

Адаптація - сукупні властивості індивіда, що характеризують його стійкість до умов середовища та рівень пристосування до них.

Соціальна адаптація – це інтеграція людини в суспільство, у процесі якої відбувається формування самосвідомості й рольової поведінки, здатності до самоконтролю й адекватних зв'язків та стосунків [4, с. 25].

Основними проблемами соціальної адаптації здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є: важкий психоемоційний стан студентів; стрес; слабка мотивація, відсутність обладнання та доступу до мережі Інтернет. Головними особливостями адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього середовища в умовах воєнного стану є обов'язковість та тривалість. Залежно від особистості та середовища, в якому опинилися студенти, процес адаптації може тривати по різному (від 1 місяця до 1 року).

Наша держава всіляко намагається зберегти безперервність навчання, захистити студентів та викладачів, допомогти їм швидше адаптуватися до нового середовища навчання. Незважаючи на всі зусилля, адаптацію ускладнюють проблеми, які негативно відображаються не тільки на їх успішності, а й психологічному стані.

Для підвищення мотивації в умовах війни, необхідно проводити бесіди, акцентуючи увагу на здобуття професії. Підвищити мотивацію до навчання допоможе організація ефективної системи оцінювання та навчального процесу, але потрібно враховувати особливості особистості студентів.

Ефективність та швидкість адаптації залежить від психоемоційного стану студентів. Це актуально для людей, які були змушені переїхати з окупованих територій. Студенти, які не змогли покинути окуповані території, піддаються постійному стресу та тиску. Все це погіршує психоемоційний стан здобувачів. Вирішення цієї проблеми пов'язане з необхідністю розробки систем заходів, які допоможуть студентам адаптуватися до навчання в умовах воєнного стану. Такими заходами можуть бути: проведення культурних заходів - творчі конкурси, виступи викладачів у групах, тематичні вечори, навіть у форматі онлайн. Таким чином, здобувачам вищої освіти буде легше знайти нових друзів та швидше адаптуватися до нових умов навчання. Проте створення умов для успішної адаптації можливе лише тоді, коли всебічно визначені реальні потреби та виявлені труднощі конкретної людини або певної групи осіб [3, с. 27-36].

Висновок. Адаптація в умовах воєнного стану є дуже важливою, адже це забезпечує подальший розвиток студента майбутнього професіонала та особистості. Від того, наскільки швидко та ефективно здобувачі вищої освіти зможуть адаптуватися до нових умов навчання залежить, як вони реалізують свої здібності у професійній діяльності. Основними проблемами соціальної адаптації студентів в умовах воєнного стану є: важкий психоемоційний стан студентів та відсутність мотивації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боришевський М. Й. Психологія самосвідомості. Київ, 1985р.

2. Боришевський М. Й. Розвиток саморегуляції поведінки школярів: Дис. у формі наукової доповіді. -К., 1992. -77с.

3. Соціальна адаптація українських студентів-емігрантів (1920-1939 рр.) : монографія / Л. В. Чугаєвська ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. - 192 с.

4. Соціальна адаптація: феномен і прояви / А. І. Кавалеров, А. М. Бондаренко. - О. : Астропринт, 2005. - 112 с.

УДК 159.923.2:005

Горай Аліна Олександрівна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСБ-21-1
Науковий керівник:
Заушнікова Марина Юріївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНЦЯМ ІЗ ВТРАТОЮ ТА ГОРЕМ УНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Від початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, кожен українець відчув різке підвищення стресу, кожному довелося приймати важкі та доленосні рішення, дехто перебував в зоні бойових дій, дехто перебуває й досі. Але всі однаково переживають травматичний стрес, що загрожує їх психічному благополуччю. Однак війна не триватиме вічно. І все те, що зруйноване, може бути поступово відновлено (як психічне, так і матеріальне). Війну супроводжують незворотні події – смерть близьких людей, які вже ніколи не повернуться. Це не можна змінити, але з цим потрібно примиритися, щоб жити далі. І кожного дня десятки українських сімей стикаються із втратою та горем.

Втрата – це сильне страждання, викликане різними стресоутворюючими факторами [1]. Реакцією на втрату є душевний біль, невіра у смерть близької людини, шок, сум, гнів, високий рівень тривоги, безсоння, безпорадності, почуття вини та розпачу. Переживання втрати включає відсутність контролю. Існує поняття чистої і складної втрати. Чиста втрата переживається легше ніж складна, де людина переживає різноманітні почуття. Розглядаючи втрату, пов'язану зі смертю, слід пам'ятати, що людина переживає не тільки фізичну смерть близького, але й психологічну, як втрату значущих відносин, зміну життєвого стилю, ставлення до себе та способу мислення. Втрати під час війни належать до травматичних: вони є переважно неочікуваними, насильницькими, часто людина, яка переживає втрату, сама знаходилася в умовах травматичного стресу [4].

Горе – універсальне переживання всіх людей, реакція на втрату значущого об'єкта. Горе має важливе значення для психологічної адаптації людини, воно дозволяє змиритися з втратою та адаптуватися до неї. Горе включає в себе почуття провини, сорому, страхи (страх забули голос, вигляд, манери, посмішку загиблої близької людини), гнів, досада (прикрість про те, що ви не змогли побачитися з людиною перед смертю) [4].

Людина яка переживає горе часто сама про не усвідомлює своїх проявів. Близькі та друзі не знають, що робити або що правильно сказати, вони відчувають себе безпорадними. Неможливо виправити чи змінити те, що відбулося, проте, можна психологічно допомогти людини, полегшити проживання горя.

Людям потрібна допомога в пошуку рішень та відповідей, на те що трапилося. Потрібно знати, що емпатичне слухання сприяє гарній бесіді. Слухання містить у собі наступні аспекти: 1) розуміння сказаного (потрібно уловити сутність сказаного і повторити це йому, це дозволить людині перейти до наступного етапу), 2) уточнення інформації (якщо ви щось не зрозуміли, то скажіть про це та попросіть уточнення, скажіть що саме ви зрозуміли, а що ні. Це допоможе людині чітко висловити свої думки), 3) демонстрація власних почуттів (говорить те, що ви відчуваєте, коли слухайте співрозмовника, намагайтеся показувати власні почуття позитивно).

При наданні психологічної допомоги людині в горі будьте терплячі, іноді корисно відійти в бік. Деякім людям потрібен час і простір, щоб самостійно проаналізувати процес, який був розпочатий під час бесіди. Якщо людині потрібен саме простір, скажіть, що ви вислухаєте її знову, коли вона буде готова до розмови. Спілкуючись з людиною, яка переживає втрату, потрібно виконувати роль слухача. Чим більше ви ми співпереживаємо скорботі, тим ефективніша допомога. Важливо надати можливість людині проявляти будь-які почуття [3].

Висновки. Отже, війна триває, вона вже забрала багато та продовжує забирати життя людей – як військовий, так і цивільних. Тому с кожним днем всі більше людей стикаються з горем, через втрату близької людини. Втрати під час війни є травматичними та неочікуваними. Втрату треба прожити, щоб не нести через все життя. Якщо цього не зробити, допомога може знадобитися пізніше, в такому випадку повертатися до цих переживань буде важко і більш болісно. Тому потрібно прожити цей етап і рухатися далі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврілець І. Г. Психофізіологія людини в екстремальних ситуаціях : навч. посіб. Київ : ЗАТ «Віпол», 2006. С. 76-85.

2. Заушнікова М.Ю. Травматичні події та їх наслідки. Фінанси, економіка, право vs війна [Електронне видання] : збірник тез Міжнародного конгресу (м. Ірпінь, 27 квітня 2022 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. С. 249-253.

3. Максименко С. Д., Шевченко Н.Ф. Психологічна допомога тяжким соматично хворим : навч. посіб. Київ : Ін-т психології імені Г.С. Костюка; Ніжин : Міланік, 2007. 115 с.

4. Титаренко Т. Життєві кризи : технологія консультування. Київ : Главник, 2007. С. 89-93.

УДК 376.42

Горай Аліна Олександрівна,
Богатова Крістіна Олександрівна,
здобувачки вищої освіти навчальної групи ПСБ-21-1
Науковий керівник:
Нежинська Олена Олександрівна,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ УНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В Україні триває збройний конфлікт, що призводить до значних психосоціальних навантажень на всіх учасників цих подій. Кількість українців, які були змушені залишити домівки задля збереження свого життя з початку повномасштабної війни, сягнула близько 8 млн осіб. Українське суспільство зараз переживає черговий кризовий період, який пов'язаний с повномасштабним вторгненням, війною, тому що вимушеність переміщення людей на інші безпечні території відповідно вплинуло на їхнє звичне життя та життя близьких, змінило багато чого, принесло втрати і горе, «зруйнувало світ»... Значна частина населення потрапили під обстріли у своїх населених пунктах на півночі, півдні та особливо на сході, люди пережили страх за своє життя та життя своїх близьких. Комусь довелося виїхати за кордон, а хтось вимушений був стати внутрішньо переселеним. Відповідно, все це негативно вплинуло на їхній психічний стан, у багатьох спостерігається тривожність та ПТСР, тому внутрішньо переміщені особи потребували та потребують до цього часу психологічної підтримки та допомоги.

Слід зазначити, що внутрішньо переміщена особа – це громадянин України або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, окупації, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [5]. По суті, внутрішньо переміщеними особами є люди, що були змушені раптово тікати зі своїх будинків внаслідок російсько-української війни.

Звісно, після переміщення у більш-менш безпечне місце спочатку людина відчуває безпорадність, не знає що їй робити далі. Вона вимушено перебуває не у себе вдома, а в іншому місці та на іншій території, немає звичного укладу життя тощо, а, отже, швидко зорієнтуватися та приймати якісь рішення їй стає складніше. Також й до сьогодні для таких людей характерні пригнічений емоційний стан, переважання негативних емоцій, роздратованість, похмурість, нездатність відчувати радість. Разом із цим люди відчувають погіршення пам'яті, концентрації уваги, сон стає нестійким і чутливим, з'являються й нав'язливі сни або безсоння і т.ін. З'являються і зміни у поведінці людини: вона стає алогічна, непослідовна, дії стають непередбачувані тощо. Такі проблеми виникають у людини внаслідок того, що їй складно адаптуватися до нових умов і тут без допомоги фахівця справитися буває вже складно. Головні функції психолога полягають у тому, щоб допомогти такій людині психологічно та соціально адаптуватися. Відмітимо, що психологічна адаптація полягає в опрацюванні стресових станів, психолог допомагає у тому, щоб людина змогла сприйняти всі ці зміни, що з нею відбулись та змогла продовжити своє життя, тоді як соціальна адаптація полягає у тому, що психолог допомагає клієнту адаптуватися до нового місця проживання [3].

Необхідно вказати, що під час роботи фахівця із внутрішньо переміщеними особами відповідно акцент у головному робиться на їхні емоційні стани та переживання, робота ведеться із напрямів зниження тривожності та подолання ПТСР. Тут можна використовувати, наприклад, когнітивно-поведінковий підхід, а серед вправ, які пропонуються таким людям, може бути вправа «Дихання за квадратом», за такою схемою виконання: 1) вдих (рахуємо до чотирьох); 2) пауза (рахуємо до чотирьох); 3) видих (рахуємо до чотирьох); 4) пауза (рахуємо до чотирьох).

Наступна актуальна вправа, яку використовують в роботі фахівці, – це «Глибоке дихання», яка полягає у тому, що потрібно покласти одну руку на груди, а іншу – на живіт, а потім вдихати через ніс та видихати через рот (повторювати її потрібно 10 разів). А під час роботи із вправою «Безпечне місце», наприклад, людині пропонується створити уявне безпечне місце, в якому вона буде себе почувати комфортно та розслаблено, та запропонувати їй порахувати (потрібно закрити очі та спокійно рахувати до десяти) [1].

Насправді технік та вправ для психологічної допомоги на сьогоднішній день для переміщених осіб в умовах війни, яка, на жаль, продовжується, існує дуже багато. Під час роботи з переміщеними особами психолог-фахівець може також використовувати різні методи та методики, серед них них виділяють «Решітку травми», опитувальник – шкала «Impact of Event Scale-Revised – IES-R»

(«Шкала оцінки важкості впливу травматичної події»), Опитувальник вираженості симптомів ПТСР у вимушених мігрантів Г. Солдатової, Шкала самооцінки рівня депресії Зунга [2]. За допомогою решітки травми здійснюється діагностика під час якої потрібно визначити ступінь важкості психічного стану, визначити і відмітити рівень порушення та відповідний ефект травми. Опитувальник – шкала «Impact of Event Scale-Revised – IES-R» («Шкала оцінки важкості впливу травматичної події») був створений на основі роботи М. Горовіца. Її робота полягає у тому, щоб визначити три основні критерії ПТСР, тобто, нав'язливість, уникнення, підвищена збудливість. Методика складається з 22 тверджень, які потрібно оцінити по 4-бальній шкалі (ніколи, рідко, інколи, часто). Опитувальник вираженості симптомів ПТСР у вимушених мігрантів Г. Солдатової, Л. Шайгерової, П. Черкасова потрібний для того, щоб діагностувати критерії ПТСР. Шкала самооцінки рівня депресії Зунга використовується для того, щоб як діагностувати наявність депресивних станів та оцінити їх.

Усі вище перечисленні вправи, техніки, методи і методики можуть бути включені під час консультативної допомоги або психотерапії. Також дуже ефективною є групова робота з переміщеними особами, під час якої кожна людина проговорює свої проблеми, розповідає свою історію, і, відповідно до цього, кожний учасник групи розуміє, що він не залишився один на один із своєю проблемою, а може отримати підтримку, яка йому необхідна [4].

Висновок. Отже, початок війни в Україні призвів до того, що багатьом людям прийшлося змінити своє місце проживання та стати переміщеною особою. Зазначено, що люди, які зіткнулися з такою ситуацією мають змінені психічні стани, що проявляється в їхній поведінці, і саме тому вони потребують комплексної психологічної допомоги, яку має їм надати фахівець. Виділено, що під час надання психологічного консультування або психотерапії, фахівець використовує відповідні техніки, вправи, поради, також в арсеналі психолога мають бути спеціальні методики, які допоможуть справитися із психологічними проблемами, та навчити людину самостійно долати труднощі та перешкоди. Ефективною є також і групова психотерапія, участь у тренінгових заняттях, коли люди відчувають підтримку і допомогу як від фахівця, який працює, так і від людей, які опинилися в аналогічній ситуації та переживають подібні емоції. Тому робота практичного психолога з такими людьми сьогодні є і залишається вкрай важливою та необхідною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богучарова О. І. Здоров'я особистості у психологічній перспективі [Текст] : монографія. Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Вид. 2-ге, переробл. та допов. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 487 с.

2. Каменщук Т., Коритчук Н. Загальні засади організації першої психологічної допомоги постраждалим в умовах надзвичайних ситуацій. *Вісник студентського наукового товариства факультету права, публічного управління та адміністрування.* Вип. 1. Зб. наук. праць. Вінниця : ТОВ «Друк», 2022. С. 74–78. (184 с.).

3. Лазос Г. П. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам (на прикладі роботи з переселенцями з Криму). *Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: метод. посібн.* / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ : ТОВ «Видавництво «Логос». 206 с.

4. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : наукова монографія. Київ : ТОВ «КММ», 2006. 240 с.

5. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посібн. Київ : Агентство «Україна», 2015. 168 с. ISBN 978-966-13.

УДК 331.109

Горіненко Артур Сергійович,
здобувач вищої освіти навчальної групи ПСМ-22-1
Науковий керівник:
Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ЗМІСТ КОНФЛІКТІВ В ОРГАНІЗАЦІЯХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасних умовах перехідного стану українського суспільства та економічної кризи, особливо важливим стає ефективність управління людськими ресурсами в організаціях і установах. З одного боку, нині відбувається збагачення змісту праці, зростання ролі самоконтролю результатів співробітників, вимог працівників до організації праці, використання нових інноваційних технологій. З іншого боку, соціально-економічна ситуація в Україні характеризується високим рівнем соціальної напруженості, що є причиною значної кількості конфліктних ситуацій у трудових колективах організацій.

На думку А. Хедоурі, конфлікт – це відсутність згоди між кількома сторонами, які можуть бути певними особами чи групами, у такій ситуації кожна сторона робить все, щоб було прийнято її погляд і заважає іншій стороні зробити те саме [3, с. 236].

Л. Козер трактує конфлікт як боротьбу за цінності та бажання отримати певний статус, ресурси, владу, у якій метою є нейтралізація чи знищення суперника [4].

Таким чином, розглянувши кілька понять «конфлікт», можна зробити висновок, що конфлікт – це зіткнення кількох інтересів, які є протилежними один одному, що є причиною виникнення суперечки.

Об’єктивними причинами конфлікту вважають ті обставини, соціальну взаємодію людей, що призводять до зіткнення їх поглядів, інтересів та цінностей. Суб’єктивні причини конфлікту виникають через індивідуально-психологічні особливості й безпосередню взаємодію людей під час об’єднання їх у соціальні групи [1, с. 126].

Для успішного подолання конфлікту в організації досить важливо визначити причину його виникнення. Серед основних причин виникнення конфліктів в організації в сучасних умовах можна виділити наступні:

– обмеженість та розподіл ресурсів. У найбільших організаціях ресурси завжди обмежені, тому керівництво має вирішувати, як правильно розподілити

людські, фінансові ресурси, сировину та матеріали між різними групами, щоб найефективніше досягти цілей організації;

– відмінності в цілях. Конфліктність збільшується за умови розширення організації та під час розподілу на підрозділи. Певні підрозділи можуть самостійно формулювати свої цілі і приділяти більшу увагу їх досягненню, ніж цілям усієї організації, що й викликає суперечність;

– взаємозалежність завдань. Ця причина характерна для ситуації, коли одна людина або група людей залежать від виконання завдання від іншої людини чи групи людей, тому тут завжди існує висока ймовірність виникнення конфлікту;

– відмінність в уявленнях та цінностях. Уявлення про певну ситуацію може бути зовсім різним залежно від їх цілей. Замість того, щоб об'єктивно оцінити ситуацію, люди можуть розглядати лише ті її аспекти, які, на їхню думку, є сприятливими для їхньої групи та особистісних потреб;

– незадовільні комунікації. Погані комунікації можуть діяти як каталізатор конфлікту, заважаючи працівникам адекватно оцінити ситуацію та зрозуміти її з погляду інших працівників. Також конфлікти можуть виникати через нездатність керівника розробити та донести до відома підлеглих чіткий опис їх посадових обов'язків;

– відмінності в манері поведінки, життєвому досвіді та рівні освіти. Схильними до конфлікту найчастіше є люди з авторитарними, байдужими до чужої думки рисами характеру. Відмінності в життєвому досвіді, освіті, різних цінностях, досвіді роботи, соціальному рівні зменшують рівень взаєморозуміння між працівниками в організації;

– некомпетентність працівника [2].

Таким чином, конфлікт в організації – це виникнення суперечностей між членами трудового колективу. Було визначено головні причини виникнення конфліктів в організації: обмеженість та розподіл ресурсів; відмінності в цілях; взаємозалежність завдань; відмінність в уявленнях та цінностях; незадовільні комунікації; відмінності в манері поведінки, життєвому досвіді та рівні освіти; некомпетентність працівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прищак М. Д. Психологія управління в організації: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2016. 150 с.

2. Шатун В. Т. Основи менеджменту: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 376 с.

3. Шупта І. М. Конфлікт як предмет міждисциплінарних досліджень. *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН*. 2009. № 7. С. 233–238.

4. Coser L. A. Social conflict and the theory of social change. *The British journal of sociology*. 1957. № 8 (3). P. 197–207.

УДК 81'27:316.472.4:004.7

Гук Софія Юріївна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСБ-21-1
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У зв'язку з історичними та соціальними потрясіннями в сучасному суспільстві стався справжній лексичний вибух: скасування цензури й тотальна демократизація всіх сфер життя привела до вторгнення в літературну мову зниженої лексики: молодіжного сленгу, професійного жаргону, просторіччя.

Сленг - це динамічне явище, що існує в мові вже не одне століття. Сленг не є сталим. При зміні одного модного явища на інше, старі слова забуваються, на їх місце приходять нові.

Молодіжний сленг – це слова і вислови, властиві молодим людям і часто ними вживані, що не сприймається старшими поколіннями як загальновживані або літературні. Слова і вислови стають сленговими не тільки завдяки їх нетрадиційному написанню або словотворенню, а перш за все тому, що їх вживає обмежене коло людей певного віку, а, по-друге, ці слова приносять у мову особливий змістовний відтінок бачення світу очима молоді, відображення їх світосприйняття.

У наш час молодіжний жаргон все більше пов'язаний з комп'ютерами та соціальними мережами, де спілкується більша частина молодого населення.

Молодіжний сленг в будь-якій мові явище поширене і використовується здебільшого як молоддю, так, можливо, і якоюсь частиною старшого покоління, в основному тих, хто «йде в ногу з часом» або, принаймні, намагаються цьому слідувати.

Молодіжний сленг відрізняється від інших видів сленгу розмовним, а іноді і грубим забарвленням. Найбільш поширені семантичні поля «Людина», «Зовнішність», «Одяг», «Житло», «Дозвілля». Основною його частиною є різні скорочення і похідні від них, абревіатури, а також слова, їх частини, запозичення з інших мов.

Є ряд причин використання сленгу молоддю:

- бажання комунікантів залишатися незрозумілими для оточуючих;

- тенденція до виразного мовлення, досягнення якої є скрутним при використанні лише літературної лексики;
- віковий темп життя, який важко досяжний старшим поколінням.

Поява стільникових телефонів з функцією SMS, електронних скриньок, чатів, соціальних мереж сприяє появі простих вербальних конструкцій в лексиконі підлітків, заради передачі інформації коротко і максимально швидко, що часто викликає критику у більш консервативної частини населення.

Соціальні мережі об'єднують мільйони людей. Кожен з нас використовує їх як інструмент спілкування на великій відстані. У сучасному світі соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя кожного користувача Інтернету. Поява сленгу в лексиці соціальних мереж мотивується наступними причинами:

1. Тенденцією до різноманітності виразів думок, так, як у молоді завжди буде, є і було бажання до виділення з «загальної сірої маси».

2. Тенденцією до індивідуалізації лексики. Тінейджери завжди прагнуть використовувати модні слова і вирази, щоб показати свою приналежність до молодіжного середовища.

3. Прагненням до «мовної економії». Це прагнення є одним з найважливіших стимулів всередині мови. Це бажання якомога швидше і чіткіше висловити свою думку, так, як в сучасному урбанізованому світі темп життя надзвичайно високий, що вимагає за найкоротший час здійснювати якомога більше дій. «Соціальні трансформації є наслідком індивідуальної діяльності. Дія інтерпретується як наслідок раціональних засобів для досягнення мети. Діяльність з будь-якого приводу є наслідком незадоволення індивідом існуючого стану речей й свідчить про готовність індивіда змінити обставини за власним бажанням, наслідок програмування кращого майбутнього» [1, с. 8].

Слід зазначити, що у зв'язку зі стрімким розвитком комп'ютерних технологій, появою нових пристроїв словниковий запас користувачів соціальних мереж змінюється і розвивається щодня, на підставі чого виникло нове явище – молодіжний комп'ютерний сленг.

Комп'ютерний сленг характеризується лаконічністю, емоційно-експресивним забарвленням, мовною грою, у ньому багато скорочень та своєрідної символіки. Одним із найпродуктивніших способів творення сленгових одиниць у соціальних мережах є запозичення з англійської мови (спіч, фейк, меседж, лайк, комент, ліфтолук, хештег, селфі), оскільки вона є мовою міжнародного спілкування.

Творчість учасників спілкування сприяє появі нової лексики в мережі. Шляхи утворення комп'ютерного сленгу досить різноманітні, але всі вони зводяться до того, щоб пристосувати англійське слово до українського, зробити його простішим для розуміння, придатним для використання.

Дедалі частіше набирають обертів у соціальних мережах абревіація та скорочення слів як способи утворення сленгізмів (ОК, LOL, ХЗ, СПС, ЗДР, ОМГ, 2DAY, норм, інфа, бро, адмін), оскільки економлять час інтернет-користувачів, що так цінують швидкість набору тексту.

Ці способи творення сленгізмів більш поширені у приватному листуванні або у коментарях до постів.

Таким чином, соціальні мережі сьогодні є особливим дискурсом, мовним полем для значної кількості користувачів, реалізуватися в яких їм допомагають сленгові слова, що репрезентують власну індивідуальність вербальними і невербальними параметрами. Сучасна комунікативна «методологія повинна містити практичні поради кожному окремому індивіду, як ефективно реалізувати власні життєві стратегії у будь-якій сфері людської діяльності» [3, с. 4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Льовкіна О.Г. Генезис праксеологічних ідей: історико-філософський контекст. Філософські обрії. 2012. - № 27. – С.4-12
2. Льовкіна О.Г. Проблема відчуження у світлі сучасних глобалізаційних трансформацій: соціокультурний та політико-економічний аспекти / Практична філософія. - №6. – 2006 - С. 37-41.
3. Льовкіна О.Г. Теорії ефективної діяльності: тектологія О. Богданова та пракселогія Т. Котарбінського: автореф. дис ... д-ра філос. наук / О. Г. Льовкіна . – Київ : Б.в., 2012 . 35 с.
4. http://teenslang.su/content/&sstr=C
5. http://justplay.com.ua/content/view/170/38/
6. http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12849/Potoskuev_fuifzh_2020.pdf?sequence=1
7. http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/12849?show=full

УДК 159.9:351.746.1(043.3)

Дмитерко Аліна Сергіївна,
Глушко Анна Олександрівна,
здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

В умовах сьогодення в закладах вищої освіти значущим постає питання формування психологічної готовності курсантів до здійснення професійної діяльності в екстремальних умовах, зокрема під час військового стану.

Саме питання психологічної стійкості стало досить актуальним як в науковому дискурсі, так і практичних аспектах. Наразі, в умовах війни, коли щодня відбуваються ракетні удари та гине цивільне населення, необхідно розслабитись і відчувати повний спокій. Тому саме стійкість виступає фактором прийняття страждання, уміння бути з ним – і діяти у відповідь згідно цінностей, професійного обов'язку. В умовах постійної загрози для життя досить чітко проявляються стійкі риси особистості, її установки. Навантаження, яке впливає на психіку людини за умови загрози життю, – це, перш за все, навантаження на її нервову систему. Властивості нервової системи в кожної людини є індивідуальними, а отже, і навантаження по-різному впливає на працездатність різних людей. У деяких людей у момент, коли критична ситуація ставить високі вимоги до діяльності, настає етап психічної нестійкості [1, с. 272-273].

І.М. Ковальов наголошує на багатогранності поняття «стійкість». Вчений зазначає, що цей термін застосовується щодо процесів становлення, розвитку та формування особистості, для опису різних аспектів її поведінки та діяльності. Тому, не слід пов'язувати це поняття тільки з емоційною та вольовою сферами особистості, чи з поведінкою, або діяльністю [2, с. 132].

На думку О. О. Євдокімова «психологічна стійкістьЦ» – це соціально-психологічна характеристика особистості, яка полягає в здатності переносити екстраординарні ситуації без будь-якої шкоди для себе та долати їх наслідки за допомогою способів, що вдосконалюють особистість, підвищують рівень її адаптації та соціальну зрілість. Фактично ж ця характеристика означає наявність

адаптивного потенціалу особистості, що обумовлює її можливості в подоланні важких ситуацій [3, с. 64].

Психологічна підготовка у закладі вищої освіти повинна бути спрямована на формування стійкості до:

– негативних чинників службової діяльності (напруженості, відповідальності, ризику, небезпеки, дефіциту часу, невизначеності, несподіванки тощо);

– чинників, що сильно впливають на психіку (страждання інших людей, вигляду крові або трупу, тілесних ушкоджень тощо);

– ситуацій протиборства (потрібні вміння вести психологічну боротьбу з особами, які протидіють попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів, уміння протистояти психологічному тиску, маніпулюванню з боку як законослухняних громадян, так і правопорушників, уміння не піддаватися на провокації тощо);

– конфліктних ситуацій у службовій діяльності (необхідні вміння аналізу внутрішніх причини конфлікту, вміння розібратися в закономірностях їх виникнення, протікання та способах вирішення, серед яких: образа та насильство над особистістю, хуліганство, грабіж, вбивство, опір представнику влади, вербальна й фізична агресія, вміння володіти собою в психологічно напружених, конфліктних ситуаціях, що провокують) [2, с. 132-133].

Варто зазначити, що у повсякденній діяльності курсанта закладу вищої освіти психологічна стійкість проявляється як компетентність адаптовано реагувати на тривалі навантаження, утримувати рівний, спокійний настрій. Психологічна стійкість дозволяє своєчасно реагувати на виникаючі складнощі, часті зміни шляхом оптимального зниження страху, тривоги, напруги у всіх сферах життєдіяльності.

Виходячи з позиції І. М. Ковальова, слід підкреслити, що для курсанта процес формування психологічної стійкості – це не просто володіння вмінням бути непохитним, а й навики навчання на власних помилках, а також надання психологічної допомоги тому хто її потребує. При цьому, формування психологічної стійкості передбачає вміння регулювати власні емоції, так як злість дає сили боротися, тривога – обережності в ситуації небезпеки [2, с. 134].

Отже, можемо наголосити, що під час воєнних дій у курсантів потрібно формувати високу морально–психологічну готовність і здатність для успішного виконання поставлених завдань, підтримання військової дисципліни, недопущення панічних настроїв, створювати всі умови для своєчасного відновлення духовних і фізичних сил та захищати від негативного інформаційно-психологічного впливу противника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Швець Д.В. Професійно-психологічна готовність поліцейських до роботи в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*. Харків: ХНУВС, 2022. С. 272-273.

2. Ковальов І. М. До питань виховання психологічної стійкості майбутніх офіцерів поліції в умовах воєнного стану в процесі фахової підготовки. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 12(12). С. 128-137.

3. Євдокімова О.О. Специфіка формування психологічної стійкості у поліцейських у процесі професійної підготовки. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. Харків, 2018. С. 63-66.

УДК 159.95

Дружко Людмила Василівна,
здобувачка вищої освіти 23 ЗПМГБ Луб
Науковий керівник:
Каськов Ігор Васильович,
канд. психол. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПРОЦЕС СПІЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ

Анотація. У тезах подаються особливості міжособистісних конфліктів в процесі спільної навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: конфлікт, міжособистісний конфлікт, студент, студентська група.

Мета: дослідження конфліктів у студентському середовищі, вивчення особистісної схильності до конфліктної поведінки студентської молоді, виявлення певних стилів вирішення конфліктних ситуацій та застосуванні превентивних технологій щодо профілактики міжособистісних конфліктів.

Актуальність проблеми дослідження. Зростання напруженості у сучасному суспільстві обумовлює збільшення різноманітних конфліктів та необхідність їх всебічного вивчення з метою нівелювання негативних наслідків та як найповнішого використання закладених у них позитивних можливостей для розвитку особистості.

За період студентства ще продовжує відбуватися процес придбання особистої зрілості людиною та набуття вміння долати особисті фрустраційні переживання і стресові умови. Процес соціалізації в студентській групі може супроводжуватися конфліктами, небезпека яких полягає в тому, що вони призводять до виникнення різких негативних емоцій і позначаються на навчальній діяльності студентів. На поведінку студентів в конфліктних ситуаціях значний вплив мають риси характеру, темперамент, рівень вихованості. Становлення і функціонування академічної групи неможливе без таких явищ, як виникнення, попередження і вирішення конфліктів. Проблемою конфліктів у групах однолітків, зокрема, студентських групах, займалися такі вітчизняні вчені, як Є. Дурманенко, І. Зайцева, Л. Лосєва, П. Лузан, Л. Жалдак, Л. Подоляк, В. Семиченко, В. Юрченко та ін. Проблему досліджували також зарубіжні вчені, зокрема, Дж. Капрара, Д. Сервон, Л. Штайнберг та ін.

Студентський вік є періодом активного розвитку у всіх сферах особистості: особистісній, психічній, інтелектуальній. Дослідники вказують на те, що основними досягненнями у цьому віковому періоді є входженням юнаків у різні соціальні середовища, оволодіння студентами нових ролей під час взаємодії з оточуючими. Під взаємодією як процесом розуміється: спільна діяльність, взаємовідносини, взаєморозуміння співрозмовника, взаємовплив [5].

Міжособистісні конфлікти серед студентів досить часті. Процес соціалізації (адаптація, самоідентифікація і т. д.) провокує різного роду конфлікти і не тільки у середовищі навчального закладу. Проблема полягає у тому, що сама структура побудови сучасної вищої освіти по принципу підкорювання та протиставлення („викладач-студент", „старший-молодший", „сильний-слабкий", „успішний-неуспішний" і т. д.) стимулює юнацьку конфліктність. Крім того, студенти несуть з собою до вузу у трансформованому вигляді всі соціальні протиріччя нашого суспільства. „Накладуючись" на не до кінця сформовану юнацьку психіку, ці протиріччя разом з іншими причинами породжують грубість, жорстокість, озлобленість в міжособистісних відносинах студентів [1].

На думку Т. Черкасової, «до типових конфліктів на етапі навчання у вищій школі можна навести: конфлікти від невміння контактувати, конфлікти, що виникають внаслідок неадекватного сприймання сторін, нетактовності; конфлікти, викликані різними потягами: потребами у визнанні, неадекватністю сприймання, помилками виховання, небажанням зважати на думку інших; конфлікти, які базуються на соціальних установках – орієнтаціях до схильності особистості діяти певним чином» [4, с. 495].

Дослідники вважають, що причинами для міжособистісних конфліктів у студентській групі є такі: конкуренція, суперництво, матеріальне положення, особистісні якості, які не дають можливості юнакам адекватно реагувати на конфліктну ситуацію, досягнення в навчанні та науці [2].

Міжособистісні стосунки можуть переростати у форму конструктивних або деструктивних міжособистісних конфліктів. На думку А. К. Зайцева, проблемна міжособистісна взаємодія – це сукупність негативних процесів між людьми, які виявляються у міжособистісних конфліктах, недовірі один до одного, підозрі, протиріччі поглядів, думок, інтересів, вербальній та невербальній агресії [3].

На думку Орлянського В.С., щоб запобігти міжособистісним конфліктам в студентському середовищі, вузам потрібно сприяти психологічному забезпеченню навчально-виховного процесу, серед якого основним має стати психологічний супровід навчальної діяльності студентів, створення комфортних умов для навчального процесу, організація психогігієнчних заходів спілкування [6].

Висновки. Міжособистісний конфлікт – це ситуація суперечностей, яка сприймається студентами як важлива психологічна проблема. Конфлікти цього типу виникають часто і з різних приводів. Важливими кроками у вирішенні цих завдань є: формування у здобувачів освіти навичок протистояння насильницької поведінки, умінь ведення конструктивного діалогу та створення особистої поведінкової тактики в конфлікті. щоб запобігти такому негативному явищу, як міжособистісні конфлікти в студентських групах, необхідно проводити систематичну профілактичну роботу серед студентів. Запобіганню конфлікту сприяють всі заходи, які спрямовані на збереження позитивних міжособистісних стосунків у студентській групі, згуртовує їх та зміцнює взаємоповагу, співробітництво та довіру. Попередити конфлікт значно легше, ніж конструктивно його вирішити, тому профілактика має бути головним завданням колективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ЦУЛ, 2010. 222 с.

2. Гринчук С. І., Берегова Н. П., Колба В. Р. Психологічні особливості конфліктів у студентській групі : Зб. наук. праць. Вип. 12. Хмельницький: МАУП, 2020. С. 39 – 44.

3. Ішмуратов А.Т. Конфлікт і згода: Основи когнітивної теорії конфліктів: Київ: Наук, думка, 1996.

4. Коваль Р., Горлова А., Нікітчук А., Микитюк О., Ліхоліт Ю. Шкільна служба розв’язання конфліктів: Посібник. Київ: Видавець Захаренко В.О., 2009. 168 с.

5. Ложкін Г. В., Пов’якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навчальний посібник. Київ: Професіонал, 2007. 416 с.

УДК 159.9.072.433

Дузяк Катерина Василівна,
Любас Катерина Русланівна,
здобувачки вищої освіти
навчальної групи ПМПФ-20-2
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук,
Державний податковий університет

СУТНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Професійна діяльність правоохоронців майже постійно супроводжується психоемоційною напруженістю, професійним ризиком та психічною травматизацією. Стабільність стресогенних умов породжує особливі вимоги до особистості працівника-правоохоронця, які діагностуються на рівні професійного психологічного відбору [1, с. 181]. Без перебільшення діяльність поліції є складною в багатьох аспектах, а в умовах війни тим паче. Поліцейські вимушені виконувати свої обов'язки, постійно наражаючись на небезпеку, оскільки вони мають справу з постійними насильницькими ситуаціями, такими як мародерство, злочинність, терористичні акти тощо.

На сьогодні боротьба з вимогами та невизначеністю, пов'язаними з війною, сама по собі є джерелом стресу, але також явно посилює інші стресові фактори, які можуть вплинути на психічне здоров'я. Наприклад, справлятися з непокірним громадянином стає все складніше через загрозу потрапити під обстріл тощо [2, с. 97]. Так, робота поліції в умовах воєнного стану потенційно впливає на стресостійкість поліцейських і в інших сферах їх життя, наприклад, в сімейній сфері, що посилює потребу поліцейських у розвитку навичок самоуправління стресом та отриманні кваліфікованої допомоги для стабілізації психічного здоров'я.

І. В. Ващенко зазначає, що «дефіцит часу, невизначеність ситуації, різноманіть завдань, які необхідно розв'язувати, висока відповідальність за наслідки здійснюваних дій та рішень, що приймаються, висока ймовірність підпадання під інтенсивний негативний психологічний (часто й фізичний) тиск – усе це чинники екстремальності, які висувають певні вимоги до особистості кожного правоохоронця. Окрім того, саме їх дія викликає накопичування нервово-психічного напруження, що може стати основою для різноманітних функціональних порушень» [3, с. 15].

Як свідчать реалії сьогодення, екстремальні ситуації, які повсякчас мають місце у професійній діяльності правоохоронців чинять значний вплив на їх психіку та їх професійну діяльність. Н.В. Лигун та З.Р. Кісіль слушно наголошують, що «нині домінує тенденція підвищення рівня екстремальності в діяльності поліцейських під час виконання покладених на них функцій, які вимагають від них граничного напруження сил і можливостей. Екстремальні та ризиконебезпечні умови праці, тривала дія стресогенних факторів, наявність постійної загрози життю, постійна комунікація з кримінальними і асоціальними елементами, ненормований робочий день, повна самовіддача психічних та фізичних сил під час припинення протиправних дій, висока ймовірність травмування, поранення або загибелі призводять до емоційного та психічного виснаження, зниження функціональних резервів організму» [4, с. 196]. Варто підкреслити, що всі перелічені детермінанти професійної діяльності поліцейських зумовлюють високі вимоги до формування у них стресостійкості та психологічної готовності до дій в екстремальних умовах.

З оглядом на думки науковців, варто підкреслити, що в умовах війні кількість організаційних стресів збільшиться, адже зростає невизначеність та варіативність поліцейських протоколів. Перед поліцією стоїть важливе завдання – забезпечити захист та безпеку громадян, оскільки вони є представниками влади та її законів.

Отже, можемо стверджувати, що психологічна стійкість у поліцейських – це здатність опиратися, пристосовуватися та відновлюватися після негараздів і стресів, а також вміння повертатися до позитивного стану психічного здоров'я та добробуту за допомогою стратегій подолання. Звісно, поліцейські в умовах війни зазнають різноманітних небезпечних для життя випадків, що у свою чергу має згубний вплив на їх особистість, що призводить до цілого ряду проблем у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Психоемоційна напруженість як детермінанта професійної деформації працівників Національної поліції України. *Соціально-правові студії.* 2021. Випуск 3(13). С. 177–189

2. Пономаренко Я.С. Поліція в умовах війни: професійні стресові фактори. *Особистість, Суспільство, Війна.* Харків, 2022. С. 95-98.

3. Ващенко І. В. Психологія конфлікту. Київ: *Видавництво «Ковальчук О. В.».* 2021. 89 с.

4. Лигун Н.В., Кісіль З.Р. Психологічна стійкість працівника національної поліції україни як основа готовності до професійної діяльності в екстремальних та ризиконебезпечних умовах. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві.* Львів. 2022. С. 195-199.

УДК 316.7

Заврін Дмитро Романович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи КБ-21-1
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

Адаптація – це здатність індивіду пристосовуватися до умов навколишнього середовища, яке в даний момент включає не лише клімат, а й кількість повітряних тривог на день, соціальну паніку та байдужість. Людська спільнота як біосоцільна система може впевнено функціонувати в двох режимах: конструктивному і деструктивному.

Конструктивний режим передбачає досягнення стійкого балансу біологічних (вроджених програм поведінки) і соціальних регуляторів (норм права). Він є результатом розвитку свідомості і вдосконалення норм культури. Для цивілізованого суспільства характерні усвідомлено вироблені цінності і норми соціальної поведінки:

- визнання цінності інтелекту і природної обдарованості;
- визнання цінності професіоналізму та освіченості;
- визнання цінності особистості та її прав;
- визнання недоторканності приватної власності;
- законослухняність;
- повагу чужих інтересів і здатність до компромісу;
- чесність і обов'язковість;
- розважливість і ощадливість.

Деструктивний режим характеризується ослабленням впливу соціальних регуляторів і активним домінуванням біологічних.

Суспільство сьогодні досягло такої стадії розвитку, на якій спілкування між людьми відіграє вирішальну роль у реалізації особистісних інтересів. Одним з видів соціальної небезпеки є деструктивна поведінка, що заподіює шкоду людині і суспільству в цілому. Виділяють такі типи подібної поведінки:

- адиктивна - це прагнення до відходу від реальності шляхом зміни психологічного стану за допомогою одурманюючих речовин;

- антисоціальна - протиправне, що не відповідає етиці і нормам моралі сучасного суспільства;
- суїцидальна - схильність до самогубства, яка обумовлена низкою факторів: ізоляцією від суспільства, безпорадністю (фізичної, правової, інтелектуальної), зневірою в майбутнє, втратою власної незалежності;
- конформістська - прихильність до офіційних точок зору, пристосуванство;
- нарцистична - самозакоханість, підвищена чутливість до оцінок інших людей, на цій основі відсутність співчуття до них, до всього оточуючого;
- фанатична - сліпа прихильність до якої-небудь ідеї;
- аутична - утруднення соціального, суспільного контактів, відірваність від реальної дійсності;
- девіантна - не відповідає соціальним і моральним нормам.

Серед причин деструктивної поведінки можна назвати:

- відчуття дискомфортного стану в суспільстві (складнощі у взаєминах з рідними, дрібні сварки, різного роду невдачі і т. д .);
- наростання кількості подій, що мають велике значення для конкретної особистості і відбиваються на її безпеці;
- зміна екологічної обстановки, збільшення потоку суперечливої і неоднозначної інформації;
- необхідність приймати життєво важливі рішення вже на ранніх вікових ступенях (в шкільному віці).

Адаптованість особи може бути:

- внутрішньою, такою, що виявляється у формі перебудови її функціональних структур і систем особи при певній трансформації і середовища її життя і діяльності. У такому разі і зовнішні форми поведінки, і діяльність особи видозмінюються і приходять у відповідність з очікуваннями середовища, з вимогами, що йдуть ззовні. Відбувається повна, генералізована адаптація особи;
- зовнішньою (поведінковою), коли особа внутрішньо змістовно не перебудовується і зберігає себе, свою самостійність. В результаті має місце так звана інструментальна адаптація особи;
- змішаною, при якій особа частково перебудовується і підстроюється внутрішньо під середовище, її цінності, норми, в той же час частковий адаптуючись інструментальний, поведінково зберігаючи і своє «Я» і свою самостійність.

Соціально-психологічна адаптація буває двох типів:

1. прогресивною, якій властиве досягнення всіх функцій і цілей повної адаптації і в ході реалізації якої досягається єдність, з одного боку, інтересів, цілей особи, і груп суспільства в цілому — з іншого;

2. регресивною, яка з'являється як формальна адаптація, що не відповідає інтересам суспільства, розвитку даної соціальної групи і самої особи.

Висновок. Соціальна адаптація — це процес входження особи в соціально-рольові зв'язки і відносини, оволодіння нею соціальними нормами, правилами, цінностями, соціальним досвідом, соціальними відносинами і діями.

Соціально-психологічна адаптація особи — це процес досягнення нею певного статусу, оволодіння тими або іншими соціально-психологічними рольовими функціями. Статус (у соціальній психології) — положення особи в системі між особових відносин, що визначає її права, обов'язки і привілеї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Губанов В. М., Михайлов Л. А., Соломін В. П. Надзвичайні ситуації соціального характеру і захист від них, 2007. Режим доступу: http://weblib.pp.ua/chelovek-sotsiume-18084.html;

2. Соціально-психологічна адаптація. – Донбаський державний педагогічний університет, 2016. Режим доступу: http://surl.li/fhadw.

УДК 37.032

Запорожець Іван Денисович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи ФЕМП 1-7
Науковий керівник:
Яценко Олексій Валентинович,
старший викладач
кафедри фізичної культури і спорту,
Державний торговельно-економічний
університет

АДАПТАЦІЯ ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Здоров'я, за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я,— це стан повного фізичного, психічного, духовного й соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів. Здоров'я нації — визначальний чинник результативності й ефективності як соціальних, так і економічних реформ. Сьогодні Україна потерпає від поєднаної дії економічної, екологічної та демографічної кризи, які підсилюють одна одну і перешкоджають виходу на шлях підвищення якості життя та соціально-економічного розвитку.

Порушення нормального перебігу процесів природного відтворення населення призвело до зменшення частки осіб у віці, молодшому за працездатний, зростання — у працездатному віці та старшому за працездатний, що загалом спричинило збільшення демографічного навантаження на населення працездатного віку. Загальна смертність у 2 рази перевищує відповідні показники країн ЄС, а смертність населення у працездатному віці — у 2–4 рази. Згідно з Конституцією України, забезпечення здоров'я нації — проблема, яка має вирішуватися у тісному поєднанні державної політики з діяльністю органів місцевого самоврядування, територіальних громад та населення.

Методи забезпечення:

- Опис основних методів забезпечення здоров'я нації (профілактика, лікування, реабілітація тощо)
- Аналіз різних програм та ініціатив, спрямованих на покращення здоров'я нації (наприклад, національні програми щодо боротьби з пандемією, профілактики раку, захисту здоров'я матері та дитини тощо)
- Розгляд сучасних технологій та інновацій, які можуть допомогти покращити здоров'я нації (наприклад, телемедицина, сучасні методи діагностики та лікування тощо)

Заходи та інструменти реалізації та адаптації здоров'я нації :

Належний рівень здоров'я нації має бути забезпечений такими заходами:

- Підвищення ефективності системи охорони здоров'я
- формування державної методики розрахунку тарифів на послуги з охорони здоров'я.
- структурна реорганізація системи охорони здоров'я на первинний, вторинний і третинний рівні медичної допомоги відповідно до потреб населення.
- розвиток інституту сімейного лікаря та створення мережі медичних закладів первинного рівня (амбулаторії сімейної медицини).

1. Забезпечення підвищення якості надання медичної допомоги

- упровадження системи управління і контролю якості з урахуванням міжнародних інструментів оцінки якості.
- забезпечення на законодавчому рівні гарантій і прав пацієнтів, а також соціальних і професійних інтересів медичного працівника, питань біоетики, трансплантації та ряд інших не менш важливих питань.
- забезпечення доступу пацієнтів і громадян до інформації, яка дозволить їм брати участь у рішеннях щодо якості надання медичних послуг, здоров'я населення, діяльності сфери охорони здоров'я.

2. Формування медичних кадрів нової якості

- запровадження механізмів прогнозування та планування у підготовці різних категорій медичних кадрів відповідно до потреб сфери охорони здоров'я.
- удосконалення системи ліцензування медичної практики, акредитації медичних закладів, атестації кадрового складу сфери охорони здоров'я.

3. Інформатизація сфери охорони здоров'я

- створення інформаційно-аналітичної системи ведення державних реєстрів.
- створення і втілення автоматизованої системи ведення медичної карти пацієнта в електронному вигляді.
- створення інформаційної системи персоніфікованого обліку надання медичної допомоги.

4. Формування здорового способу життя та здорових умов праці

- розробка та впровадження системи формування здорового способу життя серед широких верств населення.
- забезпечення заходів профілактики професійних захворювань і травматизму на виробництві; належних умов праці, відпочинку та реабілітації.
- проведення скоординованих інформаційних кампаній щодо здорового способу життя.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання лікування та профілактики захворювань в практиці сімейного лікаря: досвід впровадження та перспектива : матеріали Всеукр. конф. з міжнар. участю, присвяченої 10-й річниці створення кафедри сімейної медицини та загал. практики, 25-26 вересня 2008 року / Одес. держ. мед. ун-т ; Управління охорони здоров'я та медицини катастроф Одеської облдержадміністрації ; Укр. асоціація сімейної медицини Одеського регіону ; Клін. санаторій ім. В. П. Чкалова / В. М. Запорожан (ред.кол.). — О. : Фенікс, 2008. — 220 с. — ISBN 978-964-438-124-3.

2. Актуальні питання профілактики, діагностики та лікування професійних захворювань : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 8-9 листопада 2007р. / МОЗ України. Управління охорони здоров'я Донец. обл. держ. адмін. / В. В. Мухін (відп.ред.) — Донецьк : СПД Дмитренко, 2007. — 260 с. — 75-річчю Донецької області присвячується. — Бібліогр.: в кінці розд. — ISBN 978-966-8965-33-0.

3. Актуальні проблеми сучасної охорони здоров'я України. Кадри, стан організації, управління, медичні інформаційні системи та медичні інформаційні технології : матеріали [Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті професора С.А.Томіліна] / АМН України ; Київська міська держ. адміністрація ; Голов. управ. охорони здоров'я та мед. забезпечення м. Києва ; Нац. наук. мед. б-ка МОЗ України ; Укр. ін-т громад. здоров'я МОЗ України ; Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця ; Нац. мед. акад. післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика / В. П. Неділько (голов.ред.) — К., 2007. — 171 с. : рис., табл. — Бібліогр.: в кінці статей. — ISBN 978-966-409-029-9.

4. Амосов, М. М. Здоров'я. — К. : Нива, 1997. — 142 с. — ISBN 966-7013-09-X.

УДК 159.922.8 (477)

Інкіна Софія Володимирівна,
аспірантка кафедри теоретичної та консультативної психології
Науковий керівник:
Булах Ірина Сергіївна,
д-р психол. наук, професор,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ

Актуальність проблеми. Україна сьогодні переживає складний період. Повномасштабне вторгнення рф в Україну, що призвело до жахливих наслідків для тисяч родин наших співгромадян, досі триває. Мільйони українців різного віку стали волонтерами задля безкорисливої допомоги тим, хто її потребує. Волонтери – це потужний тил, який наближає нас до перемоги над окупантами. Українське юнацтво не стоїть осторонь. Юнаки та юнки активно долучаються до волонтерських лав. Незважаючи на значний приріст кількості волонтерів, постають все нові й нові виклики, зокрема, виснаження особистісних ресурсів волонтерів, в тому числі й емоційне, некомпетентне надання волонтерської допомоги, нестача знань про менеджмент волонтерських груп тощо.

Таким чином, незважаючи на вище означені виклики, українське волонтерство – це особливий феномен, що має такі ознаки як: безкорисливість, взаємодопомога, самовіддача. При цьому юнацьке волонтерство досить потужне за своєю кількістю та особистісною самовіддачею, яка пов’язана з морально вмотивованою діяльністю юнаків та юнок.

Ступінь розроблення проблеми. Дослідженням окремих аспектів волонтерства займалися Р.Х. Вайнола, А.Й. Капська, які запропонували технології залучення та підготовки юнацтва до волонтерської діяльності. У свою чергу Т.Л. Лях висвітлювала специфіку діяльності студентських волонтерських груп, підкреслюючи завзятість, вмотивованість, соціальну зорієнтованість молоді.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Законом України «Про волонтерську діяльність» в редакції від 31.03.2023, «волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [7]. Волонтер – це вмотивована особистість, яка за власним бажанням, добровільно здійснює благодійну, неприбуткову діяльність суспільно-корисного характеру [1].

Для України, як стверджують Гриньков С.О, Лях Т.Л., добровільна діяльність, що спрямована на допомогу іншим, не є новою. В основу волонтерства покладено ідеї альтруїзму, гуманізму, милосердя, почуття обов'язку, справедливості, відповідальності, що з давнини притаманні українцям, котрі були вихованні в дусі морально-етичних традицій [3; 5].

За даними Ukrainian Volunteer Service найбільшою категорією волонтерів в Україні є юнаки та юнки, особливо студенти закладів вищої освіти, котрих налічується понад 1,5 млн.

Потреба у волонтерській праці, як зазначив Е. Балашов, зростає з кожним роком, а особливо зараз, коли завдяки волонтерам здійснюється потужна підтримка тих, хто потребує допомоги. Останнім часом в Україні з'явилося багато організацій, що займаються навчанням та підготовкою волонтерів, до яких долучається молодь. Волонтерська діяльність в юнацькому віці – це ефективний спосіб здійснення вільного саморозвитку особистості за допомогою безкорисливої діяльності та міжособистісного спілкування [1].

За результатами досліджень Кожухаренко Л.В., юнакам та юнкам участь у волонтерстві надає можливість долучитися до розв'язання нагальних соціальних проблем, проявити особистісний потенціал, самореалізуватися, ініціюючи соціально важливі проєкти. Волонтерська діяльність розширює у юнацтва можливості участі в житті країни, закріплює духовні та моральні цінності [4].

Студенти юнацького віку мають особливі мотиви для здійснення волонтерської діяльності, адже вони зацікавлені у вирішенні таких соціальних проблем, які посприяють отриманню професійного досвіду ще під час навчання у ЗВО. Окрім того, волонтерство стимулює не лише розвиток професійних якостей студентів-волонтерів, а й розвиток особистості юнацького віку. Саме в цьому віці відбувається становлення світогляду, власних цінностей, з урахування загальнолюдських цінностей. У такому разі особистість юнацького віку є сенситивною до формування та активізації свідомої громадянської позиції, моральної рефлексії, відповідальності, самостійності, спроможності вирішувати складні проблеми. Виходить, що волонтерство сприяє самореалізації особистості юнацького віку. Юнацька волонтерська діяльність найчастіше націлена на вирішення найбільш актуальних соціальних проблем українського суспільства. Вчені виділяють такі види волонтерської допомоги у соціальній сфері: догляд та турбота про людей похилого віку; людей, які мають інвалідність; тих, хто через стан здоров'я майже постійно перебуває вдома та в спеціалізованих установах; пацієнтів хоспісів; людей, що втратили житло; дітей-сиріт; безпритульних тварин тощо [5]. Отже, основним різновидом волонтерської

діяльності є соціальна. У ній волонтер виступає представником країни, університету, певної організації, проявляючи такі якості, як справедливість, чуйність, чесність, гуманність, патріотизм та принциповість [1].

У теперішній час в Україні здійснюється проєкт «Крилаті», створений громадською організацією «Українська волонтерська служба». Цю програму реалізовують у межах школи «Формула Стійкості» Українського католицького університету за фінансової підтримки ЮНІСЕФ та Уряду Південної Кореї. Проєкт «Крилаті» має на меті допомогу в адаптації до нових умов підліткам, яким довелося переїздити в інші регіони України через війну. До цієї діяльності залучені юнаки та юнки, віком від 17 до 22 років. Наставники юнацького віку допомагають підліткам відшукати та долучитися до громадських ініціатив у тих населених пунктах, де вони наразі тепер проживають. Таким чином, активізується процес адаптації підлітків до нових умов життя завдяки волонтерству [6].

Висновок. Таким чином, волонтерська діяльність сприяє адаптації, засвоєнню навичок надання допомоги, саморозвитку, соціалізації, самореалізації, особистісному зростанню юнаків та юнок, а також актуалізує їх суспільно корисну спрямованість. Завдяки волонтерству юнацтво отримує можливість не тільки самоствердж уватися та самовдосконалюватися в соціальній і професійній сферах, а й розвивати свої моральні якості. Юнаки та юнки є найбільш соціально активною частиною суспільства, тож важливим є виявлення та розуміння особливостей юнацького волонтерства задля розвитку громадянського суспільства та демократії в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балашов, Е. Психологічна структура волонтерської діяльності як засобу самореалізації студентів // Наукові записки. Серія : Психологія і педагогіка. – 2013. - №24. - С. 12-16.

2. Вайнола Р. Х. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Р. Х. Вайнола, А. Й. Капська, Н. М. Комарова. – К.: Академпрес, 1999. – 285 с.

3. Гриньков С.О. Сучасні тенденції волонтерського руху в Україні / С.О. Гриньков // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". - 2015. - № 10. - С. 14-16.

4. Кожухаренко Л. В. Проблеми та перспективи молодіжного волонтерського руху в Україні на сучасному етапі / Л. В. Кожухаренко // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Історичні науки. - 2018. - Т. 29(68), № 1. - С. 14-18.

5. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник / За ред. Т.Л. Лях; авт-кол. З.П. Бондаренко, Т.В. Журавель, Т.А. Лях та ін. - К.: Версо-04, 2012.- 288 с.

6. Підлітки, які рятуються від війни, знаходять спокій через проєкт Української Волонтерської Служби. Молоді волонтери допомагають підліткам-переселенцям адаптуватися у новому середовищі [Електронний ресурс] / Вікторія Парфенюк, Кейт Бонд. URL: https://www.unicef.org/ukraine/stories/teenagers-find-peace-in-volunteering-project (дата звернення: 02.04.2023).

7. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text (дата звернення: 02.04.2023).

УДК 340.1

Кабанець Олексій Олексійович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи ПСМЗ 22-2
Науковий керівник:
Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ ДІАГНОСТИКИ ПРАВДИВОСТІ ОСОБИ

Століттями людство шукало дієві способи виявлення обману та перевірки відвертості особи, і це було зумовлено різноманітними інтересами, зокрема: державної безпеки, службовою необхідністю, займаною посадою, володінням певною важливою інформацією, приватними інтересами, інтересами розслідування злочинів, виявлення подружніх зрад, шпигунів тощо.

Із цією метою використовувались різні способи і методи, не завжди гуманні: контроль слиновиділення (Стародавній Китай, середньовічні Англія та Іспанія), контроль тремору рук (Африка), контроль мімічних проявів (Спарта та Давній Рим), мануальний контроль пульсу (Давня Персія та Давня Греція) та ін. [2].

Однак, із розвитком науково-технічного прогресу, у XVIII столітті, актуальності та розповсюдження набули наукові підходи щодо виявлення нещирості людини. Саме у цей час з'явилися перші обґрунтовані природно-науковими теоріями інструментальні методи діагностики обману (полягали у реєстрації змін фізіологічних параметрів тіла людини), у витоків яких стояли такі видатні вчені як: Д. Хавкінс (уперше, у 1804 р., застосував у науковому середовищі поняття «поліграф», однак, тоді воно було застосоване на позначення машини, що створювала точні копії рукописних текстів); Д. Ларсон (першим застосував термін «поліграф» для позначення приладу, який виявляв неправдиву інформацію); А. Моссо (уперше здійснив інструментальну детекцію неправдивої інформації за допомогою винайденого ним пристрою – плетизмографа, що графічно реєстрував зміни об'єму кінцівок тіла людини, унаслідок різного наповнення судин кров'ю, зумовленого емоційним напруженням людини: чим воно вище, то більше крові проходить судинами і зміни розмірів кінцівок більш виражені та навпаки, що він детально висвітлив у своїй праці «Страх» 1875 р., зокрема, він писав, що тиск крові в судинах людини і частота пульсу

змінюються залежно від зміни її емоційного стану, зокрема, страху. У результаті проведених експериментів учений дійшов висновку: «Якщо страх є суттєвим компонентом брехні, то такий страх можна виокремити». Його ідеї стали фундаментом подальших досліджень із застосуванням подібних технічних приладів, які виявляли приховану людиною інформацію за її психофізіологічними реакціями і фактично дали початок формуванню такої науки як *«психофізіологія»*; (4) Ч. Ломброзо (відомий теоретик та практик у галузі кримінології, він першим застосував технічні засоби реєстрації фізіологічних змін тіла людини під час розслідування поліцією злочинів. Із цією метою він використовував власний прилад – гідросфігмограф, який вимірював зміни артеріального тиску частини тіла, зануреної в ємність із водою. Свої досягнення в галузі виявлення обману вчений у 1885 р. опублікував у 2-му виданні своєї книги «Злочинна людина». Ч. Ломброзо є першим практиком, якому вдалося довести в суді невинуватість обвинуваченого у вчиненні злочину за допомогою інструментальних методик діагностування неправди та практично продемонструвати, що контроль фізіологічних реакцій людини може привести не лише до виявлення інформації, яку вона приховує, а й, що є не менш важливим, сприяти встановленню непричетності підозрюваного до вчиненого правопорушення); (5) В. Марстон (займався дослідженням проблематики надання неправдивих свідчень у суді та проводив власні інструментальні дослідження, застосовуючи сфігмоманометр. Саме з ім'ям В. Марстона пов'язується термін «детектор брехні», коли у 1921 р. газета «Boston Sunday Advertiser» назвала його винахідником психологічного «детектора брехні») [5].

Автором першого серійного поліграфа був Л. Кілер: він у 1928 р. запатентував технічний засіб власної розробки під назвою «поліграф», та встановив певні технічні вимоги до цього пристрою, зокрема, наявність каналів реєстрації верхнього та нижнього дихання, електричної провідності шкіри, артеріального тиску та пульсу, які збереглися дотепер.

Першим поліграфологом на державній службі став Е. Коффі – він започаткував застосування поліграфа органами державної влади [1].

У незалежній Україні приватні послуги з детекції брехні почали надаватися у 1998 р., але сам «детектор брехні» з'явився ще в 1997 р. [2].

Українські вчені також здійснили свій вклад у розвиток *«психофізіології»* – науки, що вивчає закономірності співвідношення психологічного і фізіологічного для встановлення психофізіологічних механізмів життєдіяльності у поведінки, розвитку, навчання та праці людини. Так, у 2001 р. у Національної академії внутрішніх справ запатентували новітній принцип дії мовленнєвого поліграфа, що полягає в апаратному аналізі фізичних характеристик усного

мовлення особи (середня частота основного тону, інтервал змінення частоти основного тону, загальна тривалість мовлення, кількість пауз, латентний час відповіді, темп та інтенсивність мовлення, порізаність (дисперсія) мелодичної кривої, просодичний тембр мовлення, зашумлення спектра, формантна структура тощо) за спеціальною методикою [6].

Як вказано вище, в Україні детектор брехні почав застосовуватися спочатку в приватному секторі. Нині його використовують як під час розслідування злочинів, так і з метою проведення перевірки кандидатів на посади в правоохоронних органах та приватних організаціях [3].

Що ж наразі розуміють у вітчизняній літературі та законодавстві під поняттям «поліграф». *«Поліграф»* – це: (1) багатоцільовий прилад, призначений для одночасної реєстрації подиху, кров'яного тиску, біострумів мозку, серця, м'язів та інших фізіологічних процесів. Прилади цього класу широко використовуються в клінічній медицині, медикобіологічних і психологічних дослідженнях, прикладній психофізіології, одним із розділів якої і є визначення неправди. Спеціальне психофізіологічне дослідження – складна багатоетапна процедура, під час якої поліграф виконує єдину функцію – реєструє швидкоплинні (протягом секунд) реакції організму людини у відповідь на запитання, що їй задаються. У коло фізіологічних процесів, що підлягають апаратному контролю в процесі детекції неправди входить: подих людини, діяльність її серцево-судинної системи і зміна електричного опору шкіри [4]; (2) комп'ютерний технічний засіб, що має відповідну сертифікацію, який здійснює реєстрацію змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних психологічних стимулів, не завдає шкоди життю, здоров'ю людини та навколишньому середовищу (Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України» (Інструкція, п. 1.2) від 14.04.2015 р. № 164); (3) різновид психофізіологічної апаратури, що використовує комплексну багатоканальну комп'ютерну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини на певні психологічні стимули (Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України» (Положення, розд. 1, п. 3) від 08.12.2016 № 1285); (4) технічний багатоканальний (у тому числі має канал виявлення протидії) реєстратор психофізіологічних реакцій суб'єкта дослідження, який надає можливість виявляти та фіксувати психофізіологічні реакції суб'єкта дослідження на певні стимули (подразники) шляхом перетворення його психофізіологічних показників активності з аналогових сигналів у

цифрові сигнали, які відображаються у вигляді кривих на поліграмах (Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державному бюро розслідувань» (Порядок, п. 2) від 11.05.2017 р. № 449); (5) різновид спеціального психофізіологічного технічного засобу, який здійснює реєстрацію динаміки протікання не менше п’яти незалежних психофізіологічних процесів людини (грудного і діафрагмального дихання, серцево-судинної активності, електропровідності шкіри, рухової активності) у відповідь на пред’явлення за спеціальною методикою певних психологічних стимулів (запитань, зображень, предметів), не завдаючи шкоди життю, здоров'ю людини та навколишньому середовищу (Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» (Інструкція, розд. 1, п. 2) від 13.11.2017 № 920) [7].

Таким чином, методи діагностики правдивості особи пройшли значний еволюційний шлях від здійснення різного роду випробувань особи за допомогою побутових речей, до використання із цією метою наукових теорій, методик та спеціальних приладів, які реєструють фізіологічні зміни в тілі людини. Поліграф активно використовується як у державному, так і в приватному секторі. Указане свідчить про існуючий запит суспільства та держави на вирішення проблеми щирості людини як в особистому житті, так і в публічній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Застосування поліграфів у професійному кадровому відборі до правоохоронних органі в України [Текст]: метод. посіб./ Мотлях О.І., Корж Є.М., Куценко Д.В. К.: Освіта України, 2019. 144 с.

2. Історія поліграфа (детектора брехні). URL: http://polygraph-west.com.ua/history_ua.php.

3. Національний класифікатор професій України ДК: 003 «Класифікатор професій», Код 2144.2 – «експерт-поліграфолог», введено в дію наказом Держспоживстандарту України № 237 від 28 лип. 2010 р.

4. Основи біомедичного радіоелектронного апаратобудування: навч. посіб./ [Злепко С.М., Павлов С.В., Коваль Л.Г. та ін.] Вінниця: ВНТУ, 2011. 133 с.

5. Основи поліграфології [Текст]: лекц. курс / Мотлях О.І. К.: Нац. академ. внутр. справ Освіта України, 2019. 46 с.

6. Поліграф у кримінальному провадженні: наскільки доцільно. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/poligraf-v-kriminalnomu-provadzhenni-naskilki-docilno.html

7. Психофізіологія. Навчальний посібник. К: Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.

УДК 159.9:37.04

Калусенко Альона Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ТЕБ-21-1
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук,
Державний податковий університет;

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСВІТНЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМИ

Соціалізація — це процес, за допомогою якого людина вчиться вписуватися в суспільство та його норми, цінності та правила поведінки. Це процес навчання, який починається в дитинстві і триває все життя.

Соціалізація включає взаємодію з іншими людьми, особливо батьками, друзями, вчителями, колегами, а також з нормами та культурою, які оточують людину.

Для успішної соціалізації, по Д. Смелзеру, необхідна дія трьох фактів: сподівання, зміна поведінки і прагнення відповідати цим сподіванням. Процес формування, на його думку, відбувається на трьох різних стадіях:

- стадії наслідування і копіювання дітьми поведінки дорослих;
- ігрової стадії, коли діти усвідомлюють поведінку як виконання ролі;
- стадії групових ігор, на якій діти навчаються розуміти, що від них чекає ціла група людей. [1]

Соціалізація особистості – це складний процес формування особистісних якостей, цінностей, умінь і навичок, які роблять її повноцінним членом суспільства. Цей процес є як навчальним, так і соціально-виховним, оскільки відбувається в навчальних закладах і соціальних установах.

Соціалізація є важливою проблемою освіти та соціального навчання. Щоб людина досягла мети соціалізації, вона повинна навчитися сприймати, розуміти і реагувати на соціальні стимули, з якими вона стикається в житті. Освіта важлива в соціалізації, оскільки навчання дає людині знання, необхідні для розуміння навколишнього світу та адаптації до нього.

Одним із головних завдань навчання є розвиток соціально значущих здібностей учнів, таких як спілкування, міжособистісні стосунки, культура тощо. Це дає їм змогу бути активними учасниками суспільного життя, вести себе відповідно до морально-етичних норм, розвиватися як особистості. Але для то-

го, щоб соціалізація була успішною, важливо не лише набути знань і навичок, а й створити умови для розвитку людини як цілісної особистості з унікальними потребами та здібностями.

Освіта відіграє важливу роль у соціалізації особистості. Школи та вищі навчальні заклади є важливими інституціями, які сприяють розвитку морально-етичних цінностей, критичного мислення та комунікативних навичок. Навчальний процес включає не тільки засвоєння знань і навичок, а й виховання та формування цінностей і установок.

Соціально-педагогічна проблема соціалізації полягає в тому, що існує велика кількість соціальних факторів, які можуть впливати на процес соціалізації, таких як сімейне середовище, соціальне середовище, освіта, релігія, засоби масової інформації тощо. Деякі з цих факторів можуть бути перешкодами для успішної соціалізації, а інші виступати як переваги.

Наприклад, діти, які ростуть у сім’ях з низьким соціально-економічним статусом, можуть мати обмежений доступ до культурних та освітніх ресурсів, що може негативно вплинути на їх соціалізацію та розвиток. Крім того, діти з особливими потребами, наприклад діти з обмеженими можливостями, можуть мати труднощі у взаємодії з навколишнім світом, що може ускладнити їх соціалізацію.

У цьому контексті соціально-виховна робота спрямована на забезпечення оптимальних умов для соціалізації кожної дитини та молоді незалежно від її соціального статусу та особливостей розвитку. Для цього можна використовувати основні методи та напрямки робіт з соціалізації:

1. Інклюзивна освіта: цей підхід передбачає надання освітніх можливостей для кожної дитини, незалежно від її особливостей розвитку та соціального статусу. Інклюзивна освіта сприяє розвитку соціальних здібностей, надає можливості для взаємодії з представниками різних соціальних груп, сприяє формуванню соціальних здібностей та адаптації в суспільстві.

2. Розвиток соціальної компетентності: цей трек передбачає роботу з дітьми та молоддю та спрямований на розвиток навичок взаємодії, спілкування та взаєморозуміння з іншими. Для досягнення цього використовуються різні методи, такі як тренінг комунікативних навичок, групові зустрічі та індивідуальні консультації.

3. Робота з сім'ями: цей напрям передбачає роботу з батьками та іншими родичами дитини для підтримки процесу соціалізації дитини. У рамках цієї роботи сім’ям надається психологічний та соціальний супровід, а також навчання та індивідуальні консультації з питань виховання дітей. [2]

У сучасній соціальній педагогіці проблеми девіантних дітей і підлітків розглядається в прямій залежності від реалізації індивідом педагогічних ресурсів і можливостей соціуму в його соціалізації: чим успішніше індивід взаємодіє з соціумом, використовує його педагогічний потенціал, тим ефективніше розвивається процес формування його особистості, її соціальної активності як протиотрута будь-якої девіантної людини, що зводить до мінімуму проблеми соціалізації. [3]

Висновок:

Таким чином, соціалізація є важливою освітньою та соціально-педагогічною проблемою, яка передбачає формування в людей соціальних навичок, цінностей і звичок з метою адаптації їх до соціального середовища. Забезпечення успішного процесу соціалізації є важливим завданням практики освіти та соціального педагога, оскільки сприяє розвитку соціальної компетентності та підготовці до соціального життя. Щоб досягти успіху в процесі соціалізації, необхідно використовувати кілька підходів і напрямків роботи, таких як інклюзивна освіта, розвиток соціальної компетентності та робота з сім'єю. Успішна соціалізація забезпечує стале функціонування суспільства та позитивний розвиток суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основні етапи соціалізації особистості [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: https://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12652/.

2. Рябова Н. А. Соціально-педагогічні особливості соціалізації дітей з неповних сімей в умовах закладу освіти : магістерська робота / науковий керівник - Ія Миколаївна Шимко. Кривий Ріг, 2022. 86 с.

3. Торохтій В.С. Соціальна педагогіка: підручник і практикум для академічного бакалаврату, 2015.

УДК 159.99

Калюжна Анна Олегівна,
Матвієнко Олександра Андріївна,
здобувачки вищої освіти
навчальної групи ПМПФ-20-1
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Соціальна адаптація є однією з найважливіших проблем сучасного суспільства. В умовах постійної зміни, глобалізації та швидкого розвитку технологій, адаптація особистості до нових соціальних умов стає все більш складною. Суспільство постійно вимагає від людини нових знань, навичок та якостей, що ставить перед ним завдання адаптуватися до нових вимог.

Соціальна адаптація - це процес, у ході якого людина навчається пристосовуватися до соціальних умов свого життя, до норм, цінностей та очікувань суспільства. Уміння адаптуватися до змін дозволяє особистості успішно інтегруватися в суспільство та досягати своїх цілей. Однак, не всі люди здатні швидко та ефективно адаптуватися до нових умов, що може призвести до соціальної ізоляції, відчуття неповноцінності та розвитку психічних проблем.

У контексті сучасного суспільства, з його складними соціальними та економічними умовами, соціальна адаптація стає особливо актуальною. Ця проблема є важливою як для особистості, так і для суспільства в цілому, оскільки успішна адаптація до нових умов є важливим елементом розвитку та процвітання. У зв'язку з цим, вивчення соціальної адаптації та розробка ефективних методів її покращення є важливим завданням для педагогіки, психології та інших галузей науки [1, с. 89].

Соціальна адаптація особистості в умовах сучасного суспільства є процесом пристосування людини до різних соціальних, економічних, культурних та технологічних змін, що відбуваються в суспільстві. Цей процес є важливим елементом розвитку та процвітання як самої особистості, так і суспільства в цілому.

Основною метою соціальної адаптації є забезпечення можливості пристосування особистості до різних соціальних ролей, задач і вимог, що стоять перед нею в сучасному світі. Це означає, що особистість повинна бути здатна

ефективно спілкуватися, працювати, навчатися, розвиватися в умовах швидкої зміни технологій, економічних та соціальних умов.

Фактори, що впливають на соціальну адаптацію особистості в умовах сучасного суспільства, включають економічні, політичні, соціальні, культурні та технологічні зміни. Наприклад, різке зменшення кількості робочих місць у певній галузі може стати причиною складнощів у пошуку роботи та змусити людину змінювати свої кар'єрні плани [1, с. 96].

Соціальна адаптація в умовах сучасного суспільства може бути складною та вимагати від особистості певних навичок та якостей. Наприклад, важливим елементом соціальної адаптації є здатність до адаптивного мислення та навчання, уміння працювати в команді, розвиток емоційної стійкості та самоконтролю.

Загалом, соціальна адаптація в умовах сучасного суспільства є складним процесом, що вимагає від особистості адекватної реакції на різні виклики та здатності до саморозвитку та самовдосконалення. Успішна соціальна адаптація сприяє формуванню позитивної самооцінки та самоповаги, покращенню соціального статусу, а також забезпечує можливість досягнення особистих та професійних цілей. З іншого боку, невдала соціальна адаптація може призвести до соціальної ізоляції, відчуття неповноцінності, зниження самооцінки та розвитку психічних проблем.

У зв'язку з цим, важливим завданням сучасної педагогіки та психології є розробка та впровадження ефективних методів та програм, спрямованих на підвищення рівня соціальної адаптації особистості в умовах сучасного суспільства. До таких методів можуть належати тренінги зі здійснення комунікації, тренінги з розвитку емоційної стійкості, тренінги з адаптивного мислення та навчання, а також інші методи та підходи, спрямовані на розвиток ключових компетенцій та навичок, необхідних для успішної соціальної адаптації в сучасному світі [2, с. 94].

Проблематика соціальної адаптації особистості в умовах сучасного суспільства є досить широкою та має різноманітні аспекти. До основних проблем, пов'язаних з соціальною адаптацією, можна віднести:

- Недосконалість освітніх програм та методик соціальної адаптації до вимог сучасного суспільства. Недостатнє врахування потреб та особливостей конкретних груп населення може призвести до невдалих спроб адаптації та до збільшення кількості соціально вразливих груп.
- Соціальна ізоляція, що може виникати як внаслідок економічної нестабільності, так і через культурні, освітні, релігійні та інші розбіжності між людьми. Соціальна ізоляція може впливати на психічне здоров'я, сприяти виникненню депресії та інших проблем.

- Недостатня розвиненість навичок міжкультурної комунікації та взаємодії. Зростаюча кількість мігрантів та іноземних студентів ставить перед суспільством завдання навчити основам міжкультурної комунікації та підвищенню рівня толерантності.
- Вплив медіа на соціальну адаптацію. Зростаюча кількість часу, яку люди проводять в Інтернеті та соціальних мережах, безперечно впливає на їхню соціальну адаптацію та психічне здоров'я.
- Соціальна адаптація людей з обмеженими можливостями. Соціальна адаптація людей з фізичними, психічними або іншими обмеженнями може бути складною та вимагати спеціальних методик та програм.

Розв'язання цієї проблематики вимагає комплексного підходу, який передбачає взаємодію різних галузей та секторів суспільства.

Адже, розв'язання проблем соціальної адаптації вимагає поєднання зусиль держави, наукової спільноти, громадських організацій та самих людей, які повинні відчувати відповідальність за свою соціальну адаптацію та активно працювати над своїм самовдосконаленням та розвитком.

Таким чином, соціальна адаптація особистості в умовах сучасного суспільства є важливою проблемою, яка вимагає уваги та зусиль різних галузей та секторів суспільства. Процес соціальної адаптації включає в себе комплексні психологічні, соціологічні та педагогічні аспекти, що потребують врахування індивідуальних особливостей та контекстуальних чинників.

Соціальна адаптація може бути успішною за умови підтримки та створення сприятливих умов для розвитку людини в суспільстві. До ключових завдань сьогодення відноситься розробка та впровадження інноваційних програм та методик соціальної адаптації, підвищення рівня культурної та міжкультурної компетентності населення, забезпечення рівних можливостей для людей з обмеженими можливостями, підтримка соціальних проектів та сприяння розвитку толерантності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальна адаптація обдарованої особистості: від дитинства до юності : методичний посібник. К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко, Г. В. Ільїна, І. О. Якимова, В. М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 106 с.
2. Кравцов С.О. Теоретичне бачення соціальної адаптації: стан, погляди, підходи. *Український соціум.* 2008 р. №3. С.83-96

УДК 316

Климчук Наталія Яківна,
здобувачка вищої освіти
групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна, розпочата Росією, 24 лютого 2022 року, проти України, змінила життя не тільки нашої країни, а й всього світу. За рік війни, що триває, не залишилося жодної людини в нашій країні, кого б не торкнулася ця біда. Населення постійно перебуває в стресовому стані: бойові дії, повітряні тривоги, ракетні обстріли, трагічні новини. Це все вплинуло не тільки на емоційну сферу людей, а й на когнітивну, поведінкову, мотивуючу, ціннісно-смислову, фізіологічну та фізичну. Ці порушення впливають на адаптацію до соціальних, територіальних, індивідуальних та фізичних змін. Війна виступає стресором високої інтенсивності, перебування в стані такого рівня постійного стресу призводить до дезадаптації людини.

Адаптація - пристосування і спосіб реагування на нову реальність. Може бути конструктивною або деструктивною. Конструктивна – прагнення до кращого побуту, хорошої роботи та якісного відпочинку у такий час. Щодо деструктивної, вона проявляється через звикання до тривог, насилля, жорстокість. Адаптація іноді рятує, а іноді призводить до нехороших наслідків. **Вона відбувається без нашої волі**. Це те, що потрібно нам для функціонування, можливості відновлюватися та набиратися сил для подальшої боротьби.

Сучасні дослідники розглядають явище адаптації як рух від пасивного пристосування до побудови системи продуктивної взаємодії особистості і середовища та визначають її як активний процес використання суб'єктом стратегій і способів оволодіння ситуацією, в який свій внесок чинять як особистість, так і інший (індивідуальний чи груповий) суб'єкт, які взаємно адаптуються і творять єдиний адаптивний простір [1; 2].

Щоб адаптуватися під час війни, необхідно дати відповідь на два питання: «На які процеси я можу впливати, а на які – ні»? Люди використовують захисний механізм, щоб пристосуватися, вижити та функціонувати. Тут задача в

тому, аби зменшити напругу і знайти сили жити далі. Дехто трішки дистанціюється від небезпеки, аби мати змогу надалі активізувати свій організм. Адаптація – це не забути, що йде війна, це про піклування про себе, аби мати змогу далі дати більше сил на підтримку країни, ЗСУ і всього іншого. Фахівці у сфері психічного здоров'я виділяють три складові, які можуть допомогти людині адаптуватися до ненормальної ситуації: прийняти ситуацію і зберегти себе в нормі; усвідомити, що світ більше не буде таким, як був; дозволити собі жити далі.

Процес адаптації населення є складним процесом пристосування особистості до нових умов життя. Для успішної адаптації важливими аспектами психологічної допомоги є впровадження системи психотерапевтичних методів, засобів та технік, які сприяють розвитку навичок саморегуляції та емоційного відновлення/благополуччя; пошуку способів створення психоемоційних ресурсів у вирішенні складних життєвих ситуацій; формуванню мотиваційних моделей соціальних перспектив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заушнікова М.Ю., Тонкопей Ю.Л., Пєтухова І.О. Динаміка рівня тривожності здобувачів вищої освіти у прикордонному регіоні в умовах війни. Габітус. 2023. №45. С. 59-63. DOI https://doi.org/ 10.32782/2663-5208.2023.45.9. URL: http://habitus.od.ua/journals/2023/45-2023/9.pdf

2. Пєтухова І.О., Заушнікова М. Ю., Клевець Л.М. Способи зниження рівня тривоги населення в умовах війни. *Вісник Національного університету оборони України*. Зб-к наук. праць. Київ : НУОУ, 2022. Вип. 4 (68). С. 123–129 (фаховастаття).URL: http://visnyk.nuou.org.ua/article/download/262311/259004

3. Як громаді адаптуватися до війни – посібник із самофасилітації. URL: https://decentralization.gov.ua/news/15639

УДК 159.9

Клімішена Альона Вікторівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Заушнікова Марина Юріївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Юнацький вік є одним з важливих етапів становлення особистості, оскільки є своєрідним переходом від дитинства до зрілості. В особистості юнака спостерігаються якісні і кількісні зміни в інтелектуальній та емоційній сферах, що обумовлюють новий рівень самосвідомості особистості та підвищену потребу у самоствердженні. Цей вік – період інтенсивного розвитку самоставлення, самосвідомості, світогляду особистості. Розвиток ставлення до себе є найбільш актуальним саме у цей віковий період, на формування якого значний вплив здійснюють як зовнішні та внутрішні чинники.

У юнацькому віці людина стурбована оцінкою нових знань і прагне вибудовувати свою поведінку на основі свідомо вироблених або засвоєних критеріїв і норм. Рання юність характеризується появою почуття власної неповторності, особистої індивідуальності; в негативному варіанті виникає розпливчасте «Я», рольова і особистісна невизначеність. Головне новоутворення цього віку відкриття «Я», розвиток рефлексії, поява життєвого плану, поступове зростання в різні сфери життя. Одним із ключових аспектів загальної проблеми розвитку особистості є проблема успішності, ставлення людини до власного успіху, особливості переживання цього явища.

Самоставлення є сукупністю емоційних проявів особистості, що організовані в єдину систему, яка містить набір якостей, що впливають на особистість і її поведінку, є відображенням та вираженням самооцінки особистості. У осіб юнацького віку самоставлення впливає на процес навчальної діяльності та на соціальну значимість в колективі. Індивіди з адекватним самоставленням впевнені у собі, з легкістю досягають поставлених цілей в різних ситуаціях [4]. Проте підвищений рівень тривожності негативно впливає на особистість, зокрема на юнака, оскільки формує негативне ставлення до власної особистості, що у цілому обумовлює невпевненість у собі. Зважаючи на те, що в юнацькому

віці соціальна ситуація розвитку пов’язана саме з самовизначенням, підвищений рівень тривожності може негативно впливати на даний процес.

У загальному визначенні тривога – негативне переживання, що обумовлено потенційною небезпекою. Таке переживання можна застосовувати у конструктивній формі. Тривожність, на відміну від тривоги, виявляється у низькому порогу чутливості тривоги, тобто постійному переживанні загрози, навіть у потенційно незагрозливих ситуаціях. Тривога – це відчуття занепокоєння, як правило, узагальнене і постає як надмірне реагування на ситуацію, яка лише суб'єктивно розглядається як загрозлива. Це часто супроводжується м'язовим напруженням, неспокоєм, втомою і проблемами концентрації [2; 7].

На думку Ж. Тейлора, Тривожність – це тенденція переживання нейтральної ситуації як загрозливої, що проявляється у відповідній поведінковій тенденції уникання уявної загрози. Гринечко А. визначає тривожність: «Як переживання емоційного дискомфорту, пов'язане з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки, що загрожує» [1, с. 2]. Петровська А. вважає, що: «Тривожність – схильність індивіда до переживання тривоги, що характеризується низьким порогом виникнення реакції тривоги, що є один з основних параметрів індивідуальності». [5, с. 168].

Ясточкіна І. А. поняття «Тривожність» визначає як: «Якість стійкої характеристики особистості, як її властивість, яка відображає потенційну схильність розцінювати різні ситуації як погрозливі; для визначення здатності індивіда відчувати стан тривоги. Надмірна тривожність свідчить про порушення в особистісному розвитку. Причини формування цього явища знаходяться як у генетичних факторах розвитку психіки, так і соціальних. Тривожність як психічна властивість має яскраво виражену вікову специфіку» [10, с. 17].

Дж. Тейлор описав рівні тривожності особистості та особливості їх прояву. Для людей з низьким рівнем особистісної тривожності характерно яскраво виражений спокій, вони не сприймають загрозу своєму престижу, самооцінці навіть коли вона реально існує. Такі люди спокійні, вважають, що особисто у них немає приводів і причин хвилюватися за своє життя, репутацію, поведінку і діяльність. Імовірність виникнення конфліктів, зривів, афективних спалахів у них вкрай мала. Людям із середнім рівнем особистісної тривожності властиві врівноваженість, зібраність, впевненість у своїх силах. Вони сприймають загрозу своєму життю, репутації, діяльності тільки коли вона реально існує. Такі люди адекватно сприймають зауваження, поради на свою адресу. Тривожність у них виникає лише в особливо важливих і особистісно значущих ситуаціях (іспит, стресові ситуації тощо). Для людей з високим рівнем особистісної тривожності характерна схильність в широкому діапазоні ситуацій сприймати

будь-який прояв якостей їх особистості, будь-яка зацікавленість – можлива загроза їх престижу, самооцінці. Складні ситуації вони схильні сприймати як загрозливі, катастрофічні. Відповідно сприйняттю виявляється і сила емоційної реакції. Такі люди запальні, дратівливі і перебувають у постійній готовності до конфлікту, захисту, навіть якщо в цьому об'єктивно немає потреби. Для них, як правило, характерна неадекватна реакція на зауваження, поради та прохання. Особливо велика можливість нервових зривів, афективних реакцій в ситуаціях, де мова йде про їх компетенції в тих чи інших питаннях. До високо тривожних індивідів небезпечно пред'являти категорично високі вимоги, навіть у ситуаціях, коли об'єктивно вони здійсненні для них, неадекватна реакція на такі вимоги може затримати, а то й взагалі відсунути на довгий час виконання необхідного результату.

Отже, тривожність безпосередньо впливає на розвиток особистості та обумовлює міжособистісну взаємодію особистості та її поведінку. Підвищений рівень тривожності може свідчити про недостатню емоційну пристосованість до ситуації, в якій знаходиться особистість.

Життя кожного з нас сповнене різноманітними ситуаціями, які можуть бути насичені як позитивними так і негативними, але перед усім, суб'єктивними емоціями. Попри це вивчення тривоги як явища дає нам можливість краще зрозуміти структуру виникнення, дії, впливу на розвиток. Тим самим це надає нам змогу попередити та надати допомогу, як на етапі її виникнення, так і на етапі її хронічного виснаження. Та самим важливим в вивченні цього поняття є не повне усунення тривожності (як нормального психічного явища), а уміння приймати, аналізувати та не давати можливості впливати на різні рівні особистості за допомогою психокорекції та психологічної просвіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринечко А. Психологія проявів тривожності в онтогенезі особистості. Український науковий журнал. *Освіта регіону*. Видання № 3. 2013. С. 1-12.

2. Заушнікова М. Ю., Тонкопей Ю.Л., Пєтухова І.О. Динаміка рівня тривожності здобувачів вищої освіти у прикордонному регіоні в умовах війни. *Науковий журнал «Габітус».* 2023. Вип. 45. С. 59-63. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.45.9

3. Каськов І. В., Марчевська А. А. Теоретичні аспекти тривожності та її вплив на самооцінку в юнацькому віці. *Вісник Національного університету оборони України*. 4 (41). 2014. 230-235

4. Кідалова К. С. Психологічні особливості самоставлення особистості: аналіз концепцій та підходів. *Український психологічний журнал*. 2018. № 2. С. 48–58.

5. Максименко С. Д. Загальна психологія : підруч. для студентів ВНЗ. 2-ге вид. Вінниця : Нова кн., 2004. 702 с

6. Нестеренко В. О. Проблема співвідношення захисних механізмів особистості та тривожності. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки*. 2009. № 51. С. 159–169.

7. Пєтухова І. О., Заушнікова М. Ю., Клевець Л. М. Способи зниження рівня тривоги населення в умовах війни. *Вісник Національного університету оборони України*. Зб-к наук. праць. Київ : НУОУ, 2022. Вип. 4 (68). С. 123-129.

8. Психологія особистості : навчальний посібник / укладачі Пєтухова І.О., Калениченко Р.А,. Льовкіна О.Г. та ін. ; за заг.ред. Є.М.Суліми. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2021. 338 с.

9. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі. Монографія. Вінниця : КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с.

10. Ясточкіна І.оА. Психологічні чинники виникнення та корекція особистісної тривожності у ранньому юнацькому віці: автореф. канд. психолог. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ, 2011. 23 с.

УДК 159.9617.022

Ковальчук Діана Миколаївна,
здобувачка вищої освіти
групи ПсМз 22-2
Науковий керівник:
Нежинська Олена Олександрівна,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРСОНАЛЬНОГО ІМІДЖУ ЯК ЧИННИКА САМОЕФЕКТИВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Вплив персонального іміджу на само ефективність військовослужбовців.

Військовослужбовець є одним з найважливіших символів національної оборони і національної безпеки. Його імідж є важливим елементом відображення суспільної думки про військову організацію [3]. Отже, соціально-психологічні аспекти можуть впливати на імідж військовослужбовця наступним чином:

Перше враження: перше враження про військовослужбовця може бути вирішальним у формуванні іміджу. Це може включати такі аспекти, як зовнішній вигляд, мовлення, жести, діалогові навички та інші елементи, які можуть впливати на перше враження про військовослужбовця.

Роль військово- патріотичного виховання: це є відповідальним етапом, який майбутні військовослужбовці проходять у навчальних закладах таких як школи, ліцеї, коледжі, вищі навчальні заклади. Саме на цьому етапі відбувається розуміння патріотизму, самовідданості, отримуються ті знання які є фундаментом для майбутніх знань та військового досвіду. Це навики які переплітаються з досвідом, отриманим у патріотичних іграх таких як «Джура», «Юні пожежники».

Роль військового виховання: Військове виховання може впливати на імідж військовослужбовця. Військовослужбовці повинні проходити через навчальні курси, які допомагають формувати в них відповідні цінності та навички, такі як дисципліна, порядність, самовідданість, здатність працювати в команді та інші.

Роль засобів масової інформації: Засоби масової інформації можуть впливати на імідж військовослужбовця шляхом подання інформації про військові

операції, спеціальні заходи та інші події. Якщо засоби масової інформації подають негативну інформацію про військовослужбовців, то це може вплинути на імідж військових сил загалом.

Роль етики військової служби: Етика військової служби може впливати на імідж військовослужбовця. Головним завданням військової етики є: - конкретизація суспільних моральних вимог відповідно до військової діяльності; - узгодження суспільних та професійних інтересів; - отримання нових знань в сфері військової моралі [3].

Вплив соціально-психологічних чинників на формування персонального іміджу військовослужбовця

Соціальне **середовище:** сім'я, друзі, колеги та інші люди, з якими взаємодіє військовослужбовець, можуть мати значний вплив на формування його персонального іміджу.

Внутрішні **переконання та цінності:** переконання та цінності військовослужбовця можуть впливати на його ставлення до зовнішнього вигляду, мовлення, поведінки та інших аспектів персонального іміджу.

Особисті якості: особисті якості, такі як самовпевненість, впевненість у власних здібностях, емоційна стійкість та інші, можуть впливати на формування персонального іміджу.

Ступінь професіоналізму: рівень професіоналізму та знання своєї професії можуть впливати на сприйняття військовослужбовця колегами, начальством та іншими людьми.

Культура та традиції: культурні та традиційні норми можуть мати вплив на формування персонального іміджу військовослужбовця, зокрема, на його зовнішній вигляд та поведінку.

Соціальний статус: соціальний статус військовослужбовця та статус його професії можуть мати вплив на сприйняття вимог щодо військової служби [3].

Збереження іміджу військовослужбовців під час виконання покладених на них завдань

Військовослужбовці зберігають свій імідж під час виконання завдань за допомогою дотримання військової дисципліни, професіоналізму та військової етики. Основні чинники, які впливають на імідж військовослужбовця в процесі виконання завдань, включають наступні:

Дотримання професійних стандартів: Військовослужбовець повинен володіти необхідними навичками та знаннями для виконання своїх обов'язків і дотримуватися вимог військової професії.

Дотримання військової дисципліни: Військовослужбовець повинен дотримуватися військових правил та інструкцій, які регулюють його поведінку в зоні служби.

Виконання завдань з високим рівнем професіоналізму: Військовослужбовець повинен виконувати свої обов'язки з високим рівнем професіоналізму та ефективності.

Дотримання військової етики: Військовослужбовець повинен дотримуватися військової етики, яка включає в себе такі аспекти, як чесність, відданість, відповідальність, стриманість, достойність та патріотизм.

Спілкування з громадянами: Військовослужбовець повинен вести себе коректно та поважно в спілкуванні з громадянами, з якими він зустрічається у зоні своєї служби.

Репутація: Репутація військовослужбовця є ключовим чинником його іміджу. Військовослужбовець повинен пильно стежити за своєю репутацією [5].

Особливості формування іміджу військовослужбовців під час збройного нападу росії на Україну на прикладі підрозділів «Гвардії наступу»

«Гвардія наступу» — це проєкт, який складає в себе вісім штурмових бригад Міністерства внутрішніх справ. По-перше, це прикордонники — це одна штурмова бригада, «Сталевий кордон», так називається, і Міністерство, поліція — це «Лють». А шість — це вже наші шість оперативних бригад, у склад яких входить «Буревій», «Червона калина», «Кара-Даг», «Рубіж», «Спартан» і легендарний «Азов». Штурмові бригади, до яких можуть вступати добровольці, націлені на посилення сил оборони, а також звільнення окупованих територій України [1].

Передові підрозділи, які створені для наступу та очолюють легендарні воєначальники «Гвардії наступу». У складі цхм підрозділів проходять військову службу досвідчені військовослужбовці які з 2014 року боронять цілісність та суверенітет нашої держави, а з 24 лютого 2022 року стали на захист нашої держави під час збройної агресій росії проти України.

Підрозділи «Гвардії наступу» будуть залучені до звільнення окупованих територій. На початок квітня на вступ надійшло 35 тисяч заявок від добровольців**. Основною мотиваційною складовою формування даних підрозділів є досвід їх очільників, довіра до них особового складу. Левова частка керівництва – герої України, кавалери орденів.**

Більшість із сформованих штурмових бригад підпорядковуються якраз Нацгвардії: «Азов», «Буревій», «Кара-Даг», «Рубіж», «Спартан» та «Червона калина». Ці підрозділи виконували бойові завдання у Луганській, Донецькій, Запорізькій областях, а також брали участь у обороні Києва [1].

Таблиця 1 – Керівники підрозділів «Гвардія наступу»

Підрозділ	Командир	Заслуги
«Азов»	Майор Богдан Кротевич	Орден Богдана Хмельницького III ступеня
«Буревій»	Полковник Микола Мішакін	
«Кара-Даг»	Полковник Дмитро Власенко	
«Лють»	Полковник Олександр Нетребко	
«Рубіж»	Полковник Артем Ілюхін	
«Спартан»	Полковник Олександр Півненко	Герой України
«Сталевий кордон»	Полковник Валерій Падитель	Герой України, легендарний командир з Азовсталі
«Червонакалина»	Полковник Олександр Охріменко	

Всі вищезазначені командири користуються авторитетом у свої побратимів. Їм довіряють, їх слухають, з ним хочуть визволити Україну від російських загарбників. Імідж цих керівників позитивно впливає на особовий склад, створює атмосферу довіри та відчуття підтримки у важких життєвих обставинах, рівновагу та душевний спокій, а головне – переконання того що перемога буде за українським народом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Гвардія наступу»: що це таке, яким чином вона формується і як стати її частиною [електронний ресурс], -режим доступу: https://nakipelo.ua/ru/gvardiya-nastypy.

2. «Громадянин у військовій уніформі». Як влаштована військова етика і дисципліна? [електронний ресурс], -режим доступу: https://zaborona.com/yak-vlashtovana-vijskova-etyka-i-dysczyplina-rozbyrayemosya-na-prykladi-czyvilizovanyh-krayin-i-rosiyi.

3. Організація та методика роботи з особовим складом : підручник / В. М. Петренко, М. М. Ляпа, І. В. Леганьков та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – 414 с.

4. Про військовий обов'язок і військову службу Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII

5. Що найбільше впливає на формування іміджу українського військ [електронний ресурс], -режим доступу: http://www.golos.com.ua /article/352261

УДК 005.35

Кожем'яка Дмитро Сергійович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Овдієнко Ірина Михайлівна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ОСОБИСТІ ТА ПРОФЕСІЙНІ ПРИЧИНИ ЗНИЖЕННЯ ТРУДОВОЇ АКТИВНОСТІ У СПІВРОБІТНИКІВ РІТЕЙЛ ОРГАНІЗАЦІЙ. МЕТОДИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Національний бізнес здійснив великий стрибок за останній десяток років. В українських компаніях рітейл, працюють так само інтенсивно, як і будь-де в світі, а часто навіть більше. Але через низку факторів, в тому числі і пов'язане з війною, життя середньостатистичного українського працівника рітейла сповнене додаткових стресів, що підкидають дровенят в піч вигорання. Це впливає на атмосферу в колективі, якість роботи самого співробітника, економічні показники та власне успіх компанії. На жаль за тенденціями піклування про ментальне здоров'я ми явно не встигаємо. Частково виною цьому табуйованість теми психічного здоров'я в суспільстві, але ж замовчування ніяк не вирішує проблеми. Зараз організації мають шанс виправити подібний стан речей. Вигоранню можна запобігти. Це вимагає належної організаційної гігієни, визначеності та відповідної турботи про ментальне та фізичне здоров'я працівників. І тут без допомоги спеціалістів не обійтися тим паче психологів.

При вигоранні людина перебуває у стані хронічного стресу, внутрішні ресурси закінчуються і звичайного відпочинку на вихідних стає недостатньо. Існує три основні групи симптомів вигорання:

1. *Виснаження:* люди почуваються втомленими та емоційно виснаженими, їм не вистачає енергії дати собі раду і слідкувати за своїм здоров'ям. Фізичні симптоми включають шлунково-кишкові проблеми та хронічний біль;

2. *Відчуження від діяльності,* що пов'язана з роботою: люди з вигоранням, розчаровуються у своїй роботі. Вони можуть почати цинічно ставитися до власної праці та колег;

3. *Зниження продуктивності:* вигорання впливає на повсякденні активності на роботі та вдома. Такі люди негативно ставляться до своїх завдань, їм важко зосередитись, вони безініціативні та мають проблеми поза роботою [5].

Якщо кількість стресорів на роботі не зменшується і людина не пристосовуються до робочої рутини – симптоми вигорання прогресують. *Herbert Freudenberger* та *Gail North* виділяють цілих *12 стадій вигорання*, крізь які може пройти працівник:

- Надмірні амбіції.
- Змушування себе працювати більше.
- Ігнорування власних потреб.
- Зміщення конфлікту.
- Відсутність часу для активностей, не пов’язаних із роботою.
- Заперечення та звинувачення інших.
- Уникнення соціальних контактів.
- Поведінкові зміни.
- Деперсоналізація.
- Внутрішня порожнеча та тривожність.
- Депресія.
- Ментальний та фізичний колапс. [3]

Експертка з питань вигорання, соціальна психологиня, професорка з Університету Каліфорнії (Берклі), Крістіна Маслах, вважає, що ми атакуємо проблему вигорання з неправильного кута. Маслах турбує нова Міжнародна класифікація хвороб ВООЗ – МКХ11. "Класифікація вигорання, як захворювання була спробою ВООЗ дати визначення того, що не так з людьми, замість того, щоб зрозуміти що не так із компаніями", – пояснює вона. [2]

Спільно з компанією Gallup вона здійснила опитування 7500 штатних працівників та визначила *п’ять основних причин вигорання:*

1. Нечесне відношення на роботі;
2. Необмежене навантаження;
3. Відсутність чітких робочих ролей;
4. Відсутність спілкування та підтримки з боку менеджера;
5. Беззмістовний прессинг часом [1].

Вище наведений список наочно демонструє, що першопричини вигорання насправді не пов’язані з особистістю і що їх можна запобігти. Важливо лиш, щоб лідери організації усвідомили, що відповідальність за вигорання лежить не на працівниках, а на них самих [1].

Роботодавці можуть і повинні турбуватися про ментальний добробут своїх працівників. Чимало програм щодо зміцнення здоров'я на робочому місці виявилися успішними, особливо якщо вони стосуються усіх його складових

(фізичне та психічне благополуччя). Компанія може донести інформацію про психічне здоров'я до усіх працівників різними шляхами та сприяти постійній оцінці ними власного ментального стану. Конкретніше компанія може:

- Надати можливість участі у спеціальних програмах, тренінгах чи консультаціях;

- Поширювати серед працівників матеріали (брошури, листівки та відео) про ознаки та симптоми погіршення психічного здоров'я та можливості лікування;

- Проводити воркшопи присвячені методам управління депресією та стресом. Це може бути медитація, йога, або дихальні вправи;

- Створювати спеціальні тихі приміщення для відпочинку та психологічного розвантаження;

- Провести для керівників тренінги, що допоможуть їм розпізнавати вигорання та депресію у членів команди і заохочувати їх звертатися за допомогою до спеціалістів з психічного здоров'я;

- Дати працівникам можливість приймати рішення, які впливають на стрес на роботі;

- Впроваджувати безкоштовний клінічний скринінг депресії у фахівців;

- Запропонувати медичне страхування щодо лікування ментальних розладів [5].

Отже, цілком очікувано, що вигорання та незадоволеність потреб співробітників в рітейлі можуть розхитати і без того надірвану психіку та призвести до чисто медичних ментальних проблем – таких, як депресія чи тривожний розлад. В цих випадках, "хворобливий стан" зберігається щонайменше 2 тижні і звичайний вихідний чи навіть відпустка на роботі не вирішать проблеми. Тут необхідна допомога спеціаліста психолога, або медикаментозне лікування та тривала реабілітація. А це вже дуже серйозно. За даними ВООЗ, вигорання і депресія є основними причинами втрати працездатності у світі. Вражає також фінансова складова організацій цієї проблеми. Згідно звітів тої ж ВООЗ, втрата людських ресурсів на робочих місцях при вигоранні приносить збитків на 1 трильйон доларів щорічно. Якщо ці статистичні дані недостатньо страшні, враховуйте ще той факт, що компанії, які не мають систем підтримки добробуту своїх працівників, мають більший плин кадрів, нижчу продуктивність та вищі витрати на охорону здоров'я (за даними Американської психологічної асоціації – APA).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Maslach, C., & Leiter, M. P. Understanding the burnout experience: Recent
2. research and its implications for psychiatry. World Psychiatry, 2016.
3. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems. МКХ -11. 18.07.2018
4. “12-phase burnout screening development, implementation and test theoretical analysis of a burnout screening based on the 12-phase model of Herbert Freudenberger and Gail North” (1992), Veröffentlicht in Ausgabe 12-2014
5. Максименко С. Д., Руденко Я.В., Кушнєрьова А.М., Невмержицький В.М. Психічне здоров’я особистості: підручник для вищих навчальних закладів. Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 438 с.
6. Дослідницька стаття “Що таке well-being та як не допустити емоційного вигорання на роботі”. Олександр Чагаєв, засновник Well-being платформи "NaukRoom", 21.10.2020 р.
7. Стаття "Staff Burn-Out". Herbert Freudenberger, 1974

УДК 316.6

Кондратюк Вікторія Миколаївна,
Яремич Людмила Владиславівна,
здобувачки ІІ (магістерського) рівня вищої освіти ПСМз 22-2
Науковий керівник:
Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Неоднозначність визначення психічного здоров'я пов'язана з міждисциплінарним характером досліджуваної проблеми, що актуалізувалася в умовах війни. На сьогодні науково обґрунтовано, що головною ознакою психічного здоров'я особистості є критерій психічної рівноваги, як такий, що пов'язаний із двома такими критеріями психічного здоров'я, як: органічність організації психіки та її адаптивні можливості [1, с. 893].

Варто зазначити думку І.М. Таргоній, що адаптацію в широкому сенсі трактують як:

– процес пристосування особистісних якостей до життя і діяльності людини в умовах існування, що змінилися;

– процес активної взаємодії особистості і середовища;

– процес взаємодії особистості з оточуючим середовищем, який веде, в залежності від ступеня активності особистості, до перетворення середовища відповідно до потреб, цінностей та ідеалів особистості або до переваги залежності особистості від середовища;

– зміни, що супроводжують на рівні психічної регуляції процес активного пристосування індивіда до нових умов життєдіяльності;

– процес, що є цілісною реакцією особистості на складні зміни життя і діяльності [2, с. 184].

Так, Г. А. Балл обґрунтував значущість поняття адаптації для психології особистості, відзначаючи необхідність його трактування не у вузькому сенсі, а в широкому – як єдності взаємозумовлених протилежно спрямованих процесів зрівноважування суб'єкта із середовищем [4, с. 94-95]. Л.М. Коробка чітко відзначає, що сучасні дослідники розглядають явище соціально-психологічної адаптації як рух від пасивного пристосування до побудови системи продуктивної

взаємодії особистості і середовища та визначають її як активний процес використання суб'єктом стратегій і способів оволодіння ситуацією, в який свій внесок чинять як особистість, так і інший суб'єкт, які взаємно адаптуються і творять єдиний адаптивний простір. Однак за наявності значної кількості соціологічних, психофізіологічних, загально-психологічних досліджень недостатньо вивченим, зокрема, залишається соціально-психологічний контекст адаптації особи і спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту та вироблення психологічних стратегій адаптації до них [3, с. 6].

Процес «соціальної адаптації» дослідники характеризують, виділяючи її специфічні особливості, що зумовлені єдністю соціальних та біологічних чинників. Значення цього методологічного принципу пояснюють, аналізуючи деякі форми адаптації людини в процесі одного з основних видів діяльності – праці, зокрема:

по-перше, процес пристосування людини відбувається за активної участі свідомості (хоча окремі елементи можуть і не усвідомлюватися);

по-друге, середовище, в якому здійснюється адаптація особистості, має принципово інший характер, адже на відміну од тваринного пристосування, середовище людини є передусім результатом її трудової діяльності;

по-третє, людина не просто пасивно сприймає результати адаптації, а здатна систематично та цілеспрямовано змінювати їх відповідно до соціальних умов свого буття [2, с. 185].

Варто підкреслити, що у такому разі стає зрозумілим, що використання поняття «адаптивно-адаптуюча система» щодо людського суспільства покликане виразити двоєдину природу її діяльності, яка, залишаючись адаптивною, з іншого боку, стає перетворюючою діяльністю. Звичайно, мова не йшла про те, що діяльність людини зводиться лише до адаптації [2, с. 185]. На думку дослідника адаптації в межах цивілізації А.В. Камбур, характеристики адаптації визначаються природою цивілізації та соціального прогресу. Це підтверджує вся історія матеріальної та духовної культури, яка свідчить про безперервну зміну параметрів біологічної і соціальної адаптації та форм прояву суперечностей між людиною і людиною, людиною і природою. Узагальнюючи, дослідник вважає, що між характеристиками біологічної та соціальної адаптації, з одного боку, і зазначеними суперечностями, з іншого, існує взаємозв'язок, взаємодія і взаємозумовленість [5, с. 37].

Підсумовуючи, зазначимо, що процес соціально-психологічного виміру адаптації особистості є певною послідовністю психологічних реакцій на об'єктивну ситуацію, які виявляються в поведінці, спрямованій на розв'язання специфічного завдання. У розрізі даного питання надзвичайно складним

завданням є визначення критеріїв успішності соціальної адаптації, оскільки адаптованість виявляється не лише в об'єктивно діагностованій ситуації рівноваги, суб'єктивному відчутті задоволеності соціальною ситуацією, а й передбачає відсутність негативних емоційно-поведінково-особистісних наслідків у майбутньому та особистісний розвиток. Отже, в умовах сьогодення адаптація являє собою процес і результат активного пристосування людини до нового соціального середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щербакова І.М. Духовний вимір психологічного здоров'я особистості в сучасному глобалізованому просторі. *Проблеми сучасної психології*. Випуск 10. 2010. С. 892-902.
2. Таргоній І.М. Соціологічний та соціально-психологічний виміри адаптації особистості в сучасних умовах. *Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Society and Science: Interconnection»*, № 134. 2022. С. 184-188.
3. Коробка Л.М. Соціально-психологічна адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження. *ІСПП НАПН України.* 2015. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/77241531.pdf (дата звернення 16.03.2023)
4. Балл Г.А. Поняття адаптації та її значення для психологи особистості. *Питання психології*. 1989. № 1. С. 92-101.
5. Камбур А.В. Соціальна адаптація особистості. *Путівник соціального працівника.* Чернівці: «Золоті литаври», 2012. 252 с.

УДК 316.62: 159.923

Коробка Ілля Миколайович,
аспірант третього року навчання
Науковий керівник:
Кочубейник Ольга Миколаївна,
д-р психол. наук, с.н.с.,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК РЕСУРС АДАПТАЦІЇ ОСОБИ ДО КРИЗОВИХ УМОВ

В умовах суспільної нестабільності внаслідок воєнної агресії рф проти України соціальне буття людей позначене непередбачуваністю, нестабільністю, невизначеністю, що негативним чином відбивається на стані їхнього психологічного благополуччя. Значна кількість людей змушена була залишити місця свого проживання, переселятися у чуже для них середовище, що призводить до зниження їх соціальної активності та впливає на процеси адаптації до цих умов.

Розуміння особливостей реакцій людини на невизначеність є важливим напрямком досліджень, особливо в контексті визначення психологічних ресурсів адаптації особи до кризових умов та підтримання її благополуччя.

Проблема адаптації набуває свого осмислення в контексті дослідження адаптації спільноти до умов і наслідків війни (В. Васютинський, Л. Коробка та ін.); надання психологічної допомоги мешканцям України, які протягом тривалого часу перебувають в умовах війни (О. Вознесенська, В. Климчук, О. Плетка, Т. Титаренко та ін.).

Адаптація до умов і наслідків воєнного конфлікту визначається дослідниками «як складний, багатомірний процес взаємодії суб'єкта адаптації (спільноти / особи як члена спільноти) і середовища, яке змінюється під впливом кризових подій (умов і наслідків воєнного конфлікту), що передбачає активне освоєння нових соціальних умов, набуття засобів побудови продуктивних систем взаємодії, вироблення і застосування психологічних стратегій адаптації» [1, с. 181].

Зважаючи на особливості адаптивних реакцій особистості у відповідь на вплив змінених умов існування внаслідок воєнних дій, доцільним є розгляд ресурсів адаптації до кризових умов життя, які характеризуються нестабільністю, непередбачуваністю, невизначеністю та емоційною напруженістю.

В сучасних дослідженнях в якості ресурсів адаптації і підтримання благополуччя виділяються життєстійкість (Т. Ларіна); самоефективність (К. Мирончак); життєва енергія, оптимізм, здатність до самоконтролю, почуття гумору тощо (M. Seligman); здатність знов і знов знаходити себе у групі, спільноті, соціумі та продуктивно працювати, відчуваючи, що життя має певний сенс (Т. Титаренко) та багато інших.

В дослідженнях психологічних ресурсів особистості, які допомагають їй зробити вибір певних стратегій адаптації та оволодіння складними життєвими ситуаціями, в їхній перелік включено, зокрема, і толерантність до невизначеності (Г. Павленко, О. Штепа та ін.),

Тривале перебування в стані невизначеності, як зазначають дослідники, може призвести до зниження адаптивної здатності людини, підвищення у неї тривожності, страху, нестійкості до стресу, критичної упередженості по відношенню до себе, порушення міжособистісних зв'язків з оточуючими, до внутрішньоособистісного конфлікту [3; 4].

Це спонукає акцентувати увагу на необхідності актуалізації психологічних ресурсів особистості в складних умовах сьогодення, які б допомагали їй бути психологічно стійкою, пружною (резильєнтною), здатною зберігати й відновлювати психологічний добробут та адаптивність.

Особливий інтерес в даному контексті представляють собою ті психологічні ресурси, використання яких дозволяє особі залишатися максимально ефективною і продуктивною, адаптуватися до змінених умов життя, підтримувати якість життя та своє благополуччя в умовах невизначеності.

Серед таких ресурсів, на нашу думку, важливе місце посідає толерантність особистості до невизначеності.

В контексті нашого дослідження толерантність до невизначеності (як багаторівневий та багатовимірний особистісний конструкт) ми розглядаємо як властивість особистості на основі оцінок (від позитивних до негативних) та осмислення невизначеності (як можливості чи загрози), емоційно сприймати (позитивно, нейтрально чи негативно) та поведінково реагувати на неї (здійснювати пошук інформації, приймати чи уникати приймати рішення, уникати невизначеної ситуації або змінювати її) [2].

Таким чином можемо говорити про те, що адаптивність, життєздатність особистості, якість її життя і благополуччя багато в чому залежать від її можливостей опановувати невизначеність буття.

Висновки. В умовах кризового суспільства, соціальної нестабільності й невизначеності психологічні ресурси особистості постають своєрідними засобами трансформації сприйняття таких умов, стресових ситуацій та відіграють

ключову роль в їх опануванні та підтримці суб'єктивного благополуччя. Толерантність до невизначеності, на нашу думку, є одним із таких психологічних ресурсів, адже від того, як особа буде інтерпретувати невизначеність – як загрозу чи як можливість власної здійсненності, як переживатиме її та реагуватиме на неї – буде залежати ефективність її адаптації та досягнення й підтримання нею свого психологічного благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коробка Л. М. Адаптація спільноти до суспільних змін унаслідок воєнного конфлікту: від переживання травми до відновлювальних зусиль та розвитку *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2019. Вип. 4. С. 176–182.

2. Коробка І. М. Ресурсність толерантності до невизначеності у підтриманні суб'єктивного благополуччя: теоретичні розвідки. *Габітус*. 2022. Вип. 41. С. 245-250.

3. Семиченко В., Артюшина К. Проблема невизначеності у теорії та практиці вищої школи. *Вісник Націон. авіаційного ун-ту. Серія: Педагогіка. Психологія.* 2019. Вип. 2 (15). С. 141-152.

4. Hillen M., Gutheil C., Strout T., Smets E., Han P. et al. Tolerance of uncertainty: Conceptual analysis, integrative model, and implications for healthcare. *Social Science & Medicine,* 2017. Vol. 180. P. 62-75.

УДК 159.923(075.8)

Кот Юлія Вадимівна,
здобувачка вищої освіти навчальної групи ПСБ-21-1
Науковий керівник:
Клевець Любов Миколаївна,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙНОГО ОНІМІННЯ, СПРИЧИНЕНОГО ДОВГОТРИВАЛОЮ ВІЙНОЮ

За останній рік не збереглося таке життя, яке не змінилося б повністю після повномасштабного вторгнення в Україну. Але змінилося не лише життя українців, а й емоційні реакції. Поєднуються емоції від страху, злості, тривоги до почуття провини й смутку, які проявляються настільки сильно, що іноді важко уявити як дати раду цим емоціям.

«Мені здається, я нічого не відчуваю» або ж «Вибухи вже не лякають» - знайомі думки кожного українця, який вирішив не покидати країну після повномасштабного втогрення. Якщо раніше у нас був певний шаблон поведінки і розуміння як поводитися в кожній ситуації, то війна спричинила хаос і в нашій голові, через те, що ми щодня бачимо речі, які у цивілізованому суспільстві не мали б місця бути. Може виникнути думка, що така реакція є досить зручною, адже емоції майже перестали проявлятися, але розглянемо дану реакцію з точки зору сучасної психології [1].

Аналізуючи емоційну реакцію українців нині, український психотерапевт В.Старчишина написав: «Будь-яка емоційна реакція є нормальною відповіддю на ненормальні обставини війни». Таким чином, ми маємо право відчувати лють, або ж бажання хотіти помсти за ті події, що спричинили нам біль. Ми також можемо вмикати чорно-біле мислення і не відчувати при цьому провини, яка могла б бути у нас при звичайних обставинах [3].

Так само, ми маємо абсолютне право не відчувати нічого. І якщо у випадку із проявом відчуттям люті та помсти, такий варіант реакцій для нас є більш знайомим, то не відчувати нічого здається новим і ненормальним.

У сучасній психологічній науці дане явище має назву «емоційне оніміння» і, під впливом подій в Україні, розглядається як відключення своїх реальних емоцій і почуттів у відповідь на травмуючи подію, гострий або хронічний стрес. В той час, як за нормальних обставин, емоційне оніміння розглядають

не тільки як реакція на травму або сильний вплив стресу на організм людини, а й як передумову депрсесії. Тобто, нині така реакція як емоційне оніміння виступає захисною реакцією психіки українців на тяжке емоційне навантаження спричинене повномастшабним вторгненням. Ускладнення у даній ситуації може виникнути через відчуття «внутрішньої пустоти» та ненормальності[4].

Розглянемо особливості прояву такої реакції на стрес. Із еволюційної психології відомо, що людські реакції в першу чергу покликанні на захист індивіідума, таким чином коли з'являється небезпека, у мозку активізується мигдалеподібне тіло, яке попереджає організм про небезпеку. Але, чим більше і частіше відбувається викид адреналіну, тим швидше мигдалеподібне тіло звикає та перестає реагувати [2].

У психологічні науці розрізняють чотири види реакцій на стрес – бий, біжи, завмри та здавайся. Прояв емоційного оніміння є проявом одного з цих трьох реакцій, а саме «завмри». Тобто, наш спектр емоцій завмирає і тим самим захищає організм від травмуючого емоційного болю.

З одного боку, такий механізм здається досить зручним, адже ми починаємо відчувати менше болю та тривоги, реагуючи на події навколо. Але, порівняємо поведінку українців зараз та на початку повномасштабного вторгнення: як швидко ми реагували на сигнал повітряної тривоги раніше і бігли в укриття задля нашої ж безпеки, і, як зараз ми спокійно гуляємо вулицею попри сигнал тривоги і як мало з нас вже ховаються в укритті попри небезпеку. Таким чином, хоча українці почали спокійніше реагувати на події, але емоційне оніміння викликало занедбання власної безпеки.

Також, цікавим нюансом є те, що через реакцію емоційного оніміння пропадають не тільки негативні емоції, а блокуються й позитивні, через що, життя починає здаватися на «їжу без соллі».

Аналізуючи рекомендації практикуючих психологів, можна виділити декілька рекомендацій стосовно розповсюдженого емоційного оніміння зараз:

1. Спробувати розчулити себе та дати волю емоціям. Перегляд фільму або серіалу, які змусять заплакати та проявити емоції, але не негативні, а любові, ніжності, надії;

2. Повернути собі чутливість, а разом з нею і смак до життя. Тут може подомогти прогулянка на заході сонця, приготування смачної страви у колі близьких або друзів, прикрасити свою оселя для створеня більшого затишку, придбати аромасвічки чи олії;

3. Піклуватися про дітей та підлітків. Варто звернути увагу, що чим молодша людина, тим більшої травматизації вона зазнає від стресу, тому варто звернути особливу увагу на дітей. Регулярно проводитим час разом, пояснювати, що

відбувається навколо та давати розуміти це, а також дізнаватися про самопочуття і, за потреби, звернутися до спеціаліста з охорони психічного здоров'я[2].

Отже, попри те, що явище емоційного оніміння викликає на певний час полегшення, нехтувати своїм психоемоційним станом не варто. Варто пам'ятати, що війна викликала зміни у житті кожного, тож не потрібно карати себе за відсутність емоцій чи низьку продуктивність, а за потреби вдалим рішенням буде звернутися до психолога чи психотерапевта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Емоційне оніміння: психічний розлад чи реакція на стрес? КНП Сумської обласної ради «Обласний клінічний медичний центр соціального небезпечних захворювань», поради психолога : вебсайт. URL : https://narkosumy.lic.org.ua/statti/emotsijne-oniminnya-psyhichnyj-rozlad-chy-reaktsiya-na-stres/ (дата звернення: 06.04.2023).
2. Смагіна А. Я заморожений: як війна робить нас нечутливими і як з цим впоратися. Онлайн-видання «Рубрика» : вебсайт. URL: https://rubryka.com/about/ (дата звернення: 06.04.2023).
3. «Багато граней злості». Фрагмент із книжки «Емоційні гойдалки війни» Володимира Станчишина. Онлайн-видання «Тиктор Медіа» : вебсайт. URL: https://tyktor.media/polytsia/emotsijni-hojdalky-vijny/ (дата звернення: 06.04.2023).
4. Я нічого не відчуваю: як подолати емоційне оніміння під час війни. Новини «ТСН» : вебсайт. URL : https://tsn.ua/ukrayina/ya-nichogo-ne-vidchuvayu-yak-podolati-emociyne-oniminnya-pid-chas-viyni-2133832.html (дата звернення: 06.04.2023).

УДК 159:9

Крива Світлана Михайлівна,
здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського рівня)
навчальної групи ПМПФ-20-3
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ПРОТЕХНІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС В УМОВАХ ВІЙНИ

З перших днів повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, проблема розмінування стала однією з найважливіших для забезпечення безпечного виконання цивільної діяльності, а також поновлення інфраструктури в деокупованих містах [1, с. 225]. Окрім саперів Збройних Сил України, Національної гвардії України та організацій гуманітарного розмінування до суцільного розмінування території першими було залучено піротехнічні підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України), які проводять вилучення вибухонебезпечних предметів під час військових дій.

Певна річ, діяльність фахівців з розмінування є небезпечною та напруженою, при цьому додається чинник активних військових дій, який є екстремальною ситуацією, яка викликає додаткове надмірне психічне навантаження на особистість фахівця. Як слушно відзначає О. В. Недвига, окрім того, що сапер стикається з невідомим предметом і він є потенційно небезпечним, саперу доводиться працювати у надскладних погодних умовах та ландшафту. А також враховуючи той факт, що сьогодні піротехніки працюють із розмінуванням житлових будинків та території, які перебували під окупацією ворога. Тобто значно збільшується масив роботи по розмінуванню. Робота з розмінування є монотонною, а це додатковий фактор який негативно впливає на ефективність виконання завдань [2, с. 132].

З початку війни піротехніки ДСНС стикнулися із знешкодженням вибухонебезпечних предметів сучасного зразка, ракет систем реактивної системи залпового вогню, мін різних видів, гранат, авіабомб, а також зухвалих мінипасток, що відрізняється від знешкодження вибухонебезпечних предметів часів Другої світової війни. До цього додавалися фактори місцевості, вилучення вибухонебезпечних предметів з під важкодоступних місць, дахів будівель, оброблених городів та полів, гілля, з напівзруйнованих будівель, прибудинкових

території, асфальтових покриттів, що значно ускладнює ідентифікацію та вилучення вибухонебезпечних предметів [3, с. 198].

Так В. М. Платонов доречно наголошує, що на сьогодні масштаби діяльності піротехніків значно збільшилися. Автор виокремив наступні чинники психологічного напруження фахівців піротехнічних підрозділів ДСНС:

– загроза життю та здоров'ю – можливість потрапити під ворожий артилерійський обстріл;

– інформаційне перевантаження – піротехніки знаходять значну кількість вибухонебезпечних предметів новітнього зразка, з якими раніше не доводилося працювати;

– нервове перенапруження – піротехніки практично увесь час знаходяться в стресовій ситуації при контакті з бойовими вибухонебезпечними предметами, які не спрацювали, мають пошкодження та можуть здетонувати у будь який момент;

– надмірний самоконтроль емоційного стану та виконання чіткої послідовності роботи при вилученні вибухонебезпечні предмети;

– травмування та смерть колег під час виконання розмінування;

– зовнішні фактори, такі як несприятлива погода та місце знаходження вибухонебезпечних предметів, що обтяжують відчуття втоми та тривоги [3, с. 199].

Отже, можемо стверджувати, що наразі важливим чинником забезпечення подальшої ефективної діяльності з гуманітарного розмінування піротехніками ДСНС під час війни виступає саме адаптація до умов та специфічність ситуації у якій доводиться виконувати діяльність. Тому важливим стає покращення процедури професійного психологічного відбору у ДСНС України, так як служба у розрізі даного органу є досить специфічною має ряд чинники психологічного напруження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Платонов В.М. Психологічні аспекти вдосконалення професійного відбору піротехніків ДСНС України. *Вектори соціальної, організаційної та економічної психології.* Київ. 2023. С. 225-228.

2. Недвига О. В. Психологічні особливості діяльності саперів під час розмінування території Південного Лівану. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи*. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 131–135.

3. Платонов В.М. Психологічні особливості виконання діяльності піротехніками ДСНС під час військових дій. *Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір.* Одеса. 2022. С. 197-200.

УДК 340:316.4

Курдибан Софія Павлівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПБ 22-3
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

ПРАВОСВІДОМІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ

Традиція осмислення суспільства з використанням практичного підходів є досить давньою і бере свій початок у працях Платона і Аристотеля [5, с. 5]. Сучасна Україна розвивається на конституційно закріплених засадах демократичної, соціальної та правової держави. Така держава неможлива без правової культури більшості її громадян. Адже від правової культури та правосвідомості кожного громадянина залежить загальне дотримання законності в суспільстві, культура принципу законності, а отже, ефективне функціонування всіх інших державних інститутів. Побудова демократичної, соціальної, правової держави та власне громадянського суспільства неможлива без підвищення правової свідомості та правової культури всього населення країни. Зміна аксіологічних пріоритетів в сучасному суспільстві відбулась внаслідок поглиблення процесів економіко-політичної глобалізації [3, с. 4], Економічна та соціально - політична ситуація, система цінностей населення, правові концепції та культура українського народу мають особливе значення при формуванні правосвідомості.

Правосвідомість — це сукупність поглядів, ідей, які виражають ставлення людей, соціальних груп, націй до права, законності, правосуддя, їхнє уявлення про те, що є правомірним і неправомірним**.**

Правосвідомість, як форма суспільної свідомості, тісно пов'язана з іншими формами, які є об'єктивними і закономірними процесами. Одним із джерел формування правової свідомості є політична свідомість як погляд на різні суб'єкти політичних відносин, зміст, методи і форми взаємозв'язку діяльності державних установ і посадових осіб. Немає конституційних норм без політичного та морального змісту. У процесі запровадження таких норм правосвідомість діє в єдиній системі суспільної свідомості разом з політичною та моральною. Але низький рівень інформаційної культури (правова ентропія владних структур), пов'язаний із формуванням законодавства, повільним ходом соціа-

льних та адміністративних реформ, сліпим запозиченням досвіду інших країн без урахування ментальності та правової культури нашої країни разом із соціальними, економічними та політичними потрясіннями та кризами призводить до правового нігілізму та злочинності, до відчуження та аномії. Наростання процесів соціо-культурного відчуження, проявами якого є втрата національної ідентичності, смисложиттєвих компонент, розповсюдження споживацької свідомості, які деформують ментальність в Україні [2, с. 2], має неабиякий вплив і на формування правосвідомості.

Правосвідомість визначається як тип свідомості, спрямований на пізнання (сприйняття) минулого, існуючого чи бажаного права в усіх його різноманітних проявах, що виступає суб'єктивною основою права, умовою можливості його існування, як самостійний фактор її існування та розвитку. З одного боку, правосвідомість розуміється як сукупність уявлень, понять, почуттів, які відображають ставлення суспільства до законодавства, його структуру та механізм правового регулювання суспільних відносин. З іншого боку, правосвідомість розглядається як спосіб впливу на законодавство шляхом підвищення рівня свідомості та правоздатності особистості.

Правосвідомість поділяється на види згідно:

а) форм існування правосвідомості вирізняються інституціональна й неінституціональна правосвідомість;

б) суб'єкта правосвідомості – індивідуальна й колективна;

в) видів діяльності, що обслуговуються правосвідомістю, вирізняються теоретична й практична правосвідомість;

г) глибини й форм сприйняття правової дійсності – науковий, професійний і повсякденний рівні правосвідомості.

Професійна правосвідомість – це комплексний, системний, практико-орієнтований, нормативно визначений спосіб пізнання та активного впливу на правову дійсність, що забезпечує функціонування та розвиток правопорядку, суб'єктом якого є особи зі спеціальною юридичною освітою та професійно займаються юридичною практикою [1, с. 54-55].

Професійна правосвідомість характеризується такими ознаками:

а) її суб'єктом є особа чи група осіб, що має юридичну освіту, а правознавство становить зміст їх професійної діяльності;

б) складовими його змісту є пізнавальний (раціонально-світоглядний), емоційно-психологічний і практичний;

в) специфіка знань про правові явища та їх зворотний вплив визначається станом основних компонентів професійно-правової свідомості, що надається особливим ставленням до права як інструменту правової діяльності;

г) проходить обов'язкові етапи формування, що характеризуються спеціальними джерелами отримання правової інформації;

д) має формалізований характер;

е) забезпечує законність і порядок цього товариства та його подальший розвиток;

є) базується на системі відповідних принципів.

Структуру правової свідомості людини складають правова ідеологія та правова психологія. Перша охоплює сукупність принципів, теорій, концепцій, що формуються внаслідок наукового узагальнення правового розвитку суспільства. Друга характеризується як сукупність правових почуттів, емоцій, оцінок, настрою, які домінують у суспільстві, виявляються у громадській думці.

Формування правової концепції суспільства здійснюється через формування правової концепції осібистості, у тому числі у сфері правових інформаційних відносин. У суспільстві цей процес відбувається як стихійно, так і є наслідком цілеспрямованої діяльності громадських і неурядових організацій, держав, установ і закладів у інформаційній діяльності. Формування інформаційно-правової культури спрямоване на передачу від покоління до покоління традицій, правових знань, поваги до закону та соціально-правової активності.

З точки зору інформаційного забезпечення підвищення рівня правової культури населення слід зазначити, що в останні роки видання юридичної літератури, підручників, окремих збірок законів та інших нормативних актів, у тому числі носіїв CD, через Інтернет тощо, підвищився.

Проте негативно на цей процес впливає ще один фактор — нестабільність законодавства, необґрунтоване прийняття нових законів, які суперечать раніше прийнятим, що породжує колізію правових норм.

Психологічну сторону правосвідомості складають звички, почуття та емоції людей по відношенню до правових явищ. Правова обізнаність включає знання чинного законодавства, його основних принципів і вимог, але не обмежується чинним законодавством; для правосвідомості дуже важливий оціночний момент і настанова поведінки. Правова свідомість підпорядковується загальним закономірностям розвитку суспільної свідомості. Вона виступає як специфічне відображення правової, соціальної, політичної дійсності суспільства, тих реальних відносин, які існують у цьому суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волинка К. Теорія держави і права: Навчальний посібник/ Катерина Волинка,; Міжрегіональна акад. упр. персоналом. — К.: МАУП, 2003. — 238 с.

2. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність / монографія. – К.: Парапан, 2006. – 168с.

3. Льовкіна О.Г. Теорії ефективної діяльності: тектологія О. Богданова та пракселогія Т. Котарбінського: автореф. дис ... д-ра філос. наук / О. Г. Льовкіна . – Київ : Б.в., 2012 . 35 с.

4. Льовкіна О.Г. Проблема відчуження у світлі сучасних глобалізаційних трансформацій: соціокультурний та політико-економічний аспекти / Практична філософія. - №6. – 2006 - С. 37-41.

5. Льовкіна О.Г. Генезис праксеологічних ідей: історико-філософський контекст. Філософські обрії. 2012. - № 27. – С.4-12

6. Скакун О. Теорія держави і права: (Енциклопедичний курс): Підручник/ Ольга Скакун. — Харків: Еспада, 2006. — 775 с.

УДК 159.942.6-053.67-027.21

Кустря Євгенія Анатоліївна,
студентка 2-го курсу,
спеціальність «практична психологія»
Науковий керівник:
Каськов Ігор Васильович,
канд. психол. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Анотація. У тезах подається аналіз психологічної особливості адаптації студентів в умовах війни. У статті на основі аналізу розробленості проблеми адаптації в з точки зору різних наукових позицій визначено теоретичні засади дослідження психологічної адаптації студентів до умов і наслідків війни.

Ключові слова: психологічна адаптація, психологічні умови і наслідки воєнного конфлікту, психологічні стратегії адаптації.

Мета : На основі теоретичного аналізу проблеми адаптації визначити теоретичні засади дослідження психологічної адаптації студентів до війни та її наслідків.

Актуальність проблеми дослідження . На сьогоднішній день проблеми зумовлено потребою психологічного пояснення труднощів функціонування взагалі українського суспільства в умовах воєнного конфлікту, а не тільки певних верств населення. Воєнний конфлікт, що відбувається сьогодні в Україні, впливає на усі сфери життєдіяльності людей і змушує їх неперервно адаптуватися до суспільних змін, спричинених цим конфліктом, що вимагає нових підходів до проблеми адаптації та вироблення психологічних стратегій адаптації не тільки конкретної людини, а й різних спільнот до умов і наслідків воєнного конфлікту, але на сьогодні гостро бракує соціальнопсихологічних досліджень цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям дослідження соціально-психологічної адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту виступають загальні положення висунуті провідними вітчизняними та зарубіжними науковцями. Навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) відноситься до навчально-пізнавальної сфери.

Психологічна адаптація до навчально-пізнавальної діяльності включає декілька психологічних різновидів, до яких відноситься:

• організована адаптація. Передбачає вивчення навчального закладу та його організаційної структури, вимог і норм, внутрішнє прийняття цих вимог і норм та відповідну побудову поведінки;

• діяльнісна адаптація. Передбачає визначення прав, обов'язків та дій студента, вимог до якості навчальної діяльності;

• професійна адаптація. Передбачає розуміння характеру обраної професії, місця спеціальності в загальній системі, прагнення опанувати професійну діяльність;

• соціально-психологічна адаптація. Передбачає звикання до колективу, налагодження ділових і особистих відносин, самоствердження в групі. Не менш важливим аспектом цього виду адаптації є налагодження відносин з викладачами та адміністрацією;

• побутова адаптація. Передбачає звикання до нового робочого режиму, підвищеним психологічних та розумових навантажень тощо [2, с.14].

Результати психологічної адаптації студента можуть бути як позитивним, так і негативними [3, с.14]. Студент може успішно адаптуватися до навчання в нових умовах, тобто прийняти всі норми тавимоги закладу вищої освіти та повністю включитися в навчальну діяльність та життя колективу.

Ефективна адаптація студентів до навчання характеризується високою стійкою успішністю, добрим самопочуттям, відносним рівнем психічної напруженості, відчуттям суб'єктивного благополуччя [4,с.36-36].

В західній психології проблеми адаптації людини розробляються на базі необіхевіоризму (Н.Міллер, Дж.Даллард, Р.Сірс) та відгалужень психоаналітичної психології, пов’язаних із культурною антропологією (Р.Бенедикт, М.Мід), психосоматичною медициною (Ф.Александер, Т.Френч); сучасних теорій адаптації і зараджувальної поведінки (M.Chaturvedi; L.Kahle, R.Lazarus; S.Folkman; R.H.Moos, J.A.Schaefer); позитивної психології, яка розглядає адаптацію як процес «позитивної адаптації» чи «посттравматичного зростання» особистості в складних життєвих ситуаціях (R.Tedeschi, L.Calhoun, S.Joseph, P.Linley, C.Peterson, N.Park, N.Pole, M.Seligman) [1,с.12]. Однак за наявності значної кількості соціологічних, психофізіологічних, загальнопсихологічних досліджень недостатньо вивченим, зокрема, залишається соціально-психологічний контекст адаптації особи і спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту та вироблення психологічних стратегій адаптації до них.

Тривалість психологічної адаптації студентів закладів вищої освіти залежить від внутрішніх та зовнішніх факторів. Вона може зайняти від одного

місяця до одного року [6, с. 14].Внутрішні фактори відображають психологічну атмосферу у студентському колективі. До них можна віднести: індивідуально-психологічні та соціально-психологічні характеристики студентів (спрямованість, інтелект, мотивація, особистісний адаптаційний потенціал тощо).

До зовнішніх факторів вчені відносять організацію освітнього середовища, матеріально-технічну базу установи, рівень педагогічної майстерності викладачів тощо [5,с.9].

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що психологічна адаптація є здатністю людини пристосовуватися до умов, в яких вона перебуває.Психологічна адаптація здійснюється в різних сферах життєдіяльності, в тому числі, в навчанні. Вона залежить від внутрішніх та зовнішніх факторів. Одним із найважливіших факторів адаптації студентів до навчання в умовах війни є організація освітнього середовища.

Вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року спричинило значне переміщення населення всередині країни, а також за кордонами Європейського Союзу. Країну покинули мільйони українців. За даними ООН, понад шість мільйонів осіб зареєстровані як біженці по всій Європі. Ще сім мільйонів є внутрішньо переміщеними особами [8, с.5]. Оскільки вони шукають притулку, освіта стала другорядним пріоритетом. Разом з тим, з України виїхала велика кількість випускників українських шкіл, про що свідчать дані Міністерства освіти України. Відповідно до них, у мультипредметному тесті за кордоном взяло участь понад 20 тисяч осіб. Більшість з них так і не повернулися до України та вступили в закордонні ЗВО [7, с.1].

Студенти зіткнулися з новими викликами, адже їм доводиться коригувати свій стиль навчання, вивчати мови приймаючих країн. Це потребує часу, і призводить до того, що багато з них відстають від навчальних програм. Крім того, українці зіткнулися з фінансовими труднощами. Багато біженців залишили свої домівки без особистих речей, тобто вони не мають речей та інструментів, необхідних для навчання.

Важливою передумовою формування психологічного стану студентів в умовах воєнного стану є дистанційне навчання, яке впроваджено в більшості регіонів України. Онлайн-середовище вимагає від сімей стабільного підключення до Інтернету та домашнього комп’ютера. На сході та півдні України було зруйновано численні житлові комплекси, заводи, будівлі та електричні опори. Сотні тисяч українців залишилися без світла та газу. Руйнування дуже ускладнило дистанційне навчання, але альтернатива особистому відвідуванню школи поставила б молодь під ще більшу загрозу.

Висновки.

Психологічна адаптація студента до навчання – важлива умова його особистісного та професійного розвитку. Від її успішності залежить наскільки швидко та ефективно він зможе оволодіти професійними компетенціями.

Адаптація студентів до навчання в умовах війни відрізняється низкою психологічних особливостей, до яких можна віднести складність, етапність, тривалість, індивідуальність та обов'язковість. Її ускладнює низкапроблем: складність використання дистанційних освітніх технологій, зміна співвідношення видів навчальної діяльності, втрата мотивації до навчальної іяльності, відсутність кваліфікованих фахівців в психологічних службах, дискримінація студентів-переселенців.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів закладами вищої освіти, які змушені працювати в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ukraine refugee situation. data.unhcr.org, 2022. URL : https://data-unhcr.org/en/situations/ukrain

2. Гончарук О. Розвилка для студентів і абітурієнтів: чи варто вступати до іноземного вишу. vesti.ua, 2022. URL: https://vesti.ua/uk/poleznoe-uk/obrazovanie-uk/razvilka-dlya-studentov-i-abiturientov-stoit-li-postupat-v-inostrannyj-vuz

3. Психологічні труднощі, мотивація та відновлення. Як викладати в умовах війни. vctr.media, 2022. URL: https://vctr.media/ua/yak-vikladati-v-umovah-vijni-139460/

4. Fawaz M. E- learning: Depression, anxiety, and stress symptomatology among Lebanese university students during

5. Психологічна служба університету: активна робота на фронті ментального здоров'я. lnu.edu.ua, 2022.URL:https://lnu.edu.ua/ psykholohichnasluzhba-universytetu-aktyvna-obota-na-fronti-mentalnoho-zdorov-ia

УДК 195.95

Кушелєвська Єлізавета Володимирівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Заушнікова Марина Юріївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ

Безпосередня робота особового складу служби ДСНС України за своїм змістом належить до тих видів діяльності, що постійно пов’язані з важкими і шкідливими умовами, які проявляються в ризику для життя і великій емоційній напрузі. Професійна діяльність працівників ДСНС України відноситься до видів професійної діяльності, що проходить в екстремальних, надзвичайних умовах. Особливістю їх діяльності є: постійне зіткнення з небезпеками, умовами діяльності, що пов'язані з загрозою для їх фізичного і психічного здоров'я, а також із загрозою життя, здоров'я та добробуту оточуючих, з великою кількістю людських жертв і значними матеріальними втратами [1]. Отже, специфічними особливостями професії є: високий ступінь особистого ризику, постійні стреси, персональна відповідальність та непередбачуваність ситуації. Звичайно, що такі умови професійної діяльності працівників ДСНС України негативно впливають на їх психічний стан, викликають появу характерних психопатологічних явищ та знижують рівень функціонального стану організму в цілому.

Робота рятувальників націлена на подолання страху, на уважність, активізацію усіх систем та ресурсів організму в моменти найвищого психоемоційного напруження. Ця професія є однією з найбільш небезпечних, вимагає від працівника певних особистісних якостей, які б допомагали подолати несприятливі стресові ситуації. Серед таких якостей: психічна витривалість, міцність нервової системи, душевна рівновага, високий самоконтроль, здатність до рішучих дій у критичних ситуаціях, підвищена відповідальність, емоційні, вольові, мовні та комунікативні якості та інші, що забезпечують професійну успішність працівників та їхню здатність протистояти екстремальним факторам зовнішнього середовища [2]. Саме тому питання, пов'язані з психічним станом працівників ДСНС, вивчення синдрому професійного вигорання, визначення його актуального рівня та чинників, що його зумовлюють, розробка шляхів корекції насьогодні є дуже актуальними.

На виникнення синдрому професійного вигорання істотно впливають три чинники – рольовий, організаційний та особистісний. Особистісний чинник вважається ключовим, тому що розвиток особистості в сучасній психології розглядається в контексті взаємного впливу індивідуальних особливостей людини і соціо-культурного середовища у процесі соціалізації або професіоналізації.

Ковровський Ю.Г. описав основні групи чинників, що обумовлюють розвиток синдрому професійного вигорання персоналу Оперативно-рятувальної служби ДСНС України:

1) особистісні характеристики персоналу;
2) організаційно-професійні чинники;
3) соціально-демографічні чинники;
4) соціально-економічні чинники [2].

Актуальність дослідження чинників вигорання пояснюється, з одного боку, тим, що індивідуальні характеристики людини (установки, потреби, інтереси, рівень домагань, особливості інтелекту тощо) значно впливають на вибір професії і хід професіоналізації, з іншого боку, професійна діяльність здійснює зворотний вплив. Досить важливим для вирішення, як теоретичних, так і практичних питань є вивчення негативного впливу професійної діяльності на особистість професіонала, оскільки цей вплив веде до зниження ефективності, продуктивності та якості діяльності працівника.

Відповідно, у таких умовах професійної діяльності питання профілактики професійного вигорання, збереження стабільного емоційного та фізичного стану фахівця для оптимальної працездатності набуває актуальності [1]. Під поняттям «Вигорання» розуміють явище, що характеризується стійкістю, наростанням негативних емоцій, емоційним виснаженням, і навіть появою в людини психосоматичних розладів, дисфункціональних установок щодо своєї професійної діяльності та втратою професійної мотивації [1].

Синдром вигорання – це довготривалий, складний психофізіологічний процес, який містить в собі емоційне, психологічне, розумове і фізичне виснаження з причини тривалого емоційного навантаження на роботі. Цей синдром частіше зустрічається у жінок, ніж у чоловіків, оскільки жінки схильні більш емоційно переживати невдачі у професійній діяльності та проблеми у спілкуванні з колегами. Зазвичай професійне вигорання зустрічається у людей м'яких, гуманних, схильних до співчуття, орієнтованих на людей. Водночас синдром професійного вигорання є небезпечним для авторитарних, емоційно холодних, стриманих людей з низьким рівнем емпатії.

Висновки. Отже, проблема психічного вигорання досліджується з різних аспектів. З одного боку, дана проблема є соціальною, з іншого – індивідуальною. Найчастіше даний синдром проявляється у професіях соціальної сфери. Під впливом вигорання можуть з'являтися різні симптоми та порушення серцево-судинної, нервової, травної систем тощо. Представники професій, в яких постійно присутнє спілкування з людьми, більше за інших схильні до таких симптомів, як приглушення емоцій, зниження гостроти відчуттів, у них частіше виникають конфлікти із партнерами по спілкуванню, їм все байдуже, вони втрачають уявлення про цінності життя. Професійна діяльність працівників ДСНС України передбачає емоційну насиченість та наявність високого відсотку факторів, що спричинюють стресовий стан. Емоційна втома накопичується поступово і тривале перебування у стані емоційної втоми призводить до емоційного виснаження та професійного вигорання. Тому, важливим завданням є проведення постійної роботи щодо профілактики та подолання професійного вигорання працівників ДСНС України, враховуючи специфіку їх професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заушнікова М. Ю. Синдром професійного вигорання: основні напрями профілактики. *Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки* [Електронне видання]: збірник тез Міжнародного податкового конгресу (м. Ірпінь, 26 листопада 2021 р.). Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. (*Серія «Податкова та митна справа в Україні»*; т. 163). С. 1096–1102.
2. Ковровський Ю.Г. Психологічні наслідки професійної діяльності персоналу Оперативно-рятувальної служби МНС України. *Актуальні проблеми психології* : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2014. Т.1 : *Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія.* 2014. Вип. 40. С. 46–50.
3. Прохода Д.І., Сергієнко Н. П. Саморегуляція як засіб профілактики емоційного вигорання працівників ДСНС України. *Проблеми екстремальної та кризової психології.* 2017. Вип. 21. С. 132-139.
4. Ушакова І. М. Особистісні предиктори професійного вигорання працівників ДСНС України. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 14(1). С. 302-310. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekp_2013_14(1)__40.

УДК 159.938.363.6

Лиман Дмитро Олександрович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Клевець Любов Миколаївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЗАЛЕЖНИХ ОСІБ ЗАСОБАМИ ГРУПОВОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

Групова психотерапія може бути ефективним методом лікування залежності від різних речовин. Дослідження показують, що учасники групової психотерапії мають кращі результати в одужанні та забезпеченні тривалої ремісії порівняно з тими, хто лікується індивідуально. Наприклад, дослідження проведене R. McLeod та колегами (2016) виявило, що групова психотерапія показала більші результати в зниженні вживання наркотиків порівняно з індивідуальною терапією. Також варто відзначити, що групова психотерапія дозволяє учасникам знаходити соціальну підтримку та співпереживання від інших учасників групи, що може бути корисним у процесі одужання (Day & Fawcett, 2004).[1]

Крім того, групова психотерапія залежних може бути ефективною для поліпшення якісного складу життя пацієнтів та зменшення ризику рецидиву залежності. Дослідження, проведені Фредерікою Гіббоні та її колегами, показали, що групова психотерапія залежних дозволяє зменшити ризик відновлення залежності у порівнянні з іншими методами лікування.

Вплив групової психотерапії торкається трьох найважливіших компонентів: почуття, мислення, поведінки. У пізнавальній сфері групова психотерапія сприяє тому, щоб її учасники усвідомили джерела власних проблем і шляхи їх вирішення, характерні захисні механізми, особливості поведінки, автентичні мотиви, бажання тощо. Вплив в емоційній сфері полягає в підтримці з боку групи, вираженні своїх почуттів, катарсисі. Вплив на поведінку полягає у можливості побачити власні неадекватні поведінкові стереотипи, виробити та закріпити нові форми поведінки. Групова психотерапія може використовуватися як для лікування психіки хворих психіатричних клінік, так і для звичайних психічно здорових людей з метою вирішення особистісних та міжособистісних проблем, допомоги при невротичних порушеннях, покращення саморозуміння тощо.

Загалом, вона використовується з метою:

1) з'ясування проблем кожного учасника групи і допомоги в розумінні й зміні свого стану;

2) поступового збільшення рівня адекватної соціальної адаптації;

3) надання інформації про закономірності міжособистісних і групових процесів як основи ефективного і гармонійного спілкування з іншими людьми;

4) підтримки процесів розвитку особистості, що проявляються у розкритті її духовного потенціалу.

Групова психотерапія на основі моделі розуміння залежності як хронічного захворювання може бути ефективною для лікування залежності від алкоголю та інших речовин. Ця модель передбачає інтеграцію різноманітних підходів до лікування, включаючи медикаментозну терапію, індивідуальну терапію та групову психотерапію (Kelly et al., 2005) [2].

Групова психотерапія дозволяє за допомогою досвіду, знань та почуттів її учасників розширити межі «відомого Я» особистості. Виділяють також такі переваги групової психотерапії над індивідуальною терапією:

1) відповідність повсякденній реальності індивіда – завдяки взаємозв'язку міжособистісних процесів у групі і тих, які відбуваються за її межами, виникає можливість перенесення нових концепцій, групового досвіду, поведінки, нового розуміння себе і своїх стосунків з іншими в реальне життя поза груповим колом;

2) міжособистісне навчання – група дає змогу очима інших подивитися на себе і свої проблеми, моделювати свою поведінку «тут-і-тепер». У групі можна отримати різноманітні реакції інших її учасників на свою поведінку, побачити з їхньою допомогою наслідки своєї поведінки не тільки в групі, але й за її межами. Група не тільки дозволяє учасникам всебічно побачити себе, але й надає підтримку при випробуванні нових способів поведінки;

3) економічність – попри приблизну рівноцінність години індивідуальної роботи з годиною проведеною на ГП, остання за той самий час може потенційно працювати з усіма учасниками одночасно, а не тільки з одним, як при індивідуальній роботі. Крім того, вона є дешевшою;

4) додаткова можливість самовдосконалення – група надає учасникам можливість обмінюватися життєвим досвідом, способами «створення» і вирішення проблем, вчитися на досвіді інших учасників. Проте, групова психотерапія має також і певні обмеження:

а) говорять про сумнівну користь від ГП у застосуванні її в психіатричних клініках у лікуванні ендогенних захворювань, при межових особистісних розладах;

б) проблемна поведінка деяких учасників групи, які в силу своїх особистісних властивостей не можуть ефективно вирішувати свої проблеми в групі і заважають це робити іншим;

в) іноді атмосфера в групі, яка виникає завдяки згуртованості учасників та правилам спільної роботи, може сприяти конформності поведінки учасників;

г) деякі групові норми, які є необхідними для роботи (емпатія, щирість), не часто зустрічаються в реальному житті. У зв'язку з цим існує загроза «залипання» індивіда на групі і за допомогою цього втечі від реальності [3].

Динаміка групової психотерапії залежних полягає в поступовому формуванні групової ідентичності, підвищенні рівня взаємодії та співпраці між учасниками, а також зниженні ризику відновлення залежності через підтримку групи. Згідно з дослідженнями, групова психотерапія залежних може бути ефективною в термінах зменшення симптомів залежності та підвищення якості життя. Проте, успішність терапії залежить від динаміки групи та рівня взаємодії між учасниками. По мірі того, як група працює разом, учасники формують спільну ідентичність та взаємодіють між собою, що може позитивно вплинути на їх психологічний стан та поведінку. Окрім того, участь у групі може знизити почуття ізоляції та страху перед соціальною взаємодією, що часто є факторами, що сприяють відновленню залежності [4].

Отже, групова психотерапія може бути ефективним інструментом відновлення психічного здоров'я людей, що мають залежність від різних речовин, оскільки сприяє формуванню підтримуючого середовища, розвитку соціальної підтримки та позитивних міжособистісних відносин, що сприяє поліпшенню психічного стану та зменшенню ризику повторного вживання залежних речовин. Крім того, у груповій психотерапії учасники можуть отримати підтримку та практичні поради від інших людей, які також проходять через подібний досвід. Це може зменшити відчуття самотності та неприйняття, які часто виникають у залежних людей. Крім того, групова психотерапія може сприяти розвитку нових навичок та стратегій управління стресом, що також може позитивно вплинути на психічний стан учасників".Загалом, групова психотерапія є важливим елементом комплексної програми лікування залежності від різних речовин, що дозволяє не лише відновлювати психічне здоров'я, але й зміцнювати соціальну підтримку та відносини учасників, що є важливим етапом у подальшому процесі одужання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калусенко Альона ОлександрівнаКеллі, Дж. Ф., Майєрс, М. Г., і Браун, С. А. (2005). Багатоваріантна модель процесу 12-етапного відвідування підлітками та результату вживання психоактивних речовин після стаціонарного лікування. Психологія адиктивної поведінки, 19 (2), С. 127-135

2. Руководство по психодраме / Под редакцией М.Карп, П.Холмса и К.Б. Таувон / Пер. с англ. О.П. Прокоповой; под. ред.. П.П. Горностая. Київ: Изд. П.Горностай, 2013. 344с. Режим доступу: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/14046/1/Psychodrama%202020.pdf

3. Лінда Картер Собелл та Марк Б. Собелл "Group Therapy for Substance Use Disorders: A Motivational Cognitive-Behavioral Approach", видавництво Guilford Press 2011р. С. 12-13

УДК 159.942.6-053.67-027.21

Мартинова Юлія Миколаївна,
студентка 2-го курсу магістратури,
спеціальність «практична психологія»
Науковий керівник:
Каськов Ігор Васильович,
канд. психол. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТА ПЕРШОКУРСНИКА

Анотація. У тезах подається аналіз ознак та проблем адаптації студентської молоді. Розкрито соціальні, психологічні та особистісні чинники, що впливають на даний процес, який є важливим фактором успішної навчальної та майбутньої професійної діяльності студентів. З'ясовано причини дезадаптації студентів нового набору до умов ЗВО. Окреслено шляхи поліпшення адаптаційного періоду студентів.

Ключові слова: адаптація, студентська молодь, адаптаційний період, соціалізація, дезадаптація, середовище.

Мета : здійснити аналіз особливостей соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників, визначити фактори, що зумовлюють прояви дезадаптації, та такі, що сприяють успішній адаптації.

Актуальність проблеми дослідження. Дослідження соціально-психологічної адаптації особистості до нових умов життя є актуальним в усі часи, бо етап вступу до ЗВО вважається одним з найбільш важких у житті першокурсників, який передбачає велике розумове та нервово-емоційне навантаження .

Проблема адаптації до навчання у вузі є поширеною, тому на даному проміжку часу відомо безліч методик, різних методів, які можна використовувати, серед яких потрібно виділити: тренінги, експеримент, опитувальники, різні вправи. Використання всіх цих методик в сукупності дозволять більш повно та детально вивчити явище адаптації студентів першокурсників до навчання у ЗВО.

Спроможність адаптуватися до нових умов, долати труднощі, віднайти своє місце, особливо у перші роки навчання є найважливішою передумовою успішної навчальної діяльності та вирішальним чинником розвитку молодої людини, а в майбутньому – кваліфікованого фахівця з вищою освітою.

Значну цінність у дослідженні проблеми соціально - психологічної адаптації мають праці (А. Адлер, А. Бандура, Н.Ф.Маслоу, К. Роджерс, Дж. Роттер, Б. Скіннер та ін.). У працях вітчизняних психологів висвітлюються загальні питання адаптації як певної форми активності особистості (Б.Г. Ананьєв, В.В. Аршавський, Г.О. Балл, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, І. Бех та ін.).

О.В. Безпалько трактує поняття адаптації як процес пристосування індивіда до нових умов життєдіяльності, формування адекватної системи стосунків із соціальними об′єктами, засвоєння норм і цінностей приийнятих у даному середовищі [1].

А.В. Сіомічев відзначає важливість професійно значущих властивостей індивіда (розумових, мнемічних, сенсомоторних, комунікативних) їх вплив на адаптаційний процес і на збереження здатності до ефективного засвоєння соціальних функцій та ролей.

Виклад основного матеріалу . При вступі до вищого навчального закладу студент як особистість продовжує формуватись і розвиватись відповідно до свого нового соціального становища, яке він займає у суспільстві, під впливом нового оточення, нового колективу, нових умов і вимог. Психологічна непідготовленість до певних соціальних умов негативно діє на загальний стан здоров'я студентів, послаблює увагу, пам'ять, мислення, волю. Тоді виникає стан емоційного напруження, яке, як відомо, може стати патогенною основою різних захворювань: руйнується гармонія та чіткість поведінки, що призводить до нервових розладів. Таким чином молодий організм перебуває деякий час під психологічним тиском [2].

Студенту-першокурснику будь-якого вищого навчального закладу доводиться проходити декілька важливих етапів адаптації. Одним з найважливіших є знайомство та спілкування з новим колективом та новим оточенням. У колективі створюється не тільки система взаємостосунків, але й мікрогрупи, які, в сою чергу, створюють тенденції розвитку всієї групи. Таким чином, кожний учасник групи бере участь у встановленні правил і норм поведінки, у формуванні характеристики певної групи, у кожного є можливість проявити себе, завоювати авторитет й повагу одногрупників. Існує безліч різних критеріїв прояву особистості, зокрема, поведінка, вчинки, стиль спілкування, творчі та професійні здібності [3].

Висновки . Адаптація може бути як успішною, так і неуспішною. Неуспішна адаптація дозволяє студенту адекватно орієнтуватися в ситуації, але не надає можливості більш-менш вираженої самореалізації у рамках освітнього закладу. Успішна адаптація надає значні можливості реалізувати свій потенціал в умовах навчання у вищій школі і, крім того, отримати потенційні можливості для майбутньої соціальної реалізації.[4].

Отже, на ефективність соціалізації впливатимуть соціально-психологічний клімат у студентській групі, рівень потреби у спілкуванні, притаманний групі стиль спілкування, етнопсихологічні особливості учасників комунікативного процесу, можливість задоволення пізнавальних і комунікативних потреб студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч.посіб. для студ.вищ.навч.закл./О.В.Безпалько – К.: Центр навч.літ-ри, 2003. – 134 с.
2. Бойко І.І. Психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання.// Психологія. зб. наук. праць. – Вип. 2. – К.: НПУ. – 1999. – 130 с
3. Кучерук О.Я. «Аналіз процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ. Педагогічний дискурс, 2010.
4. Розов В.І. Формування і розвиток механізмів адаптивної психофізіологічної саморегуляції у студентів.//Проблеми вищої школи. Наук.-метод. зб. - Вип.. 81. - К. - 1994. – 120 с.

УДК 159.923

Микитенко Вікторія Станіславівна,
Ревера Анастасія Олександрівна,
здобувачки вищої освіти
навчальної групи ПМПФ-20-2
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Протягом останніх років число екстремальних та кризових ситуацій в Україні значно зросло. Населення країни зіткнулося із низкою травматичних подій: масштабними переворотами, зміною влади, стихійними лихами, анексією територій, війною. Ці події негативно вплинули на життєдіяльність усіх українців в цілому, а особливо військових, ставши причиною постійної тривоги, напруги та фрустрації, а також причною зростання частоти та ступеню вираженості стресових розладів.

Дослідження проблем посттравматичного стресового розладу (ПТСР) стає все більш актуальним не лише в медичному, але і в соціально-психологічному аспекті.

Посттравматичний стресовий розлад – психічний розлад, що виникає в результаті переживання однієї чи кількох психотравмуючих подій, таких як військові дії, теракти, аварії чи стихійні лиха, катастрофи, важка фізична травма, побутове чи статеве насильство, загроза смерті або перебування свідком або заподіювачем чужої смерті тощо та проявляється як довготермінова реакція настрес [1].

До проблематики, що пов’язана із вивченням посттравматичного стресового розладу зверталися різні вчені, зокрема, Р. Волошин, Л. Китаєв-Смик, Р. Лазарус, І. Котєнєв, В. Лисенко, О. Морозов, В. Омелянович, Н. Тарабріна, О. Тімченко, Г. Сельє, Ф. Шапіро.

Люди з ПТСР страждають напруженими, тривожними думками та почуттями, пов’язаними з їх досвідом, що триває довго після закінчення травматичної події. Вони можуть пережити подію через ретроспективи або кошмари; можуть відчувати смуток, страх або гнів; можуть відчувати себе відірваними або відчуженими від інших людей. Люди з ПТСР можуть уникати ситуацій або

людей, які нагадують їм про травматичну подію, і вони можуть мати сильні негативні реакції на щось таке звичайне, як сильний шум або випадковий дотик [2].

Причиною посттравматичного стресового розладу може бути будь-яке сильне переживання, що виходять за рамки звичайного досвіду і викликає крайнє перенапруження всій емоційно-вольової сфери людини.

Найбільш вивченим причинним фактором є військові конфлікти, що викликають у активних учасників ПТСР з деякими характерними особливостями («військовий невроз», «в'єтнамський синдром», «афганськийсиндром», «чеченський синдром»).

Бойові дії на Сході України та повномасштабне вторгнення, що на сьогоднішній день є справжньою війною, спровокували хвилю проблем психосоціальної адаптації, в якій посттравматичний стресовий розлад набув нових якісних і кількісних характеристик. У будь-яку мить бойові стреси можуть нагадати про себе різними проявами. Неврози виникають переважно в тих військовослужбовців, які побували на полі бою, жили в окопах, зазнали поранень, каліцтва, стали свідками загибелі бойових друзів, були у полоні.

На думку фахівців, найбільш ефективними методами допомоги при ПТСР є психотерапевтичні методи: когнітивно-поведінкова терапія (КПТ, Cognitive behavioral therapy), метод десенсибілізації та репроцесуалізації травми з допомогою руху очей (EMDR) і терапія продовженого впливу (довготривалаекспозиційна психотерапія, терапія із пролонгованою експозицією) (PE) [2].

Отже, посттравматичний стресовий розлад є однією з найбільш частих і несприятливих форм психічних порушень у осіб, які пережили життєвонебезпечні ситуації. Це важкий психічний стан, що виникає в результаті одиничної або повторюваної події, що надає надпотужний негативний вплив на психіку індивіда. Травматичність події тісно пов'язана з відчуттям власної безпорадності через неможливість ефективно діяти в небезпечній ситуації. Найбільш ефективними методами психотерапії у роботі з ПТСР є переважно когнітивна та пролонгована експозиційна психотерапія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калужна Г.В. Термін посттравматичний стресовий розлад: віхи та особливості еволюції . Науковий журнал «Молодий вчений». – Львів, 2020. – Вип. 2.1 (78.1). – С. 32–34.

2. Гільман А., Кулеша Н. Посттравматичний стресовий розлад: теорія, діагностика та практичні аспекти психотерапії. EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 2022. С. 50–66.

УДК 159.96

Моісєєва Анастасія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСБ 19-1
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ДО ВІЙСЬКОВИХ ЗАГРОЗ

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, кожен українець зазнав впливу на психологічне здоров'я. Війна створює не тільки матеріальні та фізичні наслідки, але й психологічні. Одним із важливих факторів, які впливають на стійкість особистості до військових загроз, є соціальне середовище, у якому вона виростає. Люди, які мають сильні родинні зв'язки та дружні стосунки зі своїм оточенням, зазвичай мають більшу психологічну стійкість, ніж ті, хто живе в ізоляції або має конфліктні стосунки з близькими.

Крім того, індивідуальні особливості також впливають на психологічну стійкість до військових загроз. Люди з високим рівнем самоконтролю, емоційної стабільності та оптимізму зазвичай краще впораються зі стресом, що викликається військовими загрозами.

Також важливим чинником є підготовка до можливих військових загроз. Люди, які заздалегідь навчаються психологічним методам подолання стресу та знають, як діяти у випадку небезпеки, мають більшу стійкість до військових загроз.

Психологічна стійкість особистості до військових загроз є важливим чинником для того, щоб впоратися зі складними ситуаціями та викликами, які можуть виникнути під час військових конфліктів. Тому, важливо забезпечувати розвиток психологічної стійкості у населення, особливо серед військовослужбовців та людей, які живуть у зонах бойових дій [1].

Одним з ключових факторів, який впливає на психологічну стійкість особистості є соціальна підтримка. Люди, які мають сильні соціальні зв'язки та підтримку родини, друзів та співробітників, більш відчутно відчувають свою психологічну стійкість. Важливо надавати можливість взаємодіяти з родиною та друзями, зокрема, під час війни, в обміні на розуміння, прийняття та емоційну підтримку.

Також, важливо розвивати індивідуальні ресурси та стратегії психологічної стійкості. Це можуть бути такі навички як регулювання емоцій, самоконтроль, гнучкість мислення, оптимізм, проблемне мислення, зосередженість, володіння собою та інші. Важливо підтримувати розвиток цих навичок, зокрема через навчання та тренування.

Загалом, психологічна стійкість є важливим чинником, який допомагає людям впоратися зі стресом та складними ситуаціями, зокрема, під час військового стану. Розвиток психологічної стійкості у населення є важливим завданням для держави, щоб забезпечити максимальний рівень захисту та благополуччя її громадян, особливо в умовах війни [2].

Для досягнення цієї мети необхідно розвивати систему психологічної підготовки населення, забезпечувати доступ до психологічних ресурсів та послуг, проводити тренінги з розвитку психологічної стійкості та інші заходи.

Окрім цього, важливим є розвиток системи психологічної підтримки та допомоги особам, які потерпіли від війни чи інших військових подій. Це може включати проведення психотерапевтичних сесій, психологічну реабілітацію та підтримку у важкі моменти.

Також необхідно звернути увагу на соціально-економічний стан населення та забезпечити максимальну соціальну підтримку осіб, які потрапили у складні життєві ситуації.

Отже, розвиток психологічної стійкості населення до військових загроз є важливим завданням для держави та вимагає комплексного підходу з врахуванням різноманітних факторів. Відповідна робота з розвитку психологічної стійкості має бути постійною та системною [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва, О. (2016). Війна як чинник формування психіки особистості. Вісник Прикарпатського університету. Психологія, (4), 5-9.

2. Білоконь, І. (2019). Психологічна стійкість в умовах війни. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Психологічні науки", (3), 9-15.

3. Корнієнко, Т. (2017). Психологічна стійкість особистості як засіб захисту від стресів військової діяльності. Науковий вісник Національного університету оборони України, (3), 56-60.

УДК 378.147

Мороз Людмила Борисівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-2
Науковий керівник:
Плетка Ольга Тарасівна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет,
с.н.с.,
Інститут соціальної та політичної
психології НАПН України

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З УПРАВЛІНЦЯМИ

Життя в сучасному світі доволі стрімке та багатовимірне, тож більша частина людського суспільства не встигає за новими та інтенсивними змінами. Довготривале перебування в такому стані залишає відбиток як на фізіологічному так і на психологічному стані особистості. Знаходження в умовах стресу змушує людину втрачати свої життєві орієнтири, та може призвести до кризових станів, з яких буде важко вийти без допомоги спеціаліста. Враховуючи сьогодення, і те, що Україна перебуває у стані війни, ми однозначно можемо сказати, що більша частина суспільства стоїть на роздоріжжі та перебуває в постійних емоційних «гойдалках». Підприємства скорочують персонал, люди втрачають роботу, шукають себе знову, проходять сім кіл пекла в своїх думках та діях, втрачають себе та перебувають в особистісній або професійній кризі.

Та не всі, нажаль, усвідомлюють в повній мірі те, що вони перебувають у кризовому стані. Деякі люди можуть зізнатись собі в гострих проблемах, що нагромадились: у зменшенні працездатності, появі соматичних симптомів, тривожності, дратівливості тощо. Інші, ж навпаки, всіляко заперечують, або ж намагаються не помічати початок розгортання кризової ситуації, відкладають усвідомлення життєвих обставин, хворіють, вдаються до вживання алкоголю, як до пігулки, яка має допомогти не помічати свій стан. Також є й інша сторона медалі, коли людина навпаки занурюється з головою в роботу, і намагається закритись від світу та проблем, що у неї виникають, і як результат – виснаження та повне професійне вигорання.

Усвідомити кризовий стан, або ж попередити його, може лише людина, яка має високий рівень особистісної зрілості, з розвиненою здатністю до рефлексії, які у кожного свої особливі та специфічні. Швидше з особистісною кри-

зою, або кризою професійного розвитку впорається людина, яка вже мала досвід розв'язання різного роду кризових ситуацій, життєвих колізій, тощо.

Тож очевидно, що особистість, яка перебуває у ситуації кризи, потребує своєчасної та кваліфікованої психологічної підтримки, що буде здійснюватись на основі науково обґрунтованого підходу з використанням ефективних психотехнічних засобів.

На мою думку, в сучасному суспільстві досить серйозною проблемою є нестача обізнаності у керівників підприємств, установ та організацій щодо основних принципів здорового спілкування та мотивації на робочих місцях. Зазвичай, за допомогою звертаються, якщо вже виникли проблеми психоемоційного характеру в колективі, небажання працювати, ходити на роботу, без результативність та відсторонення. Тож краще дійсно працювати на випередження наслідків професійного вигорання, ніж коригувати незворотні процеси за допомогою психотерапевтичних методів.

Саме з метою попередження проблем і застосовуються тренінгові технології, що показали свою високу ефективність.

Навчальні – тренінги проводяться для керівників установ та організацій з метою удосконалення навичок спілкування та взаємодії в колективі, збільшення результативності роботи працівників, їх мотивація та ефективність (це можуть бути бізнес-тренінги, тренінги по здобуттю певних навичок, соціально-психологічні тренінги, за допомогою яких, працівників навчають певним комунікативним навичкам, особистісному спілкуванню в колективі, управлінню, вмінню продавати послугу або товар, тощо).

Для топ менеджерів тренінги проводяться з метою підвищення ефективності роботи керівника та самого підприємства. За допомогою тренінгових технологій керівник краще починає розуміти комунікативні та виробничі процеси зсередини, може налагодити соціальні зв'язки в колективі, для кращого функціонування системи та роботи на результат. Відповідно, сам, після тренінгу, має більш стабільний психоемоційний стан, почувається більш впевнено при проведенні переговорів та веденні бізнесу, може швидше розв'язати критичні ситуації, що виникають, з мінімальними втратами, розширює уявлення про формування нових цілей та збільшує інноваційний потенціал своєї особистості.

Отже, можна виділити наступні тренінгові платформи для управлінців:

- бізнес-тренінги, що формують та закріплюють навички для успішного та раціонального ведення бізнес діяльності;

- тренінги Soft Skills, що формують певну культуру спілкування в колективі;

- соціально-психологічні тренінги, що навчають ефективному управлінню колективом, в тому числі орієнтуються на збільшення вмотивованості працівників, для забезпечення високої продуктивності в робочих процесах.

Розглянемо більш детально кожен з цих видів тренінгів.

Так, бізнес тренінги – це короткотривалі тренінги, які, як правило, тривають від 1 до 4 днів, та передбачають передусім формування більш досконалих ділових навичок, для збільшення ефективності підприємницької діяльності. Вони охоплюють різні сфери професійного розвитку, та спрямовані, в більшості, на консолідацію ділових навичок керівника, розкритті потенціалу лідера, навичок в переговорному процесі. Тренінги можуть бути відкриті та корпоративні. Відкриті - передбачають можливість потрапити на них будь-кому, та отримати певні інструменти та знання. Корпоративні або закриті – формуються на основі запиту окремої організації та проводяться виключно для керівників цього бізнесу. Яскравими прикладами бізнес-тренінгів можемо назвати такі як: «Тренінги професійних навичок», «Тренінги ефективних продажів», «Тренінги управління часом», «Тренінги командо утворення» (teambuilding), «Тренінги прийняття ефективних рішень», «Тренінги ефективних переговорів» та інші.

Тренінги Soft Skills – це тренінги, що спрямовані на розвиток гнучких навичок у керівників(працівників). Основними такими скілами можна назвати:

- комунікація – брак цього навику в команді унеможливлює здорове спілкування в колективі або ж заважає при проведенні переговорів;
- співпраця – вміння попросити про допомогу, знайти спільне рішення. Не конкурування а колаборація один з одним;
- делегування – не тягнути все на собі, а уміти ефективно розподіляти обов'язки між працівниками;
- емоційний інтелект – ця навичка дає розуміння себе, своїх потреб та емоцій. Керівник може об'єктивно оцінювати ситуації, ефективно співпрацювати з персоналом та партнерами, вміє управляти емоціями колективу, тощо;
- самоорганізація – уміння побудувати свою систему, успішний тайм-менеджмент;
- стресостійкість – уміння орієнтуватись у критичних ситуаціях, приймати зважені рішення без емоцій;
- креативність – нестандартні підходи до вирішення ситуацій, тощо.

Третім видом тренінгів ми виділяємо соціально-психологічні, які належать до інтерактивних методів навчання, та, які дозволяють нам сформувати у керівників навички у спілкуванні, стійкість до тиску, конструктивність та особистісне зростання. Це практичні тренінги, які проводить психолог у групі.

Можуть бути орієнтовані на умінні спілкування та ведення дискусії, вирішенні конфліктних ситуацій, на самоаналіз у спілкуванні. Основними напрямками виділяють когнітивний, психодинамічний, поведінковий, гуманістичний.

Таким чином, ми дійшли висновку, що застосування тренінгових технологій дозволяє навчити керівників ефективному веденню бізнесу з метою отримання високого прибутку, допомагає вибудувати функціональну систему спілкування та комунікування в колективі між співробітниками, а також вчить керівника грамотно планувати, делегувати, вступати в колаборацію з партнерами та вести переговори на високому рівні у стабільному психоемоційному стані.

УДК 159.928

Мунчак Вікторія Василівна,
здобувачка ІІ (магістерського) рівня вищої освіти групи ПСМз 22-2
Науковий керівник:
Клевець Любов Миколаївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СПІВРОБІТНИКІВ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЙ

Емоційний інтелект входить lj топ-10 компетенцій, які варто опанувати людині задля того, аби бути успішною у особистісному та професійному житті. Вплив емоцій на якість життя людини неможливо переоцінити. Ще у 1974 році було зроблено важливе відкриття, яким психолог Р. Адер експериментально довів наявність взаємозв'язку між нервовою та імунною системами, які пов'язують розум, тіло, емоції через біологічні провідні шляхи. До того часу медики, біологи були переконані, що головний мозок та імунна система представляють собою окремі системи і не впливають на якість роботи одна одної. У ході дослідження було також встановлено, що найдієвішими у головному мозку та імунній системі є хімічні меседжери, що керують емоціями, які, у свою чергу, мають надзвичайно потужний вплив на автономну нервову систему, яка регулює все: від кількості виробленого інсуліну до рівня кров'яного тиску [1].

Наприкінці XX століття представники організацій і бізнес-структур також звернули увагу на те, що для успішної кар'єри недостатньо мати диплом про закінчення закладу вищої освіти, володіти високим інтелектом і бути фахівцем в обраній галузі: необхідна певна здатність, пов'язана з почуттями та емоціями людини, яка отримала назву емоційний інтелект (emotional intelligence). Її було інтерпретовано як сукупність ментальних здібностей особистості, які забезпечують усвідомленні та розумінні власних емоцій і емоцій оточуючих. У сфері бізнесу, зокрема в галузі управління та розвитку персоналу, емоційний інтелект відзначається як «новаторська ідея, що руйнує стереотипи».

На сьогодні провідні бізнес компанії світу розглядають прийом на роботу, підвищення кваліфікації та розвиток співробітників крізь призму емоційного інтелекту. Так, фахівці компанії Джонсон і Джонсон з'ясували, що співробітники, які мають високий лідерський потенціал, мають вищу компетенцію в контексті емоційного інтелекту.

Коли мова йде про те, аби обрати серед претендентів на заміщення вакантної посади, що мають однаковий рівень інтелектуального розвитку потенційно сильнішого лідера, перевага надається ЕІ: проте подібних досліджень недостатньо, на наш погляд, їх варто віднести до перспектив майбутніх наукових досліджень.

Поняття емоційний інтелект (ЕІ) включає в себе п'ять основних компонентів: самоусвідомлення, саморегуляцію, мотивацію, емпатію, соціальні навички [2].

Діагностувати рівень сформованості емоційного інтелекту можна за допомогою методик «Методика Н. Холла на визначення рівня емоційного інтелекту», «Методика діагностики емоційного інтелекті – МЕІ М.А. Манойлової», «Методика діагностики мотивації успіху та уникнення невдач Т. Елєрса».

Для діагностики емоційного інтелекту через категорію «емоційне самоусвідомлення» у психологічній практиці застосовують методику, розроблену Власовою О.І. «Емоційне самоусвідомлення»: за основу методики взято англомовні матеріали авторів-засновників теорії ЕІ (Р. Бар-Она, П. Саловейя та Дж. Д. Мейера) і тест емоційної компетентності І.М. Юсупова, Г.В. Юсупової [3].

Таким чином, емоційний інтелект – особлива здатність, необхідна для оптимальної особистісної та професійної взаємодії молоді у сучасному світі. Формування емоційного інтелекту розпочинається у віці двох років і продовжується усе життя, проте спеціалізоване навчання значно пришвидшує засвоєння основних компонентів емоційного інтелекту і забезпечує кращу адаптивність молоді до умов трансформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белецька М., Пєтухова І. Емоційний інтелект у формуванні професійних компетенцій здобувачів вищої освіти сфери «людина-людина». Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2020 року); за заг. ред. Р.А. Калениченка, О.Г. Льовкіної. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2020. С. 257 – 260.

2. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Х: Віват, 2018. 512 с.

3. Особистісно-професійне становлення сучасної молоді: соціально-психологічні та соціологічні аспекти : монографія / Льовкіна О. Г., Романюк Л. В., Пєтухова І. О., Богдановський І. В. та ін.; за заг. ред. О. Льовкіної. Ірпінь : Університет ДФС України, 2022. – 330 с. С. 67 – 103. С. 194 – 224. Розділ 6. Емоційний інтелект як складова професійної підготовки здобувачів вищої освіти (1,5 д.а.) URL: https://drive.google.com/file/d/1RXh0aOZ8gBwq_EDmOe5DNBjsx7vAfVn5/view

УДК 316.77

Мунчак Сергій Володимирович,
здобувач ІІ (магістерського) рівня вищої освіти групи ПСМ 22-1
Науковий керівник:
Овдієнко Ірина Михайлівна,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

МАРКЕТИНГОВІ ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ПРОДАЖІВ

Комунікативний аспект є важливою і необхідною умовою авто продажів.

Маркетингові комунікації – це комплекс заходів, що їх використовує фірма для інформування, переконання чи нагадування споживачам про свої товари або послуги. Функції, цілі та завдання маркетингових комунікацій дуже різноманітні. Загальні цілі функціонування системи маркетингових комунікацій такі: інформування споживачів про товар і фірму; мотивація споживача; генерування, формування та актуалізація потреб покупця; підтримка доброзичливого ставлення і взаєморозуміння між організацією та громадськістю, її партнерами з маркетингової діяльності; формування позитивного іміджу організації; інформування громадськості про діяльність організацій; залучення уваги бажаних аудиторій до діяльності організацій; формування в покупців прихильності до марки фірми; формування в покупців переконання необхідності здійснити покупку; нагадування про фірму, її товари.

Цілі маркетингових комунікацій залежать від таких факторів, як: специфіки діяльності підприємства, її типу; цільового ринку; особливості продукції, що виробляється; характеристик адресату комунікацій; зовнішнього середовища тощо [4].

Завданнями маркетингових комунікацій виступають: 1) підвищення лояльності до конкретної торгової марки; 2) обізнаність споживача про конкретну торгову марку; 3) впізнаваність бренду; 4) інформування потенційних покупців про товар, ціни, особливості застосування товару; 5) створення позитивного образу фірми та товару; 6) проведення рекламного дослідження ринку та визначення стану купівельної спроможності можливих покупців цього товару; 7) просування нових товарів, послуг; 8) створення довготривалих зв’язків із цільовими аудиторіями; 9) надання інформації про умови стимулювання; 10) обґрунтування цін (низьких, високих) виробника; 11) створення програми

лояльності; 12) забезпечення зворотного зв'язку з покупцем для визначення ставлення до виробника та його товару.

Функціями маркетингових комунікацій є: 1) інформаційна (надати вичерпну інформацію); 2) стимулююча (сформувати попит та простимулювати купівлю); 3) прагматична (передати комунікативне звернення, яке вплине на одержувача).

Комплекс маркетингових комунікацій (комунікаційний мікс) – поєднання всіх засобів для досягнення маркетингових цілей компанії.

Основними елементами комплексу маркетингових комунікацій виступають: реклама, стимулювання продажу, персональний продаж, прямий маркетинг.

На теперішній час, крім основних елементів комплексу маркетингових комунікацій, використовують багато інших засобів для досягнення комунікаційних цілей. Так, можна визначити такі сучасні засоби маркетингових комунікацій: «Вірусний маркетинг» – це маркетингова техніка, що використовує існуючі соціальні мережі для підвищення обізнаності її користувачів про певний бренд або послугу. Принцип дії «вірусного маркетингу» заснований на добровільній передачі інформації між людьми – інформація ретранслюється тільки за рахунок того, що вона їм цікава [1].

Продакт плейсмент (Product placement) – прихована реклама продукту або торгової марки в кінофільмах, телепередачах, музичних кліпах, книгах.

Маркетинг подій (Event marketing) – просування товарів (послуг, брендів) на ринок за рахунок створення та проведення спеціальних заходів. Спектр і формат спеціальних заходів є безмежним і неосяжним: від класичної прес-конференції до шоу, від професійних семінарів і тренінгів до масових концертів і національних фестивалів, від корпоративних свят до міжнародних виставок. Головна перевага будь-якої спеціальної події – встановлення безпосереднього контакту між клієнтом (продуктом, брендом) та аудиторією, створення між ними емоційного зв'язку.

Брендинг – це діяльність зі створення тривалої прихильності до товару на основі спільного впливу на споживача рекламних звернень, товарної марки, пакування, матеріалів сейлз-промоушн та інших елементів реклами, об'єднаних певною ідеєю та фірмовим оформленням, які виокремлюють товар серед конкурентів і створюють його образ [3].

У практичній діяльності всі маркетингові комунікації поділяють на ATL (англ. абревіатура «Above The Line» – вище лінії, над лінією) та BTL (англ. «Below The Line» – нижче лінії). У практичній діяльності вважається, що BTL передбачає використання короткотермінових або довготермінових маркетингових інструментів для досягнення специфічних ринкових цілей протягом

певного часу. Традиційно до BTL відносять демонстрації та акції з дегустації, окремі заходи PR (презентації, прес-конференції, корпоративні вечірки), спонсоринг, різноманітні заходи зі стимулювання продажу, рекламу з використанням інтерактивних засобів зв'язку [2].

У роботі в галузі маркетингових комунікацій – найважливіше визначитися (з урахуванням етапів життєвого циклу товарів) стосовно подальших дій, тобто стратегії поведінки підприємства на ринку продажу товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пета Т. В. Економічна психологія. Навч. посібн. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 232 с.

2. Гусєва О. Ю., Легомінова С. В., Воскобоєва О. В., Ромащенко О. С., Хлевицька Т. Б. Психологія підприємництва та бізнесу: навч. посібн. Київ : Державний університет телекомунікацій, 2019. 257 с.

3. Попова Н. В. Маркетингові комунікації : підручник / Н. В. Попова, А. В. Катаєв, Л. В. Базалієва, О. І. Кононов, Т. А. Муха ; під загальною редакцією Н. В. Попової. Харків: «Факт», 2020. 315 с.

4. Психологія бізнесу : навч. посібник / Р. А. Калениченко, А. С. Коханець, О. О. Нежинська. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 270 с.

УДК 364-786-057.36:7.02

Нагорна Карина Володимирівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Овдієнко Ірина Михайлівна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ЗНИЖЕННЯ ПРОЯВІВ ПСИХОТРАВМАТИЧНИХ НАСЛІДКІВ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Психотравма може бути спричинена різними факторами, такими як воєнні дії, насильство, стихійні лиха та інші травматичні події, що загрожують життю та здоров'ю. Внаслідок цього, можуть розвиватись психічні проблеми, такі як депресія, тривожні розлади, ПТСР, інші розлади. Арт-терапія може бути корисним методом психотерапії, який може допомогти знизити прояви психотравматичних наслідків.

Арт-терапія є формою психотерапії, яка використовує мистецькі матеріали та творчі процеси з метою покращення фізичного, емоційного та психічного благополуччя людини. Дослідження показують, що арт-терапія є ефективним засобом для зниження рівня тривоги, депресії та інших психічних розладів у постраждалих від війни [1].

Завданням терапії є трансформація травми, що вимагає мобілізації особистісних якостей та ресурсів, і здатність управляти ними. Це те, що допомагає людині зберігати та підтримувати стійке відчуття себе та власної внутрішньої цілісності в травмогенних умовах. Ресурси надають основу для стійкості, впевненості в здатності подолання наслідків психотравмуючої події, вони є основою адаптивних захисних реакцій.

Коли ми визначаємо арт-терапію, ми використовуємо поняття «зцілення», арт-терапія – це спосіб зцілення за допомогою творчого самовираження. І «зцілення», у нашому розумінні, це – досягнення клієнтом цілісності – у першу чергу, психічної. Про цілющу силу творчості написано безліч наукових праць.

Шон Мак-Ніфф вважав, що ключ до розуміння зцілювальних можливостей мистецтва полягає у реалізації творчого потенціалу людини. Через творчість можливо відновлення власних ресурсів, упевненості, налагодження контактів із іншими, подолання психічних травм. Метод арт-терапії заснований на

механізмі проекції: все, що створюється клієнтом, є проекцією частини його внутрішнього світу назовні – на образотворчі матеріали, втілення частини «Я» в художньому образі. Візуальні образи є змістовними метафорами психічного досвіду клієнта та травм, які він зазнав.

Дотримується принцип дисоційованості клієнта від проблеми, завдяки чому він не потрапляє у «воронку травми»: якщо щось перебуває поза мною, то це вже не «Я», і я зможу із цим щось зробити. Ізотерапія, піскова терапія, глинотерапія, казкотерапія, мандалотерапія, колажування, маскотерапія, метафоричні асоціативні карти, драматерапія, музикотерапія в арт-терапевтичному процесі є певним матеріальним полем для метафоричної взаємодії [1].

Травма відбивається в тілі та почуттях людини, пов'язана з образами та впливає на поведінку. Більшість дослідників травми погоджується, що травматичні переживання неможливо виразити лише конкретно-словесно, без використання символізації. Валері Еплтон зазначає, що «оскільки травматичний досвід закарбовується в образній формі процес художньої творчості є ефективним засобом його подолання» [6].

Одне з досліджень, проведених в Україні, вказує на те, що арт-терапія допомагає ветеранам війни знизити рівень тривоги та покращити психічний стан. У цьому дослідженні постраждалі брали участь у групових заняттях з арт-терапії, під час яких вони створювали мистецькі роботи за допомогою різних матеріалів, таких як фарби, глина, фотографії та інші. Постраждалі, які брали участь у заняттях з арт-терапії, відчували зниження рівня тривоги та депресії та покращення настрою [2].

Дослідження, проведені в інших країнах, також підтверджують ефективність арт-терапії для ветеранів війни. У дослідженні, проведеному в США, ветерани, які брали участь у групових заняттях з арт-терапії, відчули зниження рівня тривоги, покращення настрою та зменшення симптомів посттравматичного стресового розладу [5].

Ветерани бойових дій неодмінно мають негативний досвід, який може викликати психотравматичні наслідки, такі як тривога, депресія та посттравматичний стресовий розлад. Арт-терапія може бути корисним засобом зменшення цих симптомів, допомагаючи ветеранам відчути себе краще та покращити свій емоційний стан [3].

Арт-терапія є ефективним засобом для зниження психотравматичних наслідків у ветеранів війни та постраждалих цивільних осіб. Заняття з арт-терапії допомагають знизити рівень тривоги та депресії та покращити емоційний стан. Це може бути корисним інструментом для психологів та психотерапевтів, які працюють з постраждалими від війни, щоб допомогти їм подолати травматичний досвід та покращити їх якість життя.

Проте, потрібно враховувати те, що арт-терапія не є панацеєю і не може вирішити всі проблеми, пов'язані з психотравматичними наслідками війни. Важливо забезпечити ветеранам доступ до якісної терапії, включаючи арт-терапію, а також надати їм всебічну підтримку, включаючи соціальну, фізичну та психологічну підтримку [4].

Одним із можливих напрямків подальших досліджень є дослідження довготривалої ефективності арт-терапії у ветеранів війни, оскільки психотравматичні наслідки можуть проявлятися протягом довгого часу після закінчення війни. Також важливим напрямком досліджень є визначення оптимальних методів застосування арт-терапії для ветеранів війни, зокрема, визначення найефективніших форматів (індивідуальні чи групові заняття, онлайн або офлайн формати) та матеріалів для роботи.

Отже, арт-терапія може бути ефективним засобом для зниження психотравматичних наслідків у постраждалих військових та цивільних від війни. Арт-терапія допомагає знизити рівень тривожності, депресії та наслідки ПТСР у постраждалих. Це може бути корисним інструментом для психологів та психотерапевтів, які працюють з постраждалими від війни. Проте, важливо пам’ятати, що арт-терапія лише один з інструментів надання психологічної та психотерапевтичної допомоги в терапії травми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вознесенська О.Л. Можливості арт-терапії в подоланні психічної травми / О.Л. Вознесенська ; Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій : зб. статей / Ін-т соціальної та політичної ; Представництво Польської академії наук у м. Києві ; Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. – К. : Міленіум, 2015. – С. 98-110.
2. Білащ, Н. І., & Рабчук, І. В. (2019). Арт-терапія як засіб корекції психічних розладів у ветеранів війни. Здоров'я людини, 3(77), 8-13.
3. Подольчак, Н., & Дьомкін, В. (2019). Арт-терапія як засіб зниження рівня тривоги та депресивних розладів у ветеранів війни в Україні. Актуальні проблеми психології, 5(47), 166-174.
4. Дорощ, М. І., & Стельмах, Н. М. (2021). Арт-терапія у ветеранів АТО: ефективність і перспективи застосування. Психологічні науки: проблеми і досягнення, 2(29), 53-61.
5. Appleton V. Avenues of hope: Art therapy and the resolution of trauma / V. Appleton // Journal of the American Art Therapy Association. – 2001. – Vol. 18. – Issue 1. – P. 6-13.
6. Sarah C. Slayton MA, ATR-BC, Jeanne D'Archer MA, ATR-BC & Frances Kaplan DA, ATR-BC (2010): Outcome Studies on the Efficacy of Art Therapy: A Review of Findings, Art Therapy, 27:3, 108-118

УДК 159.96

Ніколаєнко Анастасія Олександрівна,
Король Дмитро Андрійович,
здобувачі вищої освіти
навчальної групи ПМПФ-20-2
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

АДАПТАЦІЯ ДО СТРЕСОВИХ УМОВ ТА СПОСОБИ БОРОТЬБИ ЗІ СТРЕСОМ

Стрес як суспільне явище та стресові умови супроводжують нас протягом усього життя та певним чином можуть впливати на формування особистості, як індивіда в суспільстві. Відповідно виникають стресові чинники на які ми не можемо вплинути, такі як: світові кризи, стихійні лиха, військові дії, епідемії, тоді наш організм змушений адаптуватись до стресових умов аби забезпечити здорове функціонування організму.

Вперше поняття «стрес» ввів канадський фізіолог Ганс Сельє у 1936 р. За словами науковця, стрес є неспецифічною відповіддю організму на будь-яку пред'явлену йому вимогу, що допомагає пристосуватися до труднощів, що виникають, впоратися з ними [1].

Адаптація - це біологічна функція стресу. Виникнення стресу означає, що людина включилась в певну діяльність, спрямовану на протидію небезпечним для неї впливам. Але здатність до адаптації не постійна. У тому випадку, коли інтенсивність впливу та його тривалість перевищують функціональні можливості протидій організму людини, коли вплив має різко негативний характер, отримуємо стрес. Також важливо зазначити, що здатність до адаптації організму поступово втрачається з віком.

Дослідження поняття «стрес» подальшого розвитку набуло у працях різних вчених: Р. Лазаруса, С. Фолкман, Б. Голдстоуна, Т. Кокса, Дж. Грінберга, Л. Леві, Г. Купера. Питання адаптації в своїх працях висвітлювали у США: С. Бочнера, Е. Ґеллнера, Ф. Знанецького, Н. Лебедєвої, Р. Лінтона, Б. Малиновського, М. Мід, Е. Сміта, В. Тишкова, В. Томаса, А. Фарнхема, М. Герсковіца. В Україні адаптацію вивчають В. Євтух, О. Картунов, А. Пономарьов, І. Прибиткова, Ю. Римаренко.

Реалії сьогодення вказують на те, що важливо звертати увагу на свій емоційний стан, адже якщо не врахувати цей важливий чинник, то стресовий стан може перерости в почуття тривоги та депресію, а може потягнути за собою інші гірші емоційні стани. Також такий стан впливає на фізичне здоров'я індивіда.

Загалом стресова реакція має різний прояв у різних людей:

- активна - зростає ефективність діяльності,
- пасивна - ефективність діяльності різко зменшується.

Найбільш негативним є пасивний стан, адже він супроводжується такими ознаками: повним придушенням волі, зниженням самоконтролю, пасивністю і стереотипністю поводження, нездатністю до творчих рішень, підвищеною сугестивністю, страхом, тривожністю, невмотивованим занепокоєнням.

Не менш важливо, зрозуміти момент саме з якого людина впадає у стан стресу, як вважають вчені, якщо зрозуміти час та подію яка впливає на емоційний стан, то можна легко вийти з подавленого емоційного стану та пропрацювати проблему з психологом, друзями або ж самостійно.

Боротьба зі стресом та чинниками стресу є дуже недооціненим та складним процесом. Проте є перелік різних способів, коли людина може вийти з цього психологічного стану самостійно, якщо ознаки не є досить серйозними.

Важливим етапом є опанування - виконує дуже важливу регулятивну функцію, коригуючи емоційні стани. Завдяки йому людина бере себе в руки, відчуваючи готовність щось змінити у власному житті, з чогось почати важкий шлях вперед [2].

Ані ліки, ані алкоголь не є виходом із ситуації. Природним заспокійливим є фізична активність – фіззарядка, біг, заняття у спортивному залі, йога. Навантажуючи м’язи, людина допомагає мозку відпочити. До того ж вона підвищує рівень ендорфінів у крові, що сприяє поліпшенню настрою. Навіть звична пішохідна прогулянка протягом години-півтори значно поліпшить самопочуття [2].

Надалі слід навчитися знижувати інтенсивність повсякденних стресів, використовуючи техніки релаксації, фізичні вправи та інші способи. За наявності перших ознак стресу слід давати собі тайм-аут, незважаючи на робочі аврали чи перевантаження домашніми справами. Без повноцінного відпочинку, що сприяє накопиченню адаптаційної енергії, впоратися із ситуацією буде вкрай складно [2].

Отже, стрес є неодмінною складовою життя кожної людини, і адаптація до стресових умов є важливою для збереження здоров'я та добробуту. Важливо розуміти, що стрес не є завжди негативним, але довготривалий стрес може

мати негативний вплив на психічне та фізичне здоров'я людини. Способи боротьби зі стресом можуть варіюватися в залежності від індивідуальних потреб та умов. Фізична активність, релаксаційні вправи, соціальна підтримка є загальними методами, які можуть допомогти знизити рівень стресу. Крім того, важливо виявляти та розуміти фактори, які спричиняють стрес, та шукати способи їх управління. Це може включати зміну режиму дня, встановлення меж у взаєминах з іншими людьми, або встановлення конкретних цілей та планування їх досягнення. У сучасному світі, де ритм життя є все більш швидким та тривожним, управління стресом є ключовим фактором для збереження здоров'я та добробуту. Індивідуальний підхід та постійна практика методів боротьби зі стресом можуть допомогти зберегти емоційну та фізичну стійкість від негативних впливів стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стаття "The General Adaptation Syndrome and the Diseases of Adaptation", автором якої є Ганс Сельє, канадський фізіолог, який вперше ввів поняття стресу. https://www.sciencedirect.com/sdfe/pdf/download/eid/1-s2.0-0002934351903270/first-page-pdf

2. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій: навч. посіб. / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології; за наук. ред. Т. М. Титаренко. – К. : Міленіум, 2011. – с. 59-61

УДК 159.923.2–053.6(075.8)

Онопа Анастасія Вячеславівна,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник:
Каськов Ігор Васильович,
канд. психол. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ДЕВІАЦІЙ ПСИХОСЕКСУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

На сьогоднішній день тема дослідження девіацій психосексуального розвитку є дуже актуальною, оскільки психосексуальний розвиток є одним з ключових аспектів розвитку особистості у юнацькому віці. У цей період життя відбувається значна зміна фізіології, психології та соціального середовища, що може впливати на розвиток сексуальної ідентичності та поведінки. Першим хто відкрив усім верствам громадськості, яку роль грає сексуальна поведінка у житті людини був З. Фрейд, психосексуальні девіації досліджував К. Імелінський.

Психосексуальний розвиток (англ. psychosexual development) — процес формування статєвої самосвідомості, статєвої ролі та психосексуальних орієнтацій [1]. Центральний елемент в психоаналітичній теорії сексуального потягу. За Фрейдом, з самого народження людина має лібідо (сексуальну енергію), яке проходить п'ять фаз. Кожна фаза — оральна, анальна, фалічна, латентна і генітальна — відповідає певній ерогенній зоні, яка і є джерелом лібідо. Фрейд вважав, що сильні негативні емоції в дитинстві, по відношенню до будь-якої фази психосексуального розвитку, викличуть тривожність, яка в дорослому віці розвинеться у функціональний психічний розлад — невроз [2].

Приклад деяких психосексуальних девіацій підлітків:

Гендерна дисфорія - люди, які відчувають гендерну дисфорію, сприймають свої тіла як щось дивне, що не належить їм, тому що вони мають протилежну стать, як і повинні бути [3].

Транссексуальність — термін, що позначає ідентифікацію особистості із гендером, який відрізняється від її біологічної статі. Його визначальною ознакою є бачення себе особою протилежної статі та бажання змінити свою біологічну стать на протилежну [4].

Гомосексуальність — сексуальність, складовими якої є гомосексуальна орієнтація, гомосексуальна ідентичність (усвідомлення себе як особи гомосексуальної орієнтації) та гомосексуальна поведінка. У вузькому сенсі термін

«гомосексуальність» використовують для позначення емоційного, романтичного, еротичного або сексуального потягу тільки і виключно до осіб своєї статі [5].

Асексуальність - визначення або самовизначення людей, які не мають статевого потягу і виявляють низьке або відсутнє зацікавлення у сексуальних стосунках але мають романтичний потяг до людей, навідміну від аромантичності [6].

Розлад сексуального садизму — парафілія, яка характеризується сексуальним бажанням або пристрастю бути домінуючим або управляючим іншими в еротичних відносинах. Це форма сексуальної поведінки, при якій сексуальне збудження та насолода відбувається внаслідок приниження та заподіяння страждань партнерові. У певному сенсі садизм може проявлятися у формі знущання над тваринами [7].

Висновки. Таким чином, девіації психосексуального розвитку можуть мати серйозні наслідки для юнаків, такі як психологічні проблеми, сексуальні дисфункції та інші проблеми здоров'я. Тому вивчення цієї теми дозволяє розробляти ефективні методи попередження та лікування девіацій психосексуального розвитку, що може сприяти покращенню психологічного здоров'я та якості життя юнаків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bullock A., Trombley S. The New Fontana Dictionary of Modern Thought. — London : Harper Collins, 1999. — P. 643, 705.

2. Introduction to Sigmund Freud, Module on Psychosexual Development // Cla.purdue.edu. — Дата звернення: 01.08.2013.

3. Asenjo Araque, N., García Gibert, C., Rodríguez-Molina, J.M., Becerra-Fernández, A., Lucio Pérez, M.J. (2009). Гендерна дисфорія в дитячому та підлітковому віці: огляд її підходу, діагностики та персистенції. Журнал клінічної психології з дітьми та підлітками, 2 (1), с. 33 - 36.

URL : https://ua.sainte-anastasie.org/articles/psicologa-clnica/disforia-de-gnero-naciendo-en-el-cuerpo-equivocado.html

4. Транссексуалізм // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. — Т. 6 : Т — Я. — 768 с. — ISBN 966-7492-06-0.

5. Sexual orientation and homosexuality. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#cite_note-8

6. Robert L. Crooks; Karla Baur (2016). Our Sexuality. Cengage Learning. с. 300. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#cite_note-Crooks-1

7. О. Кисельова. Садизм. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 561. 742 с. 1000 екз. ББК 87я2. ISBN 966-531-128-X.

УДК 159.9

Павлюк Надія Миколаївна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-2
Науковий керівник:
Клевець Любов Миколаївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ВИКОРИСТАННЯ «TENSION & TRAUMA RELEASE EXERCISES» (TRE) ПІД ЧАС НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З ПТСР

Ключові слова: стрес, травма, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), нейрогенне тремтіння.

На сьогодні, відсутнє точне визначення стресу, а різні спроби дослідників в цьому питанні все ще фрагментарні. Стрес - це реакція організму на будь яку незвичну для нього ситуацію, а також процес, що відбувається під впливом хвилювання, виснаження та інших чинників. Поява стресу залежить від особливостей організму людини, а також ситуації, що склалася з ним в даний час або ж протягом якогось часу. Часто до стресових ситуацій відносять лише негативний вплив, але позитивний вплив, так само може стати каталізатором для появи стресу. Початок стресу, це як сигнал до мобілізації всіх резервів організму. Дія стресу підвищує активність багатьох залоз внутрішньої секреції, які в свою чергу дають сигнал і сприяють його подоланню.

Стрес є невід'ємним атрибутом життєдіяльності. Людина не може повноцінно функціонувати, якщо на її органи почуттів не діє достатнє число відповідних подразників. У цьому випадку організм реагує станом стресу, що відіграє мобілізуючу і тому позитивну роль. З іншого боку, подразники підвищеної інтенсивності, виникаючі в надмірній кількості, можуть викликати дистрес і спричинити соматичне захворювання, деформацію психіки і навіть загибель.

Емоційний стрес можна визначити як феномен, що виникає при порівнянні вимог, що пред'являються до особистості, з її здатністю впоратися з цією вимогою. При нестачі у людини стратегій подолання стресової ситуацією, а також при дії стресора високої сили або інтенсивності, стрес може стати травматичним. У таких випадках як стресор виступають травматичні події – екстремальні кризові ситуації, які пов'язані з загрозою життю самої людини чи

значних близьких. Як наслідки, з часом розвивається симптоми ПТСР, що ускладнює повсякденне життя і травмованого і його оточення.

«Симптоми травми виникають не в результаті зовнішнього впливу. Вони виникають у випадку коли зайва (невикористана) енергія не вивільняється з тіла. Ця енергія залишається фіксованою в нервовій системі і може здійснити на тіло та психіку руйнівний вплив» [3, с. 4].

Саме тому в природі будь який живий організм, що потрапив в смертельно небезпечну ситуацію, вивільняє накопичену енергію або через втечу, або через нейрогенне тремтіння.

Девід Барселі – американський психотерапевт, міжнародний експерт по відновленню після травм, розробив систему вправ для ініціювання нейрогенного тремтіння - TRE. Вібрація сприяє розслабленню глибинних м'язів, хронічної та залишкової напруги в результаті травми [1, с. 33]. Ці вправи допомагають вирівняти дисбаланс між парасимпатичною та симпатичною нервовими системами, що і є основною причиною виникнення фізіологічних і психологічних дисфункцій в організмі людини. Згідно дослідженню Скаєра, в результаті тремтіння може знизитися активність миндалевидного тіла, що призведе до поступового стирання травми з нейронної пам'яті [2, с. 94]. Під час тремору на енцефалограмі Касіані-Інгоні зареєстрував альфа-хвилі подібні до тих, що виникають під час медитації, що супроводжується почуттям спокою, розслабленості та ясності розуму [1, с. 73].

Данну методику використовують в багатьох країнах для профілактики і зняття стресу співробітниками спецслужб таких як ЦРУ, пожежників, лікарів, рятівників та поліцейських.

Метод TRE практикується в Україні серед військових з 2014 р., з початку війни. На разі при повномасштабних військових діях майже по всі країні, актуальність методики зростає з кожним днем. Осіб з ПТСР в нашій країні значно побільшало і тепер це не тільки військові, а й цивільні абсолютно різного віку.

Вправи для зняття напруги, стресу та травматичного досвіду (TRE) складаються з семи вправ. Для оволодіння методом потрібно пройти короткочасні курси, після чого їх можна практикувати і в групах, і особисто, і в будь яких життєвих умовах.

З багаторічної практики використання методу можна зробити висновки [22, с. 87-89]:

- Для деяких людей метод не є ефективним, оскільки вони не можуть «відпустити тіло в тремтіння». Це властиве людям з надмірним домінуванням SuperEgo.
- Перед використанням методу є доцільним застосування нескладних технік релаксації та візуалізації.

- Встановлена наявність тенденції до звикання.
- З віком здатність до ініціації тремтіння через вправи знижується. Зазвичай це стосується людей віком понад 65 років. При цьому в осіб до 30 років тремтіння відбувається з першого разу.
- Є два різновиди реакцій організму на тремор. Перший (70-80 % осіб) – людина «скидає негатив» і при цьому повністю виснажується та не може повністю сприймати оточуюче середовище. Другий (20-30 % осіб) – люди відчувають себе спокійніше та готові до впевнених дій.

Отже даний метод позитивно і ефективно зарекомендував себе не тільки при ПТСР, а при умові потрапляння особи в стресогенні умови. Також його можна використовувати при налаштуванні на подальші психокорекційні чи психотерапевтичні дії за допомогою інших підходів. TRE можна використовувати з великою кількістю осіб, він є досить простим в застосуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Berceli D. The Effects of Neurogenic Tremors on the Human Body. Manuscript, 2012. 33 p.

2. Герольд А. Нейронне дрижжання при проведенні TRE-вправ для зняття напруги, струсу та травми по методиці лікаря Девіда Берселі при позбавленні від посттравматичного стресового розладу ПТСР, англ. PTSD // Андреас Герольд // Психологічне консультування і психотерапія. Т.2. № 1–2. – К.: 2015. – С. 85–95.

3. Левін П. Зцілення від травми. 2010. стр. 38

УДК 811.111

Пахомова Софія Іллівна,
здобувачка освіти (9-А клас)
Науковий керівник:
Пахомов Ілля Володимирович,
старший викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту, Білоцерківський інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» АПН України

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМОРУ В РОМАНАХ ДЖОАН РОУЛІНГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА

Прикладом вдалого застосування британського гумору є серія романів Джоан Роулінг про хлопчика-чарівника Гаррі Поттера, яка здобула широку популярність у світі. Починаючи з 90-х років минулого століття серія стала світовим бестселером. У літературному середовищі Роулінг розцінюють не інакше, як природний феномен. Цикл романів про Гаррі Поттера – яскраве та унікальне явище у сучасній літературі. Автор романів Джоан Роулінг змогла створити цілий літературний всесвіт і захопити мільйони людей по всьому світу.

На сьогодні наукове дослідження книг про юного мага Гаррі Поттера розвивається дуже плідно. Однак, попри значну популярність романів про Гаррі Поттера серед читачів і науковців, можна говорити про невирішеність багатьох проблем, що актуалізуються при наближенні до вивчення поетики цих творів з точки зору гумору.

Мета дослідження: проаналізувати мовностилістичні засоби реалізації гумору в сюжетах романів Джоан Роулінг про Гаррі Поттера.

Завдання дослідження:

- опрацювати романи Джоан Роулінг про Гаррі Поттера;
- охарактеризувати основні мовностилістичні засоби реалізації гумору в англійській мові;
- дослідити мовностилістичні засоби реалізації гумору у романах Джоан Роулінг про Гаррі Поттера.

Об'єкт дослідження: гумор в романах Джоан Роулінг про Гаррі Поттера.

Предмет дослідження: мовностилістичні засоби реалізації гумору в романах Джоан Роулінг про Гаррі Поттера.

Методи дослідження: аналітичний, системний, філологічний, контекстуальний, анкетування та інтерпретаційно-текстовий. Аналітичний метод використано для вивчення теоретичних аспектів проблеми; системний у доборі текстів, які стали основою дослідження; філологічний – для огляду і систематизації значного масиву міфологічних образів; анкетування – для виявлення ставлення підлітків до романів Джоан Роулінг про Гаррі Поттера. Систематизацію змістовних та формальних ознак художньо-естетичних категорій тексту здійснено методами контекстуального та інтерпретаційно-текстового аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні мовностилістичних засобів реалізації гумору в романах Джоан Роулінг про Гаррі Поттера.

Практична цінність дослідження полягає у можливості застосування мовностилістичних засобів реалізації гумору в романах Джоан Роулінг про Гаррі Поттера при викладанні зарубіжної літератури та англійської мови.

З метою встановлення ставлення підлітків до романів Джоан Роулінг про Гаррі Поттера нами було проведено анкетування підлітків Білоцерківського спеціалізованого природничо-математичного гімназії-ліцею імені Кириленка.

Анкета складалася з 7 питань, два з яких були присвячені віку та статі досліджуваних, інші 5 – особливостям ставлення підлітків до романів Джоан Роулінг про Гаррі Поттера. У анкеті переважали закриті питання (4 з 7), які не передбачали власного варіанту відповіді, меншість питань були комбінованими (передбачали варіанти відповіді, в тому числі і власний).

Переважна більшість опитаних підлітків віком 14-16 років (88 %) читали (дивилися) майже усі романи (фільмів) з серії про Гаррі Поттера**.** Серед улюблених романів (фільмів) про Гаррі Поттера майже половина опитуваних назвали усі, крім **«Гаррі Поттер і Таємна кімната». Більшості підлітків подобаються їх с**южет та герої (особливо Герміона Грейнджер, Гаррі Поттер та Драко Мелфой) **за** їх розум та красу. На гумор героїв вказала незначна кількість опитуваних.

Серед мовностилістичних засобів реалізації гумору в романах Джоан Роулінг про Гаррі Поттера найчастіше зустрічаються наступні: власні імена, гумористичні порівняння, метафора, лексичні та стилістичні повтори, цитати, іронічне змішання стилів та сарказм.

Наприклад, Герміона Грінджер застосовує власні імена при висміюванні незграбності Рона Візлі у навчанні або у грі Квіддіч [1, с. 36, 55]. При висміювання Роном Візлі надмірної захопленості Герміони боротьбою за права ельфів він порівнює їх з пухнастими міхурами [2, с. 65]. Також Гаррі Поттер використовує метафору дружби Юпітера та Урана, а також метафору чайних листочків [3, с. 49].

Лексичні та стилістичні прийоми у формі розділового запитання підсилюють обурення Гаррі Поттера з приводу того, що через його популярність у чаклунському світі навіть найближчі друзі почали йому заздрити. Наприклад, він може двічі повторювати певні фрази («чи не так?», «чудово» тощо [4, с. 67].

У романах про Гаррі Поттера ситуативна іронія також реалізується цитацією. Цитація – іронічні висловлювання, які являють собою віддалене "відлуння", цитацію іншого, неіронічного висловлювання.

Рон Візлі цитує старшого брата Персі, який робить «успішну» кар'єру в Міністерстві магії, проте стає бундючним, відлюдькуватим та занадто самовпевненим [5, с. 82]. Професор Снейп цитує Гарр Поттера і, чим висміює його перед усіма студентами за прогалини у знаннях елементарних речей [6, с. 55].

У романах про Гаррі Поттера ситуативна іронія також реалізується змішанням стилів. Невідповідність стилю висловлювання і його контексту дає підставу для втілення авторської суб'єктивної модальності негативного характеру. Саме стиль висловлювання показує протиріччя між його поверхневим і глибинним змістом.

Наприклад, професор Дамблдор каже, що не хоче бути грубим, але тон його містить грубість. Або професор Дамблдор припускає, що дядько Вернон може його пригостити, і сам себе звинувачує у надмірному оптимізмі [7, с. 36].

Загострення боротьби добра і зла спричиняє розгортання нових конфліктів, тому мовлення героїв просякнуте сарказмом**.** Прикладами висміювання, знущання та насмішки є наступні цитати, де Драко Мелфой висміює старомодну мантію Рона Візлі [1, с. 76]. Або Гаррі висміює Драко Мелфоя, який обирає собі жертв серед молодших вихованців, які не можуть чинити достойний опір [1, с. 45].

Таким чином, до мовностилістичних засобів реалізації гумору відносяться: на лексико-семантичному рівні – епітети, метафори та ідіоми; на синтаксичному – гіперболи, ампліфікації та риторичні фігури; мовна гра, яка включає в себе ігрове словотворення, що базується на контамінації, неологізмах, полісемії тощо.

Переважна більшість опитаних підлітків віком 14-16 років (88 %) читали (дивилися) майже усі романи (фільмів) з серії про Гаррі Поттера**.** Серед улюблених романів (фільмів) про Гаррі Поттера майже половина опитуваних назвали усі, крім **«Гаррі Поттер і Таємна кімната». Більшості підлітків подобаються їх с**южет та герої (особливо Герміона Грейнджер, Гаррі Поттер та Драко Мелфой) **за** їх розум та красу. На гумор героїв вказала незначна кількість опитуваних.

Гумор в романах Джоан Роулінг про Гаррі Поттера вказує на домінантні ознаки її авторського стилю, постають засобом розкриття характерів головних героїв, увиразнюють та посилюють конфліктні ситуації, дають змогу їх носіям проявити себе як неповторну особистість, що критично ставиться до недоліків інших героїв, усталеного ладу та не боїться кинути їм виклик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ролінґ Дж. К. Гаррі Поттер і Таємна кімната. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. 252 с
2. Ролінґ Дж. К. Гаррі Поттер і Філософський камінь. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. 319 с
3. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і В’язень Азкабану. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. 383 с.
4. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і Келих вогню. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003. 672 с.
5. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і Орден Фенікса. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003. 816 с.
6. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і Напівкровний Принц. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2005. 575 с.
7. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і Дари Смерті. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2007. 637 с.

УДК 159.9

Пирог Тетяна Сергіївна,
здобувачка вищої освіти
факультету соціально-гуманітарних
технологій та менеджменту
Науковий керівник:
Нежинська Олена Олександрівна,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

КОРПОРАТИВНЕ ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ВИД ТІМБІЛДІНГУ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ КОМАНДИ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

На сьогоднішній день в умовах війни в Україні й відповідно підвищення тривожності та стресу відбулося масштабне зниження мотивації працівників. Бізнесу довелося у найкоротші терміни шукати нові підходи до роботи, аби не втратити команду. І одним із рятівних кіл стало саме корпоративне волонтерство, як вид тімбілдінгу для адаптації команди в наявних кризових умовах.

Допомога тим, хто цього потребує, тим, кому значно важче, відповідно сприяє зниженню рівню стресу людини та дозволяє вгамувати власні емоції. Так, наприклад, виготовлення власними руками окопних свічок, протеїнових батончиків або збори коштів на авто, дрони й тепловізори, плетіння захисних сіток або приготування їжі для українських захисників, які знаходяться на передовій, формує почуття гідності та самоповаги у людини, яка працює в тилу.

Team building (тімбілдінг) – спеціально розроблені заходи, які мають спрямування на згуртування єдиної, сильної та ефективної команди, члени якої спрямовані на досягнення єдиної мети, на взаємодію, взаємодоповнення один одного, підтримку, поважне ставлення та гармонійну взаємодію [1]. Основні завдання тімбілдінгу в організації / компанії полягають у наступному:

- створення та підтримка дружніх відносин у колективі;
- налагодження взаємодії між відділами, локальними, регіональними та центральними офісами;
- знайомство всіх співробітників в неформальній обстановці;
- формування сучасної корпоративної культури;
- вирішення конфліктних ситуацій;
- підвищення рівня довіри та забезпечення взаємодопомоги.

Загальновідомо, шо команда – це колектив фахівців, які мають єдині цілі, цінності та загальні підходи до реалізації цих цілей, мають взаємодоповнювальні навички, є компетентними в різних питаннях та беруть на себе відповідальність

за кінцеві результати. При цьому варто виділити такі принципи роботи команди в організації / компанії:

1. Добровільність входження в команду – ключовий принцип формування команди. До складу команди може бути включений тільки той кандидат, хто добровільно виявив готовність увійти до складу команди на основі поінформованості розуміння всіх умов її діяльності.

2. Колективне виконання роботи. Кожен член команди виконує ту частину роботи, яку йому доручила команда, а не ту, що він зазвичай виконував за завданням адміністративного начальства (останнє не виключається і в рамках команди).

3. Колективна відповідальність. Уся команда втрачає довіру, стимулювання, суспільне визнання, якщо завдання не виконано кимось з членів команди.

4. Орієнтованість оплати праці на кінцевий результат загальної командної роботи.

5. Гідна значимість стимулювання команди за кінцевий результат [3].

Необхідно зазначити, що корпоративне волонтерство – це *добровільні заходи, під час яких працівники долучаються до різноманітних суспільно корисних програм за підтримки своєї компанії [2]*. Загалом **волонтерство – це відновлення мотивації всього колективу, а** також це і дієвий стимул для працівників на високому рівні виконувати свою роботу, що в свою чергу сприяє зростанню стабільності та успішності всієї організації / компанії.

Важливим разом із цим відмітити, що корпоративне волонтерство – це унікальний кейс для бізнесу. Так, свою популярність корпоративне волонтерство здобуло ще під час початку пандемії, коли більшість людей перейшли на дистанційну роботу, а керівникам важливо було не розгубити своїх працівників і підтримувати корпоративний дух. **Корпоративне волонтерство** стало унікальним кейсом у сфері бізнесу та продемонструвало чималі переваги для працівників, а саме: розвинути комунікабельність, отримати моральне задоволення та відчути себе причетним до спільної справи і важливим для команди. Але найголовніше – гордість за приналежність до компанії та краще розуміння її цінностей [4].

Вирізняють переваги волонтерства для працівників компанії:

- **саморозвиток:** «прокачує» емпатію та емоційний інтелект, тренує практично всі основні soft skills;
- **самооцінка:** збільшує впевненість у власних силах, дає привід пишатися собою та своєю роботою;
- **життя в суспільстві:** розширює список контактів, тренує комунікабельність та вміння працювати в команді, сприяє зближенню з колегами за межами офісу організації / компанії;

- **професійна реалізація:** прищеплює гордість за приналежність до компанії, дає змогу краще зрозуміти філософію та цінності бізнесу, працювати на рівних, демонструвати власні професійні та особистісні якості [5].

Корпоративне волонтерство сприяє як персональному, так і професійному розвитку працівника, що є особливо важливим в кризових умовах, у яких зараз перебуває кожен у нашій країні, та, відповідно намагається допомогти якнайшвидше наблизити перемогу України у цій страшній війні. Людина під час волонтерської діяльності відчуває себе важливою та отримує моральне задоволення від того, що може допомогти іншим і таким чином в цілому робить світ кращим.

Висновки. Таким чином, усе вищевикладене свідчить про те, що корпоративне волонтерство є невід'ємною частиною тімбілдінгу компанії, яке не тільки об'єднує команду, а й підвищує самооцінку кожного учасника, адаптує його до життєвих та кризових сьогоднішніх ситуацій. Людина відчуває себе значущою, стає більш впевненою в собі та своїх здібностях. Разом із цим розвивається колективна відповідальність та добровільність входження в колектив, оскільки корпоративне волонтерство – це добровільна робота. Отже, корпоративне волонтерство допомагає на всіх етапах формування та розвитку колективу, у т.ч. дає змогу згуртувати команду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психологія тимбілдингу / О. Г. Романовський, В. В. Шаполова, О. В. Квасник, Т. В. Гура. Харків : Друкарня Мадрид, 2017. С. 6. URL : http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/36676/1/Book_2017_Romanovskyi_Psykholohiia_tymbildynhu.pdf

2. Перерости тимбілдинг: як корпоративне волонтерство може приносити користь громадам та бізнесу. URL : https://sostav.ua/publication/pererosti-timbl-lding-yak-korporativne-volonterstvo-mozhe-prinositi-korist-93251.html

3. Психологія бізнесу : навч. посібник / Р. А. Калениченко, А. С. Коханець, О. О. Нежинська. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 270 с.

6. Волонтерство в бізнесі як частина фронту війни за Незалежність України: досвід IBOX BANK. URL : https://ua.news/ua/money/volonterstvo-v-biznese-kak-uchastok-fronta-vojny-za-nezavisimost-ukrainy-opyt-ibox-bank

7. Туристична компанія «Ukraine Travel Lab». URL : https://ukrtravellab.com.ua/korporatyvne-volonterstvo-trend/

УДК 316:305-055.2

Полюхович Марія Петрівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ТЕБ-21-1
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук,
Державний податковий університет

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КАР'ЄРИ

У сучасному світі погляди на роль чоловіків і жінок у сфері професійних стосунків зазнавали еволюції. Професійна кар'єра стала можлива як для чоловіків, так і для жінок. Гендерно -типові відмінності у виборі професії і розвитку є досить стійкими і проявляються вже в дитинстві.

Протягом всього XX ст. стрімко зростала зайнятість жінок професійною працею. Раніше поняття кар'єра можна було віднести лише стосовно чоловічого населення. Однак наразі кар'єра стала важливою частиною життя багатьох сучасних жінок. Жінки активно залучились до усіх сфер діяльності [1].

Вирівнювання прав чоловіків та жінок призвело до чисельних досліджень в сфері «гендеру». Поняття «гендер» істотно відрізняється від поняття «стать», яке характеризує біологічну ідентифікацію як чоловіків, так і жінок. З точки зору біології, стать є очевидною з моменту народження, а відчуття людиною своєї приналежності до певного гендеру виховується протягом всього життя, протягом якого вона усвідомлює ті поведінкові нормативи, які будуть характеризувати її як чоловіка чи жінку [1].

Кар'єра чоловіків і жінок – це процес успішної реалізації індивідуальних здібностей у конкретних видах праці, що дає змогу досягти більш повної самореалізації та самореалізації через підвищення соціального статусу. Виконувати професійну діяльність може особа будь-якої статі. Більшість обмежень досить умовні, вони накладаються суспільством, традиціями, а також пов'язані з індивідуальними професійними уподобаннями.

У контексті аналізу гендерної специфіки професійної діяльності ключовим є зіставлення психологічних особливостей як чоловіків так і жінок, які мають однакову фахову підготовку, подібний соціальний статус та займаються обмеженим видом трудової діяльності.

Серед різноманітних вказівок щодо вибору кар'єри чоловіки, як правило, більше прагнуть займатися підприємницькою діяльністю, менеджментом і

відчувають потребу створювати нові продукти, послуги чи організації. Жінки на роботі прагнуть до незалежності, стабільності, безпеки та професійної компетентності. Умови праці, особливості гігієни праці та особистої гігієни, організації роботи є важливими мотивами для жінок у виборі роботи. Жінки часто розглядають кар'єру як особистісне зростання, самореалізацію, а чоловіки – як перспективну та престижну посаду.

Американський дослідник Д. Сьюпер запропонував одну з перших психологічних класифікацій кар'єр. У ній виділено чоловічі і жіночі типи кар'єр залежно від чергування професійних спроб і періодів стабільної роботи.

Чоловічі типи кар'єр:

1) стабільна кар'єра, коли суб'єкт відразу після навчання займається професійною діяльністю і незмінно слідує обраному шляху;

2) звичайна кар'єра, коли після навчання відбувається серія професійних спроб, які закінчуються стабільною службою;

3) нестабільна – з чергуванням професійних спроб і періодів стабільної роботи; кар'єра із множиною спроб, коли людина часто змінює вид діяльності, не маючи стабільної роботи.

«Жіночі» моделі кар'єри:

1) стабільна - кар'єра домогосподарки;

2) конвенціональна (звичайна) - заміжжя після короткого періоду роботи поза домом, далі - кар'єра домогосподарки;

3) стабільна професійна кар'єра - робота як справа життя, виражені професійні прагнення і інтереси;

4) модель подвійного шляху - робота поза домом одночасно з веденням домашнього господарства;

5) перервана - робота до заміжжя, потім перерва на народження і виховання дітей, а після повернення до професійної праці;

6) нестабільна - множинне чергування періодів роботи і ведення домашнього господарства;

7) модель множинних проб - зміна професій без стабілізації в якої-небудь однієї.

Дослідження науковців дозволяють зробити порівняльну характеристику ділових та особистих якостей чоловіків і жінок. У жінок перші позиції займають такі якості і вміння:

- вміння йти на компроміс, гнучко вести переговори, враховуючи позиції інших сторін;
- впевненість у собі і своїй місії;
- вміння діяти в ситуації конфлікту і загрози ризику ;
- постійна готовність до змін, нововведень;

- здатність швидко робити вибір;
- вміння ефективно використовувати здібності і уміння інших людей;
- адекватне ставлення до нововведень, здоровий консерватизм;
- вміння протистояти тиску і натиску, відстоювати свою позицію;
- уміння жити сьогоденням, «тут і зараз»;

У чоловіків відзначені наступні провідні якості і вміння:

- постійна готовність до змін, до нововведень;
- вміння при необхідності нав'язувати свою позицію;
- вміння відчувати себе вільним і отримувати вигоду в межах прийнятих обмежень і правил;
- вміння ефективно використовувати здібності і уміння інших людей;
- вміння використовувати чужі ідеї для реалізації своїх цілей;
- вміння діяти в ситуації конфлікту і загрози ризику;
- впевненість у собі і своїй місії [2].

Таким чином, чоловіки та жінки відчувають однакові емоції, але виражають їх по-різному. Важливим питанням є різні методології, які використовуються для оцінки роботи чоловіків і жінок. Незалежно від об'єктивних результатів роботи жінок, їм менше платять, вони мають менше інформації та більш жорсткі терміни виконання будь-якого завдання. Жінок сприймають як некомпетентних, нелогічних тощо, без жодного об'єктивного виправдання. Щоб стати лідером, жінки повинні зіткнутися з більшою кількістю перешкод, ніж чоловіки.

Висновок. Гендерні відмінності в професіях не такі великі, як прийнято вважати, вони просто обґрунтовані лише біологічною статтю. На гендерний аспект професій впливає велика кількість зовнішніх факторів, які створюють багато обмежень, заснованих на гендерних ролях і соціальних стереотипах. Професійні гендерні проблеми для жінок включають: низьку зарплату, низький статус, меншу владу та важкий тягар домашньої роботи. Проблеми чоловіків включають недостатню соціальну підтримку, фізичні проблеми через перевтому та ризиковану поведінку. Ці обмеження свідчать про те, що ролі мають змінитися: жінки можуть займати «чоловічі» посади, а чоловіки — «жіночі».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Степанова Е.Р. Особливості побудови жіночої та чоловічої кар'єри: мотиви, перешкоди, перспективи кар'єрного просування – Режим доступу: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/16262/1/C%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f%20%d0%a1%d1%82%d0%b5%d0%bf%d0%b0%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b0.pdf

2. Синякова В.Б. Гендерні аспекти кар’єри - Режим доступу: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19934/Syniakova.pdf?sequence=1&isAllowed=y

3. Особливості жіночої і чоловічої кар'єри – Режим доступу: https://stud.com.ua/161248/menedzhment/osoblivosti_zhinochoyi_cholovichoyi_karyeri

4. Гришак С. М. Підготовка майбутніх спеціалістів соціальної сфери до реалізції ідеї гендерної рівності в професійній діяльності : дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.05 / Луганськ. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Луганськ, 2007. 269 с.

5. Лисак н. О. Гендерні особливості в процесі становлення професійної кар’єри – Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/51493/1/ilovepdf_com-70-73.pdf

УДК 159.923.33

Поснова Тетяна Вікторівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСМЗ 22-1
Науковий керівник:
Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ

Виникнення категорії «емоційний інтелект» пов′язане із дослідженням проблем взаємозв'язку емоцій і перцептивно-когнітивних функцій людини. Вперше дослідження емоційного інтелекту було започатковано в роботах Е.Торндайка, Г.Гарднера. Хоча підгрунття для виокремлення емоційного інтелекту в окрему категорію було створене ще на початку ХХ століття, сама категорія «емоційний інтелект» з'явилась тільки в кінці століття. Американські дослідники Дж.Майєр та С.Селовей у 1990 р. визначили емоційний інтелект як групу ментальних здібностей, що сприяють усвідомленню і розумінню власних емоцій та емоцій інших людей [5].

Для конкретизації характеристики емоційного інтелекту, варто проаналізувати його співвідношення із змістом інших понять, які суміжні із сферою дослідження емоційного інтелекту, таких як соціальний інтелект, емоційна компетентність та емоційне мислення.

Так, у науковій літературі спостерігається схожість концептуально – операціонального складу емоційного і соціального інтелекту. Деякі науковці розглядають емоційний інтелект як складову, чи форму соціального інтелекту. Так, Власова О. виділяє емоційний інтелект в структурі соціальних здібностей, Ріггіо Р. включає у систему соціальних навичок спілкування емоційну чутливість, емоційну виразливість, емоційний контроль [4]. Дж.Майер і С.Селовей досліжують «соціальну компетентність» як форму вираження соціального інтелекту, а «соціальну чутливість» – як форму вияву емоційного інтелекту [6, с. 61].

Поняття «емоційна компетентність» було введено у психологію майже разом із поняттям «емоційний інтелект». У 1990 році Саарні К. включила до складу емоційної компетентності сукупність когнітивних здібностей, соціальних навичок і емоційного досвіду. Недостатня операціоналізація поняття

призвела до методологічної невизначеності: емоційний інтелект почали ототожнювати з емоційною компетентністю. Так, Д.Гоулмен виділив у складі емоційної компетентності два споріднених компоненти («особистісна компетентність» та «соціальна компетентність») і відніс до її структурного змісту елементи, які складають структуру емоційного інтелекту [5, с. 142].

Більш вузьким, по співвідношенню до змісту емоційного інтелекту, є поняття «емоційне мислення». Так, Г.Орме емоційне мислення ототожнює з емоційним інтелектом, змістовна сутність емоційного інтелекту пояснюється специфічно – «емоційний інтелект це не лише розуміння, це ще й прийняття найкращих рішень» [4, с. 18]. Разом з тим, І.Андрєєва звертає увагу на суттєву відмінність поняття емоційного мислення від інших категорій емоційно-інтелектуального змісту – «емоційне мислення - це процес переробки емоційної інформації» [4, с. 32].

Отже, існують відмінності між емоційним інтелектом і суміжними поняттями (соціальний інтелект, емоційна компетентність, емоційне мислення), унаслідок чого емоційний інтелект визначити як компонент пізнання, спрямований на внутрішній світ особистості, як засіб накопичення і реалізації емоційного досвіду.

Саме в усвідомленні емоційних переживань, що пов′язані з перетвореннями у внутрішньому і зовнішньому світі, і виявляється роль емоційного інтелекту. Так, К.Роджерс, вважає, що відкритість переживанню (що включає емоційність і рефлексію) є найбільш важливою характерною рисою повноцінного функціонування людини. Осмислення емоційних переживань як правило, сприяє конгруентності оцінки та підвищенню ступеню прийняття себе та інших; в той час як ігнорування емоційних переживань (особливо дискомфортних) призводить до їх нагромадження у підсвідомості, що викликає відчуття тривоги і порушує конгруентність оцінних суджень [3].

Інформація, що наводиться вченими про зв′язок між усвідомленістю переживань і повноцінним функціонуванням, між самоприйняттям, комфортними емоційними переживаннями і відчуттям психологічного благополуччя [198], між емоційним ставленням до життя, до себе, до інших та відчуттям суб′єктивного благополуччя, дають можливість розглядати емоційний інтелект як важливу умову створення позитивних уявлень про себе, інших та якість життя.

Будь-яка стресова ситуація супроводжується виникненням напруження, яке може викликати переживання дискомфортних станів. В межах суб′єктного підходу, стрес – це переживання суб′єктом стану неспроможності реалізувати власні прагнення, що може мати різні наслідки, залежно від значущості цих

прагнень для даного суб′єкта, наявності у нього достатніх внутрішніх ресурсів для подолання стресової ситуації [3]. Актуалізація внутрішньоособистісного потенціалу подолання стресової ситуації проявляється у здатності людини до управління своїми емоціями. Процес управління емоціями пов'язаний із проблемою співвідношення раціонального і емоційного функціонування особистості.

Ґрунтуючись на положенні, що емоційний інтелект є мірою поєднання раціонального та емоційного в людині [2], можна розглядати цей емоційно-інтелектуальний конструкт як внутрішню детермінанту вибору копінг-поведінки. Так, роль емоційного інтелекту в стресових ситуаціях виявляється у здійсненні вибору між прийняттям чи уникненням дискомфортних станів, що визначає особистісний вибір суб′єкта переживання емоцій.

Зростання рівня внутрішньо-особистісного емоційного інтелекту пов′язане із посиленням відчуття впевненості у власних силах, і, разом з тим, із критичністю та скептицизмом [2]. Управління власними емоціями, як правило, сприяє зниженню домінантності, збільшенню поступливості та довірливості [4]. Це пояснюється здатністю осіб з високим рівнем емоційного інтелекту до нейтралізації емоцій, що пов′язане з агресивними імпульсами.

Вагомим чинником, що забезпечує успішність процесу адаптації особистості, є емоційний інтелект як здатність до розуміння і управління емоціями. Отже, можна підсумувати, що основними сферами соціально-психологічної адаптації, на які впливає емоційний інтелект, є когнітивна- сфера уявлень про себе, інших та якість життя), емоційна - сфера емоційного самопочуття, поведінкова – тобто сфера комунікативної поведінки. Таким чином, роль емоційного інтелекту в процесі адаптації особистості проявляється в усвідомленні емоційних переживань, що сприяє здійсненню комунікативного вибору суб’єкта переживання між внутрішньою та зовнішньою стороною спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вайсбах Х. Эмоциональный интеллект / Х. Вайсбах, У. Дакс. М.: Лик-Пресс, 1998. 160 с.

2. Дерев′янко С.П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища

3. Емоційний інтелект як чинник розвитку професійного самовизначення майбутнього психолога. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18474/Suboch_Emotsiinyi_intelekt_yak_chynnyk_rozvytku_profesiinoho_samovyznachennia.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену,основні функції: монографія. К.: 2003. – 159 с

5. Gardner H. Multiple intelligences: the theory in practice / H. Gardne. NewYork : Basic Books, 1993. 304 p.

6. Mayer J.D., Salovey P. The Intelligence of emotional intelligence / J.D. Mayer,P. Salovey // Intelligence. 1993. V.17. No 4. P. 433–442

УДК159.9:316.6

Прохорова Лідія Володимирівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У СПІВРОБІТНИКІВ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Процес комунікації, як це відзначають вчені протягом вже цілих тисячоліть, починаючи з часів Аристотеля і до наших днів, може набувати різні форми свого прояву в залежності від зовнішніх і внутрішніх умов навколишнього середовища, числа учасників, істинних і декларованих цілей взаємодіючих сторін, засобів і стратегій виконання і ін. Безліч чинників впливають на визначення функцій комунікації. У реальному комунікативному процесі, навіть в одному окремо взятому комунікативному акті, можуть поєднуватися кілька функцій, одна або дві з яких будуть основними, визначальними. У зв'язку з цим можна вести мову про функції комунікації в цілому, а також можна говорити про функції окремих комунікативних актів і комунікативних подій.

Науковець Л. Баркер визначає поняття комунікація, як «процес взаємопов'язаних елементів, що працюють разом, аби досягти необхідного результату або мети» (6).

К.Мортенсен вважав, що „комунікація має місце, коли люди надають значення поведінці, пов'язаній з повідомленнями" (7).

Тому закономірно, що успішність реалізації комунікативної діяльності в процесі комунікації визначається комунікативними здібностями працівників підприємства. До їх структури включені: комунікативні знання та вміння, комунікативна компетентність, комунікабельність в області міжособистісних інформаційних взаємодій. Зміст поняття «комунікативні здібності» невід'ємно пов'язаний з розумінням сутності спілкування, його значенням не тільки в професійній діяльності, а також в житті людини.

Комунікативні здібності працівників комунальних підприємств так само важливі, як і їх професійна компетентність. І в даному випадку мова йде не про ораторські здібності співрозмовника, а про особливий стиль спілкування, коли важлива інформація подається коротко та зрозуміло, вміння пояснити

складні терміни та процеси так, щоб позбутися зайвих не порозумінь. Донести до клієнта інформацію спокійно, зрозумілою для нього мовою. Комунікативні здібності персоналу – це особливий вербальний інструмент, який допомагає створити доброзичливу атмосферу в комунальному закладі.

Вивченню комунікативних конструктів поведінки та проблем комунікативної компетентності присвячено праці багатьох вітчизняних та іноземних дослідників, зокрема таких: О. Борисюк (Borysiuk, 2014), Т. Гарасимів (Harasymiv, 2015), В. Нога (Noha, 2012), Н. Чабанюк (Chabaniuk), Н. Шалигіна (Shalyhina, 2013) та ін.

Комунікативний характер діяльності визначає тенденційність поведінки працівників. Адже комунікативність передбачає не лише повідомлення якоїсь інформації, але й спонукання до дії. Взаємовідносини працівників мають бути побудовані за чіткими правилами комунікутування, що забезпечить стабілізацію вербальних і невербальних міжсуб'єктних взаємовідносин через координацію поведінки кожного окремого члена колективу. Одна з теорій міжсуб'єктного спілкування (А. Бодальов) доповнює процес комунікації поняттям саморозкриття (Я-повідомлення). Тобто, крім предметного повідомлення (про що йде мова), ставлення до слухача (мотив повідомлення) й заклику (що треба робити), комунікант вкладає у сказане особистісне, наповнює процес спілкування суб'єктивно-оцінювальним компонентом.

Професійна комунікативна компетентність - складне психологічне утворення, що формується на базі комунікативного потенціалу людини в умовах конкретної фахової діяльності, що можна відобразити у вигляді системи значущих для працівника відносин, умінь і навичок спілкування. Ефективність професійного спілкування визначається рівнем комунікативної компетентності його учасників, і, насамперед, самого працівника. Для належного рівня комунікативної компетентності необхідно мати розвинуті міжособистісні сприйняття й уміння, іншими словами, здібності й уміння правильно сприймати оточуючих осіб: хоча б у загальному вигляді визначати характер особи, її настрій і внутрішній стан у конкретній ситуації взаємодії та на основі цього шукати адекватний стиль і тон спілкування в кожному конкретному випадку. Також необхідно, щоб у людини були сформовані уміння спілкуватися в різноманітних ситуаціях з особами різного віку та різної міри близькості відносин. Крім того, важливим є уміння співробітництва в різних видах діяльності, наприклад, обговорювати проблеми й координувати зусилля з колегами по роботі, вирішувати питання під час різних нарад, зборів, проводити бесіди з клієнтами, які проходять у справі. Ще однією важливою складовою комунікативної компетентності є комунікативна культура. Під зовнішньою культурою ми розуміємо

ступінь та форму їх реалізації у виробничій діяльності та повсякденних взаєминах. Це, нарешті, рівень вихованості людини, її вміння належним чином поводитись як у професійному середовищі, так і поза ним.

Таким чином, комунікативна компетентність працівника комунального підприємства становить сукупність знань, умінь, навичок і компетенцій, за допомогою яких він може конструктивно спілкуватися та взаємодіяти в будь-яких ситуаціях.

Прийнято вважати, що людина понад 70 % свого часу витрачає на комунікацію (1).

Вважається, що головні характеристики комунікації:

а) вербальна, це звичне, традиційне використання мови;

б) невербальна, це міміка, жест, поза, тип одягу, зачіска, інтонація, тембр голосу, невербальна комунікація видає, чи людина говорить правду, чи лукавить.

Існують також різновиди комунікації:

а) усна, яка передбачає реагування учасників, передає нюанси та відтінки розмови;

б) письмова це те, що вимагають державні установи (заяви, розпорядження тощо), листування, привітання тощо;

в) друкована, це різновид масової комунікації, спілкування з багатьма (відділяє від письмової Й.Вахек Празька лінгвістична школа).

Комунікацію розділяють також за формою:

а) формальна, це офіційні ситуації, контрольовані учасниками, наприклад, телерадіоефір, інтерв'ю, навчальний процес;

б) неформальна, це відсутні заздалегідь підготовлені тексти, невимушений характер розмови.

Класифікація комунікації поділяється за кількістю співрозмовників (1):

- внутрішня комунікація, розмова з собою, наодинці;
- між людська комунікація – розмова між двома людьми, діалог;
- комунікація в малих групах – 3-5 осіб;
- публічна комунікація – 20-30 осіб і більше, має місце функціональний розподіл:

а) активний промовець і пасивна аудиторія;

б) організаційна комунікація (100 і більше осіб) – спілкування між представниками однієї організації, пов'язане багатьма комунікаційними ситуаціями, в яких формується мікроклімат фірми, заводу, навчального закладу, міністерства тощо. Тут з'являється ієрархічна комунікація: від вищих до нижчих. Може виникнути розбіжність між формальним (призначеним нагорі) та неформальним (реальним) лідерами.

- масова комунікація – 1000 і більше учасників, тобто газети, журнали, телебачення, радіо, інтернет, кінофільми, книжки тощо.

Комунікація – це складний процес з багатьма моделями порозуміння.

Дж.Фіске (2) поділяє всі теорії (моделі) на два класи:

1. Комунікація – це передача повідомлень. Важливий не аналіз, а факт, точність його передачі від джерела до одержувача. Роль адресата (той, хто отримує інформацію, або той, кому скеровано повідомлення) мінімізована, або – досить пасивна, залежна від адресанта (той, хто скеровує сигнал, повідомляє, адресує інформацію)

2. Комунікація – це виробництво та обмін значеннями. Вивчення текстів та культур. Тут в адресата першочергове значення. Повідомлення не стільки передається адресантом, скільки породжується (генетично відтворюється) адресатом.

Висновок. Отже, комунікація – це свідоме прискорення процесів інформаційного обміну, в зв'язку з чим набагато збільшується ефективність таких обмінів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Почепцов Г. Теорія комунікацій. – К., 1999. –308 с. Електронний ресурс: http://socium.ge/downloads/komunikaciisteoria/pochepcov%20teoria%20komunikacii.pdf

2. Дж.Фіске Fiske J. Introduction to communication studies. – London, 1990

3. Ємяшева М. Ю. Психологічний підхід до вивчення комунікативної компетентності. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Київ : Гнозис, 2015.

4. Вторникова Ю. С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи Витоки педагогічної майстерності. Полтава, 2011.

5. Корніяка О.М. Вивчення розвитку комунікативної компетентності студентів//Психолінгвістика:Зб.наук. праць ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди”. – Переяслав-Хмельницький: ПП“СКД”, 2009. – Вип.

6. Л.Баркер. Barker L.L. Communication. – Engelwood Cliffs: Prentice Hall, 1984. – P.

7. К.Мортенсен. Mortensen C.D. Communication: the study of human interaction. – N.Y., 1972. – P.14.

УДК 159.9.072.433

Рапацька Олена Сергіївна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПМПФ-20-2
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сучасної практики психологічне подолання стресу неминуче апелює до процесу адаптації правоохоронця в умовах воєнного стану. Так на сьогодні є актуальним далеко невипадкове питання щодо соціально-психологічного інтересу до проблеми адаптації правоохоронців до виконання службових обов'язків та психологічного подолання стресових явищ під час війни. Саме вимоги бойової та правоохоронної діяльності не лише неминуче актуалізують особистісний потенціал правоохоронця, але й ставлять перед ним завдання щодо постійного його розвитку й оновлення.

Потрапивши в екстремальні умови та різного роду стресові ситуації, кожен правоохоронець переживає великі, а подекуди й граничні навантаження, спостерігаючи за тим, що відбувається навколо нього. Він напружено міркує, оцінює, робить для себе висновки, приймає рішення, підшуковує способи та стратегії поведінки, мобілізує власні сили й можливості, переборює внутрішні труднощі і коливання, підкорює свою поведінку вирішенню службових завдань тощо [1, с. 196]. Можемо стверджувати те, що відбувається в його психіці, неминуче відбивається на якості професійної діяльності.

І.М. Охріменко доцільно наголошує, що «професійна адаптація сучасного правоохоронця до екстремальних ситуацій війни ґрунтується насамперед на провідних механізмах соціально-психологічної адаптації. При цьому соціономічний зміст правоохоронної діяльності визначає важливе місце саме ефективності соціальної взаємодії у тому професійному середовищі, в якому безпосередньо реалізується службова активність. Тому для успішної психічної адаптації насамперед в умовах війни необхідною є підтримка з боку професійної групи, можливість безперешкодної комунікації та здатність налагоджувати якісні міжособистісні стосунки у внутрішньому та зовнішньому контурі. Тим паче, що від ефективності мікросоціальної взаємодії такого складного та

психологічно насиченого типу соціономічних професій, до яких відноситься й правоохоронна діяльність, в істотній мірі залежать відчуття приналежності до конкретної соціальної групи, засвоєння професійних ролей й відповідальності за результати власної службової діяльності» [1, с. 264].

Варто також погодитись з думкою І.М. Охріменко, яка зауважує, що екстремально-психологічні фактори військових дій та забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану по-різному впливають на психіку правоохоронців. Якщо вести мову про базову психологічну підготовку, то для психічної активності правоохорнців в стресогенних умовах характерними є:

– загострене почуття обов'язку, відповідальності й рішучості, поєднане з бажанням безумовно і якісно вирішувати службові завдання;

– прояв сил й можливостей під час виконання службових обов'язків;

– підвищена енергійність й активність, велика наполегливість та завзятість у досягненні мети;

– діяльнісний максималізм, який виявляється в прагненні домогтися результату, причому найвищого;

– підвищена пильність, уважність, спостережливість, швидка й чітка робота інтелектуальної сфери;

– зібраність і постійна готовність до будь-яких несподіванок, до швидких реакцій на будь-які зміни обстановки й виникнення небезпеки;

– стійкість до тимчасових невдач тощо [1, с. 264-265].

Так В. В. Донецко зазначає, що при визначенні актуального психоемоційного стану поліцейського психолог зосереджується на: психоемоційній стійкості, урівноваженості; самоконтролі психічних станів; рівні агресивності; наявності ознак дистресу, дезадаптації, психоемоційному вигорянні, психологічній травмі і робить висновок щодо загального рівня адаптованості працівника поліції до виконання професійної діяльності в умовах війни [3, с. 35].

Варто врахувати, що стресові ситуації працівників правоохоронної сфери в умовах військових дій пов'язані з динамічністю розгортання подій, необхідністю швидкого прийняття рішень, особливо у випадках підвищеної відповідальності за правові наслідки прийнятого рішення, режимом й характером діяльності, що в сукупності здатне посилюватися активним протиборством локального криміногенного елементу, підривними діями представників диверсійно-розвідувальних груп та колаборантів тощо.

Отже, можемо підсумувати, що війна для кожної людини – надзвичайний психологічний подразник, саме тому будь-яка особистість, якою б вона не була підготовленою, все рівно повинна пройти не звичну для неї адаптацію. Проте, саме сектор правоохоронної сфери має відрізнятись особливою психологічною підготовкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мохорєва О.М. Психологічний супровід працівників поліції в умовах війни. *Збірник матеріалів ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ. 2022. С. 195-197.

2. Охріменко І.М. Потенційні зміни особистості поліцейського в умовах війни та воєнного стану. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві*. Львів. 2022. С. 263-267.

3. Доценко, В. В. Особливості психологічного супроводу працівників поліції в умовах війни. *Забезпечення психологічної допомоги в секторі Сил оборони України: зб. тез Всеукр. міжвід. психол. форуму*. Київ. 2022. С. 33-37.

159.9:159.96

Ревенко Олександр Сергійович,
студент навчальної групи ПММП-22-1
ННІ економічної безпеки та митної справи
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Війна в каїні торкнулася кожного українця, починаючи від новонародженої дитини (або ж дитини яка в утробі матері), закінчуючи старенькими бабусями і дідусями. Війна є стресом кожного громадянина нашої держави. Психологічний стан та психічне здоров'я під час військових дій є дуже важливим. Багато людей переживають виснаження, спустошення, втому, відчувають тривогу й паніку. За таких умов істотно зростає роль психологів щодо забезпечення своєчасного і систематичного надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки. Саме психологи являються важливим компонентом, що забезпечує розвиток особистісного, інтелектуального та професійного потенціалу суспільства.

В перші дні війни люди були розгублені, не знали що робити, куди бігти, навіювали паніку, а де-які навіть впадали в стрес. Сутність стресу, на думку Г. Сельє, полягає в активізації потреби посилювати власні пристосувальні, адаптивні функції. Ми вважаємо, що стрес – це стан людини, який вартий підвищеної уваги, загальний спосіб реагування на щось нове, несподіване, неприємне емоційним і фізичним напруженням, збудженням, мобілізацією. Стрес зазвичай виникає в умовах ризику, необхідності швидко і самостійно приймати рішення, миттєво реагувати на загрози. Усе, що нас зачіпає, виводить з рівноваги, примушує страждати, спонукає думати над причинами і наслідками, не лише переживається як стрес, а й завдяки цьому запам'ятовується, стає подією в нашому житті, джерелом нового досвіду [1, с. 1-15].

Проблемним питанням є те, що в умовах війни спілкуватися було складно, кожен замкнувся в своєму просторі, всі булі злі та роздратовані. Тож, хотілося б зауважити, що в умовах воєнного стану важливо підтримувати внутрішню комунікацію у команді – незалежно від того, продовжують люди працювати, чи роботу призупинено. Регулярне спілкування дозволяє команді впора-

тися із стресом, отримати відчуття впевненості. Війна – час відповідального лідерства. Комунікація дозволяє найбільш активним учасникам залучати спільноту до генерації загальних рішень. [2].

Великий має вплив на психологічний та психічний стан здоров'я, інформація, яку нам подають інтернет мережі чи будь-які інші канали зв'язку. У некритичної, несамостійної людини внаслідок гіпнотичного впливу мас-медіа відбуваються певні зміни психічного здоров'я. Серед порушень, як свідчать спеціалісти, превалюють не лише донозологічні – соціально-стресові розлади, а й клінічно окреслені психічні розлади в діапазоні від гострої реакції горя до посттравматичного стресового розладу. Звернемо увагу на статистику стресової ситуації під час воєнного стану в країні.

Рисунок 1 – Статустика стресової ситуації під час воєнного стану в країні

Виходячи зі статистики, можна зробити висновок, що більшість громадянам важко відповісти на дане питання. Люди намагаються не панікувати, але не виходить, вони інколи і самі не помічають. Наприклад, коли прочитавши новини з неофіційних джерел передають близьким інформацію.

Тобто виходячи із вище сказаного можна винести шляхи їх вирішення:

1) Допомагати одне одному онлайн, поширювати інформацію - теж дуже важливо. Тримати зв'язок, м'яко переконувати, підбадьорювати, жартувати - теж важливо. Берегти себе й турбуватися про своє виживання - неймовірно важливо.

2) Найкращий заспокоїти себе – це зайнятися улюбленою справою. Якщо особи подобається читати книгу, хай читає. Якщо подобається малювати, хай малює. Навіть такі випадки бувають, що хочеться співати – співайте, не важливо де Ви.

3) Усвідомлюйте власну унікальність і неповторність (що в мені є такого, чого немає в інших!), розвивай і зміцнюй їх.

4) Навчіться говорити «ні», чітко виставляючи пріоритети в житті, важливо зосередитися і зрозуміти: потрібно-непотрібно, важливо-неважливо, добре-пагано. Не витрачайте сил і часу на зайве.

І, зрештою, головне правило підтримуючої комунікації – лишатися оптимістами. Позитивне мислення мотивує співробітників. Безумовно, не варто забувати про вдячність. Завжди, і особливо зараз, важливо дякувати людям за віддану працю. Подяка – ключовий елемент зацікавленості й залучення. В умовах війни люди, які забезпечують стабільність державного апарату і керованість країни, на це точно заслуговують [3].

Отже, головною проблемою в нашій Україні є стресова ситуація населення. Тому з вищезазначеного можна підвести підсумки, що саме підтримуюче емоційне спілкування знижує стресовий поріг, мотивує жити повноцінно. Це правило актуальне у мирний та воєнний час. Війна – час відповідального лідерства. Усвідомлення цього гуртує до спільних дій і зменшує ймовірність панічно-депресивних настроїв. Адже кожен українець відчуває причетність до загальної справи. Сильні люди і команди завжди об'єднані цінностями. В умовах війни це відповідальність, доброчесність, результативність, командний дух. Ці чесноти спонукають нас йти вперед, досягати мети і перемагати. Важливо об'єднувати людей навколо добрих справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Титаренко Т. М., Дворник М. С., Климчук В. О. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. С. 1-220.

2. Алюшина Н. Психологія війни. Як знайти сили і не втратити здоровий глузд. Дорослий погляд на життя, 2022. URL: https://lb.ua/blog/natalia_aliushyna/512605_psihologiya_viyni_yak_znayti_sili_i.html.

3. Просандєєва Людмила. Психологія переживання війни: досвід України. Київський національний університет культури і мистецтв. Новини, 2022. URL: http://knukim.edu.ua/psyhologiya-perezhyvannya-vijny-dosvid-ukrayiny-2/.

УДК 378.147

Роєнко Ілля Володимирович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи 12-МГПК
Науковий керівник:
Кашпур Юрій Михайлович,
канд. психол. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ВПЛИВ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ НА РОЗВИТОК АДАПТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Проблема особистісної адаптивності набуває особливої актуальності під час складних соціально-політичних криз, які вносять суттєві зміни у життєдіяльність людини. Серед таких криз, за останні роки, можна виокремити пандемію коронавірусу Covid-19 та Повномасштабне російське вторгнення в Україну, що неодмінно зумовлює необхідність формування нових відношень з оточуючим середовищем та стратегій пристосування до нього. Для юнацького віку особистісна адаптивність виступає провідною умовою успішного самовизначення, формування світогляду, набуття соціальної компетенції та входження у доросле життя загалом.

Поняття адаптації (від лат. adapto — пристосовую) використовується у широкому спектрі наукового знання, що вказує на його загальнонауковий статус. У психологічній науці немає єдиної думки стосовно концептуального визначення та специфіки даного явища, рівно як і феномену адаптивності особистості [7]. У загальному вигляді в психології адаптація розглядається, як динамічний процес взаємодії особистості із оточуючим (соціальним) середовищем, що супроводжується активізацією індивідуальних властивостей задля пристосування до мінливих умов реальності. Метою адаптації є досягнення гомеостазу, тобто оптимального рівня рівноваги між особистістю та середовищем, внаслідок внутрішніх та зовнішніх змін, що супроводжують цей процес [4, 7].

Адаптація полягає у взаємозалежному впливі людини та оточення і передбачає активізацію усіх сфер психічної регуляції індивіда, а саме: когнітивну, емоційно-вольову та поведінкову. Цей процес здійснюється завдяки взаємодії значної кількості інтегративних чинників, що визначають усвідомлюваність/неусвідомлюваність індивідуальних стратегій регулювання поведінки та афективних реакцій, оцінку зовнішніх та внутрішніх (потреб, мотивів, інтересів) умов діяльності; гнучкість та швидкість реагування [5].

Адаптивність, як властивість та характеристика особистості, таким чином, полягає саме у здатності особистості ефективно пристосовуватись до вимог оточення, інтегруватись у нові соціальні групи, вносити зміни у зовнішнє середовище, що дозволяє розширити межі особистісної компетентності, сприяючи розвитку людини та її активної самозміни. Адаптивність визначає не лише успішність адаптації, але й самореалізації та саморозвитку особистості.

Інтегративні складові адаптивності опосередковують взаємодію людини зі світом та визначають характер процесу пристосування, його успішність. Серед таких складових можна виокремити: самоефективність, як вміння вибудовувати власну поведінку, згідно певній задачі або ситуації, відчуття особистістю власної компетентності та ефективності своєї діяльності [9]; емоційну стабільність, як загальну характеристику саморегуляції, що може бути забезпечена опосередкованим впливом інших складових адаптивності; асертивність, що позначає здатність людини відстоювати власну позицію, не порушуючи права та інтереси інших людей [8]; копінг-стратегії, як засоби скерування поведінки на подолання стресових ситуацій [2, 3]; та механізми психологічного захисту, місце яких в адаптаційному процесі має дискусійний характер [2].

Термін «механізми психологічного захисту» (МПЗ) був вперше використаний З. Фройдом, для позначення несвідомих процесів, що захищають «Его» від неприйнятних імпульсів, тривоги та негативних афектів. На відміну від З. Фройда, який пов'язував захисні механізми із неврозом та психічними захворюваннями, А. Фройд вважала, що здорова людина також потребує психологічного захисту і активного його використовує [1]. Подальші дослідження цього феномену здійснювались у межах Его-психології, а також в рамках інших концептуальних підходів.

В психологічній науці не має єдиного погляду на специфіку психологічного захисту та загальноприйнятої класифікації захисних механізмів. У широкому сенсі механізми психологічного захисту розуміють, як регуляторні механізми, що спрямовані на усунення або мінімізацію негативного впливу, пов'язаного із внутрішньою тривого, дискомфортом тощо, з метою збереження цілісності особистості та самоповаги [6, с. 19].

Дослідження адаптаційних процесів часто ускладнювала проблема диференціації МПЗ та копінг-стратегій. N. Haan (1977) розглядає подолання, захист та уникнення як складові широкого психодинамічного утворення, що регулює адаптаційні процеси, однак вказує, що психологічний захист має патологічну природу й використовується у випадку нездатності копінгу впоратись із травматичним впливом [2]. Р. Плутчик, розглядаючи МПЗ та копінги, як похідні

базових емоцій, встановлює відповідність між кожною базовою емоцією, механізмом захисту та стилем копінгу. Чимало емпіричних досліджень частково підтверджують зв'язок між зрілими МПЗ та активними копінгами, і незрілими МПЗ та копінгами, спрямованими на уникнення [3]. G. Vaillant пропонує ієрархічну модель психологічних захистів, поділяючи їх за ступенем зрілості і відповідно викривлення інформації про реальність. Вказується, що у процесі соціалізації особистість здатна освоїти більш зрілі МПЗ, що визначається ступенем їхньої усвідомлюваності. Об'єднані моделі копінгів та МПЗ у єдиний психологічний процес пропонують R. White, L. Murphy, K. Menninger та інші, вказуючи на адаптивні функції психологічного захисту. P. Cramer наголошує, що МПЗ та копінги описують принципово різні процеси. МПЗ мають несвідомий характер, у той час як копінги — концептуально свідомі реакції, що піддаються цілеспрямованій регуляції та зміні. Також P. Cramer вказує на відсутність емпіричних даних, які б підтверджували, що МПЗ пов'язані із патологією [2].

Отже, адаптивний характер психологічного захисту полягає у використанні зрілих МПЗ, що дають змогу відновити самоповагу, захистити «Его» від травматичного впливу афектів та сприймати зовнішню реальність з мінімальним викривленням. Адаптивність певних механізмів захисту залежить не лише від специфіки їхньої захисної функції, але й від ситуації, яка активізує той чи інший механізм. До прикладу, R. Lazarus вказує, що заперечення у певних випадках може бути адаптивною реакцією, хоча традиційно розглядається, як незрілий захист [2]. З одного боку, адаптивна роль МПЗ здається очевидною, оскільки саме у такому значенні здійснювалось концептуальне оформлення феномену психологічного захисту, а з іншого — проблема ефективності тих чи інших захистів постає при їхньому порівнянні.

Психологічний захист Его, як спосіб відновлення самоповаги та усунення травматичного впливу, відіграє важливу роль в організації адаптаційного потенціалу особистості юнацького віку. МПЗ активізуються під час кризових періодів, оскільки розширюється спектр потенційної загрози для «Я» особистості. Також, у юнаків зростає потреба у психологічному захисті на фоні особистісного самовизначення та прагнення до уособлення, як способу досягнення самоідентичності. Юнаки змінюють стратегію психологічного захисту, порівняно із підлітковим віком — нова стратегія характеризується використанням більш зрілих захисних механізмів, що дозволяють адекватніше сприймати дійсність. Негативний вплив МПЗ на розвиток адаптивності особистості юнацького віку можна означити двома факторами: 1) використання психологічного захисту, як провідної стратегії адаптації, ігноруючи інші інтегративні складові адаптивності; 2) домінування в індивідуальній стратегії захисту примітивних МПЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chuyko, H., Koltunovych, T., Chaplak, Y., & Komisaryk, M. (2022). Students' Defense Mechanisms and Coping Strategies in Terms of COVID-19 Pandemic. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala, 14(1), 115-138.

2. Cramer, P. (1998a). Coping and Defense Mechanisms: What's the difference? Journal of Personality, 66 (6), — 919-946 p.

3. Grebot E., Paty B., Girard Dephanix N. Styles défensifs et stratégies d'ajustement ou coping en situation stressante, L'Encéphale, 32, 2006 — 315-324 p.

4. Блажівський М.І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «психологічна», № 1, 2014. — 234-242 с.

5. Галецька І. Психологічні чинники соціальної адаптації. [Електронний ресурс] URL: http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p091.php (дата звернення 28.03.2023)

6. Кирпенко Т. М. Бохонкова Ю.О. Механізми психологічного самозахисту підлітків: монографія – Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – 176 с.

7. Ніколаєнко С., Ніколаєнко О. Поняття адаптації в різних напрямках психології. [Електронний ресурс] URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39533/08-Nikolaienko.pdf?sequence=1 (дата звернення 28.03.2023)

8. Санніокова О.П, Санніков О.І., Подоляк Н.М. Діагностика асертивності: результати апробації методики «ТОКАС». Традиції та новації сучасної освіти в Україні, «Наука і освіта», №3, 2013 — 140-144 с.

9. Хавула Р. Психологічні особливості становлення самоефективності в юнацькому віці. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 17, 2017 — 348-355 с.

УДК 373.3.015.31:688.727.9

Рябчун Олена Василівна,
здобувачка вищої освіти
академічної групи ПНК-31
Науковий керівник:
Корчова Галина Леонідівна,
канд. пед. наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва і архітектури

ІНТЕГРАЦІЯ LEGO-НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У XXI столітті дуже швидко розвиваються інформаційні технології в освіті. Нові тенденції реформування та особливості перебудови освітнього процесу загальної середньої школи відкривають можливості для впровадження LEGO-технології в умовах Нової української школи. Головним завданням сучасної освіти є створення умов та середовища для різностороннього розвитку дитини, яка є майбутнім нашої держави. Для цього необхідні нові методи навчання, які сприятимуть покращенню розвитку оперативної пам'яті, творчому підходу, ментальній гнучкості, формуватимуть комунікативні та соціальні компетентності. Використання ЛЕГО-навчання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) допоможе розвинути та опанувати навички, які притаманні сучасній молоді.

Згідно з О. Петегирич та Л. Петегирич, «LEGO – одна з найвідоміших і поширених нині педагогічних систем, що широко використовує моделі реального світу і предметно-ігровий осередок навчання і розвитку дитини» [1]. Автори статті стверджують: «Перспективність застосування LEGO-технології зумовлюється її високими освітніми можливостями: багатофункціональністю, технічними та естетичними характеристиками, використанням у різних ігрових і навчальних зонах» [1]. Підкреслимо, що в ігровому соціумі у дітей з'являються ідеї сценарію діяльності. Якщо дитина вподобала матеріал, то більше часу вона приділить грі та навчанню. Гра розвиває пам'ять, думку, почуття та ін., а матеріали з наборів LEGO сприяють процесу пізнання та розвитку в здобувачів середньої освіти.

Заняття з LEGO Education дають:

- безмежні можливості у розкритті потенціалу дитини, розвитку логічного мислення, пам'яті, моторики рук;

- формулювання та висловлення власних думок, вміння фантазувати та відтворювати в реальний світ;
- уміння контролювати свої емоції, ставити та досягати власної цілі;
- взаємодіяти з колективом, набуття навичок співробітництва;
- мати право на помилку;
- вміння сконцентровувати увагу та мати самодисципліну;
- можливість бути інноваційним, гнучким, цілеспрямованим, продуктивним, творчим;
- вміння працювати з медіа, інформацією та опанувати навичками інформаційно-комунікаційних технологій.

Пропонуємо фрагмент уроку для учнів 7 класу з використанням LEGO Education.

Тема: Механічна енергія. Кінетична енергія.

Мета уроку: ознайомити учнів із поняттям механічної енергії, її видів та характеристик; застосовувати наукові методи пізнання, спостереження фізичних явищ, проведення дослідів, простих експериментальних досліджень, прямих і непрямих вимірювань з використанням аналогових і цифрових вимірювальних приладів; оволодіти методами навчально-дослідницької та проектної діяльності, вирішення творчих завдань, моделювання, конструювання та естетичного оформлення виробів; формувати знання про алгоритмічні конструкції, логічні значення і операції.

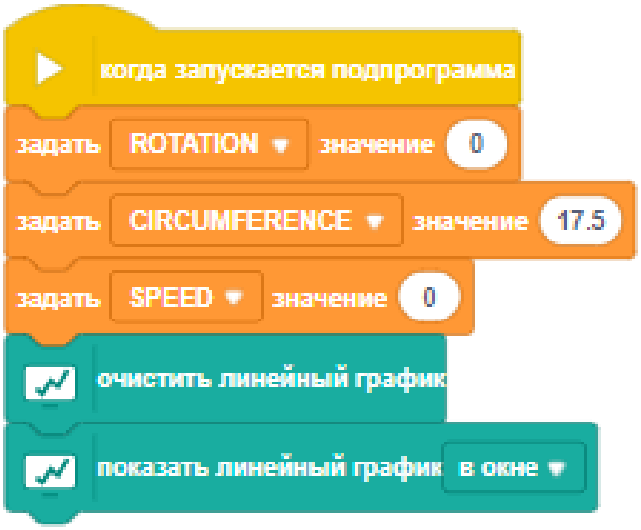
Хід уроку:

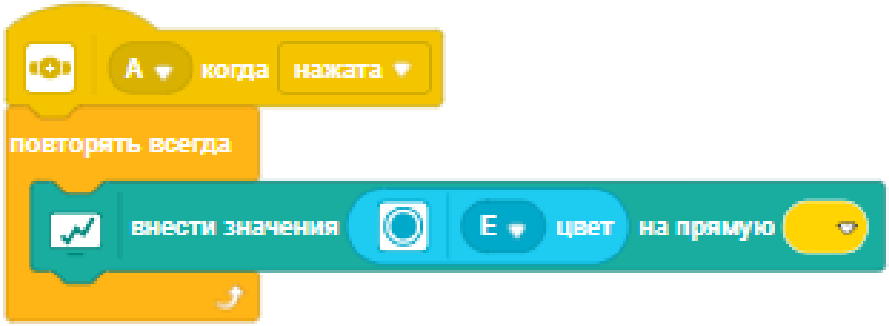
1. Вивчення нового матеріалу.
2. Конструювання та дослідження.

Зараз ми проведемо експеримент, метою якого є вимірювання відстані, пройденого за певний час, і будемо використовувати оборот колеса в якості одиниці вимірювання. На основі графіка, що показує залежність кількості обертів колеса від часу, побудуємо графік залежності пройденого відстані від часу, а потім спробуємо побудувати графік залежності швидкості від часу. І нарешті, використовуючи значення максимальної швидкості, вирахуємо значення кінетичної енергії за такою формулою: $Ek = ½mv2$ m = 305 g.

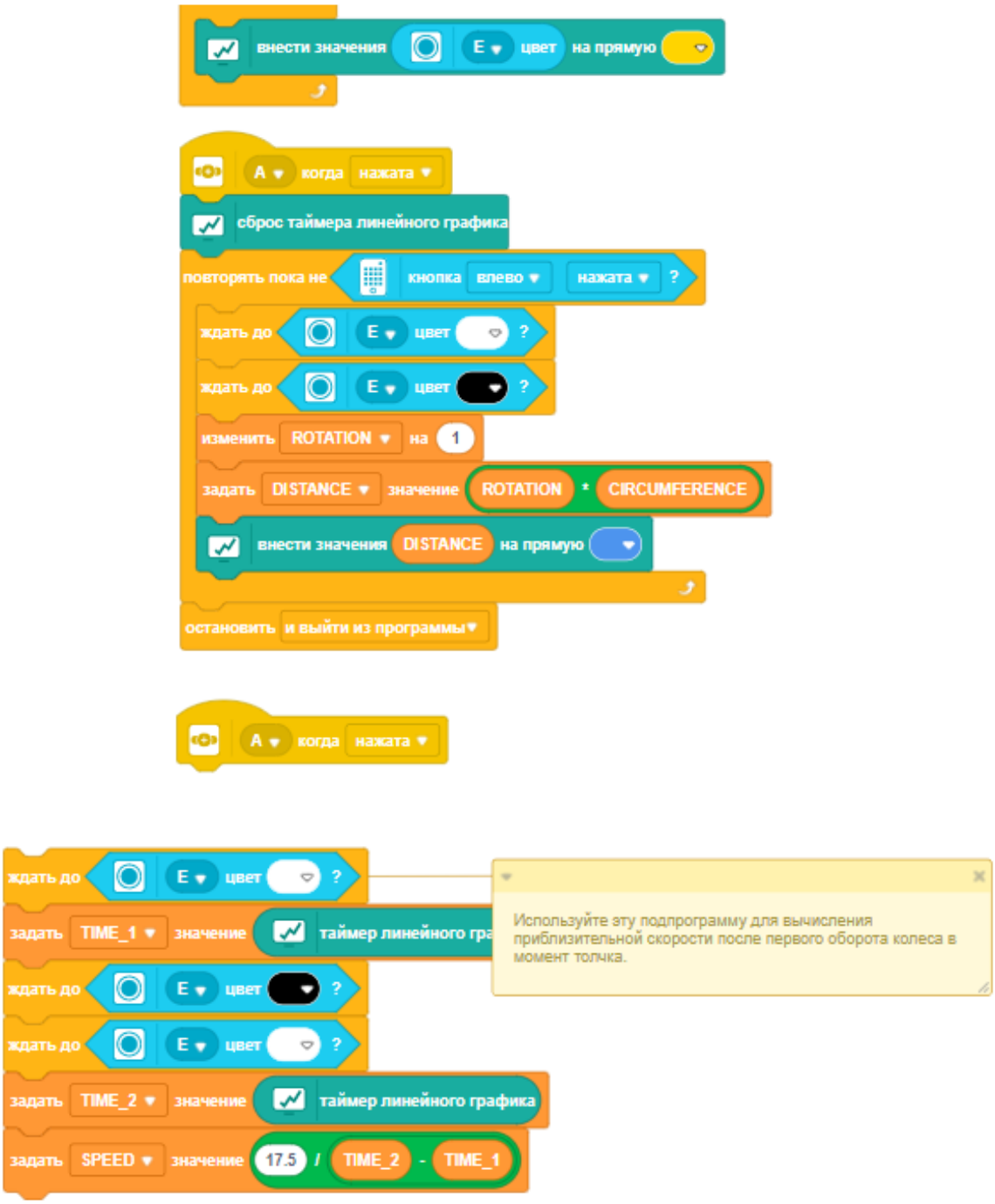
Конструювання: безмоторний візок та камінь для підлогового керлінгу, (ознайомити із набором Spike Prime, із інструкцією, програмою).

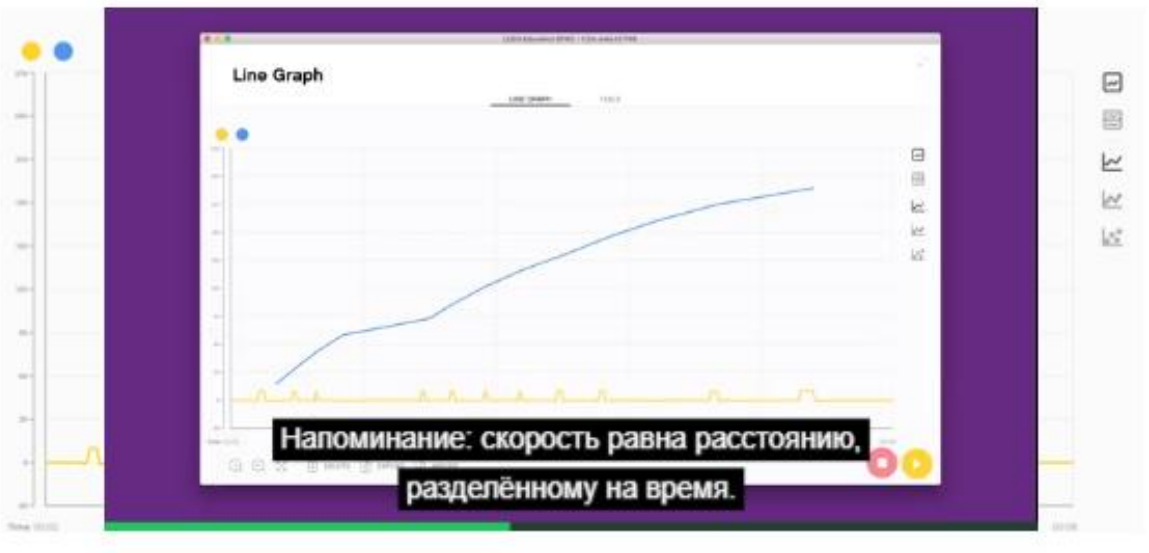

Програмування:

Дослідження: Визначення первісної швидкості.

3. Підсумок уроку.
4. Домашнє завдання.

Отже, запровадження LEGO на заняттях у середній школі сприяє формуванню вміння аналізувати, порівнювати, зіставляти, будувати, виділяючи певні деталі, та застосовувати різні елементи, тренувати координацію рухів, розвивати логічне мислення, терпеливість. Гра, конструювання позитивно впливає на розвиток мовлення, а також розвиває математичну компетентність, підприємливість учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петегирич О.М. Використання LEGO-технології у вихованні учнів початкової школи / О.М. Петегирич, Л.П. Петегирич. Освіта.ua. 2016. URL: https://osvita.ua/school/ lessons_summary/edu_technology/51011/

2. LEGO Fun to Build. BRICKIPEDIA. URL: https://brickipedia.fandom.com/wiki/LEGO_Fun_to_Build

3. Красильник Ю. С. Теоретико-методичні основи проєктування дистанційного навчання в умовах ЗВО // *Збірник наукових праць «Педагогічні науки» Херсонського державного університету*. 2021. № 94. С. 86-92. URL: https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/issue/view/68/289

УДК 316.6

Савченко Дар'я Ігорівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСБ-19-1
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН МОЛОДІ

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, чи не кожен українець зазнав неминучого впливу війни на психологічне здоров'я.

Війна помітно вплинула на психоемоційний стан людей - психологи спостерігають збільшення звернень на консультації, що стосуються тривожних та депресивних станів, неконтрольованої агресії чи навіть суїцидальних думок, що супроводжуються переживанням втрати близьких, дому, ідентичності.

У частини людей була реакція «тікай» - і вони іммігрували, а в частини «бий» - тому дуже багато українців звернулись у військкомат, щоб захищати свою країну. У когось була реакція «завмри» і вони ховались в домівках в надії, що це все скоро завершиться [1].

Для населення України в сучасних умовах повномасштабної російської воєнної агресії відмічається паралельне формування як індивідуальної, так і колективної травматизації, що, відповідно, негативно позначається на рівні як індивідуального психосоматичного, так і громадського здоров'я. Війна, яку зараз переживає наше суспільство, ще й в поєднанні з ситуацією постковіду, є ідеальним інкубатором зростання тягаря для громадського здоров'я через психічні розлади. У середньому поширеність посттравматичних стресових розладів (ПТСР) і депресії як серед біженців, так і серед населення, яке залишилося в зоні конфлікту, зіставна та сягає до 30 %. ПТСР зазвичай співіснує з іншими формами психопатології, і 90 % тих, хто пережив ПТСР, мають принаймні одне супутнє захворювання протягом життя. Найбільш поширеними супутніми захворюваннями є депресія, зловживання алкоголем або залежність, інші тривожні розлади, а також психосоматичні порушення. Значущими є міжпоколінні дистресові наслідки війни, коли особливо уразливими контингентами стають жінки та діти, що свідчить про необхідність тривалого родинного медико-психологічного супроводу та реабілітації постраждалих родин. Перед трикутником медичної,

психологічної та соціальної допомоги постає завдання комплексного відновлення психосоматичного та психосоціального здоров'я населення України, де найбільш складним та тривалим етапом є саме реабілітація. Ранні діагностичні та лікувальні втручання можуть знизити поширеність ПТСР серед тих, хто зазнав психічної травматизації. Саме тому найбільший тягар та найбільша відповідальність знову лягають на плечі первинної ланки медичної допомоги. При зверненні за первинною медичною допомогою з будь-якого приводу рекомендовано проводити оцінювання наявності ознак ПТСР для всіх, хто пережив травматичну подію (учасників бойових дій, переселенців, біженців, звільнених з полону тощо). Ведення станів, пов'язаних із гострим стресом, ПТСР і горем, у неспеціалізованих закладах охорони здоров'я проводиться відповідно до **спеціального посібника, розробленого в рамках Програми дій** Всесвітньої організації охорони здоров'я у сфері психічного здоров'я. Пошук можливих ранніх предикторів виникнення ПТСР та ефективних стратегій ранніх втручань одразу після дії психічної травми є одним із ключових аспектів сучасної психіатрії та медичної психології. Однією з останніх розробок є запобігання ПТСР за допомогою короткострокового психологічного втручання в перші кілька годин після травми, а саме «когнітивна блокада» травматичних образів. В Україні має застосовуватися цілісна система трансдіагностичних медико-психологічних травмофокусованих методів діагностики, лікування, профілактики та реабілітації постраждалого від дистресу війни населення, що включають управління проблемами плюс інтегральний підхід до подолання стресу. Нагальним питанням постало навчання медиків усіх рівнів медичної допомоги виявленню та ефективній роботі з постраждалими і особливо - ефективній реабілітації [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформаційний інтернет ресурс «Голос Америки», 25 серпня 2022 року. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/6715242.html

2. Видавництво «Маріон», журнал «Медичний український часопис», 12.08.2022 року. URL: https://www.umj.com.ua/article/232297/medико-psihologichni-naslidki-distresu-vijni-v-ukrayini-shho-mi-ochikuyemo-ta-shho-potribno-vrahovuvati-pri-nadanni-medichnoyi-dopomogi

УДК 159.98:364.632

Сідоренко Зоряна Юріївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Овдієнко Ірина Михайлівна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ГЕНДЕРНОГО НАСИЛЬСТВА

Гендерне насильство – це форма насильства, яка ґрунтується на відмінностях по статі та зазвичай спрямована проти жінок. Гендерне насильство включає широкий спектр дій, включаючи фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство та економічне насильство. Жінки, які страждають від гендерного насильства, часто зазнають травми та вимагають підтримки для подолання наслідків насильства.

Соціально-психологічна підтримка жінок, які постраждали від гендерного насильства, це комплекс послуг та дій, спрямованих на надання емоційної та практичної допомоги жінкам, які стали жертвами насильства з боку партнерів чи колишніх партнерів. Ця підтримка може бути надана різними фахівцями, такими як соціальні працівники, психологи, юристи та медичні працівники. Мета цієї підтримки - допомогти жінкам впоратися з емоційними, фізичними та практичними наслідками гендерного насильства, які можуть сильно вплинути на їхнє життя та благополуччя.

Метою соціально-психологічної підтримки є не лише допомогти жінкам подолати травму та навчитися керувати своїми емоціями та переживаннями, пов'язаними з насильством, а й допомогти їм отримати доступ до різних ресурсів та послуг, які можуть допомогти їм відновити своє життя після насильства.

Соціально-психологічна підтримка може надаватися жінкам, які страждають від гендерного насильства, допомагати у подоланні травми та полегшенні переходу до нормального життя. Це включає допомогу в розробці стратегій безпеки, психологічну підтримку, юридичну підтримку та доступ до необхідних ресурсів.

Різні форми соціально-психологічної підтримки можуть бути доступні жінкам, які страждають від гендерного насильства, залежно від їхніх потреб та

ресурсів, які доступні у їхньому суспільстві. Ось деякі з найпоширеніших форм соціально-психологічної підтримки:

- Кейс менеджмент: (англ. case management) - це метод роботи соціальних працівників та інших професіоналів, який дозволяє координувати та інтегрувати різні види підтримки, необхідної конкретній жінці, з метою досягнення певних цілей та вирішення конкретних проблем. Є корисним у роботі з жінками, які постраждали від гендерного насильства, оскільки цей підхід дозволяє забезпечити координовану та ефективну допомогу, що включає психологічну, медичну, юридичну та соціальну підтримку. У рамках кейс-менеджменту соціальний працівник (чи інший фахівець) виступає у ролі координатора та призначає всі необхідні послуги, що відповідають індивідуальним потребам жінки, яка постраждала від ґендерного насильства. Він або вона також допомагає клієнту отримати доступ до цих послуг, стежить за процесом надання допомоги та координує роботу всіх залучених до цього професіоналів, щоб гарантувати оптимальний результат. Такий підхід допомагає жінкам, які страждають від ґендерного насильства, отримати необхідну допомогу в максимально короткі терміни та уникнути дублювання послуг. Він також може допомогти знизити стрес, пов'язаний з отриманням допомоги, оскільки жінка спілкується тільки з одним координатором і не переживає потреби звертатися до різних фахівців і повторювати ту саму історію про свою ситуацію (наприклад на даний час ВБО «Конвіктус Україна» при підтримці International Medical Corps втілюють проєкт по кейс менеджменту у трьох областях України: Київській, Чернівецькій та Івано-Франківській на базі приватних та державних шелторів).
- Консультування: це може бути індивідуальне консультування чи консультації у групах, де жінки можуть поділитися своїм досвідом та отримати поради від інших жінок чи професіоналів. Психологічне консультування жінок, які постраждали від гендерного насильства, може допомогти жінкам подолати травму та перейти до нормального життя. Це процес, що включає емоційну підтримку, розуміння і допомогу в обробці травматичних подій. Воно може проводитись кваліфікованим психологом чи іншим професіоналом, який має досвід роботи з жертвами насильства. Воно може бути спрямоване на вирішення наступних завдань: допомогти жінкам подолати травму, пов'язану з пережитим досвідом, та зрозуміти свої емоції, почуття та переживання; допомогти жінкам розробити стратегії для забезпечення їх безпеки та захисту від насильства; допомогти жінкам відновити свою самооцінку, впевненість та незалежність; надати жінкам практичні інструменти для керування своїми емоціями та переживаннями, пов'язаними з травмою; допомогти жінкам відновити свої стосунки із сім'єю та друзями, а також соціальну адаптацію; надати

жінкам інформацію про доступні ресурси та послуги, такі як кризові центри, медичні послуги, юридична допомога та інші види соціальної підтримки. Під час психологічного консультування жінкам може бути запропонована широка гама методів та технік, таких як когнітивно-поведінкова терапія, психодрама, групова терапія, медитація та інші. Кожен метод може бути обраний залежно від індивідуальних потреб та переваг жінки. Загалом психологічне консультування жінок, які постраждали від гендерного насильства, є важливим інструментом у роботі з жінками, оскільки воно допомагає їм пережити травму та навчитися керувати своїми емоціями та переживаннями, пов'язаними з насильством. Вона також допомагає жінкам відновити свою самооцінку та незалежність, а також повернутися до нормального життя (наприклад у м. Ірпінь є безпечний простір для дівчат та жінок «Вільна» при підтримці «UNFPA Україна» та «UHF»).

- Психотерапія: це може включати індивідуальну психотерапію або терапевтичні групи. Мета психотерапії - допомогти жінкам усвідомити та подолати травму, пов'язану з гендерним насильством.
- Групова підтримка: це може бути у вигляді груп підтримки де жінки можуть спілкуватися з іншими жінками, які страждають від гендерного насильства, та отримувати емоційну підтримку (надається як на базі шелторів так і у безпечних просторах для жінок та дівчат).
- Кризові центри/шелтори: це місця, де жінки можуть отримати тимчасовий притулок, їжу, одяг та медичну допомогу у разі кризової ситуації (наприклад Київський обласний центр соціально-психологічної допомоги, який має шелтори у м. Ірпінь та м. Узин або Шелтор Святої Ольги м. Буча)
- Юридична підтримка: це може включати консультації юристів, допомогу в підготовці документів та супровід у суді (наприклад Безоплатна правова допомога).

Роль професіоналів у наданні підтримки жінкам, які постраждали від гендерного насильства безцінна.

Соціально-психологічна підтримка жінкам, які страждають від гендерного насильства, може бути надано різними професіоналами, включаючи соціальних працівників, психологів, лікарів та юристів. Кожен із цих професіоналів має свої специфічні знання та навички, які можуть бути важливими для надання підтримки жінкам, які страждають від гендерного насильства. Соціальні працівники, наприклад, можуть допомогти жінкам отримати доступ до необхідних ресурсів, таких як кризові центри, юридична допомога та медичні послуги. Психологи можуть допомогти жінкам подолати травму, пов'язану з гендерним насильством, та розробити стратегії для забезпечення їхньої безпеки. Лікарі можуть надати медичну допомогу жінкам, які можуть бути травмовані

або потребують лікування фізичних ушкоджень, пов'язаних із наслідками насильства. Юристи можуть допомогти жінкам захистити свої права та отримати юридичну допомогу у разі потреби.

Існує безліч програм та ініціатив, які надають соціально-психологічну підтримку жінкам, які страждають від гендерного насильства, у різних країнах та регіонах світу. Деякі з них включають:

- Центри допомоги жертвам насильства: такі центри працюють у різних країнах та надають жінкам, які страждають від гендерного насильства, медичну та психологічну допомогу, консультації юристів, а також надають тимчасовий притулок у кризових ситуаціях (шелтор у м. Ірпінь, мобільна бригада).
- Телефонні гарячі лінії: ці гарячі лінії надають жінкам конфіденційну підтримку та поради у разі насильства або загрози насильству (наприклад Ла Страда Україна)
- Програми освіти та обізнаності: ці програми спрямовані на підвищення обізнаності про гендерне насильство та його наслідки для жінок. Вони також надають інформацію про те, як жінки можуть отримати допомогу, якщо вони стикаються з насильством, отримати нову професію тощо (наприклад проєкт «Крила» від ВБО «Конвіктус» допомагає жінкам опанувати нові професії або відкрити свою власну справу).

Висновок. Соціально-психологічна підтримка може допомогти жінкам, які страждають від гендерного насильства, подолати травму та перейти до нормального життя. Різні форми підтримки можуть бути доступні залежно від потреб та ресурсів, доступних у суспільстві. Професіонали, такі як соціальні працівники, психологи, лікарі та юристи, можуть надати жінкам важливу допомогу у наданні підтримки. Існує безліч програм та ініціатив, які надають соціально-психологічну підтримку жінкам, які страждають від гендерного насильства, у різних країнах та регіонах світу, а також в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Health Organization (WHO) "Understanding Gender Violence: A Guide for Health Professionals", pp. 1-20.

2. "The Psychological Impact of Sexual and Domestic Violence on Women" by Mary P. Koss and Mary Harvey, pp. 21-40.

3. Support for Survivors of Domestic Violence: A Guide for Mental Health Professionals, American Psychological Association (APA), pp. 41-60.

4. «Economic Violence in Intimate Partner Violence: A Review of the Literature" by Victoria L. Bunyard and Kimberly A. Williams, pp. 61-80.

5. "Healing from Gender Violence: A Feminist Therapeutic Model", Lisa Aronson Fontes, pp. 81-100.

УДК 159.9

Сінічук Ірина Іванівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-1,
Державний податковий університет
Науковий керівник:
Іванова Олена В'ячеславівна,
канд. психол. наук, доцент,
Департамент персоналу
Головного управління
Національної гвардії України

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Війна в Україні актуалізувала необхідність вивчення проблеми посттравматичного стресового розладу. У багатьох військовослужбовців проявляється симптоматика посттравматичного стресового розладу через участь в антитерористичній операції (2014-2022 рр.) та військових подіях (з 24 лютого 2022 р.) в Україні, що супроводжується впливом низки чинників бойової обстановки. Світова статистика свідчить, що кожен п'ятий військовий, який став учасником бойових дій, має нервово-психічні розлади, а серед поранених – кожен третій [1]. Особливо складні наслідки екстремального впливу починають проявлятися через кілька місяців після повернення до звичних умов життя.

Військово-травматичний стрес є одним із різновидів посттравматичного стресового розладу. Він виникає в учасників бойових дій послідовно, коли той опиняється зокрема у таких обставинах:

- різка зміна умов життя, до яких доводиться дуже швидко пристосовуватися. Це робить практично постійним, перебування в стані небезпеки, руйнування, загибель товаришів;

- швидка зміна бойовій ситуації на мирну, до якої колишньому воїну знову доводиться адаптуватися, пристосовуватися.

У низці досліджень констатується, що посттравматичні стресові розлади становлять від 10 до 50 % усіх медичних наслідків бойових подій.

Помітний відбиток на перебіг психічної діяльності і поведінку військовослужбовців накладають бойові дії. Бойовий стрес, зігравши позитивну роль у збереженні цілісності організму і особистості воїна в екстремальних умовах, виступає причиною подальшої дезадаптації учасників бойових подій. По суті, саме стресові адаптативні трансформації за межами життєво небезпечної

ситуації опиняються негативними, дезадаптивними і утворюють осьову симптоматику бойових стресових розладів [2].

Серед колишніх учасників бойових дій значно частіше зустрічаються такі форми дезадаптивної поведінки як: алкоголізм, наркоманія, схильність до здійснення актів насильства. Також значно частіше проявляється аутоагресивна поведінка у вигляді самоушкоджень і суїцидальних спроб. Показники ПТСР у багатьох випадках збігаються з характеристиками суїцидальних особистостей: почуття ізоляції або знедоленості; «тунельне сприйняття»; депресивні настрої, втрата апетиту, життєвої активності, проблеми зі сном; залежна поведінка; нездатність спілкуватися з іншими людьми через почуття безвиході та думок про самогубство; відчуття безнадійності або безпорадності [3].

Окремі військовослужбовці з ПТСР не звертаються за лікуванням або не отримують вірний діагноз. У ветеранів та інших людей фз ПТСР можуть виникати спогади або інші негативні реакції та підвищена тривожність, коли вони потрапляють у ситуації, що нагадують їм про стрес, що спричинив їх стан. Це часто включає гучні звуки, випадкові дотики або певні види чи запахи. Розуміння ПТСР та його симптомів, а також виявлення тригерів ПТСР є ключовими для управління ним [4].

Отже, основним негативним наслідком участі особистості у бойових діях є посттравматичний стресовий розлад. Особлива підступність якого полягає у тому, що з роками у значної частини психотравмованих воїнів він посилюється і проявляються через асоціальну поведінку, неврозоподібні реакції, соматичні захворювання тощо. Тому першочерговим завданням, військових та цивільних психологів постає вивчення досліджуваної проблеми, запобігання та подолання негативних психічних і психологічних наслідків участі військовослужбовців у бойових діях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бісмак О. В. Особливості організації діяльності реабілітаційних закладів в Україні URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/view/ subjects/ art=5Fnb=5Frinz.html.

2. Посттравматичні стресові розлади: діагностика, лікування, реабілітація: методичні рекомендації / уклад.: Волошин П.В., Шестопалова Л.Ф., Підкоритов В.С. Харків, 2002.

3. Лесков В.О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів. Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.09 / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький: 2008.

4. Тригери посттравматичного стресового розладу. URL: https://www.disabledvets.com/blog/ptsd-triggers.

УДК 159.95

Сірик Анна Олексіївна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Сова Маргарита Олександрівна,
д-р пед. наук, професор,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДО КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Стрімкі соціальні реконструкції, потужний інформаційний тиск, зростання числа кризових ситуацій (техногенних і природних катастроф, міжнаціональних конфліктів, терористичних актів), невідповідність бажаних задумів і реальних обставин, а також проблеми з близькими людьми, які спричиняють стан хронічної емоційної напруги в життєдіяльності людини, можуть викликати негативні зрушення в психічному стані людини та ставати причиною формування нервово-психічних розладів.

За даними емпіричного дослідження І.Я. Пінчук, кожен третій мешканець України впродовж життя має психічні розлади, серед яких питома вага припадає на депресивні та алкогольні розлади. Розповсюдженість психічних розладів протягом життя становить 31,6 %.

Як свідчать дані дослідження Пінчук І.Я., психічні розлади серед чоловіків зустрічаються значно частіші (35,9 %), ніж серед жінок (28,1 %). Найбільш розповсюдженими розладами серед чоловіків є зловживання алкоголю, рекурентна депресія і алкогольна залежність, а серед жінок – рекурентна депресія та дистимія (затяжна субдепресія з симптомами, недостатніми для встановлення діагнозу «депресія», але така, що набуває хронічного перебігу). Проте для обох категорій характерними є пов'язані зі стресом невротичні та афективні розлади [2, с. 168–176].

За результатами досліджень В. В. Шафранського і С. В. Дудник в Україні, на розлади психіки непсихотичного характеру, більшою мірою депресивні, страждають 481 763 особи. Останнім часом поширеність депресивних розладів зросла з 65,37 до 73,6 особи на 100 тис. населення, а захворюваність–з 8,74 до 9,06 на 100 тис. населення [6, с. 15].

Отже, наведена статистика підтверджує той факт, що в сучасному світі людина живе й функціонує в умовах постійного стресу, піддається психотравмуючим ситуаціям, які доволі часто супроводжуються травматичним стресом.

У об'єктивному вимірі травматичний стрес розглядається як нормальна реакція організму людини на анормальні (травмуючі, екстремальні) події. Серед провідних характеристик травмуючих подій вирізняють такі, як: потужне психічне напруження, значущі переживання, зміна самооцінки та мотивації, особистісні ресурси, обтяжуючі та захисні фактори.

На думку Н. Сарджвеледзе особистісні руйнації виникають внаслідок травматичного стресу, який руйнує фізичне існування людини й супроводжується психічною/психологічною травмою. Саме в результаті дії травматичного стресу виникають гострі стресові розлади, які здатні не лише вплинути, а й докорінно змінити все життя людини [4, с. 3].

Однак, за даними порівняльних досліджень І. Я. Пінчука, рівень звернення осіб з важкими формами психічних розладів (афективні та тривожні розлади, алкогольна залежність чи зловживання) у розвинених країнах складає 50 % і більше, тоді як в Україні таких звернень зафіксовано на рівні приблизно 15 % [2, с. 173–174].

Останні вітчизняні й зарубіжні дослідження з проблеми, що розглядається, підтримують таку точку зору: загальновизнаним фактом вважається, що першочергову роль у виникненні психічних розладів відіграє не сама травмуюча ситуація, а те, як особистість її сприймає. Відповідно до цього тип психічної травми, якої зазнала людина, хоча й має певні специфічні особливості, але часто виявляється менш важливим у порівнянні з важкістю травми, а також індивідуальними реакціями і вразливістю людини [3, с. 133].

Неможливо однозначно диференціювати психотравмуючі ситуації за ступенем тяжкості. Адже кожна психотравмуюча ситуація має свою специфіку та особливості, свої психологічні наслідки для учасників і свідків, переживається кожною людиною індивідуально. Психотравмуюча ситуація породжує в психіці людини травматичний процес, який зумовлює прогрес дезорганізації психічної діяльності зі спробами психіки утримати, локалізувати і дисоціювати цей процес.

У зв'язку з цим серед основних завдань психологічної допомоги людям, які зазнали впливу психічної травми, є повернення до нездійсненної «роботи горя», оскільки «робота горя» спрямована на відновлення психіки.

Отже, відновлення психіки після перенесеної психотравмуючої ситуації без розвитку психічних порушень надалі можливо за умов певної психологічної зрілості особистості, а також зовнішніх умов як підтримка оточуючих й достатня кількість часу. Такі умови необхідні для того, щоб відбулася нормальна реакція горя у людини, яка зазнала психотравми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марінушкіна О. Є. Порадник практичного психолога / О. Є. Марінушкіна, Ю. О. Замазій. Х.: Основа. 2007. 240 с.

2. Пінчук І.Я. Розповсюдженість психічних розладів в Україні. Науковий журнал АМН України.2010. Т.16. С.168–176.

3. Решетніков М. М. Психологічна травма: монографія.: Східно-Європейський Інститут психоаналізу, 2006. 322с.

4. Сарджвеледзе Н., Беберашвили З., Джавахішвілі Д., Махашвілі Н., Сарджвеладзе Н. Травма та психологічна допомога. 2005.180с.

5. Черезова І.О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / І.О. Черезова. – Бердянськ: БДПУ. 2016. 193 с.

6. Шафрановський В. В., Дудник С. В. Психічне здоров'я населення України: стан, проблеми та шляхи вирішення. Україна. Здоров'я нації. 2016. № 3 (39). С. 12–18.

УДК 159.99

Сокрута Анна Михайлівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПЛ-91
Науковий керівник:
Улунова Ганна Євгенівна,
д-р психол. наук, доцент,
Сумський державний університет

ЕМОЦІОНАЛЬНА СТАБІЛЬНІСТЬ: ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

Сучасна нестабільна кризова ситуація, викликана збройною агресією рф, є випробуванням для фізичного та психічного здоров'я кожної людини. Одні люди залишаються життєстійкими і стресостійкими, тоді як інші стають занадто тривожними та відчувають деструктивний вплив на собі. У цьому контексті проблема емоційної стабільності в сучасних умовах життя набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням психічної напруженості.

Емоційна стабільність є важливою якістю представника будь-якої професії. Ця якість, що дозволяє зберегти та зміцнити психічне здоров'я людини, є необхідною умовою формування гармонійно розвиненої особистості. Згідно з зарубіжними дослідженнями, людина найчастіше має недостатній рівень емоційної стабільності [1]. Безумовно, цей факт негативно відбивається на будь-якій діяльності.

Емоційна стабільність розглядається вченими як складна, інтегративна риса особистості, що характеризується поєднанням емоційних, вольових, інтелектуальних компонентів психічної діяльності. За Н. О. Кордуновою, «здатність індивіда протистояти тим чи іншим емоціогенним подразникам, які можуть негативно вплинути на перебіг діяльності…» [2, с. 2].

Дослідження проблеми емоційної стабільності вельми поширено. Дослідженням емоційної стабільності займалися Е. Вірсма, Дж. Гілфорд, Р. Кеттелл, Г. Крейг, П. Малапер, В. С. Мерлін, О. Ранк, П. Фрес, Е. Фромм, Г. Хейманс, У. Штерн.

Н. А. Амінова вказує, що емоційна стійкість рівнозначна емоційній стабільності тому, що йдеться про стійкість певного емоційного стану [2]. У поняття «емоційна стабільність» різні автори включаються різні емоційні феномени. Так, деякі автори розглядають емоційну стабільність як «стійкість емоцій», а не функціональну стійкість людини до емоційних умов. При цьому під «стійкістю емоцій» розуміється, як емоційна стабільність, так і стійкість

емоційних станів і відсутність схильності до частої зміни емоцій. Таким чином, одне поняття має різне змістовне наповнення [3].

Є. А. Мілерян вказує, що під емоційною стабільністю слід розуміти несприйнятливість до емоціогенних факторів (поряд зі здатністю контролювати і стримувати астенічні емоції). Я. О. Рейковський вважає, що емоційна стабільність проявляється через низьку емоційну чутливість [7]. Р. Б. Кеттел під емоційною стабільністю має на увазі: відсутність невротичних і іпохондричних проявів, спокій, стійкість інтересів [6]. Отже, емоційну стабільність можна характеризувати наступними проявами: стійкість, уміння протистояти емоціогенним подразниками та контролювати власні емоційні прояви. Інші ж автори роблять акцент не на контролі та регуляції емоцій і емоційних станів, а вкладають у зміст поняття емоційної стабільності домінування позитивних емоцій.

В. М. Писаренко розглядає емоційну стабільність як рису, що «забезпечує стабільність стенічних емоцій та емоційного збудження при впливі різних стресорів» [6, с. 64]. Також під емоційною стабільністю розуміють певний ступінь емоційного збудження, який не порушує поведінку людини і сприятливо впливає на темп діяльності.

За В. Л. Маріщук, емоційна стабільність – це вміння побороти зайве емоційне збудження при виконанні будь-якої діяльності. В. А. Плахтієнко та Ю. М. Блудов вважають, що емоційна стабільність забезпечується за рахунок резервів нервово-психічної емоційної енергії [9, 10].

Критерієм емоційної стабільності для деяких вчених стає ефективність діяльності в емоційній ситуації. В. М. Смирнов та А. І. Трохачов пишуть, що під емоційною стабільністю розуміється константність психічних та рухових функцій в умовах емоціогенних впливів [11].

За Є. П. Ільїном, емоційна стабільність визначається:

1) часом прояву емоційного стану при тривалій дії подразника; що пізніше з'являються емоційні стани, то вище емоційна стабільність;

2) силою емоціогенного впливу, що викликає емоційний стан; що більше має бути сила цього, то вище емоційна стабільність людини [4].

На нашу думку, емоційна стабільність – це здатність підтримувати емоційну рівновагу в стресових ситуаціях. Це протилежність емоційної нестабільності та невротизму.

Емоційно стабільні люди переносять незначні стреси та навантаження у повсякденному житті, не впадаючи в емоційне засмучення, тривогу, нервозність, напругу чи гнів. Вони здатні зберігати самовладання при незначних емоційних навантаженнях. Їхній основний настрій досить постійний, і вони, як правило, швидко повертаються до цього стану після тих випадків, коли вони

пережили значний стрес. Нестабільна людина, з іншого боку, схильна до досить частих і непередбачуваних змін настрою, які можуть коливатися від полюса до полюса [5].

Емоційна стабільність дозволяє людині виробити цілісне і збалансоване сприйняття проблем життя. Ця організаційна здатність і структуроване сприйняття допомагають розвинути орієнтоване на реальність мислення, здатність судити й оцінювати. Людина розвиває почуття, сприйняття та ставлення, які допомагають зрозуміти реалії життя. Така здатність, на нашу думку, стає однією із фундаментальних для саморозвитку та успішного, ефективного виконання професійної діяльності.

Підводячи підсумок, наголосимо на тому, що хоча ще все ще відсутня єдність науковців у розумінні емоційної стабільності, її дослідження є актуальним у реаліях нашого життя. Життя сповнене випробувань, з якими ми стикаємося і до яких ми можемо підготуватися, дбаючи про власну емоційну стабільність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jayesh B. S. A study of self-concept and emotional stability in students. *International Journal of Research and Analytical Reviews*. 2019. Vol. 6, № 1. С. 201-205.

2. Кордунова Н. О., Мілінчук В. І., Дмитріюк Н. С. Роль феномену емоційної компетентності студента як майбутнього фахівця. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том X : Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Київ, 2019. Вип. 33. С. 50–59.

3. Султанова І. Теоретизування щодо визначення змісту поняття «емоційна стійкість». *Психологія і суспільство*. 2011. № 4 (46). С. 115-118.

УДК 159.9:351.74

Столяр Вікторія Сергіївна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПДБА-19-2
Науковий керівник:
Заушнікова Марина Юріївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Результати досліджень при спільному опрацюванні свідчать, що такі чинники як ненормативний робочий день, постійний контакт з асоціальними елементами, потреба в повній самовіддачі психічних і фізичних сил при припиненні злочинів, знижують функціональні резерви організму до їх повного виснаження, адже це зумовлює високі вимоги до психічної сфери особистості працівників поліції, їх стресостійкості та психічної готовності до діяльності в екстремальних умовах. Діяльність працівників поліції характеризується виникненням екстремальних ситуацій, які справляють значний вплив на психіку людей та їх діяльність. Тривала дія стресогенних факторів, наявність постійної загрози життю, висока ймовірність травмування, поранення або смерті висувають високі вимоги не тільки до рівня професійної підготовки, а й до психологічні якості особистості, що визначає психічну готовність до діяльності в екстремальні умови. Останнім часом спостерігається тенденція підвищення екстремальності діяльності поліції, що пов'язано із затриманням злочинців і лихих водіїв, звільненням заручників, застосуванням зброї, забезпеченням правопорядку в період масових заходів, виконання службових завдань [1, с. 246–255].

Нездатність поліцейського регулювати свій психічний стан і дії призводить до негативних, часто важких наслідків, як для себе, так і для інших. Некомпетентність контролювати свою поведінку знижує здатність особистості соціально та психологічно адаптуватися до існуючих умов середовища, є серйозною перешкодою в реалізації її життєдіяльності потенціал. На поліцейських щодня впливають різні фактори, які часто є стресовими. Це, в свою чергу, може призвести до появи втоми, перевтоми, появи різноманітних негативні емоційні стани, розлади професійної діяльності.

Однозначно, війна вплинула на кожного поліцейського, нервовість кожного працівника стала більш запальною, ніж зазвичай. Поліцейські з 24.02.2022 кожного дня стикаються з емоційним напруженням при вирішенні тактично-оперативних завдань, які пов'язані з високим рівнем небезпеки. Великих успіхів у службовій діяльності досягають працівники, в яких «міцніші нерви», які краще уміють налаштовуватися на боротьбу зі злочинцем, більш раціонально розпоряджатися не тільки своїми фізичними та розумовими ресурсами, а й зберігати на оптимальному рівні нервово-психічну активність, проявляти у складних ситуаціях оперативно-службової діяльності свою психологічну стійкість.

Психологічна стійкість поліцейського є головною умовою ефективного виконання завдань не лише під час військового стану, а й в умовах виконання щоденної професійної діяльності. Психологічна стійкість поліцейського – це власна пошукова діяльність працівників поліції, які займаються навчально-професійною діяльністю, потреба співробітників у пошуку нових здібності та можливості протидії негативним факторам, творче ставлення до себе та навколишньої дійсності, готовність до вивчення прийомів психологічної техніки (психокорекція, соціально-психологічний тренінг тощо), які спрямовані на регуляцію психоемоційних станів, що дозволять подолати деструктивний вплив несприятливих життєвих подій обставин.

В умовах виконання службових завдань працівниками поліції, необхідно постійно удосконалювати власну психологічну стійкість до стресогенного впливу екстремальних ситуацій професійної діяльності.

Тривале виконання службових обов'язків в екстремальних умовах може призвести до дезадаптації, зниження опору організму, нервово-психологічної напруження та виникнення стійких негативних психічних станів. Тому, формування психологічної готовності працівників поліції до виконання поставлених завдань надзвичайно важливо, адже від такої готовності залежить не тільки ефективність їх службової діяльності, а й особиста безпека. Відповідно, формування, оцінку, прогнозування психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах, вважають пріоритетними завданнями професійного відбору, професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводу діяльності. Формування в особового складу психічної стійкості та психологічної готовності до виконання завдань за призначенням є основною метою психологічної підготовки [3]. Проводиться навчання з посилення емоційно-вольового контролю, внаслідок звикання до небезпеки та інших чинників, де в подальшому психічне напруження слабшає і стабілізується до оптимального рівня. З удосконаленням емоційно-вольового контролю з'являється впевненість у своїх силах долати труднощі і досягати поставленої мети. Впевненість у собі, своїй зброї, коман-

дирі допомагає товаришам більш точно оцінити обстановку, ефективніше використовувати свої знання, уміння та майстерність. Що може свідчити про психологічну готовність до виконання професійного завдання.

Отже, хочемо звергнути увагу на те, що на сьогодні формування психологічної готовності поліцейських є невід'ємною частиною вирішення тактико-оперативних завдань в умовах військового стану. Ефективність формування психологічної готовності залежить від таких факторів як:

– формування професійно значущих якостей особистості;

– усвідомлення власного рівня підготовки та досвіду дій в екстремальних умовах;

– особистий досвід активізації сил для вирішення проблем;

– особистісно-професійна зрілість;

– емоційна стабільність, розвинений самоконтроль;

– впевненість в своїх силах і в колегах;

– швидкість реакції, сміливість, цілеспрямованість;

– уміння самоналаштовуватися, створювати оптимальні внутрішні умови для діяльності;

– мотивація; прагнення досягати результату.

Отже, психологічний стан поліцейського відіграє ключову роль у його професійній діяльності. Він є тим самим регулятором поведінки у воєнний час, який слід розвивати під час проведення тактичних занять з психологічним впливом на поліцейського та подальшим аналізом виконаного завдання. Розвиток емоційного інтелекту, здатності розуміти та керувати своїми почуттями, оволодіння навичками саморегуляції буде корисним для поліцейського час проходження військової служби, при успішності виконання тактично-оперативних завдань він забезпечить свою власну безпеку і безпеку громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянська Е. В. Юридична психологія: монографія. Харків: Титул, 2006. 750 с.

2. Долинська Л. В., Заушнікова М. Ю. Особистісно-професійна зрілість як психологічна умова формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць / за наук. редакцією І. С. Булах. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. Вип. 15 (60). С. 35-46. DOI: 10.31392/NPU-nc.series12.2021.15(60).04.

3. Про затвердження Інструкції з організації психологічної підготовки у Збройних Силах України : наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 23.10.2020 р.

УДК 378.147

Терещенко Олександр Павлович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи СОП-22-1
Науковий керівник:
Сова Маргарита Олександрівна,
д-р пед. наук, професор,
Державний податковий університет

АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року змусило всіх українців зіткнутись з новою реальністю та необхідністю – реальністю життя в умовах воєнного стану та необхідністю пристосуватись до динамічно змінюваної ситуації. Не стали виключенням і здобувачі всіх рівнів освіти: постраждали не лише навчальні плани та програми, а і безпосередньо навчальні заклади, у яких до того відбувався освітній процес.

Однак, не зважаючи на триваючі бойові дії, освітній процес має тривати безперервно та забезпечувати належне засвоєння здобувачами вмінь та навичок, необхідних їм для гідної реалізації в суспільстві після завершення навчання, в тому числі для відбудови країни після завершення війни.

Одним з ключових невід'ємних факторів успішного навчання та освоєння кваліфікацій є «включеність» здобувачів до навчання, що вимагає від них високого рівня адаптації до освітнього процесу. Від ступеня успішності пристосування студента багато в чому залежить його подальший розвиток як особистості та як майбутнього професіонала. Дані процеси за звичайних умов нерідко викликали проблеми у студентів та ставили під загрозу успішність засвоєння навчальних дисциплін, а в умовах воєнного стану кількість негативних факторів тільки зросла. Саме тому для викладачів є вкрай важливим розуміння процесів адаптації студентів до навчального середовища, проблем, з якими вони стикаються та шляхів подолання таких проблем.

Студенти, яким не вдалося належним чином адаптуватись, не тільки отримують особистий негативний досвід від освітнього процесу, але і можуть справляти негативний вплив, як і на інших окремих його учасників, так і на весь процес у цілому [1, с. 188].

Враховуючи вищесказане, першочерговим завданням викладача, для того, щоб допомогти студентам в адаптації, є визначення проблем, з якими останні зустрічаються: однією з найбільших є незадовільний психологічний стан, що не дозволяє зосередитись на навчанні. Згідно з опитуванням онлайн-інституту Projector і студії онлайн-освіти EdEra, близько 1/4 українських студентів відчували навчання недоречним за умов, що склалися в країні; майже 40% - відчували так звану «провину вцілілого»; понад 80 % - скаржились на загальні проблеми з концентрацією уваги, яких до початку повномасштабного вторгнення у них не помічалося. Разом з тим, понад 90 % опитаних вважали, що мають продовжувати навчання. Переважна більшість пов'язувала свою мотивацію з успішним власним майбутнім та майбутнім країни [2].

Які ж проблеми, на думку студентів, заважають їм належно адаптуватись до освітнього процесу в нових реаліях?

Технічні проблеми. Незважаючи на декілька років досвіду дистанційного навчання у зв'язку з пандемією, як для студентів, так і для викладачів все ще актуальним залишається питання складності використання дистанційних освітніх технологій (обмеженість доступу до мережі Інтернет, погана якість зв'язку, відсутність електричного живлення, нестійкість інтернет-з'єднання, недостатній рівень цифрової компетентності, відсутність навичок володіння комп'ютерними технологіями та достатнього досвіду самостійного освоєння електронних освітніх платформ та засобів комунікації).

Нажаль, самостійно вирішити проблеми цієї категорії ні викладачі, ні студенти часто не можуть і потребують допомоги навчальних закладів, місцевої влади та держави. Необхідною є розробка та реалізація державних програм, спрямованих на забезпечення обладнанням навчальних закладів, студентів та викладачів, які опинилися в складних умовах (змушені були евакуюватись, втратили власне обладнання). Шляхом до вирішення питання фінансування таких програм мають стати міжнародні організації та їх гранти. Для підвищення рівня цифрової компетентності та вдосконалення навичок володіння комп'ютерними технологіями рекомендується введення додаткових курсів. Дієвою також вважається практика проведення змінних занять (очні та дистанційні), що почали застосовуватись у відносно безпечних західних регіонах країни.

Проблеми вступу. У багатьох абітурієнтів питання вступу до вищого навчального закладу в умовах воєнного стану викликає страх. Адже, зазвичай, подача документів потребує особистої присутності, а більшість вищих навчальних закладів країни зосереджені у великих містах, що піддаються регулярним ракетним обстрілам.

Дана проблема аналогічно не співмірна з масштабом особистості здобувача чи викладача. В той же час, над її вирішенням працює Міністерство освіти та науки. Зокрема, розроблена низка механізмів, які дають можливість випускникам шкіл вступати до закладів вищої освіти дистанційно. За таких умов викладачі мають сприяти поширенню інформації про способи дистанційного вступу та донесенню її до майбутніх здобувачів та їх батьків.

Організаційні проблеми, а саме зміна співвідношення видів навчальної діяльності (збільшення обсягу самостійної роботи, обмежена можливість консультування з викладачем, відсутність широкого доступу до внутрішньовузівських носіїв навчальної інформації). Дієвим способом мінімізації негативного впливу даного фактору на адаптацію здобувачів вищої освіти вважається зменшення навантаження. Для цього викладачам рекомендується послаблювати дедлайни чи переносити вебінари на зручний для студентів час, або дозволяти переглядати їх у записі. Здобувачам вищої освіти з ускладненим доступом до інтернету необхідно пропонувати альтернативні можливості навчання: перегляд відео, які можна завантажувати з YouTube, використання книжок та статей для мобільних застосунків. Для налагодження стосунків зі студентами, до навчальної програми можна додати терапевтичні вебінари.

Втрата мотивації до високої результативності навчальної діяльності зумовлена нестабільною ситуацією в країні. Під час війни у молоді прослідковується екзистенційна криза, що веде до кардинальної зміни пріоритетів у бік від навчання. Для підвищення мотивації здобувачів до навчання в умовах війни рекомендується проведення бесід та акцентування уваги на важливості здобуття тієї чи іншої професії. Підвищити мотивацію до навчання також допоможе оптимізація навчального процесу за допомогою різноманітних інформаційно-комунікативних технологій та організація ефективної системи оцінювання.

Психологічний стан. Як зазначалось вище, переважна більшість українських студентів скаржиться на перманентне погіршення психологічного стану, починаючи з лютого-березня 2022 року, що, у свою чергу, веде до порушення концентрації уваги, що є необхідним для успішного навчання у вищій школі.

Вирішення цієї проблеми пов'язане з розвитком психологічної служби закладу вищої освіти. Необхідно розробити систему заходів, що сприятимуть соціальній адаптації студентів до навчання в умовах воєнного стану, а саме: робота з формування та комплектування академічних груп, ритуал «Посвята у студенти», виступи викладачів у групах, бесіди з психологом тощо. Активна спільна діяльність дозволяє, наприклад, першокурсникам усвідомити свою значимість, знайти друзів. При правильно організованій адаптаційній роботі здобувачі вищої освіти швидко «втягуються» в навчання.

Дискримінація студентів-переселенців. Згідно даних опитування «Омнібус» Info Sapiens переселенцям співчувають близько 66 % опитуваних. Разом з тим 6 % опитуваних негативно ставляться до цієї категорії людей. Нерідко від дискримінації потерпають студенти, що негативно позначається на їх психоемоційному стані та ускладнює психологічну адаптацію [3].

Тому для проведення роз'яснювальних заходів серед студентів та громадян щодо недопущення поляризації в суспільстві та випадків дискримінації серед переселенців значущості набуває робота саме викладачів. Це допоможе розвінчати думки, що більшість із них мають проросійські політичні погляди, не бажають працювати нарівні з усіма, агресивно ставляться до місцевих та бажають бути в особливому статусі через свої життєві обставини [4, с. 409].

Отже, варто зазначити, що працюючи над подоланням проблеми адаптації здобувачів вищої освіти до навчання в умовах війни, держава сприятиме покращенню їх успішності, психоемоційного стану та якості життя в цілому, що, в свою чергу, дозволить прискорити післявоєнне відновлення суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Вип. 52. Том 2. – 272 с.

2. Психологічні труднощі, мотивація та відновлення. Як викладати в умовах війни. vctr.media, 2022. URL: https://vctr.media/ua/yak-vikladati-v-umovah-vijni-139460/

3. Андрєєва В. Понад 60% українців співчувають переселенцям: опитування. life.pravda.com.ua, 2022. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2022/06/6/248987/

4. Березняк К.М., Накорчевська О.П., Васильєва О.А., Психологічні особливості адаптації студентів до навчання в умовах війни. *Перспективи та інновації науки* (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина») № 10(15) 2022, С. 401– 411.

УДК 159.97:356.13 (477)

Тимофєєва Любов Юріївна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук,
Державний податковий університет

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Вивчення феномену професійного вигорання психотерапевтів зумовлена соціально – економічною ситуацією та відлунням наслідків збройного конфлікту у нашій країні, що породжує значну кількість осіб які потребують кваліфікованої допомоги під час воєнних дій та необхідністю підготовки майбутніх фахівців до роботи з ними. У зв'язку з емоційною напруженістю, великою відповідальністю професійної діяльності психологів та психотерапевтів при роботі з ВПО, воєнними, людьми які пережили окупацію збільшується ризик розвитку синдрому емоційного та професійного вигорання.

На сьогоднішній день проблема професійного вигорання психотерапевта займає значне місце як у вітчизняній так і зарубіжній психології. Науковці намагаються віднайти результативні та дієві способи його профілактики. Водночас профілактика професійного вигорання психотерапевта у процесі роботи з воєнними, людьми які пережили окупацію або вимушено переїхали від війни , недостатньо вивчена і потребує постійної уваги та розробки дієвих психологічних заходів та рекомендацій. Професійне вигорання - це стан емоційного виснаження, безнадійності та втоми, який виникає в результаті тривалої роботи в напруженій або емоційно важкій професії. Психологи, які працюють зі складними клієнтами або в емоційно напружених ситуаціях, можуть бути особливо вразливі до професійного вигорання.

Приблизно 2-6 % психотерапевтів можна вважати вигорілими, стан, який самі терапевти найчастіше пояснюють невзаємною увагою, віддачею та відповідальністю, яких вимагають терапевтичні стосунки. Інституційні та недосвідчені терапевти, здається, найбільш схильні до ризику вигорання. Що заважає більшості терапевтів відчути вигорання, так це задоволення від перебування в положенні корисної близькості.

Можна виділити три типи вигорання психотерапевта:

1. Ті, хто у відповідь на фрустрацію працює все більше;

2. Ті, хто у відповідь на розчарування повністю здається;

3. І тих, хто виконує свою роботу поверхово, втративши інтерес до роботи, яку тепер не вважає викликом. [1]

Синдром професійного вигорання розвивається не одразу , а поступово.

Перша стадія - всі симптоми проявляються в легкій формі через турботу про себе, наприклад, шляхом організації частіших перерв у роботі або забування якихось робочих моментів. В залежності від сили нервово-психологічних навантажень і особистісних характеристик спеціаліста, перша стадія може тривати три – п’ять років.

Друга стадія - спостерігається зниження інтересу до роботи, потреби в спілкуванні, прогресування апатії до кінця тижня, поява стійких негативних симптомів (немає сил, енергії, особливо в кінці тижня), головні болі по вечорах, надглибокий сон без сновидінь, збільшення кількості простудних захворювань, підвищена дратівливість. Людина може почувати себе виснаженою після гарного сну і навіть після вихідних. Тривалість даної стадії, в середньому, від п’яти до п’ятнадцяти років.

Третя стадія – при погіршенні стану можуть розвиватися фізичні і психологічні проблеми, психосоматичні захворювання. Людина може почати сумніватись в цінності своєї роботи, професії та самого життя. Характерна повна втрата інтересу до роботи і життя взагалі, емоційна байдужість, відчуття постійної відсутності сил. Спостерігаються порушення пам’яті та уваги, порушення сну, особистісні зміни, прагнення до усамітнення. Приємнішими є контакти з тваринами і природою, ніж з людьми.

Заключна стадія – повне згорання, яке часто переростає в повну відразу до всього на світі. Стадія може тривати від десяти до двадцяти років [2].

Ось декілька пунктів профілактики професійного вигорання у психологів:

1. Ведення здорового способу життя: збалансована дієта, регулярна фізична активність та здоровий сон допоможуть зберегти фізичне та психічне здоров'я, що зменшить ризик професійного вигорання.

2. Використання методів релаксації: засоби релаксації, такі як йога, медитація, глибока дихання та прогулянки на свіжому повітрі, можуть допомогти зняти напругу та стрес, пов'язаний з роботою.

3. Розгляньте можливість звернутися до колег або супервізора: обговорення складних ситуацій з колегами або супервізором може допомогти знайти нові рішення та підходи до проблем.

4. Навчайтеся новому: постійне навчання може допомогти психологам розширити свої знання та вміння, що дозволить їм ефективніше працювати з клієнтами та уникнути монотонності.

5. Зверніть увагу на свої емоції: психологи повинні бути усвідомленими своїх власних емоцій та вчасно реагувати на них, щоб уникнути накопичення емоційного напруження.

6. Плануйте свій час: організація роботи найкращим чином відобразиться на вашій ефективності.

7. Поважайте і відносьтесь із розумінням до себе: не треба ставити потреби клієнта вище своїх [3; 4].

Отже, професійне вигорання психотерапевтів у період воєнного стану є серйозною проблемою, яка може впливати не тільки на якість послуг та рівень допомоги воєнним та тим хто цього потребує, а і на самих терапевтів. Тому свідомі психотерапевти повинні попереджувати погіршення свого психоемоційного стану ще на початку прояву вище зазначених стадій і піклуватися про своє здоров'я для того, щоб мати змогу займатись улюбленою справою і допомагати іншим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barry A. Farber. Symposium: The hazards of the psychotherapeutic practice for the clinician. «Burnout in Psychotherapists: Incidence, Types, and Trends» (Pages 35-44 | Published online: 11 Dec 2008).

2. Максименко С. Д., Руденко Я.В., Кушнєрьова А.М., Невмержицький В.М. Психічне здоров'я особистості: підручник для вищих навчальних закладів. Київ: "Видавництво Людмила", 2021. 438 с.

3. Ackerley, G., Burnell, J., Holder, D., & Kurdek, L. (1988). Burnout among licensed psychologists. Professional Psychology: Research and Practice, 19(6), 624–631.

4. Nancy McWilliams lection «For My Ukrainian Colleagues on a Painful Anniversary». 24.02.2023.

УДК 378.1(073)

Тищенко Анастасія Юріївна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСБ-19-1
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні активно відбуваються реформаційні процеси, зростають вимоги до її рівня та якості. Починає активно впроваджуватися в життя рідна мова, що вимагає формування мовних вмінь та навичок, а також вміння застосовувати мовні та немовні засоби з метою комунікації. Це передбачає сформованість комунікативної компетентності у дітей, яку необхідно набувати протягом всього періоду дошкільного дитинства. Безперечно ,що спілкування дітей буде успішним тоді, коли в них будуть сформовані комунікативно-мовленнєві вміння та навички.

Проблема розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку досліджувалася такими науковцями як Л.Виготський, О.Лурія, Г.Леушина, С.Рубінштейн, О.Леонтьєв, І.Зимняя, Є.Тихеєва, А.Богуш, Н.Гавриш, О.Ушакова, В.Мельничайко, Т.Сак, Ю.Приходько, О.Руденко тощо.

Комунікативна компетентність - це здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Комунікативна компетентність формується під час безпосередньої взаємодії між людьми і є результатом досвіду спілкування.

Певна річ, досвід спілкування набувається не лише у результаті безпосередньої взаємодії, але й опосередкованої, тобто з літератури, театру, кіно. У такий спосіб людина також отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій та особливості міжособистісної взаємодії [1].Слід зазначити, що комунікативна компетентність - це цілісне, інтегративне, психічне утворення, що визначає ефективність спілкування. Комунікативна компетентність дітей дошкільного віку визначена Базовим компонентом дошкільної освіти як комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися під час

спілкування, ініціативність при спілкуванні, стриманість у спілкуванні; культура мовленнєвої комунікації. Комунікативна компетенція передбачає сформованість усіх видів мовленнєвої компетенції. Структурними компонентами комунікативної компетентності є: комунікативні знання, комунікативні уміння та комунікативні здібності.Формування комунікативної компетентності у дітей відбувається протягом всього періоду дошкільного дитинства. Спілкування дітей дошкільного віку буде успішним тоді, коли в них наявні сформовані комунікативно-мовленнєві вміння та навички.

Мовленнєва компетентність - це вміння адекватно і правильно використовувати мову на практиці, тобто висловлювати власні бажання, думки, прохання, наміри тощо. При цьому послуговуватися мовними та позамовними (міміка, жести, рухи), а також інтонаційними засобами виразності мовлення [2].

Комунікативна компетентність постає перед нами як інтегральна властивість особистості, що виконує функцію адаптації та адекватного функціонування особистості в соціумі, а також містить у собі установки, стереотипи, позиції спілкування, ролі, цінності та творчий потенціал особистості.

Інтенсивний розвиток мовлення та комунікативної компетентності відбувається в дошкільному віці. Дошкільник активно оволодіває мовленням, адже це дає йому змогу задовольнити свої потреби у спілкуванні, спільній діяльності з дітьми та дорослими. Найбільший розвиток мовлення здійснюється в старшому дошкільному віці, коли більшість систем вже сформувалися [3].

З метою визначення рівня сформованості комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку нами було організовано дослідження, у якому взяло участь по 11 дітей обох категорій. Це дозволило виокремити рівні їх комунікативної компетентності, а саме високий (20%), середній (55 %) та низький (25 %).

Згідно даних, які були отримані під час проведення експериментального дослідження, слід зазначити, що сформованість комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку знаходиться на середньому рівні. Проте дітям з низьким рівнем сформованості комунікативної компетентності необхідно актуалізувати увагу батьків та педагогів на формування даної компетентності. Саме тому нами були запропоновані методики розвитку комунікативної компетентності та впроваджені у роботу педагогів під час формувального експерименту, що дозволило отримати позитивні зміни в рівнях розвитку комунікативних умінь та навичок дошкільників. Це свідчить про ефективність проведеної роботи з розвитку комунікативної компетентності дітей.

Таким чином, можемо зробити висновок, що переважання середнього та низького рівнів розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку є підставою для впровадження методів та методик розвитку комунікативної компетентності.

Формування комунікативної компетентності у дітей відбувається протягом всього періоду дошкільного дитинства. Спілкування дітей дошкільного віку буде успішним тоді, коли в них наявні сформовані комунікативно-мовленнєві вміння та навички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деркач М. Комунікативна компетентність у підлітковому віці. - Інформаційний портал. URL: https://psy-studio.com.ua/osoblivosti-komunikativnoi-kompetentnosti-u-pidlitkovomu-vici/

2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Київ: Слово, 2011. 704 с.

3. Поліщук Т.С. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор / Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід: збірник наукових праць / за заг. редакцією В.Є. Литньова, Н.Є. Колесник, Т.В. Завязун. – Житомир: ФО-П «Н.М. Левковець», 2019. – С. 174-177.

УДК 159.97:356.13 (477)

Тіманова Галина Степанівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Заушнікова Марина Юріївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

З кожним днем сучасний світ диктує нам свої умови буття. Наша реальність така, що ми живемо в умовах війни і терору, а також переживаємо наслідки пандемії, у зв'язку з цим, відбувається трансформація всіх сфер життя, в тому числі і освіти. Всі ці чинники безумовно формують негативні психологічні переживання і стають основою для розвитку емоційного вигорання в процесі професійної діяльності.

Проблема професійного вигорання викладачів закладів вищої освіти є очевидною, оскільки на їхні плечі лягає великий обсяг роботи, який пов'язаний з викладацькою і науковою діяльністю. Тривале надмірно інтенсивне спілкування зі студентами, їхні вимоги і очікування від викладача, постійна емоційна участь у розв'язанні їх проблем, високий ступінь відповідальності за інших людей, інформаційні перевантаження, екстремальні ситуації, які потребують негайного реагування [5].

Професійне вигорання – це емоційне виснаження, що виникає на фоні стресу, викликаного міжособистісним спілкуванням, що вміщує три компоненти: емоційне виснаження, деперсоналізація та редукція персональних досягнень (C. Maslach @ S. Jackson) [4, с. 185; 7]. Професійне вигорання – багатовимірний, пов'язаний із роботою синдром, який виникає на різних етапах професійної діяльності людей та характеризується поступовою втратою під дією пролонгованого професійного стресу емоційної, когнітивної і фізичної енергії, виявляючись у симптомах психоемоційного виснаження, хронічної втоми, цинізму та зниження задоволення від виконаної роботи [1; 2].

Цей синдром є захисною реакцією організму на завищенні виробничі та емоційні вимоги самої людини, яка віддана своїй справі [6].

Виділяють такі групи симптомів емоційного вигорання (К. Маслах) [8]:

1. Емоційне виснаження: призводить до хронічної втоми, порушення сну, зниження імунітету, поганого настрою, виникають проблеми з концентрацією;

2. Деперсоналізація/дегуманізація: відчуття негативу та цинізму відносно ситуацій, пов'язаних із роботою, зневажливе ставлення до колег та студентів, відірваність від колективу, відсутність мотивації;

3. Редукція професійних досягнень: відчуття власної неспроможності, некомпетентності та неуспішності у професійній діяльності;

4. Емоційна нестабільність: пригнічений настрій, підвищена дратівливість на незначні події, тривожність, відчуття безнадії, утисків щодо себе.

На сьогоднішній день існує три підходи щодо пояснення появи синдрому професійного вигорання [6, с. 5]:

1) індивідуально-психологічний: невідповідність між високими очікуваннями окремих осіб щодо роботи та реальної дійсності;

2) соціально-психологічний: причиною вигорання вважається специфіка самої праці, яка характеризується великою кількістю контактів у сфері "людина-людина";

3) організаційно-психологічний: причина вигорання пов'язується із проблемами особистості в організаційній структурі: недостатність автономії та підтримки, рольові конфлікти, неадекватний або недостатній зворотній зв'язок із керівництвом щодо окремого працівника та інші.

Профілактика синдрому емоційного вигорання як правило починається вже на етапі його діагностики. Методи діагностичного дослідження синдрому вигорання та його чинників можуть включати: метод спостереження, метод бесіди, метод експертних оцінок, метод аналізу документації, психодіагностичні методики, спрямовані на виявлення рівня вигорання, діагностику різних чинників вигорання тощо [1].

Професійному вигоранню викладачів вищої освіти можна запобігти за допомогою наступних кроків[8]:

Створення збалансованого графіка роботи.

Викладачі повинні мати достатньо часу на відпочинок та відновлення енергії між заняттями. Це може включати у себе зміну типу занять, дистанціювання від студентів та регулярні перерви.

Розвиток професійних навичок.

Необхідно забезпечити можливість викладачам розвивати свої професійні навички, щоб відчувати себе більш впевнено та компетентними у своїй роботі. Це може включати у себе участь у тренінгах, конференціях та семінарах, а також співпрацю з колегами та експертами у своїй галузі.

Підтримка колег та співробітників.

Важливо, щоб викладачі мали можливість обговорювати свої проблеми та ставити запитання іншим викладачам та колегам. Це може допомогти знизити рівень стресу та допомогти викладачам знайти рішення для вирішення проблем.

Забезпечення підтримки з боку адміністрації.

Адміністрація повинна визнавати важливість здорового розуміння викладачів та підтримувати їх у їхній роботі. Це може включати у себе регулярні оцінки робочих умов та створення програм підтримки для викладачів.

Підтримка з боку сім'ї та друзів.

Важливо, щоб викладачі мали підтримку з боку своїх близьких. Це може включати у себе час на відпочинок, підтримку у виконанні домашніх справ та розуміння їхнього графіка роботи та вимог до роботи, які можуть змінюватися в залежності від потреб університету та студентів.

Розвиток здорових звичок.

Здоровий спосіб життя може допомогти підтримувати високий рівень енергії та когнітивної функції. Важливо, щоб викладачі отримували достатньо фізичної активності, здорового харчування та відпочинку.

Регулярні перевірки та зворотний зв'язок.

Важливо, щоб викладачі мали можливість отримувати зворотний зв'язок про свою роботу, включаючи оцінки від студентів та колег. Це може допомогти викладачам зрозуміти свої сильні та слабкі сторони, а також забезпечити їм підтримку та позитивний настрій.

Отже, професійне вигорання викладачів є комплексною проблемою, яка може вплинути на їхній психічний та фізичний стан здоров'я, а також на якість навчання студентів. Тому важливо вживати заходів для запобігання професійному вигоранню викладачів, таких як підтримка з боку адміністрації, забезпечення належних умов роботи, розвиток професійної мережі та спільноти, саморозвиток та самопізнання, збереження балансу між роботою та особистим життям. Такі заходи можуть допомогти залишатися енергійними, мотивованими та задоволеними своєю професією, що, в свою чергу, сприятиме покращенню якості навчання та розвитку студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заушнікова М. Ю. Синдром професійного вигорання: основні напрями профілактики. *Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки* [Електронне видання]: збірник тез Міжнародного податкового конгресу (м. Ірпінь, 26 листопада 2021 р.). Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. С. 1096–1102. (*Серія «Податкова та митна справа в Україні»*; т. 163).

2. Колтунович Т. А. Як не згоріти в полум’ї професії: корекційна програма для вихователів дошкільних навчальних закладів. Чернівці: Чернівецький нац.ун-т, 2012. 200 с.

3. Коновчук Н.С. Основні причини та профілактика професійного вигорання у менеджерів. Правничий вісник університету “КРОК”. 2012. Вип. 14. С. 91-95.

4. Кулик С. М. Психологічні проблеми професійної адаптації вчителів. Актуальні проблеми психології / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. Т. 1. К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2001. 256с.

5. Максименко С. Д., Руденко Я.В., Кушнєрьова А.М., Невмержицький В.М. Психічне здоров’я особистості: підручник для вищих навчальних закладів. Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 438 с.

6. Längle A. The Art of Suffering: A Clinical Guide to Experiencing and Treating Burnout. London: *Karnac Books*. 2011. P. 3-16.

7. Maslach C., Goldberg J. Prevention of burnout: new perspectives. *Applied and Preventive Psychology*. 1998. V. 7. P. 63-74.

8. Maslach, C., & Leiter, M. P. Understanding the burnout experience: Recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry*, 2016. 15(2), p. 103-111.

УДК 378.147

Токар Інна Ігорівна,
студентка групи ПМПФ 20-1
ННІ економічної безпеки та митної справи
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що сьогодні проблема адаптації особистості до екстремальних ситуацій стає надзвичайно актуальною. З 2014 року громадяни України опинилися в умовах, яких не зазнавало понад 70 років, – в умовах військової агресії, численних людських втрат. Умови бойових дій, тотальна невизначеність майбутнього поставили населення країни перед усвідомленням дії на нього зовсім нових стрес-факторів. В екстремальних умовах звичайна життєдіяльність людини порушується, що може призвести до перевтоми, нервового виснаження, афективних реакцій тощо.

Поняття адаптації універсальне, воно охоплює явища від пристосування організму до умов навколишнього середовища до складної соціально-психологічної адаптації людини, яка являє собою процес її взаємодії з навколишнім середовищем.

Основою для теоретичної розробки поняття адаптація стали фундаментальні дослідження таких науковців: Г. Сельє, Ж. Піаже, Г. Балл, І. Павлов, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Б. Ананьєв та інші. Існує велика кількість визначення поняття «адаптація». Наприклад, Дж. Уотсон вивчав адаптацію в широкому розумінні як процес задоволення потреб індивіда відповідно до вимог середовища, що зумовлює зміни в його поведінці, актуалізуючи процесний (адаптація як процес) і результатний (адаптація як стан) аспекти категорії адаптації. У цьому контексті поняття «адаптація» і «пристосування» ототожнюються [1, с. 14-17].

Дослідники Г. Айзенк, Р. Хенкі розглядають адаптацію як стан гармонії між індивідом та природою (соціальним середовищем) і як процес, за допомогою якого цього гармонійного стану досягнуто [1, с. 24].

На думку Ж. Піаже, адаптація – це здатність особистості впоратись із складнощами певної ситуації. Вона відбувається за допомогою видів діяльності, які взаємодіють та взаємодоповнюють один одного: асиміляції та

акомодації. Вони сприяють когнітивному розвитку. І кінцевим результатом цього процесу є стан рівноваги між оточенням та когнітивними структурами особистості [1, с. 35-37].

Згідно з позиціями Г. Бала, адаптація – це тенденція «до встановлення рівноваги між індивідом і середовищем за умови, що індивід (як активна підсистема) не руйнується і, більше того, підтримуються визначені параметри його функціонування» [1, с. 42].

У психологічній науці предметом вивчення є психологічна адаптація (психічна адаптація, адаптація особистості), яка трактується як зміна, перебудова психіки індивіда (психології особистості) під впливом об'єктивних чинників середовища. Під психологічною адаптацією розуміють зміну форми або змісту психічних реакцій зі зміною енергетичних, динамічних та інформаційних характеристик зовнішніх або внутрішніх подразників психіки. Проблему психічної (психологічної) адаптації відображено у працях Л. Виготського, Б. Асмолова, Г. Балла, І. Кона, А. Петровського, П. Просецького, В. Семиченко та інших [2, с. 140-146].

Психологи найчастіше використовують класифікацію адаптації за різними рівнями функціонування індивіда, які мають специфічні ознаки, але для них базові адаптаційні механізми є загальними. Виокремлюють такі рівні: психологічний, соціальний, фізіологічний. Сучасний дослідник С. Максименко розглядає психологічну адаптацію як процес взаємодії особистості та навколишнього середовища, під час якого особистість враховує специфічні особливості цього середовища та є психологічно включеною в різноманітні системи відносин із середовищем [3, с. 138].

Соціальну адаптацію вивчали багато дослідників, серед яких А. Налчаджан, А. Реан, С. Максименко, Р. Мертон та інші. Найчастіше соціальну адаптацію розглядають як процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, рольову пластичність поведінки, інтеграцію особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії [4, с. 18-21].

Дослідник М. Агаджанян визначає фізіологічну адаптацію як стійкий рівень активності і взаємозв'язку усіх функціональних систем, органів і тканин, що забезпечує нормальну життєдіяльність людини в різних умовах існування[5, с. 204].

У контексті статті особливу увагу необхідно приділити психологічній адаптації особистості в екстремальних ситуаціях. Екстремальними називають ситуації, які загрожують здоров'ю та життю людини. Зовнішня, об'єктивна

сторона проблеми – несприятливий, складний стан умов життєдіяльності окремої особи або групи осіб. Такі умови життєдіяльності сприймаються та оцінюються як напружені чи небезпечні. Суб'єктивно сторона проблеми являє собою особливий стан людської психіки (екстремум-стан), внаслідок спричиненого незвичними чи екстраординарними умовами, що породжують підвищену тривожність та особливу емоційну напруженість. Ситуація стає для людини надзвичайно важливою, причому незважаючи на те, містить вона реальну небезпеку чи така небезпека лише уявна – екстремальність є суб'єктивним переживанням реальної дійсності. Різні люди можуть сприймати однакову ситуацію по різному, одна як екстремальну, а інша – як ординарну [6, с. 32–35].

Екстремальні ситуації бувають регламентовані та нерегламентовані, планові та ситуаційні, «штатні» та «позаштатні». Також вони поділяються на чотири групи: спричинені надзвичайними умовами (стихійне лихо, природна чи техногенна катастрофа, війна, масові терористичні акції тощо); життєві, повсякденні (пожежа, напад злочинця, гострий брак часу, необхідність одночасного вирішення кількох однаково важливих завдань), такі ситуації виникають у процесі життєдіяльності кожної людини; пов'язані із захопленням потенційно небезпечними видами хобі (альпінізм, підводне плавання, швидкісна їзда та інші); службові та професійні, які пов'язані з виконанням фахових обов'язків [6, с. 37].

Травматична стресова подія – це така подія, яка виходить за межі звичайного досвіду людини. Ця подія є надзвичайно потужною і несе небезпеку для здоров'я та життя людини. Наприклад, серйозна загроза життю або фізичному стану; серйозна загроза життю близьких людей; стати свідком, того як одержала травму або була убита інша людина внаслідок насильницьких дій чи нещасного випадку. У відповідь на вплив екстремальної ситуації організм видає неспецифічну реакцію – стрес. Для успішної адаптації до змін умов середовища необхідно зважати на особливості протікання стресу [7, с. 93].

Відповідно до теорії Г. Сельє до стресу відносять реакції організму на будь-які сильні впливи середовища за умови, що вони запускають низку загальних процесів, в яких беруть участь кори надниркових залоз. Г. Сельє виділяв: еустрес (корисний стрес) та дистрес (шкідливий стрес) [8, с. 177].

Г. Сельє визначив три стадії розвитку стресу: на першій стадії (стадія тривоги) відбувається мобілізація захисних реакцій організму; на другій (стадія резистентності) – виникає збільшення стійкості організму до дії стресорів; третя стадія (виснаження) характеризується виснаженням адаптаційних резервів [8, с. 182].

Безумовно, для людини є корисним еустрес. Факторами, які сприяють переходу до еустресу, є позитивний емоційний фон; наявність позитивного досвіду вирішення схожої проблеми у минулому; достатність наявних психофізіологічних ресурсів; позитивний прогноз майбутнього; позитивне сприйняття оточенням. Також необхідно враховувати фактори, які сприяють переходу до дистресу. Такими факторами є довгий за часом вплив стрес-фактора, який може призвести до виснаження психофізіологічних ресурсів; потужна сила стресора, яка перевищує психофізіологічні ресурси; емоційно-когнітивні фактори, до яких відносять негативний прогноз майбутнього; недостатня кількість інформації; відчуття безпомічності та самотності перед оточенням. Процес адаптації до екстремальних умов залежить як від дії на індивіда екстремального фактору зовнішнього середовища, так і від стану його організму [7, с. 22].

У стресогенній ситуації до людини висуваються вимоги, які сприймаються нею як такі, що перевищують її можливості, що може призвести до дистресу. Якщо психофізіологічні ресурси використовуються відповідно до умов середовища, то розвивається стан адекватної мобілізації. Коли навантаження перевищує психічні та фізичні резерви людини, це може призвести до порушення адаптації. Особливість адаптації до екстремальної обстановки полягає в тому, що її підтримання пов'язане з вольовими зусиллями. Зусилля необхідні для вчинення дій у стані гострого психічного і нервового напруження, втоми, незадоволення, страху, які можуть виникати в небезпечній ситуації навіть у стійкої людини, що має позитивний досвід діяльності [7, с. 23-25].

В екстремальній ситуації набуває значення потенціал особистості: воля, самоконтроль, самодостатність тощо. Основне завдання для людини полягає у тому, щоб розвинути здатність реагувати на екстремальну ситуацію адекватно та оцінювати її з раціонального погляду. Людина має бути готова до активного подолання екстремальної ситуації, яка виникла.

Отже, таке явище, як стрес, є неодмінною складовою життя людини, адаптаційного процесу до умов середовища, що постійно змінюються. Необхідно навчитися керувати стресом і використовувати його для подальшого зростання особистості та набуття досвіду. Успішно адаптується психологічно стійка особистість, яка емоційно стабільна, з розвинутими вольовими властивостями та здатністю реалізовувати свої цілі, незважаючи на зовнішні впливи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галян А. Г. Особистісні ресурси адаптації майбутніх медичних працівників до професійної діяльності: дис. … канд. психол. наук: 19.00.01 / СНУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2016. 234 с.

2. Галус О. М. Історіографічна основа досліджень процесу адаптації особистості у працях вітчизняних учених-психологів. Педагогічний дискурс. 2013. № 15. С. 140–146.

3. Максимова Н. Ю., Грись А. М., Манілов І. Ф. та ін. Психологічні механізми адаптації девіантів до сучасного соціокультурного середовища: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2015. 254 с.

4. Деменко О. Ф. Особливості соціальної адаптації особистості в умовах сучасного кризового суспільства. Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: зб. матеріалів IV всеукр. наук.-практ. круглого столу з міжнародною участю (м. Ірпінь, 24 квіт. 2019 р.). Ірпінь, 2019. С. 18–21.

5. Хубетов О. В. Когнітивні чинники адаптивності безробітних в умовах професійного перенавчання: дис. … канд. психол. наук: 053 ІПК ДСЗУ. Київ, 2021. 264 с.

6. Приходько І. І., Колесніченко О. С., Тімченко О. В. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. Харків: НА НГУ, 2016. 571 с.

7. Наугольник Л. Б. Психологія стресу. Курс лекцій. Львів: Ліга-Прес, 2013. 129 с.

8. Пилипака Ю. І., Романюк В. Л. Стрес як загальний адаптаційний синдром та психічне здоров’я особистості. Психологія: реальність і перспективи. 2016. № 6. С. 177–182.

УДК 159.94(07)

Ульянчик Дмитро Олександрович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи ПСБ-21-1
Науковий керівник:
Клевець Любов Миколаївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ СТРЕСУ ТА АНАЛІЗ ОСНОВНИХ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ УКРАЇНЦІВ 2021 РОКУ

Суттєвою перешкодою на шляху до успішного функціонування людини та повноцінного використання наявного в ній потенціалу є стрес. Стрес, як базове біологічне явище, притаманний усьому живому. Проте, в умовах мінливого середовища та викликів, з якими щоденно зустрічається людство, важливою для дослідження є психологічна складова стресу.

Ключові слова: стрес, стресова ситуація, адаптація, хвороба, стресори.

Дослідженням питання стресу у різних його проявах присвячена значна кількість наукових праць, зокрема Ю. О. Євтушик, І.В. Чернецька розглядали його, як психоемоційну індивідуальну реакцію на ситуацію [2, с.71-73]. Г. Сельє та У. Кенон розглядали це поняття в рамках теорії гомеостазу та стресу; І. Павлов, Ю. Щербатих та В. Мерлін досліджували стрес з огляду на теорію темпераменту та у рамках теорії індивідуальних властивостей. Зі сторони теорії надійності та працездатності дослідження стресу проводили Н. Наєнко та Т. Немчин. Щодо класичних уявлень про стрес, то вони були розвинуті Р. Лазарусом [4, с. 557]. Також існує значна кількість й інших наукових напрацювань, автори яких розглядають різноманітні аспекти сутності стресу та його потенційно-можливих впливів на людину. Наприклад Коген, Гіанарос, Манук розглядали стрес, як репрезентацію досвіду [5]. Проте, поняття стресу,

його впливу та процесів адаптації так і залишається актуальним для дослідження, особливо в умовах воєнного часу.

Розглянувши наукові праці вищевказаних дослідників доцільно виокремити три основні сутності, які дозволяють комплексно розуміти поняття стресу (рис. 1).

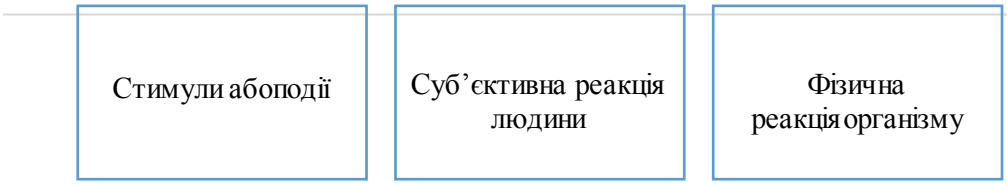

Рисунок 1 – Сутнісні складові розуміння поняття «стрес»

Перша складова – «стрес як стимули чи події», розуміється як стресори чи стрес-факторами, що викликають у людини сильне напруження або збудження, та які негативно впливають на її організм.

Стрес як суб'єктивна реакція людини характеризується напругою чи збудженням, яка відображають внутрішній психічний стан людини.

Щодо стресу, як фізичної реакції організму, то це реакція організму на сильні, екстремальні вимоги або шкідливий вплив, що викликають інтенсивні прояви адаптаційної активності для підтримки поведінкових дій і психічних процесів з подолання цих стресових факторів [1, с. 28-32].

Таким чином бачимо, що поняття стресу є міждисциплінарним та охоплює різні аспекти життєдіяльності людини. Також відсутність єдиного комплексного підходу до трактування сутності поняття стресу зумовлює його індивідуальну інтерпретацію в кожній окремій науковій області.

Згідно даних телефонного опитування Київського міжнародного інституту соціології за 2021 рік щодо стресових ситуацій у житті українців, майже 69 % опитаних респондентів пережили хоча б одну стресову ситуацію за рік [3].

Цей показник став найвищим за останні 10 років проведення таких досліджень. При цьому респондентів, які відповіли, що не пережили жодної стресової ситуації за 2021 рік було близько 29 % (рис. 2):

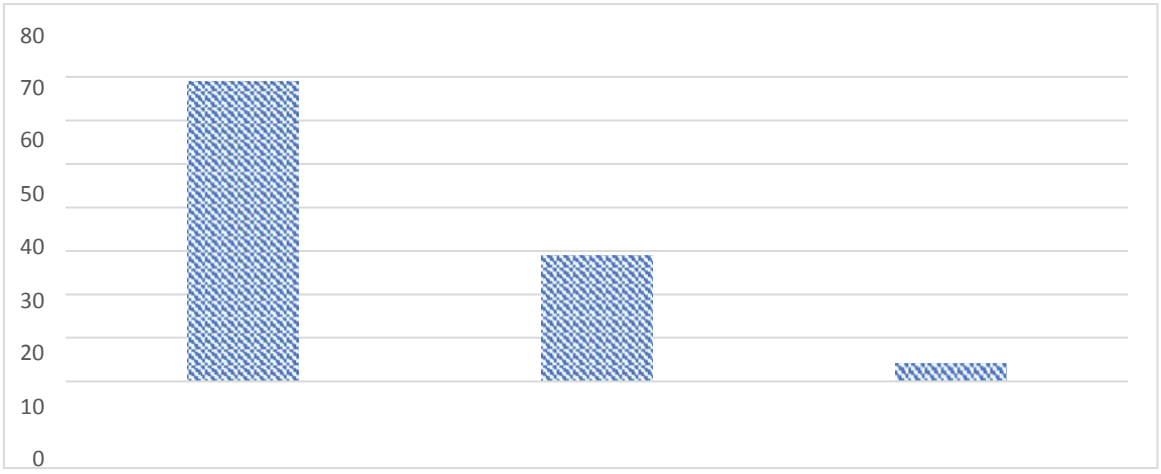

Рисунок 2 – Статистика переживання стресових ситуацій українцями впродовж 2021 року

У розрізі факторів, які слугували передумовами виникнення стресу, найбільшого поширення набула причина «Смерть близької людини» (Мал.3):

Рисунок 3 – Статистика причин стресових ситуацій українців упродовж 2021 року

Такий значний відрив від попередніх позицій, на нашу думку, пов'язаний з подоланням наслідків пандемії, за період якої більшість людей перенесли свою хворобу чи хворобу близьких.

Проте у зв'язку з повномасштабною військовою агресією рф проти України з 24 лютого 2022 року, передбачаємо, що однією із перших позицій щодо причин стресу протягом 2022 року стане причина «Пережити бомбардування/обстріли», яка значною мірою зросте у відсотковому еквіваленті. Також, лідируючою позицією залишиться «Смерть близької людини», проте причина вже буде викликана не пандемією, а, на жаль, військовими діями на території нашої держави.

Таким чином, провівши дослідження теоретичних підходів до трактування стресу та основних стресових ситуацій на основі результатів опитування громадян України за 2021 рік, можемо дійти висновку, що дана тема є однією із провідних та потенційно важливих для дослідження. Стресові ситуації є супровідними протягом усього життя. Уникнути стресу неможливо, проте можливо розробити дієві способи реагування та мінімізації негативних наслідків від нього. Особливо гостро це постає під час переживання екстремальних стресових ситуацій, зокрема військових дій, втрати близьких людей та вимушеної міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кононова М. М. СУТНІСТЬ СТРЕСУ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ / М. М. Кононова, Т. В. Кучма. // Молодий вчений. – 2021. – №1.

2. Євтушик Ю. О. Дослідження впливу стресу на життя та діяльність людини / Ю. О. Євтушик, І. В. Чернецька. // Студентський вісник національного університету водного господарства та природокористування. – 2015. – №3.

3. Прес-релізи та звіти - Стресові ситуації в житті українців, 2020 [Електронний ресурс] // Київський міжнародний інститут соціології. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1096&t=7&page=1.

4. Lazarus, R.S. & Folkman, S. (1984). Stress, Appraisal and Coping. New York: Springer.

5. Cohen, S., Gianaros, P.,&Manuck, S. (2016).A stage model of stress and disease. Perspectives on Psychological Science, 11(4), 456-463.DOI: https://doi.org/10.1177/1745691616646305

УДК 159.9

Ульянчик Дмитро Олександрович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи **ПСБ 21-1**
Науковий керівник:
Нежинська Олена Олександрівна,
канд. психол. наук, доцент,
Державний податковий університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРИРОДИ ВИНИКНЕННЯ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Розвиток суспільства та соціальних інституцій є основою функціонування суспільства у наш час. Та результатом цього розвитку може бути не лише успішна взаємодія між суб'єктами суспільства, а й загострення суперечностей між окремими їхніми елементами. Тож актуальність дослідження природи міжетнічних конфліктів полягає у тому, що це може стати інструментом попередження їх виникнення і мінімізації негативних проявів від них. Також, розуміючи детермінанти та природу виникнення міжетнічних конфліктів, можна здійснити позитивний вплив у пошуках ефективних шляхів урегулювання цих конфліктів особливо в умовах кризового суспільства.

Дослідженню питання міжетнічних конфліктів та природи їх виникнення присвячено значну кількість наукових робіт, зокрема В. Б. Євтуха [3], В. А. Малиги та В. Р. Моначинського [1], Є. В. Рябініна [5, с. 168], O. Jourek та D. Lake [6, с. 13] та багатьох інших. Поняття «міжетнічний конфлікт» широко застосовується та може підлягати специфічному трактуванню у різних галузях з погляду наступних аспектів: історико-генетичний, теоретико-пізнавальний, політико-правовий [1]. Саме різниця у підходах до аналізу дефініції і призводить до відмінностей у визначенні даного поняття (див. табл. 1). Разом із цим необхідно зазначити, що диференціація у підходах до конструкції дефініції міжетнічного конфлікту може бути спричинена власне відмінностями у рівнях взаємодії між етнічними групами, на основі яких кожен автор формує своє пояснення досліджуваного нами поняття.

Таблиця 1 – Визначення поняття «міжетнічний конфлікт»

Автор	Запропонована дефініція
Ю. І. Римаренко	«Міжетнічний конфлікт – це крайня форма загострення і зіткнення національних інтересів націй, етнічних груп довкола національного питання» [2, с. 4]
В. Б. Євтух	Міжетнічний конфлікт – це специфічна ситуація у стосунках між етнічними спільнотами, її частинами або ж її окремими представниками, змістом якої є змагання учасників цих стосунків за відповідні ніші у суспільному житті поліетнічної країни й у ході якого відбувається протиставлення інтересів і застосування будь-яких засобів для реалізації цих інтересів та утвердження стійких позицій своєї етнічності в етнонаціональній структурі суспільства проживання [3]
Чайм Клауфман	«Розбіжності між спільнотами, які мають чітко виражену спільну спадщину» [4]
Майкл Браун	«розбіжності з приводу політичних, соціальних, культурних, економічних і територіальних проблем між двома або більшою кількістю спільнот» [4]
Родольфо Ставенхаген	«зіткнення інтересів або боротьба за права: на землю, освіту, використання мови, політичну участь, свобода релігії, збереження етнічних особливостей, автономності та самовизначення» [4]

Як видно з табл. 1, на основі проведеного теоретичного аналізу вищенаведених визначень поняття «міжетнічний конфлікт» нами визначено, що чинники, які можуть породжувати міжетнічні конфлікти на кожному з рівнів міжетнічної взаємодії, є досить різноманітними.

Варто виділити, що дослідження концепції внутрішньонаціональної міжетнічної сумісності дає підґрунтя для роздумів щодо місця гетерогенності суспільства та культурної ідентичності у причинах виникнення міжетнічних конфліктів. Цей бік взаємодії посилює виникнення розшарованості у поглядах, диференціації світогляду та розбіжностей у світосприйнятті. Схематично це можна представити на рис. 1 (за Є. В. Рябініним [5, с. 176]):

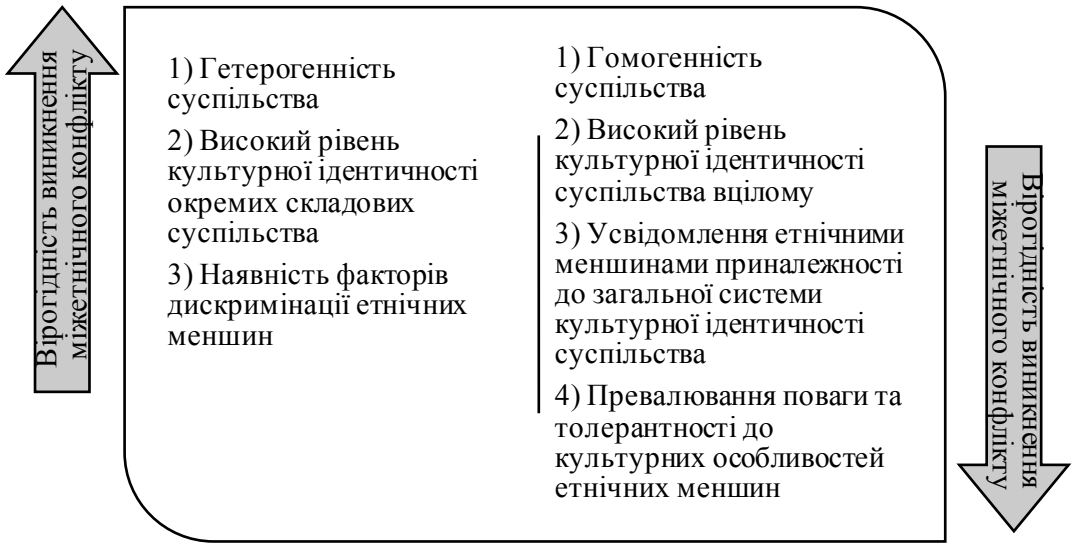

Рисунок 1 – Вірогідність виникнення міжетнічного конфлікту і місце культурної ідентичності та гетерогенності суспільства у цьому (за Є. В. Рябініним)

Як висвітлює рис. 1, міжетнічна ворожнеча напряму являє собою передумову виникнення міжетнічного конфлікту та зростання напруження. Саме вона слугує каталізатором розгортання відкритого протистояння між етнічними групами. Таким чином, міжетнічна ворожнеча в собі несе подвійний прояв:

1) вона може бути як передумовою виникнення міжетнічного конфлікту (або переходу у його більш радикальну стадію);

2) може проявлятись як результат вже наявного міжетнічного протистояння.

З огляду на це, доцільно розглянути фази розвитку міжетнічного конфлікту, які представлені на рис. 2 (за Є. В. Рябініним [5, с. 177]). З рисунку видно, що кожна фаза характеризується певною низкою глобальних процесів, які можуть відбуватися або наявно відбуваються у тому чи іншому вигляді на прикладі міжетнічних конфліктів у різні часи в різних країнах, що можна спостерігати, на жаль, і сьогодні. Це створює серйозну небезпеку та може призвести до загрози знищення представників певних етносів / релігій в умовах кризового суспільства.

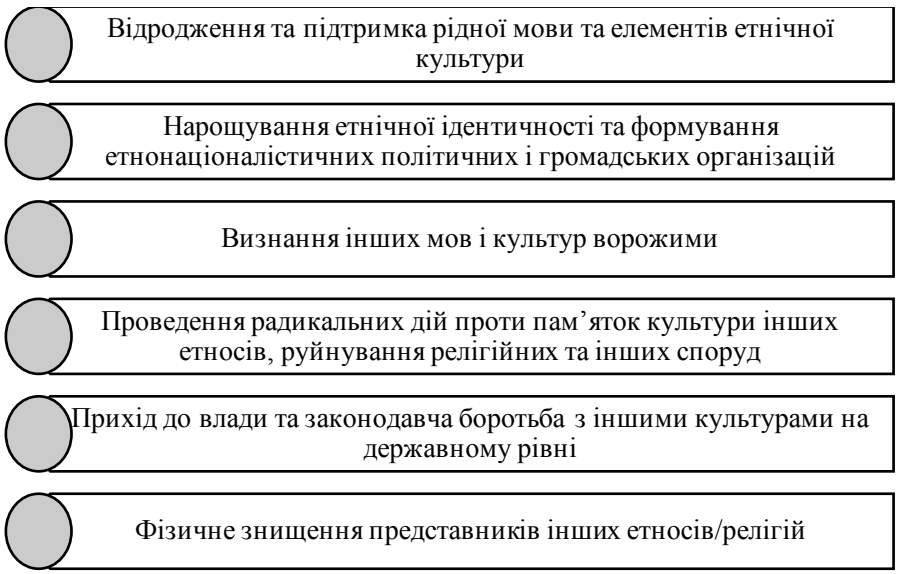

Рисунок 2 – Фази розвитку міжетнічної ворожнечі (за Є. В. Рябініним)

Висновок. Як бачимо з вищенаведеного дослідження, трактування поняття «міжетнічний конфлікт» може відрізнятися залежно від сфери, яка здійснює характеристику даної дефініції. Виділено, що не існує й єдиного підходу до конкретно визначених причин виникнення міжетнічних конфліктів, усі вони комплексно здійснюють вплив на зародження та розвиток міжетнічних суперечностей та, в залежності від тривалості та інтенсивності їх впливу, міжетнічний конфлікт може набирати радикальніших форм прояву. Особливої значущості це набуває в умовах кризового суспільства.

Зазначено, що дослідження природи та причин виникнення міжетнічних конфліктів залишається важливим аспектом у етноконфліктології. Пов'язано це з тим, що наукові здобутки у цій сфері можна трансформувати та використати для мінімізації негативних проявів міжетнічних конфліктів, недопущення їх радикальних форм прояву, а в ідеалі – попередження виникнення таких конфліктів через небезпеку загрози знищення представників певних етносів / релігій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Моначинський В. Р., Малига В. А. Поняття міжетнічного конфлікту у міжнародному гуманітарному праві. *Вісник студентського наукового товариства.* Донецьк, 2012. Вип. 4. Т. 1. URL : https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/1402/1431.

2. Римаренко Ю. І. Мала енциклопедія етнодержавознавства. НАН України. Інститут держави і права ім. В. П. Корецького. Київ : Генеза «Довіра», 1996. 942 с.

3. Євтух В. Б. Соціологія міжетнічного конфлікту: теоретичний аспект. *Політичний менеджмент.* 2006. № 6. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yevtukh_sotsiolohiia.pdf

4. Jourek Olga N. Ethno-political conflicts in post-communist societies: prospects or resolution and prevention in the context of international law. *Political Science*. 1998. URL : http://www.nato.int/acad/fellow/95-97/jourek.pdf

5. Рябінін Є. В. Причини та методи врегулювання міжетнічних конфліктів: теоретичний аспект. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна.* Харків, 2013. № 1073. С. 173.

6. Lake D. A., Rothchild D. The international spread of ethnic conflict. Prinston University Press, 1998. 392 p.

УДК 159.96

Федорчатенко Валерія Олександрівна,
студентка групи ПМПФ 20-1
ННІ економічної безпеки та митної справи
Науковий керівник:
Деніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах проблема адаптації особистості в умовах кризового суспільства стає надзвичайно актуальною. З 2014 року українське суспільство опинилося в умовах, яких не переживало понад 70 років: в умовах військової агресії та численних людських втрат. 24 лютого 2022 року РФ розпочала повномасштабну війну проти України. Умови бойових дій, повна невизначеність майбутнього ставлять населення країни перед усвідомленням впливу на нього абсолютно нових стресових факторів. В екстремальних умовах порушується нормальна життєдіяльність людини, що може призвести до перевтоми, нервового виснаження, афективних реакцій тощо.

Проблема адаптації є міждисциплінарною і розглядається на медико-біологічному, соціально-економічному, психолого-педагогічному, соціально-психологічному рівнях. У широкому розумінні адаптація — це здатність живого організму пристосовуватися до змін середовища.

Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених вивченню поняття «адаптація», цей феномен є ще недостатньо вивченим. Існують прогалини в розумінні його сутності, структури, видів і детермінуючих факторів.

Соціальну адаптацію вивчали багато дослідників, зокрема А. Налчаян, А. Реан, С. Максименко, Р. Мертон та інші. У більшості випадків соціальна адаптація розглядається як процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, пластичності рольової поведінки, інтеграції особистості в соціальні групи, стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії [1].

Слід зазначити, що одним із головних напрямків українського суспільства, викликаних війною, є повноцінна адаптація ветеранів та їхніх родин до цивільного життя. Набутий внутрішній досвід, а також зарубіжна практика свідчать про можливі негативні наслідки невирішення цієї проблеми як для ветеранів та їхніх родин, так і для суспільства в цілому. 22 самогубства серед ветеранів у США щодня [2], що становить 18 відсотків усіх самогубств у країні [3]. Майже 1,4 мільйона ветеранів постійно знаходяться під загрозою залишитися без даху над головою, 300 000 вже пережили цей досвід, а майже 39,5 000 є назавжди бездомними [4]. Внутрішні реалії не менш красномовні. 518 учасників АТО покінчили життя самогубством. Крім того, спостерігається тенденція зростання суїцидальності [5].

Соціальна адаптація військовослужбовців - це процес надання військовослужбовцям, звільненим у запас або у відставку, а також військовослужбовцям, звільненим у запас, за винятком призовників, допомоги у вирішенні питань, пов'язаних з професійною консультацією, перепідготовкою та працевлаштуванням на ринкових умовах.

Для багатьох ветеранів пошук роботи після звільнення з армії є важливою частиною переходу до цивільного життя. Більшість ветеранів кажуть, що їхня військова служба була корисною, оскільки вона дала їм навички та навчання, необхідні для роботи поза армією; 29 % сказали, що це було дуже корисно, а ще 29 % сказали, що це було дещо корисно.

Кожен четвертий ветеран каже, що після звільнення з армії мав цивільну роботу. Близько половини (48 %) - доводять, що не мали роботи, але шукали її відразу, 21 % шукали роботу, але не відразу, а 5 % не шукали роботу або вийшли на пенсію.

Таким чином, можна зазначити, що реінтеграція учасників військових конфліктів у мирне життя є складним і відносно новим завданням для України. Досвід інших країн підказує, що мистецтво, культурна сфера та креативні індустрії можуть допомогти в адаптації та реабілітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деменко О. Ф. Особливості соціальної адаптації особистості в умовах сучасного кризового суспільства. Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: зб. Матеріалів IV всеукр. Наук.-практ. Круглого столу з міжнародною участю (м. Ірпінь, 24 квіт. 2019 р.). Ірпінь, 2019. С. 18–21.

2. White, T. (2014). The buddy system. Veterans help veterans combat PTSD. Stanford Medicine, Balancing Act. The immune system. Retrieved from https://stanmed.stanford.edu/2014fall/the-buddy-system.html#

3. Shane L., Kime P. (2016). New VA study finds 20 veterans commit suicide each Day. Military Times. Retrieved from https://www.militarytimes.com/veterans/ 2016/07/07/ new-va-study-finds-20-veterans-commit-suicide-each-day/

4. National Coalition for Homeless Veterans. Background & Statistics. Retrieved from http://nchv.org/index.php/news/media/background_and_statistics/

5. Головний військовий прокурор Анатолій Матіос заперечив інформацію Міноборони стосовно того, що кількість самогубств в армії цьогоріч на тому ж рівні, що й торік [Електронний ресурс] // УКРІНФОРМ. – Режим доступа: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2410805-samogubstva-v-armii-matios-nazvav-brehneu-zaavu-generala-minoboroni.html

УКД 159.95

Чайка Аліна Вадимівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСБ 19-1
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна Росії проти України вплинула як на соматичне здоров'я населення, так й на психічне. Стрес громадяни посилювали такі обставини, як зниження доходу, переживання за як власне здоров'я, так і здоров'я близьких, складності внутрішньосімейних відносин, викликані запровадженням комендантських годин. Різка зміна життєвого укладу вплинула на українське студентство, яке в надзвичайно стислий термін було змушене перейти на віддалений формат навчання.

Відомо, що у відповідь на травматичні події у людей можуть з'являтися як неспецифічні афективні реакції (стрес, тривога, депресія), так і специфічні симптоми, що вказують на посттравматичний стресовий розлад, що розвивається (ПТСР): нав'язливі переживання травматичної події; постійне уникнення того, що може асоціюватися з травматичною подією; зміни у збудженні та реактивності нервової системи внаслідок травматичної події.

У закордонних дослідженнях, присвячених психологічним реакціям студентів, є такі факти: в Італії майбутні медсестри не фіксують симптоми ПТСР і депресії [5]; у Туреччині у студентів-медиків старших курсів, які вже мають досвід клінічної роботи, симптоми ПТСР значно менш виражені, ніж у студентів-медиків перших років навчання [10]; в Іспанії здобувачі студенти технічних спеціальностей у психологічному відношенні виявилися більш стійкими до впливу стресу, ніж студенти-гуманітарії [8], а у студентів коледжів було виявлено середній рівень депресії, тривоги та стресу [9]; китайські студенти турбувалися про те, який вплив чинитиме комуністична партія на їхнє навчання та подальше працевлаштування [4, 6].

Дослідження показало, що більшість здобувачів українських ВНЗ не зазнавали перед початком повномасштабного наступу Росії депресії, тривоги і стресу, асоційованих з новою загрозою. Цей факт може вказувати на те, що

особи молодого віку, незважаючи на введені в країні жорсткі обмеження, досить успішно адаптувалися до умов життя, що змінилися. Однак було виявлено, що серед студентів немедичних спеціальностей більш ніж у 4 рази вищий відсоток осіб із помірним рівнем стресу, ніж у групі студентів-медиків. Це свідчить про те, що у респондентів без медичної освіти частіше відзначалися хронічне неспецифічне збудження, труднощі з розслабленням, нервове збудження та дратівливість.

Також було виявлено, що студенти-медики менш схильні до депресивних переживань, пов'язаних із війною, тобто у них рідше виникають дисфорія, почуття безнадійності, знецінення життя, самознищення, апатія та ангедонія [1].

Досліджені групи здобувачів не відрізнялися методами реагування на травматичну подію – війну. Примітно, що за ступенем виразності вторгнення вони ближчі до пожежників (M = 5,76±5,71) та рятувальників (M = 5,95±3,93), ніж до студентської вибірки (M = 10,20±8,22)); за ступенем вираженості уникнення – до співробітників Міністерства внутрішніх справ (M = 9,26±6,08) та військовослужбовців (M = 9,48±7,77); за ступенем вираженості фізіологічної збудливості - також до співробітників МВС (M = 5,50 ± 6,18) та військовослужбовців (M = 6,40 ± 6,40) [3]. Це вказує на те, що війна не спровокувала у студентів клінічних форм специфічних способів реагування на травматичну подію і тому навряд чи може спричинити посттравматичний стресовий розлад.

Аналіз кореляцій вказує на те, що у студентів-немедиків, на відміну від майбутніх лікарів, стрес і тривога пов'язані з уникненням, тобто зі спробами пом'якшення чи уникнення переживань, пов'язаних із травматичною подією, зниженням реактивності. Якщо вторгнення, що включає в себе такі симптоми, як нічні кошмари, нав'язливі почуття, образи і думки, і фізіологічна збудливість, що передбачає злість, дратівливість і збудження, дозволяють відреагувати на негативні емоції, то уникнення призводить в кінцевому рахунку до витіснення афективних будучи опрацьованими, не втрачають своєї актуальності.

Можна зробити висновок, що у студентів-медиків неспецифічні емоційні реакції в умовах війни асоційовані з явними переживаннями з приводу війни, тоді як у студентів немедичних спеціальностей визначається тенденція витісняти переживання, пов'язані з війною. Саме витіснення переживань щодо війни може пояснити той факт, що студенти, які медично необізнані, більш схильні до депресії та стресу, ніж студенти медичних спеціальностей. Можна припустити, що знання в галузі медицини не сприяють появі уникнення: розуміючи небезпеку нової військової загрози та маючи уявлення про її патогенези, студенти-медики безпосередньо переживають із приводу війни, а не витісняють стрес та тривогу, пов'язані з нею.

Висновки. В результаті дослідження було виявлено, що більшість студентів українських вишів не відчувають депресії, тривоги та стресу з приводу війни. Проте студенти без медичної обізнаності більш схильні до депресії та стресу за умов війни, ніж студенти-медики. У студентів не виявляється клінічно значущих симптомів, характерних для посттравматичного стресового розладу. Тим не менш, показано, що студенти немедичних спеціальностей схильні витісняти стрес і тривогу з приводу війни. Психологічним службам українських вищих навчальних закладів слід звернути увагу на психологічний стан студентів, які навчаються за немедичними спеціальностями. Рекомендується проводити комплекс заходів, спрямованих на профілактику та діагностику виражених неспецифічних емоційних реакцій на війну. При необхідності варто рекомендувати студентам звертатися за допомогою до фахівців – психіатрів та психотерапевтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Золотий А.А. Систематичний огляд психометричних властивостей шкали депресії, тривоги та стресу (DASS-21). *Огляд психіатрії та медичної психології*. 2020. № 2. с. 26-37.

2. Руженко В.В. Українськомовна адаптація тесту DASS-21 для скринінг-діагностики депресії, тривоги та стресу. *Вісник неврології, психіатрії та нейрохірургії*. 2019. № 10. с. 39-46.

3. Тарабарко Н.В. Практикум психології посттравматичного стресу. Львів: Основа, 2001. 272 с.

4. Cornine A. Reducing nursing student anxiety в клінічному setting: An integrative review. Nursing Education Perspectives. 2020. Vol 41. URL: https://doi.org/10.1097/01.NEP.0000000000000633

5. Italian nursing students deal the pandemic condition. E. Vitale [et al.] // Acta Bio Medica Atenei Parmensis. 2020. Vol. 91, № 12-c. URL: https://doi.org/10.23750/abm.v91i12-S.9860

6. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020. Vol. 17. URL: https://doi.org/10.3390/ijerph17051729

7. Lovibond S.H., Lovibond P.F. Manual for the Depression Anxiety Stress Scales. 2nd ed. Sydney: Psychology Foundation, 1995.

8. Outbreak і lockdown серед students and workers of Spanish university / Odriozola-González P. [et al.]. Psychiatry Research. 2020. Vol. 290. URL: https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113108

9. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020. Vol. 17. URL: https://doi.org/10.3390/ijerph17197001

10. Torun F., Torun S.D. Pakistan Journal of Medical Sciences. 2020. Vol. 36, No 6. URL: https://doi.org/10.12669/pjms.36.6.2985

УДК 316.6

Ченцова Євгенія Євгеніївна,
студентка групи ПМПФ 20-1
ННІ економічної безпеки та митної справи
Науковий керівник:
Деніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасне суспільство переживає важкі часи: відкрита військова агресія, порушення цілісності країни, значні втрати людей у зоні проведення АТО, вимушене відселення населення із зони бойових дій, втрата домівки, близьких, можливість жити і працювати нормальним життям. Значна частина населення відчуває психічні та фізичні втрати, відчуває постійний страх за себе та своїх близьких, розгубленість, загострення стресових розладів, труднощі з адаптацією до нових умов життя. Воєнний конфлікт триває, а час і форму його вирішення важко передбачити, тому тривожні настрої в суспільстві, страх, розчарування та дезадаптація посилюються. На відміну від локальних катастроф, ситуацію збройного конфлікту та соціального протистояння можна охарактеризувати як гуманітарну катастрофу, яка являє собою конфлікт непримиренних цінностей і яка зачіпає майже всіх людей, змінює життя жителів міст, міст, регіонів, країни в цілому, поширює та несе в собі загрозу маргіналізації та криміналізації суспільства, виникнення депресивного середовища, формування травмованої спільноти.

Соціальна адаптація особистості уявляється як процес становлення і розвитку її соціальної активності, прояву соціальних, соціально-психологічних, біопсихічних механізмів регуляції життєдіяльності. Це поєднання соціально орієнтованої індивідуальної діяльності з динамікою різних рівнів соціального середовища.

В умовах інтенсивних соціальних змін останнього десятиліття, які характеризуються високим рівнем непередбачуваності, коли людина часто стикається з новими ситуаціями та обставинами, роль адаптаційних процесів у психіці людини значно зростає.

Адаптація (від лат. Adaptare – пристосовую) означає пристосування самоактуалізованих систем до умов середовища, що змінюється.

Щодо процесу соціальної адаптації існує дві точки зору. Одна з них розглядає адаптацію як пасивний процес пристосування суб'єкта до запитів суспільства, навіть ціною жертв з боку індивіда. Друга, сучасна точка зору, що бере свій початок у працях швейцарського психолога Ж. Піаже та англійського соціолога Р. Мертона, розглядає адаптацію як двосторонній процес і результат протидії суб'єкта і соціальної середовища, внаслідок чого відбувається адаптація до умов у новій життєвій ситуації.

Соціальна адаптація — це процес і результат активного пристосування людини до нового соціального середовища. Найбільш загальне визначення цієї категорії дав американський соціолог і соціальний психолог Ф. Гіддінгс, тобто визначив соціальну адаптацію як процес забезпечення відповідності особи вимогам соціального середовища, а порушення цієї відповідності як погана адаптація.

У різних соціальних ситуаціях будуть проявлятися різні властивості, тому адаптація буде відбуватися по-різному. Для кожного індивіда рівень навченості обраних стратегій буде різним, що зумовить різницю в їх проявах в конкретній ситуації. Тому кожна людина адаптується до тієї самої ситуації по-своєму.

Ці стратегії соціальної адаптації формуються в людини постійно протягом життя і використовуються в різних ситуаціях.

Соціальний рівень формує адаптаційне середовище, умови адаптації. Соціальні чинники та умови є антецедентами і супроводжують як особистість, так і її поведінку протягом не тільки всього адаптаційного процесу, а й усієї життєдіяльності. Соціальний рівень адаптації включає три групи регуляторних факторів, серед яких: фактори підтримки групи адаптації (наприклад, з боку сім'ї, друзів, референтних груп тощо); інституційні фактори, пов’язані з ефективністю функціонування шкільної та позашкільної систем, зокрема вищої освіти, з наявністю в суспільстві інституцій (наприклад, центрів професійної перепідготовки населення, соціальної реабілітації тощо), здатних забезпечити професійно-психологічна підтримка адаптованих; соціальні фактори, серед яких на особливу увагу заслуговують: економічна ситуація в країні та особливості ринку праці, наявність молодіжної політики в державі; участь чітких норм, критеріїв, моделей оцінки процесу адаптації та культурних традицій адаптації; ментальність суспільства, його відкритість до інноваційних процесів.

Отже, слід підкреслити, що адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту визначається як складний і багатовимірний процес взаємодії суб’єкта адаптації (громади/людини як члена спільноти) та середовища, яке змінюється під впливом воєнного конфлікту, що передбачає трансформацію системи майнових спільнот, активне освоєння нових соціальних умов, набуття засобів побудови продуктивних систем взаємодії, розробку та застосування стратегій психологічної адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галецька І. Психологічні чинники соціальної адаптації / Інна Галецька // Вісник «Соціогуманітарні проблеми людини» / Ін-т соціогуманіт. Проблем людини. – Львів, 2005. –№ 1. – С. 91–100.

2. Блинова О. Є. Типи соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб / О. Є. Блинова // Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості : матеріали всеукр. (із міжнар. Участю) наук.-практ. Конф. (5-6 жовтня 2017 р., м. Херсон). – Херсон : Гельветика, 2017. – С. 14–15.

УДК 159.923.2

Черкесова Юлія Валеріївна,
аспірантка кафедри соціальної психології
Науковий керівник:
Долинська Любов Василівна,
канд. психол. наук, професор,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

За останні роки інтерес до дослідження тривожності значно посилився у зв'язку з різкими змінами життя суспільства, які породжують невизначеність і непередбачуваність майбутнього, в результати чого, в суспільстві відбувається переживання емоційної напруженості, тривоги та тривожності. З огляду на поняття, тривожність проявляється в кожному віці по різному і це не дивно, оскільки кожен вік має свої стресові ситуації, які доводиться переживати виключно індивідуально. На фоні сучасних мінливих морально-ціннісних ідеалів суспільства виникає тенденція збільшення кількості осіб з тривожними розладами. Дослідження даного питання являється актуальним вже не перше десятиліття.

Як багатоаспектний феномен, тривожність привертала до себе увагу вже досить давно, розглядаючись в наукових доробках зарубіжних як, А. Адлер, У. Джемс, Дж. Доллард, О. Маурер, Р. Мей, Дж. Уотсон, О. Ранк, К. Роджерс, Е. Торндайк, К. Хорні, А. Фройд, З. Фройд, К. Юнг, К. Ясперс, вітчизняних вчених як, В. Білоус, О. Захаров, Н. Левітов, В. Мерлін, В. Астапов, Н. Імедадзе, Г. Прихожан та українських І.Ясточкіна, О. Халік, В. Петренко, Т. Ольховецька, Н. карпенко, О. Скляренко, С. Ставицька, Я. Омельченко та інш.

Згідно з сучасним тлумачним психологічним словником, тривогу визначають як емоційний стан, що виникає в ситуації невизначеної небезпеки і проявляється в очікуванні неблагополучного розвитку подій [7]. Отже, ми можемо сказати, що часте переживання емоційного стану тривоги може призвести до формування індивідуально-психологічної особливості – тривожності. Тобто тривожність тісно пов'язана з переживанням емоції тривоги.

Тривожність як психічна властивість характеризується яскраво вираженою віковою специфікою, що проявляється у її змісті, джерелах, формах прояву та компенсації. Для кожного вікового періоду існують певні ситуації чи

сфери діяльності, які викликають тривогу у більшості людей, незалежно від реальної загрози.

Дитячий та підлітковий вік є основною фазою ризику для розвитку симптомів і синдромів тривожності, які можуть варіюватися від швидкоплинних легких симптомів до повноцінних тривожних розладів. Тривожність відноситься до реакції мозку на небезпеку, подразники, яких організм буде активно намагатися уникнути. Дана реакція мозку є основною емоцією, яка вже присутня в дитинстві, причому вирази тривожності перебувають у континуумі від легкої до сильної. Тривожність, як правило, не є патологічною, оскільки вона адаптивна в багатьох сценаріях, коли сприяє уникненню небезпеки [8].

На думку С. Васьковської , тривожність в дошкільному віці філогенетично формується та закріплюється у вигляді сигналу про небезпеку, яка ще не наступила, отже, передбачення небезпеки носить вірогідний характер і залежить не лише віл ситуативних, але й від особистісних властивостей. Таким чином, рівень тривожності визначається в більшій мірі особливостями характеру, ніж реальною ситуацією [1].

Аналіз проблеми формування тривожності в молодшому шкільному віці представлений в роботі С. Ставицької. Дослідниця виділяє наступні передумови виникнення особистісної тривожності в зазначеному віковому періоді: загальне негативне емоційне самопочуття від перебування в школі; проблеми у взаємостосунках з учителем та однокласниками; незадоволеність власною навчальною діяльністю; незадоволеність собою як суб’єктом навчальної діяльності. [5].

Підлітковий вік — період розвитку дітей від 11-12 до 15-16 років, що характеризується підвищенням життєдіяльності та перебудовою організму, є одним із найскладніших періодів в онтогенезі людини. У цей період розвитку визначається відповідність власної особистості, характеру, індивідуальності з обраним способом самореалізації в суспільстві, серед інших людей. Вік дає для цього знання і розуміння самого себе, що ведуть до усвідомлення того, що мистецтво життя полягає не тільки в тому, щоб рахуватися і реалізовувати свою індивідуальність, але і в тому, щоб індивідуальні можливості і досягнення ставали основою нового розвитку, відкриття в собі нових здібностей і якостей [3]. Тривога в цьому разі виступає як механізм попередження про необхідність приготуватись до чогось важливого і швидко відновити адаптаційний механізм людської особистості. Коли ж тривога переростає у тривожність і викликає надмірне хвилювання, страх, паніку, агресію чи депресію, вона починає перешкоджати процесу спілкування і стає загрозою для здоров’я.

В юнацькому віці утворюється ряд новоутворень, на основі яких з'являються кондиції входження особистості в нову для неї систему стосунків, прийняття нових життєвих цілей, здобуття більш високого рівня саморегуляції діяльності і поведінки. До головних новоутворень юнацького віку, на думку І. Кона, можна віднести саморефлексію, готовність до самовизначення, появу життєвих планів, усвідомлення власної індивідуальності, установку на свідому побудову власного життя тощо [2].

Середній вік являється критичною точкою мотиваційної кризи і саме вона виступає основним чинником тривожності в даному віці. Згідно з інформації психологічної енциклопедії, що цей вік займає період від 40 до 60 року життя [6]. Це є втрата людиною центрального життєвого мотиву – сенсу життя і утворення вакууму, подолати таку кризу допомагає потреба в самоповазі, і самореалізації. В умовах кризового суспільства особистість середнього віку відмовляється від цілей, які раніше ставила перед собою, оскільки вона не довіряє собі і впевнена, що звичні, знайомі їй засоби здобуття персональних цілей будуть без результативними. Те, що раніше в особи середнього віку виходило просто, майже непомітно, з-за даних кондицій потребує від неї неабияких зусиль, величезних витрат енергії та часу. З-поміж основних симптомів даної стадії варто відзначити хронічну втому, пригнічений настрій, порушення сну, апетиту, агресивність. Постійною причиною усіх переживань в особистості стає почуття окремішності, відчуженості, не цікавості ні для кого. В особи середнього віку по відношенню до себе особливо неприйнятним стає зовнішність, власне «Я»-фізичне. Особи середнього віку в умовах кризового суспільства втрачають психічну гнучкість, сприймають все досить прямолінійно, на деякий період часу стаємо зовсім дезадаптованими, і не мають змогу прийняти та пристосуватись до обставин, які змінилися. Тому неспроможність діяти, гнів або апатія заважають особам середнього віку реальному погляду на речі. Індивід може допомогти собі в опануванні кризових умов життєдіяльності, якщо особистість спробує визначитися з приводу типового для кожного індивіда ставлення до тривожних несподіванок, неприємних новин, життєвих обставин, що травмують [4].

Тривожність – це досить складне, багатокомпонентне утворення у структурі психіки, що досить часто свідчить про дисгармонійне функціонування людини. Надмірний рівень тривожності для особистості будь якого віку є дезадаптивним фактором, який негативно впливає не тільки на його стосунки з іншими людьми, але і на розвиток особистості, роблячи людину більш схильною до стресу. У зв'язку з цим, постає нагальна необхідність своєчасного втручання щодо зниження високого її рівня, зокрема у осіб середнього віку, з метою забезпечення їх повноцінного особистісного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васьковська С. В. Про дитячу тривожність / С. В. Васьковська // Початкова школа. - 1993. - No 9. - С. 8-11.

2. Кон І.С. Психологія ранньої юності. - М.: Просвещение, 1989. - 255 с.

3. Матохнюк Л.О. Психологія інформаційної компетентності особистості (ґенеза онтологічного розвитку). Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук, Одеса : Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Національна академія педагогічних наук України [українською мовою]. 2019. 527 с.

4. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.

5. Ставицька С. О. Психолого-педагогічні умови подолання особистісної привожності у дітей молодшого шкільного віку : дис. на здобутя наук. стутеня идыд. психол. наук : спец. 19.00.07 / С. О. Ставицька. м. П. Драгоманова. - К., 1998. - 242 с.

6. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія. Енциклопедія ерудита.– Академвидав, 2006. – 424 с.

7. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. — Х.: Прапор, 2007.— 640 с.

8. McCathie H., Spence S.H. What is the revised fear survey schedule for children measuring? *Behav Res Ther*. 1991; 29(5): 495–502.

УДК 159.9:37.04

Чернобай Дарина Дмитрівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПБ-22-5
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТА

У зв'язку із змінами у соціокультурному просторі необхідне теоретичне вивчення та подальша розробка технології педагогічної підтримки соціалізації особистості студентів у соціально-педагогічній діяльності. Ефективні кроки щодо вирішення даної проблеми пропонуються в межах сучасної педагогічної праксеології [3, с. 10]. У соціокультурному просторі відбулося зростання ризику безконтрольності поведінки дітей та молоді; в освітньому середовищі шкіл та закладах вищої освіти (далі – ЗВО) здійснюється запровадження інклюзивної освіти; дедалі більше зростає обсяг знань, які мають засвоїти студенти за сучасними програмами; спостерігається вплив негативних соціальних явищ та зростання правопорушень серед неповнолітніх, девіантної та адиктивної поведінки; ускладнюються соціальні проблеми сімей, які потребують педагогічної підтримки.

Соціалізація є процесом формування уявлень людини про суспільство, становлення відносин індивіда до соціальних явищ і процесів, що відбуваються у світі, засвоєння системи знань про функціонування суспільства, освоєння соціальних ролей, норм, навичок поведінки та формування світоглядних та загальнолюдських цінностей [2, с. 6-8].

Стихійність процесу соціалізації призводить до того, що у підростаючого покоління найчастіше під впливом негативних факторів формується світоглядний базис, який не забезпечує успішне функціонування людини у суспільстві. Загальновідомо, що, якщо особистість відчуває негативний вплив соціуму, відбувається контрсоціалізація. Однак стає очевидним, що за певних умов здійснення педагогічної підтримки процес соціалізації може бути організований таким чином, що особистість зазнаватиме її позитивного впливу, для цього необхідно організувати педагогічну підтримку соціалізації особистості.

Тому стають актуальними ретельне вивчення педагогічної підтримки соціалізації особистості, розробка нової теоретичної концепції, що інтегрує пізнання в системі наук, що відповідає сучасному етапу розвитку суспільства, новим видам соціалізації, та виявляє інноваційні механізми цього процесу, що застосовуються до особистості студента у сучасному соціокультурному просторі.

Педагогічна підтримка – це оперативна допомога у розвитку та сприянні саморозвитку дитини, яка спрямована на вирішення її індивідуальних проблем, пов'язаних зі здоров'ям, просуванням у навчанні, комунікацією та життєвим самовизначенням [5, с. 150].

Оскільки метою сучасної соціально-педагогічної діяльності є розвиток та задоволення різноманітних потреб та інтересів дітей та дорослих щодо соціальної адаптації, соціального захисту, підготовки студентів до умов конкуренції в сучасному суспільстві, супроводі особистісного розвитку на основі використання потенційних можливостей людини та соціуму, метою педагогічної підтримки є сприяння адаптації особистості в освітньому середовищі закладів освіти та розвиток самоцінності кожної особистості, творчих та інтелектуальних здібностей та фізичних можливостей, здатності знайти нестандартний підхід. Однією з умов успішної педагогічної підтримки є «створення обстановки успішності».

Специфічними факторами, що обтяжують та ускладнюють процес нормальної соціалізації, є: асоціальні та неблагополучні сім'ї; проблеми адаптації та матеріального неблагополуччя у мігрантів та біженців; проблеми у запровадженні інклюзивної освіти для дітей із особливими можливостями здоров'я; неблагополучне соціальне оточення особи з адиктивною, девіантною, делінквентною поведінкою та ряд інших.

Проблемними питаннями у студентської молоді називають: адаптаційні проблемні питання у початковий період навчання (відсутність достатньої інформації про ЗВО, про розташування відділень, будівель, бібліотек, поліклінік); утруднене спілкування (невміння налагодити дружні стосунки групи студентів, неприйняття, самотність); страхи, невпевненість у собі (побоювання відповісти викладачу перед першим заняттям, страх здатися смішним при активній роботі на семінарах, не виправдати очікування батьків, втратити кохану людину); депресія, апатія, відсутність інтересу до професійної діяльності; складність вибору освітнього маршруту в ЗВО (бакалаврат, спеціалізація, магістратура); посттравматичні розлади; конфлікти; неуспішність (страх відрахування з навчального закладу).

Психолого-педагогічна підтримка студентів у процесі навчання у ЗВО представляється найбільш доцільною формою оптимізації навчального процесу. Метою такої підтримки може бути формування особистості студента як суб'єкта власного життя, здатного протистояти труднощам, що виникають, і самостійно вирішувати життєві завдання. Завдання формування незалежної, відповідальної та соціально мобільної особистості, здатної до успішної соціалізації у суспільстві та активної адаптації на ринку праці в майбутньому, визначає необхідність широкого використання відповідних програм розвитку соціальних навичок, здатності до самореалізації – детермінація та розвиток особистості у системі психолого-педагогічної підтримки.

Для вирішення проблемних питань необхідна служба психолого-педагогічної підтримки у ЗВО. Функціонал такої підтримки полягає у наступному: консультування з особистих проблем, проблем саморегуляції, управління конфліктами, міжособистісного спілкування, профілактики академічного відставання, небажаних рис, звичок та схильностей, корекція наявних недоліків у розвитку та поведінці студентів [1, с. 43-44].

Робота з психолого-педагогічного супроводу студентів в освітньому процесі має здійснюватися за такими напрямами: адаптація до університетського та культурного середовища; адаптація до академічних вимог системи вищої освіти; вивчення їх індивідуальних особливостей та професійних схильностей; розуміння ролі обраної професії у житті і суспільства; нормування активної позиції у галузі знань, необхідних у майбутній професії; нормування позитивного ставлення до представників обраної професії; участь у різних видах освітньої, наукової та імітаційної діяльності.

Отже, результатом цієї роботи має стати студент, який зможе взяти на себе відповідальність та розставити пріоритети в особистому розвитку, на основі чого формуються професійно значущі відносини та якості. Адже результати практичної діяльності є критеріями ефективності обраних для досягнення мети засобів [4, с. 10].

Таким чином, педагогічна підтримка розглядається у контексті соціалізації особистості студента у соціокультурному просторі. Соціально-педагогічна діяльність, в рамках якої здійснюється педагогічна підтримка, є багатофункціональною, багатоаспектною та охоплює сфери кількох проблемних питань, що знаходяться на стадії розвитку в сучасному суспільстві. У цьому контексті педагогічна підтримка є сприянням засвоєнню соціальних ролей, норм і цінностей на основі уявлень про правомірну поведінку в суспільстві та одночасному розкриттю власного особистісного потенціалу, що включає творчий, гностичний, духовно-моральний та естетичний потенціали. Тобто, з одного

боку, педагогічна підтримка здійснюється з метою адаптації та пристосування особистості студента до суспільства, з іншого боку, успішна соціалізація сприяє розкриттю потенційних можливостей особистості, її унікальності та самоцінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми соціальної сфери : збірник статей студентів і викладачів / за заг. ред. Н.П. Павлик. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2022. Вип. 12. 74 с.

2. Вікторова Л.В. Основи соціалізації особистості : навч. посібник для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка» / Л.В. Віктрова, Н.Т. Тверезовська, М.В. Михайліченко, Г.М. Ржевський. К. : «ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 475 с.

3. Льовкіна О.Г. Генезис праксеологічних ідей: історико-філософський контекст. Філософські обрії. 2012. - № 27. – С.4-12

4. Льовкіна О.Г. Теорії ефективної діяльності: тектологія О. Богданова та пракселогія Т. Котарбінського: автореф. дис ... д-ра філос. наук / О. Г. Льовкіна . – Київ : Б.в., 2012 . 35 с.

5.Рудкевич Н.І. Методика соціально-педагогічної роботи : навчально-методичний посібник / Н. І. Рудкевич. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.

УДК 159.942

Шафранська Дарина Олегівна,
здобувачка вищої освіти
навчальної групи ПСБ 19-1
Науковий керівник:
Льовкіна Олена Геннадіївна,
д-р філос. наук, професор,
Державний податковий університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОМАНДИ В УМОВАХ ОНЛАЙН-ПРОСТОРУ

Проблема соціально-психологічного формування команди в умовах онлайн просторі є однією з центральних проблем в соціальній психології. При цьому центром став той факт (досить давно), який практичний до будь-якої сфери діяльності, група може бути ефективною, коли вище рівень її розвитку. Однак потрібно брати до уваги ті обставини, що цілеспрямований розвиток групи до рівня функціонуючої команди вважається не тільки «вищим пілотажем» в практичній соціальній психології, але і тягне за собою розтягнутий ресурсномісткий процес.

В даний час найбільш обширною і розробленою методологічною базою, що дозволяє побудувати програму практичних заходів, які спрямовані на досягнення групою такого стану, відстежувати розвиток і вносити певні корективи, представляється динамічний підхід, що бере початок в роботах К. Левіна.

Представники різних навчальних закладів проходять роботу за допомогою п’ятьох універсальних стадій командного розвитку:

1. Формування;
2. Конфлікт;
3. Прийняття відповідальності та укладення контракту;
4. Досягнення і звершення;
5. Завершення.

У сучасному світі зростає популярність роботи в онлайн форматі, що вимагає формування та розвитку віртуальних команд. Однак, відмінності взаємодії та спілкування у віртуальному просторі породжують нові соціально-психологічні чинники, які впливають на формування та успішність діяльності команди.

Одним з ключових соціально-психологічних чинників формування команди в онлайн просторі є забезпечення відкритості та прозорості в комунікації. Відсутність звичайних невербальних сигналів може спричиняти непорозу-

міння та недовіру, але відкритість сприяє формуванню довіри та сприятливих відносин.

Наявність спільних цілей та мети є ще одним ключовим фактором для успішного формування та функціонування команди в онлайн просторі. Спільне розуміння мети та завдань допомагає зберігати мотивацію та зацікавленість учасників, а також сприяє досягненню спільних цілей. Учасники команди в онлайн просторі повинні мати можливість бути залученими до процесу прийняття рішень та відчувати важливість своєї участі. Це може підвищувати мотивацію та зацікавленість учасників, що в свою чергу сприяє ефективній роботі команди. Однак, взаємодія та спілкування зі своєю командою в онлайн просторі вимагає вмінь та навичок ефективної віртуальної комунікації.

Фактори формування команди в онлайн просторі:

1. В умовах онлайн простору, соціально-психологічні чинники відіграють важливу роль у формуванні ефективної команди.
2. Відсутність фізичної взаємодії та обмежений доступ до невербальної комунікації можуть створювати складнощі у формуванні команди в онлайн просторі.
3. Використання соціальних мереж та інших онлайн інструментів може допомогти в створенні ефективної команди в онлайн просторі.
4. Спільна мета та чіткі ролі кожного учасника команди є ключовими аспектами для успішного формування команди.
5. Підтримка довіри, відкритості та емоційної зв’язаності між учасниками може підвищити ефективність команди в онлайн просторі.
6. Регулярне спілкування, обговорення проблем та пошук спільних рішень є важливими елементами успішного формування та розвитку команди в онлайн просторі.
7. Онлайн комунікація може бути більш ефективною, якщо вона відбувається в режимі реального часу, з використанням відео та аудіозв’язку.
8. Спільні віртуальні зустрічі, дистанційні тренінги та семінари можуть допомогти у формуванні команди та підвищенні її ефективності.
9. Необхідно забезпечувати рівний доступ до інформації та можливості для всіх учасників команди в онлайн просторі, щоб уникнути відчуття виключеності та нерівності.
10. Успішне формування команди в онлайн просторі вимагає постійного вдосконалення та адаптації стратегій, методів комунікації до конкретних потреб та особливостей учасників команди.

Стимулювання взаємодії та співпраці між учасниками команди може забезпечити більш ефективну роботу та досягнення спільних цілей в онлайн

просторі. Позитивна атмосфера, взаємні повага та підтримка можуть позитивно вплинути на ефективність команди в онлайн просторі. Онлайн комунікація дозволяє учасникам команди вільно виражати свої думки та ідеї, що може сприяти кращому розвитку та реалізації проекту.

А.В. Петровський 3 істотні ознаки команди, які містять такі питання, як: «Що таке команда через пошук її унікальності в особливостях діяльності», «Правила взаємодії», «Людські взаємини»[2].

КОМАНДНА ДІЯЛЬНІСТЬ	КОМАНДНІ НОРМИ	КОМАНДНІ ВЗАЄМИНИ
Консолідована суспільність Орієнтація на командну задачу Ефект позитиву	Діяльнісна компетентність Рольова доцільність Взаємно-розподілена відповідальність	Значимість взаємин Психологічний комфорт Можливості особистісного зростання

Рисунок 1 – Істотні ознаки команди

Соціально-психологічне формування команди в умовах онлайн простору може бути складним завданням через віддаленість учасників та обмежену можливість безпосередньої комунікації. Однак, існують різні підходи та стратегії, які можуть допомогти створити ефективну команду в онлайн середовищі. Основні принципи формування команди в онлайн просторі:

1. Встановлення зв'язку: важливо забезпечити зв'язок між учасниками команди. Для цього можна використовувати засоби комунікації, такі як електронна пошта, месенджери, відеозв'язок, вебінари тощо.

2. Визначення цілей та завдань: команда повинна мати спільну мету та розуміння своїх завдань. Необхідно чітко визначити, які результати потрібно досягти та які ресурси необхідні для цього.

3. Взаємодія та співпраця: важливо підтримувати взаємодію та співпрацю між учасниками команди. Для цього можна використовувати спільні робочі простори, засоби відстеження прогресу, спільні бази знань, та інші інструменти.

4. Розподіл ролей та обов'язків: учасники команди повинні мати чітко визначені ролі та обов'язки. Це дозволить уникнути зіткнень та підвищити ефективність роботи команди.

5. Розвиток культури команди: важливо створити сприятливу атмосферу для роботи в команді. Для цього можна використовувати різноманітні заходи, такі як спільні ігри, віртуальні кав'ярні, тимбілдінги тощо.

Проблематика соціально-психологічного формування команди в умовах онлайн простору може включати різноманітні аспекти.[1]

Основні проблеми, які можуть виникнути в таких умовах, включають наступне:

1. Відсутність безпосередньої комунікації: віддаленість учасників може стати перешкодою для ефективної комунікації, що може призвести до розуміння недоліків та непорозумінь між учасниками команди.

2. Різноманітність менталітету та культурних різниць: учасники команди можуть мати різні менталітети та культурні звичаї, що може призвести до непорозумінь та конфліктів.

3. Відсутність візуального контакту: відсутність візуального контакту може призвести до втрати частини невербальної комунікації, такої як жести та міміка, що може призвести до неправильного розуміння повідомлень.

4. Відсутність спільного простору: відсутність спільного робочого простору може призвести до відчуття відокремленості від команди, що може знизити мотивацію та ефективність роботи.

5. Відсутність довіри: у віддалених командах може виникати відчуття відсутності довіри між учасниками, що може призвести до недостатньої відкритості та співпраці в команді.

6. Відсутність можливості для формування культури команди: відсутність спільних зустрічей та інших заходів може затруднити формування сприятливої атмосфери та культури команди.

З урахуванням цих проблем, необхідно розглядати стратегії, які допоможуть зменшити їх вплив на командну роботу в онлайн-просторі. Ось декілька можливих стратегій:

1. Використовуйте засоби відеоконференцій: використання відеоконференційних засобів дозволяє зменшити віддаленість між учасниками та підвищити рівень комунікації. Завдяки відео зв'язку можна забезпечити більш повну комунікацію, включаючи візуальну та невербальну.

2. Використовуйте спільний робочий простір: використовуйте інструменти онлайн-співпраці, щоб дозволити учасникам команди працювати в спільному віртуальному просторі. Наприклад, спільна дошка для роботи зі списками завдань або спільний документ, що дозволяє бачити зміни та оновлення.

3. Формуйте гнучкі графіки: у залежності від географічного розташування учасників, дозвольте їм працювати в зручний для них час та в міру можливості не обмежуйте години роботи. Це може допомогти зменшити напругу та стрес, пов'язаний зі спробами вирішити робочі питання в обмежений час.

4. Створіть культуру відкритості та співпраці: заохочуйте учасників команди до активної комунікації та діліться досвідом та ідеями. Завдяки цьому учасники команди зможуть взаємодіяти та вчитися один від одного, що позитивно відобразиться на якості роботи та співпраці.

5. Створіть сприятливе середовище: дозвольте учасникам команди робити паузи та займатися фізичною активністю між робочими завданнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Немеш О. М. Віртуальна діяльність особистості. *Структура та динаміка психологічного змісту*. Київ. 2017. С. 137-149.

2. Горбунова В. Психологія командотворення. *Ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд*. Житомир. 2014. С. 14.

УДК 378.147

Швидкий Сергій Сергійович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи СОП-22-1
Науковий керівник:
Дєніжна Світлана Олександрівна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

РОЛЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В УДОСКОНАЛЕННІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні визначено, що ключовим завданням освіти у XXI столітті, є розвиток мислення, зорієнтованого на майбутнє, перехід від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян. З цих позицій зусилля освітян спрямовані на реалізацію стратегічних напрямів розвитку вітчизняної освіти, подоланні нагальних проблем, виконанні перспективних завдань. Серед них: оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу, особистісної орієнтації, індивідуальної траєкторії інтелектуального розвитку.

Слід зазначити, що останнім часом в освітньому процесі складається особлива культура підтримки, а також допомоги учням і та їх батькам шляхом психолого-педагогічного супроводу, що розглядається як особливий вид допомоги та забезпечує особистісний розвиток і виховання тих, хто навчається в умовах освітнього процесу

Сама ідея супроводу як втілення гуманістичного, особистісно- зорієнтованого підходу тісно пов'язана з реалізацією права учнів на цілісний та гармонійний розвиток і, як наслідок, якісною модернізацією системи освіти.

Особливістю психолого-педагогічного супроводу є необхідність вирішення завдань особистісного розвитку і виховання учнів у складних умовах модернізації системи освіти, змін в її структурі та змісті. Особливого значення в цьому процесі набувають складні, специфічні умови, в яких опинилась сучасна родина.

Пріоритетною метою модернізації освіти є виховання, що ототожнюється із поняттям «якість життя», яке розкривається через такі категорії, як «здоров'я», «соціальне благополуччя», «самореалізація», «захищеність».

Відповідно, сфера відповідальності психолого-педагогічного супроводу включає в завдання створення в освітньому закладі успішного процесу

виховання, соціалізації особистості, її самореалізацію, оскільки повноцінний розвиток особистості є гарантом суспільного благополуччя.

Завдання формування самостійної, відповідальної та соціально мобільної особистості, здатної до соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці, визначає необхідність широкого використання під час психолого-педагогічного супроводу різноманітних програм розвитку соціальних умінь і навичок, здатності до особистісного самовизначення і саморозвитку.

За такого підходу об'єктом психолого-педагогічного супроводу виступає освітній процес, а предметом - ситуація особистісного розвитку і виховання особистості як система взаємин зі світом, з оточенням, дорослими, однолітками, з самим собою.

Психолого-педагогічний супровід особистісного розвитку і виховання особистості має розглядатись як супровід міжособистісних взаємин (їх розвиток, корекція, взаємовплив).

За десятиліття загальносуспільної трансформації та переходу до демократичної моделі ринкової економіки в Україні, істотно змінилася соціальна зовнішність учнів системи професійно-технічної освіти, їх ціннісні орієнтири, прагнення та шляхи професійного саморозвитку й самореалізації, на які суттєво впливають процеси соціокультурних змін у суспільстві. Визначення причин і тенденцій до цих змін надають можливість віднайти ефективні інноваційні методи та створити нові форми організації освітнього та виробничого процесів, де врахування змін соціального портрету має велике значення.

Відтак, психологами виокремлюється поняття «психологічний супровід», що розуміється як створення психологічних умов для емоційного благополуччя, успішного розвитку, виховання і навчання в ситуаціях соціально-педагогічної взаємодії, що організовується у межах освітнього закладу.

В. Зінченко визначає супровід як «систему професійної діяльності психолога, що забезпечує створення соціально-психологічних умов для успішного навчання і психологічного розвитку учня в ситуаціях взаємодії». Об’єктом супроводу психолога при цьому є дитина [1, с. 5]. Автор пов’язує супровід з психологічною службою і діяльністю психолога в освітньому закладі.

І. Мамайчук психологічний супровід розглядає як діяльність психолога, спрямовану на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, які забезпечують успішну реабілітацію, особистісне зростання дитини з урахуванням особливостей розвитку в соціумі.

І. Бех пов’язує психологічний супровід з особистісно зорієнтованою моделлю виховання, яка передбачає залучення учнів до взаємодії з довкіллям і на

цій основі «формування у дітей ціннісних ставлень до довкілля з позицій сучасної культури» [5, с. 4]. Автор зазначає, що центральним ядром психологічного супроводу є конструктивна та гуманно спрямована взаємодія, а центральним механізмом взаємодії виступає «особистісне спілкування педагога з вихованцем», спрямоване на «зближення ціннісно-смислових орієнтацій учасників діалогу».

М. Бардієр, І. Ромазан і Т. Чередникова вважають, що особливість психолого-педагогічного супроводу полягає у цінності самостійного вибору учнями свого життєвого шляху. Дорослий повинен цінувати природні механізми розвитку особисті дитини, не руйнувати їх, а розкривати, при цьому самому бути і спостерігачем, і співучасником, і дослідником. На їх думку, завдання дорослих – сформувати здатність і готовність вихованця до усвідомлення своїх можливостей і потреб, здійснення самостійного вибору.

Мета педагога – навчити учня ставити та досягати індивідуальних цілей, співвідносити їх із цілями оточуючих людей і суспільними цінностями.

Відтак, завдання психолого-педагогічного супроводу полягають у:

- попередженні виникнення проблем особистісного розвитку і виховання учнів;
- допомозі (сприянні) учневі у вирішенні актуальних завдань виховання та соціалізації: проблеми, пов'язані з вибором освітнього і професійного шляху; порушення емоційно-вольової сфери, налагодженням взаємин з однолітками, вчителями, батьками;
- розвиток психолого-педагогічної компетентності (культури) педагогів і батьків.

На думку цих дослідників, супровід здійснюється в різних за формами психологічних розвивальних заняттях.

Пріоритетними напрямками роботи з психолого-педагогічного супроводу:

- профілактика;
- діагностика (індивідуальна і групова);
- психолого-педагогічна просвіта:
- формування психолого-педагогічної культури;
- розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів, вихователів, психологів, батьків. [1, с. 15-17].

Психолого-педагогічний супровід є не простим поєднанням різноманітних методів діагностико-корекційної роботи в освітніх закладах, а виступає як комплексна технологія, особлива культура підтримки і допомоги учням у вирішенні завдань особистісного розвитку, виховання, соціалізації.

Передбачається, що вчитель, вихователь, психолог, які здійснюють психолого-педагогічний супровід, не лише володіють методиками діагностики, консультування, корекції, але й здатністю до системного аналізу проблемних ситуацій, програмування та планування діяльності, зорієнтованої на їх вирішення, а також організацію діяльності учасників освітнього процесу.

Як зазначав Р. Штайнер, перш за все, особистість слід підготувати до того, аби вона приєдналась до людей.

Психолого-педагогічний супровід досі не має завершеного цілісного наукового опису, в ньому спостерігаються ознаки, які відносяться до різних галузей наукового знання: педагогіки, соціальної педагогіки, психології, соціології. Він ототожнюється з методами і формами виховання, такою позицією педагогів як «вільне спілкування», «товариські взаємини дорослого і дитини», «їх внутрішній настрій».

Педагогічний зміст супроводу більш адекватно відображається в двох підходах до його визначення як психолого-педагогічної технології, спрямованої на вирішення проблем, пов'язаних із засвоєнням соціальних норм, розвитком соціально-психологічної компетентності; виробленням життєвої стратегії й вибором професії.

Безперечно, за умови нормального сімейного соціуму кожну з цих проблем підліток може вирішити самотужки або за допомогою батьків. Однак, ситуація проблемної сім'ї для вирішення зазначених завдань стає нездоланною перешкодою. У таких випадках допомогти, наприклад, проблемному підлітку, в доборі оптимального «життєвого маршруту» має психолого-педагогічний супровід, який призначений аналізувати найближче оточення дитини, діагностувати рівні її особистісного розвитку та виховання, використовувати групові методи, індивідуальну роботу з підлітками та їх батьками.

Отже, широка інтерпретація педагогічного змісту супроводу пов'язується зі створенням сприятливих умов, безпечного середовища, необхідних для розвитку і саморозвитку учнів, розкриттям, реалізацією внутрішніх потенціалу, формуванням здатності до самостійних дій та вільного вибору.

Зміст психолого-педагогічного супроводу асоціюється з виховною діяльністю педагога, сприянням адаптації особистості та встановлення добрих взаємовідносин у сім'ї, пов'язаних із навчанням, спілкуванням, побудовою міжособистісних стосунків, самовизначенням [2, с. 7, 18]. Так, періодом індивідуального визначення особистості є підлітковий вік. У цей віковий період зовнішнє ситуативне регулювання поведінки все більш поступається місцем внутрішньому. Підлітків відрізняє активне опанування нормами поведінки і моралі, намагання зайняти значуще місце, налагодити стосунки з людьми і, у зв'язку з цим, провідною діяльністю стає спілкування.

Однак, саме у підлітковому віці нерідко виникають ситуації. коли внутрішні ресурси психологічного захисту і пристосування особистості до умов середовища виявляються недостатніми. Одним із таких вирішальних чинників є вплив сімейного середовища. Саме цією обставиною зумовлюються рівні психолого-педагогічного супроводу підлітка з проблемної сім'ї.

Рівень групи - провідну роль відіграють вчитель і класний керівник, які забезпечують необхідну педагогічну підтримку підлітків у вирішенні завдань розвитку, виховання і соціалізації. Основна мета їх діяльності - розвиток самостійності підлітків у вирішенні проблемних ситуацій, попередження дезадаптації учнів, виникнення гострих, конфліктних ситуацій.

Рівень освітнього закладу – робота здійснюється вчителями, класними керівниками, вихователями, психологом, які виявляють прогалини в особистісному розвитку учня і надають первинну допомогу для подолання труднощів під час навчання і виховання, взаємодії з педагогами, батьками, однолітками. На даному рівні також реалізуються профілактичні програми, що охоплюють значні групи підлітків, здійснюється консультативна, просвітницька робота за участю адміністрації та вчителів освітнього закладу.

Отже, стає зрозумілим, що психолого-педагогічний супровід особистісного розвитку і виховання школярів з проблемної сім'ї можливо реалізувати, використовуючи декілька видів педагогічного впливу.

Супровід-попередження стає корисним, цінним для учнів за умови, якщо його зміст і форми ненав'язливі, делікатні та сучасні, психологічно та педагогічно грамотні, адресні та дозовані, а головне, якщо супровід-попередження у всіх випадках виконує своє розвивальне та виховне призначення, працюючи на перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зінченко В.М. Організація психолого-педагогічного супроводу дитини в умовах дошкільного закладу // *Дошкільна освіта*. № 1 (1).2004 р. – 2004. С.4-10.

2. Єрьоменко О. А. Сутність педагогічного супроводу освітнього процесу / О. А. Єрьоменко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2012. № 36. С. 96-100. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2012_36_19

3. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України. Ст. 1. Режим доступу : https://kodeksy.com.ua/dictionary/p/psihologo-pedagogichnij_suprovid.htm.

4. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою // *Інклюзивна освіта — освіта для всіх.* 2014. № 2. – С.7-18.

5. Бех І.Д. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого виховання . К.: ІЗМН. 2008, - 304 с.

УДК 159.942.6-053.67-027.2

Шевчик Оксана Володимирівна,
студентка 2-го курсу окр «магістр»,
спеціальність «Практична психологія»
Науковий керівник:
Каськов Ігор Васильович,
канд. психол. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ОСОБИСТІСТЬ ПЕДАГОГА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Анотація. У тезах подається аналіз та сутність поняття професійного вигорання та аналізуються основні причини його виникнення у вчителя загальноосвітньої школи.

Ключові слова: професійне вигорання, синдром фізичного виснаження, синдром емоційного виснаження, синдром професійного вигорання.

Мета: теоретично дослідити психологічні особливості впливу професійного вигорання на педагога загальноосвітньої школи .

Актуальність проблеми дослідження. Питання дослідження професійного вигорання та його вплив на особистість педагога загальноосвітньої школи не втрачає свою актуальність. Так, професійна діяльність вчителів загальноосвітньої школи є дуже багатогранною. Це і постійна необхідність, готуючись до занять, опрацьовувати велику кількість інформації, і велика кількість соціальних контактів з людьми різного віку та статусу – педагогічний колектив, учні та їх батьки, і пошук різних методів навчання та індивідуальних підходів до різних школярів, і класне керівництво тощо. У діяльності вчителя постійно трапляються нестандартні педагогічні ситуації. Крім того, нині постав новий виклик часу - робота в умовах дистанційного навчання. Робота у школі - постійне включення та відповідальність як за знання, так і безпосередньо за життя та здоров'я учнів. Усе це робить роботу шкільних педагогів стресогенною, а професія вчителя має в собі високі ризики професійного вигорання – синдрому фізичного та емоційного виснаження.

Термін «професійне вигорання» вперше використав американський психіатр Х. Дж. Фрейденбергер 1974-го для позначення психічного стану здорових людей, які постійно перебувають у емоційно перенавантаженій атмосфері у зв'язку з тим, що їх професійна діяльність вимагає інтенсивного спілкування. [4].

Теоретичні основи професійного вигорання, його особливості, причини, наслідки у своїх працях обґрунтовували такі науковці, як В. В. Бойко, Т. Б. Ільїна, С. О. Мащак, В. Є. Орел, Н. Є. Водоп'янова, О. С. Старченкова.

До проблеми прояву професійного вигорання у діяльності педагогів зверталися такі дослідники, як М. С. Корольчук, В. М. Корольчук, Л. І. Березовська, Т. О. Ковалькова, П. Г.Комарова, Л. І. Морська, В. В. Олійник, Т. Д. Перепелюк, І. С. Куделя, І. Ю. Підлипняк, Т. М. Дука, А. В. Ракицька, О. М. Сипченко, С. С. Банченко.

Виклад основного матеріалу. Висока інтенсивність роботи, постійні емоційні навантаження, підвищення вимог з боку соціуму до професійних якостей педагога, навантаження на зоровий, слуховий та голосовий апарати, велика кількість контактів з колегами, учнями, їхніми батьками, адміністрацією навчального закладу протягом робочого дня, збільшення навчального навантаження та необхідність пристосовуватися до змін та викликів часу робить педагогів особливо вразливими щодо вигорання.

Причинами виникнення синдрому професійного вигорання є сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників: схильність до емоційної ригідності, слабка мотивація емоційної віддачі у своїй професійній діяльності; дестабілізуюча організація діяльності, коли людина постійно присвячує себе роботі, а остання – замінює її нормальне соціальне життя; хронічно напружена психоемоційна діяльність; підвищена відповідальність при виконанні професійних обов'язків. Якщо результат роботи не відповідає очікуванням, поступово втрачається її значущість і цінність, що призводить до вигорання); ставлення до роботи як до важкої необхідності, що не приносить професійного й емоційного задоволення; рольові конфлікти та професійна невизначеність [3, с. 67].

Що ж стосується розвитку цього синдрому у вчителів, як зазначають у своєму дослідженні Н. Є. Водоп'янова та О. С. Старченкова, до основних факторів, що зумовлюють вигорання педагогів, відносять щоденне психічне навантаження, самовіддану допомогу, високу відповідальність за учнів, дисбаланс між інтелектуально-енергетичними витратами та морально-матеріальною винагородою (фактор соціальної несправедливості), рольові конфлікти, поведінка «важких» учнів [1, с. 90-91].

Професійна діяльність вчителів тісно пов'язана з їх емоційно-вольовою сферою. Така діяльність є надзвичайно емоційно напруженою, виснажливою та стресогенною [6, с. 137].

Професійне вигорання, своєю чергою, сприяє виникненню професійної деформації, небезпека якої полягає в тому, що навіть найменший її прояв може серйозно вплинути на ефективність професійної діяльності, ділові та особисті якості працівника [2, с. 37].

Т. О. Ковалькова у своєму дослідженні описує клінічну картину вигорання. Вона полягає у психопатологічних, психосоматичних, соматичних симптомах і ознаках соціальної дисфункції. Найбільш характерними проявами вигорання є хронічна втома, когнітивна дисфункція (порушення пам'яті й уваги) та порушення сну. Серед розповсюджених соматичних симптомів виділяють: головний біль, гастроінтестинальні (діарея, синдром роздратованого шлунку) і кардіоваскулярні (тахікардія, аритмія та гіпертонія) порушення [5].

Висновки. Нині проблема професійного вигорання є достатньо розробленою та обґрунтованою, водночас серед дослідників немає єдності у тлумаченні терміну «професійне вигорання». Ознайомившись із наявними визначеннями професійного вигорання можна зазначити, що синдром емоційного, розумового і фізичного виснаження професійною діяльністю, який спричиняє деструктивні зміни в особистості та зниження ефективності діяльності; складається з таких компонентів, як емоційне та фізичне виснаження, деперсоналізація, яка може проявлятися в погіршенні відносин з колегами та учнями та редукція, яка полягає в негативному оцінюванні педагогом себе та своєї діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доріф Г. В. Теоретичний огляд наукових підходів до поняття «емоційне вигорання» / Г. В. Доріф // Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України: тези доповідей VII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (1 листопада 2018 р., м. Київ) – К. : ІПК ДСЗУ, 2019. – С. 36-39.
2. Керик О. Професійне вигорання та прояви вторинної травми у фахівців системи «людина-людина» / О. Керик // Проблеми гуманітарних наук. – Випуск 31. – Психологія. – С. 64-72.
3. Мащак С. О. Професійне вигорання особистості як соціально- психологічна проблема / С. О. Мащак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – Вип. 2 (1). – С. 444-452.
4. Ковалькова Т. О. Вивчення синдрому емоційного вигорання у педагогічних фахівців [Електронний ресурс] / Т. О. Ковалькова // Правничий вісник Університету «КРОК» Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 24. – К., 2016. – С. 254-260. – Режим доступу: ttps://library.krok.edu.ua/media/library/category/ statti/kovalkova_0033.pdf
5. Косигіна О., Марченко О., Мірошниченко О. Психопрофілактика стресових перевантажень у педагогічних працівників: досвід закладів освіти в Україні та Польщі / О. Косигіна, О. Марченко, О. Мірошниченко // Українська полоністика. – 2020. – Випуск 18. – Педагогічні дослідження. – С. 136-143.

УДК 159.9

Шиманський Євген Іванович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи ПСМ-22-1
Науковий керівник:
Клевець Любов Миколаївна,
канд. психол. наук,
Державний податковий університет

ПСИХОСОМАТИЧНИЙ ПРОЯВ ГЕНЕРАЛІЗОВАНОГО ТРИВОЖНОГО РОЗЛАДУ: ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ

Сучасна цивілізація перебуває на рівні, який мільйони років був не досяжний для усіх живих істот, технічний прогрес, багатонаціональна культура, засоби комунікації, гігантські обсяги інформації, тотальна глобалізація – це все продукти нашого сьогодення. Разом з цим поруч крокує раніше мало відомий людству психічний розлад – **невроз**. Він все більше і більше набирає обертів, людський мозок не встигає адаптуватися еволюційно, оскільки на протязі XX-XXI століття світ змінився цілком і повністю, що для кожного вже є очевидним. **Невроз** (neurosis, від грец. *neuron* — волокно, нерв) — оборотний граничний психічний розлад або функціональний стан нервової системи, при якому різко зростає чутливість до сигналів із зовнішнього та внутрішнього середовища[1, 12].

Різновидом неврозу є - генералізований тривожний розлад. **Генералізований тривожний розлад** (англ. *generalized anxiety disorder*, GAD) — психічний розлад, різновид неврозу, що характеризується загальною стійкою тривогою, не пов'язаною з певними об'єктами або ситуаціями [3, 45]. Нас цікавить яким чином цей самий тривожний розлад проявляється у соматичному (тілесному) виразі. Серед найбільш поширених симптомів може бути відчуття тахікардії, серцебиття, порушення функції дихання, нестача повітря, запаморочення, виникнення «мурах» в очах, наливання голови, оніміння кінцівок рук, ніг, обличчя, тремтіння тіла, пітливість, розфокусування зору, різноманітні шлунково кишкові прояви (у тому числі діарея, закреп), порушення функції сечовипускання та інші. Окремо слід відмітити таке явище, як панічні атаки. **Панічна атака** – це раптовий епізод сильного необґрунтованого почуття страху та тривоги, який викликає серйозні фізіологічні реакції [4, 125]. Особа у цей момент у тій чи іншій мірі відчуває сильний страх смерті або інвалідізації.

Це може бути схоже на серцевий напад. Як ми з Вами бачимо всі ці симптоми також притаманні класичним соматичним хворобам з органічною складовою, таким, як стенокардія, ішемічна хвороба серця, інфаркт міокарда, ішемічний інсульт, анемія, онкологічні захворювання (у тому числі пухлини мозку), холецистит, гепатити, простатит передміхурової залози, захворювання щитоподібної залози і таке інше. У зв'зку з цим виникають певні складнощі діагностування та відмежування психосоматичного прояву (симптому) генералізованого тривожного розладу від соматичних органічних захворювань.

Класична поведінка хворого на початковій стадії частіше за все передбачає самостійне діагностування (інформація з мережі інтернет, поради родичів, друзів, колег) та, як наслідок, самолікування. Як правило, оскільки діагностування здійснюється на користь саме соматичних захворювань, тому лікування також обирається відповідно до встановлення собі соматичного діагнозу (починають лікувати серце, судини, легені, кишківник і т.д.). Оскільки такі дії не дають позитивного результату, а симптоми поглиблюються, а не рідко з'являються і нові, особа звертається до відповідного профільного лікаря. Лікар призначає діагностичні обстеження (кардіограма, УЗД, МРТ, аналізи крові, сечі і т.д.), а оскільки кожен з нас недосконалий та має в певній мірі ті чи інші відхилення, то пацієнту призначається соматичне медикаментозне лікування. Особа лікується, сумлінно приймає ліки, але їй нічого не допомагає, симптоми лише поглиблюються. Так, особа починає звертатися до інших спеціалістів, нескінченно себе діагностує, в неї нічого серйозного не знаходять, але на всяк випадок призначають ліки, вона їх вживає, результату немає, хвороба прогресує. Людина починає думати, що в неї серйозна невиліковна хвороба, яку просто не можуть діагностувати. Часто буває, що згодом хворий втрачає довіру до офіційної медицини та починає звертатись до альтернативної, народної медицини (знахарі, екстрасенси, різного роду шарлатани) і що найцікавіше, на короткий термін, це навіть може бути результативно, оскільки такі сумнівні особи в тій чи іншій мірі виконують функції психотерапевта. Особа остаточно переконується, що в неї якесь дуже рідке, ексклюзивне захворювання, енергетичний удар, прокляття чи щось таке, що не лікується традиційним способом. Але ж хвороба є, нікуди не ділась, симптоми поглиблюються та розширюються. **Особа постійно думає про стан свого здоров'я, відслідковує кожну дрібницю змін у своєму стані, повністю занурена у середину себе, знаходиться у постійній тривозі** [2, 84]. Може постійно вимірювати свій тиск, пульс, стати занадто релігійною, нескінченно зосереджуватись на своєму стані. Нескінченні панічні атаки, десоціалізація, втрата працездатності, агорафобія, розлад у сім'ї змушують пацієнта засумніватися, а чи все добре з його психікою, а може все ж таки спробувати звернутися до психіатра та психолога.

І ось пацієнт прийшов до психіатра/психолога, було це рішення самостійне чи під впливом родичів, але скоріш за все, великої віри щодо надання йому реальної допомоги особа не має. Він вірить в те, що в нього страшна невиліковна хвороба і нічого хорошого в цьому світі йому вже не світе. На мою особисту думку, дуже важливим є той факт, щоб переконати особу, що саме психіка причина усіх його проблем. Практика доводить, що бензодіазепінові транквілізатори та анксіолітики (такі, як гідозепам, фенозепам, алпрозолам та інші) в змозі досить швидко на короткий час зняти тривогу, внаслідок чого психосоматичні симптоми, пов'язані з нею, будуть значно менше вираженими, тому для діагностики, я вважаю за доцільне застосовувати вказані медичні препарати, що одночасно вирішить питання діагностування неврозу та переконає пацієнта, що він на вірному шляху та в надійних руках. З цього моменту в хворої людини з'являється надія, особа стає більш відкритою, а спеціаліст має просто виконати свою роботу.

Лікування генералізованого тривожного розладу має бути комплексним, з урахуванням особи пацієнта, його життєвого досвіду, цінностей, переконань, релігійних поглядів, соматичних захворювань та інших чинників. Частіше за все, існує один чи декілька основних чинників, які були тригерами тривоги. Як приклад, такими можуть бути не вирішені питання у особистому житті, на роботі, проблеми із законом та страх кримінального переслідування, тобто чинник, який не дає можливості нервовій системі та психіці розслабитися та тримає у постійній напрузі [3, 148]. Слід розуміти, що пацієнту не слід розраховувати на миттєвий результат, лікування може бути тривалим, з поєднанням або без поєднання медичних препаратів відповідної дії. Пацієнта, у разі необхідності, слід ознайомити з механізмом виникнення панічних атак, принципу дії ендогенного адреналіну, психотерапевтичним технікам та прийомам при панічних атаках, ролі психотерапії у лікуванні захворювання. Крок за кроком, дуже повільно, але все ж таки пацієнт, який дотримується протоколу лікування йде на шляху зцілення, а наше завдання йти поруч, до тих пір, поки він стане достатньо сильним, щоб йти самостійно.

Висновок. Генералізований тривожний розлад – це достатньо серйозний психічний розлад, часто проявляється на психосоматичному рівні та може призвести до десоціалізації та інвалідізації, який потребує якнайшвидшого діагностування та лікування, що є достаньо ускладненим у зв'язку із недостатнім рівнем побутової медичної освіченості населення та відсутності на загальнодержавному рівні програми поширення серед населення інформації щодо психічного здоров'я громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мозгова Г.П., Ханецька Т.І., Якимчук О.І. Психосоматика: психічне, тілесне, соціальне. Хрестоматія: Навчальний посібник.

2. Хомуленко Т. Б. Комунікативні особливості особистості з психосоматикою парних органів / Т. Б. Хомуленко // Вісник ХНПУ ім. Г .С. Сковороди. Психологія. – Вип. 18. – Харків : ХНПУ, 2006.

3. Жукова Н. В. Клініка внутрішніх хвороб. Основи психосоматики. Психіатрія.

4. Старшенбаум Г. В. Психосоматіка і психотерапія. Зцілення душі і тіла.

УДК 316

Шишацький Євген Анатолійович,
здобувач вищої освіти
навчальної групи ПСМз-22-1
Науковий керівник:
Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд. пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО ВІЙСЬКОВОЇ КРИЗИ СЕРЕД МЕНЕДЖЕРІВ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ

До повномасштабного військового вторгнення російської федерації українці мали обмежене уявлення про складності адаптації цивільного населення до війни. Приклади країн, які нині живуть у стані війни чи проходили за час незалежності України через збройні конфлікти, як-от, Ізраїль, Сирія, Грузія, Молдова, не вважалися такими, що можливі на наших просторах.

Гібридна агресія росії на сході України, яка розпочалася у 2014 році, порушила для громадян питання відновлення та / або продовження нормальної життєдіяльності в умовах війни. Утім, вона торкалася здебільшого мешканців території Донеччини, Луганщини та АР Крим, де безпосередньо відбулися бойові дії та / або окупація.

Лише у 2022 році, коли росія відкрито напала на Україну, ввівши війська відразу за кількома напрямками, а її зброя дальнього ураження почала досягати будь-якого куточку нашої країни, питання психологічної адаптації торкнулося всіх українських громадян у більшій чи меншій мірі. Окрім безпосереднього знищення життів і фізичного здоров'я громадян, війна спровокувала глибоку економічну кризу: масове внутрішнє переселення та еміграція, пошкодження та руйнування підприємств, зменшення робочих місць, логістичних ланцюжків, зростання зовнішнього боргу, удорожчання енергоресурсів тощо. Ці умови сукупно загострили проблему збереження психічного здоров'я та адаптації працівників організацій і підприємств різних форм власності до кризових умов.

Поняття «адаптація» розглядається різноманітно, але це завжди якась зміна, кінцева ціль якої – забезпечити ефективне функціонування системи в нових умовах. Так, у визначенні поняття «адаптація» використовуються такі ключові слова: процес, зсув, пристосування, механізм, здатність, якісна ознака [1].

Ми розглядаємо адаптацію як максимально можливе збереження психічного здоров'я в умовах дії сильних стресових чинників війни й напрацювання такого психологічного стану, який би дозволяв у таких умовах зберігати якість власної життєдіяльності і підтримувати нормальну життєдіяльність соціально-економічних систем, у які залучений індивід.

Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни включає такі основні складові: 1) здатність справлятися з повсякденними стресами життя в умовах війни; 2) здатність налагоджувати стосунки з людьми в умовах війни; 3) здатність ефективно здійснювати свою професійну діяльність та працювати на своєї організації й суспільства, реалізувати свої здібності в умовах війни [2].

З-поміж усього персоналу ми вважаємо за доцільне виділити роль менеджерів різних ступенів. Порівняно з рядовими співробітниками навіть у мирний час на управлінцях лежить більша відповідальність: підбирати та мотивувати команду, налаштовувати робочий процес, розподіляти завдання, розв'язувати виробничі, а іноді й особистісні конфлікти для збереження ефективності підприємства / організації.

Під час війни, надто її активної фази на певній території, менеджери, як і всі інші, зіштовхуються з базовими питаннями виживання. Водночас вони повинні додатково продовжувати організовувати, контролювати й покращувати робочий процес в умовах, що змінилися, розробляти нові методи взаємодії у випадку релокації чи дистанційної роботи. Також їм необхідно оперативно вирішувати питання заміни співробітників у разі їхньої еміграції, мобілізації чи загибелі, звільняти людей через оптимізацію на підприємстві тощо. Військовозобов'язані менеджери, які не вибирають йти у військо добровільно, отримують додаткову зону невизначеності у вигляді невідомих термінів їх мобілізації.

Усі ці чинники примножують кількість стресу та фонової тривоги в житті менеджерів українських компаній. На відміну від страху як реакції на конкретну загрозу біологічного чи соціального характеру, тривога є переживанням неконкретної, невизначеної загрози і супроводжується виникненням стурбованості, побоювання, туги; очікуванням поганого [3]. Водночас управлінці є своєрідним клеєм, завдяки якому організація зберігає свою ефективність, а на макрорівні працює ціла галузь і вся економіка України.

Серед чинників індивідуального (онтогенетичного) розвитку організму найбільше значення у формуванні стійкості до стресу має досвід, що набувається при тривалих стресових впливах. Цей досвід, практично, є проявом адаптованості організму до стресу, яка дозволяє людині зберігати стійкість в реалізації різноманітних форм діяльності та адекватно регулювати поведінку в стресових ситуаціях. Неадаптований організм не може здійснювати складні

форми поведінки в стресових умовах; в цей час вся його енергія спрямована на формування стресової напруги. Поведінкова реакція у разі правильно проведеної індивідуальної адаптації є настільки адекватною, точною, що здійснюється з мінімальними витратами енергії, а результат поведінки повною мірою відповідає поставленій меті [4].

Механізми адаптації для менеджерів українських компаній потребують детального вивчення, адже кожна людина, виходячи зі своїх психологічних особливостей, віддає перевагу своєму набору стратегій та інструментів. Ми можемо припустити серед них наступні: *підтримка оточення*, зокрема керівництва компанії — допомагає зменшити почуття ізоляції та страху, які можуть виникнути в результаті кризових подій, через стосунки з людьми; створює атмосферу довіри та розуміння, зменшуючи ризик деструктивних конфліктів; *використання позитивних копінг-стратегій для подолання стресу* через відпочинок, доступні розваги, здоровий спосіб життя дають можливість відновити енергію та довільно переключити увагу з тривожних чинників; *професійна самореалізація*, яка може забезпечити відчуття контролю та стійкості, допомагає зосередитися на цілях, зберігаючи віру у свої здібності та компетентність; *переспрямування агресії*: допомагає вивільнити внутрішню напругу, перевівши її на зовнішню діяльність, як-от спорт, опанування корисних в умовах війни навичок, корисна соціальна активність і волонтерська діяльність; *психологічна та психотерапевтична підтримка*: дозволяє підвищити рівень самоусвідомлення через експерименти та психоедукацію, вивчити методики боротьби зі стресом, розвивати резилієнтність і проживати горе та інші складні життєві ситуації, спричинені війною, зокрема через тренінг посттравматичного зростання [5].

Частину із зазначених вище механізмів управлінці можуть опановувати прямо на робочому місці. Наприклад, компанії можуть залучати психологів для проведення тренінгів з розвитку резилієнтності та стресостійкості. Соціальна підтримка може бути отримана через розвиток командних проектів, а також сприяння формуванню професійних мереж та спільнот, де можна обговорити проблеми, що трапляються на шляху, з іншими людьми, які проходять схожий досвід. Керівництво компанії може надати ресурси та підтримку — зокрема, забезпечити менеджерам додаткові переваги на кшталт гнучких робочих графіків або можливості роботи з дому.

Загалом, менеджери українських компаній потребують глибшого розуміння механізмів психологічної адаптації до військової кризи. З ним вони зможуть справлятися з більшістю проявів і наслідків війни, зберігати продуктивність в умовах стресу та невизначеності, а також допомагати з цим рядовому персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ячменьова В. М. Сутність понять «адаптація» та «адаптивність». *Проблеми економіки та управління: збірник наукових праць*. Київ, 2010. № 684, с. 346–353.

2. Карамушка Л. Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни: основні вияви та ресурси. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2022. № 3 (67), с. 124–133.

3. Колектив авторів. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22−23 лютого 2018 року. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2018. 428 с.

4. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (перевидання 3-тє доповнене). Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2017. 505 с.

5. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.

УДК 159.95

Щербак Віктор Олексійович,
здобувач освіти за спеціальністю
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Каськов Ігор Васильович,
канд. психол. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ВИРІШЕННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ

Анотація. У тезах подається аналіз та сутність поняття внутрішньоособистісного конфлікту. Аналізуються основні психологічні умови запобігання та вирішення внутрішньоособистісних конфліктів.

Ключові слова: конфлікт, внутрішньоособистісний конфлікт, психологічний захист, вирішення (подолання) внутрішньоособистісного конфлікту.

Мета: теоретично дослідити психологічні умови вирішення внутрішньоособистісного конфлікту.

Актуальність проблеми дослідження. З розвитком людської цивілізації, упродовж останніх століть кількість конфліктів на планеті не зменшується з ряду об'єктивних і суб'єктивних причин. Накопичившись вони призводять до світових війн, революцій, локальних сутичок, проблемних ситуацій на міжособистісному, внутрішньоособистісному та глобальному рівнях.

З огляду на значимість вищезазначене, дослідження теми запобігання внутрішньоособистісного конфлікту є важливим складовим елементом сталого функціонування як суспільства в цілому так і окремих його членів.

Проблемою внутрішньоособистісного конфлікту у вітчизняній та зарубіжній психології займалися багато вчених: А. Маслоу, К. Хорні, В. Франкл, З. Фрейд, К. Роджерс, Е. Фромм, Л. Фестінгер, К. Левін, О. М. Леонтьєв, В. С. Мерлін, Н. В. Чепелєва, Г. В. Ложкін, Е. Ф. Зеєр, С. Б. Кузікова, Т. Ю. Левченко, Н. І. Пов'якель, Ю. Г. Альошина, І. В. Ващенко, О. О. Холодова та інші. В їх роботах визначено, що внутрішній конфлікт відбувається між частинами структури особистості, її мотивами і обумовлює необхідність вибирати між силами рівної величини, що впливають на особистість.

Виклад основного матеріалу.

Джерелом і причиною розвитку всіх явищ і речей у світі слугують *суперечності.* Суперечності в природі, суспільстві, свідомості – це джерело і причина розвитку від- повідних природних та суспільних явищ.

Своєю чергою, суперечності розділяють на соціальні та внутрішньоособистісні. *Соціальні* суперечності виникають між соціальними суб'єктами (соціальними спільнотами, соціальними інститутами, соціальними організаціями), що мають різні або протилежні інтереси. *Внутрішньоособистісні* суперечності виникають між протилежними потребами, інтересами, цілями, ідеями і мотивами окремого індивіда [5].

Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямований цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів.

Можна констатувати, що все життя нормальної людини – це конфлікт насамперед конфлікт не зовнішній, а внутрішній [3].

У зарубіжній і вітчизняній науці формувалося різне розуміння внутрішньоособистісного конфлікту.

У теорії *К. Юнга* це регрес у сферу несвідомого, програвання так званого «батьківського сценарію». *К. Хорні* розглядає внутрішньоособистісний конфлікт із двох позицій: як зіткнення прагнення до задоволення бажань і до безпеки і як суперечність «невротичних потреб», задоволення яких спричиняє фрустрацію інших.

За *К. Роджерсом* в основі конфлікту є суперечність, що виникає в особи між усвідомленими, але помилковими самооцінками, яких людина набуває впродовж життя, і самооцінкою на неусвідомлюваному рівні.

В. Франкл описує суть внутрішньоособистісного конфлікту як втрату сенсу життя. Згідно з концепцією В. Франкла, головною рушійною силою життя кожної людини є пошук сенсу життя та боротьба за нього.

А. Маслоу суть внутрішньоособистісного конфлікту розглядає як нереалізовану потребу людини в самоактуалізації, тобто в реалізації потенцій, здібностей і талантів.

У конфліктології дослідження внутрішньоособистісних конфліктів проводиться в основному в межах психологічного напряму. Водночас акцентують на *біопсихологічному трактуванні* внутрішньоособистісного конфлікту. Так, згідно з теорією *З. Фрейда,* в індивіда у стані конфлікту відбувається зіткнення бажань. Одна його частина відстоює певні бажання, інша – відхиляє їх [1].

З огляду на це внутрішньоособистісний конфлікт – це стан структури особистості, коли в ній одночасно існують суперечливі та взаємовиключні мотиви, ціннісні орієнтації і цілі, з якими вона в цей момент не в змозі впоратися,

тобто виробити пріоритети поведінки. Тобто, *внутрішньоособистісний конфлікт – це стан внутрішньої структури особистості, що характеризується протиборством її елементів.*

Внутрішньоособистісний конфлікт за своїми наслідками може бути і конструктивним (функціональним, продуктивним) з позитивними наслідками, і деструктивним [2].

До *позитивних наслідків* внутрішньоособистісного конфлікту науковці відносять:

- конфлікти сприяють мобілізації ресурсів особистості для подолання перешкод її розвитку;
- конфлікти допомагають самопізнанню особистості та виробленню адекватної самооцінки;
- внутрішньоособистісний конфлікт загартовує волю і зміцнює психіку людини;
- конфлікт є засобом і способом саморозвитку та самоактуалізації особистості;
- подолання конфліктів дає особистості відчуття повноти життя, роблять її внутрішньо багатшою, яскравішою і повноціннішою.

Негативними наслідками внутрішньоособистісного конфлікту, які стосуються стану самої особистості, є:

- психічна і фізіологічна дезорганізація;
- зниження активності та ефективності діяльності;
- припинення особистісного розвитку, початок де градації;
- поява агресії або, навпаки, покірності в поведінці людини як захисні реакції.

Проте часто негативні наслідки внутрішньоособистісного конфлікту стосуються не тільки стану самої особистості, її внутрішньої структури, але і взаємодії з іншими людьми в групі, в сім'ї, школі, вищому закладі освіти, організації. Такими негативними наслідками можуть бути:

- несподіване відособлення особистості в групі, мовчазна поведінка, загалом все, що у психології називають «відступ»;
- підвищена чутливість до критики;
- деструкція існуючих міжособистісних відносин;
- атмосфера критиканства, демонстрації своєї переваги;
- девіантна поведінка і неадекватна реакція на поведінку інших.

Згідно з теорією З. Фрейда подолання внутрішньоособистісного конфлікту забезпечується освіченістю і дією механізмів психологічного захисту. *Психологічний захист* – повноцінний, повсякденно функціонуючий механізм пси-

хіки. Він є продуктом онтогенетичного розвитку і навчання. Розвиваючись як засіб соціально-психологічної адаптації, механізми психологічного захисту призначені для контролю емоцій у тих випадках, коли досвід сигналізує людині про негативні наслідки її переживань.

Вирішення (подолання) внутрішньоособистісного конфлікту – відновлення узгодженості внутрішнього світу особистості, встановлення єдності свідомості, зниження гостроти суперечностей життєвих відносин, досягнення нової життєвої якості.

Для вирішення внутрішньоособистісного конфлікту застосовують спеціальні стратегії поведінки особистості: *компроміс* - здійснення вибору на користь певного варіанта, поступившись іншими; *уникнення* – ухилення від вирішення проблеми; *переорієнтація* – зміна домагань відносно об'єкта, який викликав внутрішню проблему; *сублімація* – переведення психічної енергії в інші сфери діяльності: заняття спортом, музикою, творчістю; *ідеалізація* – мрії, фантазії, відхід від дійсності; *витіснення* – придушення відчуттів, бажань, стремлінь.

Висновки. Таким чином, вирішення внутрішнього конфлікту – це процес відновлення узгодженості внутрішнього світу особистості, встановлення єдності психіки, зниження гостроти суперечностей життєвих відносин. На вирішення внутрішніх конфліктів впливають світоглядні установки, вольові якості, темперамент, статевовікові особливості особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцупов А. Я. Конфликтология: учебник для вузов. 503 с.

2. Гірник А. Конфлікти: структура, ескалація, залагодження. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 172 с.

3. Пірен М. І. Конфліктологія : підручник. К. : МАУП, 2003. 484 с.

4. Психологія конфлікту : навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання / Галаган В. Я., Орлов В. Ф., Отич О. М., Фурса О. О. К. : ДЕТУТ, 2008. 422 с.

5. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів : навчальний посібник. К. : Кондор, 2009. 192 с.

УДК 378.159.9

Янчук Тетяна Віталіївна,
студентка магістратури навчальної групи ПС-21001мз
Науковий керівник:
Зелінська Ярослава Цезарівна,
канд психол. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНИХ СТРАТЕГІЙ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасне життя характеризується надзвичайною потребою людини в адаптації до складних і швидкозмінних соціальних умов. Питанням адаптації студентів, у різних її аспектах, присвятили дослідження Т. Кухарчук, Б. Рудов, М. Горліченко, Ю. Бохонкова, С. Хатунцева, С. Кулик, Л. Хахула, І. Бойко, В. Скрипник, І. Бондаренко, В. Павлушенко та багато інших. Основні підходи до розуміння копінг – поведінки переважно розроблені зарубіжними дослідниками (Р. Лазарус і С. Фолкман, К. Карвер, Дж. Ормелі і Р. Сандерман, Х. Хекхаузен та ін.), а у вітчизняній психології початок фундаментальних досліджень феномену копінг – стратегій було покладено завдяки працям Н. Нікольської, Р. Грановської, С. Фролова, Н. Сироти, В. Ялтонського та ін.

Згідно із дослідженнями Л. Лабезної [1], для студентської молоді характерне прагнення до емоційного вирішення життєвих труднощів, оскільки це відповідає змісту самих проблем в цьому віковому періоді. Більш притаманними є емоційно – орієнтовані варіанти копінг – стратегій («втечауникнення», «конфронтація», «дистанціювання», «пошук соціальної підтримки») (за методикою А. Лазаруса), які вважаються менш продуктивними, у порівнянні з проблемно – орієнтованими стратегіями.

Поширеними копінг – стратегіями студентської молоді є: «емоційна розрядка», «ігнорування», «відволікання», «придушення емоцій», «агресивність», «активне уникнення», «смиренність», «проблемний аналіз», тобто домінування емоційних та поведінкових варіантів копінг – стратегій над когнітивними, частково адаптивних й неадаптивних – над адаптивними. Обмежене використання когнітивних варіантів копінг – стратегій обумовлює недостатньо високу ефективність вирішення проблем, а відтак саме розвиток та використання когнітивних копінг – стратегій може значною мірою збагатити та посилити копінг – ресурси студентської молоді.

Вибір копінг – стратегій корелює з оцінкою проблеми (її суб'єктивною значимістю, стресогенністю, контрольованістю) і особистісними змінними (самооцінкою, самоприйнятям і самоконтролем. Так, студенти з високою самооцінкою, інтернальним локусом контролю, схильні вибирати інструментальні, проблемно-орієнтовані способи поведінки. Натомість, студенти з низькою самооцінкою і високим рівнем тривожності (незалежно від суб' єктивної оцінки ситуації) віддавали перевагу пошуку соціальної підтримки. Виявлено позитивний зв' язок між високим рівнем тривожності та емоційним копінгом, з одного боку, і низькою успішністю – з іншого. При вивченні процесу адаптації, дослідженнями Л. Лабезної виявлено, щоактивна поведінкова боротьба з труднощами, концентрація на вирішенніпроблеми сприяє зміцненню психологічного стану, а уникнення і емоційне регулювання, навпаки, призводять до появи або посилення невротичної симптоматики.

З огляду на наведені дані ми можемо зробити висновок, що соціально – психологічні якості, такі як адекватна самооцінка і позитивна Я – концепція, адекватні до вимог середовища комунікативні навички і наявність достатнього досвіду реального спілкування, вміння до пошуку інфор мації та її використання в нестандартних умовах формують продуктивні адаптивні стратегії поведінки студентської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лабезна Л. П. Вплив індивідуально-типологічних чинників на формування адаптивних стратегії копінг-поведінки студентської молоді. *Наука і вища освіта* : матеріали XXIII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, Запоріжжя, 23 квіт. 2015 р. Запоріжжя : КПУ, 2015. С. 32–34.

УДК 342.9:37

Яремич Людмила Владиславівна,
здобувачка ІІ (магістерського)
рівня вищої освіти ПСМз 22-2
Науковий керівник:
Пєтухова Ірина Олексіївна,
канд пед. наук, доцент,
Державний податковий університет

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Основними характеристиками світу є рух, зміни, розвиток, а основний сенс життя та основний засіб виживання людини – це її розвиток, особливо важливий в студентські роки, що відбувається у тому числі під час навчання. Зазвичай суспільне та особисте життя молоді зосереджено у сфері освіти. Як зазначив Дж. Дьюї, навчальний заклад, що виконує соціальний внесок у суспільство, «може створити тип суспільства, якого ми хочемо мати в майбутньому». Індивідуальні здібності – одні з основних здібностей особистостей, а саме психологічні ресурси, активне та продуктивне життя. Світ, у якому вони живуть, стає складним і суперечливим [1].

Для вироблення дієвої стратегії власного життя в цьому світі, недостатньо мати лише бажання, необхідно мати досить високий інтелектуальний і творчий потенціал, високий професіоналізм. Саме тому головним завданням вищої школи є особистісно-професійний розвиток студентів. Потреба у нових формах мислення та інших способах перетворення дійсності викликає необхідність високого розвитку молодого покоління. Догматична вища школа, яка довгий час була панівною верхівкою, передбачала підготовку соціального замовлення на особистість певних типів.

На жаль, сьогодні традиційна вища школа є орієнтованою на соціум, цілеспрямовано формувати особистість, потрібну для держави, спеціаліста-професіонала, який відповідає соціальному замовленню, має необхідну політичну орієнтацію, є лояльним. Хоч це і не є висновком того, що в такій моделі ігнорують особистісні запити і потреби студентів, але вони мають заохочення лише тоді, коли мають відповідність державним інтересам [2].

Дослідження питань інноваційного навчання та впровадження нових технологій навчання активно досліджується у вітчизняних й зарубіжних науково-педагогічних розвідках. Основні теоретичні положення й проблеми упровадження

інноваційних технологій в навчання розглядається в працях К. Баханова, І. Дичківської, О. Кожемяки, В. Кукушіна, В. Мисана, О. Пометун, М. Стобарта, С. Терно та ін.

Наразі постала необхідність у розробці системи, яка б створювала особистісно-творчі й суспільні освітні цілі. Але головна проблема в тому, що є складність у налаштуванні навчальних умов, технологій, за допомогою яких є можливим поєднання особистісної творчої самореалізації студентів із якісним засвоєнням та вивченням освітніх стандартів обраної професії. Навчальна практика потребує створення досить простого, але і досить універсального інструменту здійснення індивідуального і професійного навчання та розвитку студентів. Цей інструмент має сприяти особистісному і професійному розвитку та спостерігати за динамікою в інноваційних технологіях, що значною мірою стосуються навчання. Виходячи з цього є необхідність переглянути всі компоненти освіти: методичне забезпечення, функції та роль викладача, всі методи та технології навчання.

Існує проблеми в виборі інноваційних технологій навчання, адже на сьогодні людство вже майже вичерпало потенціал та ідеї свого розвитку в межах техногенної культури і дедалі більше усвідомлює, що суто технологічного розв'язання проблем не існує. Постає потреба в іншій парадигмі існування, яка буде засновуватись на абсолютно нових знаннях та основних принципах мислення під час переходу до нової стадії розвитку суспільства – постіндустріального (інформаційного).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубасенюк О. А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 14–47.

2. Легенький М. І. Інноваційні технології у сфері освіти: організаційно-правовий аспект. URL : https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/Legenkyj17.pdf

Наукове електронне мережеве видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції

20 квітня 2023 року

Укладач: *Р. А. Калениченко, І. О. Пєтухова*

Відповідальний за випуск: *А. В. Лавренюк*

Верстка: *Д. П. Завальніцька*

Здано до друку 14.07.2023
Друк. арк. 32,34
Замовлення № 1067

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром «Державний податковий університет» Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022